

არნ. ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

ვასილ აბაშვილი
(კუზიბაბაშვილი)

1958 - 2004

ქართული ენის ინგილოური
დიალექტი

ტექსტები

წიგნი გამოსაცემად მოამზადეს
მარინე ბერიძემ და მაია ბარიხაშვილმა

გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2009

Vasili Abashvili (Kuzibabashvili)
The Ingilo dialect of the Georgian Language

რედაქტორი ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი
კონსტანტინე კაკიტაძე

რეცენზენტები:

ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი ლია ბაკურაძე
ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატი ნარგიზა სურმავა

უდის დიზაინი ქეთევან გოგავა
კომპიუტერული უზრუნველყოფა ირინე თავბერიძე

© გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2009

© არნ. ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

ISBN 978-9941-10-110-6

წიგნი იბეჭდება დიასპორის
საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის
აპარატის ფინანსური მხარდაჭერით

The book is printed with the financial
support of the Office of the
State Minister of Georgia for Diaspora Issues

სარჩევი

წინასიტყვაობა	5
ქართული ენის ინგილოური დიალექტი..	13
კაკური ტექსტები	124
ალიაბათური ტექსტები	305
დამოწმებული ლიტერატურა	329
შემოკლებათა ნუსხა	337
განალიზებულ ფორმათა საძიებელი	338
მთქმელები	387

წინასიტყვაობა

„პარ მასკოლას თავი ინსან აქ, პარ ინსანსაც თავი ყისმათ აქ. ჰემენ ინსნი მასკოლაჲ დიდი, ა ინსან დიდხან ცოცხლოვს, კარგა ცხოვროვს, ჰემენი ყისმათი პატარაჲს, მოკლემს — იმი მასკოლაჲც ლაფ პატარაჲს“ (ყველა ვარსკვლავს თავისი ადამიანი ჰყავს, ყველა ადამიანს კი თავისი ბედი აქვს. ვისი ვარსკვლავიც დიდია, ის დიდხანს ცოცხლობს, კარგად ცხოვრობს, ვისი ბედიც პატარაა, მოკლეა — იმის ვარსკვლავიც ძალიან პატარაა — „ყისმათის ნალილი“; მასიკო თამაზაშვილი, სოფ. ყორალანი).

თავისი ხანმოკლე ცხოვრების ბოლოს ვასილ აბაშვილი (კუზიბა-ბაშვილი) ახალციხის უნივერსიტეტშიც მუშაობდა ქართული ენის კათედრის გამგედ. ერთი კვირა ახალციხეში იყო, ერთი კვირა — თბილისში, ენათმეცნიერების ინსტიტუტში. საკმაოდ იშვიათად ვხვდებოდით ერთმანეთს და სალაპარაკოდაც ნაკლებად ვიცილიდით. ხშირად მხოლოდ წყვილად ნათქვამი: „გამარჯობა და ნახვამდის!“ იყო, რის თქმასაც ერთმანეთისთვის ვასწრებდით. ხელაწეული მომამხებდა და გარბოდა.

იმ სამუშაოდაც მხოლოდ სამსახურიდან წამოსულები შევხვდით ერთმანეთს — კანცელარიის წინ კიბეებზე წამომეწვია, ჩვეული ხუმრობით, სიცილით.

მერე უცებ დასერიოზულდა და მითხრა: მე, ხომ იცი, არ შემიძლია ორგანიზაციული საკითხების მოგვარება, მოდი, მოინდომე, ძალიან კარგი მასალა მაქვს ინგილოური და ერთად მივხედოთო. მაშინ ვმუშაობდი წიგნზე „პირდაპირი რეპორტაჟები წარსულიდან“. ამ წიგნში პირველად ვცადე, გამეაქტიურებინა დიალექტური ტექსტი, როგორც დოკუმენტი და წყარო ინტერდისციპლინარული კვლევისათვის. ვასიკო აღტაცებული იყო ამ იდეით და სწორედ ასეთი „ინტერდისციპლინარული“ მიმოქცევისთვის უნდოდა თავისი მასალის მომზადება.

— რა ვქნათ? — მკითხა.

— ვქნათ! — ვუპასუხე, — აი, ჩამოხვალ და დავსხდეთ!

— ძმა ხარ! ნახვამდის! — ხელი ასწია და სიცილ-სიცილით მიიმალა მეტროს შესასვლელში.

მეორე სამშაბათი და „გამარჯობა“ ამ შეხვედრას არ მოჰყოლია. მეორე კვირაში ვასიკო სულ სხვა გზაზე გავაცილეთ.

ეს შეხვედრა რომ არ ყოფილიყო, არ ვიცი, როდის „გამოჩნდებოდა“ მის ძველ ბინაში შენახული 20-ზე მეტი აუდიოფირი. ეტყობა, ესეც მისი „ბედის ნალილის“ არაშემთხვევითი ეპიზოდი იყო.

მისი სიკვდილიდან ერთი წლის შემდეგ მე და ჩვენი უმცროსი კოლეგა, წარმოშობით ინგილო მაია ბარჩხაშვილი უკვე ვმუშაობდით ვასიკოს დანატოვარ ტექსტებზე. ფონდ „ღია საზოგადოება საქართველოს“ ფინანსური დახმარებით ჩვენ მოვახერხეთ ორი ხანგრძლივი მივლინების ორგანიზება საინგილოში და არაჩვეულებრივად მდიდარი ახალი ტექსტური მასალის მოპოვება. ჩვენ შევძელით ვასიკოს ძველი რესპონდენტების ერთი ნაწილის ხელახლა ჩაწერა თითქმის 20-25 წლის შემდეგ; ჩავიწერეთ ალიაბათისა და ზაქათალის რაიონებში მცხოვრებ მაჰმადიან ქართველთა მეტყველების ნიმუშებიც. უნდა ითქვას, რომ ე. წ. ალიაბათურის ტექსტური მასალა დღემდე ძალიან მცირე ნიმუშებით იყო ცნობილი და ვასილ აბაშვილსაც მხოლოდ ერთი აუდიოფირი — დაახლოებით ერთი საათის მასალა აღმოაჩნდა ჩაწერილი. სავარაუდოდ, ეს მასალა მოპოვებულია 1982 - 1988 წლებში.

ვასიკოს მიერ მოპოვებული მასალის გამოსაცემად მომზადება პირველი ნაბიჯი იყო იმ დიდი პროექტის განხორციელების გზაზე, რომელსაც ჩვენ „საქართველოს ლინგვისტური პორტრეტი“ ვუწოდეთ. დღეს ეს სამუშაო ქართული დიალექტების დიდი ჰიპერტექსტული ბაზის შექმნის ერთ მცირე ეპიზოდად აღიქმება, რომელიც მართლაც რომ უპრეცედენტო მასშტაბით ვითარდება ქართული დიალექტების ელექტრონული კორპუსის სახით. ჩვენი „კორპუსი“ იქმნება შედარებით ახალგაზრდა ენათმეცნიერული დისციპლინის — კორპუსის ლინგვისტიკის გამოცდილებით.

კორპუსი წარმოგვიდგენს მოცემულ ენობრივ რეალობას მისი არსებობის გარკვეულ ეტაპზე ან ეტაპებზე, ყველა ენობრივი თუ არაენობრივი მახასიათებლის გათვალისწინებით. მიჩნეულია, რომ კორპუსი არის ენის ან ქვეენის (ენის გარკვეული სოციალური, სივრცული ან დროითი ჭრილის) მიკრომოდელი. ენის ასეთი „ინტერნეტმოდელის“ შექმნა თანამედროვეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კულტურული გამოწვევაა. პროექტი ითვალისწინებს ქართული ენის დიალექტების ვრცელი ჰიპერტექსტული ბაზის შექმნას, რომელიც იქნება

ქართული უნიკალური ენობრივი მასალის არა მარტო დოკუმენტირების, არამედ კვლევის ინსტრუმენტიც.

იმ პირველ პროექტზე მუშაობისას („საქართველოს ლინგვისტური პორტრეტი — ინგილოური: სამყარო წინაპრების თვალთ“) ჩვენ არ შემოვფარგლულვართ მხოლოდ ვასილ აბაშვილის ტექსტების გამოსაცემად მომზადებით, თუმცა არც ეს იყო ადვილი საქმე — ჩვენ დავიწყეთ მთქმელთა იდენტიფიცირებით (რადგან ზოგ ფირს აკლდა სათანადო დოკუმენტირება) და დავამთავრეთ ტექსტების სკრუპულოზური ტრანსკრიბირებით), ვისმენდით მასალას ცალკეც, ვამოწმებდით ჩანაწერს მთქმელებთან ან მათ ახლობლებთან. ვცდილობდით შეგვეჩინარჩუნებინა მაგნიტური ჩანაწერის ყველა თავისებურება, არ ვასწორებდით ტექსტს „დიალექტური ნორმის“ მიხედვით, ვცდილობდით დაგვეცვა სხვადასხვა იერარქიული დონის ენობრივ მოვლენათა პარალელური რეალიზების სრული სურათი, სხვადასხვა სამეტყველო კოდის თანაარსებობის კვალი, რათა ტექსტების კოლექციას არ დაეკარგა ის დიდი ინტერდისციპლინარული ფუნქცია, რასაც ჩვენ (და თვით ვასილ აბაშვილიც) ვაკისრებდით მას.

გარდა ამ ძირითადი სამუშაოსი, როგორც მოგახსენეთ, ამ წიგნზე მუშაობის დროს ჩვენ შევქმენით ქართული ენის ინგილოური დიალექტის ახალი ტექსტური კოლექცია (დაახლოებით 40 საათი), რომელშიც აქამდე უპრეცედენტო მოცულობით შევიდა ალიაბათური ტექსტებიც. ეს კოლექცია ლექსიკონითურთ უახლოეს მომავალში შეემატება ინგილოური დიალექტის კვლევისა და დოკუმენტირების სამეცნიერო გამოცდილებას.

დღეს უკვე სადავო არ არის, რომ მხოლოდ ახალი ტექნოლოგიების საშუალებით დოკუმენტირებულმა ვრცელმა ენობრივმა მასალამ შეიძლება მოგვცეს ერთიანი ქართული კულტურული და ენობრივი სივრცის შესახებ ნათელი და უტყუარი დასკვნების გაკეთების საშუალება.

ენა ეროვნული კულტურის განუყოფელი ნაწილია, ამ კულტურის შექმნის, აღქმის, შენახვის, ანალიზის ... საშუალებაა. ენა ამა თუ იმ ხალხის მსოფლალქმისა და სამყაროს შესახებ მისი წარმოდგენების ჩამოყალიბების ცოცხალი სურათი და მატანია! — ეს უდავო ჭეშმარიტებანი ხომ სხვადასხვა დროის ბუმბერაზ მკვლევართა ნააზრევში ჩამოყალიბდა და დღეს საყოველთაოდაა გაზიარებული. მიუხედავად ამისა, დღეს ზოგიერთი არაქართველი მკვლევრისთვის მაინც ძნელი გამხდარა იმის გააზრება, რომ ინგილოური ქართული ენის დიალექტია და მასში უკუფენილია არა მარტო მთელი ისტორიული გზა

ქართული ენის ისტორიული განვითარებისა, არამედ აკუმულირებულია სწორედ კულტურული ერთობის უძველესი რეალიები.

არ ვაპირებთ ამ საკითხებთან დაკავშირებით ვრცელ პოლემიკას, რადგან ჩვენ მიერ წარმოდგენილი მასალა არის საკმარისი საბუთი და წყარო ამ პრობლემატიკის მეცნიერული კვლევისათვის.

ქართული კულტურის ისტორიული მრავალფეროვნება ყალიბდებოდა საქართველოს ყველა კუთხის თანაბარი მონაწილეობით. ეს პროცესი, რასაკვირველია, მიმდინარეობდა ასევე მრავალფეროვანი ენობრივი ქვესისტემების აქტიური თანამონაწილეობით როგორც საერთო ეროვნული კულტურის, ისე საერთო ეროვნული ენის ჩამოყალიბებაში.

საქართველოში ისტორიულად ჩამოყალიბდა ორიგინალური ენობრივი სიტუაცია, ეთნოგრაფიული კუთხეების სიმრავლე და მათი ისტორიული სტატუსი განაპირობებდა შესაბამისი სამეტყველო ვარიანტების წარმოქმნას.

ქართველი ერის ენობრივი პორტრეტი დღეს წარმოდგენილია სამი ქართველური ენისა (ქართული, ზანური, სვანური) და მათი ორათეულზე მეტი დიალექტის სახით. ქართული ენა ქართველთა დედა ენაა, ის არის ქართველი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი სახელმწიფოებრივი, ეროვნული და კულტურული ერთობის ყველაზე მტკიცე ნიშანი.

ნორმირებული (სტანდარტული) ქართული სამწერლობო და სახელმწიფო (ეროვნული) ენაა ყველა ქართველისთვის. ის წარმოდგენილია სამი არასამწერლობო ნაირსახეობით: არასტანდარტული ქართული, ზანური და სვანური.

დღეს არასტანდარტული ქართული წარმოდგენილია 16 ეთნოდიალექტის სახით. ამათგან სამი: ფერეიდნული, ინგილოური და კლარჯული (იმერხეული) გავრცელებულია საქართველოს ფარგლებს გარეთ. ამ დიალექტების დოკუმენტირება და კვლევა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართული ენის ისტორიული განვითარების გზისა და ქართველთა კულტურული „პორტრეტის“ სრულყოფილად წარმოსადგენად.

როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენი მიზანი დიალექტოლოგიური ტექსტების ფართო ინტერდისციპლინარული კვლევისთვის მომზადებაა. ამიტომაც ტექსტების გამოსაცემად მომზადებისას უარვყავით ტრადიციული დამოკიდებულება — დიალექტური სპეციფიკის შენარჩუნების „ერთგულების“ პრინციპით ტექსტის ენათმეცნიერული „ჩასწორება“ და „დიალექტური ნორმის“ მიხედვით უნიფიცირება. ჩვენ ვამზადებთ

მაგნიტური ჩანაწერის აბსოლუტურად იდენტურ (რამდენადაც ამის საშუალებას გვაძლევს ფირის ხარისხი) განაშიფრს. ამიტომ ამ ტექსტების მიხედვით შესაძლოა შევისწავლოთ არა მხოლოდ სპეციფიკური ენობრივი მოვლენები, არამედ დინამიკაში დავაკვირდეთ სხვადასხვა სამეტყველო კოდის თანაარსებობისა და ურთიერთგავლენის, ენობრივი „რეინტეგრაციის“ საინტერესო პროცესებს.

ახალი ტექსტური კოლექცია, რომელიც ამ წიგნზე მუშაობის დროს შევქმენით, საუკეთესო საშუალება გახლავთ 20-25 წლის განმავლობაში მომხდარი ცვლილებების შესასწავლად, რადგან, როგორც უკვე მოგახსენეთ, მასალა ზოგჯერ ერთი და იმავე პირისგანაც კი გვაქვს მოპოვებული. ენობრივი პროცესების ვრცელ მასალაზე ასეთი „მონიტორინგის“ უპრეცედენტო საშუალებას იძლევა სწორედ „კორპუსის ლინგვისტიკა“, რომელზეც მოგახსენებდით და გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ვასილ აბაშვილის მიერ მოპოვებული ტექსტები ფასდაუდებელი განძია ასეთი კვლევისთვის.

მაგრამ ეს მაინც ერთი მხარეა ამ მასალის უნიკალობისა.

ისევ ჩვენი პროექტის ფარგლებში „დაიბადა“ იდეა, გვექცია დიალექტური ტექსტი სერიოზულ და სანდო ისტორიულ წყაროდ. ფაქტობრივად, ჩვენი კორპუსი XX საუკუნის საქართველოს ისტორიისა და კულტურის „ხალხურ ენციკლოპედიად“ ან „ხალხურ ქრესტომათიად“ შეიძლება განვიხილოთ.

ეს ტექსტები მიუყვებოდნენ ჩაწერილი ზეპირი ისტორიები.

ზეპირი ისტორიის, როგორც მოვლენათა დოკუმენტირების წყაროს, მნიშვნელობა ყველა დროში მაღალი იყო. ის ყოველთვის აქტუალური იყო, როგორც თაობათა შორის კულტურული კავშირის აუცილებელი ფორმა. ჩვენი ისტორია იცნობს „მოწაფეთა და მოწაფეთა მოწაფეთაგან“ აღწერილ უმნიშვნელოვანეს მონაკვეთებს ერის კულტურული და სულიერი ცხოვრებისას. თაობათა შორის კულტურული კავშირის უზრუნველყოფა და „კომუნიკაციური მენსიერების“ შენება „ზეპირი ისტორიების“ უნივერსალური ფუნქციაა და ერთნაირად არის დამახასიათებელი ყველა ერისთვის.

XX საუკუნემ ეს მიმართულება მეცნიერების ახალ დარგად აქცია. მას ზოგჯერ „ცოცხალ ისტორიასაც“ უწოდებენ. მიიჩნევენ, რომ დოკუმენტირების ეს ფორმა ისტორიული სინამდვილის დადგენისა და ისტორიული სამართლიანობის აღდგენის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური საშუალებაა.

ჩვენს მასალას დამატებით სანდოობის „მანდატს“ ანიჭებს ის, რომ ეს ტექსტები არ არის მიზნობრივად ამა თუ იმ საკითხზე ინ-

ფორმაციის მოსაპოვებლად შეკრებილი. ძირითადად ეს არის იმ ადამიანთა ცხოვრების ფურცლები, რომლებიც არ არიან დაინტერესებულნი, რაიმე კუთხით „შეალამაზონ“ ან შეცვალონ რეალური ფაქტები.

ამ მხრივაც ფასდაუდებელია ვასილ აბაშვილის ტექსტები.

საინგილოს ბევრი აქვს მოსათხრობი თავის ცხოვრებაზე, ყოფაზე... აქ ჭერ კიდევ შეხვდებით იმ ადამიანებს, რომელთა მეხსიერებამაც შემოინახა გასული საუკუნის თითქმის ყველა ისტორიული მოვლენა. მათ მონათხრობში მოჩანს კუთხის სულიერი და მატერიალური ცხოვრების ყველა მხარე. ეს გახლავთ XX საუკუნის საინგილოს ცხოვრება — ადამიანების პირადი ცხოვრება და ბედი კუთხისა და ქვეყნის ისტორიულ მოვლენათა ფონზე. ამ ისტორიებში იკვეთება ე.წ. „ვასტანიას“ — საუკუნის 30-იანი წლების ამბოხების, კოლექტივიზაციის, II მსოფლიო ომის, საბჭოთა „ინტერნაციონალიზმის“ მშენებლობის, საკოლმეურნეო ცხოვრების, ერთა შორის ურთიერთობის, დედა საქართველოსთან კონტაქტების, ოჯახური ცხოვრების, რელიგიური ყოფის... ამსახველი დეტალები. ამ ისტორიებმა შემოინახეს კუთხის ყველაზე ცნობილი ადამიანების სახელები: მირზა ღღელი, ფათა ბიზაძე, ივან ბაბაძე...

ტექსტების გამოცემისას ვიყენებთ სამეცნიერო ლიტერატურაში დადგენილ დიაკრიტიკულ ნიშნებს.

უმლაუტის გადმოტანისას ძნელი იყო სრული დელაბიალიზაციის შემთხვევების გადმოცემა. ხშირად ვკამათობდით, რა გადმოგვეტანათ თუ ე, თუ ი (რადან / ვერადან; ყმაწულ / ყმაწილ). უმლაუტის პროცესის გაგრძელება და შედეგად სრული დელაბიალიზაცია ინგილოურში გამოხატული ფაქტია და დაინტერესებულ მკვლევარს ამ მოვლენის უკვე ექსპერიმენტული კვლევის საშუალება ხმოვანი მასალის მოშველიებით შეეძლება.

ინგილოურისთვის საკმაოდ აქტუალური აღმოჩნდა ხმოვანთა ექსპრესიული სიგრძე. მასალა იმდენად საინტერესო გახლდათ ამ მხრივ, რომ ერთი პირობა, ვაპირებდით სათანადოდ აგვესახა ეს მოვლენა ტექსტების გამოცემისას. საკმაოდ შრომატევადი სამუშაოც გავწიეთ ამ მხრივ, მაგრამ ბოლოს მაინც გადავწყვიტეთ, რომ ეს პრობლემა უპრიანია „კორპუსული“ კვლევის ფარგლებში იქნას შესწავლილი და აღარ დავარღვიეთ დიალექტური ტექსტების გამოცემის ძველი ტრადიცია. კორპუსში, სადაც პარალელურად იქნება შესაძლებელი ტექსტის ნაბეჭდი და ხმოვანი ვერსიის შესწავლა, შესაძლებელი იქნება სათანადო (პროსოდიული) ანოტირების შემდეგ შესწავლილ იქნეს ეს საკითხიც.

და კავშირისა და „და“ ნაწილაკის ადვილად გასარჩევად ამ უკანასკნელს წარმოვადგენთ ორი - ა ხმოვნით, იმ შემთხვევებშიც, როცა ხმოვანი არ გრძელდება და ერთი - ა ისმის.

ბოლოკიდური თანხმოვნის დაკარგვის შემთხვევაში (მოკმ. და ვით ბრუნვის თანხმოვნითი ნაწილის, „ც“ ნაწილაკის) ფრჩხილებში ვწერთ დაკარგულ თანხმოვანს: კაცი(ც). ასეთ შემთხვევებში ზოგჯერ დარჩენილი ხმოვანი გრძელდება, მაგრამ ჩვენ ამ სიგრძეს ტექსტში არ აღვნიშნავთ (არ აღვადგენთ მიცემითი და ნათესაობითი ბრუნვების - ს ნიშანს).

მეშველი ზმნის ნაშთი ხმოვნის დაკარგვისას ბოლოკიდურ ხმოვანს ტრადიციულად მახვილით აღვნიშნავენ და ჩვენც ამ წესს ვატარებთ ჩვენს ტექსტებში.

დაკარგული პირის ნიშნის ჰ-ს საკომპენსაციო სიგრძე, ტრადიციისამებრ, ორი ხმოვნით გვაქვს გადმოცემული.

ზოგჯერ ხმოვნის დაგრძელებას ინტონაციური ღირებულება აქვს, ზუსტად ისეთი, როგორიც ემფატიკური ხმოვნის ქონა-არქონას: აარ (არა) — არ; რაამ (რამე) — რამ. ჩვენ ვეცადეთ, ზუსტად გადმოგვეცა ასეთი შემთხვევებიც.

ყველაზე დიდი სირთულე ტექსტის გამოსაცემად მომზადებისას იყო ჰ და ე ბგერების ზუსტი გადმოტანა მაგნიტური მატარებლიდან. საქმე ის გახლავთ, რომ მათი პოზიციები ერთგვარად შერყეულია. ჩვენ მნიშვნელოვნად მივიჩნიეთ პარალელურად დამოწმებული (ჰ-ს და ე-ს გარეშე წარმოდგენილი) შემთხვევების დაფიქსირება (ჰუთჰომ//უთჰომ, დაეჰირა...). შესაძლოა, ჩვენი დაკვირვება ყოველთვის ზუსტი არ იყოს, მაგრამ სპეციალურად ამ საკითხებით დაინტერესებულ მკვლევარს საშუალება ექნება ჩვენს კორპუსში განთავსებული სათანადო ხმოვანი ჩანაწერით გადაამოწმოს მისთვის საინტერესო ფორმები.

ტექსტები წარმოდგენილია მთქმელების ვინაობის, ასაკის, განათლების, ჩაწერის ადგილისა და დროის მითითებით. ტექსტების ნაწილი დასათაურებულია (ხშირად ეს სათაურები თვით მთქმელებს ეკუთვნით). ციტირებისა და მითითების გასაადვილებლად ტექსტები დანაწევრებულია თხრობის ნაკადის შესაბამისად, თემების მიხედვით და დანომრილია.

გამოკვლევა, რომელიც ერთვის ტექსტურ მასალას, ვასილ აბაშვილის საკანდიდატო დისერტაციის მიხედვითაა შედგენილი. საკვალეფიკაციო ნაშრომის პირდაპირ წიგნად გამოქვეყნება მაშინ, მოგვხსენებათ, მიღებული არ გახლდათ. ითვლებოდა, რომ პუბლიკაციამდე

კიდევ დიდი გზა იყო გასავლელი. რასაკვირველია, ვასილ აბაშვილიც გეგმავდა ნაშრომის საფუძვლიან გადამუშავებას, შევსებას. ავტორი საინგილოდან იყო და კარგად ფლობდა ამ დიალექტს. გარდა ამისა, კარგად იცნობდა სამეცნიერო ლიტერატურას. ნაშრომი საყურადღებოა მრავალი ასპექტით. მასში ძირითადად განხილულია ის საკითხები, რაც, ავტორის თვალსაზრისით, აკლდა წინა გამოკვლევებს, ან რომელთა შეფასებასაც ის არ ეთანხმებოდა. ყველაზე მნიშვნელოვნად ამ ნაშრომში გვესახება იმ მოვლენების საკუთრივ ქართული ენის ბუნებაზე დაყრდნობით ახსნა, რომელთაც სხვა მკვლევარები უცხო ენის გავლენად მიიჩნევდნენ (თხოვნითი ბრძანებითის წარმოება, მეშველზმნიან ფორმათა ჩამოყალიბება და ა. შ.).

როგორც აღვნიშნეთ, ტექსტები გადმოტანილია ზედმიწევნითი სიზუსტით. შენარჩუნებულია დაუმთავრებელი წინადადებები, გაწყვეტილი, წარმოუთქმელი სიტყვები. ფიქსირებულია ის ადგილებიც, რომელთა გაშიფვრა არ მოხერხდა. ყველა ასეთი ადგილი გადმოტანილია მრავალწერტილით (...).

ტექსტებში უცვლელად არის გადმოტანილი ვასილ აბაშვილის კითხვები და რეპლიკები, რესპონდენტებთან საუბრის მონაკვეთები (დაბეჭდილია დაბრილი შრიფტით).

აი, თითქოს ყველაფერი ვთქვი. იმედი მაქვს, რომ ის, რაც ამ წიგნს დავაკელი, ვერ დაამცრობს მის ინფორმაციულ ღირსებას და ვასილ აბაშვილის მიერ მოპოვებული მასალა დაიმკვიდრებს კუთვნილ ადგილს სამეცნიერო სივრცეში.

მანამდე კი, უკანასკნელად გადავიკითხავ ჩემთვის უკვე ახლობლად ქვეული ადამიანების ისტორიებს.

დროა დავამთავრო ეს უცნაური მოგზაურობა დროში, ეს უცნაური დიალოგი გარდაცვლილ კოლეგასთან, მეგობართან!

ძნელია შესაფერისი სიტყვების მონახვა. ამ განცდას ყველაზე მეტად მაინც ეს უხდება — წყვილად ნათქვამი:

გამარჯობა და ნახვამდის!

მარინე ბერიძე

თბილისი, 21.04. 2009 წ.

თავი I. ხმოვანთა სისტემა ინგილოურში

§1. **ირაციონალური გ ხმოვანი.** ინგილოურში, სალიტერატურო ენისაგან განსხვავებით, ფიქსირებულია ირაციონალური ხმოვანი გ, რომელიც ა, ი, ო, ე ხმოვნების ალოფონია და ძირითადად რთული შედგენილობის ზმნისწინებში გვხვდება: (ა) ჩმოგ || ჩგმოგ (← ჩამო-დი), შმოგ || შგმოგ (← შამოდი „შემოდი“), გდმოგ || გგდმოგ (← გადმოდი), გპმოგ || გგპმოგ (← გამოდი), გპმოგ (← ამო).

როგორც ვხედავთ, ირაციონალური გ რთულ ზმნისწინებში ა-ს დასუსტების შედეგია. ზოგჯერ აღნიშნული ხმოვნები (ა, ე, ი, ო) იმდენად სუსტდებიან, რომ ხშირად ქრებიან კიდევ. ე. ი. ხმოვნების რედუქციის შედეგად მიღებული გ თავისუფლად მონაცვლეობს ო-თან; მაგ.: ეგრის იმან გგდასულიყო (18, გვ. 190). გგდმოველ თალის ზედათი; ყარფუხ მაჰკრელა დანაჲ გგპომღ, გოჟს; დანაჲ დაჲკარგა (18, გვ. 190). მოჰვან, ფრტ დოვთეს, ჩგპრველ (18, გვ. 190). სასტულევს ცოტა გპოყბიევაჲ უნდ (50).

ზოგჯერ გ საერთოდ შეიძლება დაიკარგოს: გდასულიყო, გპომღ, გდრველ, ჩპრველ... (გარდა გპო (← ამო) ზმნისწინისა, სადაც გ-ს დაკარგვა გამოიწვევდა დამთხვევას მო- ზმნისწინთან (107, გვ. 354). (შდრ. გპოთქმაჲ „ამოთქმა“, გპოსხმაჲ „ამოსხმა“).

(ბ) გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, გ-ს ვილებთ -ში და -ზე თანდებულის -ი და -ე ხმოვნების რედუქციის შედეგად: კარზ || კარზგ (← კარზე), კარშ || კარშგ (← კარში) (107, გვ. 349); მაგ.: პატრა გადაჲ (=ბიჰი) კარშგ გაჲს. რაშგ გინდაჲა ჩონ თავ (18, გვ. 146).

(გ) უფრო იშვიათად გ გვეძლევა ო ხმოვნის დავიწროების შედეგადაც:

1. ორღებემდინ გააცილა (18, გვ. 83).

შდრ. ლამეს ორღობეში ატარევეს (71).

2. მემონი თავი კიდგზნებ ნაქნარ ადგილში შოჟდა (18, გვ. 188).

შდრ. რაჲ იქნა აჲ კიდობანი? (ალიაბ.).

§2. **უძლასუტიანი ხმოვნები.** სალიტერატურო ქართულისა და დიალექტთა ერთი ნაწილისაგან განსხვავებით ინგილოური დიალექ-

ტის ერთ-ერთ თავისებურებას წარმოადგენს უმლაუტიანი ხმოვნები.

უმლაუტიანი ხმოვნები ბუნებრივია ქართველური ენებიდან სვანურისათვის (77, გვ. 171-227), ხოლო დიალექტებიდან ახასიათებს მოხეურს (107, გვ. 264), ფერეიდნულს (85, გვ. 203) და ჭავჭავურს (5, გვ. 22).

ინგილოურში უმლაუტიზებული ო და უ ხმოვნები გვხვდება როგორც აზერბაიჯანულიდან ნასესხებ, ასევე ზოგ ქართულ სიტყვაშიც.

1. აზერბაიჯანულიდან ნასესხებ სიტყვებში:

ქულფათ (წვრილშვილი), **აჟქ** (საპალნე, ტვირთი), **გულგაზ** (ცხვირსახოცი), **ქუთ** (ჩლუნგი, უნიჰო, უხელო...), **გუმუშ** (ვერცხლი), **ბუთუმ** (← ბუთუნ „ყველა“), **გუჟ** (ძალა, ღონე, ენერგია), **დუმამა** (ღილი), **დუმან** (მტერი), **ლუთუ** (ლატაკი), **ჟჩტუმაშ** (ტანსაცმელი), **სურუმ** (ჯოგი), **დუნუამ** (ქვეყანა, მსოფლიო); **დრმაგ** (ლეიბი), **ბრამ** (შხამიანი მწერი), **დრთუან** (გარშემო, ირგვლივ, ოთხივე მხარეს), **გრამ** (ცა), **გრამან** || **გრამან** (ლურჯი მდელო), **დრშულ** (ტანსათბურა), **მრჰკამა** (მაგრად, ძლიერად), **მრლათ** (ვადა, შესაძლებლობა), **ნრჰარ** (მოჯამაგირე), **რლჰამ** (ქვეყანა, მხარე), **რრდაგ** (იხვი), **რრუშ** (სადოვარი), **რგამ** (გერი, არღვიძლი), **რრთალ** (სანახევრო) და სხვ.

2. სხვადასხვა ფონეტიკური ცვლილების შედეგად მიღებულ ქართულ სიტყვებში:

ა) უმლაუტიზაცია ხდება ძირის ფარგლებში, როცა ძველი ქართულის წყვილბაგისმიერ უ-ს და კბილბაგისმიერ ვ-ს მოსდევს ე ან ი ხმოვანი, სადაც **უე** || **უი** კომპლექსების ადგილს იკავებს ო და უ უმლაუტები. **უე** || **უი** კომპლექსი გადადის ო-ში, ხოლო **უი** || **ვი** — უ-ში (ამიტომაც, **უე** და **უი** დიფთონგები იშვიათია ინგილოურში; მაგ.: **უე** || **ვე** → **ო**: გუელი → **გოლ**, გუერდი → **გორდ** შუელი → **შოლ**: ღუელი → **ღოდ**, წუერი → **წორ**, თუე → **თომ**, თქუენ → **თქონ**, ჩუენ → **ჩონ**, ძუელი → **ძოლ**, კუერციხი → **კორცხ**, ყველი → **ყოლ** და სხვ.

ბ) **უი** || **ვი** → **უ**: წვიამ || წუიამ → **წუამა**, შვიდი || შუიდი → **შუდ**, შვილი → **შულ**, ფკვილი → **ფქულ**, ადვილი → **ადულ**, წყვილი → **წყულ**...

ჟ-სა და ო-ს ვიღებთ მაშინაც, როცა /ი/ და /ე/ უშუალოდ არ მოსდევენ წყვილბაგისმიერ ჟ-ს. ინგილოურში წყვილბაგისმიერი ჟ-ს /ი/-სა და /ე/-ს წინ გადასმის შედეგად თავმოყრილი კომპლექსები გვაძლევს უმლაუტიან ხმოვნებს: გრჟუტ ← *გრჟიტი ← გურიტი, წრჟულ ← *წლუილი ← წულილი, კჟც ← *კიცი ← კიცუ, რჟცხ ← *რუიციხ ← რიციხუ, ზჟრკ ← *ძიერკ ← ძირკუ, ქრჟუგ ← *ქრუივი ← ქურივი, ვრჟლ ← *ვრუელი ← ვურელი, ვრჟტ ← *ვრუეტი, კნრჟაჲ ← *კნრუესა ← კუნრესა, კნრჟტაჲ ← *კნრუეტა ← კუნრეტა, ფრჟტ ← *ფრუეტი ← ფრეტუ, ფრჟს ← *ფრუესი ← ფრესუ, რჟქს ← *რუექსი ← ექუსი...

2. S₁-ის გ-ს გავლენით ხდება მომდევნო გვარისა და ქცევის ხმოვანთა ლაბიალიზაცია და უმლაუტიზაცია, თუ ეს ხმოვანი წინა წარმოებისაა: ვი > ჟი: ვიცი > ვჟცი > ჟცი, ვიქ > ვჟქ > ჟქ, ვიქიფე > ვჟქიჲფე > ჟქიჲფე, ვიცინი → ვჟცინ → ჟცჟინგარ, ვითვრები → ვჟთვრე > ჟთვრე > *ჟთრე > ჟთრგვარ...

ვე > ო: ვეძახი > ვოჯახ > ოჯახგარ, ვეჩვევი > ვოჩვე > ოჩვე > ოჩგვარ, ვეწვევი > ვოწვე > ოწვე > ოწგვარ...

S₁-ის ვ ფონემატური მიხეზით შეიძლება გადაჯდეს სიტყვის შიგნით და თუ, მას მოჰყვება ე ა ი ხმოვანი, მაშინაც გამოიწვევს მათ ლაბიალიზებას: ვხრი > *ხერი > *ხერჟი > ხრჟი, ვცვლი > *ცვლი > უცვლჟი > ცლჟვარ, ხოლო ვე > ო: ვხედავ > *ხვედავ > ხვრდავ > ხვრდაგვარ, ვჩეჩავ > *ჩეჩავ > *ჩვრჩავ > ჩვრჩავგარ, ვგრეხავ > *გრეხავ > *გრვრხავ > გრვრხავგარ, ვვლეჩავ > *ვვლეჩავ > *ვვლვრეჩავ > ვვლვრეჩავგარ, ვვლეტავ > *ვვლეტავ > *ვვლვრეტავ > ვვლვრეტავგარ (შდრ. თუშური ჩვეჩავ „ჩეჩავ“ და ყვიდი „ყვიდი“ — ა. შანიძე) და სხვ.

ვ (||ჟ)-ს მიერ გალაბიალებულ (უმლაუტიზებულ) ხმოვანს უნარი აქვს დაიმსგავსოს რეგრესული ან პროგრესული გზით წინამავალი ან მომდევნო ხმოვანი.

ო იმსგავსებს წინამავალ ო-ს და აქცევს მას ო-დ: მოწოწოწო ← *მოწოწოწო ← მოწოწერი, მოგოგოგოგო ← *მოგოგოგოგო ← მოგოგოგოგო; ო იმსგავსებს მომდევნო მარცვლის ე-ს: გუელები → *გუოლღე >

გწლრვ, გუერდები → *გუორღევ → გორღრვ... ო იმსგავსებს პრე-
ვერბის ა-ს და აქცევს მას ო-დ: შრგრკრა ← *შაგვრკრა ← შაგვეკ-
რა, წრგრლა ← *წაგვრლა ← წაგველა... ო-ს შეუძლია გამოიწვიოს
მისი წინამავალი ო-ს ლაბიალიზაცია: უწნქრლაღ ← *უწინქვრლაღ ←
ღვ. ქართ. ჭინჭელი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია საურთიერთო ასიმილა-
ციის შემთხვევებიც. ასეთ მაგალითებად მიჩნეულია „რზრ“,
„მზრზბელ“, „გზრზბი“, სადაც ე-ს მიერ პალატალიზებული ო(რ)
პირუკუ ახდენს გავლენას ე-ზე და ალაბიალებს მას; რზრშ (←
ეზრში ← ეზოში), მზრზბელ ← მეზრზბელ, გზრზბი ← გენდრზბი
← გენდოზბი (20, გვ. 174).

ჩვენი ვარაუდით, „რზრ“, „მზრზბრლ“ ფორმებს შესაძლებელია
განვითარების ასეთი გზა ჰქონდეთ გავლილი: ეზო — მე-ეზო-ე (ვ-ს
ჩართვით) > მეეზოვე > *მეეზოვრზ > მეეზოვრზ > მეეზ(ო)რზ > მე-
რზრზ, მე-ეზოელი (ვ-ს ჩავარდნით) > მეზოველი > მეზოზბელ > მე-
ზოზბრლ > მეზრზბრლ > მზრზბრლ; ეს უკანასკნელი შესაძლებელია
ლაბიალური ბ-ს გავლენით ეაზ-დ; შდრ. ლაბიალური თანხმოვნების
მიერ მომდევნო ხმოვნების ლაბიალიზება: ბელტი > ბოლტი, იბამს >
იბოამს, ფარცხი > ფორცხი... წინამავალი ხმოვნის ლაბიალიზაციისა
და უმლაუტიზაციის უნარი აქვს სხვა ლაბიალურ თანხმოვნებსაც,
მაგ.: ჰუზბაჰ ← ჰუზბაჰ ← ჰიზბაჰ; შდრ. ქიზიყ. ჰუპაჰი „მოუსვენარი,
თავზადაკარგული“; სუფათ (აზერბ. სიფათ „სახე“), ჰუფათა
(აზერბ. გუფათა „უძელო ხორცი“).

ე ხმოვნის ლაბიალიზების უნარი აქვს მომდევნო ვ-საც. ასეთ შე-
მთხვევაში ვ შენარჩუნებულია: *ბევრი > ბრვრ, თევზი > თრვზ, ქევ-
რი > ქრვრ, გენდოზბი > გენდრვზ > გზრზრვივარ.

უ იმსგავსებს (ალაბიალებს) მომდევნო მარცვლის ო-ს და აქცევს
მას უ-დ (სადაც პროგრესული ასიმილაცია ვითარდება ჯაჰვერად):
ვიცინით > ვუცუნით > უცუნით > უცუნუვართ, *კუირიაღ >
*კუურიაღ > კ(უ)ურუაღ; უ იმსგავსებს მომდევნო მარცვლის ო-ს
და აქცევს მას ო-დ: ღვროღ || ღუინოღ > *ღუუნოღ > ღ(უ)უნრღ და
სხვ.

მაგრამ უე და ვე კომპლექსი ყოველთვის არ გადადის ო-ში. არის

შემთხვევები, სადაც ეს წესი დარღვეულია:

ა) კბილბაგისმიერი ვ+ე არ გადადის ო-ში: მმართველი > მართველ, პირველი > პირველ, უცოდველი > უცოდველ, ფრინველი > ფრინველ || ფრუწველ; აღნიშნულ ფორმებში ვე-ს ო -ში გადასვლას ხელი შეუშალა -ელ სუფიქსის მორფოლოგიურმა დატვირთვამ; არსებობს ვარაუდიც, რომ პირველ, ფრინველ და მსგავსი ფორმები ინგლოურში მეორეულია.

ძველი ქართულის უმარცვლო უ+აუ. მაგ.: -თუნ (შენთუნ), თუ-თან (18, გვ. 25)... და გ+ე+უ: ქართველი > ქართულ; ეს უკანასკნელი ინგლოურში ორი მნიშვნელობით იხმარება: ქართულ I. „ქართველი“; 2. „ქართული“.

ბ) თანხმოვნების შემდეგ მოქცეული უე კომპლექსი ყოველთვის არ გადადის ო-ში; მაგ.: ტიტულელ ფორმაში შემავალი უე გადადის ო-ში (ტიტოლაჲ), მაგრამ შიშუელ ფორმაში შემავალი უე არ გვაძლევს ო-ს, გვექნება შიშუელ და არა შიშოლაჲ. ხოლო ნეიტრალური ძირიდან, საიდანაც აქტივი იწარმოება, ორივე ფორმაში დასტურდება უმლაუტიანი ხმოვნები: ა-ტუტლ-ოგ-ს — გატუტლ(ლ)და, ა-შუშლ-ოგ-ს — გა-შუშლდა > გაშუშლ(ლ)და.

ამგვარად, უო, უე და ვე კომპლექსები ყოველთვის არ გვაძლევენ უმლაუტიან ხმოვნებს.

ანალოგიური ვითარება გვაქვს უა||ვა კომპლექსების შემთხვევაში; არაყოველთვის უა||ვა გვაძლევს ო-ს.

ვა(უა) კომპლექსის ო-დ ქცევის წინაპირობად მიჩნეულია ვ-ს ფონეტიკური თავისებურება, მისი მისწრაფება წყვილბაგისმიერობისაკენ.

მართალია, ინგლოურში კბილბაგისმიერი ვ ჩვეულებრივ წყვილბაგისმიერდება, მაგრამ ეს გაწყვილბაგისმიერებული ვ+ა ყოველთვის ო-ს არ გვაძლევს: ხვალ > ინგილ. ხუალ, რვა > ინგილ. რუაჲ, ქვა > ინგილ. ქუაჲ (18, გვ. 24).

ანალოგიური მაგალითები დადასტურებულია ფერეიდნულშიც. ვა კომპლექსის გვერდით გვაქვს უა კომპლექსი (უ მახვილიანი + ა) „...მახვილიანი უ-ნი+ა უცვლელი რჩება, ო-ნად არ გადადის, მახვილის ტარების პოტენცია სიმპტომია იმისა, რომ უ-ნი წარმოადგენს სრულ ხმოვანს, რომელიც მარცვალს ქმნის; ფაქტია, რომ მარცვალქონე უ-

ნი+ა ო-ნად არ გადადის, არკვევს (ჩვენის აზრით) იმ უ-ნის (ბრჯგუს) ბუნებას, რომელსაც + ა-ნი გვაძლევს ო-ნს; ცხადია, ის მახვილის ტარების შემძლე არ უნდა ყოფილიყო. მას მარცვლის შედგენა არ შეეძლო — იგი უმარცვლო იყო“ (86, გვ. 73).

ანალოგიურ მასალაზე დაყრდნობით გრ. იმნაიშვილი იზიარებს არნ. ჩიქობავას დებულებას და აღნიშნავს, რომ „როცა მახვილი ეცემა გაწყვილბაგისმიერებულ ვ-ს, მაშინ ის იძენს სრულხმოვნებას და არ უერთდება ა-ს ო-ში გადასასვლელად. თუ მახვილი მოუდის ა ხმოვანს, მაშინ ხშირად გაწყვილბაგისმიერებული ვ რჩება უმარცვლო უ-დვე (ზოგჯერ შეიძლება კბილბაგისმიერი ვ არც გაწყვილბაგისმიერდეს და დარჩეს პირვანდელ მდგომარეობაში“ (18, გვ. 24).

„პირველიც და მეორეც გატარებულია მასდარში: **მოკლუამ, დაცუამ**.

ასეთივე ვითარება გვაქვს **ქვამ, რვამ და ხვალ** (завтра) სიტყვებში, რომლებშიც ძველ ქართულში ვ იყო; მაგ.: **ქუამ || ქუვამ, რუამ || რვამ** (რვამეტ), **ხუალ || ხუვალ**“ (18, გვ. 24).

მაშასადამე, ზემოთქმულიდან გამომდინარე, **უა||ვა** კომპლექსის შემთხვევაში, ო-დ ქცევის წინაპირობად მიჩნეულია ვ-ს წყვილბაგისმიერობისაკენ მისწრაფება. **უა||ვა-ს ო-ში** გადაუსვლელობის მიზეზად ასახელებენ მახვილის გავლენას, რომლის დაცემის შემდეგ უ წარმოადგენს სრულ ხმოვანს, რომელიც მარცვალს ქმნის, ხოლო სრულხმოვანი არ უერთდება მომდევნო ა-ს და არ იქცევა ო-დ (ა. ჩიქობავა, გ. იმნაიშვილი). მაგრამ ისეთი მოვლენების, როგორიცაა **ძუალი** → **ზოლ**, **თუალი** → **თოლ**... ანალიზი სინტაგმატური ვითარების მიხედვით მიუღებელს ხდის აღნიშნულ დებულებას. ამოსავალ ვეულ ფორმაში ამ თეორიის მიხედვით მოსალოდნელი იყო **უწულ**, მაგრამ დიალექტში მის ადგილას გვაქვს **უწლ**.

ქუამ, რუამ ფორმებში მახვილის გადაწევა თავკიდურ მარცვალზე მომხდარა **ჟ > უ** პროცესის შემდეგ. ასე რომ, მახვილს კი არ უქცევია **ჟ** ხმოვნად, არამედ ხმოვნად ქცეულ უ-ს მოუთხოვია მახვილი.

საყურადღებოა, რომ **სიტყუამ, სესხუამ, ტირუამ** ტიპის ფორმებში, სადაც ჟ-ს მომდევნო ა უმახვილოა, ყოველთვის არ ხდება ჟა → ო პროცესი; მაგრამ **სეტყუამ** ფორმაში გვაქვს ჟა → ო: **სეტყომ**

|| სტყმა (71).

კალკე აღსანიშნავია **გა** → **უ**: დიაკვანი > **დეგაკუნ**, გადმოიყვანა > **გადმოყუნა** || **გგდმაყუნა** || **გდმაყუნა**; მასდარია გადმოყუნამ (51, გვ. 281).

გამონაკლისები: გამონაკლისის სახით თანხმოვნების შემდეგ ინგილოურში **გა** არ გადადის **ო**-ში შემდეგ სიტყვებში: **იანვარ**, **ნაცვალ** (დედინაცვალ), სადაც ძველ ქართულშივე **გ** კბილბაგისმიერი იყო.

გა||უა>ო ახასიათებს ქართული ენის აღმოსავლურ დიალექტებს — მოხეურს, ხევსურულს (ძული → მოხ. ძოლი). იშვიათად აღნიშნულ დიალექტებში შეიმჩნევა უკუპროცესით **ო** → **გა**; მაგ.: ხევს. **უვაჩი** (← ყოჩი), **დვალი** (← დოლი)... (4, გვ. 6).

ო → **გა** უკუპროცესი, როგორც ეს ახასიათებს იშვიათად მოხეურსა და ხევსურულს, ინგილოურისათვის არაა ნიშანდობლივი.

გა-საგან **ო**-ს მიღებას განიხილავენ როგორც ბგერათშერწყმას, მაგრამ აქ საქმე გაქვს ჯერ ხმოვნის ასიმილაციასთან ლაბიალობის მიხედვით: ლაბიალური **გ**-ს გავლენით **ა>ო**, შემდეგ ხდება **გ**-ს დისიმილაციური დაკარგვა ლაბიალიზებული ხმოვნების წინ. **ა** > **ო**-ს მიღების საფუძველზე იქმნება ენისათვის დაუშვებელი **გო** კომპლექსი (59, გვ. 16); (58, გვ. 91-95).

S₁-ის **გ**-ს გავლენით ხდება **ა**-ს ლაბიალიზება **ო**-დ: ვამბობ > **ვომბოვ** > **ომბოვვარ**, ვარჩევ > **ვორჩევ** > **ორჩევვარ**, ვაშრობ > **ვოშროვ** > **ოშროვვარ**, ვაკეთებ > **ვოკეთებ** > **ოკეთევარ**.

ფონეტიკური მიზეზით შეიძლება მოხდეს **S₁**-ის **გ** ნიშნის გადასმა სიტყვის შიგნით, **ა** ხმოვნის წინ და გამოიწვიოს მისი ლაბიალიზება **ო**-დ: ვქნათ > ***ქვნათ** > ***ქვნოთ** > **ქნოთ**, ვკამ > ***ქვამ** > ***ქვომ** > **კომვარ**...

თვით ამ ანალოგიის საფუძველზე ჩანს ინგილოურში ლაბიალური **ვ||ჟ**-ს ზეგავლენით მომდევნო (ი, ე) ხმოვნების ასიმილაცია ლაბიალობის მიხედვით **ე** > **ჲ**, **ი** > **ჟ**. შემდეგ კი ხდება მასიმილირებელი **ვ(ჟ)**-ს დაკარგვა უმლაუტიანი (ჲ, ჟ) ხმოვნების წინ ფონემატური სტრუქტურის გავლით როგორც მორფემათა ზღვარზე, ისე ერთი მორფემის ფარგლებში: ვიცინი > **ვჟცჟნ** > **ჟცჟნვარ**, ვიქ > **ვჟქ** > **ჟქ**: შეილი > ***შევლ** > **შლ**, ყველი > ***ყვლ** > **ყლ**, კუერცხი >

*კურცხი > კორცხ, წუიმა > წუჰმა > წუმა და სხვ.

სწორედ ლაბიალიზების პროცესის ასეთი განვითარება გვაპარაუ-
დებინებს: (1) ვე > ო და ვი > უ ცვლილებაში შეუალედურია ვო და
ვჰ კომპლექსები იმის გამო, რომ ვ ასატანია ლაბიალურ ხმოვანთა
მომდევნოდ, მაგრამ არ არის ბუნებრივი ლაბიალურ ხმოვანთა წინ:
ვო > ო, ვჰ > უ (თვით აზერბაიჯანულიდან შემოსულ სიტყვებში:
ვოჟათ > ოჟათ „ჯიუტი“, მუქქჰჰჰ > ვჰჰ > უჰ „საპალნე, ტვირთი“),
ხოლო ოვ უცვლელად რჩება ქვვრ ← ქევრი, აღოვა ← აღევა
(შდრ. ლაბიალური ხმოვნის ო-ს მომდევნოდ ვ: მაყოვლ ← მაყული,
წვალოვა ← წვალევა „წვალევა“);

(2) ერთი მორფემის ფარგლებში ორი უმლაუტიანი ხმოვიდან
ერთ-ერთი, უფრო სწორად, რიგით მეორე გამოითქმის ჰ-დ ან ე-დ;
მაგ.: ლოოლო > ლოოლო „სარეველა მცენარეებით დაფარული ად-
გილი“, მოოლო > მოოლო || მოოლო „ვადა“, სოოო > სოოო
„საუბარი“.

შეზღუდვა ხდება მხოლოდ მორფემათა ზღვარზე: უო და არა
ოჰ: ა) თემატური სუფიქსის -ებ/> -ევ დართვის შემთხვევაში: შე-
გროვება > შეგრევევა > შეგრევევა > შეგრევევა > შეგრევევა
> შეგრევევა, გათხვევა > გათხვევა > გათხვევა > გათხვევა
> გათხვევა > გათხვევა... აღნიშნულ მაგალითებში ჯერ ადგილი
აქვს ო-ს სრულ დამსგავსებას ვ-თი დაშორებულ ე-სთან, შემდეგ ვ-ს
გადანაცვლებას მისი წინამავალი ე-ს წინ, თავმოყრილი ე ხმოვნების
განმსგავსებას ი-დ (შეგრევევა), ვ-ს მიერ ი-ს გალაბილებას უ-დ
(შეგრევევა), შემდეგ ხდება მასიმილირებული ვ-ს დაკარგვა უმლაუ-
ტიზებული ხმოვნის წინ (შეგრევევა), ბ) მრავლობითის -ებ > -ევ
დართვის შემთხვევაში: ქუა-ქევი→ინგილ. ქუო... სუფიქსისეული ვ-
ს გავლენით ე > ო; წარმომქმნელი მაწარმოებლების — სა-ე და მე-
ე-ს დართვის შემთხვევაში: ორი-მე-ორ-ე → ინგილ. მოოოო, თივა-
სა-თივ-ე → საოოო, ასეთი ცვლილება, რა თქმა უნდა, ძირითად
წესზე გავლენას ვერ მოახდენს.

ვე > ო, ვი > უ ისე როგორც ვა > ო, მეორეული მოვლენაა. ვა >
ო საზოგადოდ გავრცელებული ყოფილა საშუალო საუკუნეთა ლიტე-
რატურულ ენაში (36, გვ. 104). სხვა დიალექტებისაგან განსხვავებით

ინგილოურისთვის უა || გა > უო || გა > ო უფრო დამახასიათებელი ჩანს.

ჲ-სა და ჳ-ს ქართული ენის დიალექტებსა (მოხეური, ფერეიდ-ნული, ჭავჭავური, ინგილოური) და სვანურში არსებობა გვაგვარაუდებინებს, რომ მათი წარმოქმნა განპირობებულია ენის შინაგანი პოტენციით.

ისმის კითხვა: უნდა მივიჩნიოთ თუ არა ჲ და ჳ ხმოვნები ფონემებად? როგორც აღვნიშნეთ, უმლაუტიანი ხმოვნები დიალექტში ფუნქციონირებენ, მაგრამ მათი ფონემებად ჩათვლა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება, თუ მათ სიტყვათგანმასხვავებელი დანიშნულება ექნებოდა. დიალექტში ვხვდებით ისეთ ლექსემებსაც, რომელთა განსხვავებაც მხოლოდ უმლაუტის საშუალებით ხდება:

1) კურტი — „კვირტი“ და კურტ — „კრუხი“

ჭუგო კურტიან მატულ ყოფილა (71). მაგრამ ჩონმა კურტმა ორმოც ჭუჭულ გამაყონა (71).

2) ზოლ — „ძველი“ და ზოლ — „ძვალი“:

ზოლ შუნდ ერ-ორ წელს თუ შადნახ, თეთრდევის (71), მაგრამ ჩონ ზადლიბე ზოლევ მაჲლ (71).

3) წორ — წვერი და წორ|| წოორ — სწორი:

ცახი წორრვს ერთმერზე აწონონ (71). შდრ.: ე ხედ წორ ყოფილ.

4) წოლაჲ — „მაწონი“ და წოლაჲ — „დაწოლა“:

ერ კოკოპ წოლაჲ (71), ასმარცოლაჲ ზმევ დანაწოლ ოთალი კართან დგევის (71).

განვიხილოთ ზემოთ მოყვანილი მაგალითები:

კურტ (კრუხი) აზერბაიჯანულიდან არის ნასესხები (71), ხოლო კურტ კვირტი-ისაგანაა მიღებული ფონეტიკური ცვლილების შედეგად.

ზოლ და ზოლ შესაბამისად ვა და ვე კომპლექსების ო-ში გადასვლის შედეგადაა მიღებული.

წორ-იც -ვე კომპლექსის ცვლილების შედეგია.

ასევე წველასაგანაა მიღებული წოლაჲ — მაწონი.

აქედან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ზემოთ მოყვანილ ფორმებში უმლაუტიანი ხმოვნების გაჩენა გვიანდელი მოვლენაა. მან მაშინ იჩინა თავი, როცა ნასესხები თუ ფონეტიკურად სახეცვლი-

ლი სიტყვები ბგერითი შედგენილობის მიხედვით დაემთხვენენ განსხვავებული ლექსიკური მნიშვნელობის სიტყვებს. მაშასადამე, ინგილოურში დაწყებულია **ჩ** და **ჭ** ხმოვნების ფონემიზაციის პროცესი და ისინი ზემოთ ჩამოთვლილ ლექსემებში სწორედ დამოუკიდებელ ფონემებად წარმოგვიდგებიან. მაგრამ, რადგანაც მსგავსი მაგალითები ძალზე ცოტაა, ჩვენ თავს ვიკავებთ, **ჩ** და **ჭ** ცალკე ფონემებად შევიტანოთ ინგილოურის ხმოვანთა სისტემაში. რაც შეეხება სხვა შემთხვევებს, უმლაუტიანი და უუმლაუტო ხმოვნები (ო, უ და ო, უ) მხოლოდ ფიზიკური მახასიათებლებით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, არა აქვთ სიტყვათგანმასხვავებელი ფუნქცია და, ამდენად, ცალკე ფონემებად არ გამოიყოფა.

§3. ხინტაგმატური ანალიზი. სამეცნიერო ლიტერატურაში ხმოვნები დეტალურად არის განხილული როგორც არტიკულაციურ-ფიზიკური, ისე ფონემატური თვალსაზრისით. ფონემატური თვალსაზრისით მეცნიერთა აზრი სხვადასხვაობას არ იწვევს.

სამართლიანად შენიშნავს გ. მაქავარიანი ხმოვნებთან დაკავშირებით: „Две главные фонемы не могут находиться в непосредственном соседстве друг с другом, за исключением случаев, когда они относятся к разным морфемам“ (117, გვ. 4).

აქედან გამომდინარე, გ. მაქავარიანი უშვებს ხმოვანთა უშუალო მეზობლობის გამონაკლისებს, როდესაც ისინი სხვადასხვა მორფემას განეკუთვნებიან.

თ. უთურგაიძე ადგენს ხმოვანთა განაწილების წესს სიტყვის თავსა და ბოლოში: „... ხმოვანთა განაწილების ძირითადი მოდელი ამ პოზიციაში დახასიათდება შემდეგნაირად: ხმოვანი იკრძალება ხმოვნის გვერდით; დაშვებულია ხმოვნის რეალიზაცია თანხმოვანთა წინ და მომდევნოდ (გარდა **ოუ** ხმოვნებისა **ფ**-ს გვერდით)“ (59, გვ. 33) და ადგენს სტატისტიკურად: „თეორიულად მოსალოდნელი 50 შესაძლებლობიდან ქართულში სიტყვის თავკიდურად და ბოლოში რეალიზებულია ხმოვანთა 8 კომპლექსი: **ჩი**ა-, **ჩი**ე-, **ჩი**ო- და **-აო**#, **-ეო**#, **-ოა**#, **-ია**#, **უა**# — შესაძლებლობის 16%“ (59, გვ. 31; 60, გვ. 20).

ჩვენი კვლევის მიზანი არ არის ხმოვნების განხილვა არტიკულაციურ-ფიზიკური თვალსაზრისით. განვიხილავთ მხოლოდ ინგილოურ-

ში დადასტურებულ ხმოვანთა წყვილებს, მათ მონაცვლეობას როგორც მორფემათა ზღვარზე, ისე ძირეულ მორფემებში (სიტყვის თავსა, შუაში და აბსოლუტურ ბოლოში). ვეხებით ზოგ თავისებურებას, რომლებიც, ჩვენი აზრით, საჭიროებს დამატებით განხილვას.

სპეციალურ ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ „ყველა რიგის (A, B, C) კომპლექსი ისწრაფვის ერთხმოვნობისაკენ.

კომპლექსის განვითარების საბოლოო საფეხურია ერთ ხმოვანზე დასვლა. საამისო გზა სხვადასხვაგვარია: A რიგის კომპლექსი ამას აღწევს ასიმილაციის გზით (აუ → ოუ → უუ → უ̄ → უ), B რიგის კომპლექსი — დიფთონგიზაციის (resp. დისიმილაციის) გზით (უა → უა → ვა → ა), C რიგის კომპლექსი — შერწყმის გზით (აა → ა̄ → ა) (101, გვ. 33).

შ. ძიძიგური წარმოგვიდგენს შემდეგ თანმიმდევრობას:

A რიგში ღია ხმოვანს მოსდევს ვიწრო ხმოვანი;

B რიგში ვიწრო ხმოვანი წინ უსწრებს ღიას;

C რიგში დალაგებულია თანაბარი ღიაობისა და იდენტური ხმოვნები.

A რიგისათვის ავტორი ადგენს ასეთ წესს: ფართო + ვიწრო გვაქვს რეგრესული ასიმილაცია: „მომდევნო ვიწრო ხმოვანი ავიწროებს წინამავალ უფრო ფართო ხმოვანს“ (101, გვ. 20).

B რიგისათვის — ვიწრო + ფართო: „ადგილი აქვს ვიწრო ხმოვნის კიდევ უფრო დავიწროებას“ (101, გვ. 25).

C რიგისათვის: „იდენტური ხმოვნები ისწრაფვიან შერწყმისაკენ და ვიღებთ ჩერ გრძელ ხმოვანს, შემდეგ კი ერთ ხმოვანში გადაიზრდებიან (101, გვ. 29).

ინგილოურში მორფემათა ზღვარზე ორი პრეფიქსისეული ხმოვნის შეხვედრის შემთხვევაში იქმნება დიფთონგი, მაგ., ა+უ > აუ: შენა > აუშენა (|| ავშენა), აუღია > აუღი (|| ავღი), გაუყოფა > გაუყოფა (|| გავყოფა), გაუკეთა > გაუკეთა (გავკეთა), დაუძახა > დაუზახა (|| დავზახა), დაუგლეჯია > დაუგლეჯი (|| დავგლეჯი), წაუყვანია > წაუყონი (|| წავყონი), გაუგდიათ > გაუგდიაუ (|| გავგდიაუ)... ო+უ > ოუ: მოუთმენელი > მოუთმენელ, მოუტანა > მოუტანა (=მოგტანა)...

ა + ი გვაძლევს ომ-ს: მომტან, მომგონ... ომ-ს თავდაპირველი ფორმა ოვი (მოვიტანე, მოვიგონე), სადაც ინგილოურში დაკარგულია პირველი პირის ნიშანი ვ (ოვი > ოი > ომ), თავის მხრივ, პირველი პირის ნიშნის ვ-ს დაკარგვა გამოწვეულია ლაბიალური კომპლექსის მოშლით (ოვი > ოი); ეს უკანასკნელი ოი კომპლექსი გადავიდა ომ-ში, რაც გამოწვეულია ფონემატური სტრუქტურის მოთხოვნილებით. მეორე და მესამე პირში მო- მონაცვლეობს მა-სთან. პირველი პირის მო-ს ცვლილება მა-დ ხდება მორფოლოგიურ ნიადაგზე პირთა განსასხვავებლად (59, გვ. 21). თავის მხრივ, III პირის მა-(მატანა, მაგონა) ფორმა განსხვავდება II და III პირისაგან S₃ პირის ნიშნით ა-თ:

I.	პ.	მომგონ	მომტან	მე
II	პ.	მაგონ	მატან	შენ
III	პ.	მაგონა	მატანა	იმან (II იმან ← აი მან)

B რიგის თანმიმდევრობა ინგილოურში თითქმის არ დასტურდება.

აქვე ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს: (ა) ინგილოური კილოს კაკურ თქმაში ხმოვანი + ი როგორც მორფემათა ზღვარზე, ისე ერთი მორფემის ფარგლებში და სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში ქმნის დიფთონგს: გადცინა, ჩადლო, დამზინა, მაყონა, გამამცნო, გამზაბრეგ, აძლა, მეძდან (მოედანი), მეძმუნ || მაძმუნ... მ-ს ვხვდებით ხმოვანზე გათავებულ როგორც საკუთარ, ისე საზოგადო სახელებთან სახელების ბოლოს: გივიმ, თამრომ, არაწიმ, გუგრაამ, ზემ, თორემ, ბუდეამ, ვინიმ, თაზიმ, ზრომ, ფარჩამ („ქსოვილი“), დევაამ („აქლემი“), ფაჩამ, ღუნწომ, ქუამ, რუამ... აქ იგი სახელობითი ბრუნვის -მ (← ი) სუფიქსის ალოფონია. ასევე დამავალი დიფთონგი იქმნება ნათ. და მოქმ. ბრუნვებშიც, სადაც ბრუნვისნიშნისეული ხმოვანი არა მარტო ვერ იწვევს ფუძის ბოლოკიდური ხმოვნის რედუქციას, არამედ თვითონვე ვიწროვდება და გადადის მ-ში.

ახლა განვიხილავთ ერთი მორფემის ფარგლებში ხმოვანთა უშუალო თანმიმდევრობას:

1. ერთი მორფემის ფარგლებში აუ და ეუ ხმოვანთა კომპლექსები ქმნიან დიფთონგებს: შაური > შაურ, ყარაულ > ყარაულ (|| ყარაულ), გოზაური > გოზაურ (|| გოზავრ); შდრ. ქიზიყ. გოზაური „ღვინის-არაყის კურკელი“ (40); აბეური > აბეურ (|| აბჷვრ). დიფთონგიზაციის პროცესი გამოწვეულია ფონემატური სტრუქტურის მოდელთან შეუთავსებელი არაბუნებრივი კომბინაციით (ხმოვანი + ხმოვანი — VV).

2. ხმოვანთა უშუალო მეზობლობა აცილებულია თანხმოვანთა ჩართვით: მტყუანი > ტყუვან, მყაუნა > ჟავანაჲ || ჟევანაჲ, შუა > შუვამ, ძუა > ზუვამ, ყუა > ყუვამ, დიაკვანი > დევაკუნ, ჳვარი > ჟუვარ, შხუილი > შხუვილ, ყმუილი > ყმუვილ, დუად > დუვად („ქვების თავსახურავი“); შდრ. კახური (ინტერვოკალურ პოზიციაში ვ-ს ჩართვა): ბუვი, ცრუვი, ყრუვი, რუვი (39, გვ. 68).

ჩართულია გ: ნიორი > ნიგორ, ლაგან (აზერბ. ლმან „სპილენძის ტაშტი“) და სხვ.

როგორც მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, ხმოვანთა უა, ია, უი, აო, იო კომპლექსების უშუალო თანმიმდევრობა დაძლეულია თანხმოვანთა ჩართვით.

3. ხმოვანთა ფონემატური მოდელის გავლით სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში მორფემათა ზღვარზე ხმოვანი + წოდებითის ნიშანი -ო და სხვათა სიტყვისეული ნაწილაკი -ო გადადის ვ-ში (ეს უკანასკნელი ახასიათებს მხოლოდ ინგილოური კილოს კაკურ კილოკავს, ხოლო ალიაბათურ კილოკავში გვხვდება -ო); მაგ.: ზმავ, დავ, დედავ, ტაიავ, ჰეზნავ, ბიზავ; წოვდავ, უნდავ, სსომავ, კაცოვ, მეავ; კიავ, ნაჩუქარივ, წყალივ, თოვლივ...

4. შედგენილ შემასმენელსა და კითხვით ფორმებში ორივე ხმოვანი ინარჩუნებს გრამატიკულ ფუნქციას (59, გვ. 14): კაცოავ, ქალიავ, გერიავ, დოსტიავ, შჷლიავ, ხაბარიავ... ხოლო ფუძეხმოვნიან სახელებზე მეშველიზმნისეული (არს || არის) სუფიქსის დართვისას წარმოიქმნება დიფთონგი: ზროხავს („ძროხა არის“), საჭიროავს („საჭირო არის“), ყრუავს („ყრუ არის“), თინავს („თინა არის“), იორდა-

* მართალია, ასეთი ფორმები გვხვდება, მაგრამ წოდებითის ნიშნად ვ-ს გამოყენება ინგილოურში იშვიათია. იხ წოდებითი ბრუნვა.

ნამს („იორდანა არის“)... ფუძეთანხმონიან სახელებთან კი დიდფთონგის თავიდან აცილების მიზნით იკარგება შედგენილი შემასმენელის - ა (← არის || არს); მაგ.: **დათი კოლი** („დათვის კვალია“), **ჩონ კაცი** („ჩვენი კაცია, ჩვენი ქმარია“), **დიდ შული** („უფროსი შვილია“), **დიდ ვაშლი** („დიდი ვაშლია“), **მწობლი კამეჩი** („მეზობლის კამეჩია“), **ლაფ შური** („ძალიან ძვირია“) (18, გვ. 116; 21, გვ. 122).

უნდა შევნიშნოთ, რომ ინგილოურ კილოში ხმოვანთა უშუალო თანმიმდევრობა დასტურდება: (ა) მორფემათა ზღვარზე, როდესაც ერთ-ერთი ხმოვანი ძირეულ მორფემას განეკუთვნება, არ ხდება დიდფთონგიზაცია: ერთი — **ა-ერთევს**, ორი — **გაა-ორა**, ურემი — **მე-ურ-მემ**, ენა — **მო-ენემ**, ალაზანი — **ნა-ალაზნევ**, ჭლე — **ჭლეოგამ** („სიგამხდრე“). მაგრამ ლაბიალური კომპლექსი **ოჟ** შეიძლება დაიშალოს დისიმილაციის გზით; მაგ.: კინტოური > **კინტაჟურ**, ინდოური > **ინდაჟურ** (||**ჰ**) **ინდაჯრ**) და სხვ.

(ბ) თანხმონის დაკარგვით: **იმააც** (← იმასაც), **ლდეაც** (← ღღესაც), **ღამეაც** (← ღამესაც), **გააკეთეველ** (← გასაკეთებელი), **წაადეველ** (← წასადები), **ჩააყრელ** (← ჩასაყრელი), **შააგრუვეველ** (← მოსაგროვებელი), **შააყონელა** (← მოსაყვანად); **ჩონსააც** (← ჩვენსადაც), **კარგააც** (← კარგადაც), **ფინთააც** (← ფინთადაც)...

(გ) ორი სიტყვის (ფორმის) შეხორცებით მიღებული ხმოვანთა უშუალო თანმიმდევრობა დასტურდება როგორც საკუთრივ ქართულ, ისე აზერბაიჯანულიდან შემოსულ სიტყვებში; მაგ.: **მეუმ** (← მე უნ ← მე უნდა), **მეამ** (← მე ან), **საუმ** (← სად უნდა), **რაამ || რაუმ** (← რა უნ ← რა უნდა), **თუარ** (← თუ არა), **თუარდემ** (← თუ არადა), **იიქ** (← აი იქ), **ეეს** (← აეს ← ად+ეს ← აი ეს), **ეე** (← აე ← ადე ← ად + ეს ← აი ეს), **ეემამ** (← აი ამან), **აამი || აემი || ეემი** (← აი ამისი), **ჰეემიზანი** (← აი ამისაგან), **აემ** (← აი ეგ), **აგერ** (← აი ეგრე), **აესლა || ეესლა** (← აი ახლა), **აეს** (← აი ეს); **ალთი-აჩულ** (აზერბ. ალთი + აჩულ „უკედლო ნაგებობა“), **ნააჟამ** (აზერბ. ნა+აჯამ „რატომ“), **რაზიოგამ** (აზერბ. რაზი + ქართ. -ობა „თანხმობა“), **სხოთარ** (ქართ. სხვა + აზერბ. თაჰჰარ „სხვაგვარი, სხვანაირი“).

(დ) აზერბაიჯანული გზით შემოსულ სიტყვებში დადასტურებუ-

ლი ხმოვანთა კომპლექსები; მაგ.:

აა: ბაანამ || ბაჰანამ (აზერბ. ბჰჰან „მიზეზი, საბაბი“), დაავამ (აზერბ. დავა „ჩხუბი, ომი“), ნაარამამ (აზერბ. „სადღვებელი“), ფაამ (აზერბ. ფამ „გონება“), შაად (აზერბ. შაჰიდ „მოწმე“), ყააბამ || ყაჰბამ (აზერბ. გჰჰბ „კახა, მეძავი“).

ია: ნიათ (აზერბ. „სურვილი“), ბადიამ (აზერბ. „დიდი ჯამი“), ბიაბურ (აზერბ. „შერცხენილი“), ყიამათ (აზერბ. გიამაშთ „დიდი ამბავი“), ხიალ (აზერბ. ხმაალ „ფიქრებში წასვლა“), ყაისი || ყამისი (აზერბ. გამსხს „გარგარი“), თიან (აზერბ. თიან „სპილენძის დიდი ქურქელი“), ფაიზ (აზერბ. „შემოდგომა“), ტაიამ (აზერბ. დამხს „დედის ძმა“).

ეე: ქეერიზ || ქეერიზ || ქეჰრიზ (აზერბ. ქჰჰრიზ „ქა“), ფეამლაგანი || ფეელაგანი (აზერბ. ფჰჰლიგანი „ფალაგანი, მოქიდავე“), ფეამლაშარ || ფეელამლაშარ (აზერბ. „წინასწარმეტყველი“), შეევაამ (აზერბ. „ხილი“).

აუ: ყაუმ (აზერბ. გოჰუმ „ნათესავი, მოყვარე“), ყაურმა („თავის ქონში მომწვარი ხორცი“).

ეი: შეიზ || შემზ (აზერბ. ჯეჰიზ „მზითვეი“).

იო: შიოტ* (რუს. „ქსოვილი“).

ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე შეიძლება გარკვეული წესის ჩამოყალიბება: ინგილოურ კილოში ხმოვანთა უშუალო თანმიმდევრობა დაძლეულია დიფთონგიზაციის გზით, თანხმოვანთა ჩართვით, ხმოვნის დაკარგვით. მაგრამ ეს წესი, ჩვეულებრივ, ირღვევა: (ა) მორფემათა ზღვარზე; (ბ) თანხმოვნის დაკარგვისას; (გ) ორი სიტყვის შეხორცებისას (როგორც საკუთრივ ქართულ, ისე აზერბაიჯანულიდან შემოსულ სიტყვებში); (დ) სხვადასხვა ენათა ლექსიკიდან შემოსულ სიტყვებში.

* „შიოტ“ ფორმის პარალელურად შეიძლება წააწყდეთ ვ ჩართულ ფორმასაც „შეოტ“.

თავი II. თანხმოვანთა სისტემა

თანხმოვანთა პარადიგმატული ანალიზი

ჩვენი კვლევის ობიექტია ინგილოური დიალექტის ფონემატური სისტემა; ამ სისტემას განვიხილვთ ქართული ენის კახური დიალექტის ფონემატურ სტრუქტურასთან მიმართებით.

თანხმოვანთა პარადიგმატული აღწერა შეიძლება წარმოვადგინოთ შემდეგი სქემით.

წარმოების ადგილი	რაგვარობა	
	ხშულები	ნაპრალოვნები
ბაგისმიერი	ბ ფ პ	მ ვ
კბილბაგისმიერი	ღ თ ტ	ნ
წინანუნისმიერი	(-) ც წ	ზ ს ლ
შუანუნისმიერი		რ
უკანანუნისმიერი	(-) ჩ კ	ყ უ
რბილსასისმიერი	გ ქ კ	ღ ხ ყ
ენისძირისმიერი	(-) ჯ	
სახმოსიმისმიერი	ც	ჰ

§ 4. საჭიროა საპეციალურად შევჩერდეთ სქემაში მოყვანილ ზოგიერთ წევრზე.

1. კახურთან მიმართებით ინგილოურში განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს /ძ/ და /ჭ/ ფონემების შეცვლა /ზ/ და /ყ/ ნაპრალოვნებით.

ინგილოურში /ძ/ და /ჭ/ ფონემების არქონას უკავშირებენ აზერბაიჯანული და ხუნძური ენების ზეგავლენას.

გრ. იმნაიშვილი ძ>ზ და ჭ>ყ გარდაქმნის მიზეზად ერთდროულად ასახელებს უცხოენობრივ გარემოსა და ამ ბგერათა ბუნებას: „ინგილოურში ძ და ჭ ბგერების დაკარგვა გამოწვეულია ორი მიზეზით: 1) ძ და ჭ ბგერების არმქონე ენობრივ წრეთა ხანგრძლივი გა-

ვლენითა და 2) ამ ბგერათა ბუნებით (მათი მსგავსებით ზ და ჟ ბგერებთან)“ (19, გვ. 86). აქვე უნდა შევნიშნოთ:

1) თუ დავეუშვებთ /d/-სა და /z/-ს დაკარგვას ინგილოურში აზერბაიჯანულის ზეგავლენით, მაშინ არ იყო გამორიცხული, რომ მასთან ერთად დაკარგულიყო ე. წ. „კავკასიური ხშულები“ (2, გვ. 73), (პ ტ წ კ ყ ყ), რომლებიც ინგილოურში არ დაკარგულა. ქართულის (resp. ინგილოურის) ბგერები აზერბაიჯანულში გამოითქმის: 'ტ' > 'დ'-დ, 'კ' > 'გ'-დ, 'ყ' > 'გ'-დ (ან პირიქით: აზერბაიჯანულის 'დ' გადადის ინგილოურის ტ-ში; მაგალითად: დაძხი > ტაძი „დედის ძმა“, 'გ' > 'კ': გარზახ || გარზახ || გარზახ > ინგილ. კარზახ „წიგო“, 'გ' > 'ყ': გარმახ > ინგილ. ყარმახ, „კაუჭი“, ალაგანად > ინგილ. ალაყანადად „კვიკვი“... ასევე არ მოხდა 'ც' > 'ს' პროცესი, ვთქვათ: ცოცხი > სოსხი „ცოცხი“, ცოლი > სოლი „ცოლი“...);

2) მეორე მხრივ, თუ დავეუშვებთ ხუნძური ენის ზეგავლენას, მაშინაც გარკვეულ წინააღმდეგობასთან გვექნება საქმე, კერძოდ: ხუნძური ენის სამხრულ დიალექტებში (ანწუხურში, ქარულში), რომლებიც ახლოს მდებარეობენ საინგილოსთან (ბელაქანთან, ზაქათალასთან, კახთან ანუ კაკთან), დადასტურებულია 'ძ' და 'ჯ' ბგერები; ამასთან ერთად, 'ჯ' ბგერა, შესაბამისად /z/ ფონემა, აზერბაიჯანულსაც აქვს. სწორედ ამ დიალექტების წარმომადგენლები ცხოვრობენ ინგილოებთან ერთად საინგილოს ტერიტორიაზე.

ანწუხურში 'ძ' თავს იჩენს ინფინიტივში /ნ ლ რ/ სონორების მომდევნოდ: ქვენ-ძი (ქარ. ქინ-ძი) „კამა“, ტვენ-ძი „წასვლა“, მინ-ძი „თქმა“, ჭენ-ძი „გადაყლაპვა“, ჰვალ-ძი „ადუღება“, ჰველ-ძი „მოკდომა“, ყელ-ძი „სმა“, ჰარ-ჯი „თხოვნა“... (87, გვ. 45).

იმავე ანწუხური დიალექტის კადოქოლურ თქმაში 'ძ' შეცვლილია 'ჯ'-დ: ქვენ-ჯი „კამა“, ტვენ-ჯი „წასვლა“... ამასთანავე, სამხრულ-ხუნძურში არ დასტურდება ბაგისმიერი აბრუპტივი 'პ' (87, გვ. 4).

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, თუ /d/ და /z/ ფონემების დაკარგვას ავხსნით ხუნძური ენის გავლენით, მაშინ გამორიცხული არ იყო, რომ იმავე ინგილოურში დაკარგულიყო ბაგისმიერი 'პ', ამასთანავე ხუნძური ენის გავლენით გაჩენილიყო მისთვის დამახასიათებელი ლატერალური (ლ', ლა, ლ', ტა, ტ') და მგარაი (ცა, წა, სა, შა, ჟა, კა, ხ', ხა) თანხმოვნები (87, გვ. 38). ასეთი ბგერები კი ინგილოურისათვის

უჩვეულოა.

ზემოთ ნათქვამის საფუძველზე ვვარაუდობთ, რომ ძ > ზ და ჯ > ჟ დიალექტის შინაგანი განვითარების შედეგად ხდება, ე. ი. ადგილი აქვს მუდერი აფრიკატების დეზაფრიკატიზაციას; შდრ. დასავლური დაჟდა „დაჯდა“, ჟის „ჯდის“, ბზანება „ბძანება (< ბრძანება“); მოხეური დაბზანდა „დაბძანდა (← დაბრძანდა“)...

შესაძლოა, ჯერ მიზეზი იყო სინტაგმატური კანონზომიერება, ვთქვათ: ბრძოლა > ბძოლაჲ > ბზოლაჲ, გრძელი > გძელი > გზელ, ბრჯენა > ბჯენაჲ > ბჟენაჲ, ე. ი. ხშული + ხშული > ხშული + ნაპრალოვანი და შემდეგ თანდათანობით გამოიღვენა /ჯ/ და /ძ/.

2. «ქ» ბგერა. ინგილოურ კილოში დასტურდება ვ-ს გაფშვინვიერებული რეფლექსი «ქ», რომელიც ჩნდება პოზიციურად ფონეტიკურ ნიადაგზე ანლაუტსა და ზმნის ფუძის წინ ყრუ-მკვეთრი და ყრუ-ფშვინვიერი /ფ თ ტ ჯ კ ხ ჰ წ ყ ც ს/ ფონემების წინ: აქ «ვ» იცვლება «ქ»-დ (ქჰამ, ქჰრი, ქთლი, ქტირი, ქყოფავ, დაქქესიბდი („გავლარიბდი“), დაქთერგ („გადავეჩვიე“, „დავანებე“), გაქყიდ, ქჰნავდი...).

ვ-ს გაფშვინვიერებული რეფლექსი «ქ» დასტურდება კახურ კილოშიც (39, გვ. 20); მაგრამ არც ინგილოურსა და არც კახურში «ქ» არ არის სიტყვათგანმასხვავებელი ელემენტი, ე. ი. არ არის დამოუკიდებელი ფონემა.

აქვე უნდა შევიშნოთ, რომ ინგილოურ კილოში უცხო ენიდან შემოსულ «ქ»-იან სიტყვებში გვაქვს ჩვეულებრივ «ფ»: აფენდი, ფირმაჲ (19, გვ. 82).

3. «ჟ» ბგერა. უმარცვლო უ ინგილოურსა და კახურში უმთავრესად გვხვდება /წ ლ ნ რ თ კ ს ქ შ ყ ხ ჯ/ ფონემების მეზობლად შემდეგ პოზიციებში: ა) ხმოვნის შემდეგ ხმოვანი + უ ქმნის დიფთონგს (უ > ჟ) როგორც ერთი მორფემის ფარგლებში, ისე მორფემათა საზღვრებზე, მაგ., გაჟთლჟ, გაჟკეთევი, დაჟკრეფი, გაჟგო || გაჟგა, აჟშენა (|| აგშენა), ყარაჟლ (|| ყარავლ), ყოჟმ... დიფთონგიზაციის ასეთი პროცესი გამოწვეულია უ > ჟ კომბინაციის არაბუნებრიობით; ანალოგიური მოვლენები ახასიათებს (აუ > აჟ) აჭარულსა და ფერეიდნულს.

მაშასადამე, «ჟ»-ს მიღება შეიძლება /უ/ ხმოვნის რედუქციით.

ამასთანავე, ინგილოურში ორი ხმოვნის თანმიმდევრობა, როგორც ერთი მორფემის ფარგლებში, ისე მორფემათა ზღვარზე, აცილებულია თანხმოვანთა ჩართვით: უარესი > უვარეს, უარ > უვარ (ხმოვანთა კომპლექსების შესახებ იხ. ზემოთ, ხმოვანთა სისტემა ინგილოურში).

ბ) 'ჟ'-ს კვალი დასტურდება ხმოვნის მომდევნო ვ-ს ადგილას (ვ > ჟ): შავი > შაჟ, ბავშვები > ბაჟშვები (კახ.), გცხოვრობდი > გცხოჟრობდი (39, გვ. 31), მოვიდა > მოვდა > მოჟდა, წავიდა > წავდა > წაჟდა, მივა > მიჟ, შევა > შეჟ, გავა > გაჟ, ჩავა > ჩაჟ, გამოვა > გამოჟ || გამოჟ, დავდექი > დაჟდექი, ბევრი > ბეჟრი, თოვლი > თოჟლ და სხვ.

ხმოვნის მომდევნო ვ > ჟ-ს მაგალითები ტექსტებიდან:

ცეცხლ ბეჟრ (|| ბევრ || ბოჟრ || ბოვრ) ქნაში იტკრიცვის ისიც ომოჩხრეკაში (52, გვ. 104). „პურ წოვდა (|| წოჟდა || წავდა), ჰელ მისც!“ (52, გვ. 104); ჟაჟ ჟათამ მუცელგახეჟლ (18, გვ. 166); დბალ თადთი თოჟლ თოჟლობს (18, გვ. 166); ყოვ გაჟშუ (=გოჟშუ), ჰუთ-ქომ: ჰაბა, ჰერ წაჟდეთა? (109, გვ. 135).

გ) წყვილბაგისმიერი თანხმოვანი უ გვხვდება თანხმოვანთა და ზოგჯერ სონორთა მომდევნოდაც; იგი გვხვდება სალიტერატურო ქართული ენის კბილბაგისმიერი ვ-ს ადგილას, ე. ი. ვ > ჟ როგორც ინგილოურ, ისე კახურ დიალექტშიც: გათჟჟლამ, გაწჟლამ, (მ)კჟლარი, სხჟამ, ნახჟამ, ყიდჟამ, მასკჟლამ || მასკჟვლამ, სიტყჟამ, სეტყჟამ მოყჟარემ, ჩჟრიოთ (კახ.), ყჟელ (კახ.), ლჟია (კახ. „ღვია“) (42, გვ. 122-127), ხჟალ (← ხვალ), ცოლჟამ, ქჟამ, დაცჟამ... სონორთა მომდევნოდ ვ > ჟ: რვა > რჟა (შდრ. მეგრული (ბ)რუო), გლინვა > გლინჟამ, მოკლვა > მოკლჟამ, შარვალი > შარჟალ, ნათლვა > ნათლჟამ, ტირვა > ტირჟამ... ხმოვნის ჩავარდნის შემდეგ მომხდარა ვ > ჟ: ნათლავს, ნათლვა > ნათლჟამ, გლინავს, გლინვა > გლინჟამ... ანალოგიური პროცესი დადასტურებულია ძველ ქართულში: სა-თნ-ო ← *სა-თნ-ჟ-ე (შდრ. ს-თნ-ავს „მოსწონს“) (7, გვ. 43).

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ, როცა ჟ-ს მოსდევს /ა ე ი/ ხმოვნები, მიღებული კომპლექსები ფონეტიკურ ცვლილებას განიცდის: ჟაჟ, ჟიჟ, ჟეჟ.

4. **„ც“ ბგერა.** „ც“ დადასტურებულია ქართული ენის დიალექტებში, კერძოდ: კახურში, ხევსურულში, თუშურში, აჭარულში, იმერულში, ფერეიდნულში, გურულში.

მ. ჭანაშვილი თითქოსდა განასხვავებს **„ჭ“** და **„ც“** ბგერას; მას განსაზღვრავს, როგორც გარდამავალ ბგერას **„ჭ“**-სა და **„ხ“**-ს შორის და იმასაც დაასკვნის, რომ „ინგილოურში არის ხმა, რომლის გამოსათქმელად ქართულში ნიშანი არ მოიპოვება. ცხადად მოისმის იგი სიტყვაში არ: ა-სა და რ-ს შორის რაღაც გადატეხილი ბგერაა, რომელიც არც ნახევარი **ხ**-ა და არც სრული **ჭ**: აგრ“ (109, გვ. 231).

„ც“ ბგერა ინგილოურში გვხვდება ანლაუტში, ინლაუტსა და აუსლაუტში მეტყველების სხვადასხვა ნაწილებთან, კერძოდ:

ა) ჩვენებით-მითითებით ნაცვალსახელებში: **ცე, ცაჲ, ცემათ, ცემაგ, ცეეხ, ცეეხენ, ცეეჲ** („აი იჲ“), **ცეჲ** („იჲ“) **ციჲც** („აი ისიც“);

ბ) ხმოვნით დაწყებულ ზმნებში: **ცუთქომ, ცუშხერავს, ცუნდ, ცეეფარა** („აეფარა“) და სხვ.

გ) რიცხვით სახელებში: **ცერთ, ცორ, ცორმოც**;

დ) **ც** გვხვდება სხვათა სიტყვის ო ნაწილაკის წინ, როცა მას დაერთვის კითხვითი ნაწილაკი ა და ო-ს აქვეყნ **უ**-დ: **შენ — ცუა?** (← **შენოა?**) **ცესე-ცუა?** (← **ესეოა?**), **მე-ცუა?** (← **მეოა?**), **ის-ცუა?** (← **ისოა?**), **(ვ)უთხრა-ცუა?**, **მოგხტო-ცუა**; **შდრ. ფშაური არ მოგვხტა-უა** (**უ** < **ო**: **მოგვხტაოა** > **მოგხტაუა**), **ჩონსა-ცუა?**, **ქალაქელი-ცუა?**, **კაცი-ცუა?**...

ე) **„ც“** გვხვდება უარყოფით ნაწილაკში „არა“ უკანასკნელი ა-ს შემდეგ: **არაჲ** (შდრ. იმერული „არაჲ“ (34, გვ. 163); ან კიდევ: ამავე „არა“ ფორმაში გვხვდება მხოლოდ ერთი ა, რომლის ძლიერი შემართვისა და დამართვის შედეგად ერთსა და იმავე დროს ვიღებთ ორ **ც**-ს (**ცაჲ**) (19, გვ. 82). პარალელურად უარყოფით ნაწილაკ „არა“-ში თავიკიდურ ა-სა და ბოლოკიდურ ა-ს ადგილას სონორი რ-ს მომდევნოდ დადასტურებულია **ც** (მაგ. **ცარჲ „არა“**) (50); იგი გვხვდება ოთხი ნაირსახეობით: **არაჲ || არაჲ || ცარჲ || ცაჲ**.

ვ) აზერბაიჯანულის გზით შემოსულ ზოგიერთ სიტყვაში; მაგ.: **ცინსან** (← **инсан** „კაცი“), **ცეველ** (← **эвел** „ძველად“, „პირველად“, „უწინ“), **ცაჲაჲ** (← **аяз** „ყინვა“, „სიცივე“), **ცოსაათ** (← **ошад** „იმ სა-

ათში“, „მაშინვე“) (19, გვ. 82).

ინგილოურ კილოში **„ც“** ფონემას არ წარმოადგენს; იგი ჩნდება პოზიციურად, ფონეტიკურ ნიადაგზე: ჯერ ხდება ხმოვანთა ფშვინვიერი შემართვის დაკარგვა, შემდეგ ძლიერი შემართვის შექნა. სიტყვაში ხშირად მონაცვლეობენ: **„ჭ/ც“**: **ჭარჭარ, ჰეესტეეს, ჰერთტერთ, ჰუნდტუნდ, ჰუთქომტუთქომ...**

ამის გარდა, იგივე **„ც“** ხმოვნების გამყოფად გვევლინება კითხვით ნაწილაკიან ფორმებში: ძირეული ან სუფიქსისეული ხმოვნის მომდევნოდ და სხვათა სიტყვის **უ (< ო)-ს წინ** (მე ცუა? (ვ)უთხრაუა? კაციცუა? ჩონსაცუა? და სხვ.); შდრ. თუშური, აჭარული; თუშურში **„ც“** ხმოვანთა გამყოფად დადასტურებულია ზმნისწინ **ა-სა** და **ქცევის ა-ს** შორისაც (გაცოჯრეს < გაჯაოჯრეს) (61, გვ. 15).

5. „ჭ“ ბგერა. ინგილოურმა ქართული ენის სხვა დიალექტებთან შედარებით მეტი უნარი გამოიჩინა თავკიდური ხმოვნის წინ **„ჭ“-ს** შენარჩუნებაში. ხმოვანთა ფშვინვიერი შემართვის მაგალითები უხვადაა ინგილოურში. იგი შეიძლება შეგვხდეს სახელებსა და ზმნებში.

„ჭ“ უმეტესად გვხვდება უცხო ენიდან ნასესხებ სიტყვებში, ამასთანავე, ზოგჯერ ქართულ სიტყვებსაც ახასიათებთ ფშვინვიერი შემართვა:

ა) აზერბაიჯანული გზით შემოსულ სიტყვებში: **ჭამამ** („აბანო“), **ჭაფთუფამ** („თუნგი“), **ჭალავ** („ალი“ ცეცხლის მნიშვნელობით), **ჭარაკი** („ძველი ამბავი“), **ჭაფვან** („აივანი“), **ჭეფვან** („ნადირი“), **ჭებამ** („ფიწალი“), **ჭეთიმ** („ობოლი“), **ჭეზნამ** („სიძე“), **ჭენგამ** („მაყრიონი“)... ინლაუტში: **საჭყალ** („წვერ-ულვაში“), **ფაჭჩამ** („ფადიშაი“, „მეფე“), **გაჭრამ** („უმუნო თუთის ხე“), **ქეჭრიზ** („ჭა“)... მეტყველების სხვადასხვა ნაწილებში: **ჭეგაშ** („ნელა“), **ჭალჭალ** („სუსტად“, „ძლივძლივობით“), **ჭაჭე** („ნამღვილი“), **ჭეჩ** („საერთოდ, სრულებით“), **ჭარ** („ყოველი“), **ჭიგინა** („სწრაფად“).

ბ) **„ჭ“** მოულის ქართულ სიტყვებსაც: **ჭამ** („რა“), **ჭაჩეჩამ** (აჩეჩა“), **ჭე** („ის“), **ჭეგ** („ეგ“), **ჭიგი** („იგი“), **ჭეგრე** („ეგრე“), **ჭეგაც** || **ჭეგეც** („ეგეც“), **ჭიქ** („იქ“), **ჭეექ** („აი იქ“), **ჭერთ** („ერთ“), **ჭორ** („ორ“), **ჭორმომ** („ორმომ“), **ჭოფოფ** || **ჭომომ** („ოფოფი“), **ჭომომბს** („ომომბს“), **ჭჭრიქელლამ** („ვირისთავი“), **ჭინდამ** || **ჭინდაურ** || **ჭინდავრ** („ინდოური“), **ჭელვამ** („ელვა“), **ჭეკალ** („ეკალი“)...

როგორც ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, ინგილოურში ხმოვნების წინ 'ჰ' კარგად ძლებს. 'ჰ' შემონახულია აგრეთვე უცხოური წარმოშობის (არაქართულ) სიტყვებში, რომლებიც აზერბაიჯანულის გავლენამდე შემოსული ქართულ ენაში, როგორიცაა; მაგ.: ჰაქიმი || ჰეჰიმი (აზერბ.), ჰარამი (არაბ.), ჰალალი (არაბ.)... (118, გვ. 06); ხმოვნის მომდევნოდ: ფეჰლავანი (სპ. „ფალავანი“, „გმირი“), შაჰრი (სპ. „ქალაქი“)... (118, გვ. 06).

ინგილოურისათვის სპეციფიკურ მოვლენად უნდა ჩაითვალოს ხმოვანთა ფშვინვიერი დამართვა მარცვლის ფარგლებში, როცა ზმნისწინის მახვილიან ხმოვანს ფუძისეული თანხმოვანი მოსდევს. ამის შესახებ სპეციალური მსჯელობა გვექნება ქვემოთ.

გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, 'ჰ' დასტურდება ორ ხმოვანს შორისაც. ჩვენი ვარაუდით, ორ ხმოვანს შორის არსებული 'ჰ' წარმოადგენს ხმოვნების გამყოფს, როცა სხვათასიტყვისეულ უ (← ო) ნაწილაკს დაერთვის კითხვითი ნაწილაკი -ა; მაგ.: მაჰლაჰუა? ჩმაჰლაჰუა? (← ჩემაჰლაჰუა? ← ჩამაჰლაჰუა?), კარიჰუა?, ზროხაჰუა? (|| ზროხაჰუა?), ნანაჰუა? (||ნანაჰუა?)... ზმნისწინსა და ფუძისეულ ხმოვანს შორის: ელვა — გა-ჰ-ელვაჰ, გაადვილებული — გა-ჰ-ადჰლე(ვ)ულ...

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ინგილოურში ფშვინვიერი შემართვის გვერდით გვხვდება იოტიზებული შემართვაც. 'ჰ'-ს გადასვლა (მონაცვლეობა) ღ-ში ხდება მაშინ, როდესაც 'ჰ'-ს მოსდევს ხმოვანი /ქ/; მაგ.:

ა) უცხო ენიდან შემოსულ სიტყვებში: ჰენჯაჰ/მენჯაჰ („სიძე“), ჰენგილაჰ/მენგილაჰ („ინგილო“), ჰენგიან/მენგიან (ტოპონიმი), ჰენგაჰ მენგაჰ („მაყრიონი“), ჰეთიმ/მეთიმ („ობოლი“), ჰენდ/მენდ („მინდორი“, „ნაკვეთი“), ჰეშეკ/მეშეკ („ყუთი“)...

ბ) ქართულ სიტყვებში: ჰემათ/მემათ, ჰეგრე/მეგრე (შდრ. ფერიდნული ემათ, ეგრე) (85, გვ. 196-1247), ჰენლა/მენლა, ჰეკალ/მეკალ (შდრ. მოხეური ეკალ) და სხვ.

'ჰ'/ღ' მონაცვლეობას ადგილი აქვს სხვა დიალექტებშიც (ქართლურში, თუშურში, ქიზიყურში).

გ) ფშვინვიერი შემართვა ახასიათებთ ზმნებსაც ანლაუტის ხმოვანთა წინ: ჰუნდ, ჰუქნი, ჰუთქომ, ჰუთხოვი, ჰუეგარს, ჰუმღერის, ჰუნანნი, ჰუკითხნი, ჰუგაზირევი...

§5. ჰ-ს ფონეტიკური და მორფოლოგიური ფუნქცია. ზმნური ფორმების ანლაუტში, ხმოვნების წინ წარმოდგენილ ჰ თანხმოვანთან დაკავშირებით მ. ჭანაშვილის მიერ გამოქვეყნებული ინგილოური ტექსტების საფუძველზე აკ. შანიძემ წამოაყენა დებულება: „ჰაეს წარმოშობას უნის წინ ზმნის ფორმებში არავეითარი მორფოლოგიური საფუძველი არ უძევს. არამედ იგი წმინდა ფონეტიკური ხასიათისაა იმგვარადვე, როგორც იმავე ჰაეს გაჩენა უნისა და ონის წინ ანლაუტში და, მაშასადამე, ლაპარაკი მესამე პირის ობიექტის პრეფიქსის ხმარების შესახებ ხმოვნების წინ, ინგილოური მასალების მიხედვით, შეუძლებელია“ (79, გვ. 266).

მაგრამ მას შემდეგ, რაც აღმოჩენილ იქნა ხანმეტი და ჰაემეტი ტექსტები, აკ. შანიძემ უარყო თავისი ერთი წლის წინათ გამოთქმული მოსაზრება: „ხანმეტი და ჰაემეტი ტექსტების აღმოჩენის შემდეგ, რა თქმა უნდა, უნდა გადასინჯულ იქნეს საკითხი ინგილოურ კილოში ჰაების გაჩენის შესახებ ზმნის ფორმებში. ყოველ შემთხვევაში, ახლა აღარ მაკმაყოფილებს დებულება, კატეგორიულად წამოყენებული ერთი წლის წინათ, რომლის მიხედვითაც ლაპარაკი მესამე პირის ობიექტური პრეფიქსის ხმარების შესახებ ხმოვნების წინ ინგილოური მასალების მიხედვით თითქო შეუძლებელი იყოს. ახალ აღმოჩენასთან დაკავშირებით სხვანაირად უნდა შეფასებულ იქნეს ინგილოური ჰუყვარს, ჰუნდოდა, ჰუთხრა, ჰუნახი და მსგავსი ფორმები, სადაც, როგორც ახლა ირკვევა, ჰაემეტობის კვალი უნდა იყოს დარჩენილი“ (81, გვ. 362).

[ჰ]-ს ფუნქციასთან დაკავშირებით ს. ჟღენტი და სტ. მენტეშაშვილი გამოთქვამდნენ გარკვეულ ვარაუდებს. მოგვყავს ორივე მოსაზრება:

ს. ჟღენტი: „საფიქრებელია, რომ ინგილოურში თავკიდურ ხმოვანთა წინ მასობრივად განვითარებული ჰ მიუთითებდეს ხმოვნის ფშვინეიერ შემართვაზე; მაგ.: ჰელგა, ჰაკაკ, გუთან-ჰაჩიჩაჲ, ჰეემ, ჰარავინ, ჰუნდ“... (47, გვ. 126).

სტ. მენტეშაშვილი: „ინგილოურ კილოში ჰაემეტობა არ არის მორფოლოგიური მოვლენა, არამედ ფონეტიკური“ (41, გვ. 203).

ჰ-ს ფონეტიკურ და მორფოლოგიურ ფუნქციასთან დაკავშირებით ჩვენი მხრიდან შევნიშნავთ: ინგილოურში როგორც ხმოვნების

წინ, ისე ზმნებში **ჰ** რომ ფშვინვიერ შემართვას ქმნის, ეს არ ეწინააღმდეგება მის მორფოლოგიურ დატვირთვას: **ჰუვაზირევი, ჰუკი-თხნი** და სხვა მსგავსი ტიპის ფორმებში **ჰ** გრამატიკულ ფუნქციას ატარებს (შდრ. **ჰ** ძველი ქართულის **ჰასმენს** ფორმაში, გარდა იმისა, რომ იგი ა-ს აძლევს ფშვინვიერ შემართვას, გრამატიკულ ფუნქციასაც ატარებს).

აქვე შევნიშნავთ, რომ ქართულ ენაში **ჰ** კომბინაციაში არ შედის სხვა თანხმოვნებთან (67, გვ. 13). უფრო ადრე, 1902 წელს ს. ხუნდაძე ამის გამო მას ქართულ თანხმოვნადაც კი არ მიიჩნევდა. თ. გამყრელიძე **ჰ**-სთან დაკავშირებით შენიშნავს: „იგი მხოლოდ მოგვიანებით ჩნდება ქართულში (ხ[X] სპირანტის გარკვეული პოზიციური გარდაქმნის შედეგად და იმკვიდრებს ადგილს ქართულ ფონემურ სისტემაში (8, გვ. 152).

ინგილოურ კილოში ზმნისწინიან ფორმებში დადასტურებულ **ჰ**-ს მორფოლოგიური ფუნქცია აკისრია (პირის ნიშანია). საანალიზოდ მოვიყვანთ რამდენიმე ნიმუშს (მაგალითს): **დაჰტჰრო, გაჰტწივ, გოჰუილით, მიჰტცემ, მოჰკალ, შეჰხედე, გაჰტხე.**

გავაანალიზოთ ზემოთ მოყვანილი ფორმები.

დაჰტჰრო ეს არის **და-ჰ-ვ-ჰრა** ისტორიული **ვ-ჰ** (S_1O_3i) > **ჰ-ვ** და ამისი ზუსტი რეალიზაცია **მიჰტცემ** (შდრ. დღევანდელი მი-ვ-ს-ცემ), **გოჰუილით** (< გავჰუილით), **ვ-ს** (S_1) არსებობაზე მიუთითებს **ა>ო** (გა > გო), **გაჰტწივ** შეიძლება იყოს ორპირიანიც (**გაჰტწივ** მე ის) და ერთპირიანიც (შინ გაჰტწივ), ქართულ ბუნებას ავლენს: ეს ზმნა **ვ** პრეფიქსს მოითხოვს, როცა ერთპირიანია (შინისკენ გავსწიე), **მოჰკალ** (როგო კად იქნა, ეგ მოჰკალ!) ზმნაში **ჰ** არის S_2 -ის ნიშანი, **შეჰხედე** (შეჰხედე! ამას ხაბარი სადთი მოჰდის) ზმნაში **ჰ** არის ირიბი ობიექტის ნიშანი ბრძანებითში, **გაჰტხე** (რებე გაჰტხე ვეზირის ხაზნა?) ზმნაში **ჰ** S_2 -ის ნიშანია.

ინგილოურ კილოში ზმნურ ფორმებში **ჰ**-ს გამოყენება დაკავშირებულია სწორედ ზმნისწინიან ფორმებთან, სადაც, ჩვეულებრივ, ძველი ქართულის მდგომარეობაა ასახული.

ივ. იმნაიშვილმა აღწერა ძველი ქართულისა და ხევსურულის შემთხვევები და აჩვენა, რომ პირის (O_3) ნიშნების გამოვლენა ზმნისწინ-

თან არის დაკავშირებული (30, გვ. 164-203).

როგორც ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, ჰ- იკარგება ან არ იკარგება (ძველი ქართულისა და ხევსურულის ვითარება ამ მხრივ ერთმანეთს ემთხვევა) (იხ. 30, გვ. 189), ინგილოურიც ძველ ქართულსა და ხევსურულს უდგას გვერდით.

შენიშვნა: არის შემთხვევები, როცა ფორმა ზმნისწინიანია (ე. ი. პირის ნიშანი ინლაუტშია), პრეფიქსი ჰ იკარგება, მაგრამ ისე, რომ აგრძელებს წინამავალი ზმნისწინის ხმოვანს და ვლბულობთ ე. წ. სამაგიერო სიგრძეს (იხ. 72, გვ. 123). ე. ი. ეს ნიშნავს, რომ ჰ დახურულ მარცვალში შეიძლება დაგრძელდეს: დაჰ- > და- (დაჰდგი > დადგი), გაჰ- > გა- (გაჰჟავრდი > გაჟავრდი, გაჰზეხი > გაზეხი... ოღონდ ჰ ყოველთვის წინა ხმოვანს მისდევს მარცვალში, რადგან ჰ-ს შემდეგ თანხმოვანი მოდის.

რაც შეეხება ჰ-ს ფუნქციას უზმნისწინო ფორმებში (ე. ი. როცა ჰ პაუზას მოსდევს), უნდა ითქვას შემდეგი: ინგილოურში უზმნისწინო ფორმებში ჰ-ს ან მისი ბგერისნაცვალის ს-ს მორფოლოგიური ფუნქცია ძალზე შერყეულია. იგი თავისუფლად მონაცვლეობს ნულთან (0): ა) აბსოლუტური ზმნები პირის ნიშანს უმეტესად არ დაირთავენ: ჰაბე დგეხარა შენ ჰეჟანდ? („რატომ სდგეხარ შენ მანდა?“). სპორადულად შვიდი თანხმოვნის (დ, თ, ტ; ც, წ; ჩ, ჭ) წინ (ძ და ჭ-ს უქონლობის გამო ჰძ- და ჰჭ- კომპლექსი ერთი მორფემის ფარგლებში არ დასტურდება და მათ ცვლის ზ და ე: *ჰჭ- > ზ- (ჰძლევს > ზლევს), *ჰჭ- > ე (შენ ჰჯავრობ > ჟავროგ);

ბ) იგივე შეიძლება ითქვას ჰ-ს კომბინაციაზე სპირანტებთან: ჰხ- > ხ-; ჰღ- > ღ-, ჰს- > ს-, ჰწ- > წ-, ჰშ- > შ-, ჰჟ- > ჟ- (ჰხრავს > ხრავს, ჰღლეტავს > ღლეტავს და სხვ.);

გ) უკანაენისმიერი გ, კ-სა და ფარინგალური გ-ს წინ ჰ-ს მყარი საფუძველი არ გააჩნია: ჰ- ხან თავს იჩენს, ხან კი — არა; მაგ.: ჰგროჰმავს || გროჰმავს, ჰკლავს || კლავს, ჰგროჰტავს || გროჰტავს. მაგრამ ზმნისწინიან ფორმებში ჰ- შენარჩუნებულია (დაჰგროჰმა, მოჰკლავს, გაჰგროჰტავს), ხოლო ქ-სა და ყ-სთან ჰ- თითქმის ყოველთვის შენარჩუნებულია, როცა იგი III ობიექტური პირის ნიშანია. მაგ.: იმა სამ უშლ ჰქონდა (=ჰყავდა). წინაღლითაც ფიქრში ჰქონდა იმი მოკლუჟაჲ.

საპირისპირო მოვლენით ხასიათდება ქართლური, სადაც III ობიექტური პირის ნიშანი ჰ-ქ-სა და ყ-ს მეზობლობაში თითქმის ყოველთვის იკარგება (27, გვ. 146).

მაშასადამე, ინგილოურში ჰ-ს გამოვლენა დამოკიდებულია ზმნისწინზე. ზმნისწინი საშუალებას იძლევა ჰ-სა და ფუძისეული თანხმოვნის სხვადასხვა მარცვალში განაწილებისა: აჰ-ტანდენ, დაჰ-ჩა და სხვ. შდრ. ჰკლავს > კლავს; აჰ ჰკ პაუნას მოსდევს, ამიტომ ჰ იკარგება (ან შეიძლება დაიკარგოს), მაგრამ მოჰკლავს ფორმაში (მოჰკლავს) ჰ და კ სხვადასხვა მარცვალში ხვდება და ჰ- შენარჩუნდება.

აქედან გამომდინარე, ჰ გამოვლინდება ხმოვნის მომდევნოდ ყველა თანხმოვნის წინ (CVჰ-, VჰVჰV), მაგრამ ჰ არაა თანხმოვნებისა და ხმოვნების წინ (ჰC-, ჰV).

წრ. ჯ-ს დისტრიბუცია ინგილოურში და მასთან დაკავშირებული მორფოფონოლოგიური პროცესები. ინგილოურ კილოში შენარჩუნებულია ძველი ქართულის ყრუ ფშვინვიერი ჯ. ჯ დაცულია ისეთ სიტყვებში, როგორიცაა ჰელ, მუჰლ, (მ)ჰარ, ჰარ, ჰმაჰ, ჰმელ, ჰშირ...

ფონემა ჯ დღესდღეობით დაცულია სვანურსა და აღმოსავლეთ საქართველოს მთისა და ბარის დიალექტებში: კერძოდ: თუშურში, ხევსურულში, ფშაურში, მოხეურში, მთიულურ-გუდამაყრულში, ქიზიყურში (სიღნაღის, დედოფლისწყაროს რაიონებში), გურჯაანის რაიონში (სოფ. დარჩეთი), ინგილოურში (კახის, ზაქათალის და ბელაქნის რაიონებში), ფერეიდნულში (85, გვ. 196-247), ქართლურში.

ვ. თოფურიას შესწავლილი აქვს /ჰ/-სა და /ხ/-ს პოზიციები ქართველურ ენებში. იგი დასკვნის სახით აღნიშნავს:

„(1) ს შ ც რ ციშლაუტ-აფრიკატებისა და წინაენისმიერი თ'ს მომდევნო მეზობლად ხ'ს, [დ] ზ ჟ ძ ჯ'სთან ღ'სა [ტ] წ ჰ'ს გვერდით ყ'ს ატარებდნენ და ქმნიდნენ სხ შხ ცშ ჩხ თხ; [ღღ] ზღ ჟღ ძღ ჯღ; [ტჟ] წჟ ჰჟ კომპლექსებს; ხოლო

(2) ხსენებული ბგერების წინ კი — ჯ'ს და გვეკონდა: ვს ფშ; ვც ვჩ; [ვღ, **ვზ ვჟ ვძ ვჯ ვჰ] ჯგუფები. ვარსკვლავიკვეშ მოქცეულთათვის მაგალითი არ მოგვეპოვება“ (14, გვ. 47).

ვ. თოფურიას შემუშავებულ წესებთან დაკავშირებით ზ. სარჯველაძე შენიშნავს: „ეს დასკვნა სწორია ძველი ქართული ძირეული მო-

რფემისათვის... რაც შეეხება მორფემათა ზღვარს, აქ ეს წესი არ მოქმედებს; დასაშვებია, ერთი მხრივ, /ხს/, /ხშ/, /ხც/ და მისთანა; ხოლო მეორე მხრივ, /სჟ/, /თჟ/ და მსგავსი კომპლექსები“ (56, გვ. 261). ეს უკანასკნელი /*თჟ/ კომპლექსი ვ. თოფურიას აზრით წარმომდგარია დაჯ-იდან, ე. ი. ქართ. თხა ← *თჟა ← *ღჟა ← *დაჯ (14, გვ. 20).

ქართულ /თხ/ კომპლექსს ეხებიან თ. გამყრელიძე და გ. მაჭავარიანი, მათ ქართ. თხა-ს არქეტიპად *ღჟა მიაჩნიათ (7, გვ. 119).

სამწუხაროდ, მკვლევრები (ვ. თოფურია, ზ. სარჯველაძე, თ. გამყრელიძე და გ. მაჭავარიანი) სავარაუდებელი /თჟ/ და /ღჟ/ კომპლექსების შემცველ მაგალითებს არ ასახელებენ; მხოლოდ ზ. სარჯველაძეს მოჰყავს ორიოდ მაგალითი: ერთ-ველისა, ერთგმობით (56, გვ. 261). ამ შემთხვევებში კომპლექსი დასტურდება მორფემათა ზღვარზე და არა ძირეულ მორფემაში და, რაც მთავარია, თანამედროვე ქართულის დიალექტებში, სადაც ხშირად იხმარება /ჟ/ ფონემა, უკვე მომხდარა თჟ > თხ პროცესი (თ-ს გავლენით ჟ > ხ); მაგ. ინგილოურში დასტურდება „ერთხელ“ და არა „ერთჯელ“, მაშინ როცა დიალექტში ცალკე „ველი“ ფორმაა გაბატონებული.

საერთოდ თანამედროვე ქართული ენის არც ერთ დიალექტში არ დასტურდება /თჟ/ კომპლექსი. ქართული ენის სტრუქტურული თვალსაზრისით ხშული + ჟ (ფჟ-, თჟ-, ცჟ-, ჩჟ) არაა ბუნებრივი კომპლექსი (59, გვ. 106) და, ამდენად, არცაა მოსალოდნელი. ივარაუდება მორფემის შიგნით თანმიმდევრობა ხმოვნის რედუქციის გარეშე.

შენიშვნა: დადასტურებულია თითო-ოროლა შემთხვევა, სახელდობრ, მთიულურში: ფჟიჟა „ყველის მატლი“ (59, გვ. 106). ქართველური ენებიდან სვანურში დადასტურებულია /ცჟ/ კომპლექსი: ცჟჟემჟდ || ცჟემჟდ „შვილდისარი“; ამ ბოლო კომპლექსის გასაყრელად ჩნდება ანაპტიქსური ხმოვანი [ი] და გვექნება (ცჟჟემჟდ || ციჟიმჟდ), ან: მეორე კომპონენტი /ჟ/ შეცვლილია /ხ/-დ: ცხემჟდ (14, გვ. 50).

იმავე სვანურში /ცჟ/ კომპლექსი მეორეულია: ცჟჟემჟდ ← ცხჟი + ჟემჟდ: ცხჟი „ისარი“, ჟემჟდ „მშვილდი“.

რაც შეეხება /თხ/ კომპლექსს, იგი მომდინარეობს დაჯ-იდან მო-

რფონოლოგიური ცვლილების საფუძველზე: დაჯ > *დჯ, და ეს უკანასკნელი სიმულანტურად გადავიდა ბუნებრივ ჰომოგენურ /თხ/ კომპლექსში: დაჯ > *თჯ > *თჯ > თხ.

ქართული ენის კახურსა და ინგილოურ დიალექტებში /ჯ/ ფონემა ძირითადად იმ სიტყვებში იხმარება, სადაც ძველ ქართულში გვექონდა. ანალოგიური დებულება მთის დიალექტების მიმართ წამოაყენა აკ. შანიძემ (80, გვ. 16).

მოგვყავს ინგილოურში დადასტურებული /ჯ/-ს შემცველი სიტყვების მოკლე სია: ჯარ(ი), ჯელ(ი), ზემწიფეი || ჯელმწიფეი, ჯევ(ი), ჯელოსან(ი), ჯოჯობ(ი), ჯორც(ი), (მ)ჯარ(ი), (მ)ჯეც(ი), (მ)ჯცო-ჯან(ი), (მ)ჯნე, მენაჯ(ი) (← ვენაჯი), თიჯამ, საჯელ(ი); ფეჯი (კახური), მუჯლ(ი), ოჯერ(ი), ჯმამ, ჯმალ(ი), ჯმარეჯამ, ჯმელ(ი), ჯნამ (← ჯნვა), ჯსნამ, ჯსნილ(ი), ჯშირ(ი), ჯშვამ, ჯვიშირი (კახური), ჯდომამ, აჯდამ, გაჯშამ(ი), დაჯშობილ, ჯუჯრუტი (ქიზიყ. „ნახვრეტი“), ჯრწლ (← *ჯრუელ ← ჯურელი), ჯრწტ (← *ჯრუეტ ← ჯურეტი), ჯნწშამ (← *ჯნუეშა ← ჯუნეშა) (45), ჯწლამ (← ჯუელა), ჯჷჯჷნ (← ჯვიჯვინი), ჯრუალ (ინგილ. „ცხელი“ შდრ. ძვ. ქართ. მკურვალე)...

დასახელებული მაგალითების გარდა კახურსა და ინგილოურში /ჯ/ იხმარება შემდეგ სიტყვებშიც: ჯარჯაბამ (ინგილ. „ქედანი“), ჯანჯრატო (ინგილ., ქიზიყ.), ჯიფ(ი), ჯეტი (ქიზიყ. „შტერი“) (40), ჯინცვამ („მკვიდროდ ჯდომა“), ჯუნჩულამ (აჯუნჩულ „მოხრილი, მობუზული“), ჯონჩამ, ჯირჯალ || ჯერხალ, იჯანი (ქიზიყ., თუშური „ზღურბლი, დირე“) (61, გვ. 201), ჯლამ (დაჯლამ, მიჯლამ), ჯლეჩამ („გაჯლეჩა“), ჯლარჩ-ჯლურჩ („მტერევის ხმა“), ჯჷცოი („გამხმარი რძე ჯურჷელზე“), ჯჩოჯამ („ხრჩობა“)...

ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ნათლად ჩანს, რომ /ჯ/-ს შეიძლება მოსდევდეს ხმოვნები (ა, ი, ე, ო, უ), უმლაუტიანი ხმოვნები (რ, ჯ), სონორები (რ, ლ, მ, ნ, ვ), სპირანტები (ს, შ), ხშულები (ც, ჩ, დ, ბ).

/ჯლ/, /ჯბ/ კომპლექსები მიღებულია მორფოფონოლოგიური ცვლილების საფუძველზე: ჯბო ← ჯაბ-ორ (14, გვ. 154). არაბუნებრივი კომპლექსი წარმოიქმნება მორფოლოგიური მოდელის დაწოლით

(მომხდარა ხმოვნის რედუქცია); ძირის კუმშვის შედეგად მიღებულ /ვბ/-ს უნდა მოეცა ბუნებრივი /ვუ/, /ვვ/ ან /ვმ/ კომპლექსი. მაგრამ /ვბ/ კომპლექსის გადასვლას /ვუ/-სა ან /ვვ/-ში ხელი შეუშალა მომდევნო ლაბიალურმა [ო]-მ. ხოლო ქართული ენის თუშურ კილოში /ვბ/ კომპლექსი შეცვლილია /ვმ/-დ: ვბო > ვშო (62, გვ. 151).

რაც შეეხება ვედ-/ვდ- (გარდავკედ > ჯდომა), ჯად-/ვდ- (116) (მოჰჲადა > მოჲდა), /ვდ/ კომპლექსში /ვ/ ფონემის გავლენით /დ/ იქცევა /თ/-დ, ე. ი. კომპლექსი ხდება ჰომოგენური (ვდ/ვთ): გარდაჲდა > გადაჲთა, მოჲდა > მოჲთა, ჯდეგ > ჯთეგ.

ანალოგიური მოვლენები დადასტურებულია ძველ ქართულშიც, სადაც /ვ შ ს ქ ც/ -ს მომდევნოდ დ > თ (გარდაჲდა > გარდაჲთა, დაშდომა > დაშთომა, ესდენი > ესთენი, ცდომა > ცთომა, სთქდომა > სთქთომა) (103, გვ. 52).

/ვ/-ს შემცველი კომპლექსები (ვჩ-, ვც-, ვშ-) განიხილება დიაქრონიულ მიმართებაში.

ჭაფრიკატი: ა) ვჩოგაჲ (ივჩრვ || უჭჩრვ, დამჩო, დაავჩრლი); ეს კომპლექსი საინტერესოა იმით, რომ ძვ. ქართულში [რ]-ს წინ განვითარებული [ხ] ინგილოურში შეცვლილია /ვ/-დ: ავჩოგხ (← ძვ. ქართ. ახრჩობხ ← არჩობხ ← *აჩობხ ← აშთობხ ← აშულობხ...) (32, გვ. 126-127). რაც შეეხება რ-ს, რომელიც გაჩენილია [ჩ] (←შთ)-ს წინ, ინგილოურში იკარგება რ: ხრჩ → ვჩ, ანალოგიური ვითარებაა კახურში, ოღონდ ხრჩ → ხჩ, სადაც [ხ] არის დამკვიდრებული, [რ] არ გვაქვს [ხ]-სა და [ჩ]-ს შორის (ახჩოფხ, დაიხჩო).

/ვჩ/ კომპლექსი დასტურდება აგრეთვე ქიზიყურში, ხევსურულში (104, გვ. 290), (მაგ. ხჩოლა ← ვჩჩოლა „ბოლი, კვამლი“).

ბ) ვ + ც: (მ)ვცოვან (← მვცოვანი „კადაროსანი“).

ინგილოურ კილოში ვც კომპლექსს დაკარგული აქვს თავკიდური მ/, ხოლო /ვ/-სა და /ც/-ს შორის /რ/ ისმის: (მ)ვრცოვან.

/ვც/ და /ვშ/ კომპლექსებთან დაკავშირებით ზ. სარჯველაძე აღნიშნავს, „ვც, ვშ კომპლექსები არ ჩანს ბუნებრივი ქართულისათვის. ზემოთ ჩვენ შევხებით ამ კომპლექსთა სუპერაციის ერთ-ერთ გზას: რ ვითარდება კომპლექსის პირველსა და მეორე კომპონენტს შორის. ამ კომპლექსთა დაძლევის მეორე საშუალება წინამავალი ვ

თანხმონის დისიმილაციური გამკვეთრება ჩანს“ (57, გვ. 227).

ამასთან დაკავშირებით ბ. გიგინეიშვილი სრულიად სამართლიანად წერს: „**ეშ** არანაკლებ ძნელი ჯგუფია ქართულისათვის. ამიტომ **ვშ** → **ეშ** შესაძლოა **ვშ**-ს დაძლევის მიდრეკილობით კი არ იყოს გამოწვეული, არამედ იმ გარემოებით, რომ **შ**-სა და **ც**-ს წინა პოზიციაში გლოტალიზაციის მიხედვით დაპირისპირება ირელევანტურია, რაც შესაძლებლობას ქმნის ამ ტიპის აქცესურ ჯგუფთა თავისუფალი მონაცვლეობისას“ (9, გვ. 56).

ამ ორი ვარაუდიდან გამომდინარე, ზ. სარჯველაძე **ივშ**-ს **იეშ**-დ ცვლის მიზეზად **ივშ**-ს არაბუნებრიობა მიაჩნია და სუპერაციის ერთ-ერთ გზას [რ]-ს განვითარებისა და **ივ**-ს **იე**-დ ქცევაში ხედავს, ხოლო ბ. გიგინეიშვილი **ივშ**-ს **იეშ**-ში გადასვლის მიზეზს წინა პოზიციაში გლოტალიზაციის არარელევანტურობას მიიჩნევს.

ჩვენი ვარაუდით, **ივშ**-ს **იეშ**-დ ცვლა მორფოფონოლოგიური ცვლილების შედეგია: **ეაშ/ეაშ/ეშ** (რედუცირებულია ხმოვანი). **ეაშ**-ფუძე აღდგება ზმნის ფორმებში (დაჰვაშ, დაჰვაშთ).

მაგალითები: „**დაჰვაშ** კარი შენი“. (28, გვ. 138); „**დაჰვაშთ** სასუფეველი წინაშე კაცთა“.

საერთოდ, **ივ**-ს მონაცვლეობა **იე**-სთან ინგილოურსა და კახურში ჩვეულებრივი მოვლენაა. **ივ** შეიძლება მონაცვლეობდეს მისივე ლოკალური რიგის ფონემა **იე**-სთან ან **ივ** მონაცვლეობდეს **იხ**-სთან, ან პირუკუ; მაგ., ინგილოურში **ვყ**: **ფეჰ/ფეჰ** (ძვ. ქართ. ფერჰ-ში რ მეორეულადაა მიჩნეული) (იხ. 68, გვ. 138), **თოჰჰოჰ, ჩოჰაჰოჰაჰ, დაჰეჰე/ დაჰეჰე, დაჰოცა/დაჰოცა, ნაჰეჰე/ნაჰეჰე, ხეთოჰ-ვეთოჰ ჭეთოჰ, დაჰშობილ/დაჰეშობილ...** **ვხ**: **გარჰარ/გარხარ, გაჩაჩო-გამაჩაჩაჩოგამ, ხერგალ/ჩირხალ, ყანყრატო/ჩანგრატო...**

კახურში **ეჰ**: **ყანყრატო/ჩანგრატო, ქიზიყი/ქიზიყი, ყიჩაჩ-გიჭიჩაჩი...** **ხჰ**: **ძროხა/ჩროჰა, ახლო/ბჰლო, მოხუცდენ/ბოჰუც-**
დენ (83, გვ. 7-17).

ჩვენ ვუშვებთ **ეჰ** მონაცვლეობას ძველ ქართულშიც (დიალექტურ დონეზე) CVC სტრუქტურის ძირებში, რის შედეგადაც შესაძლებელია **ეაშ/ეაშ**; ამ ფუძეთა კუმშვის შედეგად კი მივიღებთ **ივშ** და **იეშ** კომპლექსებს იმის მიხედვით, რომელი ფუძის კუმშვა მოხდა.

ძველი ქართული შეესეულად > შეესეულად მიგვითითებს იმაზე,

რომ /ს/-ს წინ (resp. შ-ს წინ) ბუნებრივია /ვ/ და არა /ყ/. მაგრამ ეს არ ეწინააღმდეგება ჩვენს მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ ვ/ყ მონაცვლეობა შესაძლებელია ფონეტიკური გარემოცვის მიუხედავადაც. ძველი ქართულის დონეზე ბუნებრივია აქცესიური თჷ-, ძჷ-, კჷ- და სხვ., ასევე კომპოგენური გზ-, ვს- და ვშ- კომპლექსები.

თანხმოვანთა სინტაგმატური ანალიზი.

ამჟერად ჩვენ განვიხილავთ თანხმოვანთა კომპლექსებს, რომლებიც ერთი მორფემის ფარგლებშია რეალიზებული: I პოზიცია ანლაუტში (#-V), II პოზიცია — ხმოვნებს შორის არსებული კომპლექსები (V-V), III, როდესაც თანხმოვანთა კომპლექსი დგას ხმოვანსა და პაუზას შორის (V-#).

C₁ გაერთიანებულია /ბ ფ პ მ ვ/, C₂ კლასში — წინაენისმიერები /დ თ ტ *ძ ც ც წ ზ ს ჳ ჩ ჩ ჰ ჟ უ შ/, C₃ კლასში ერთიანდება — /რ ლ ნ/, C₄ კლასში აერთიანებენ ფარინგალებსა და ლარინგალებს /გ ქ კ ლ ხ ყ ჯ ჰ ე/. ჰ-სა და ე-ს პირობით აერთიანებენ C₄ კლასში, რადგან ვერ არღვევენ აკრძალვის ძირითად ფონემატურ წესს მორფემის ფარგლებში (59, გვ. 78).

§7. პოზიცია # - V

პირველ რიგში განვიხილავთ სიტყვათა თავკიდურ პოზიციაში თანხმოვანთა კომპლექსებს ერთი მორფემის ფარგლებში.

სალიტერატურო ქართულსა და მთის კილოებში სიტყვის თავკიდურად არ შეიძლება შეგვხვდეს /მმ-, ბბ-, ფფ-, პპ-, მმ-, მფ-, მპ-, ბმ-, ბფ-, ბპ-, ფმ-, ფპ-, ფბ/. ამავე C₁ კლასში შემავალი ვ თანხმოვანი ამავე წესს მისდევს. ეს კომპლექსები აკრძალულია ერთი მორფემის ფარგლებში თავკიდურ პოზიციაში.

ზ. ჭაფარიძე აყალიბებს კანონს: „თავკიდურ კონსონანტურ ჯგუფში არასონორს არ შეიძლება მოსდევდეს იმავე აქტიური ორგანოთი ნაწარმოები, მისივე ან მომდევნო ლოკალური რიგის (რიგების) სხვა

* C₂ კლასში შემავალი წინაენისმიერი აფრიკატები ძ და ჟ, რა თქმა უნდა, ინგილოურში სხვა თანხმოვნებთან კომპლექსებს ვერ ქმნიან, რადგან ამ დიალექტში მათ ცვლის ზ და ე ფონემები (შესაბამისად რიგისა).

არასონორი“ (112, გვ. 147).

აქედან გამომდინარე, ერთმანეთს არ შეიძლება მოსდევდეს ორი იდენტური (ერთი და იგივე) თანხმოვანი თავკიდურ პოზიციაში.

სალიტერატურო ქართულისაგან განსხვავებით, ინგილოურ კილოში (ასევე აღმოს. საქართველოს მთისა და ბარის დიალექტებში) C_1 კლასში შემაჯავალი ლოკალური რიგის შიგნით შემაჯავალი ფონემები /მმ-, ბბ-, ფფ-, პპ-, მმ-, მფ-, მპ-, ბბმ-, ბფ-, ბპ-, ფმ-, ფპ-, ფბ/ ერთი კომპლექსის ფარგლებში არ გვხვდება. ასევე ინგილოურში იდენტურ თანხმოვანთა კომპლექსები /მმ-, გგ-, ვვ-/ მარტივდება პირველი თანხმოვნის დაკარგვით:

მმართველი > მართველ, გგონია > გონი, გვარჯიშობ > ვარჯიშოვ || ვარჯიშობ.

C_2 კლასში შემაჯავალი ფონემები /ღ თ ტ ძ ც წ ზ ს ჯ ჩ ჰ ჳ უ/ წინაენისმიერებია.

წინაენისმიერი + წინაენისმიერი ($C_2 C_2$) აკრძალულ კომპლექსებს წარმოადგენენ თავკიდურ პოზიციაში ერთი მორფემის ფარგლებში.

მიუხედავად ამისა, არის რიგი სიტყვებისა, სადაც სპირანტებს შეიძლება მოსდევდნენ აფრიკატები, სპირანტი + ხშული, აგრეთვე აფრიკატი + ხშული; მაგ.:

1. სპირანტი + აფრიკატი: სწავლა, სწორი, სწრაფი; სჯული, სჯაბასი.

2. სპირანტი + ხშული: სტამბა, სტაფილო, სტვენა, სტრიქონი, სტუმარი; შთა- (შთა- ზმნისწინი); შტო, შტერი, შტოფი.

3. აფრიკატი + ხშული: ცდა, ცდომა, ჯდომა, ჰდე (62, გვ. 135).

აკრძალვა C_2 კლასში (ე. ი. $C_2 C_2$) ქართულში დარღვეულია რვა კომპლექსის (სწ-, სჯ-, სტ-, შთა-, შტ-, ცდ-, ჯდ-, ჰდ-) შემთხვევაში, ხოლო ქართული ენის სხვადასხვა ქვესისტემაში (გარდა აღნიშნული კომპლექსებისა) დადასტურებულია ზღ- (ზღველი), სთ- (სთვა), ჩდ- (ჩდილი) კომპლექსები.

სჯ-, ჯდ-, ცდ-, ჰდ- მხოლოდ ზმნათა ფორმებში დასტურდება და მოდის გახმოვანებული ძირიდან (CC ← CVC) (59, გვ. 138).

დიაქრონიულ ქრილში განიხილება $C_2 C_2$ და $C_2 V C_2$ რიგის სხვა გამონაკლისებიც:

„1. ცდ-, ცად-, ცედ: ისტორიულად ესენი მორფემათა შესაყრის

კომპლექსებია, ე. ი. აღდგება ც — დ (ცდილობს), ც — დ (ცდება), ც — აღ (ცადა), ცედ (შევცედ > შევცდი).

2. ჯღ-, ჭედ-: აქაც საქმე გვაქვს მორფემათა შესაყართან, ე. ი. აღვადგინოთ ჯ — დ და ჯ — ედ.

3. წეს-: წ — ეს, შდრ. წ — ოდ, წ — ან.

4. შეფე: ფ — აღ, ფ-ლ-ობა, მე-ფ-ე, აქაც საქმე გვაქვს მორფემათა შესაყარის კომპლექსთან.

5. ჰღე- < ჰ-ღ-ე, შდრ. ჰედ (ჰედავს) და ჰიდ (მოჰიდება)...

6. შთა < შ-თა < შე-ღ-ა.

7. ტაც-: ტ-აც, შდრ. ტ-ან: გატანება...“ (62, გვ. 138).

რაც შეეხება სტ- კომპლექსს, C₂ C₂ — კომპლექსი რეალიზებულია სესხების შედეგად (იხ. ქვემოთ).

ჩვენ მიერ მოპოვებული და სხვადასხვა დროს გამოქვეყნებული ინგილოურისა და კახურის მონაცემთა მიხედვით საანალიზო მასალა მრავალფეროვანია და სხვადასხვაგვარ სურათს იძლევა.

ინგილოურში მკაცრად არის დაცული C₂ C₂ — კლასის კომბინაციები თავკიდურ პოზიციაში. ქართული ენის სხვადასხვა ქვესისტემისაგან განსხვავებით, ინგილოურში რეალიზებულია მხოლოდ შემდეგი კომპლექსები:

1. აფრიკატი + ხშული: ჩღ- (ჩდილ, ჩდევე), ცღ- (ცდაჲ, ცდევე), ჯღ- > ჟღ- (ჟდევე).

2. სპირანტი + ხშული: შტ- (შტოფ), სტ- (სტოლ); ბოლო კომპლექსი სხვადასხვაგვარ სურათს გვიჩვენებს:

ა) სტ- ბგერათა კომპლექსის წინ სხვადასხვა ხმოვნების დართვით; მაგ.: სტაქან > ისტაქან || ესტაქან, სტანცია > ისტინციაჲ, სტამბული > ისტამბულ, სტოლ > ისტოლ, სტარშინა > ასტარჩინაჲ (18, გვ. 70), ისტალაგაჲ (50). ანალოგიური ვითარება გვაქვს სკ-, შკ-, სპ- კომპლექსების შემთხვევაშიც: სკამი > ისკამ, სკლადი > ისკლად; ს/შკოლა > იშკოლ || უშკოლ; შკაფი > იშკაფ; სპიჩკა > ისპიშკაჲ || ისფიშკაჲ || იფიშკაჲ...

ინგილოურში ასეთი ფორმების დამკვიდრება გამოწვეულია აზერბაიჯანული ენის ძლიერი გავლენით.

ბ) მაგრამ გვაქვს შემთხვევები, როდესაც სტ- კომპლექსს (C₂ C₂)

თავიდან არ უვითარდება ხმოვანი: **სტაფილო** (*ისტაფილოჲ || *უსტაფილოჲ), **ს/შტვენა**¹ (*ისტვენა), **სტოლბა** (*ისტოლბაჲ), **სტადიონი** (*ისტადიონ), **სტრიქონი** (*ისტრიქონ); ეს უკანასკნელი ინგილოურში უფრო ხშირად იხმარება „**ჟერგაჲ**“ (რიგის, მწკრივის მნიშვნელობით).

სამართლიანად შენიშნავს ინგილოური კილოს მკვლევარი — გრ. იმნაიშვილი, რომ „ასევე წინახმოვნის გარეშე იხმარება სოფ. სამთაწყაროში აგრეთვე „**სტოლ**“, „**სკლად**“, „**სკამ**“ და სხვა. აქ, ამ სიტყვებში საქმე უნდა გვქონდეს წინახმოვნის არდართვასთან კი არა, არამედ მის ჩამოცილებასთან, რაც ახალი (მათი ახალ ადგილზე დასახლების შემდეგდროინდელი) მოვლენა უნდა იყოს და უნდა მიეწეროს ქართულის გავლენას“ (18, გვ. 71, შენ. 1).

ქართული ენის კახურ დიალექტში **/ს/** ფონემა **/ტ/-ს** წინ მეტისმეტად მერყევი გამხდარა: **/ს/** შეიძლება სულ დაიკარგოს ან **/ს/** გარდაიქცეს **Ბ**-დ.

/ს/-ს დაკარგვა-გარდაქცევა სხვა კილოებშიც გვხვდება (კერძოდ, მესხურში, ჭავჭავურში, ქართლურში).

1) ანლაუტში **[ს]** გარდაიქცევა **[მ]**-დ: **მტანცია**, **მტუმარი**... შდრ. ქართლ. **მტოლი**; მთიულურ-გუდამაყურულში **ს** წინ უჩნდება ირაციონალური ხმოვანი **გ**: **სტაქანი** > **გმჰტაქან** „ჭიქა“ (იხ. 107, გვ. 276). ქართლურში: **გმტუმარი** „სტუმარი“.

2) ინლაუტში (ძირეულ ელემენტში): **ჩუმტი**, **ნემტორა**, **კომბომტი**, **დამტური** და სხვ. ადგილი აქვს **შ/მ** თავისუფალ სუბსტიტუციას: **მუმტი**, **მუმტარი**, **ტამტი**... **[მ]** მიღებულია **Ლ**-საგან (**შ** → **ს** → **მ**) (39, გვ. 34).

არნ. ჩიქობავას აზრით: „შინი სანით იყო შეცვლილი მაშინ, როცა ამ უკანასკნელმა მოგვცა კანონზომიერი რეფლექსი“ (88, გვ. 67).

ზოგჯერ **Ლ**-თან და **Მ**-სთან **Ბ**-დიფთონგს შეადგენს: **მს**, **მჰ**, **მჰში** **მჰს**; ბოლო კომპლექსი მხოლოდ ქართლური კილოს ალგეთურ მერყეულებაშია გამოვლენილი (55, გვ. 18); მაგ.: **შამჰშჰამ**;

¹ ვარსკვლავებზევ ალნიშნული ფონემები ვერ დავადასტურეთ.

¹ „ს/შტვენა-ს ინგილოური კილოში წინ განუვითარდა სჟ- (C₂ C₂ → CVCC): ა) „სჟსტჟნ — ლერწმის ან კაქლის ხისაგან გაკეთებული ჩასაბერი საკრავი; ბ) „სჟსტჟნ — სტვენის მნიშვნელობით.

შამქსწვდეს, მომქსტეხოს (55, გვ. 14).

ქართულურში დადასტურებულია მტ- კომპლექსი თავკიდურ პოზიციაში: მემსტვირე, პრემსტავი, ამსტამი, ჩუმსტემი, კაბუმსტამ; მს > მჭ: ბომჭტანი... (55, გვ. 13). 'ს' გარდაისახება 'ჭ'-დ: ლაჭტი, კომბოჭტო და სხვ.

ინგილოურში ინტერვოკალურ პოზიციაში ხმოვნებს შორის მოქცეული 'ს' გარდაისახება 'ჭ'-დ, ხოლო ეს უკანასკნელი იკარგვის; მაგ.: ისიც > *იჭიც > *იიც > იც, იმასაც > *იმაჭაც > იმააც.

ვ. თოფურისა აზრით, ... სწორედ ეს მს დიფონგი უნდა იყოს გარდამავალი საფეხური. შემდეგ ალბათ დიფთონგური სანის დაკარგვით მ შეპრჩა ზმნებს („ამტყდა“ და სხვ.), მაგრამ სუსტი მ-ც ვერ ძლებს ხანგრძლივად და დროთა ვითარებაში ისიც იკარგვის... სტოლი > მსტოლი > მტოლი > ტოლი; მისდეგს > მემსდეგს > მიმდეგს > მიდეგს და სხვა“ (13, გვ. 130).

ს > 0 (ნული): კახურში სწრ-, სწ-, სტ- და სპ-, სკ- კომპლექსების წინ ს ხშირად იკარგვის. ამ მხრივ კახური კილო ახლოს დგას ქართულთან (55, გვ. 36), ჯავახურთან (5, გვ. 38) და მესხურთან (102, გვ. 245).

მაგ., კახურში: სწრაფად > წრაფათ, სწორი > წორი, სწორედ > წორედ, სწავლა > წავლა; სტუმარი > ტუმარი, სტაქანი > ტაქანი, სტრაჟნიკი > ტრაჟნიკი, სტოლბა > ტოლბა, სტვირი > ტვირი... სპილენძი > პილენძი, სპიჩკა > პიჩკა... სკამი > კამი (88, გვ. 66). სწ > მწ ინტერვოკალურ პოზიციაში: სამწორზე, ამწავლა, გამწი (← გა-სწი) (39, გვ. 46).

კახური კილოსაგან განსხვავებით, ინგილოურში სტ-, სპ- და სკ- კომპლექსებში 'ს' არ იკარგვის. 'ს' იკარგვის მხოლოდ სწრ- და სწ- კომპლექსებში, ე. ი. თავკიდური 'ს'-ს გარეშე გვაქვს: წრაფა („სწრაფად“), წორი || წორი („სწორია“), წორ („სწორი“), წავლა („სწავლა“).

სტ-, სპ-, სკ- კომპლექსების წინ ჩნდება შუაენისმიერი ი (იხ. ზემოთ, გვ. 48).

ზემოთ მოყვანილი მაგალითების მიხედვით საშუალება გვეძლევა ვთქვათ შემდეგი: ინგილოურსა და კახურში ს + მკვეთრი თანხმოვანი (სწრ-, სწ-, სტ-, სპ-, სკ-) არაბუნებრივი კომპლექსების შემთხვევებში

კახურში იკარგება პირველი კომპონენტი, ისევე — ნიშანდობლივია ხმოვნის გაჩენაც.

ეს თითქმის ყოველთვის იკარგვის C_2 კლასში შემავალი თანხმონების წინ, რომლებიც მორფემათა ზღვარზე იქმნებიან თავკიდურ პოზიციაში: სძინავს > ზინავს, სძოვს > ზოვს, სჯავრობს > ჟავროვს, სჩადის > ჩადის > ჩიის; სწევს > წევს, სჯობია > ჟობია, სთვრება > თრჯ და სხვ.

კახურ კილოში კი ს გარდაიქცევა მ-დ: სჭირდა > მჭრიდა, სკამდა > მშქამდა > მქამდა, სჯობია > მჯობია, სთვრება < მთვრება...

ბოლოს აღსანიშნავია ის, რომ დღესდღეობით სახელი სხვადასხვანაირი ფორმით შეიძლება შეგვხვდეს (სტუმარი || მტუმარი || ტუმარი).

ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალის მიხედვით შეიძლება ითქვას, რომ უპირატესად პირვანდელი (სრული) სახით გვხვდება: სკამი, სკლადი, სპილენძი, სტოლბა.

ს-ს დაკარგვა ან სხვა ბგერად გარდაქცევა უმეტესად გვხვდება ტ-სა და წ-ს წინ: ტ-ს წინ იკარგება აგრეთვე ყრუ-ფშვინვიერი, C_2 კლასის ნაპრალოვანი შ ბგერა ქართლურში (ალგეთურში): შტოფი > ტოფი (55, გვ. 39), ინგილოურ კილოში კი შტ- კომპლექსს, როგორც შტო სიტყვის შტ-ს, გაუჩნდა ანაპტიქსური წარმოშობის მ (შტო > შიტომ): ხის შიტობსაც გადმოვკაფავ... (109, გვ. 133; 71).

ს-ს დაკარგვა-გარდაქცევა აიხსნება მისი და მეზობელი თანხმონების წარმოების ადგილის მიხედვით, დასავლურში მსგავს კომპლექსებში -ს უცვლელად შენარჩუნებულია. ცვლილებას განიცდის ან სულ იკარგება მეორე კომპონენტი (სწ- > სტ-, სწრ- > სრ-, სთ- > ს-, სც- > ს-): სტავლა „სწავლა“, გაასრა „გაასწრო“, მასან „მასთან“, მისა „მისცა“, მოსილდა „მოსცილდა“... (22, გვ. 32).

ცვლილებები აღმოსავლურ და დასავლურ კილოებში ფონოლოგიურად იდენტურია: მიუღებელი კომპლექსიდან იკარგება ერთ-ერთი შემადგენელი — აღმოსავლურ დიალექტებში თავკიდურა თანხმოვანი (სწავლა > წავლა), დასავლურში — მეორე კომპონენტი (სწრება > სრება „გასწრება“).

ერთ-ერთი კომპონენტის დაკარგვით ფონემათა კომბინაციები ბუნებრივი ხდება.

რაც შეეხება დასავლურში დამოწმებულ სწ- → სტ- პროცესს (სწავლა > სტავლა), ეს გახლავთ კომპლექსის გამარტივების ცდა.

ვ) მორფოლოგიურ ელემენტებში (ნათ. და მიცემითს ბრუნვებში) ს გარდაიქცევა [ჟ]-დ, თუ მას წინ ხმოვანი უძღვის, ხოლო სრულ დაკარგვასთან გვაქვს საქმე ბოლოთანხმოვნიან სახელებთან.

შთა- კომპლექსი, როგორც სხვა დიალექტებში, ასევე ინგილოურში იძლევა ჩა-ს (შთაგონება > ჩაგონებაჟ || ჩაგონევაჟ); შდრ. სალიტ. ქართ. ჩავიდა (← შთავიდა), ჩა- (← შთა- ← შდა ← შედა), რომელიც ჩვეულებრივ ფორმადაა ქცეული.

სჯ- || შჯ- || რჯ- || რჩ- კომპლექსის ნაცვლად ინგილოურში გვაქვს სჟ-, რომელიც მარტივდება: სჯული (|| შჯული || რჯული || რჩული) → ჯულ / ეულ (შდრ. რჯულძადლი → ინგილ. ჯულძადლი / ეულზადლ).

ძველ ქართულში დადასტურებულია კომპლექსი რჩ- სიტყვებში: რჩული, სარჩელი...

ძვ. ქართულში სჯულმა ორგვარი განშტოება მოგვცა:

1. სჯ- > შჯ- (ჯ-სთან ს იქცა შ-დ და მივიღეთ შჯული);

2. სჯ- > სჩ- (ნაწილობრივი ასიმილაცია ჯ > ჩ), შემდეგ ს-სა და რ-ს მონაცვლეობის შედეგად რჩული და აქედან ნაწარმოები სხვა ფორმები მივიღეთ (37, გვ. 49).

ძვ. ქართულში რჩულთან ერთად შეიძლებოდა გვეკონოდა სჩულიც (შდრ. სჯული || რჯული; სთველი || რთველი, სძალი || რძალი...).

ორივე ნამყო დროის მიმღეობაა და განვითარების ასეთი გზა აქვს გავლილი: საჯული → სჯული, *სჩევული > *სჩული (შდრ. რჩეული ← რჩევული) (103, გვ. 52).

ამგვარად, სჯ- (სჯული ← საჯული) კომპლექსი თავიკიდურ პოზიციაში მომდინარეობს გახმოვანებული პრეფიქსიდან (CC ← CVC).

ზემოთ განხილული მონაცემების მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ ინგილოურში C₂ კლასში შემაგალი ფონემები /დ თ ტ ც წ ზ ს ჩ ჯ ე შ / თავიკიდურად ერთი მორფემის ფარგლებში ერთიმეორეს არ მოსდევნენ.

აღნიშნულ პოზიციაში აკრძალული კომპლექსის აცილება სხვადასხვა გზით ხორციელდება: ა) ხდება თანხმოვანთა შერწყმა (შთაგო-

ნება > ჩაგონევაჲ); ბ) აკრძალული კომპლექსების წინ ჩნდება ხმოვანი (სტაქანი > ესტაქან || ისტაქანი); გ) კომპლექსი მარტივდება (სწავლა > წავლაჲ, სწრაფი < წრაფ...).

C₃ კლასში შემავალი /რ ლ ნ/ სონანტები #-V პოზიციაში (ე. ი. რლ-, რნ- და ლნ-, აგრეთვე ლრ-, რნ- და ნლ) აკრძალულია ერთი მორფემის ფარგლებში.

აღნიშნული კომპლექსები (რლ-, რნ-, ლნ-, ლრ-, ნრ-, ნლ-) მხოლოდ ინტერვოკალურ პოზიციაში გვხვდება.

ინგილოურ კილოში C₄ კლასში შემავალი /მ ქ კ ლ ხ ყ ჯ ჰ ც / ფონემები თავიიდურ პოზიციაში არ ქმნიან კომპლექსებს. ასეთი კომპლექსები არ იქმნება არც მორფემათა ზღვარზე.

შენიშვნა: აქვე უნდა მივუთითოთ შემდეგ გარემოებაზე: C + /ჰჰ/ და /ჰჰ/ + C კომპლექსი არამარკირებულია; ეს უკანასკნელი გვქონდა მხოლოდ მორფემათა საზღვარზე (ჰ-ვნავს, ჰ-ჯაჯავს; ჰ-ქონი...).

O₂ პირის ნიშანი გ, როდესაც ზმნის ფუძე იწყება გ, ქ, კ თანხმონით, როგორც ინგილოურში, ასევე კახურში* ჩვეულებრივ იკარგება.

ზოგჯერ კახურში სრული ასიმილაციით გვაქვს იდენტურ თანხმოვანთა კომპლექსები თავიიდურ პოზიციაში: კკითხა ← გკითხა, ქქონდა ← გქონდა, ქქონდეს ← გქონდეს (შდრ. ქართლ. ქქონდეს...) (55, გვ. 26).

სრული ასიმილაციის შემდეგ კახურში ადგილი აქვს იდენტურ თანხმოვანთა გამარტივებას: გქ → ქქ → ქ, გკ → კკ → კ.

ინგილოურში იდენტური თანხმოვანთა კომპლექსები თავიიდურ პოზიციაში არ გვხვდება.

აღნიშნულ კლასში შემავალი /გ ქ კ/-ს წინ პირველი კომპონენტი გ- იკარგება, /ლ ხ ყ ჯ /-ს წინ კი გ — უმეტეს შემთხვევაში, შენარჩუნებულია; მაგ., დაკარგულია პირველი კომპონენტი გ.: გგონი, შდრ. კახ. გონი, გქონდა > ქონდა, შდრ. კახ. ქონდა; გკითხა > კითხა, შდრ. კახ. კითხა, კითხოს...

* თუმცა კახურში O₂ გ უკანაენისმიერ თანხმოვანთა წინ თითო-ორჯერ მაგალითში შეიძლება.

გ- იკარგება აქვს ხევსურულშიც, როცა ფუძისეული გ და ზმნის მაწარმოებელი გ ერთმანეთს ხვდება, ერთ-ერთი იკარგვის: გონავ ← გგონავ (112, გვ. 34).

ზემოთ განხილული მასალის მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ შემდეგი:

1. # — პოზიციაში $C_1 C_2 C_3$ და C_4 კლასში შემაჯავალი ფონემები ერთი მორფემის ფარგლებში ერთიმეორეს არ მოსდევენ, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ კუმშვის შედეგად მიღებულ კომპლექსებს $CVC > CC$ (ცად > ცდ-, ცედ > ცდ), და ისინი, ფონემატური ანალიზის დროს არ უნდა ჩაითვალოს ბუნებრივ კომპლექსებად, რასაც ადასტურებს ფონემატური ცვლილებები შეკუმშულ ძირებში (ფქვნა → ფხვნა, შდრ. ფექ → ფქ → ფხ), აგრეთვე თანხმოვანთა ბუნებრივი მიმდევრობები ძირისეულ მორფემებში.

2. მწიგნობრული გზით დამკვიდრებული რუსული ფონემები ცვლილებას არ განიცდიან (შტოფ, სტოლ, სტოლბაჟ, სტალიონ...), წიგნიერების საფუძველზე; შდრ. ძველი ნასესხობანი (იხ. ზემოთ, გვ. 48).

§8. V — V პოზიცია

სალიტერატურო ქართულისაგან განსხვავებით ინგილოურ კილოში აკრძალული არ არის ორი იდენტური, ე. წ. გემინირებული თანხმოვანი. როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია ცნობილი, ქართულს არ უყვარს ორი ერთნაირი ბგერა, იგი ასეთ შემთხვევაში დისიმილაციას მიმართავს ხოლმე, მაგალითად, შემდეგ სიტყვებში: ჭანდაბა (< ჭაანდაბა < ჭაჰაანდაბა < ჭაჰანნამა არაბ. „ჯოჯოხეთი“, (80, გვ. 47), მმ → გმ → ნმ (ემმანუელ → ევმანუელ || ენმანუელ), ნნ → რნ → ლნ (სუნნელი → სურნელი → სულნელი) (103, გვ. 58).

ქართულში მოიპოვება სუფიქსი -ნარ. როდესაც იგი დაერთვის იმ სახელის ფუძეს, რომელიც ბოლოვდება ლ ან ნ სონანტით, მოსალოდნელი (ლნ-, ნნ-) კომპლექსის ფუძისეული ლ ან სუფიქსისეული ნ ჩვეულებრივ იკარგება; მაგ.: წაბ(ლ)-ნარ-ი, წიფ(ლ)-ნარ-ი, იფნ-(ნ)-არ-ი, მურყნ-(ნ)-ალ-ი (რ ფუძეებთან დისიმილაციით: ნალ); (82, გვ. 145); ხოლო Vლ + ნარ უცვლელად რჩება (ყვავილ-ნარ-ი, ხეხილ-ნარ-ი) (82, გვ. 146).

ინგილოურ კილოში დამოწმებულია შემდეგი გემინატები: -ბბ-, -

მმ-, -სს-, -შშ-, -რრ-, -ხხ-, -ნნ-, -ლლ-, -გგ-, -ჩჩ-, -წწ-. სიტყვები, რომელთა სტრუქტურა გამოისახება ფორმულით: თანხმოვანი + თანხმოვანი (CC): „ლო-ბბ-აზ“ („მასხარა, ხუმარა“), „პე-მმ-შა“ („ყოველთვის“), „პა-მმ-ა || ა-მმ-ა“ („მაგრამ“), „ე-შშ-აქ“ („ვირი“), „ი-შშ-იდ“ („სინათლე, შუქი“), „აზ-რრ-უდ“ („ავადმყოფი“), ბაზი-რრ-ულ („სანოვაგე, სამზადისი, თადარიგი“), „ზო-რრ-ამა“ („ძალდომიერობა“), „პა-რრ-ამა“ („ტრიალი“), „უნნულ“ („საფქვილე“), „გუმანუდ“ („ორსული“), „ჯან-ამა“ („ჯოჯობეთი“), „ქე-ლლ-ად“ („თავი, თავის ქალა“), „ბო-ლლ-უნ“ („სიუხვე“), „ე-ლლ-ი“ („ორმოცდაათი“), „მი-ლლ-ათ“ („ხალხი“), „ფაჩჩ-ად“ („ფადიშაპი“), „ა-სს-ად“ („კოკლი“), „თახსირრუდ“ („დამნაშავე“), „ყულულ“ („სამსახური“)...

ასევე იდენტურ თანხმოვანთა კომპლექსები იქმნება ქართულ სიტყვებში: კამეჩ, საჩხელ, სილლამ, დილლამ, ექქაჟ-იქქაჟ (აქედან-იქიდან), კიდდემ, ცამმეტ, რუჟამეტ, ცხრამეტ;² ამმიყონი, გამმილი, გამმიტანი, წამმიტანი, გამმელუზა, ჩამმაგდა, გამმიშო; გაათლენნი, დააკლრნნი, დააყურენნი; ერრაამ, ორრამ; დაკკლავ, მოკკლავ, დაკკმინო და სხვ.

როგორც ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, გემინირებული თანხმოვნები ინტერვოკალურ პოზიციაში მიიღება როგორც უცხო ენიდან შემოსულ, ასევე ქართულ სიტყვებშიც სხვადასხვა ფონეტიკური ცვლილების შედეგად.

ინგილოურში ძირითადად მოქმედებს პოზიციური და ექსპრესიული გემინაცია:

1. ა) პოზიციურ გემინირებულ თანხმოვნებად შეიძლება ჩაითვალოს C₂ კლასში შემავალ ფონემათა კომპლექსების ცვლილების შედეგად მიღებული თანხმოვნები: -რლ-, -ნლ-, ინგილოურში გადადის -ნნ-ში (სრული ასიმილაცია): ჰაზირრულ (← ჰაზირლულ „თადარიგი“), ზორრამა (← ზორლამა „ძალდომიერობა“), ჰარრამა (← ჰარლანმა „ტრიალი“); უნნულ (← უნლულ „საფქვილე“), გუმმანუდ (← გუ-

¹ „ამმა“-ში ქოთოქლოელთა მეტყველებაში მმ შეცვლილია მბ-თი დისიმილაციით: ამა ამა; (იხ. 18, გვ. 49).

² „ცამმეტ“ (← „სამი“ + მეტი ← ათსამეტი“), „რუჟამეტ“, „ცხრამეტ“ ფორმები დამოწმებული აქვს ჭერ კიდევ მ. ჭანაშვილს (იხ. 107, გვ. 227).

მანლუ „ორსული“), ნიშანნუჲ (← ნიშანლუ ← ნიშანლჳ, „დანიშნულ“).

ბ) გემინირებულ თანხმოვანთა კომპლექსი იქმნება მორფემათა ზღვარზე, როდესაც შედგენილი შემასმენელის სახელადი ნაწილის მრავლობითი რიცხვის ნ იმსგავსებს წინამავალ მიმღებობისეულ ლ-ს; მაგ.: გაათლენნ-ია (← || გაათლენნი^ა „გათლიან“, „გაითლებიან“), დაყურენნი^ა (← || დაყურენნი^ა „დაყვირებენ“, „დაიყვირებენ“), დააკლრნნი^ა (← || დააკლრლნი^ა „დაკლავენ“, „დაიკლებიან“... (18, გვ. 46).

გ) გ სრულ ასიმილაციას განიცდის კ-სთან (C₄ კლასი) მეზობლობაში და წარმოიქმნება ორი იდენტური თანხმოვანი ინტერვოკალურ პოზიციაში (გკ → კკ): დაგკლავ → დაკკლავ, მოგკლავ → მოკკლავ, დაგკმინო → დაკკმინო... ანალოგიური ვითარება გვაქვს ქართული ენის კახურ დიალექტში (მოგკლავ → მოკკლავ), ქართლურში (მოგკლავ → მოკკლავ).

დ) ჰჩ → ჩჩ და მპ → მპ: ფაჩჩაჲ³ (← ფაჰჩაჲ „ფადიშაი“), კამმეჩ (← კამბეჩი); ორ იდენტურ თანხმოვანთა კომპლექსი დადასტურებულია აჭარულშიც: თელნარი → თენნარი, სურნელი → სუნნელი; სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს პროცესი მიჩნეულია მარცვალ-გამყარზე ასიმილაციის ნიმუშად (65, გვ. 20).

გემინატი ზოგჯერ მიიღება ორი სიტყვის შეერთებით: ერრამ || ერრაამ (← ერთი რამე), ორრამ || ორრაამ (← ორი რამე), მამმარტოჲ (← მარტოდმარტო).

ინგილოურ კილოში ხშირად გემინატი მიიღება ორი იდენტური თანხმოვნის თავმოყრით, რასაც წინ უძღვის ხმოვნის დაკარგვა. იკარგება /ე, ა, ო / ხმოვნები; სულ ერთია, ხმოვანი იქნება ფუძისეული თუ პრევერბისეული: მაგ.: საჩჩელ (← საჩეჩელი), აგგონი (← აგრგონი ← აგრე ჰგონია), პაწწაჲ || პიწწაჲ (← პაწაწა), გამოლლით (← გამოლალით)...

³ მხოლოდ ერთადერთი შემთხვევაა, როდესაც ინტერვოკალურ პოზიციაში /ჩჩ-/ კომპლექსი განმასხვავებელი ლექსიკური მნიშვნელობის მატარებელია სხვა ფორმებთან მიმართებით; კერძოდ: „ფაჩჩაჲ“ (← „ფაჰჩაჲ“, „ფადიშაი“). „ფაჩჩეჲ“ (მრავლ. „ფადიშაები“); „ფაჩჩაჲ“ („ნაბიჯი“), „ფაჩჩეჲ“ (მრავლ. „ნაბიჯები“).

რთულ პრევერბიან სიტყვებში რედუცირებულია პრევერბისეული ო: ამმიონი (← ამომიყვანია), გამმილო (← გამომილია), გამმელუზა (← გამომელვიძა), ჩამმაგდა (← ჩამომმაგლო), გამმიტანი (← გამომიტანია), წამმიტანი (← წამომიტანია) და სხვ.

2. ერთ-ერთ სახეობად შეიძლება გამოიყოს ექსპრესიული ანუ სტილისტური გემინატები, რომელთაც ფუძისეულ თანხმოვანზე ახლავს გაძლიერებული წარმოთქმა.

ერთმა და იმავე პირმა შეიძლება ხან გაძლიერებული ტონით წარმოთქვას ფუძისეული თანხმოვანი, ხან კი — ჩვეულებრივად (ე. ი. მყარი საფუძველი არ გააჩნია).

ინგილოურში ძირითადად მოქმედებს სწორედ ექსპრესიული გემინაცია მარცვალგამყარ თანხმოვანზე ბგერათბაძვით სტილზე.

ასეთი ექსპრესიული „ბგერათბაძვითი“ სიტყვები ინგილოურში არის როგორც საკუთრივ ქართული, ასევე უცხო ენიდან (უმეტესად აზერბაიჯანულიდან) შემოსული.

ა) უცხო ენიდან შემოსულ სიტყვებში: ამმა, მოლლაჲ, მილლათ, ელლი, ასსად, ჟაანნამა,⁴ იშშილ და სხვა მრავალი;

ბ) ქართულ სიტყვებში: ცამმეტ, ცხრამმეტ, რუამმეტ, კიდდემ ო კიდდემ, ექქაჲ, სილლაჲ, დილლაჲ და სხვ.

ბუნებრივია, იბადება კითხვა: რამ გამოიწვია ინგილოურში ასეთ თანხმოვანთ კომპლექსთა განსხვავებული თანაფარდობა ქართული ენის სხვა დიალექტებთან შედარებით?

ინგილოური კილოს ქართულთან შედარებითი ანალიზი გვიჩვენებს:

1) ინტერვოკალურ პოზიციაში ორი იდენტური თანხმოვნის გაჩენა, რა თქმა უნდა, გამოწვეულია აზერბაიჯანული ენის გავლენით;

⁴ ინგილოური კილოს ერთ-ერთი თავისებურებაა ორ ხმოვანს შორის მოქცეული ქს დაკარგვა: ჟაანნამა (← *ჟაანანამა ← ჟაანანამა). შღრ. იმააც (← *იმაააც ← იმასაც). ნც (← *იპიც ← ისიც)... დაკარგვის მერე დარჩენილი ორი ხმოვან გრძელი ხმოვნის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

ანალოგიური ვითარება გვაქვს ს-სთანაც; ს იკარგვის ხმოვნებს შორის მყოფადის მიმდებარე: მასლლ (← მოსასვლელი), გააკეთველ (← გასაკეთებელი)... ბოლახმოვნისასხელთა მიცემითი ბრუნვის ფორმაში, როცა მას დაერთვის ემჟატიკური ა: ლამააც (← ლამესაც), დლეაც (← დლესაც) და სხვ.

2) ინგილოურ კილოში მოშლილია /d/ და /z/ ფონემები, რომლებიც თავის მხრივ ვერ ქმნიან კომპლექსებს, და, რაც მთავარია, თავკიდურ პოზიციაში, ჩვენი აზრით, თანხმოდანკომპლექსთა სიღარიბის გამო (რაც გამოწვეულია თანხმოდანთა დაკარგვით), სწორედ ამან, თავის მხრივ, გამოიწვია უკუპროცესი V-V პოზიციაში.

დასკვნა: ინტერვოკალურ პოზიციაში ინგილოურ კილოში დასაშვებია ნებისმიერ კომბინაციათა კომპლექსები C₁ C₂ C₃ და C₄ კლასში შემავალი ფონემებისა:

C₁ კლასი: „ბუმბული“ („ბუმბული“), „ბიმბილ“ („რბილზე რბილი“), „მამბალ“ (მაკე, ორსული“), „თამბალ“ („ზარმაცი“) „ქომბაჲ“ („ფურნის პური“), „კუმბრუცაჲ“ („ტურფა, მოხდენილი“), „ლამფურ“ („დიდი ტალახი“).

C₂ კლასი: „პაშტაჲ“ („ცოტაზე მეტი“), „კეთდეჲ“ („კეთდება, ხდება“).

C₃ კლასი: „ორნიმ“ („ორივე“).

C₄ კლასი: „მეჰკამ || მოჰკომ“ („მაგარი, ძლიერი“), „ზაჰყაჲ“ („უზარმაზარი“), „სახყალ || საჰყალ“ („წვერი, წვერ-ულვაში“), „სახყიზ || საჰყიზ“ („კევი“), „დაჰყა ფაფაჲ“ („მაღალი ბობოხი ქუდი, ფაფახი“), „ტაჰყაჲ“ („ხის კასრი“), „აჲაჰყაბ“ („ფეხსაცმელი“), „ყარა-კაჰყაჲ“, „ყარაკაჰყაჲ“ („ყურძნის დაავალებაჲ“), „კჰჰყაჲ“ („გუგული“) და სხვ.

§9. V — # პოზიცია

ინგილოურ კილოში V-# პოზიციაში გვაქვს ორ-, სამ- და ოთხწევრიანი კომპლექსები.

ოთხწევრიან კონსონანტთა ჯგუფში V-# პირველი და ბოლო წვერი მხოლოდ /r/ ლ ნ / სონორია.

თავკიდურად გვაქვს /-ნ-/ ან /-რ-/, ხოლო ბოლოში /-ლ-/:

-ნჩხლ: ჩო-ნჩხლ (||გვხვდება ლ-ს გარეშე, ე. ი. ჩონჩხ)

-რტყლ: სიმა-რტყლ („ზღმარტლი“).

-რდგლ: დო-რდგლ (|| დო=რდლლ) „დორბლი, ლორწვი“.

-რდლლ: ბა-რდლლ („აბურძგუნლი“, „ჭუჭყიანი“),

-რცხლ: ვა-რცხლ

-რტკლ: კო-რტკლ („ჰვარტილი“).

სამწევრიანი კომპლექსები სიტყვის ბოლოში: კორცხ, ხორკლ, ბანგლ (← ბანჯგლ ← ბანჯგვლი), მატყლ, სისხლ, დენგრ, ბავშვ || ბავშ და სხვ.

ორწევრიანები: გენგ, ზანგ, ავანგ, ლინგ || ლიკ, ქლუნგ, თუნგ, შიჰამანდ, ბანდ, სიმინდ || სმინდ, შუშაბანდ, წიწლანკ, ტლინკ, ტლუნკ, ზინყ || ზანყ, პირანყ, წკლუნტ, ყირინყ, ჩენჩ, კუნზ, ზონზ, გირც, კორც, შართ, მერთ, ფართ, ლურყ, ბორყ, ყარფ, ზჷრკ, ხარკ, ქერქ, ჩირქ, წალდ, ცულდ, ყულფ, ცუცქ, ლ/ნეფს, ლექს, რქს (←ექ-ვისი), ხრუშტ, მუშტ და სხვა მრავალი.

ინგილოური (კაკური) კილოს ძირითადი თავისებურებაა ის, რომ ცალკე აღებულ თანხმოვანფუძიან არსებით სახელებს ახასიათებს სახელობითი ბრუნვის ნიშნის — {ი}-ს მოკვეცა (ორ, სამ, შუბლ, კორცხ, ვაშლ, გორდ...); ხოლო ხმოვანფუძიან სახელებთან, როგორც საზოგადოსთან, ისე საკუთართან, ბრუნვის ნიშანი — დიფთონგს შეადგენს (აი > აჲ, ოი > ოჲ, ეი > ეჲ, უი > უჲ, იი > იჲ), მიუხედავად მარცვლის რაოდენობისა:

ა) საზოგადო სახელებთან: დაჲ, ზმაჲ, დედაჲ, მამიდაჲ, თორნეჲ, კალოჲ, ზუზუჲ, ქეჩიჲ „თხა“, დემურჩიჲ „მჭედელი“...

ბ) საკუთარ სახელებთან: თამროჲ, გოგიჲ, ნუნუჲ, მოსეჲ, ბენე-შაჲ.

კაკურში თანხმოვანფუძიან სახელებთან სახელობითი ბრუნვის ნიშანი {ი} ჩნდება მხოლოდ მაშინ, როცა წინადადებაში, ჩვეულებრივ, ფაქტის დადასტურების გახაზვაა საჭირო. აქ ხმოვნის აღდგენას ისეთივე ექსპრესიული ფუნქცია აქვს, რაც ზოგადად, ხმოვნის დაგრძელებას აქვს ხოლმე ბოლოკიდურ პოზიციაში.

სახელობითი ბრუნვის ნიშანი {ი} კაკურში აღდგება აგრეთვე:

1) და კავშირის წინ (ბებერ-ი და შუღლ ერთა მოვდნენ; დეკაცი-ი და გადა-ი იკიდნევოდნენ), 2) -ჯით თანდებულის დართვის შემთხვევაში: (კაც-ი-ვით, ქალივით, შოლ-ი-ვით), 3) და კავშირით შეერთებულ რიცხვით სახელებში (ოციდაორ, ოციდასამ), 4) შედგენილი შემასმენელის მნიშვნელობით ნახმარ სახელებსა და მიმღეობებში (კაცი

← კაცია, დიდი ← დიდია, დაწერილი ← დასაწერელია), 5) კითხვით წინადადებაში (ჰაბა კაცი? ჰაბა ქალი?), 6) -ც ნაწილაკის დართვისას (ქალ-ი-ც, კაც-ი-ც, შულ-ი-ც).

უცხო ენიდან შემოსულ სიტყვებში: **ყამჩი** „მათრახი“, **არა-ბოლო** „მეაქლემე“... სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში მყოფი -ო ფუძისეულია (არაბოლოლი-ე, არაბოლოლი-მ, არაბოლოლი-ს...).

ინგილოური კილოს ალიაბათური კილოკავი განსხვავებას გვიჩვენებს კაკურთან მიმართებაში. ხმოვანფუძიან სახელებს სახელობითი ბრუნვის ალომორფი 'ი' დაკარგული აქვთ, ხოლო თანხმოვანფუძიანი სახელები სახელობითში {-ი} ნიშნით გვევლინება; მაგ., (1) ხმოვანფუძიან საზოგადო სახელებში: ხე, ქუა, ხალიჩა, თა „მთა“, დანა... საკუთარ სახელებში: ყადიმა, ჟალალა, ბენეშა; (2) თანხმოვანფუძიანი სახელები სახელობითში: კაც-ი, ქალ-ი, დედაკაც-ი და სხვ.

გარდა ზემოთ აღნიშნული თავისებურებისა, კაკურში არის რიგი სიტყვებისა, სადაც მოკვეცილია არა მარტო ხმოვანი, არამედ მასთან ერთად იკარგება 'ვ' თანხმოვანიც; ეს ხდება მაშინ, როდესაც სახელის ფუძე ბოლოვდება 'ვ' თანხმოვანით (ხახვი, დათვი, ვეფხვი, ბავშვი, ლელვი, ჭიხვი, ვერხვი...).

ინგილოური კილოს ალიაბათურ თქმაში შემონახულია ფუძისეული 'ვ' თანხმოვანი და სახელობითი ბრუნვის ნიშანი {-ი} ისე, როგორც კახურ დიალექტშია: ფეტვი, ბავშვი || ბავში, ხახვი, დათვი და სხვ.

სიტყვათა შემოკლება ახასიათებს კახურ დიალექტსაც, ოღონდ შემოკლებულია ყოველთვის მიმართვითი (წოდებითის ბრუნვაში დასმული) სახელი: გო (=გოგო)!, გენა (=გენაცვალე)!, ქა (=ქალო)!(106, გვ. 177).

გრ. იმნაიშვილს შესწავლილი აქვს ვ-ს დაკარგვის შემთხვევები. მოვიყვანთ პირველ ორ დებულებას, სადაც აღნიშნულია:

ა) „თანხმოვნებს შორის მოქცეული და ბოლოკიდური ძველი ქართულის უმარცვლო უ ინგილოურში დაიკარგება იმ შემთხვევაში, თუ მას აღარ შეუძლია ინგილოური წესის მიხედვით უმლაუტის ან ო-ს მოსაცემად გადანაცვლება; მაგ.: **ამააქს** (← **ამააქუს**), **თაგ** (კაკ.),

დათ (კაკ.), ხახ (← ხახვ, კაკ.) და სხვ.“⁵

ბ) „თანხმონებს შორის მოქცეული კბილბაგისმიერი ვინი იზიარებს თანხმონებს შორის მოქცეული უმარცვლო ჟ-ს ბედს, ოღონდ იმ დამატებით, რომ ის შეიძლება დაიკარგოს (უმთავრესად ალიბათურში) ზოგჯერ იქაც კი, სადაც ინგილოური წესის მიხედვით შესაძლებელია მისი გადანაცვლება და უმლაუტის ან ო-ს მოცემა; მაგ.: შაყრილიყნენ, ეყნენ („იყვნენ“), ეხლა დევ მაასლელია და სხვ“. (18, გვ. 55).

სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში ვ თანხმომი იკარგება მაშინ, როცა მას დაერთვის მიცემითი ბრუნვის ნიშანი -ს, მოსალოდნელი /-ვს/ კომპლექსი არ წარმოითქმის:

სალიტ. ქართ.	შაშვ + ს	→ ინგ. შაშ
„	ვეფხვ + ს	→ ინგ. ვეფხ
„	ბავშვ + ს	→ ინგ. ბავშ
„	ჯიხვ + ს	→ ინგ. ჟიხვ ჟიხ
„	ძირკვ + ს	→ ინგ. ზურკ
„	თავვ + ს	→ ინგ. თავ
„	ფაშვ + ს	→ ინგ. ფაშ
„	მარწყვ + ს	→ ინგ. მარწყ
„	ვერხვ + ს	→ ინგ. ვერხ
„	ფეტვ + ს	→ ინგ. ფრტ
„	ნეზვ + ს	→ ინგ. ნრზ
„	ნეხვ + ს	→ ინგ. ნრხ
„	ნესვ + ს	→ ინგ. ნრს
„	ექვს + ს	→ ინგ. რქს...

ზოგჯერ ვ თანხმონის დაკარგვას ხელს უწყობს ფუძის /ი/ ან /ე/ ხმოვანი. ფონეტიკური კანონზომიერების საფუძველზე, სადაც /ე/-სა და /ი/ ხმოვნის ლაბიალიზაცია ხდება დისტანციურად, ამასთანავე — სიმულანტურად ასიმილატორი ვ იკარგება, როგორც უმლაუტის დროს:

⁵ ალიბათურში კი ბოლოკიდური უ (უმარცვლო) ზოგჯერ არ იკარგება და სახელობითი ბრუნვის ნიშანთან შერწყმით გვაძლევს უ-ს, მაგ., თავუ, დათუ და სხვ.

ლედვი > ლრღ, ფეტვი > ფრტ, ნეზვი > ნრზ, ექესი > რქს და სხვა მსგავს /ი/-სა და /ე/-ს შემცველფუძიან სახელებში.

აქვე აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სახელობითი ბრუნვის ალომორფი /ი/ აღდგება და კავშირის წინ (ნრზი და ნაგავ...; შაში და ყმაწულ..., თაგვი და კატაჲ... ვეფხი და ჟანაფარ...), **ვ** თანხმოვანი კი — არა.

შენიშვნა: კაკურ კილო-თქმაში **ვ**-ს ყოველთვის არ შეუძლია წინამავალი /ი/ და /ე/ ხმოვნის ლაბიალიზაცია, ე. ი. ვერ იწვევს უმლაუტს (იმის გამო, რომ თვითონ იკარგება); მაგალითად: ვერხვი → ინგილ. ვერხ (აქედან ნაწარმ. ტოპონიმი „ვერხიან“ — კახის რაიონში), ჭიხვი → ინგილ. ჟიხ; უმლაუტი არ ჩნდება მაშინაც, როცა სახელის ფუძეს დაერთვის ნათესაობითის -ის: ჟიხი ჯორც („ჭიხვის ხორცი“), ვერხი ბუთად („ვერხვის ტოტი“)... -იან სუფიქსის დართვისას: ჟიხ(ვ)იან ტოლმაჲ („ჭიხვიანი ტოლმა“), ვერხიან (ვერხვიანი ტოპ.):

ხ-ს დაკარგვა უკავშირდება თანდებულისეულ **შ**-სა და **ზ**-ს.

კაკურში /-ში/ ან /-ზე/ თანდებულის დართვისას მოსალოდნელი -**ვ**სში ან -**ვ**სზე კომპლექსი მარტივდება /-ვს/-ს ჩავარდნით; მაგ.: ფრტზე || ფრტზრ, ლრღზე || ლრღზრ,⁶ ფრტში, ლრღში, ხახში, ხახზე, დათზე: დათში, ვეფხზე, ვეფხში და სხვ.

აღიბათურ კილოთქმაში და, ასევე კახურშიც, ტიპობრივია სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში ფუძისეული 'ვ'-ს შენარჩუნება და მიცემითი ბრუნვის ნიშნის დაკარგვა. სახელის ფუძე + ს (მიც.): ხახვ, დათვ, ბავშვ, თავგ... /-ში/ და /-ზე/ თანდებულის დართვისას არ წარმოითქმის /-ვს/ კომპლექსი (როგორც კაკურშია): ლრღზე || ლრღზრ, ლრღში, ხახზე, ხახში...

კახურ დიალექტში „შენარჩუნებულია ფუძისეული **ვ**: ბავშვზე, ლედვზე, ხახვზე, დათვზე, ლედვში, ხახვში და სხვ.

ინგილოურში სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში /-ვს/ კომპლექსის ბედს იზიარებს /-ლს/ კომპლექსიც; როცა სახელის ფუძე ბოლოვდება

⁶ „ფრტზრ“, „ლრღზრ“ ფორმებში წინამავალმა უმლაუტიანმა რ-მ დაიმსგავსა მომდევნო მარცვლის /ე/ ხმოვანი.

/ლ-თი და მას დაერთვის მიცემითი ბრუნვის ნიშანი, მოსალოდნელ /ლს/ კომპლექსში შენარჩუნებულია მიცემითის ნიშანი და იკარგვის ფუძისეული /ლ/: სახს (← სახლს), სისხს (← სისხლს), ზალს (← ძაღლს) და სხვ.

აღსანიშნავია, რომ /ლ/ იკარგება არა მარტო ყრუ, არამედ მუღერ და ყრუ თანხმოვნებს შორისაც, მაგ.: თოვში (← თოვლში), ზაღში (← ძაღლში), შუბში (← შუბლში); იკარგება მუღერებს შუა: თოვზე (← თოვლზე), ზაღზე (← ძაღლზე), შუბზე (← შუბლზე)... იკარგება ყრუ და მუღერს შუა (ვაშზე ← ვაშლზე).

ლ¹ შენარჩუნებულია მხოლოდ ხმოვანსა და თანხმოვან შორის; როცა სახელის ფუძეს დაერთვის -ზე, -ში და /ს/. ამ შემთვევაში იკარგება არა ფუძისეული რ-ლ, არამედ მიცემითის რ-ს ნიშანი; მაგ.: თხილ კომეარ („თხილს ვჭამ“), თხილ შრპკამდი („თხილს შევჭამდი“), კაკალ ხრუ („კაკალს ვხრი, კაკალს ვბერტყავ), კბილ გგმააღეგარ („კბილს გამოვიღებ, ამოვიღებ“)... ფუძისეული -ლ + -ზე, -ში: თხილ-ზე, კაკალზე, კბილზე; თხილში, კაკალში, კბილში და სხვ.

ვს- კომპლექსი სიტყვის თავკიდურად. ვს- კომპლექსი ქართული ენის დიალექტებში სხვადასხვა ფორმით გვხვდება.

ა) დასავლურ დიალექტებში ვს- > ფს- (ვსება > ფსება) (59, გვ. 101); ხოლო

ბ) აღმოსავლურ დიალექტში (კახურსა და ინგილოურში) ვს- > მს- (ამსილ, აამსო, დაუმსო, ამსილა, ამსებს, ავამსოთ);⁷

კახურში შ უკვე ფუძისეულად არის მიჩნეული (88, გვ. 65).

ბოლოს: /ვს/ კომპლექსი, როგორც სიტყვის თავკიდურად, ისე სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში სახელებში და ზოგ ზმნაში, არ წარმოითქმის. სტატიკური აქვს ზმნისაგან მხოლოდ -ქ- ძირია და-რჩენილი.

კახური: მაქ, გაქ, აქ; გვაქ, გაქთ, აქ.

ინგილ. (კაკური): მაქ, გაქ, აქ; გოქ, გაქთ, აქთ; შდრ. იმერული (resp. ოკრიბული): გაქ, აქ(ვს)... (34, გვ. 165).

ინგილოურ კილოს ალიაბათურ მეტყველებაში /-ვს/ შეცვლილია

⁷ „ავსილ > ამსილ“ ფორმის პარალელურად ინგილოურში დადასტურებულია „ამსება“ ფორმა: თორნეძე რომ ამსება, ზედ ერ ფიცარ ადებენ (52, გვ. 50).

ო-თი მხოლობითის სამსავე პირში, მრავლ. მხოლოდ პირველ პირში (მაქო, გაქო, აქო; გოქო, გაქთ, აქთ).

სამეცნიერო ლიტერატურაში მაქ; გაქ, აქ... შემოკლებულ ფორმებს ასეთი ინტერპრეტაცია აქვთ მიცემული: ჭერ უნდა მომხდარიყო ვ-ს დააყრუება-დაკარგვა, შემდეგ კი ამ პროცესს უნდა მოჰყოლოდა III პირის ნიშნის დაკარგვაც (39, გვ. 56).

ფონემურ კლასთა მიმართებანი

§10. ხშულთა ორშემადგენლიანი კომპლექსები სიტყვის თავკიდურად (CC კომბინაცია).

ზემოთ ჩვენ განვიხილეთ თანხმოვანთა კომპლექსების ფონემათა ოთხი კლასი, რომლებიც რეალიზებული იყო პოზიციების (# -V, V-V და V-#) მიხედვით. ჩამოვყალიბეთ გარკვეული წესი: C₁ C₂ C₃ და C₄ კლასში შემავალი ლოკალური რიგის ფონემები ერთმანეთთან კომბინაციაში არ შედიან და არც მორფემათა ზღვარზე ქმნიან კომპლექსებს.

ამჯერად განვიხილავთ ინგილოურისათვის დამახასიათებელ თანხმოვანთა კომპლექსებს სიტყვის თავკიდურად ერთი მორფემის ფარგლებში (ქართული ენის კახურ დიალექტთან მიმართებით). უფრო სწორად, ძირითადად ინგილოურში დადასტურებულ თანხმოვანთა წყვილეულებს (სამშემადგენლიანს და ოთხშემადგენლიანს ცალკე), რადგან კახური (ქიზიყური) და ინგილოური ერთნაირ სურათს იძლევა, ხოლო შიგადაშიგ მივუთითებთ საერთო ან განსხვავებულ მოვლენებს.

დადასტურებული ფონემები იყოფა ორ — ხშულთა და ნაპრალოვანთა (არახშულთა) კლასად.

ხშულთა კლასი (C): /ბ ფ პ დ თ ტ (ძ) ც წ (ჭ) ჩ ჰ გ ქ კ ჯ/ (სულ 14 ფონემა);

ნაპრალოვანთა (C°): /ზ ს შ ე ღ ხ ყ ვ მ ნ ლ რ/ (სულ 12 ფონემა და პლუს ჭ);

ხშულთა კლასი აღნიშნულია C სიმბოლოთი, ნაპრალოვანთა კლასი — C°-თი (58, გვ. 90).

გ. ახვლედიანის ცხრილის მიხედვით /მ ნ ყ/ შეტანილია ხშულთა

კლასში; /მ ნ/ ხასიათდება, როგორც „ცხვირისმიერი“, „ხშული“, ხოლო /ყ კი ფონოლოგიური თვალსაზრისით მიჩნეულია როგორც ნაპრალოვნად, ისე ხშულად. „... ყ ფონეტიკურად აბრუბტივია, ხოლო ფონოლოგიურად ნაპრალოვანი“ (1, გვ. 291).

აქედან გამომდინარე, გ. ახვლედიანი /ყ/-ს ფუნქციის მიხედვით მიიჩნევს ნაპრალოვნად.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ რ. იაკობსონმა ცხვირისმიერი თანხმოვნები ნაპრალოვნებად მიიჩნია (იხ. 59, გვ. 60).

თ. უთურგაიძე გ. ახვლედიანის დიფერენციული ნიშნების „ცხვირისმიერი“, „ხშული“ რელევანტურად მიიჩნევს „ცხვირისმიერობას“ (58, გვ. 61), ხოლო /ყ/ ხასიათდება როგორც „ყელხშული, უკანაენის-მიერი ნაპრალოვანი ყრუ ბგერა“ (59, გვ. 67).

/მ/ და /ნ/ ფუნქციის თვალსაზრისით უპირისპირდებიან ხშულებს, რადგან ისინი სხვა ნაპრალოვნებთან ერთად (სიბილანტები, ფრიკატივები) ხშულებთან კომბინაციაში ქმნიან მეორე სეგმენტს. ნაპრალოვნობით მეტი ფონემა წინა ფონემასთან ბუნებრივ კომპლექსს ქმნის: თმაჲ, ზმაჲ, ზმარ, კმენაჲ, ბნელ, დნევ, ცნოვაჲ, ჟმეტავს, წნელ, ვმელ... ანალოგიური მოვლენა გვაქვს /ყ/-ს შემთხვევაში: წყალ, ტყირპ, ტყეჲ... ხოლო თუ შევცვლით სეგმენტთა თანმიმდევრობას, ნაპრალოვნობით მეტი ფონემა თავის მხრივ იკარგება დაბალი ნაპრალოვნობის მქონე ფონემის წინ: (მ)ზეჲ, (მ)თაჲ, (მ)კერდ, (მ)კლავ, (მ)ტორ, (მ)სხალ, (მ)ჟავეჲ, (მ)ვარ, (ნ)დობაჲ || დოვაჲ...

ანალოგიური მოვლენა გვაქვს /ლ რ/ სონორებთან (იხ. ქვემოთ).

გამონაკლისია /ყბ/ კომპლექსი, რომელიც რეალიზებულია სიტყვა „ყბა“-ში.

/ყბ/ კომპლექსს საფუძვლად უდევს მორფოფონოლოგიური ცვლილება (რედუცირებულია ხმოვანი): ყბ ← ყგბ ← *ყაბ; ხოლო მისგან ნაწარმოებ ფორმაში „ყბედი“ ქართული ენის დიალექტებში (ინგილ., მთიულ., თუშ.) /ყბ/ კომპლექსი შეცვლილა /ყმ/-დ: ყბედი > ყმედი; ასეთი ცვლილება განპირობებულია სტრუქტურული თვალსაზრისით; შდრ. ქიზიყურში /წბ/ კომპლექსი შეცვლილია /წმ/-დ: წმილი (<წბილი „მორცხვი“) (40); დმანისი ← ღმანისი ← ღაბანისი (67, გვ. 37; 62: გვ. 144).

ცხრილი 1

CC — კომბინაცია სიტყვის თავკიდურად

	ბ	ფ	პ	ღ	თ	ტ	(ძ)	ც	წ	(ჭ)	ჩ	ქ	გ	ქ	კ	ჯ
ბ													(+)			
ფ														+		
პ																
ღ													+			
თ	+													+		
ტ																+
(ძ)																
ც														+		
წ																+
(ჭ)																
ჩ														+		
ქ																+
გ				+												
ქ		+						+								
კ	+					+										
ჯ				+	+			+			+					

ხშილი + ხშილი (CC) კომპლექსებთან დაკავშირებით შეიძლება დაისვას რიგ ფუძეთა ურთიერთმიმართების საკითხი.

ზოგი მათგანი მომდინარეობს გახმოვანებული ძირიდან (CC←CVC). ფუძის კუმშვის შედეგად მიღებული არაბუნებრივი კომპლექსები განიცდიან სხვადასხვა სახის სუპერაციას (ერთ-ერთი კომპონენტის ცვლა, ჩართვა, მეტათეზისი...).

დადასტურებულ ორზშულიან თანხმოვანთკომპლექსებს განვიხილავთ ცალ-ცალკე: 1) დეცესიურ-პარამონიული კომპლექსები; 2) აქცესიურ-პარამონიული კომპლექსები და 3) ხშულთა ჰეტერორგანული კომპლექსები.

1. ბგ-: ქართ. ბგ-ერა უკავშირდება სახელურ ფუძეს ბაგე; ბგ-ერ ← *ბაგ-ერ (59, გვ. 190). ინგილოურში ბგ- (ბგერა) არ დასტურდება; აქ მას ცვლის კმაჲ „ხმა“.

ფქ-: ფქულ ← ფქვილი; ფქ- კომპლექსის ამოსავლად ივარაუდება ხმოვანი ე: ფქ-/ - < ფექ (სვან. ფექ „ფქვილი“) (48, გვ. 81; 62, გვ. 150; 89, გვ. 305).

ბკ- კომპლექსი ინგილოურში არ დასტურდება.

დგ-: ინგილ. დგომაჲ, დგონაჲ, დგაფუნ; ქიზიყ.: დგონდგოლი „ჩოჩქოლი“, დგომილება „დარჩომა“, დგინი „ბამბის ძაფი“... დგ- კომპლექსი მეორეულია: დგ-/ - < დეგ; ხმოვანი აღდგება ზმნის ფორმებში: აღვდევ, დადევ || დადექ; დგ- (< დრგ < დგრ < დგერ); დგაფუნი) — ექსპრესიული ფორმაა დგ- > ჯგ-: დგაფუნი > ჯგაფუნი, ინგილ. ჯგ- > ჟგ (ჟგაფუნ).

თქ-: ქიზიყ. თქეში „დიდი წვიმა“ (ექსპრეს.), თქუა > თქო; ეს უკანასკნელი მიღებულია მორფემათა შერწყმით: თ-ქუა, რ-ქუა... ძველი ქართულის ფორმად მიჩნეულია ქუ (ქვ) (116).

ტკ-: ტკეპნია (ქიზიყ. „მძიმედ ლაპარაკი“), ტკიპაჲ „ლობიოს ჭიში“, ტკიბ (← ტყირბი), (მ)ტკეველ, (მ)ტკიცე...

ძგ- ქიზიყ.: ძგერ, ხმოვნიანი ფუძე აღდგება რედუბლიკაციის შემთხვევაში, მაგ., ძაგძაგი, ინგილ. ზაგზაგ.

ცქ-: ცქუტ ← ცქვიტი, ცქერა.

წკ-: წკირ || წკრუმალ, წკიპურტ, წკეპლაჲ, წკანკწარა ← წანწკარა, წკაბ, წკენტუაჲ, წკინვაჲ ← ბრწკინვა ← ბრწყინვა, წკაპი (ქიზიყ. „ერთბაზად მოწყვეტილი ხმა“) (40).

ჭგ-: ჭგ- > ჟგ- (ჯგაფუნი > ჟგაფუნ), იგივეა, რაც დგაფუნი.

ჩქ-: ჩქერევაჲ „გამეტება“, ჩქეთჲ || ჩქრთჲ „სითხის ქანყყარი, ნულრევა“, ჩქითჲ (კახ. „ბლაგვი არამჰრელი დანა“, ჩქუთი (→ ჩხუ-ტი).

ქჳ-: ქვილ ← ქლიკი (მეტათეზისი), ქკომ ← ქკუა, წკალ || ქკალ || ჩკალ (← ბრწკალი), ქკორტლ ← ქორტკლ ← ძვ. ქართ. ქუარდლი (ქ ჩართულია).

2. აქცესიურ-პარმონიული კომპლექსები.

გბ- კომპლექსი არ დასტურდება.

ქფ-: ქფულ ← ფქულ ← ფქვილი (მეტათეზისი).

კბ- კომპლექსი არ დასტურდება.

გდ-: გდი, გდამს (← გგდამს ← გადადის); ქიზიყ. გდემი, გდემ-ლი. ჰ. ფოგტის ცნობით, „შდება“-ში რ-ის უქონლობა აუცილებელია, მაშინ როცა სიტყვა გრდემლი, ჩვენი გაგებით, დადასტურებულია მხოლოდ სონანტით. ვფიქრობთ, აქ გვაქვს მკაფიო დაპირისპირება გდ-სა და გრდ-ს შორის, ასე რომ, ჯგუფში რ სონანტს ექნებოდა რე-ალური ფონეტიკური ღირებულება“ (ბმ, გვ. 35).

ქიზიყურში ერთმანეთის პარალელურად დასტურდება გდემი || გდემილ || გრდემლი (40).

ქთ- კომპლექსი არ დასტურდება.

კტ- კომპლექსი მიღებულია პროგრესული ასიმილაციით: კტ ← კდ (კტარ ← კდარ „მკვდარი“).

გძ- კომპლექსი მეორეულია და მიღებულია სონორი რ-ს დაკარგ-ვით; გძელი ← გრძელი; შდრ. კახურში: ძქ- || პქ- < ბრჯ- (ბრძენა), ბძ- < ბრძ- (ბრძოლა), ფთ- < ფრთ- (ფრთა). ინგილოურში გძ-, ბძ- მონაცვლეობს გზ-სთან (გზელი), ბზ-სთან (ბზოლაჲ), ხოლო ფთა ← ფრთა სიტყვის ნაცვლად იხმარება აზერბაიჯანულიდან შემოსული სიტყვა „ყანად“ („ფრთა“).

ქც-: ქცევა „გადაბრუნება, შეცვლა“. ქც- კომპლექსი წარმომდგა-რია მორფოფონოლოგიური ცვლილების საფუძველზე: ქც- / ქეც- (რედუცირებულია ხმოვანი). ხმოვნიანი ფუძე აღდგება ზმნის ფორ-მებში (გა(რ)დაიქეც).

მაგ.:

„სიცილი თქუენი გლოვად გარდაიქეცინ“ (3)

კწ- კომპლექსი არ დასტურდება.

გჭ-/გჟ-, ქჩ-, კქლ- კომპლექსები უჩვეულოა.

ამგვარად, ხშული + ხშული (CC), თუ მხედველობაში არ მივიღებთ კომპლექსის წარმომავლობას, განიცდის მორფოფონოლოგიურ და ფონეტიკურ ცვლილებებს (ხმოვნის თუ თანხმოვნის დაკარგვა, ჩართვა, მეტათეზისი, ასიმილაცია, სუბსტიტუცია...), მაშინ თავკიდურ პოზიციაში კომბინაციები რეალიზდება დეცესიურ-ჰარმონიული (ფქ-, ღგ-, თქ-, ტკ-, ცქ-, წკ-, ჯგ-/ჯგ-, ჩქ-, ჰკ-) რიგით; ასევე აქცესიურ-ჰარმონიული (ქფ-, გღ-, კტ-, გძ-/გზ-, ქც-); ჰეტეროგენული (თბ-, ტბ-, კბ-) წყვილები, რომლებიც მხოლოდ თითო-ოროლა სიტყვაში დასტურდება.

ზემოთ მოყვანილი კომპლექსებიდან (ხშული + ხშული) ყველაზე გავრცელებულ ჩქ-სთან შედარებით უფრო პროდუქტიულია წკ- და ჰკ-. კომპლექსებში /კ/ მეორე კომპონენტად ხშირად გვევლინება (1) ჩართულად როგორც თანხმოვნებთან, ისე ხმოვნებთანაც; (2) ბგერის მონაცვლედ; მაგ.:

1. ა) ხშული + ხშული: ჰღე > ჰკღე.

ბ) ხშული + სონორი: წრეტა > წკრეტვა, წრე > წკრე, წვერი > წკვერი, ჰლიკი > ჰკილი (მეტათეზისი).

გ) ჰუარდლი > ჰორტკლ > ჰკორტლ.

2. ბრჰყ- > ბჰყ- > პწყ- (პწყალი), ძვ. ქართ. ტყბ- > ტკბ- (ტკბილი), ჩქმ- > ჩკმ- (ჩკმეტა)...

§11. კომბინაცია CC° – სიტყვის თავკიდურად

	ზ	ს	ე	შ	ღ	ხ	ყ	ვ(წ)	მ	ნ	ლ	რ
ბ	+	-	-	-	+	-	-		-	+	+	+
ფ	-	+	-	+	-	-	-		-	-	+	+
პ	-	-	-	-	-	-	-		-	-	+	+
ღ	-	-	-	-	+	-	-		-	+	+	+
თ	-	-	-	-	-	+	-		+	-	+	+
ტ	-	-	-	-	-	-	-		-	-	+	+
(ძ)												
ც	-	-	-	-	-	+	-		+	+	+	+
შ	-	-	-	-	-	-	+		+	+	+	+
(ჩ)												
ჩ	-	-	-	-	-	+	-		+	+	+	-
კ	-	-	-	-	-		+		+	-	+	+
გ	+	-	-	-	-	-	-		+	-	+	+
ქ	-	+	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+
კ	-	-	-	-	-	-	-		+	+	+	+
ჯ	-	+	-	+	-	-	-		+	+	+	+

ხშული + ნაპრალოვანი. თეორიულად მოსალოდნელი 192 (16X12) კომბინაციიდან რეალურად დასტურდება 60 კომპლექსი.

§12. კომბინაცია C°C — სიტყვის თავკიდურად

	ბ	ფ	პ	ღ	თ	ტ	(ძ)	ც	წ	(ჩ)	ჩ	კ	გ	ქ	კ	პ
ზ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ს	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-
ჟ	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
შ	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
ღ	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ხ	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ყ	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ვ(უ)															+	
მ	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ნ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ლ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
რ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-

ნაპრალოვანი + ხშული“. თეორიულად მოსალოდნელი 198 კომბინაციიდან რეალიზებულია 17 (ზგ-, სპ-, სტ-, სქ-, სვ-, ჟღ-, შფ-, შტ-, შყ-, ღღ-, ღთ-, ხტ-, ყბ-, ყღ-, მბ და რგ) კომპლექსი.

ნაპრალოვანთა კლასი იყოფა ორ ჯგუფად:

I ჯგუფი სიბილანტ-ფრიკატივები /ზ ს ჟ შ ღ ხ ყ/,

II ჯგუფი სონორები /ვ (უ) მ ნ რ ლ/.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ I ჯგუფში შემაჯავლი ფონემები /ზ ს ჟ შ ღ ხ ყ/ + ხშული კომპლექსები ზოგი ნასესხებ სიტყვაში დასტურდება, ზოგი კი — მეორეულია და ფონეტიკურ სახესხვაობას განიც-

დის; მაგალითად:

I ჯგუფი: სიბილანტ-ფრიკატივი + ხშული.

ზგ/ კომპლექსი მიღებულია მეტათეზისით (ზგ ← გზ): ზგაა ← გზაა, ზგელ ← გზელ ← გრძელ; ჩვენი ვარაუდით, გზ-ზგ- მონაცვლეობა მომხდარია — რ-ს დაკარგვის შემდეგ ხშული + ხშული (გრძ → გძ-). ბუნებრივია, ამას მოჰყვებოდა გარკვეული ფონეტიკური ცვლილება, აკრძალული თანმიმდევრობის დასაძლევად: გძ- (ხშული + ხშული). ცვლილება, რა თქმა უნდა, აქაც იყო მოსალოდნელი: უნდა გაჩენილიყო ანაპტიქსური ხმოვანი. მაგრამ ამ შემთხვევაში ინგილოურმა სხვა გზა აირჩია: ჯერ ერთი, /გძ-/ს გაუჩნდა დუბლეტი /ძგ-/ შემდეგ მოხდა დეზაფრიკატიზაცია: გრძ- > გძ- / ძგ-/ გზ-/ ზგ- (გრძელი > გძელი / ძგელ / გზელ / ზგელ).

№3 ცხრილში დადასტურებული /ეგ-/ კომპლექსი მონაცვლეობს /ედ-/სთან. ეგ-/ედ- მონაცვლეობა გამოწვეულია თანხმოვანთა სინტაგმატიკის წესით, რომელიც გულისხმობს არაძირითადი მოდელის (კომპლექსი ფრიკატივი + ხშული) გადასვლას ძირითად, მზარდი ნაპრალოვნობის მოდელზე, სადაც მეორე წევრი ნაპრალოვნობით აღმატება პირველს (კომპლექსი აღმავალი ნაპრალოვნობისა), რაც ქართულისათვის სინქრონულ დონეზე ძირითად მოდელს წარმოადგენს (იხ. 50, გვ. 103 და შემდ.).

სტ-, შტ-, შფ- კომპლექსები უცხო ენიდან შემოსულ სიტყვებში გვხვდება (სტოლბაა, შფოთიან, შტოფ...);

„შტო“-ში /შტ-/ კომპლექსი გაყოფილია /ი/ ხმოვნით (შტოა > შიტოა); სტ-, სპ-, სკ- კომპლექსებს კახურში დაკარგული აქვთ პირველი კომპონენტი ს-, ხოლო ინგილოურში აღნიშნული კომპლექსების წინ ჩნდება /ი/ ხმოვანი (იხ. ზემოთ, გვ. 48).

რაც შეეხება ცხრილში აღნიშნულ ჟდ-/ჯდ-/ < ჯედ (ჟდეგ ← ჯდება), ყბ < ყVბ- (ყბაა), სქ ← ჯქ ← ზრქ- (სქელ ← ჯქელ ← ძვ. ქართ. ზრქელი), ღდ- ← მღად- (ღდეღ ← მღადელი), ღთ- ← ღვთ- (ღთჲ ← ღვთის), უდ ← უუდ (ყუდ-ნობა → ყრდნობა) (105, გვ. 28-29).

II ჯგუფი სონორი + ხშული.

თეორიულად შესაძლებელი 80 (5X16) კომბინაციიდან პრაქტიკუ-

ლად არც ერთი არ არის რეალიზებული თავკიდურად.

„სონორი + ხშული“-ის შემთხვევაში იკარგება სონორი: მწყერი > წყერ, მჰრე > ჰრედ, მკაცრი > კაცრ, მკლავი > კლავ, მჰარი > ჰარ; ნღობა > დოვად; ლპება > პევ, ლბობა > ბევ, რბილი / ლბილი > ბილ; სძე / რძე > ზედ, სძალი / რძალი > ზალ, რქა > ქად, რკინა > კინად, რკო > კურკად და სხვ.

ცხრილში /მ/-ს და /ზ/-ს გრაფაში დასმულია პლუსი. უნდა შევნიშნოთ, რომ /მზ/ კომპლექსი დასტურდება მხოლოდ ინტერვოკალურ პოზიციაში და წარმომდგარია მეტათეზისით: მზ ← ბმ (დაბმულ ← დაბმულ, მომზა ← მომზა...).

სალიტერატურო ქართულში რ + ხშული (რგ- კომპლექსი) რეალიზებულია სიტყვებში: რგოლი, რგება, რგავს, თ. უთურგაიძის ცნობით, რგოლ და რგვალ ეტიმოლოგიურად უკავშირდება ერთიმეორეს: რგჟალ > რგოლ. რგ/გრ მონაცვლეობას ადგილი აქვს დიალექტებში. რგვალ ფორმას სალიტ. ქართულში (როგორც დასავლურ, ისე აღმოსავლურ დიალექტებში) წინ განუვითარდა მ-: მრგვალი, რომლის შესატყვისად მთის დიალექტებში გაჩნდა მირგვალ, მირგველ, მურგვალ ფორმები (62, გვ. 158).

ინგილოურში რგ- კომპლექსი დასტურდება ზმნის ფორმაში (პ)რგავს. რგოლი, რგება ფორმებს ინგილოურში არ განუვითარდა მ-, როგორც ამას ადგილი აქვს სხვა დიალექტებშიც: მრგ- (ძვ. ქართ. მრგული > ახ. ქართ. მრგვალი): ინგილ. გჟრგვალ (შდრ. კახ. გურგვალი); გრგ- (ძვ. ქართ. გრგოლი > ახ. ქართ. რგოლი): ინგილ. გორგალ.

საერთოდ, ძველი ქართულის გრგ-, მრგ-, გრკ-, თრთვ, სრსვ... კომპლექსები გამოყოფილია მარცვლოვანი ელემენტებით, მაგ.: ძვ. ქართ. გრკალი > ინგილ. კირკალ, შდრ. ხევს. ფშავ. გირკალი, კახ. კირკალი, ქიზიყ. კრკალი; ძვ. ქართ. თრთვლი > ინგილ. თირთჟლ, შდრ. ხევს. თვირთვილი, ქიზიყ. თრთვილი; ძვ. ქართული სრსვლი > ინგილ. სჟრსჟლა, შდრ. ხევს. სვირსილა, კახ. სირსველა, გურ. სურსულა... (7, გვ. 310).

§13. კომბინაცია C°C° – სიტყვის თავკიდურად

	ზ	ს	ჟ	შ	ლ	ხ	ყ	ვ(ჳ)	მ	ნ	ლ	რ
ზ	-	-	-	-	+	-	-		+	+	+	+
ს	-	-	-	-	-	+			+	-	+	+
ჟ	-	-	-	-	+	-	-		+	+	+	+
შ	-	-	-	-	-	+	-		+	+	+	+
ლ	-	-	-	-	-	-	-		+	-	+	+
ხ	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-
ყ	-	-	-	-	-	-	-		+	-	+	+
ვ(ჳ)												
მ	-	-	-	-	-	-	-		-	-	+	-
ნ	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-
ლ	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-
რ	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-

ნაპრალოვანი + ნაპრალოვანი (C°C°) თეორიულად მოსალოდნე-
ლი 144 (12X12) კომპლექსიდან რეალიზებულია 30 კომბინაცია.

კომბინაციები სონორი + ფრიკატივი არ არის რეალიზებული;
კერძოდ: მ + ზ, შ, ხ; ლ + ხ, მაგ.: მზე > ზეფ, მშიერი > შიერ, მხიარული > ხიარულ; ლხინი > ხინ...

შენიშვნა: №2, 3, 4 ცხრილში შემავალი სონორის ვ(ჳ) (ხშული + ვ(ჳ), ვ(ჳ) + ხშული, ვ(ჳ) + ვ(ჳ)) გრაფას ვტოვებთ ღიად გარკვეული მოსაზრებით. ჯერ ერთი, ამ ბგერის გამოყენების წესის დადგენა შეუძლებელი ხდება. უფრო სწორად, ინგილოურში (ასევე ძველ ქართულსა და ქარ-

თული ენის დიალექტებში) ვ(ჴ)-ს გამოყენება აღრეულია; მეორეც, ფონეტიკურ სახეცვლილებას განიცდის, როცა მას მოსდევს ხმოვნები (ა, ე, ი), ან მაშინაც, როცა ისინი ერთიმეორისგან თანხმოვნით (თანხმოვნებით) დაშორებული არიან (იხ. ზემოთ, თავი I). ერთი კია, რომ ჴ-ს ჯერჯერობით მყარი საფუძველი გააჩნია სიტყვებში: რტაჲ || რტვაჲ, ხტალ || ხტვალ, ქტაჲ || ქტ(ვ)აჲ; შდრ. ფერიჲდნ. რტა, ქტა.

§14. ხშულთა ჰეტეროგენული კომპლექსები

გარდა ზემოთ აღნიშნული კომპლექსებისა, ინგილოურში თავკიდურ პოზიციაში დასტურდება ხშულთა ჰეტეროგენული კომპლექსები, სადაც პირველ კომპონენტადაა ენისძირისმიერი /ვ/, კბილისსმიერები /ტ, თ/; ხოლო მეორე კომპონენტადაა ბაგისმიერი /ბ/ და ქმნიან /ვბ-/, /ტბ/ და /თბ-/ კომპლექსებს.

/თბ-/ კომპლექსს საფუძვლად უდევს მორფოფონოლოგიური და ფონეტიკური ცვლილება: თბ / ტფ / ტეფ (განვტეფ, განსტეფ). ტფ-ილ ფორმისაგან ნაწარმოებია დღევანდელი ტოპონიმი „თბილისი“, ტფ-ის ძველი სახეა ტეფ- (ტფილისი), ქართული ენის დიალექტებში ტფ → თფ: თფილ, სითფო, თფილისი (31, გვ. 22) (ტფილისი — თფილისი)... აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ინგილოურში /თფ-/ კომპლექსი გაყოფილია /ი/ ხმოვნით „თიფლიზ“, მენ და შენ თიფლიზში წოვდეთა?

/ტბ/, /ვბ/ კომპლექსები მეორეულადაა მიჩნეული. ამოსავალ ფუძედ ნავარაუდევია გახმოვანებული ძირი (CC ← CVC). მორფოლოგიური მოდელის ზეწოლით მომხდარა ძირის კუმშვა: კბ ← კიბ, ტბ ← *ტაბ-ან (ტაბახმელა) (14, გვ. 154). კუმშვის შედეგად მიღებული არაბუნებრივი კომპლექსი ქართული ენის დიალექტებში, კერძოდ თურქურში /ტბ/ შეცვლილია /ტმ-თი, /ვბ/ შეცვლილია /ვმ-თი: ტმოშტნ, კმილნ (61, გვ. 197).

ინგილოურში „კბენა“-ში კბ- კომპლექსი იცვლება კმ-დ (უკმინა, / დაჰკმინა).

სამხშულიანი კომპლექსები თავკიდურ პოზიციაში ინგილოურსა და კახურში დასტურდება მხოლოდ რამდენიმე შემთხვევაში: ტკბ-,

ჭკდ-, პჭკ-. ეს უკანასკნელი, ჭკდ- დასტურდება კახურში და მიღებულია კ-ს ჩართვით: ჭკდე ← ჭდე-, ტკბ- (ტკბილი) დასტურდება ორივე დიალექტში. ქართული ენის ქვესისტემებში ტკბ-ს აქვს დუბლეტი ტკვ-, ხოლო აჭარულ კილოში ტკბ- გაყოფილია /ი/ ხმოვნით; ხმოვანი /ი/ გადის /კბ/ კომპლექსს შუა: ტკბილი — ტკიბილი; შდრ. კიბილი „კბილი“. კახ. პჭკ- კომპლექსი მეორეულია: პჭკ- (← პჭყალი ← ბრჭყალი), პწკ- (← ფრჩხილი), პწკ- (← პწყინვა ← ბრწყინვა).

სამწევრიანი კომპლექსები, სადაც პირველი ორი კომპონენტია ხშული, მესამე კი — სონორი: დგნობა „გაძლება, ატანა“, თქლწფად (← თქვლეფა „ღორული ჭამა, ხმაურით“), თქმად (←თ-ქმ-ად), თქმულევად „თქმულება“, ტენარ „მტენარი“, ძგნაფვა (ქიზიყ. „განაბვა“), ცქნუს (←ცქვნის), ცქლაფუნი (ქიზიყ. „ჩქარა და ენის დაბმით ლაპარაკი“), წკლუნტ (← სკლინტი), ცქრწმელ (← ცრემლი), წკმეტა (← ჩქმეტა), წკრეტვა (← წრეტა ქიზიყ. „წურვა, გამოქაჩვა“), ჯგლემურა (ქიზიყ. „მოუხეშავი ადამიანი“), ჩქლორვა, ჩქლწფად (← ჩქვლეფა „სითხის ნყღრევა“), ჭქნევ... ექსპრესიული გზით: წკრიალ, თქრიალ, დგრიალ, ძგ/ზგრიალი...

§15. სამ- და მეტთანხმოვნიანი კომპლექსები

თანხმოვანთა სინტაგმატური ანალიზის დროს შიგადაშიგ განვიხილავდით სამშემადგენლიან კომპლექსებს და მივუთითებდით, რომ ამგვარ კომპლექსებში, სადაც ერთ-ერთი არის სონორი რ, ჩვეულებრივ ეს ბგერა იკარება: გრძელი > გძელი, ბრძოლა > ბძოლა... რ-ს დაკარგვის შემდეგ მიღებული ხშული + ხშული კომპლექსი გძ-, ბძ- ინგილოურში შეცვლილია გზ-ითა და ბზ-ით: გზელ, ბზოლა. რაც შეეხება ღრძ-, რჩდ- კომპლექსებს, მთის კილოებში ისინი გაყოფილია ანაპტიქსური ხმოვნით: ღრძილი > ღირძილი ინგილ. ღიძილ / ღიზილ, ჩრძილი > ჩირძილი (თუმცა არის მოსაზრებაც, რომ ღრძილი, გრძელი და სხვ. მსგავსი ტიპის ფორმებში რ მეორეულია) (105, გვ. 28-29); ეს უკანასკნელი ინგილოურში არ იხმარება. მის ნაცვლად გვხვდება „გრილოა“ (ჩრდილის მნიშვნელობით).

თანხმოვანთა სამშემადგენლიან კომპლექსებიდან ცალკე აღსანიშნავია ღრძ- და ბრძ-, რომლებიც აღნიშნულ წესს არ ემორჩილებიან.

ბრმ- კომპლექსი: როგორც წესი, აქაც უნდა დაკარგულიყო ერთ-ერთი კომპონენტი, ან კომპლექსს გასჩენოდა ხმოვანი, რათა გაეყარა უჩვეულო თანმიმდევრობა. მაგრამ რ-ს დაკარგვა, ჯერ ერთი გამოიწვევდა აკრძალულ ბმ- კომპლექსს, მეორეც, პირველი კომპონენტის ბ-ს დაკარგვით > სონორი + სონორი, რაც აგრეთვე უჩვეულო თანმიმდევრობას წარმოადგენს.

აქედან გამომდინარე, საჭირო გახდა ბრმ- თანმიმდევრობა გაყოფილიყო მარცვალთგამყარი პაუზით იქ, სადაც კომპლექსი ბუნებრივ მოდელზე უნდა გადასულიყო, რადგან მარცვლების გამყარი /რმ/-ს სხვადასხვა მარცვალში ანაწილებს, მაგალ., ხევსურულში დადასტურებულია ბურმა ← *ბირმა < ბრმა, ღირმა ← ღრმა (104, გვ. 32).

ინგილოურისათვის კი მარკირებულია C + /რ/, პირუკუ შემთხვევაში /რა/ + C არამარკირებულია (იკარგება პირველი კომპონენტი, იხ. ზემოთ).

ქართ. ბრმა > ინგილ. ბრიმაჲ || ბრჷმაჲ, შდრ. კახ., ფშ. ბრიმა || ბრჷმა.

ანალოგიური მსჯელობა შეიძლებოდა ღრმ- კომპლექსის თანმიმდევრობაზე; აქაც /რა/-ს დაკარგვით მივიღებდით /ღმ/-ს (ფრიკატივი + სონორი), რაც ინგილოურში უჩვეულოა; კერძოდ, /ღმ/-ს (ღმერთი) დაკარგული აქვს პირველი კომპონენტი: ღმერთი > მერთ (50, გვ. 70). ღ + რ: ღრუბელი > ღურბელ, შდრ. გურული — ღურბელა-ი || ღუბლი (მეტათეზისი) (იხ. 75).

ღრმა > ღრიმ || ღრჷმ; შდრ. ფშ., მოხ., ქიზიყ.: ღრიმა || ღრჷმა.

ინგილოურმა ოთხ- და მეტშემადგენლიანი თანხმოვნითი კომპლექსები, როგორიცაა ბდღვნ-, ბრჷყვ-, ფცჷვნ-, ფშხვნ-, ფრთხ-, ფრჩხ-, ბრწყ- || ბრწყ-, ძვ. ქართ. გრწყ... არ იცის.

რთული შემადგენლობის კომპლექსები, სადაც რედუცირებულია ხმოვანი, მეორეულადაა მიჩნეული; ხმოვნის ამოღებას მახვილის მიზეზით და მარტივ ფუძეზე ხმოვნით დაწყებული -ილ, -ელ სუფიქსების დართვით ხსნიან.

„სრულხმოვნობა მეორეული მოვლენა არაა, იგი ამოსავალი ვითარებაა.

სრულხმოვნობა ქართულისათვის ისტორიულად ისევე დამახასია-

თებელი უნდა ყოფილიყო, როგორც ზანურისათვის (მეგრ.-ჭანურ.): ქართულმა ეს ვერ შეინარჩუნა — მახვილის მიზეზით.

„... თანხმომავანობა ქართულში მეორეულია (მისი მთავარი წყარო დეტერმინანტ სუფიქსთა ზეგავლენით ფუძის შეკუმშვა!); სწორედ სრულხმომავანობაა ქართული ენის განვითარების ძველი სტადიისათვის ნიშანდობლივი“ (90, გვ. 129).

3. ფოტმა ეჭვი გამოთქვა ხმოვნის რედუქციაში მახვილის როლთან დაკავშირებით. ამ პროცესს მან DEVS EX MACHINA უწოდა. (68, გვ. 8).

„ფუძის | მდგომარეობას (CVC-C) გულისხმობს ამოსავლად ზოგი ისტორიულად დამოწმებული ნულ-საფეხური ფორმა, მიღებული ფუძეზე სრულსაფეხურიანი სუფიქსის დართვით“ (7, გვ. 310).

ისტორიულ-წარმომავლობით სრულხმოვნისანი ფუძეების სიას იძლევიან თ. გამყარელიძე და გ. მაჭავარიანი (7, გვ. 310).

ფუძისეული ხმოვნის ამოღებამ და შემდგომ რ-ს დაკარგვამ გამოიწვია ენაში არაძირითადი მოდელის კომპლექსები. ენა ცდილობს განთავისუფლდეს არაბუნებრივი კომპლექსებისაგან სხვადასხვა გზით: ა) თანხმომავანთა დაკარგვით, ბ) ანაპტიქსური ხმოვნის ჩართვით, გ) თანხმომავანთა მონაცვლეობით და ჰარმონიულ კომპლექსთა შექმნით, რათა გამოთქმა ადვილი გახადოს.

აღნიშნული სამივე გზა მეტ-ნაკლებად მოქმედებს ქართული ენის თითქმის ყველა დიალექტში (ხევსურულში, ფშაურში, კახურში...). მაგრამ ინგილოურში ძირითადად მოქმედებს პირველი გზა (დაკარგვა), და ეს პროცესი გრძელდება მანამ, სანამ არაბუნებრივი კომპლექსი ბუნებრივამდე არ დავა (ხშული + ნაპრალოვანი):

მაგ., ფრჩხ- > ფჩხ- > ჩხ- (ფრჩხილი > ფჩხილი > ჩხილი),
ფრთხ- > ფთხ- > თხ- (ფრთხილი > ფთხილი > თხილი),
ბრწყ- > ბწყ- > წყ- || წყ- (ბრწყინავს > ბწყინავს > წყინავს || წყინავს)⁸, ბრტყ- > ბტყ- > ტყ- (ბრტყელი > ბტყელი > ტყელი), ძვ. ქართ. გრწყ- > გწყ- > წყ- (გრწყილი > გწყილი > წყილი) და სხვ.

⁸ „წყინავს || წყინავს“ (ყ¹) მონაცვლეობა მეორეული მოვლენაა.

სახელთა ბრუნვის სისტემა

§16. ლოკალურ ბრუნვათა ადგილისათვის. სპეციალურ ლიტერატურაში ძირითადი ბრუნვების გარდა ინგილოურში გამოყოფილია არაძირითადი ბრუნვებიც (სადაობით-გამოსვლითი, ნათესაობით-გამოსვლითი და ნათესაობით-მიმართებითი) (18, გვ. 89-94). ისინი განხილული აქვს გრ. იმნაიშვილს (18, გვ. 89-94).

განსაკუთრებით ყურადღებას იქცევს ლოკალურ ბრუნვათა საკითხი.

ლოკალური ბრუნვები ბრუნვათა სისტემაში შემოიტანა ა. შანიძემ. მისი აზრით, ბრუნვის წარმოქმნა ხდება „მაშინ, როცა ერთისა და იმავე ლექსიკური მნიშვნელობის ფორმებს შორის სახელს გაუჩნდება ისეთი, რომელიც განსხვავებული იქნება სხვებისაგან როგორც ბგერითი შედგენილობით, ისე დანიშნულებით, ე. ი. ფორმითაც და ფუნქციითაც“ (82, გვ. 74).

ბრუნვათა ასეთი წარმოქმნა, ა. შანიძის აზრით, მოხდა თანდებულის ბრუნვებისაგან: „ზოგიერთი თანდებული მჭიდროდ შეეზარდა ბრუნვის ფორმას, თანაც ფონეტიკური წესების გავლენით ისეთი ცვლილება მოხდა, რომ წაიშალა ზღვარი ბრუნვის ნიშანსა და თანდებულს შორის. ამის წყალობით შეიქმნა საფუძველი, რომ სახელის ფუძეზე დართული ელემენტი მთლიანად ბრუნვის ნიშნად ყოფილიყო გაგებული. ასეთი ამბავი მოხდა სამ ბრუნვაში: მოქმედებითსა, ვითარებითსა და მიცემითში, რის შედეგადაც მივიღეთ სამი ახალი ბრუნვა: გამოსვლითი, მიწვევითი და სადაობითი, რომელთაც ლოკალურ (ადგილობით) ბრუნვათა ფუნქციები აქვთ მოპოვებული“ (82, გვ. 74).

ლოკალური ბრუნვების (გამოსვლითი, მიწვევითი და სადაობითი) ნიშნებად მიჩნეულია: ა) გამოსვლითის -იდან ან -დან (82, გვ. 74-75); ბ) მიწვევითის -ამდის (მდის), რომელიც მიღებულია ძვ. ქართულის თანდებულის ბრუნვისაგან: -ად-მდე (ად-მდის) > ამდე (-ამდის) (82, გვ. 75); გ) სადაობითი მიცემითისაგანაა წარმოქმნილი: წყალსა შინა > წყალსში > წყალში, წყალსა ზედა > წყალსზე > წყალზე. „რადგანაც ბრუნვის ნიშნის დაკარგვის შემდეგ -ში და -ზე უშუა-

ლოდ ფუძეს ერთვის, ამიტომ მათ ისეთივე ფუნქცია მიიღეს, როგორც ბრუნვის ნიშნებს აქვთ, ისინი ბრუნვის ნიშნები გახდნენ“ (82, გვ. 75-76).

მაშასადამე, აკ. შანიძის აზრით, ლოკალური ბრუნვები მიღებულია ბრუნვის ნიშნისეული აფიქსებისა და თანდებულის შერწყმის შედეგად გარკვეული ფონეტიკური ცვლილების ნიადაგზე.

გარდა აღნიშნული ლოკალური ბრუნვებისა, ა. შანიძემ გამოყო მიმართულებითი ბრუნვა ძველ ქართულში.

მიმართულებითი ბრუნვის გამოყოფის მთავარი არგუმენტი იყო ის, რომ „ძველი ქართულის მიმართულებითი ბრუნვა საზოგადო სახელებში არ განსხვავდებოდა გავრცობილი ნათესაობითისაგან, მაგრამ საკუთარ სახელებში იგი განსხვავებული იყო მათგან ა-ს დართვით: **მიავლინა უფლისა**, მაგრამ **მიავლინა დავითისა**. მსგავსად ამისა, მიმართულებითი გვაქვს მე-3 პირის ნაცვალსახელებშიც: **მიავლინა მისა**, **მიავლინა მათა**“ (76, გვ. 32).

ამ საკითხზე სპეციალურ ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა; კერძოდ, არნ. ჩიქობავა აღნიშნავს: „სამი ახალი ბრუნვის შეტანა არ არის გამართლებული სახელის მორფოლოგიური თვისებებით ქართულში“ (91, გვ. 204).

ზემოთმოყვანილი მოსაზრებებიდან გამომდინარე, გრ. იმნაიშვილი ინგილოურ კილოში ძირითად ბრუნვებთან (სახ., მოთხ., მიც., ნათ., მოქმ., ვით., წოდ.) ერთად ცალკე გამოყოფს არაძირითად, ე. ი. ლოკალურ (სადაობით-გამოსვლითს, ნათესაობით-გამოსვლითსა და ნათესაობით-მიმართულებით) ბრუნვებს (18, გვ. 89 და შემდ.).

§17. სადაობით-გამოსვლითი. გრ. იმნაიშვილი აღნიშნავს: „სადაობით-გამოსვლით ბრუნვასაც წავაწყდებით ზოგჯერ ინგილოურში მთის კილოების მსგავსად“ და უთითებს აკ. შანიძის „ქართული გრამატიკის საფუძვლებს“, I, §100.

რას აღნიშნავს ტერმინი სადაობითი-გამოსვლითი? „სადაობითია ბრუნვა, რომელიც მიგვითითებს ადგილმდებარეობას. მისი ნიშანი ორი სახითაა წარმოდგენილი: -ში და -ზე“ (82, §85, გვ. 75).

„გამოსვლითი ეწოდება ბრუნვას, რომელიც მიგვითითებს პუნქტიდან გამოსვლას. ეს პუნქტი შეიძლება იყოს როგორც სივრცეში,

ისე ღროში: სახლ-იდან, სოფლ-იდან, გულ-იდან...“ (82, გვ. 593, გვ. 74).

მაშასადამე, ტერმინი სადაობით-გამოსვლითი, რომელიც გვხვდება გრ. იმნაიშვილის მითითებულ შრომაში (აქ გვაქვს სადაობით-მიწვევითი ბრუნვა და არა სადაობით-გამოსვლითი), შეიძლება ორგვარად გავიგოთ: 1. ბრუნვის ფორმა, რომელიც ერთდროულად მიგვივითებს როგორც სახელის მდებარეობაზე, ასევე საგნის რომელიმე პუნქტიდან გამოსვლაზე. ე. ი. ბრუნვის ფორმაში ერთდროულად ორი ვითარებაა ასახული. და შესაბამისად, 2. გვაქვს ორმაგი ბრუნება, რაც ორი მორფემითაა აღნიშნული. ე. ი. სახელი ერთდროულად სადაობით ბრუნვაშიც დგას და გამოსვლითშიც. მაგრამ ენებში, რომელთათვის დაძახასიათებელია ორმაგი ბრუნება (მთის კავკასიური ენები), ასეთი რამ არაა დადასტურებული. საქმე ისაა, რომ ორი ბრუნვის ნიშნისაგან ერთ-ერთი (წინამდებარე-პირველი) გაქვევებულია, უფუნქციოა და იგი არის არა ფლექსიური ელემენტი, არამედ წარმოადგენს მეორადი ბრუნებისას სახელის საყრდენი ფუძის ნაწილს. და, საერთოდ, სახელთათვის უცხოა ორი ფლექსიური ელემენტი ერთდროულად. მაშასადამე, ან ტერმინია არასწორად შერჩეული, ან სახელის ფორმაა არასწორად კვალიფიციკრებული.

სადაობით-გამოსვლითი ბრუნვის მაგალითებად გრ. იმნაიშვილს მოჰყავს შემდეგი ფორმები, მაგ.: ერ დღე ამ ქედრიზთანი არაბოლიებ ივლიან (სამთაწყ.), გოდმოვ ნეფესთანით ერ კაც (კაკი); გადად მიდის, ქუასთანო ეზახის (კაკი); კარშიდთით დაკლიტა კარ (კაკი), ცხრა თას იქითუენი მაღლა საათ (სამთაწყ.) (18, გვ. 89-90).

განვიხილოთ პირველი წინადადება: „ერ დღე ამ ქედრიზთანი არაბოლიებ ივლიან“. ერთ დღეს ამ ქედრიზთან (ქეერიზ, ქეპრიზ, ქედრიზ (აზერბ. ქაპრიზ) — ჰა (71, გვ. 457) || ჰასთან არაბოლიები || შეაქლემეები გაივლიან. მაშასადამე, გრ. იმნაიშვილს სადაობით-გამოსვლითი ბრუნვის ნიმუშად მოყვანილი აქვს ქედრიზ-თან-ი ფორმა, სადაც გამოიყოფა ქედრიზ — ფუძე, -თან თანდებული და -ი ელემენტი. ისმის კითხვა: რის საფუძველზეა ლაპარაკი სადაობითობაზე ან გამოსვლითობაზე?

სადაობითი ბრუნვის რაობაზე აღვნიშნეთ, რომ იგი აღნიშნავს ადგილმდებარეობას. მისი ნიშანი ორი სახითაა წარმოდგენილი: -ში

და -ზე (აქ. შანიძე). ქედრიზთანი ფორმაში კი არც -ში ელემენტი გვაქვს და არც -ზე, რაც საერთოდ წარმოადგენს ამ ბრუნვის გამოყოფის საფუძველს.

როგორც ჩანს, ავტორი გვერდს უვლის ამ ფორმალურ საკითხს (რომლის გარეშე მორფოლოგიური ანალიზი შეუძლებელია) და სიმძიმის ცენტრი გადააქვს -თან თანდებულზე, რომელიც თავისი ფუნქციით აგრეთვე მიუთითებს საგნის მდებარეობაზე. მაგრამ ეს იქმნებოდა სახელის ფორმის არა მორფოლოგიური, არამედ სემანტიკური თვალსაზრისით განხილვა, რადგანაც ირღვევა სადაობითი ბრუნვის გამოყოფის პრინციპი — სადაობითის ე. წ. „ნიშანმა“ უნდა გამოიწვიოს „თან“-ის დართვისას მიცემითის ნიშნის დაკარგვა თანხმონიან ფუძეებში, მაგრამ ხმონიან ფუძეებთან ჯერ კიდევ შემონახულია ეს ნიშანი: კაც-თან, მაგრამ: მიწა-ს-თან; ამიტომ აქ არ ისიძის საკითხი ახალი ბრუნვის გამოყოფის შესახებ (82, გვ. 95, გვ. 76).

მაშასადამე, -თან თანდებულიან ფორმებში არ დაისძის სადაობითი ბრუნვის საკითხი. თუ მაინც ჩავთვლით -თან თანდებულიანი მიცემითის ფორმას სადაობით ბრუნვად, მაშინ საჭიროა დასაბუთება, რის საფუძველზე ხდება ასეთი კვალიფიკაცია. მაშასადამე, აქ უნდა ვილაპარაკოთ -თან თანდებულიანი მიცემითის შესახებ, რომელიც გართულებულია -ი ელემენტით (ი-ს საკითხებზე ქვემოთ გვექნება საუბარი).

მეორე წინადადება „გოდმოვ ნეფესთანით ერ კაც“ — ეს ნიშნავს — ნეფესთან მდგომი ერთი კაცი გადმოვა. ზედმიწევნით: კაცი, რომელიც მეფესთან იღვა, გადმოვა იქიდან, ე. ი. სუბიექტმა შეასრულა მოქმედება, მოძრაობა, რომლისათვის ინგილოს ცნობიერებაში ათვლის წერტილია ნეფესთან, არა სადაობითი, არამედ მიცემითის თანდებულიანი ფორმა. მიცემითის თანდებულიანი ფორმა წარმოადგენს საყრდენ ფუძეს ე. წ. გამოვსლითი, მოქმედებითი ბრუნვისათვის.

ერთადერთი მაგალითი, რომელიც ასე თუ ისე ჰგავს სადაობით-გამოსვლით ბრუნვით ფორმას, არის „კარშიდით დაკლიტა კარ“ (კაკი) — გარედან დაკეტა კარი.

ჩვენი აზრით, მკვლევარი შეცდომაში შეიყვანა კარშიდითთ ფორმამ, რომელიც ასე იშლება კარში — (ნიშნავს — გარეთ — არა მართო ინგილოურში, არამედ სხვა ქართულ დიალექტებშიც, და ეს

ბრუნვის ფორმა კი აღარ არის, არამედ ზმნისართია) — **მთ-ით**. -
მთ-ით კი მოქმედებითის გაორმაგებული ფორმანტია (18, გვ. 89),
რომელიც ზოგჯერ -თ ელემენტის გარეშეც შეიძლება იყოს წარმო-
დგენილი (18, გვ. 89). რაც შეეხება „კარში-მთ-ით“ ფორმაში -**მთ**
ელემენტს, მას ისეთივე კვალიფიკაცია უნდა მიეცეს, როგორც -ით ||
-მთ სუფიქსს, კერძოდ: კარში „გარეთ“, კარშიმთ „გარედან“ კარ-
შიმთით „გარედანით“. როგორც ჩანს, კარშიმთ სპეციფიკურია სემან-
ტიკურად.

ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, სტრუქტურის თვალსაზრისით,
მოყვანილ მაგალითებში შეიძლება გამოიყოს ფუძე + მიც. ნიშანი +
თანდებული + მოქმედებითი (გამოსვლითი) ბრუნვის ნიშნები, მაგრამ
მორფოლოგიური თვალსაზრისით, ე. ი. მოქმედი აფიქსების (მორფე-
მების), ენობრივი ნიშნების თვალსაზრისით, ფუძესთან დაკავშირებუ-
ლი მიცემითის ნიშანი და თანდებული წარმოადგენენ სუბნიშნებს
(115, გვ. 175), რომელთა ერთიანობა გვაძლევს ერთ შინაარსს (მაგ.
კარში ← კარსში), ხოლო ფუნქციის მატარებელი, რეალურად მოქმე-
დი ფლექსიური ელემენტები -**მთ** და -**ით** გამოსვლითობაზე მიუთითე-
ბენ. გამოდის, რომ უნდა ვილაპარაკოთ არა რომელიმე სადაობით-
გამოსვლით ბრუნვაზე, არამედ ზმნისართთა თავისებურ ფორმებზე.

ბრუნვის ნიშნებიც, ამ შემთხვევაში -**მთ** და -**ით**, უკვე ზმნისარ-
თის ფუძეს უნდა მივაკუთნოთ, როგორც წარმომქმნელი ელემენტები.

§18. ნათესაობით-მიმართულებითი. გრ. იმნაიშვილი წერს: „ინ-
გილოურში გვაქვს ნათესაობით-მიმართულებითი ბრუნვაც, სადაც მი-
მართულებითი ბრუნვის მაწარმოებლად გამოდის -ა; მაგ.: წაუღა ბე-
გისა, წახოლ იმ კაცისა მაქაკლა, წაყუნა თავისი... მიდის თავი მა-
მამსა, სალამოზე წაუღნენ იმ ფაჰჩამსა... აღარ წაუღა იმისა...
თქნნა წაუღნენ... მიდის თავი დედანთა, წაყუნა თავიანთა, ხანუ-
მაინთა წაუღნენ...“ (18, გვ. 92).

ავტორი ძველ ქართულზე დაყრდნობით ასკვნის, რომ „საქმე
გვაქვს ნანათესაობითარ-მიმართულებით ბრუნვასთან, სადაც მიმარ-
თულებითის ნიშანია ან მარტო -ა, ანდა -ად || -და და დონი დაკარ-
გულია.

მაშასადამე, „წაუღა ბეგისა“ უნდა მომდინარეობდეს ან „წაუღა

(სახლად) ბეგისა“, ანდა „წაჲდა (სახლად) ბეგისად“, ან კიდევ „წაჲდა (სახლად) ბეგისდა“ ფორმისაგან“ (18, გვ. 92-93).

ამ ფუნქციით მიმართულებითი ბრუნვის გამოყენება ძველ ქართულში ეჭვს არ იწვევს (შდრ. 92, გვ. 22; 29, გვ. 379-380; 33, გვ. 332). მაგრამ, როგორც თავად გრ. იმნაიშვილი აღნიშნავს, „სალიტერატურო ქართულსა და რიგ კილოებში ამ ბრუნვის მონაცვლეობას ეწვეა ნანათესაობითარი მიცემითი ბრუნვა (მიდის მოყვრისას) (18, გვ. 93); შდრ. ა. შანიძე: „ნათესაობით-მიცემითის ფორმას გვიჩვენებს ადგილისა და დროის გამომხატველი სიტყვები (დროის გამომხატველები საწყისებია): მეზობლისას, ბიძისას, ჭავეჭავაძისას, გაკვეთილის დაწყებისას, სხდომის გათავებისას და მისთ.“ (82, გვ. 609). მიუხედავად იმისა, რომ გრ. იმნაიშვილი ეყრდნობა საყოველთაოდ მიღებულ დებულებას — „მიც. და მიმართ. სინტაქსური ფუნქციით რიგ შემთხვევებში ფარავენ ერთმანეთს და ამიტომაა შესაძლებელი მათი მონაცვლეობა“ (15, გვ. 339), ჩვენ მაინც ვფიქრობთ, რომ „წაჲდა ბეგისა, წახოლ იმ კაცისა მაჲაკლა“... და მსგავს შემთხვევებში გვაქვს არა ნათესაობით-მიმართებითი, არამედ ნათესაობით-მიცემითში მდგომი ზმნიზედები „ადგილის გარემოების ფუნქციით -ის-ა || -ესა-ა || -ს-ა... მიდიან ბიჱისა „მიდიან ბიჱთან (ბიჱისას)“... მიდის თავი დედაანთა „მიდის თავისი დედის ოჯახში“ (107, გვ. 351). ეს ფორმები ასე დაიშლება, მაგ.: ბიჱისა(ს) — ბიჱ-ის-ა(ს), სადაც -ა ნათ. და მიც. ფორმანტის გამყარი ხმოვანი უნდა იყოს და არა მიმართულებითი ბრუნვის ხმოვნითი ნაწილი. ხოლო ის ფაქტი, რომ „ზმნიზედებში იკარგვის ზოგჯერ სანი“, მითითებული აქვს გრ. იმნაიშვილს (18, გვ. 85).

ამგვარად, ნათესაობით-მიმართულებითი ბრუნვის გამოყოფაც არ მიგვაჩნია მიზანშეწონილად.

ალბათ არ იქნებოდა მისაღები ნათესაობით-გამოსვლითი ბრუნვის გამოყოფაც. ნათესაობით-გამოსვლითი ბრუნვის ფორმებადაა მიჩნეული „კაციზგნით“ (← „კაც-ის-გან-ით“), „ჰუსენაზგნით“ (← „ჰუსენა-ის-გან-ით“)... თუ ამ ბრუნვას ვაღიარებთ, მაშინ უნდა გამოგვეყო მისი ნიშანი -იზგნით ← ისგანით. მიუხედავად იმისა, რომ ინგილოური ფრიად განსხვავებულია სალიტერატურო ქართულისა და რიგი დიალექტებისაგან, ამ ელემენტის, როგორც ბრუნვის ნიშნის,

გამოყოფა არ ჩანს მართებული, რადგან ფორმა „კაც-იზ-გნით“ უბრალო დამატებისაა და არა ზმნიზედისა, -იზ იქნება -ის ნათესაობითი ბრუნვის ნიშნის გამჟღერებული ალომორფი (სგ → ზგ), ხოლო -გნით — თანდებული (რომელსაც პარალელურად მოეპოვება -გნივ ვარიანტიც). ჩვენ მას განვიხილავთ ნათესაობით ბრუნვაში.

როგორც ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს: ქეძრიზთანი, ქუასთანი, იქითყენი, დავითისა... ტიპის ფორმები მხოლოდ ზმნიზედებია. „ზმნიზედად ქცეულ სახელს ბრუნვის პარადიგმიდან გამოსვლის შემდეგ იქცევიან ზმნიზედებად, ანუ გარემოებად“ (64, გვ. 91).

მაშასადამე, „ქეძრიზთანი“, „ქუასთანი“, „დავითისა“, „ბეგისა“ და მსგავსი ტიპის ფორმები მეორეულია, სადაც ბრუნვის ნიშნები წარმოქმნილი (დერივანტი) ელემენტებია: -ი (← ით) დერივანტიანი გამოსვლითი ზმნიზედების ფორმებია, ხოლო -ის-ა, როგორც, სახელიდან ჩანს, მიმართულებას გამოხატავენ (სად? „ბეგისა“).

ინგილოურში დადასტურებულ ლოკალურ ბრუნვებთან დაკავშირებით შეიძლება დავასკვნათ: დადასტურებული ფორმები (ქუასთანი, ბეგისა...) ცალკე ბრუნვებად, ჩვენი აზრით, არ უნდა იქნეს მიჩნეული, რადგანაც ისინი ფუნქციით ზმნიზედებია, რაზედაც მათი სახელები და თვით კითხვებიც მიუთითებენ: საიდან? (ქუასთანი, ქეძრიზთანი); მიმართულებითი საითყენ? (იქითყენ || იქითყენი), სად? (ბეგისა, თქონსა, გიორგინთა, თამრონთა). ნათელია, აღნიშნული მაგალითები უფრო ახლოს არიან ზმნიზედებთან.

ამგვარად, რამდენიმე თანდებულიანი ბრუნვის ფორმა, რომლებიც გამოიყენება ზმნათა გარკვეულ ჯგუფთან (წაუღა ბეგისა, წაყუნა თავიანთა, მამაძეზნი მოძს, ქუასთანი გგმოჩნდა || გმოჩნდა...) და სხვ. არ წარმოადგენს საკმარის საბუთს ამ ფორმების დამოუკიდებლ ბრუნვად გამოცხადებისთვის.

მაშასადამე, ინგილოურ კილოში ძირითადად უნდა გამოიყოს 7 ბრუნვა: სახელობითი, მოთხრობითი, მიცემითი, ნათესაობითი, მოქმედებითი, ვითარებითი და წოდებითი. ამ უკანასკნელი ბრუნვის, თუ მიმართვის ფორმის შესახებ სპეციალურად ქვემოთ გვექნება მსჯელობა.

§19. სახელობითი ბრუნვა. ინგილოურ კილოში სახელობითი ბრუნვის ნიშანი კაკურ და ალიაბათურ კილოკავში გვხვდება:

1. კაკურ კილოკავში ხმოვანფუძიან სახელებთან (მიუხედავად ხმოვნების რომელობისა და მარცვლის რაოდენობისა) სახელობითი ბრუნვის ნიშნად წარმოდგენილია -ჲ (← ი).

ა) საზოგადო სახელებში -ჲ (-ი): არაწიჲ, გუგრაჲ, ანაჲ („დედა“), ქუაჲ, რუაჲ, მამაჲ, ჰეზნაჲ (|| მეზნაჲ), კარზინკაჲ, ზეჲ, თორნეჲ, ტყეჲ, უთოჲ, ღუნწჲ, ზუზუჲ...

ბ) საუთარი სახელებიც დაირთავენ -ჲ ალომორფს; მაგ.: გიორგიჲ, თამროჲ, თაზიჲ, ელენეჲ, ვასოჲ...

თანხმოვნის მომდევნო პოზიციაში კი სახელობითი ბრუნვის ნიშნად კაკურ კილოკავში გვხვდება: ა) Ø (პაუზის არმქონე სახელებსა და უნაწილაკო ფორმებში): შულ, ყმაწულ, ცხორ, კამეჩ და სხვა.

მაგალითები ტექსტიდან Ø (ნულ-) ალომორფით.

ერ შულ, ერ ყმაწულ არ გოგაჩნი (კაკი).

უწინ კულაკევ ბეჭერ (|| ბევერ || ბოვერ) ჟუნწ (კაკი).

გ) როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში სამართლიანად არის აღნიშნული, თანხმოვანფუძიან სახელებთან სახელობითი ბრუნვის ნიშნის დაკარგვა მეორეული უნდა იყოს (18, გვ. 84-85).

ჩვენ მხოლოდ მოვიყვანთ რამოდენიმე მაგალითს ტექსტიდან, სადაც სახელობით ბრუნვაში -ი შემონახულია:

ე დევი და გადაჲ იკიდნევიან.

კაცი და დედაკაც...

ი გადაჲ ყოფილ ქალივი (← ქალივით) ლამაზ.

ქალიც, შულტუც (← შვილიც)...

კაცია თუ დეკაც?

მაშასადამე, -ი ალომორფი გვხვდება: ა) პაუზის ან და კავშირის წინა პოზიციაში (კაცი და დედაკაც) და ნაწილაკთა წინ (მაგ. გვექნება ენაჲც (← ენაიც) და არა ენაჲც.

1. ალიაბათურ კილოკავში საპირისპირო სურათი გვაქვს: ა) ხმოვანფუძიან სახელებს დაკარგული აქვთ სახელობითი ბრუნვის ნიშანი: დედა ენა ქართული გოქს (|| გოქო). ნევა (= შვილიშვილი) არი ჩემი. იმი ზმა თემრიზა დგას; ბ) თანხმოვანფუძიანი სახელები დაირთავენ -ი ფორმანტს: ეს ჯორცი, ეს ნალოკი, ეს ქონი. ორი ქალი მაქო. დედაკაცი ფენეერაჲთი იჭრტებოდა. ბაჲლული ლაფ ჰკუანი კა-

ცი უოფილა.

2. ალიაბათურ კილოკავში იშვიათად დასტურდება ნულოვანი (0) ალომორფიც; მაგ. ჩემ ლაპარაკი არი ენა ქართული. ორმოც მჭრჭლი ჰქონდა.

საკუთრივ ქართული და ნასესხები სიტყვები სახელობითი ბრუნვის -ო-ს ან -ჲ-ს გამოვლენის თვალსაზრისით ერთნაირად იქცევიან, რის გამოც აღარ მივიჩნით საჭიროდ მათი გამიჯვნა.

მაშასადამე, სახელობითი ბრუნვის ნიშნად კაკურში გვაქვს ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში -ჲ და Ø (ნული) ალომორფი, ხოლო თანხმოვნის მომდევნო პოზიციაში -Ø და -ი, ალიაბათურ კილოკავში კი თანხმოვანფუძიან სახელებთან -ი გვხვდება, ხმოვნის მომდევნოდ -Ø (ნული).

§20. მოთხრობითი ბრუნვა. ინგილოურ კილოში მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნად ხმოვნის მომდევნო გარკვეულ პოზიციაში დასტურდება -მა; კერძოდ:

ა) -ც ნაწილაკის წინა პოზიციაში: დედამაც მითხრა, ზმამაც მაყონა;

ბ) -ვე ნაწილაკის წინა პოზიციაში: ჩემ ზმამავ(ე) მოკლა.

-მა დასტურდება აგრეთვე ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში პაუზის წინ და ლოგიკური მახვილის მქონე უნაწილაკო ფორმებში: წუხელ საღამოზე წაყონა დედამა. ფაჰამა თავი თეზირევ დაჯოცა.

ანალოგიურ ფორმებს ვხვდებით აღმოსავლეთ საქართველოს სხვა კილოებში (მაგ., კახურში, მოხურში და სხვ.); მაშ.: მე გამზარდა პაჰამა და ბეზამა — დედის მამამა და დედამა (სილ.). 18 წლისი რო გავეკე, ნაქრულამა კაცმა გამიტაცა — სამი შულის მამამა (მოხ.). მეფემა თქვა, თქვა... (39, გვ. 69).

ანალოგიური მოვლენები დამახასიათებელია სამხრეთ-დასავლური დიალექტებისათვისაც (მესხურ-ჩავახურში, გურულში).

ინგილოურში მოთხრობით ბრუნვაში ფუძისეული და ფორმანტისეული მან-ების შეხვედრისას მოსალოდნელი გემინირებული (-მმ-) ორი თანხმოვნის ნაცვლად გვაქვს ერთი -მ; მაგ.:

ბითავე ჩემა მამამთილმა ჩაყიბა ფულევ.

ჩემა (|| ჩემ) შუღლმა მითხრა...

შდრ. კახური: ეხლა რათ უნდა (||უნა) ისწავლონ ან ჩემა შეილ-
მა და ან სხვადა.

ის ბიჭები ჩემა მაზღმა მორეკა.

აქლემა თქვა... (39, გვ. 69).

ინგილოური კილოს თავისებურებას წარმოადგენს: ა) მოთხრო-
ბითი ბრუნვის ორმაგი წარმოება: კაცამ უჩივლა... ვარამ დაპგრუმა
(18, გვ. 94).

ორმაგი წარმოება დასტურდება კითხვით ნაცვალსახელებში;
მაგ., ვინ ნაცვალსახელი: მინმა თქოა? მინმა უთხრა (ვინ უთხრა), მინ
|| მინმა გააკეთა?.. (51, გვ. 285);

ბ) მესამე პირის ნაცვალსახელში მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნად
გვაქვს -მ -ნ-ს ნაცვალად: ამამ ადლა, იმამ წაყონა, მაგამ მითხრა.

ინგილოურში მოთხრობითი ბრუნვის არქაული სუფიქსი -მან
ვერ დავადასტურეთ.

მაშასადამე, ინგილოურში მოთხრ ბრუნვის ნიშნის ალომორფე-
ბია: -მა, -მ, -ნ და Ø. აქედან -მა, -ნ, -მ გვხვდება ხმოვნის მომდევნო
პოზიციაში. კერძოდ, -მა გვხვდება -ც და -ვე ნაწილაკების წინა, პაუ-
ზის წინა და ლოგიკური მახვილის მქონე უნაწილაკო ფორმებში (დე-
დამაც, ზმამავ(ე), ფაჰამა); -მ ხმოვანფუძიან სახელთა აბსოლუტურ
ბოლოში (დედამ, ზმამ); -ნ ხმოვნის მომდევნოდ კითხვით ნაცვალსა-
ხელში (ამან, იმან); ხოლო თანხმოვნის მომდევნო პოზიციაში გვაქვს -
მა (შუღლმა, ათაბეგმა) და Ø. ეს ალომორფი გვაქვს მაშინ, თუ მო-
თხრობითში დასმული საზღვრულის წინ დგას მსაზღვრელი (დიდ
შუღლმა...), რომელზედაც ცალკე გვექნება მსჯელობა (იხ. მსაზღვრელ-
საზღვრულის ბრუნება).

§21. მიცემითი ბრუნვა. მიცემითი ბრუნვის ნიშანი ინგილოურ
დიალექტში წარმოდგენილია -ს, -ს+ა, -მ, -ჰ, -მ (ნული) ალომორფე-
ბით.

აქედან Ø (ნულოვანი) ალომორფი ძირითადად გვხვდება კაკურ
კილოკავში; მაგ.: ბაკნევი ხორბალ აზლევენ, ფრტ აზლევენ, ჩალთუქ
აზლევენ. ამი (|| ემი) ცხენ ეს კლავს. მე ხრდავეარ (← ვხედავ) კაც.

რადც იქნევოდა (|| იქნეოდა) იპარავდნენ: ცხენ, ცხორ, კამმეჩ.

ანალოგიური ვითარებაა კახურ დიალექტში: ურემ შაბამდნენ; კამეჩეფ, ჯარებ სულ ურემში და წავიდოდნენ (გურჯ.). აი, შირაქ ვე-
ძახით (წითელწყარო).

ჩემი არა-მარე, დედულ-მამული ნოდარ დაუმტკიცეო (სილ.).
ბავშ (|| ბავშვ) რა უნდა (||უნა) სტოლზე, კაცო! (სილ.).

წარმომქნელი -ს ელემენტი იკარგება ზმნიზედაში; კერძოდ; დღე
(← დღეს), დღეაც (← დღესაც): დღეაც უნდა მოვდეს. იშვიათად კი
-ს მონაცვლეობს **მ-თან** (ს/მ): ამ ღამემ გარაქუმ⁹ წოვდეს.

მიცემითის -ს იკარგება თანხმოვნებთან მეზობლობაში, როცა
თანხმოვანფუძიან სახელს დაერთვის -თან და -ში თანდებული (იხ.
ზემოთ). ხოლო -ს შენარჩუნებულია მაშინ, როცა ხმოვანფუძიან სა-
ხელს დაერთვის -თან თანდებული (ქუასთან, ხესთან), მაგრამ საპი-
რისპირო მოვლენა გვაქვს, როცა ხმოვანფუძიან სახელს დაერთვის -
ში თანდებული (იკარგება -ს): ხეში, ქუაში; -ს არ იკარგება იმ შე-
მთხვევაშიც, როცა -ში, -ზე და -თან თანდებულები დაერთვის „მას“
და „ვის“: მასზე, მისზე, მისში, მასზე, მასთან, მისთან... არ გვექნება:
მაზე, მიზე, მაში, მიში, მათან, მითან.

კახურ დიალექტში კი -თან თანდებულის წინ მიცემითის -ს მო-
ნაცვლეობს **მ-თან**: შენ ბაბოძთან ილაპარაკე.

-ს¹⁰ გამოვლინდება -ც, -ვე, -ლა ნაწილაკების, -ვი(თ)¹⁰ თანდე-
ბულისა და პაუზის წინ; ამ შემთხვევაში ა-ს ფუნქცია შეიძლება იყოს
მარცვალლიაობის შექმნა (იხ. 69, გვ. 333-338).

ამგვარადვე განიხილება ხმოვანფუძიანი სახელების მოთხრობით-
თან გამოვლენილი ა (წყარომაც) (||, გვ. 47); აგრეთვე ნათესაობით,
მოქმედებით და ვითარებით ბრუნვებში გამოვლენილი ემფატიკური
ხმოვანი -ა.

⁹ „აუცილებლად უნდა“.

¹⁰ ინგილოურ კილოში -ვით თანდებულს მიცემითსა და სახელობითში
დაკარგული აქვს ბოლოკიდური -თ (-ვი ← ვით): კაცივი, ქალივი; კაცსავი, ქალსავი.
გადაძსავი, ყრუსავი (||ყრუძსავი)... განსხვავება მიცემითსა და სახელობითის ფორმებს
შორის ის არის, რომ -ვი (← ვით) თანდებული მიცემითში ყოველგვარ სახელს
უკეთდება (იგულისხმება თანხმოვანფუძიანები და ხმოვანფუძიანები): კაცსავი,
გადაძსავი... ხოლო სახელობითში მხოლოდ თანხმოვანფუძიანებს, როცა სახელი
აღნიშნავს შესავსებას (კაცივი).

„ემფატიკური ა-ს მონაწილეობით ყალიბდება წინადადების რიტმული მონაკვეთები, ერთიანი სინტაქსური ერთეულები (გ. დეეტერსი, კ. დონდუა)“ (იხ. 63, გვ. 35). წინადადების ბოლო მარცვლის მისწრაფება ლიაობისკენ (რაც განსაკუთრებით აღმოსავლურ დიალექტებში ვლინდება) ეხმარება სახელთა მისწრაფებას, დაბოლოვდნენ ხმოვანზე.

ორ სიტყვას შორის თანხმოვანთგამყარად მიიჩნევენ ა-ს (იხ. 12, გვ. 226; 43, გვ. 91-92).

მაგალითები ინგილოური ტექსტიდან:

იმი სახლსავი (||სახლივი) ლამაზ სახლ ააშენა.

ი დეკაც კაცსავი (||კაცივი) ლაფ მაგარ იყო.

შუნდსალა მოჰრაფ აკლოდა.

ჩემსავე შინ დამტუპეს.

იმ გაადასაც უნდ ყოფილ ი ქალითავ.

კატაქსავი იკმინევ.

ყურდღლისა და ჟანავრი დოსტოვაფ მის გაჟგონია?

კახურ დიალექტში -სა დასტურდება პაუზის წინა პოზიციაში: გაგრეცხამ მატყლსა სუფთათ, კარგა გააშროფ, დაქსწეწამ იმასა. რაფცა ქონდათ იმ ჩემ ბიძაშვილეთსა...

ინგილოურში ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში მიცემითის ნიშანი -ს მონაცვლეობს -ფ-თან: დედაფ უთხარ მოვდეს (კაკ.). ენაფ ნუ უგ-დეფ (კაკ.).

-ს-ს -ფ-თან მონაცვლეობა ინგილოურში ჩვეულებრივი მოვლენაა: იფ გადაფ მინაა? („ის ბიჭი ვინ არის?“).

ანალოგიური მოვლენით ხასიათდება კახური დიალექტი. ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში მიცემითის ნიშანი -ს მონაცვლეობს -ფ-თან; მაგ.:

მე მამაფ ვერ ვიცნობდი, დედაფ ვერ ვიცნობდი (სილ.).

წალდი იქ ჩამაფვარდნოდა ფილიპეფ (სილ.).

ინგილოურში იშვიათად -ს-ს ადგილას გვევლინება -ჰ (იმაშიც „იმასაც“, რაჰ „რას“): მოლლა ტაფ რაჰ ჩედი!

ს-ს მონაცვლეობა ჰ-სთან გვხვდება კახურშიც: გოგოჰ.

§22. ნათესაობითი ბრუნვა. ინგილოურში ზოგჯერ ბოლოთან-ხმოვნიან სახელებს ნათესაობით ბრუნვაში მთლიანად ეკვეცებათ -ის მაწარმოებელი: კორცხ დანადრჳ თუ ქნილეყოს, არ ჩაავარდნელეყო იმათთუნ სამხტოფე. კიდემ ერცხო ინსან დააწოლელ ადგილ არის (18, გვ. 86). დიდ ზმაჲ პურ უქმელა დგევ (18, გვ. 86).

ბოლოთანხმოვნიანი სახელები ხშირად კარგავენ -ის მაწარმოებელი ელემენტის თანხმოვან ელემენტ -ს-ს, ე. ი. ს-ს გარეშე გვაქვს: მემრე სჳმხჳ დაავაჲ იქნა (ალიაბ.). ალიაბათში ცხორი შემნახველი არალი (ალიაბ.). მე ყეფრანი ჳორც მინდ (კაკი). ფქჳლი გაცრასუკან იწყობენ ცომი მოზელაჲ. ერ ას ცალ ქალმი ბალ ამზადევენ.

ხმოვანფუძიან სახელებთან ნათესაობითი ბრუნვის თანხმოვანი ელემენტის ნაცვლად გვევლინება -ჲ (სადაც ნათესაობითი ბრუნვა მთლიანად ემთხვევა სახელობითს. განსხვავება მხოლოდ კონტექსტის მიხედვით ხდება შესაძლებელი); მაგ.: ზმაჲ სახლი „ძმის სახლია“, ეს მამაჲ გჳლგაზი „ეს მამის ცხვირსახოცია“, ჩონ (||ჩონ) სიბერეჲ დრო-ზე გჳნდ კაჲ ცხოვრევაჲ „ჩვენ სიბერის დროს გვინდა კარგი ცხოვრე-ბა“.

-ჲჳ || -იჳ ალომორფი. ნათესაობითი ბრუნვის -ჲჳ || -იჳ ალო-მორფი გვხვდება მჳლერი თანხმოვნით დაწყებული -გან თანდებულის წინ. მჳლერი გ-ს გავლენით ხდება ნათესაობითი ბრუნვის -ს ელემენტის გამჳლერება ჳ-დ, ე. ი. -სგ > -სგ; მაგ.: კაციზგნი ← კაცისგნი ← კაცისგანით, ჳმიზგნი || ჳმმაჲზგნი ← ჳმაიზგნი ← ძმისგანით, ფარ-ჩაჲზგანი, ბიზიშჳლჳზგნი (← ბიძაშვილებისაგან)... სხვა თანდებულის წინ -ჲჳ || -იჳ ალომორფი არ დასტურდება; მაგ.: სახლისყენ, სა-ხლი(ს)თუნ... და არა: სახლიზყენ, სახლიზთუნ.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ -თუნ (← თვინ „თვის“) თანდებუ-ლის ნაცვლად ჩვეულებრივ იხმარება უცხო ენიდან (ხუნძურიდან) შემოსული სუფიქსი -ბე: ჩემ კაციბე მინდ „ჩემი კაცისთვის მინდა“.

ანალოგიურად -ბე || -ბეჲ || -ბეთ || -ბეჲ || -ბეჲთი სუფიქსი გვხვდება სხვა ბრუნვებშიც (მაგ., მიცემითში: ჳალლიბე დაარტყა „ძალღს დაარტყა, ვითარებით ბრუნვაში დასმულ მყოფადის მიმღეო-ბასთან ერთად: წააკიდნელა-(ჲ-ბე) ვარგა — „საჩხუბრად ვარგა“ (53, გვ. 290-293; 23, გვ. 221-226).

-ის ფორმანტი (მაწარმოებელი) სრული სახით გვხვდება -ჟენ (← კენ) თანდებულის წინ; მაგ.: ზროხვე სოფლისყენ მააბრუნ. წოვ-დნენ ათაღრისყენ.

-ს ელემენტის მონაცვლეობა -ჲ-სთან გვხვდება კახურ დიალექტშიც (რა თქმა უნდა, ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში); მაგ.:

ეს სვიმანაჲ ცოლი იყო (გურჯ.).

შვიდჯერ საბჭოჲ თავმჯდომარესთან მივედი (წ.წ.)

§23. მოქმედებითი ბრუნვა. ინგილოურ კილოში დასტურდება მოქ. ბრუნვის შემდეგი ალომორფები: ა) თანხმოვნის მომდევნო პოზიციაში: -ითი, -ით, -ი (უთანხმოვნო), Ø (ნული); ბ) ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში გვაქვს: -ეთი- -ე (თანხმოვანმოკვეცილი).

ა) -ითი ალომორფი გვაქვს ალიაბათურ კილოკავში: ჴელით, ჴილითი, სახლითი; შდრ. კახური: იჯართი, ღამითი, თხოვ-ნითი... (39, გვ. 70).

პარ წლითი მოდიოდა ურმითი ბეგი (ალიაბ.) (18, გვ. 194).

-ით ||-ი ალომორფები დამახასიათებელია ორივე კილოკავისათვის. აქედან -ი (თანმოკვეცილი) ძირითადად ახასიათებს კაკურ კილოკავს; მაგ.: ცხენ იჴერს ყბი, ოჴქ (|| რჴქ) ოსრჴს (კაკი). შენ ტირვაჲ გული არ გამღის (კაკი). კისრი კჴღვედით სამ მეტრო აღს (კაკი). ფეყი მო-ვლა (კაკი).

ალიაბათურ კილოკავში -ით || -ი ორივე ფორმით გვხვდება: ფერ-ბიჩაჲ ყოშუნი ყოცავს || ჴოცავს (ალიაბ.).

-ით: მარჴუნა თარაფით კაცები, ჩოლაყა თარაფით დედაკაცები დასხდებოდნენ (ალიაბ.) (18, გვ. 195). ის ჩონ სოფლით არი (ალი-აბ.). ზოგ ცხენ წიხლი, ზოგ ყბით ჴოცავს (კაკ.). ამას ისტამბულით, დაღესტნით ხაბარი მოჴღის (ალიაბ.). ვარც გემოღვევაში ჴერთ ვერ-ცხლი თავით იჴერს (კაკ.) (52, გვ. 103).

ბ)-ჲითი, -ჲ ალომორფები გვაქვს ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში.

თუთან ჩოშკაჲთი აგრე-იგრე ბჴთჴმს წყრტავს (ალიბეგ.)

აში, მაჲ მანაღებ ჴეჲთი, რაჲ იჴნება?! (ალიბეგ.).

ზმნიზედებში დასტურდება -თი მოკვეცილი ფორმები (სადაც ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში წარმოდგენილია -ჲ); მაგ.: თი ჴედაჲ გაღმოსლაში, ჩოშკაჲ წყალში ვარღვე (|| ვარღები). დერიაჲ გაღმო-

სულმა კაცმა არწყვივა (18, გვ. 89).

-**ღ** (ნული) ალომორფი: ხუალღამ მასლოვარ („ხვალ ღამით მოვალ“).

აქვე უნდა შევნიშნოთ: ინგილოურში ნათესაობით და მოქმედებით ბრუნვებში ემფატიკური ა-ს ნაცვლად გვაქვს -**ი**. ეს ემფატიკური -**ი** ფუნქციით გაუთანაბრდა ა-ს და ბრუნვის ნიშნის განუყოფელ ნაწილად იქცა (იხ. 63, გვ. 59).

მაგ.: შოთაძისი, გიორგიძისი, კინაძისი; წყაროძითი, ტყეძითი, ზედაძითი, ციხეძითი, ზუზუძითი, დანაძითი, წლითი, ურმითი, ჳელითი, ღამითი... -**იიი** სუფიქსში ბოლო -**ი** სავრცობია.

§24. ვითარებითი ბრუნვა. ინგილოურ კილოში გვხვდება ვითარებითი ბრუნვის შემდეგი ალომორფები:

ა) თანხმოვნის მომდევნო პოზიციაში: ა-, -ად; მაგ.:

ი ქალიც გადურა გოვზარდი.

ემ ჰაყისაბი მაჰაკლა მიდიოდნენ.

ჩემ მოზობლევ ღარიბა ცხოვროვდნენ.

ღდელს აუკიდნი სახლ ჳელმწიფე-დედუფლიანა, იმათ შულებიანა, ნაზირ-ვეზირებიანა, მოჯამაგირე-სავაზიროებიანა და გასდგომი გზას (109, გვ. 140).

იშვიათად დასტურდება -ად ფორმანტიც: საყდომად უგევენ ყი-ჟიმს (107, გვ. 350).

-ად ალომორფი თითქმის ყოველთვის გვაქვს -იან სუფიქსიან სახელებში: იმ საყდრი დორთუან სამდეფა ტრიალოვდიოყ ყოჩიანად, ბავშვიანად (კახ.).

-**ც** ნაწილაკის წინ ვითარებითი ბრუნვის ნიშნად გვაქვს -ადა ფორმანტი: ჰე გაღად კაცადაც ვერ ივარგევს. ჰე ღამ ქუადაც (||ქუვა-დაც) გმაადგომელი.

-**ც** ნაწილაკის წინ პოზიციაში თანხმოვანფუძიანებთან -ადა (კაც-ადა-ც), ხოლო ხმოვანფუძიანებთან -და (ხე-და-ც) ფორმებში -ა ელემენტი ბრუნვის ნიშნის შემადგენელ ნაწილადაა მიჩნეული (იხ. 93, გვ. 19).

ბ) ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში იშვიათად გვაქვს -დ(||-თ): წა-უდნენ სანადიროდ (|| სანადიროთ) (107, გვ. 350).

-ობა || -ოვა სუფიქსიან მიზნის გამომხატველ სახელებთან და-
მოწმებულია -(ა)ნ: ყურდღლოვან || ყურდღლობან || ყურდღლუნ, მა-
ჰაკლოვან || მაჰაკლობან || მაჰაკლუნ... (107, გვ. 350; 18, გვ. 91-
92).

მაგ.: მომ, ნადიროვან წაუდეთავ (73, გვ. 250). იმაშინსუკან
ვდგეოდით, მივდიოდით მაჰაკლუნ.

იშვიათად ხმოვნის მომდევნო პოზიციაში ვითარებითის -დ-ს ნა-
ცვლად გვაქვს -მ: გონები მასხარამ მიგდევსავ (18, გვ. 90). მესამედ
მოსლაში „მესამედ მოსვლისას“...

მაშასადამე, ვითარებითი ბრუნვის ნიშნის ალომორფებად ინგი-
ლოურში წარმოდგენილია: -ა, -ად, -ადა-და, დ (||-თ), -(ა)ნ და მ.

§25. წოდებითი ბრუნვა. წოდებითის ბრუნვის ფორმად მიჩნე-
ვასთან დაკავშირებით, როგორც სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერა-
ტურაში ცნობილია, აზრთა განსაკუთრებული სხვადასხვაობაა.

არსებობს ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრება.

1. წოდებითის ფორმა ქართულში ბრუნვა არ არის! (იხ. 95, გვ.
261-268; 16, გვ. 42-44);

2. წოდებითი ბრუნვის ფორმა (80, გვ. 466).

სპეციალურ ლიტერატურაში წოდებითი ბრუნვის შესახებ არაერ-
თგზის აღნიშნულა (თ. უთურგაიძე, ა. ონიანი).

ა. ონიანი იზიარებს აკ. შანიძის აზრს. ავტორი აკეთებს სათანა-
დო დასკვნას: „წოდებითის ნიშანი ბრუნვის ნიშანია, ამ ნიშნით
წარმოქმნილი ფორმა კი — ბრუნების პარადიგმის ერთ-ერთი ჩვეუ-
ლებრივი წევრი. მორფოლოგიაში სხვაგან მისი ადგილი არ მოიპოვე-
ბა“ (46, გვ. 61).

თ. უთურგაიძეს წოდებითის შეტანა ბრუნების სისტემაში გამარ-
თლებულად მიაჩნია ფლექსიურ ცვლილებათა მიხედვით როგორც
მხოლოდით, ისე მრავლობით რიცხვში; მაგ.: კაცი — კაცო, კაცები —
კაცებო, კაცნი — კაცნო... სადაც -ი და -ო სუფიქსები უპირისპირდე-
ბიან როგორც ბრუნვათა გამომხატველი აფიქსები (63, გვ. 24).

ინგილოურ კილოში წოდებითი ბრუნვის შესახებ ნ. როსტიაშვი-
ლი აღნიშნავს: „ინგილოურ დიალექტში წოდებითი ბრუნვა თითქოს
ჯერ კიდევ არაა ჩამოყალიბებული და სახელს უძღვის ან მოსდევს მი-

მართვის ხმოვანი: ოო დედაც || ოო დეკაც || დეკაცო ← დედაკო;
ოო დედა — დედა, ოა დედა || ო დედა || დედა“ (51, გვ. 285).

ინგილოური მასალის მიხედვით ხმოვანფუძიანი სახელის მომდევ-
ნოდ გვაქვს -ვ ალომორფი ო-ს ნაცვლად (-V-V): ამან დედავ, ჟან მა-
მავ, ნუ მტრპავ! აა გადავ (=ბიჰო), მოა ექ!

ანალოგიური მოვლენით ხასიათდება კახური დიალექტი: ივანევ,
გიორგივ, მამავ... სამხრულ-დასავლურ დიალექტებში გვაქვს ვ (← ო):
გოგოვ, ძამიავ (გურული), ჰიანჰველავ (მესხ.-ჯავახ.)... (66, გვ. 45).
ხშირ შემთხვევაში სახელი ფუძის სახითაა წარმოდგენილი: ერ ცხენ
მეც მამ, მამა! ოა დედა, მოა შინ წოვდეთ!

თანხმოვანფუძიანი სახელის მომდევნოდ გვხვდება -ო.

მაგალიტები თანხმოვანფუძიანი სახელებისათვის: ქალევო, სამ
ზმად მასლენნი, მეემზადით! ამან, ბებერო, ჟან, ბებერო! ჩემ კულ
მამ! აა კაცო, მჰშრლ (|| მჰშრლე!) დედაკაცო, მაატან პურ, ჰომოთ!
ამან, ქალო, ჟან, ქალო, ჩონსა მოხჰდე! მოა, ყონალო (=სტუმარო),
გადავხტეთ! ზურნი შიპროვად ჰათაარ იქნევა, ოლულ?!
იშვითად წოდებითში დასმული სახელი შედის სინტაქსურ კავ-
შირში სხვა (მეორე) სახელთან: რეტიაძო, ჟინიანო, ბაჰლულო! უჰ-
კუო, რეტიანო (|| რეტიაძო). ბაჰლულო! ბაჰლულო ბეგო, უფროსო!
ჩემო საყუარელო შჰლო!

ინგილოურ კილოში შეთანხმება ხშირად ირღვევა. მსაზღვრელი
შეიძლება მოგვევლინოს სახელობითის ფორმანტი: ბაჰლული ბეგო,
უფროსო! შე მამაზალო ცხენო ვერ მცნობა?! (25. გვ. 179-190).

წოდებითი ბრუნვის გამოყოფის ერთ-ერთ არგუმენტად აკ. შანი-
ძეს მიაჩნია შეთანხმება: „... შეთანხმებაც ხომ ერთ-ერთთი სახეა სინ-
ტაქსური კავშირისა!“ (80, გვ. 467).

ინგილოურ კილოში სწორედ ეს შეთანხმებაა დარღვეული. ამი-
ტომ, ჩვენი აზრით, გასაზიარებელია ვ. თოფურიას და არნ. ჩიქობა-
ვას დებულებები წოდებითი ფორმის ბრუნების პარადიგმიდან
ამოღების სასარგებლოდ:

1) „წოდებითი არასოდეს არ აღნიშნავს დამოკიდებულებას
ზმნასთან“ (95, გვ. 261-268); 2) წოდებითის ფორმა წინადადების
წევრებთან სინტაქსური კავშირის უქონლობით ხასიათდება“ (16, გვ.
46).

§26. სახელის მრავლობითი რიცხვის წარმოება.

ინგილოუში მრავლობითი რიცხვის საწარმოებლად ჩვეულებრივ გამოყენებულია: ალიაბათურ კილოკავში -**ებ**, ხოლო კაკურ კილოკავში — -**ევ** ფორმანტი. -**ევ** ფორმანტი გამოვლინდება მესხურ-ჯავახურშიც (ქვევი, კაცევი, მუხევი...) (იხ. 5, გვ. 81; 38, გვ. 54). -**ევ** ფორმანტი დადასტურებულია გურულ დიალექტშიც (სოფ. აკეთში „კალოევი, კამბეშევი“ (66, გვ. 133).

-**ებ** || -**ევ**-ის პარალელურად ინგილოურში მრავლობით რიცხვს აწარმოებს -**ნ**, -**თ** ფორმანტებიც. -**ნ** და -**თ** ფორმანტები გამოიყენება უმთავრესად რიცხვით სახელებთან, ნაცვალსახელებთან, რთულ შემასმენელთან და ნათესაობის გამომხატველ ზოგად და საკუთარ სახელებთან. ზოგჯერ -**ნ** ფორმანტი გამოყენებულია კრებით სახელებთანც; მაგ.: რათანი, სამნიმნი ოქსნი, ისინ || ისენ; შოთანთ, მამანთ, თამრონთ; შერნი (← მშიერები არიან), ქესიბნი („ლარიბნი არიან“).

-**ნ**, -**თ** და -**ებ**||-**ევ** ფორმანტებიდან ყველაზე პროდუქტულია -**ევ** || -**ებ**. ეს უკანასკნელი (-**ებ** ფორმანტი) იხმარება ალიაბათურ კილოკავში (დედაკაცები, ბალები) და კახის რაიონის სოფ. ალიბეგლოსა და სოფ. ქოთოქლოს კილო-თქმებში (კბილებ, თოლებ, კამმეჩებ).

-**ევ** ფორმანტი ძირითადად იხმარება კაკურ კილოკავში (ანუ კაკში თავისი უბნებით: კაკისთავი, თიზირი, თოფპალი, ჩეყირალი; სოფლებში: ქეშხუთანში, ყიმურრუში, მეშაბაშში, ალათემურში, ყარამეშაში).

სამეცნიერო ლიტერატურაში დადასტურებულია მრავლობითის -**ევ** ფორმანტი საქართველოს გეოგრაფიულ სახელებში (78, გვ. 763-767).

ინგილოურ კილოში დასტურდება მრავლობითის ორი სუფიქსის გამოყენება:

ა) -**ევ** || -**ებ** გაორკეცებული ფორმები: ქებევ || ქებები; შღრ. ქართლური „კარ-ებ-ებ-ი“ (13, გვ. 140); მერისის ხეობაში: „კარ-ებ-ებ-ი“, „ქ-ებ-ებ-ი“ (66, გვ. 143).

შენიშვნა: „ქებევ“ (კაკ.), ქებები (ალიაბ.); კაკური მაგალითი ცხადყოფს, რომ პირველი -**ებ** (ქებ-) ფუძისეულადაა გაგებული; ხოლო -**ევ** (ქებ-ევ) კი მრავლობითის ფორმანტია, როგორც სხვა შეემთხვევებშიც.

ბ) -ნ || ებ/ევ და -ებ/ევ + ნ-ს ორმაგი მრავლობითის ფორმებიც გვაქვს ინგილოურში; მაგ., -ნ+ებ/ევ: ესენები || ესენნი || ესენევი, ეგენები || ეგენნი || ეგენევი ისინები || ისინნი || ისინევი... შდრ. მესხურ-ჯავახური (ისინები, ესენები, ეგენები...); -ებ/-ევ + ნ: კაცებნია? || კაცენია? ღორებნია? || ღორენია? კაცენი, ღორენი, ჰენგილა(ე)ენი... „ორმაგი მრავლობითი“ დადასტურებულია გურულ დიალექტშიც (მეზობლენები, მაყრანები) (113, გვ. 363).

სამეცნიერო ლიტერატურაში ნაცვალსახელებთან -ნ+ებ (ესენები || ესნები) ფორმებში -ნ მიჩნეულია ფუძისეულად, „კაცებნია?“ „კაცენი“ ფორმებისათვის გრ. იმნაიშვილის აზრით „... ნარის დართვა გამოწვეული უნდა იყოს ფსიქოლოგიური მომენტი...“ (18, გვ. 101).

ამ ფორმებში, ჩვენი აზრით, გასათვალისწინებელია -ებ-ისა და -ნ(თ)-ს სინტაქსური ძალა. როგორც ცნობილია, მრავლობითობის ნ(თ)-ს გვერდით ძველ ქართულშივე ვლინდება -ებ ფორმანტი; ნ-ს ნაცვლად -ებ-ის გაბატონების შედეგი უნდა იყოს ორმაგი სუფიქსაცია: კაცენი, ჰენგილა(ე)ენი... ისინევი, ეგენევი... ფორმათა წარმოქმნის მიზეზია -ებ||-ევ ფორმანტის მიერ რიცხვში შეთანხმების უუნარობა. მეტყველებაში ახლად დამკვიდრებული -ებ||-ევ ფორმანტიანი ფორმარიცხვში ვერ ითანხმებდა ვერც სახელს და ვერც ზმნას (იხ. 94, გვ. 162-209); რის გამოც ენა დამატებით აჩენს ჯერ კიდევ მოქმედი სისტემის წევრს -ნ(-თ) ნიშანს, რომელიც შემდგომ ან შეერწყა ებ-ს ან შეიძინა ახალი ფუნქცია — გამოხატა ბრუნვა (იხ. 64, გვ. 19). ორმაგი მრავლობითობის ნიშნის გამოყენება განსაკუთრებით შუა საუკუნეების ძეგლებში გვხვდება (118, გვ. 39).

არ არის გამორიცხული, რომ ინგილოურში სწორედ ძველი ვითარება იყოს ასახული.

აქვე გვინდა ერთ გარემოებას გავუსვავთ ხაზი.

ალიაბათურ კილოკავში -ე ბოლოხმოვნისანი სახელები -ებ-იან მრავლობითში ხმოვანს არ მოიკვეცენ, მაგრამ მოსალოდნელი ხმოვანთკომპლექსი -ეე > იე (რეგრესული დისიმილაცია): სამარიები, ხიები, ტყიები, დღიები, ღელიები, მეღუქნიებმა, მეზროხიებმა და სხვ.¹¹

ანალოგიური ფორმები დადასტურებულია გურულში (49, გვ.

¹¹ დასახელებული მაგალითები დამოწმებული აქვს გრ. იმნაიშვილს (18, გვ. 47).

60), აქარულში (44, გვ. 31), მოხეურში $o + e > ee$: „ვბეები“ (75, გვ. 800), მესხურში..

§27. თხრობითი კილო. ინგილოურში თხრობითი კილოს მომავალი დრო იწარმოება სამნაირად: 1) ძველი ქართულისებურად; 2) ახალი ქართულისებურად და 3) მყოფადის მიმღობაზე მეშველი ზმნის დართვით, რომლის მსგავსი არც ძველმა ქართულმა იცის და არც ახალმა და რომელიც საკუთრივ ინგილოურისათვის არის დამახასიათებელი. თხრობით-კილოიანი მომავალი დროის ამგვარი წარმოება სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია (74, გვ. 249; 26, გვ. 157-162; 114, გვ. 71).

1. თხრობით-კილოიანი მომავალი დროის გამოსახატავად ძველი ქართული ჩვეულებრივ კავშირებითის ფორმებს იყენებდა. „დავწერო“ შეიძლება თხრობითი კილოს ფორმადაც გავიგოთ (|| მყოფადი) და || კავშირებითის ფორმადაც“ (76, გვ. 67).

ხოლო ინგილოურში მხოლოდ || კავშირებითის ფორმებია გამოყენებული (74, გვ. 247).

მაგალითები ინგილოურიდან:

რაღც გინ, აგისრულო, ერჟე გამიშ! (74, გვ. 251); მე ახლა ერ სხო დეკაცი ვითხოვნო (74, გვ. 251); წაჟდე, დომეალო, მოჰკლო (74, გვ. 251); „... ეხლა რა ვიყიდო? რა გაჟყიდო?“ (18, გვ. 202).

2. რომელთა წარმოება სრულიად ემთხვევა სალიტერატურო ქართულს (პრევერბის დართვით); მაგ.:

ტყეში წავალ, ჯნადირევ (74, გვ. 252); დღეს კადგორა დოფინევ თუ გაცოცხლდებ, დოჟქერ, პატრონს მიჰცეგმ (18, გვ. 179).

3. მეშველ-ზმნიანი წარმოება. თხრობითი კილოს მომავალი დროის მეშველ-ზმნიან წარმოებასთან დაკავშირებით ინგილოური კილოს მკვლევრები მიუთითებენ:

1. რ. ლამბაშიძე: „მეშველ-ზმნიანი, რომლის მსგავსი არც ძველმა ქართულმა იცის და არც ახალქართულმა და რომელიც საკუთრივ ინგილოურისათვისაა დამახასიათებელი“ (74, გვ. 249). მაგ.:

აზერბაიჯანული	ინგილოური
მხ. რ. язаниг-ам	დასაწერი ვარ (დავწერ)
„ -რამ	დასაწერი ხარ

„ -(дыр)	დასაწერია
მრ. რ. язанар-არ	დასაწერი ვართ
„ -рыныз	დასაწერი ხართ
„ -лар	დასაწერელი არიან (74, გვ. 265).

2. გრ. იმნაიშვილის აზრით, ინგილოურში თხრობითი კილოს მყოფადის ერთ-ერთი სახეობა იწარმოება მყოფადის მიმღეობაზე მეშველი ზმნის დართვით (დააქერევარ, დააქერეხარ, დააქერელი¹)... თითქოს თხრობითი კილოს მომავალი დროის წარმოების სტრუქტურა მთლიანად ემთხვეოდეს აზერბაიჯანულს, სადაც ყველა ტიპის ზმნას მეშველი ზმნა ერთვის (26, გვ. 161; 18, გვ. 118).

ორივე ავტორის აზრს სამართლიანად მიიჩნევს ვ. ჯანგიძე და აღნიშნავს, რომ მეშველ-ზმნიანი ფორმები აიხსნება აზერბაიჯანული ენის ზეგავლენით და მოჰყავს მაგალითები:

მხ. რ. 1. მასლრვარ	მრ. რ. 1. მასლრვართ
2. მასლრხარ	2. მასლრხართ
3. მასლრლი	3. მასლრლნი მასლრლნი

(114, გვ. 83).

იგი ასევე აღნიშნავს, რომ მყოფადის ხოლმეობითი (მისი ტერმინით: Многократный) კალკირებულია აზერბაიჯანულიდან.

ავტორს დასახელებული აქვს მაგალითები: მასლრლრყავ, წასლრლრყავ, საყიდნელრყავ, სამუშავენელიყავ... (114, გვ. 83).

სამივე მკვლევართან გატარებულია აზრი, რომ თხრობითი კილოს მომავლიანი დროის მეშველ-ზმნიანი წარმოება აზერბაიჯანული ენის ზეგავლენით არის განპირობებული.

ინგილოურ კილოში¹² (კაკურ კილოკავში) მეშველი ზმნა (ვარ, ვართ; ხარ, ხართ) გამოიყენება ყველა ტიპის ზმნაში.

¹² ინგილოური კილოს ალიაბათურ კილოკავში (სოფ. ალიაბათი, მოსული, ითითალა) თხრობითი კილოს მომავალი დროის წარმოება უმეშველზმონადა წარმოდგენილი. ჩვენს მიერ ჩაწერილ და ადრე გამოცემულ ტექსტებში (ვგულისხმობ გრ. იმნაიშვილის ტექსტებს) გვხვდება ასეთი ფორმები: მოგცემ, დავეერთ, დააჩრვ. წახოლ, მოგიხარშავ, გაკმებ, წავალ, შევკამ, დაგაპარბებ... (18, გვ. 179-208). იმავე ალიაბათურ კილოკავში „ვიცი“ ზმნასთან გვაქვს ძველი წარმოება (უმეშველზმნოდ): მაგ., იმ ბებერს უთქომ: „იმ ფერიყალას იცია?“ იმას უთქომ: „ვიცი“ (18, გვ. 194). შდრ. კაკური: ვიცი > უც > უცუვარ.

ა) მოქმედებითი გვარის ზმნების აწმყოს ორსავე რიცხვის¹³ პირველსა და მეორე პირში: მე წორავ-ვარ, შენ წერავ-ხარ; მე ხატავ-ვარ, შენ ხატავ-ხარ, მე თმაშოვ-ვარ, შენ თმაშოვ-ხარ...

ბ) დინამიკური ვნებითის აწმყოს ორსავე რიცხვის პირველსა და მეორე პირში: მე ბრბდრვი-ვარ, შენ იმალევი-ხარ...

გ) მედიოაქტივი ზმნების აწმყოს ორსავე რიცხვის პირველსა და მეორე პირში: მე დულ-ვარ, შენ დულ-ხარ; მე ტურ-ვარ, შენ ტირი-ხარ, (შდრ. ჭავახ. ტირიხარ), მე გორავარ, შენ გორავ-ხარ (შდრ. გურული გორავხარ). მე უცტ-ვარ, შენ იცი-ხარ, მე ყარავლოვ-ვარ, შენ ყარავლო-ხარ...

დ) მედიოპასივი და სტატიკური გვარის ზმნებს ახალი ქართული-სებრი წარმოება აქვთ, პირველსა და მეორე პირს მეშველი ზმნა ერთვის (ფონეტიკურად სახეცვლილია): მე წევ-ვარ, შენ წევ-ხარ, მე (ვ)უნდი-ვარ, შენ უნდი-ხარ¹⁴... | თურმ.: მე დაწოლილ-ვარ, შენ დაწოლილ-ხარ, ის დაწოლილ.

სტატიკური: მე წორი-ვარ, შენ წერი-ხარ ის წერ:

შენიშვნა: „წერი(ა)“ ზმნის ფორმის მე-3 პირში მოკვეცილია მეშველი ზმნა (ფონეტიკურად გამარტივებული ელემენტი -ა). შდრ. (ს) ცოდნი:¹⁵ „ემ ფაჰას სკოდნი (=სკოდნია) საკნეტნი წერად“, ხოლო შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილის ბოლო მარცვალს მოუდის დინამიკური მახვილი (108, გვ. 19).

ანალოგიური ვითარებაა ფშაურში: უწყინარ (=უწყინარი), წელებ (=წაელებია)... (99, გვ. 19-20).

თხრობითი კილოს მომავლიანი ღროის მეშველ-ზმნიან ფორმებთან დაკავშირებით სამართლიანად შენიშნავს ვ. ჭანგიძე: „...анализируемый вид образования форм будущего времени продукт II синхронного среза, не встречающийся в записях М. Джанашвили“ (114, გვ. 83).

¹³ საილუსტრაციო მასალას მოვიყვანთ მხოლოდ მხოლ. რიცხვში. მრავლობითი რიცხვი ჩვეულებრივ თ ფორმანტის დართვით იწარმოება: ხატავვართ — ხატავხართ, უმაღევივართ — უმაღევიუვართ — იმაღევიხართ...

ინგილოურში „მიყვარს“ ზმნა იშვიათია. სამაგიეროდ იხმარება „მინდ“ მე მინდ, შენ გინდ, იმა უნდ.

¹⁵ ინგილოურში „სკოდნი“ ზმნას დაკარგული აქვს მორფოლოგიური ელემენტი ს. უნდა იყოს: ცოდნი. შდრ. წავლოვს, ზოვს, ზინავ, თრ] ვ (იხ. ზემოთ, გვ. 50).

ჩვენ შევისწავლეთ მ. ჯანაშვილის ტექსტები და გამოჩნდა, რომ თხრობითი კილოს მომავალი დროის წარმოება ხდება პრევერბის დართვით: გადმოკვათავ, გავაკეთებ, გოვხეთქავ, დავბრუნდებ, დავაქანებ, შეგინახავ, გოვაკეთებ, ომშენებ (← ავიშენებ), მოგათხუებ, წავალ, გოფხდებოლი (← გავიზრდებოლი)...

ანალოგიური მაგალითები დასტურდება გრ. იმნაიშვილთან: დავადენავ, დავაგდებ, გავაკეთებ, მიჰცემ, წავალ და სხვა მრავალი.

კაკურ კილოკავში გვხვდება მეშველ-ზმნიანი ფორმების გამოყენების რამდენიმე შემთხვევა. ერთმანეთის პარალელურად იხმარება: წაასლრვარ — წავალ, მააკლრვარ — მოვკლავ || მოფკლავ, მაასლრვარ — მოვალ, მააცემუარ — მოვცემ, სამღერევარ — ვიმღერებ → უმღორრვარ (შდრ. აწმყ. ლეროვვარ || ღორივარ), დააჩომეხარ — დოვჩრვ (შდრ. აწმყ. მე ვჩები → ჩები → ჩვრვ → ჩრვ → რვი-ვარ, შენ ჩევიხარ)...

აღნიშნული პარალელური ფორმები ძირითადად გვხვდება კახის რაიონის ინგილოური სოფლების (ქოთოქლოს, ალიბეგლოს...) მეტყველებაში.

იმ სოფლებში (ზაგამი, ჰენგიანი / ძენგიანი), სადაც აღნიშნული მეშველ-ზმნიანი ფორმები (მააკლრვარ, მაასლრვარ, სამღერებელვარ) დადასტურებულია ადრე გამოცემულ ტექსტებში, სამწუხაროდ ინგილოურად (ქართულად) აღარ მეტყველებენ.

ბუნებრივია, იბადება კითხვა: რამ განაპირობა მეშველ-ზმნიანი წარმოება ინგილოურში?

საანალიზო მასალა გვავარაუდებინებს, რომ მეშველ-ზმნიან ფორმათა გაჩენას ხელი შეუწყო ფონეტიკურმა პროცესებმა, პირის ნიშანთა დაკარგვამ. პირის ნიშანთა დაკარგვის შემდეგ მოხდა ფორმათა აღრევა, რომლის დასაძლევადაც საჭირო გახდა პირთა განსასხვავებლად მეშველი ზმნის დართვა ყველა ტიპის ზმნისათვის, რათა ენას თავიდან აეცილებინა მორფოლოგიური ომონიმია.

მაგ., I პირი: მე ხატავ-ვარ, წორავ-ვარ, თმაშოვ-ვარ, უცინი-ვარ, უთბოფ-ვარ, ტურნი-ვარ, მაასლრვარ, ბორდრვი-ვარ, ჩრვი-ვარ, გორავ-ვარ, დულ-ვარ, წავლო-ვარ... (ყველგან დაკარგულია S₁-ის ნიშანი ვ); შდრ. II პირი: შენ ხატავ-ხარ, წერავ-ხარ, თმაშოვ-ხარ, იცინი-ხარ, უთ-

ბოვ-ხარ, ტირი-ხარ, მასლო-ხარ, ბერდევინ-ხარ, ჩევი-ხარ, გორავ-ხარ, დულ-ხარ, წავლოვ-ხარ...

ინგილოურში თავკიდურ პოზიციაში S_1 და S_2 პირის ნიშნები უმეტეს შემთხვევაში განწირულია: ვ+ი→უ, ვ+ა→ო, ვ+ე→რ, ვო→ო: ვუ→უ; მაშინაც, როცა იგი თანხმონითაა დაშორებული: ვჩეჩავ → ჩჩჩავ → ჩჩჩავ-ვარ, ვგრეხ → გრრხავვარ, ვწლი → წლლ-ვარ... მაგრამ იმ შემთხვევაში, როცა S_1 პირის ნიშანი ვ შენარჩუნებულია, მეშველი ზმნა არ ჩანს (ვამბოვ).

რაც შეეხება ზმნისწინიან ფორმებს, აქ პირის ნიშნები შენარჩუნებულია (იხ. ზემოთ, გვ. 111).

ამ მოსაზრებას მხარს უჭერს მ. ჯანაშვილის ტექსტებიც. იქ, სადაც დაკარგულია S_1 და S_2 პირის ნიშნები, ჩნდება მეშველი ზმნა: კომ-ვარ, ტყუვ-ხარ... ხოლო იქ, სადაც პირის ნიშნები წარმოდგენილია, მეშველი ზმნა არ ჩანს: ვამბობ, ვცხოვრობ, დავაქანებ, ვისაქმებ, დავწ, დავჩ, გოვაკეთებ, ვკითხულობ; შდრ. კვითხულობ (109).

ამ მოვლენის არსებობაზე ან მის სასარგებლოდ მიუთითებს გრ. იმნაიშვილის სამართლიანი შენიშვნა: „მხოლოდ დი-ს ზმნა ინარჩუნებს კაქურში ძველ სახეს, თუმცა არა ყოველთვის. მას ხშირად არ დაერთვის მეშველი ზმნა; მაგ.: სა მიიდი? თავქო მივდ (||მივდ || მიტდ ||მტვდ). მეც ეხლა კარში გატდი და სხვ. (18, გვ. 117). ასევე „ვალს“ ზმნა: მივ||მიტ, მოვ||მოტ (18, გვ. 125).

მეშველი ზმნა სწორედ იმიტომ არ დაერთვის მივდ — მიიდ, მოვდ — მოოდ ფორმებს, რომ აქ S_1 და S_2 პირები ისედაც გარჩეულია.

მეშველ-ზმნიან ფორმებზე საგულისხმო გამოკვლევა აქვს ლ. ბარამიძეს, სადაც ავტორი დასკვნის სახით აღნიშნავს: „მეშველ-ზმნიანი ფორმათა გაჩენა პირის გამოხატვასთან უნდა იყოს დაკავშირებული. ამიტომ უნდა გვქონდეს პირთა მიხედვით გარჩევა მეშველი ზმნის დართვით“ (6, გვ. 143).

იქვე: „მეშველ-ზმნიანი ფორმები თავდაპირველად გარდამავალი ზმნის I თურმეობითში ჩნდება. მისი დანიშნულებაა დააზუსტოს რომელობა პირისა“ (6, გვ. 144).

ავტორს მეშველ-ზმნიანი ფორმები ჩანასახის სახით დადასტურებული აქვს საშუალო ქართულის ლიტერატურულ ძეგლებში: ბალავარიანი, ოშკის ბიბლია, ქართველის ცხოვრება (6, გვ. 114).

ინგილოურში, ჩვენი აზრით, ამგვარი ფორმების გაჩენის საფუძველი შესაძლებელია თვით დიალექტის შინაგანი პოტენციით იყოს შეპირობებული: მააკლრვარ, მაასლრვარ, დააწერევარ..., რადგან მყოფადის მიმდგომა უპირო ფორმაა, იგი საჭიროებს მეშველ ზმნას პირთა განსასხვავებლად. მაგრამ, რა თქმა უნდა, ინგილოურში მეშველ-ზმნიან ფორმათა წარმოშობის მიზეზების რკვევისას არ შეიძლება არ გავითვალისწინოთ უცხო ენის (აზერბაიჯანულის) მონაცემები.

§28. თემის ნიშნები

წინასწარ გვინდა შევნიშნოთ, რომ ინგილოურ კილოში იშვიათია შემთხვევა, როცა პირველი და მეორე სერიის ფორმები ერთსა და იმავე ბაზისს ეყრდნობა.

საგულისხმოა, რომ ზმნის მარტივ ფუძეთა თემის ნიშნით გართულება დიალექტთა უმრავლესობაში შეინიშნება (ხევსურულში (104, გვ. 120), ფერეიდნურულში (97, გვ. 37). ეს პროცესი გარკვეულწილად სალიტერატურო ენაშიც აისახება. აკ. შანიძე აღნიშნავს: „ერთ-თემიან ზმნათა უმეტესობას დაერთო ავ და ისინი ორ-თემიანებში გადაირიცხნენ: ვბერტყავ, ვთელავ, ვკეცავ... ხმოვანმონაცვლე ზმნათაგან რამდენიმემ დაირთო თემის ნიშანი ავ II სერიის თემაზე, ინიანზე, იშვიათად კი I სერიისაზე, ენიანზე. ამის გამო მივიღეთ პარალელური ფორმები. ავიანი ფორმები უმეტესად ინით გვხვდება: ვგრიხავ, ველიტავ... ამ შემთხვევაში გარჩევას თემებს შორის მარტო თემის ნიშანი ქმნის, მაშინ როდესაც თუ ეს ავ ენიან თემაზეა დართული, ხმოვანმონაცვლეობა ძალაში რჩება. შდრ. ვკრექავ — ვკრიქავ“ (82, გვ. 418).

ინგილოურში ზმნის ფუძეთა გართულება ხდება თემის ნიშნითა და მეშველი ზმნით (მეშველ-ზმნიანი ფორმებისათვის იხ. ზემოთ), რაც სხვა დიალექტებთან შედარებით ინტენსიურად მიმდინარეობს.

ჩვეულებრივ -ავ სუფიქსი ერთვის ერთთემიან ზმნებს: ვწერ — წორ-ავ-ვარ, ვჩეჩ — ჩორ-ავ-ვარ, მივიტან — მოიტან-ავ-ვარ... -ავ არ დაერთვის ერთთემიან -ოვ დაბოლოებიან ზმნებს. მაშასადამე, არ

გვექნება: ვძოვ — *ზოვ-ავ-ვარ, ვქსოვ — *ქსოვ-ავ-ვარ, ვსწოვ — *ზოვ-ავ-ვარ...

თითო-ოროლა შემთხვევა დასტურდება სხვა თემის ნიშნიან ზმნებთანაც, კერძოდ, -ი თემის ნიშნიანებთან: ვჩიჩქნი — ჩუჩქნავ-ვარ, ვწიწქნი — წუწქნავ-ვარ... -ამ თემის-ნიშნიანი: ვაბ-ამ — ომბ-ავ-ვარ; -ოფ თემისნიშნიანი: ვყოფ — ყოფ-ავ-ვარ; -ებ თემის ნიშნიანი: ვაქებ — ოქებ-ევ-ვარ. ამ უკანასკნელში -ებ თემის ნიშანი გაიგივებულია ფუძესთან, რომელიც აღარ იშლება და უცვლელად იხმარება სამსავე სერიაში (ოქებ-ევ-ვარ „ვაქებ“ — ღუაქებ „ვაქე“ — დამიქებ-ევ-ი „მიქია“. შდრ. გაორკეცებული ფორმები ქებ-ებ/ევ (იხ. ზემოთ, გვ. 106).

საინტერესოა, რომ ინგილოურში -ავ სუფიქსი ერთვის მოქმედებითი გვარის ზმნათა აწმყო-მყოფადის ფორმებს: წორ-ავ-ვარ — დოპწორ-ავ, დრრკავვარ || დრუქავ-ვარ — მოვდრრკავ || მოვდრუქავ.

ანალოგიური ვითარებაა ფერეიდნულში (დააწერავს, შაშქამს, გააკეთებავს, დააწყობავს, მისცემავს) (97, გვ. 37).

აღნიშნულ აწმყო-მყოფადის ფორმებს, რომლებსაც ერთვის -ავ სუფიქსი, იგი მეორე სერიაში არ გადაპყვება; მაგ.: აწმყო: წორ-ავ-ვარ, ჩრჩ-ავ-ვარ, ყოფ-ავ-ვარ; შდრ. წყვეტ.: დოპწერ, დოპჩერ, ჩოპყოფ...

ანალოგიური ვითარებაა ხმოვანმონაცვლე ზმნებში. ისინი თავის-თავად ორთემიანები არიან, რადგან მათ სხვადასხვა თემა აქვთ I-სა და II სერიაში: ერთ მათგანს სხვა თემა ხმოვნის შენაცვლებით აქვს ნაწარმოები (გრეხ-გრიხ) (82, გვ. 398).

ინგილოურში თითქმის ყველა ხმოვანმონაცვლე ზმნას ერთვის სუფიქსი ავ+ვარ (პირველ პირში), -ავ+ხარ (მეორე პირში). ეს ეხება როგორც ე/ი მონაცვლე ზმნებს, ასევე -ეტ-იან და -ენ-იან ზმნებს: გრრხავვარ || გრუხავვარ, კრუჭავვარ || კრუჭავვარ, სხრპავვარ; ფშნრტავვარ, ჯრრტავვარ; კმრნავვარ, (ვ)უსმენავვარ...

ასევეა: ზილავს, კნუტავს (← კენიტავს ← კენეტავს), ჰრუტავს (← ჰვრიტავს ← ჰვრეტავს), ჰლიჩავს... იზილევ, იკრიქევ...

არცერთ ამ ზმნას თემის ნიშანი მეორე სერიაში არ გადაპყვება.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ: ინგილოური კილოს კაკურ კილოკავში ერთთემიანი ზმნები თითქმის

ადარ გვხვდება. ყველა ერთთემიან, მოქმედებითი გვარის აწმყო-
მყოფადის ფორმას დაერთო -ავ სუფიქსი და ისინი ორთემიანებში
გადაირიცხნენ.

ზმნის ფუძის თემის ნიშნით გართულება (დართვა) უნიფიკაციით
აიხსნება ისევე, როგორც ფერეიდნულში (97, გვ. 37).

ხევსურულში -ავ ორმაგი სუფიქსაციის შემთხვევაში მორფოლო-
გიური ფუნქციით არის დატვირთული. აქ -ავ-ი ყველა სუბიექტური
წყობის ზმნებთან | თურმეობითს აწარმოებს (იხ. 104, გვ. 120).

ქართული დიალექტების ზმნის თემის თვალსაზრისით განხილვა
გვიჩვენებს, რომ თემას გარკვეული თავისებურებანი ახასიათებს, რაც,
უპირველეს ყოვლისა, გამოიხატება იმაში, რომ: თემის ნიშნები მო-
ნაცვლებენ; ან თემის ნიშანი იხმარება იქ, სადაც მოსალოდნელი არ
იყო, ან დაკარგულია მთლიანად, ან დაკარგულია მისი ერთ-ერთი
ელემენტი. გამონაკლისს არც ინგილოური წარმოადგენს, მასში ეს
მოვლენები თვალშისაცემია და ამ მხრივ განსხვავებულ სურათს გვიჩ-
ვენებენ კილოკავები: კაკური და ალიაბათური (ამ მხრივ სოფ. ალი-
ბეგლოს მეტყველება უფრო ახლოს დგას ალიაბათურთან).

1. -ავ თემის ნიშანი ინგილოურში (კაკურ და ალიაბათურ კილო-
კავებში) ცვლილებას არ განიცდის, ისეა წარმოდგენილი, როგორც
სალიტერატურო ქართულში. (აქ არ დასტურდება ზოგი სხვა დია-
ლექტისთვის დამახასიათებელი -ავ/-ამ მონაცვლები).

მაგალითები.

კამ მეცომემ თორნეში ჩანავარდნ ცომ^ს (|| კუნტას)
ნაღრღლიზედადით ააქს, ჰწმენდავს, ნაცარს ჰბლერტავს (52, გვ.
101).

ჰაჩიჩა მარტო ღარავს მიწას, გუთანნი კი აბრუნევა (52, გვ.
107).

ინგილოურისგან განსხვავებით, როგორც ცნობილია, კახურ დია-
ლექტში -ავ თემის ნიშანს ენაცვლება -ამ (უფრო სწორად -ვ თემა-
ტური სუფიქსი შეცვლილია -მ-დ). ეს მონაცვლება ეხება იმ ზმნებ-
საც, რომელთაც ფუძის საწარმოებლად ან არ გააჩნიათ -ავ თემის ნი-
შანი, ანდა ფუძედრეკადნი არიან: ძინამს, წაიკითხამს, ხედამენ, მოუ-
პარამ, ხურამ, უჭირამ, გძინამთ, შამხედამ, გიჭერამთო და სხვ. (88,
გვ. 65; 39, §13, §42). ყვარლის მეტყველებაში გვხვდება ორივე ფორ-

მით; მაგ. ხატამს, ხურამს, უჭირამ... ანდა: დედას შაუბამ კამეჩები; მონადირეა უნახავ, უცენია (84, გვ. 101-118).

ინგილოური კილო -ავ თემის ნიშნის გამოყენების შემდეგ თავისებურებებს ავლენს:

ა) ზოგჯერ -ავ თემის ნიშანი გადაჰყვება | თურმეობითში: იმა ჩონ თოთუნი წილ ბითაავ დაჟყოფავ.

ბ) ფუძედრეკად ზმნებსაც დაერთვის -ავ და ფუძისეულ -ეს -ი ენაცვლება (იჭირავს, აფრინავს) (18, გვ. 115). ქენდრითავ ჰევაშ-ჰევაშ იჭირავს.

გ) ავ → ვ გვხვდება მასდარშიც (ფენვა, ყეფვა) (107, გვ. 356). შდრ. კახური: წერვა, გატეხვა, ცქერვა... (39, გვ. 87). ზალღ დაყეფვა-ში გმოა; ქუაღ დაჭირევაში მოა ჩემთან.

დ) -ავ თემის ნიშანი დაერთვის ისტორიულად უთემისნიშნო ზმნებსაც: უსმენავს, „უსმენს“, ფენავს „ფენს“, ბანავს „ბანს“, ფხანავს „ფხანს“, ყეფავს „ყეფს“, წერავს „წერს“, უმზერავს „უმზერს“, წყობავს „წყვეტს“, კრეფავდნენ „კრეფდნენ“, ჰყლეტავდნენ „სჰყლეტდნენ“ და სხვა მრავალი: შენ გადაა წერილევ წერავსა?

ე) გვაქვს -ავ თემის ნიშნის სრული დაკარგვის შემთხვევები, როდესაც ზმნას დაერთვის მე-3 პირის მრავლობითი რიცხვის -ენ || -დნენ მაწარმოებელი; მაგ.: ერთმერთს ვერ ხედენ (18, გვ. 165); ხუთ წელს, ოქს წელს, რომ დანიშნული დარჩებოდა, ერთმერთს ვერ დანახიდნენ (18, გვ. 169); ... ყიყიმი შალზე ჰყრიან ხორბალს (|| ხორბალ) პურ, გაპცხილენ, იმაშინ უკან (|| მემრალან) ტაბკით ჰბლერტენ (52, გვ. 100); დულღენ ერჟა (|| მარტო) ჰად (52, გვ. 102).

ინგილოურში ზოგიერთი ისეთი ფორმის არსებობა, როგორცაა „კლონ“, „ჰოცონ“ გვაპარაუდებინებს, რომ თემის ნიშნის სრულ დაკარგვას ხელი შეუწყო თემის ნიშნისეული ვ-სა და მრავლ. რიცხვის ე-ს (ენ) შეხვედრამ: კლონ ← კლვენ ← კლავენ, ჰოცონ ← ჰოცვენ < ჰოცავენ..., მაგრამ ისეთი ფორმების არსებობა, როგორცაა „ხედენ“, „ხარმენ“ მიუთითებს, რომ ვ+ე → ო პროცესი ჯერ არაა დამთავრებული.

2. -ებ თემის ნიშანს კაკურ კილოკავში ენაცვლება -ევ; ხოლო ალიაბათურსა და ალიბეგლოურში უპირატესად წარმოდგენილია -ებ.

შენიშვნა: იშვიათად ალიაბათურ კილოკავში თანხმოვნის წინა პოზიციაში გვხვდება -ევ: პატრონ-ევ-ს „პატრონებს“... (107, გვ. 347).

მაგალითები: სახლი პატრონ აკეთებს ხორაგს (18, გვ. 172); დანავად პურ ჰფენ, ჰშლიან, აციევენ, ალაგევენ ვარცლში; პურ დაკრაში ზოგ ცომი მიდის: იბებრევნის' (= იბერევნის' || თორბავდევნის'), თორნეში ვარდევ რის', კუნტაჲ კეპტევნის', თორნეზე დანარჩომ კი ფაფხაჰელაჲ (|| ფაფჩხელაჲ) კეპტევის (52, გვ. 104).

შდრ. ალიაბათური: პურ დაკრაში ზოგი ცომი მიდის: იბერება, თორნეში ვარდება, კუნტა კეპტება, თორნეზე დანარჩომი კი ფაფხაჰელაჲ კეპტება (52, გვ. 104).

ალიბეგ.: ლამაზა ტურაჲმე მუგუზ ჰკრავს, კუდ იწყუტების (52, გვ. 108).

იმავე ალიბეგლოურ მეტყველებაში, თუ -ებ-ს წინ უძღვის ლაბიალური ვ, მისი გავლენით ხდება თემის ნიშნისეული ე-ს ლაბიალიზება ო-დ: ბებერიც კუდ უკერებს, უშობს (52, გვ. 108).

ხოლო კაკურ კილოკავში აღნიშნულია ფორმა „უშობს“, კაკურში -ობ შეცვლილია -ომ-ით (-ვ+ებ > ობ > ომ): ჳელი უშომს გუდაჲ, მივ (კაკი).

სპეციალურად გვინდა შევეხოთ -ულ სუფიქსიან მიმღეობებში და -ოდ სავრცობიან ზმნებში -ებ || -ევ თემის ნიშნის საკითხს.

საერთო კანონზომიერების დადგენა არ ხერხდება. -ულ სუფიქსიან მიმღეობებსა და -ოდ სავრცობიან ზმნებში -ებ || -ევ თემის ნიშანი სხვადასხვაგვარ სურათს იძლევა. ერთ შემთხვევაში შეიძლება შეგვხვდეს სრული ფორმით: თუ კაცს ყმაწულ არ დარჩევოდა ბევრ დეეპოცევოდა ღმერთს დაჰპირდევოდა... (18, გვ. 169); „ცომ მაგრა ამჟიეველ, დაკრაჲ არ კეპტევის, მიდის“, — ამბუნყ (52, გვ. 102);

მეორე შემთხვევაში -ულ სუფიქსიან მიმღეობებსა და -ოდ სავრცობიან ზმნებში დაკარგულია -ბ||-ვ: თორნი თავზე მეშუჲ დაკიდულ; ნაზუჲქი ცომში ერ გუნდა აფუროლ ხაშ რევენ, მაგრა ზელენ (52, გვ. 106); აბდულს ჩააზინეოდა (72, გვ. 126); იმათ წაკიდნაში (|| წაკიდნევაში) მე შუაში ჩაუდგეოდიჲ (|| ჩავდგეოდიჲ).

ზოგჯერ შეიძლება წავაწყდეთ -ებ || -ევ თემის ნიშნის სრულ დაკარგულ ფორმებსაც -ულ სუფიქსიან მიმღეობებში: ჩულ ცომი პუ-

რიც ლიყიწ დატყირბულ რაამ კეპტევის. წყალ ადუღულა?

ანალოგიური მოვლენები დასტურდება სხვა კილოებშიც; მაგ.: ატენის ხეობის ქართლურში: შეგულული, მოფარული, ადუღული (27, გვ. 167).

გ (← ბ) დაკარგვა -ულ-სა და -ოდ-ის (უფრო სწორად, უ-სა და ო-ს) წინ ძირითადად გვხვდება კაკურ კილოკავში; ხოლო ალიაბათურ კილოკავში და ალიბეგლოს მეტყველებაში შენარჩუნებულია თემისნიშნისეული თანხმოვანი ელემენტი იმიტომ, რომ აღნიშნულ კილოკავში არ ხდება ბ-ს მონაცვლეობა გ-სთან; მაგ.: გაჭურებულ (||ცხელ) თონეში პურ არ აკრენ (ალიაბ.) (52, გვ. 103); ქრწ ხამამა უნდა დაგებულ იყოდეს (ალიბეგ.) (18, გვ. 173); დარჩებოდა ესე ცარიელი (ალიბეგ.) (18, გვ. 195).

ალიაბათურ კილოკავსა და ალიბეგლოს მეტყველებაში -ოდ სავრცობის წინ ვ-ს კარგავენ ის ზმნები, რომელთაც ფუძის ბოლოს გ აქვთ (თავისთავად კაკურიც): კიოდა, ჩხაოდა, ჭყიოდა, ილეოდა, იმტრეოდა... მსგავსად ქართულისა (იხ. 82, გვ. 92). ვ-ს დაკარგვა, რა თქმა უნდა, გამოწვეულია ლაბიალური კომპლექსის მოშლით (ეუ > უ, ვო > ო).

სრული დაკარგვის ფაქტები, ჩვენი აზრით, გამოწვეული უნდა იყოს თანხმოვნის (ლაბიალური ვ-ს) დაკარგვის (დატყირბე(ვ)ულ, ადუღე(ვ)ულ) შემდეგ მიღებული ორი ხმოვნის უშუალო თანმიმდევრობის აკრძალვით (დატყირბულ, ადუღულ), სადაც დაკარგულია თემისნიშნისეული ხმოვანი. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ინგილოურ კილოში ხმოვანთა უშუალო თანმიმდევრობა აკრძალულია.

-ობ თემის ნიშანი კაკურ კილოკავში (ალიბეგლოურ თქმაში ორივე ფორმით შეიძლება შეგვხვდეს) წარმოდგენილია -ოგ-ის სახით; ხოლო ალიაბათურში გვაქვს -ობ; მაგ.: ერ თავთავ ამბოვდა „მადრუფ“, ერთ ამბოვდა: „მაშრუფ“, იმათ ყვსმათ ვარავ (ალიბეგ.) (18, გვ. 181); ერ გულგაზ არის; ჰამ ვაშროვ, ვერ ვაშროვ (კაკი) (18, გვ. 164); ამას ჰრეცხენ, აშროვენ (52, გვ. 100); ... წყალ ასხმენ, აქროვენ (52, გვ. 103).

შდრ. ალიაბათური: ამას რეცხენ (|| ჰრეცხენ), აშრობენ (52, გვ. 100); ... წყალ ასხმენ, აქრობენ (52, გვ. 103).

-ობ > -ოვ || -ომ: არის შემთხვევები როდესაც -ობ > -ოვ-ს ენაც-

ვლება -**ომ** თემის ნიშანი; მაგ.: ქობა პურს შინაც აცხოვდნენ, თორ-
ნი ნაცარში ჰსომდნენ: ოთხ-ხუთ გუნდა ცომ ჩაჰსომდნენ ნაცარში...
(52, გვ. 105); მაშხალაჲ წორზე ხახ არჰომენ.

კახურ დიალექტში ხშირია შემთხვევა, როდესაც -**ებ** და -**ომ** თე-
მის ნიშნებს ენაცვლება -**ამ**, -**ემ** და -**ომ**: წავიღემ, ატარემდა, უამბამ,
გააქრომ, აწყომს, მუშაომდა... (39, გვ. 87).

4. -**ამ** თემის ნიშნის თავისებურებას წარმოადგენს: ა) როცა მას
წინ უძღვის ლაბიალური ვ, მისი გავლენით ხდება თემისნიშნისეული
ა-ს ლაბიალიზება -**ა-ღ** (ვ + ამ > ვომ), შემდეგ კი მალაბიალებელი
გ-ს დაკარგვა ლაბიალური ო-ს წინ (-ვომ > ომ): ვოცვამ > ვოცვომ >
ვოცომ || უცომ, ვსვამ > (ვ)სომ... თემის ნიშნისეული ა-ს გალაბიალე-
ბის უნარი აქვს S₁-ის ვ-საც, რომელიც თანხმოვნებით არის დაშორე-
ბული (ვთქამ > *თქვამ > თქომ).

მაგალითები: ჩემ შუღლს ლამაზა (ვ)ოცომ; მესამე დეკაცი კი ქონ
უსომს (||უსოჟს) ცერთმერთზე აწყოვს (52, გვ. 107).

ბ) როცა -**ამ** თემის ნიშანს ინგილოურში დაერთვის აწმყოს მესა-
მე პირის მრავლობითი რიცხვის მაწარმოებელი -**ენ**, -**ამ**-ის ა (მათ
შორის: ო ← ვ + ა) რედუცირებულია: ამბენ (← აბმენ ← აბამენ),
ადგმენ (← ადგამენ), უსმენ (← უსომენ ← *უსვომენ ← უსვამენ) და
სხვ. ანალოგიური მოვლენა დასტურდება სხვა კილოებშიც (მაგ., თუ-
შურში: აბმენ, ადგმენ) (61, გვ. 47).

5. -**ფგ**: ეს თემის ნიშანი ინგილოურში სამსავე სერიაში იხმარე-
ბა:

ჩიტი ბუდეში თით (ვ)ყოფავვარ. ქობში ცხურ ჩაყოფა; ყიბეში
ველ ჩამიყოფი.

-**ფგ** და -**ენ** თემის ნიშნიან ზმნებს || სერიაში ენაცვლება -**ფგ** (უკ-
მინა, დაჟმინა, მაღწივა, არწყივა, უღრინა...):

მ წ კ რ ი ვ თ ა წ ა რ მ ო ე ბ ა

§29. აწმყო. ინგილოურ კილოში აწმყოს არავითარი ნიშანი არ
გააჩნია (ისე როგორც სალიტერატურო ქართულში). მაგრამ სალიტე-
რატურო ქართულისაგან (საერთოდ ქართული ენის სხვა დიალექტე-

ბისაგან) განსხვავდება რიგი თავისებურებებით.

რაში გამოიხატება ეს თავისებურებები? საანალიზოდ ავიღოთ ორი ზმნა „ვეწერ“, „ვთლი“.

1) ინგილოურ კილოში „ვეწერ“ ზმნას აწმყოს დროში თითქმის ყოველთვის დაერთვის მეშველი ზმნა -ვარ; მაგ.: ინგილოურში გვექნება: მე წერილ (ვ)წორ-ავ-ვარ.

„(ვ)წორავვარ“ ფორმის მსგავსად იწარმოება „ვთლი“; მაგალ.: ზროხი ნაბათზე წააღელა საჯრედ (ვ)თლუვარ.

უმლაუტიანი ო და უ მიღებულია კბილბაგისმიერი ვ-ს გავლენით (ვეწერავვარ > წვერავვარ > წორავვარ, ვთლივარ > ვთლუთივარ > თლუვარ), ხოლო II და III პირის ფორმებს (წერავხარ, წერავს, თლიხარ, თლის) არ ახასიათებთ უმლაუტიანი ო და უ ხმოვნები.

2) თავისებურებას წარმოადგენს -ავ თემის ნიშნის დართვა სამსავე პირში როგორც მხოლოდით, ისე მრავლობით რიცხვში: (ვ)წორავვარ, წერავ-ხარ, წერავს; (ვ)წერავხართ, წერავენ (IIწერენ).

„ვთლი“ > თლუვარ“ ფორმას -ავ თემის ნიშანი არ დაერთვის.

3) თანხმოვნების წინ დაკარგულია S₂ პირის ნიშანი -ს (შენ წერავხარ, შენ თლიხარ), რაც გამოწვეულია ს + C₂ კომპლექსის არაბუნებრიობით (იხ. ზემოთ თანხმოვანთა სინტაგმატური ანალიზი გვ. 50).

§30. ნამყო უწყვეტელი. მწკრივის საწარმოებლად აღსანიშნავია -ი-დ სუფიქსის დართვა (18, გვ. 116). ანალოგიური წარმოებით ხასიათდებოდა ძველი ქართული (ბრწყინვიდა, ნახვიდა...); მაგ., ვერ დაინახვიდნენ (← დაინახვიდნენ) (18, გვ. 116).

მხოლ. რიცხვის III პირში გვაქვს -ა: ლევდა, ჰამდა, ამბოვდა, იზინევდა... მრავლ. რიცხვი: ლევდნენ, ჰამდნენ, ამბოვდნენ, იზინევდნენ...

ანალოგიური მოვლენით ხასიათდება ქართულ-კახური დიალექტები (აქებდნენ, წერდნენ).

აქვე შევნიშნავთ, რომ უწყვეტელში „წერა“-ს აწმყოდან გადმოყოლილი აქვს -ავ თემის ნიშანი სამსავე პირში: წორავდი, წერავდი, წერავდა; წორავდით, წერავდით, წერავდნენ.

§31. ვნებით გვარის წარმოება აწმყოსში

ინგილოური კილოს კაკური კილოკავის ერთ-ერთ თავისებურებას წარმოადგენს აწმყოს მესამე პირში ძველი ქართულისებური წარმოება, როცა ზმნა ერთდროულად ორ ნიშანს შეიცავს — მწკრივისა და S₃ პირისას: იტანევის, განტყდების, ჳდების დაადგრების, მოკუდების, კეთტევის || კეპტევის, ელაპარაკევის და სხვა. (18, გვ. 115), ხოლო ალიაბათური კილოკავი თანამედროვე ქართულის ვითარებას მიჰყვება. აქ მხოლოდითი აწმყოს III პირში ვნებითი გვარის ზმნები მხოლოდ სუბიექტური პირის -ა სუფიქსს დაირთავენ.

კაკური: ექ არ დეეტევის (18, გვ. 177); მე ი კაც მებრალევის || მებრალევის; თაში ნადირ ჰვეაშ-ჰვეაშ ივოცევის; არსენაჲ უნდომურ-უნდომურ დგევის (73, გვ. 251); სარუბულლაჲ ფქჳლი ყჳთოჳლ (|| ყჳთელ) პურ კეპტევის (52, გვ. 99). შდრ.: ალიაბათური: სარუბულლაჲ ფქილი'თ' (|| ფქჳლი'თ') ყითელ (ყითელ || ყჳთელ) პურ კეპტება (52, გვ. 99).

კაკური:

პურ დაკრაში ზოგ ცომ მიდის იბერევ'ის' (|| იბბერევ'ის' || თორბავდევ'ის'), თორნეში ვარდევ'ის', კუნტაჲ კეპტევ'ის', თორნეზე დანარჩომ კი ფაფაჰყელაჲ (|| ფაფაჩხელაჲ) კეპტევ'ის' (52, გვ. 104).

შდრ. ალიაბათური: პურ დაკრაში ზოგი ცომი მიდის: იბერება, თორნეში ვარდება, კუნტა კეპტება... (52, გვ. 105).

შენიშვნა: იმავე კაკურ კილოკავში გვხვდება -ა სუფიქსიანი წარმოებაც: ჟდება || ჟდევა, ღგება || ღგევა, ჩება || ჩევა... ან შეიძლება სულ დაიკარგოს -ა: ჟდევ, ღგევ, ჩევ, კეპტევ, კღრვ...

-ი დაბოლოების შემცველი ფორმები დადასტურებულია სხვა კილოებშიც: მაგ., ფერეიდნულში (გაგრძელებების, ათავებების, შაიქმნების, ემზადების, დეერქმის) (85, გვ. 210), ხევსურულში (მიუღგების, მექირების, მებრალეების) (104, გვ. 149), თუშურში (იქნების, ივოცების, ღგების, ჳდების, წაგიწყულების) (61, გვ. 39).

§32. ნამყო ძირითადი. კაკურ კილოკავში ნამყო ძირითადს I-სა და II პირში ნიშანი არა აქვს, ე. ი. წარმოდგენილია Ø (ნულით): მე შოდნახ, შენ შადნახ, მე წაჳლ (|| წავლ), შენ წაჳლ (წავლ), მე ღავამბ

(||დუამბ), შენ დაამბ, მე ღოვკალ, შენ დაჰკალ, მე მოდლ, შენ მაღლ...

მრავლობითი რიცხვის I-სა და II პირში გვაქვს -ო: ჩონ || ჩონ მოდტანით, თქონ მაღტანით; ჩონ || ჩონ შოდნახით, თქონ შადნახით და სხვ.

კაკური კილოკავისაგან განსხვავებით, ალიაბათურ კილოკავში მხ. რიცხვის I-სა და II პირში ნამყო ძირითადის ნიშნად გვევლინება -ე (მე წვევლე, შენ წოხლე, მე ვიცანე, მე იცანე...) (18, გვ. 118), (107, გვ. 357).

S₃-ის პირის ნიშნად მხოლოდობითში გვაქვს -ა (გააკეთა, წაღლა, მაღწონა, გააგა, გააგდა (|| გააგლო), გამააგდა).

S₃-ის პირის ნიშნად -ა გვაქვს მაშინ, როცა სიტყვის აბსოლუტურ ბოლოში თანხვდება ფუძისეული -ვ (|| უ) და S₃-ის ნიშანი ა (ვ||უ+ააო): თქო, ჩაღცო...

მრავლობითი რიცხვის S₃-ის ნიშნად ნამყო ძირითადში გვაქვს -ნენ (წაუღნენ || წავღნენ, გაუღნენ || გავღნენ...).

ანალოგიური ვითარებაა კახურ დიალექტში (წავიღნენ, გავიღნენ). განსხვავება თავს იჩენს მხოლოდობით რიცხვში, იქ, სადაც ალიაბათურ კილოკავში -ე სუფიქსია, კახურში შეიძლება ზოგჯერ -ო მოგვევლინოს (მომკი, დართი, დარგი...); ხოლო S₃-ის პირის ნიშნად ზოგჯერ იმავე კახურ დიალექტში -ა გვევლინება ა-ს ნაცვლად (მსგავსად ინგილოურისა): მორთა, შაირთა, უამბა || უამბო; ეს უკანასკნელი მიღებულია ამბავი სახელისაგან (*უამბავ → უამბავა → უამბო || უამბა) (84, გვ. 111; 39, გვ. 94).

§33. II და III კავშირებითი. II და III კავშირებითში S₃-ის პირში კაკურ კილოკავში გვაქვს -ა სუფიქსი ა-ს ნაცვლად (წაფონას, დაფკარგას, იცხოვრას || იცხოვროს, მაღლას... ჭამან, წაფონან, მაღლან და სხვ.). III კავშირებითშიც II კავშირებითის მსგავსი მდგომარეობაა (გეეჰადას || გეეჰდას, მეეყონასყ, მეეყეას, ემუშავნას, ეყურნას, ეტუპას, დეემარხას და სხვ.).

II კავშირებითის I-სა და II პირში ჩვეულებრივ გვაქვს -ა (მოაგლო, დაგიკლო; მოაგლოთ, დაგიკლოთ).

ალიაბათურ კილოკავში კი სამივე პირის ფორმაში უპირატესობა

ა-ს ენიჭება (მოკლოს, მოკლონ).

შენიშვნა: იმავე კაკურ კილოკავში გვაქვს ო-ნიანი ფორმებიც:

- ა) ა მიღებულია ფონეტიკურ ნიადაგზე (იცხოვრას > იცხოვროს);
- ბ) საგულისხმოა, რომ კაკურ კილოკავში კატეგორიული ბრძანებითის ფორმებში შეიძლება მოგვევლინოს -ა I-სა და II პირში (შევეყებროთ, შეეყებროთ, ვეცადო, იცადო, ვეცადოთ, მევეშელოთ || მჭვჭშოლოთ, დავტუპო, დატიპო, დავტიპოთ...);
- გ) „იმუშაოს“ ფორმაში მწკრივის ნიშნად წარმოდგენილია -ო.

§34. II ხოლმეობითი. ძველ ქართულში ამ მწკრივს აწარმოებდა -ო (შევიპყრი, შევეკრიბი, აღვზარდი, ვწერი, ვიცხოვრი და სხვ.) (76, გვ. 98).

ამ მწკრივის მაწარმოებელი -ო ელემენტი ინგილოურში არ გვხვდება. ინგილოურში ხოლმეობითის წარმოება დაკისრებული აქვს -ყე II -ყ ნაწილაკს. აქედან პირველი -ყე ნიშანდობლივია ალიაბათური კილოკავისათვის, ხოლო -ყ — კაკურისათვის: მოძარავდიყ (კაკი), მოძარავდიყე (ალიაბ.), იცომდაყ (კაკი) იცომდაყე (ალიაბ.)...

-ყ-ს ფუნქციის შესახებ ჯერ კიდევ 1896 წელს შენიშნული აქვს მ. ჯანაშვილს: „შემასმენლის ბოლოში ებმის „ყ“, რომელიც ზოგჯერ უდრის „ხოლმე“-ს და ზოგჯერ აღნიშნავს პიროვნებით ნაცვალსახელს; მაგ.: ვკომყ, ვკამ ხოლმე; მაქ, გაქ, აქ, გოქ, გაქოყ, აქოყ (გაქვთ, აქვთ)“ (იხ. 110, გვ. 90-91).

ყ უს ხშირ შემთხვევაში აქვს ფორმათა გარჩევის (გრამატიკული ომონიმის მოხსნის) ფუნქცია: გაკეთებინებყ მე თქვენ და გაკეთებინებთ ჩვენ თქვენ (110, გვ. 90-91).

-ყე ნაწილაკიანი ფორმები დადასტურებულია სხვა კილოებშიც (მაგ., ფერეიდნულში, მთიულურში).

რაც შეეხება კახურ კილოს, ხოლმეობითი იწარმოება: ა) -ო ელემენტით (მაგ., ქიზიყურში: გადაულოცის, აჩუქის, თქვის) (39, გვ. 96).

ბ) იშვიათად -კე (II-ყე) ნაწილაკით მსგავსად ინგილოურისა — იტყოდაყე „იტყოდე ხოლმე“...

ამჟამად კახურში -**ყე** ნაწილაკი ფაქტიურად აღარ გამოიყენება. მრავალგზისობის შინაარსი ჩვეულებრივ გადმოცემულია **ხოლმე** ნაწილაკის დართვით (გეტყოდა ხოლმე).

§35. თხოვნით-ბრძანებით. თხოვნით-ბრძანებითის II პირის გადმოსაცემად ინგილოურ კილოში გამოყენებულია II კავშირებითის ფორმა.

ამ მხრივ ინგილოური განსხვავდება მთის კილოთაგან (ფშაურისაგან, თუშურისაგან, ხევსურულისაგან და ბარის კილოთაგან — კახურისაგან). პირველი სამის შესახებ აღნიშნული აქვს ა. შანიძეს ნაშრომში „სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნებში“, აქ თხრობითი კილოს II პირის გამოსახატავად გამოყენებულია ნამყო მრავალგზისის II პირის ფორმა (იხ. 80, ფშაური კილოსათვის — §68, თუშური კილოსათვის §70, ხევსურული კილოსათვის — §71).

აქვე მოვიყვანთ ამ კილოების მკვლევართა (გ. ცოცანიძე, თ. უთურგაიძე, ალ. ჭინჭარაული) მოსაზრებებს აღნიშნულ ფორმებთან დაკავშირებით (რა თქმა უნდა, ლაპარაკია თხოვნით-ბრძანებითის II პირზე).

გ. ცოცანიძე: „... მათ უფრო მომავლის ბრძანებითის მნიშვნელობა აქვს“ (მაგ., **მამიტანე** აწყმოს ბრძანებითი იქნება, ხოლო **მომიტანოდი** — მომავლის ბრძანებითი) (99- გვ. 92).

იქვე ავტორს მოჰყავს -ოდ-ი სუფიქსის შემცველი მაგალითები: წაიდოდი, მიუგდოდი, უთხროდი, წამაიდოდი (99, გვ. 82).

ალ. ჭინჭარაული ფშაურის -ოდ-ი სუფიქსიან წარმოებას „ხოლმეობით-ბრძანებითს“ უწოდებს. მაგ.: უთხროდი, დაებჭინებოდი, დაიწეროდი, გამითხროდი, მომაყაროდი, გაუცინოდი... აგრეთვე ხევსურულ-თუშურის -იდ -ი სუფიქსიანებს: გამაეთხოვიდი, წამამგვარიდი, უამბიდი, გაუგონიდი, აჰვადიდი... (104, გვ. 110-111).

თ. უთურგაიძე აღნიშნავს: „... თუშურს თხოვნის გამოსახატავად სპეციალური სუფიქსი გააჩნია: -ლ (← და). როდესაც II ხოლმეობითის ფორმით თხოვნაა გადმოცემული, მაშინვე ეს -ლ (← და) სუფიქსი გაჩნდება ხოლმე; მაგ., მოვიდილ, უთხრიდილ...“ (61, გვ. 50).

იქვე ავტორს მოჰყავს -იდ-ი სუფიქსიანი მაგალითები, სადაც II

ხოლომეობითის ფორმით ბრძანებაა გადმოცემული (დამაყენიდი, გა-
მაყოლიდი...) (61, გვ. 50-51).

კახური კილოც განსხვავდება ინგილოურისაგან თხოვნით-ბრძანე-
ბითის წარმოების მხრივ. კახური კილო თხოვნით-ბრძანებითის
გადმოსაცემად იყენებს -ოდ-ე სუფიქსს და I კავშირებითის სუფიქსს
(მსგავსად მთიულურისა და მოხეურისა): მოხვიდოდე! შემოძაბოდე!
მამწერამდე! (39, გვ. 93).

ინგილოურში, როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, თხოვნით-ბრძა-
ნებითის II პირის გადმოსაცემად გამოყენებულია II კავშირებითის
ფორმა, რომელიც იწარმოება: ა) -**ო**-თი: მრმრმზროლო! მაძცო! მამცო!
მამეცო! მოხტდო! მაძლო! ჩაუნთო! (||ჩაუნთო!)! გაპდიდო! (||გააადი-
დო!), წახტდო! შეხტდო! მაძტანო! მოგტტანო!...

ბ) აზერბაიჯანულიდან შემოსული ალა (ალა „საუკეთესო“, „კარ-
გო“, „დიდებულო!“), ამან (ამან „შემიბრალე“, მიშველე!“), ჟან (ჯან
„სული“, „საყვარელო“) ნაწილაკებით (18, §73).

წინადადებაში ერთდროულად იხმარება ორივე ნაწილაკი: ამან,
ჟან კაცო! ჩემ ქალ ტყეში წაძყონო! (114, გვ. 33). აღნიშნული ნაწი-
ლაკები იხმარება შებრუნებული თანმიმდევრობითაც: ჟან ამან! ჯან
ამან ჟან მამა, ამან მამა! ვაშლ ჩონც მოგტტანო! (114, გვ. 33).

ო-თი ნაწარმოები II კავშირებითის ფორმებს მომავლის ბრძანები-
თის მნიშვნელობა აქვს (წახტდო, შეხტდო, მოგტტანო); ხოლო იმავე
ინგილოურ კილოში **ე**-თი ნაწარმოებ ფორმებს უფრო აწმყოს ბრძა-
ნებითის მნიშვნელობა ენიჭება (მაგ., მამცე! მოხტდე! წახტდე!
შეხტდე! მოგტტანე! და სხვ.): ერ კორცხ მამცე! („ერთი კვერცხი მო-
მეცი!“).

ინგილოურში თხრობით-ბრძანებითის მაწარმოებელი **ო**-ს სუფიქსი
უნდა მომდინარეობდეს -ოდ-ე ან **ოდ-ი**-საგან მსგავსად ფშაურისა
(მომიტანოდე), კახურისა (მოხვიდოდე), მთიულურისა, სადაც მეორე
პირის ბრძანებითი კავშირებითის ფორმით არის გადმოცემული; ესაა
„რჩევითი ბრძანებითი“ (გამოიქცეოდეთო) (96, გვ. 57).

§36. I და II თურქეობითი

I თურქეობითის მწკრივის ინგილოურში შეიძლება ჰქონდეს ორ-
გვარი დაბოლოება: **o'a'** და **ავ**.

-ია-ს მახვილის გავლენით ბოლოში დაკარგული აქვს - ა: -ია —
-ა (18, გვ. 122; 51, გვ. 287).

მაგალითები: გამიკეთევი (← გამიკეთებია), დამიწერი (← დამი-
წერია), დამიჰერი (← დამიჰერია), გამიყიდი (← გამიყიდია)...

ზოგჯერ **ი**-ს წინ ჩართულია **ნ** (უფრო მოხუცთა მეტყველებაში
ჩნდება): მილაპარაკნია, მითამაშნია, უგორნია, ამიხედნია, მიყიდნია...

-ავ თემისნიშნისებრი გვხვდება, ოღონდ მცირე რაოდენობით:
მოჰუნავ (|| მოჰვნავ), დაჰწოვ || დაჰწოვ (← დაჰწვავეს),¹⁶ დამიგლე-
ეავ, მინახავ...

-ნ ჩართულია აგრეთვე II თურმეობითსა და III კავშირებითის
ფორმებში: მეყურნა, მელაპარაკნა, მენახნა (|| მენახა), მეკითხნა;
მეყურნას, გეყურნას, ეყურნას; მელაპარაკნას, გელაპარაკნას, ელაპა-
რაკნას, მენახნას, გენახნას, ენახნას და სხვ.

ანალოგიური მოვლენებს (-ნ ← ენ ჩართვას) ვხვდებით სხვა კი-
ლოებშიც; მაგ.: კახურში (უდავანია, უწვიმნია, მისესხნია, მოუთხოვნია,
უყიდნიათ; ენახნა, ეცემნა, მეეტაცნა, გეელეწნა, ელოცნა, ეგორნა; გა-
მებელნოს (III კავშ.) (88, გვ. 72; 39, გვ. 99-101); ქართლურში: დამი-
ნახნია, მიყიდნია, გამილევწნია, შემიწირნია, აუკიდნია; ებანავნა, მე-
ნახნა, მეტაცნა, მეცქირნა, ეყიდნა, დაებერნა, გაეხარნა... (13, გვ. 143;
27, გვ. 165).

ამ საკითხზე სპეციალურ ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაო-
ბაა; კერძოდ, ა. შანიძის აზრით, **ნ** პირველად II თურმეობითში უნდა
გაჩენილიყო, მაგრამ შემდეგ მისი ანალოგიით თურმეობით პირველში
გადასულიყო. „თურმეობითში ნარის ხმარებისათვის ხელი უნდა შე-
ეწყო იმ **ინიან** ზმნებს, რომელთაც **ნარი** აწმყოშიც აქვს: ვთოხნი,
ვტკეპნი, ვკოცნი და სხვ., რადგანაც ამათ თურმეობითში **ნ** აუცილებ-
ლად გადაჰყვებათ: გაუთოხნია, გაუთოხნა. ამავე ჯგუფს უნდა მიეკუთ-
ვნოს „პოვნა“ ზმნაც: უპოვნია, ეპოვნა (82, გვ. 455).

ივ. ქავთარაძე -ნ სუფიქსის შესახებ აღნიშნავს: „... ეს -ნ (← ენ)
ზმნური ფუძის ისეთივე საწარმოებელი სუფიქსია, როგორც -ან, -ონ, -ევ
და სხვები გამოყენებული სხვადასხვა სერიის ფორმებში“ (70, გვ. 74).

¹⁶ ფუძისეული ვ-სა და თემის ნიშნისეული -ა-ს თანახლომისას: ვ + ა > ო
(დაჰწვავეს > დაჰწოვ).

ვ; თოფურია: „ქართულში -ნ მის წინამავალ ხმოვანთან ერთად ზმნური ფუძის საწარმოებელი სუფიქსი რომ არის, ეს უკვე აღნიშნულია სამეცნიერო ლიტერატურაში“.

იქვე: „ია-ს წინ უძღვის -ნ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ -ნ აწმყოს ფუძეშიც მოიპოვება“ (17, გვ. 489-491).

ო. კახაძის აზრით: „თურმეობით პირველში გვხვდება, თუმცა იშვიათად, ნ-ია ტიპის წარმოება. ნ, რომელიც თურმეობით პირველში გვხვდება, გადაჰყვება ხოლმე თურმეობით მეორეში“ (იხ. 26, გვ. 165). ჩვენი აზრით, ჰირს ამის გაზიარება, ვინაიდან შეიძლება ერთსა და იმავე ზმნას ოთხ თურმეობითში ჰქონდეს -ნ, ხოლო პირველში კი — არა! (დამეზახნა — დამიზახნა და სხვა შემთხვევებშიც).

ინგილოურ კილოში -ნ უფრო ხშირად გვხვდება ოთხ თურმეობითში. მაგ.: მინახნა — მენახნა, მილაპარაკნა — მელაპარაკნა, მიყიდიანა — მეყიდნა და სხვა.

§37. მსაზღვრელ-საზღვრულის ბრუნება

წინასწარ შევნიშნავთ, რომ ინგილოურში მსაზღვრელი თითქმის ყოველთვის უსწრებს საზღვრულს. გვექნება: „თეთრ ცხენ“, იშვიათად: ცხენ თეთრ (კაკ.), ცხენი თეთრი (ალიაბ.):

ეს პროცესი ქართული ენის ყველა დიალექტს ახასიათებს.

1. სახელობით ბრუნვაში თანხმოვანზე ფუძედაბოლოებული მსაზღვრელი და საზღვრულიც გაუფორმებელია (ე. ი. წარმოდგენილია Ø). მაგალითად, თეთრ ცხენ მაყონა, გერ ქალ არ უშობს ყოფილ. დიდ ვაშკაც გაძნარდ. ორ შულ ყოფილ...

ალიაბათურ კილოკავში კი თანხმოვანზე ფუძედაბოლოებული სახელი ორივე ფორმით შეიძლება შეგვხვდეს; მსაზღვრელიცა და საზღვრულიც ხან სრული ფორმითაა წარმოდგენილი, ხან მსაზღვრელი გაუფორმებელია, საზღვრული კი o ნიშნითაა წარმოდგენილი; მაგ.: თეთრი ცხენი აქო. ერთი ყისირი („ბერწი“) კამმეჩი აჯიდა (25, გვ. 180). თეთრ ცხენი აქო.

ინგილოურში (კაკურში) თავისებურია კუთვნილებითი ნაცვალსახელი „თავისი“ და რიცხვითი სახელი „ერთი“. როდესაც მსაზღვრელადაა გამოყენებული, „თავისი“ კარგავს -სი დაბოლოებას, „ერთი“ -თი დაბოლოებას. მაგალითად, თავი გაკეთეული საქმე არ მეეწონა. ფაქჩამ მაჯითხა თავი დეკაცი. ერ კაცი და ერ დეკაც ყოფილ... და მოკვეცილი ფორმები გასდევს ყველა ბრუნვაში (შდრ. (39, გვ. 123-124), ჭავახური (5, გვ. 162): უთხრა თავი დეკაცს. თავი შულმა მაძლა. ერ კაცმა დაჯოცა ბუთუმ.

პოსტპოზიციური წყობისაა საკუთარი სახელების მსაზღვრელი, რომელიც ნათესავის სახელს აღნიშნავს. ასეთ მაგალითებში საკუთარი სახელი ფუძის სახით გვევლინება.

მაგ.: მოსე ტაიძ არ იყო. ჩონსა ნათელ მამიდაჲ მოსულ. ასეთ ფორმებშიც იბრუნვის მხოლოდ მსაზღვრელი: მოსე ტაიძ არ იცოდა. ნათელ მამიდას (ვ)უთხარ...

ინგილოურის მსგავსი ფორმები დადასტურებულია ფერეიდნულშიც; მსაზღვრელი და საზღვრული გაუფორმებელია: დიდ მამულ. ანდა: მსაზღვრელი გაუფორმებელია, საზღვრული კი -ი ნიშნითაა

წარმოდგენილი: ორ საათი (85, გვ. 215-216).

კაკურში ხმოვანზე ფუძედაბოლოებული მსაზღვრელი გაუფორმებელია, ხოლო საზღვრული -ჲ (← ი) ნიშნითაა წარმოდგენილი. მაგ.: ი პატარა ზმაჲ ამბოვს თურმე. ცხრა ზმაჲ ერ სახში ცხოვროვენ... ალიაბათურში მსაზღვრელიც და საზღვრულიც გაუფორმებელია (ფუძის სახით): თითო ზუზუ ბაჯლევს მისცა (18, გვ. 134).

როცა მსაზღვრელი დაბოლოებულია თანხმოვნით, საზღვრული კი — ხმოვნით, ასეთ შემთხვევებში მსაზღვრელი გაუფორმებელია, საზღვრული კი — -ჲ (←) ნიშნითაა წარმოდგენილი: დიდ ზმაჲ, ჩემ გადაჲ... ალიაბათურ კილოკავში კი მსაზღვრელი გაფორმებულია, საზღვრული კი ფუძითაა წარმოდგენილი: დიდი ქუა არი; სამი ზმა ყოფილან; ჩემი ჳმა მინმემ ვერ გაგჲა (18, გვ. 134).

კაკურში ხმოვანფუძიანი მსაზღვრელი და თანხმოვანზე დაბოლოებული საზღვრული გაუფორმებელია: ბუთუჳმს პატარა შულ უყვარს ყოფილ. მაგრამ ალიაბათურში მსაზღვრელი გაუფორმებელია, საზღვრული კი -ი ნიშნითაა წარმოდგენილი: პატრა ქობი ჩადო შიგ (18, გვ. 135).

მოთხრობითი ბრუნვა. ინგილოურ კილოში (ალიაბათური, კაკური) შეთანხმება თითქმის ყოველთვის დარღვეულია (ეს ეხება როგორც თანხმოვანზე ფუძედაბოლოებულ, ისე ხმოვანზე ფუძედაბოლოებულ სახელებსაც). მსაზღვრელი თითქმის ყოველთვის გაუფორმებელია (ფუძის სახითაა), საზღვრული კი -მა ნიშნით გვხვდება. მაგ.: თეთრ ცხენმა დაჯუჯუნა. ერ კუდიან ბებერმა ჰუთხრა (25, გვ. 180). დიდ შულმ ბოჯრ ნადირ დაჯოცა. პატარა შულმა დედამე გააჩივა.

მაგრამ იშვიათად შეიძლება შეთანხმება დაცული იყოს. მაგ.: ერთმა ბერმა (|| ბერ) კაცმა გააჩავა. შენმა მოლოდინმა მაედნო (18, გვ. 135; 25, გვ. 181).

სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში ალიაბათურ კილოკავთან დაკავშირებით აღნიშნულია, რომ „საზღვრული მოთხრობითი ბრუნვის ნიშნითაა წარმოდგენილი, მსაზღვრელი კი — სახელობითის ფორმანტი“. ეს აზრი გატარებულია როგორც მოთხრობითი ბრუნვის ფორმისათვის, ასევე მიცემითსა და ვითარებით ბრუნვებში საზღვრულის წინ დასმული მსაზღვრელის -ინიანი ფორმებისათვის (18, §94).

მოყვანილია მაგალითები: თავისი კაცმა უთხრა; ჩონი დიდი კამანდირმა გუთხრა: ამ ორი ზმამ მასლაათი ქნეს... ცხელი წყალს მამტან; ჩონი ყონაღევს საკმელი მიეცე! ერთი კურას არ წაუდნენ; გველედ ერთი დიდი ხეზე... ორი ჟურათ ვამბოვთ... (18, გვ. 135).

მოყვანილ ფორმებთან დაკავშირებით (თავისი, ჩონი, დიდი, ორი, მამაზაღლი, ცხელი), რომლებიც გამოყენებულია მსაზღვრელად (შესაბამისი საზღვრულით), საჭიროებს განმარტებას.

ჩვენი აზრით, მოთხრობითში (ასევე მიცემითსა და ვითარებითში) დასმული საზღვრულის წინ მდგომი მსაზღვრელის -**ი** დაბოლოება ფუძეშია გადასული.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, -**ი** დაბოლოებინი ფორმები ფუძისეულად უნდა იქნეს მიჩნეული და არა სახელობითის ფორმანტად.

ანალოგიური ფორმები გვხვდება კახურშიც (მაგ., თავისი შვილმა დაიწყო ვაჭრობა. იმან მიეცა თავისი მეუღლეს, თავისი ძმას მოუტანა. ერთ ბებერი კაცმა (39, გვ. 123-124).

ბ) გარდა ზემოთ აღნიშნულისა, კიდევ ერთმა გარემოებამ მიიქცია ჩვენი ყურადღება. ხმოვანფუძიანი სახელის მომდევნოდ მიცემითის -**ას** ნიშნის ნაცვლად დადასტურებულია -**ე**.. სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ეს -**ე** სახელობითი ბრუნვის ნიშანია. მიცემითი ბრუნვის ნაცვლად გამოყენებულია სახელობითი“: ერისტოე ერ ტახ მოუკლავ ყოფილ „ერისტოს ერთი ტახი მოუკლავს თურმე (107, გვ. 361)...

ჯერ ერთი, ასეთი ფორმები იშვიათია, თუ მაინც გვხვდება, ჩვენი ვარაუდით, „ერისტოე“ ფორმაში -**ე ს - ს** ფონეტიკური ვარიანტია. ეს პროცესი ბუნებრივია ხმოვანფუძიანი სახელების მიცემით ბრუნვაში აღმოსავლური დიალექტების ერთ ნაწილში და ჩვეულებრივი მოვლენაა ინგილოურშიც.

საერთოდ კი, თანხმონითა და ასევე ხმოვანთ ფუძედაბოლოებული მსაზღვრელი ინგილოურში, ჩვეულებრივ, გაუფორმებელია; მაგ.: დიდ ქალს უთქომ. პატრა დას თეთრ ტონ^ს აცომს.

ნათესაობითი, მოქმედებითი და ვითარებითი.

ინგილოურ კილოში ნათესაობითში, მოქმედებითსა და ვითარებითში მსაზღვრელი ფუძის სახითაა წარმოდგენილი, ხოლო საზღვრული ამგვარად: ნათეს. -ის, მოქმ. -ით, ვითარ. -ად (|| -ათ).

მაგალითები:

თეთრ ცხენი^ს თმამ აზროვს, სამ-ოთხ ეხლანდელ კაცი^ს წორამ; პატრა ზმი დეკაც ჩონთან დაადგით! (25, გვ. 181). ცხრა შულო^ს დეღამ ვარ... თეთრ ცხენი^თ მოდს შინ; ლამაზ ტანსმო-ზი^თ მოსული ვარ. პატრა შული^თ მოდ ჩონსა...

დიდ კაცა^დ ჰეგ არ ივარგევს. ჩონ ჰენგილაევ ორ ჟურა^დ (|| ჟურათ) ლაპარაკობთ. შენზე პატრა შულად ადყონ.

ჩვენებითი ნაცვალსახელი. ზოგჯერ ჩვენებითი ნაცვალსახელი არ ეთანხმება ბრუნვაში საზღვრულ სახელს. მაგ.: ჰიგი ზოლ ნუ ააქომ (კაქ.) ეს უნავრმა ჰამა „ამ მგელმა ჰამა“ (ალიაბ.) (18, გვ. 135; 25, გვ. 181).

პარალელურად ეს||ევ ჩვენებითი ნაცვალსახელების გახმოვანება შეიძლება გადავიდეს სხვა ბრუნვებში. ეს კაცი, ემ || ამ კაცმა ... ანალოგიური ვითარებაა პირის ნაცვალსახელებსა (ეს || ეგ, ამან|| ემამ, ემას... ეგენი, ემათ) და ზმნისართებში (იქ, აქ) (იხ. 107, გვ. 361).

§38. მართული მსაზღვრელი. ინგილოურში თითქმის ყოველთვის მსაზღვრელი წინ უსწრებს საზღვრულს.

ნათესაობით ბრუნვაში დასმული მართული მსაზღვრელი შეიძლება სხვადასხვაგვარად შეგვხვდეს:

ა) ნათესაობითის ნიშნის -ს ელემენტი კაკურ კილოკავში ყოველთვის მოკვეცილია, ხოლო ალიაბათურში — იშვიათად. მაგ.: ხი სახლ, ღორი ჯორც, ანწლი ქობ, ტყი პირში, ქალი მათაცებელა, ქობის მათხოვნელა (ალიაბ.) (25, გვ. 183-184).

ბ) გვაქვს -ის ელემენტის სრული მოკვეცის შემთხვევებიც, როცა თანხმოვანფუძიან მართულ მსაზღვრელს მოსდევს ნაზმნარი სახელი: პურ ჰამამ, კაც მოკლუამ, პატივ ცემამ... (25, გვ. 183).

გ) ბოლოზმოვნიაანი მართული მსაზღვრელი ასეთ შემთხვევაში -ი || -მ -ს სახით გვევლინება: შიშამ მალეებელა წასლრყნრნ, ჰეჩმინამ უკითხელა საქმი გაკეთევამ არ იქნევ (25, გვ. 183).

დ) მართული მსაზღვრელი შეიძლება იშვიათ შემთხვევაში შეგვხვდეს სრული სახითაც (საქმის გაკეთევამ).

§39. ქვემდებარისა და შემასმენლის რიცხვში შეთანხმება

აღსანიშნავია: ა) სულიერი საგნის აღმნიშვნელი ქვემდებარე ჩვეულებრივ ითანხმებს შემასმენელს რიცხვში: ქალევ წყალზე მიდიოდნენ.

უსულო საგანი კი მაშინ, როცა სულიერის თვისება მიეწერება: გზის აქეთიან ბალახებ ლაპარაკოვენ, გზის იქითიან ხეებ, ბუთხებ ჩურჩულოვენ (25, გვ. 182).

ზოგჯერ გვხვდება შეუთანხმებლობის შემთხვევებიც: წაჰდა ყარვაშები, უთხრეს ამ ბიჰს (ალიაბ.) (25, გვ. 182).

ბ) შინაარსის მიხედვით ქვემდებარეს ეთანხმება შემასმენელი: ხალხი (ყამაათი) შეყრილიყო, ზემდიწევნით: შეყრილიყვნენ (107, გვ. 361). ბუთჰმს („ყველას“) ჩააზინეოდათ (|| ჩააზინეოდაყ)...

გ) იშვიათად შეთანხმება გვაქვს რიცხვში აგრეთვე ორზე მეტი რიცხვითი სახელით განსაზღვრულ სახელებთან. მაგ.: შუდ კაც დგანან. ორ ინსან გზაზე მიდიოდნენ. სამ დაჲ ერთა მოდიან. სამ კაც დგანან.

დ) ეგვევ ითქმის რამდენიმე ქვემდებარიანი წინადადაების შესახებაც; მაგ.: ერ ჟანავარ, ერ თჷლქჷჲ, ერთიც დათ მიჷდნენ (18, გვ. 136).

ე) შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილიც შეიძლება ზოგჯერ შეეთანხმოს ქვემდებარეს რიცხვში. მაგ.: ქალებ/ევნი¹ ლამაზებ/ევნი¹ ყოფილან (18, გვ. 137).

შედგენილ შემასმენელთან მესამე პირში: თუ დამხმარე ზმნა მოკლდება (არიან → ა), მაშინ შედგენილი შემასმენლის სახელად ნაწილს დაერთვის ებ-თან ერთად ნარიც, განსაკუთრებით კითხვით წინადადებაში: ისენ კაცებნია? ისენ ჯარევნია? ისენ კაცებნია, ისენ ქალევნი (18, გვ. 137).

შემასმენელი პირმიმართ დამატებას რიცხვის მიხედვით ყოველთვის ეთანხმება: ა) პირმიმართი დამატება დგას მიცემით ბრუნვაში: ის (პ)ხედავს იმათ „ის ჰხედავს მათ“. ბ) პირმიმართი დამატება დგას სახელობითში: იმამ დადნახაყ ისენ „მან დაინახა ისინი“.

თავი VI. ინგილოურის კახურთან მიმართების საკითხი

ინგილოური კილოს თავისებურებების განხილვისას გზადაგზა კახურთან მიმართების საკითხებსაც ვეხებოდით. განხილვისას გამოვყოფდით ისეთ მოვლენებს, რომლებიც სპეციფიკურია ინგილოურისათვის, მაგრამ კახურს არ გააჩნია, ან ორივე დიალექტში ესა თუ ის მოვლენა საერთოა. საერთო ან განსხვავებული მოვლენების ანალიზის დროს ვუთითებდით სპეციალურ ლიტერატურას.

ინგილოურის კახურთან მიმართების საკითხში ძირითადად მოვიყვანთ სხვაობათა ნიმუშებს, რომლებიც ინგილოურს აქვს, მაგრამ კახურს არ ახასიათებს.

ჩვენს მიერ შეკრებილი მასალისა და, ამასთანავე, თანამედროვე სასაუბრო მეტყველების მონაცემთა ანალიზის საფუძველზე შესაძლებლობა გვქვია გამოვყოთ რამდენიმე განმასხვავებელი თავისებურება.

აქვე უნდა აღინიშნოს: ინგილოური კილოს ალიაბათური კილოკავი უფრო ახლოს დგას კახურთან, ვინემ კაკური კილოკავი. მსგავსება ნათლად ჩანს მორფოლოგიაში (სახელთა ბრუნებაში, თემის ნიშნებსა და დრო-კილოთა წარმოებაში). სინტაქსში (მსაზღვრელ-საზღვრულის ურთიერთშეთანხმება) და რიგ სხვა საკითხებში, რაც ძირითად ნაწილშია მოცემული. საერთო ფორმების ქონა ალიაბათურსა და კახურ დიალექტში განპირობებულია ტერიტორიული ადგილმდებარეობით, ურთიერთმეზობლური კავშირით.

1. ბგერითი შედგენილობიდან აღსანიშნავია: ა) ირაციონალური (ნეიტრალური) გ ხმოვანი, რომელიც გვხვდება რთული შემადგენლობის ზმნისწინებში: გგმოკეთევაჲ, გგმოგევაჲ, გგმოკრულ, გგმობრტაჲ, გგდაწონაჲ, გგდაშითლაჲ, შემოვლაჲ, გმოჲ, გმოთქმაჲ, შემოჲ, ჩგმოჲ... -ში და -ზე: კარმე, კარზე... ო ხმოვნის დავიწროების შედეგად: კიდებან, ორღებეჲ... აზერბაიჯანულიდან შემოსულ სიტყვებში: ყესმათ, ყეზელ და სხვ. უმლაუტიანი ხმოვნები: ო, ო (ზოლ, გოლ, გოლ, ზოტკ, ზოტრ, კოტოტ...); აზერბაიჯანულ სიტყვებში: ოგაჲ, ორუშ, (ე)ოტრდ, გუღაზ, გუმუშ...

ბ) ბილაბიალური თანხმოვანი უ: უმარცვლო უ, რომელიც გვხვდება იქაც, სადაც ძველ ქართულში არ იყო (ქუჲაჲ, რუჲაჲ...).

გ) ინგილოური კილოს ერთ-ერთი თავისებურებას წარმოადგენს ძ-სა და ჭ-ს უქონლობა (ზმაჲ, ზალლ, გზელ, ბზოლაჲ, ყამ, ყადოჲ).

დ) ჰ- || -ც ბგერების სისტემატური გამოყენება ხმოვნების წინა პოზიციაში: ჰამბავ, ჰიგი, ჰე, ჰიქ, ჰერთ, ჰორ... ხმოვანთა ფშვინვიერი დაკარგვის შემდეგ ძლიერი შემართვის შეძენა, სადაც ჰ/ც მონაცვლეობს (ქარ, ქერთ, ქორ); გვაქვს იოტიზებული შემართვა, როდესაც ე ხმოვანს წინ უძღვის ფშვინვიერი ჰ, სადაც ჰ>მ: ჰეზნამ/მეზნამ, ჰეხლა/მეხლა, ჰეშიკ/მეშიკ, ჰეკალ/მეკალ...

ზოგ შემთხვევაში ჰ||ც ხმოვნების გამყოფად გვევლინება: ზროხა-ჰუა || ზროხაყუა? კაციჰუა || კაციყუა? ნანაჰუა || ნანაყუა?... ზმნის-წინსა და ფუძისეულ ხმოვანს შორის (გაჰელვამ, გაჰადუღეულ).

2. ფონეტიკური პროცესებიდან: ა) ერთდროული ხმოვანთა პროგრესული და რეგრესული ასიმილაციის პროცესი (ეზო > ეზომ > ოზომ, მეორე > მეორე > მოორე > მოორომ...); ბ) ვე კომპლექსის მონაცვლეობა უ-სთან (ქართველი > ქართულ) და ვა > უ (გადმოიყვანა > გადმოიყონა); გ) დიფთონგიზაციის პროცესი როგორც მორფემათა ზღვარზე, ისე ერთი მორფემის ფარგლებში (აუშენა > აუშენა || ავშენა, გაუყოფა > გაუყოფა || გაყოფა, ყარაული > ყარაულ || ყარაულ).

3. ორი სიტყვის (ფორმის) შეხორცებით მიღებულია ხმოვანთა უშუალო თანმიმდევრობა (მეუმ ← მე უნდა, საუმ ← სად უნდა, თუ-არდემ ← თუ არადა).

4. თანხმოვანთა დაკარგვიდან: ხანის დაკარგვა: იმააც, დლეაც, გააკეთეველ, წააღველ, ჩააყრელ... წავლა, წორი, წრაფად... სძინავს > ზინავ, სჩადის > ჩადის || ჩიის, სჯობია, ყობია, სჯული > ყულ...

აქვე უნდა აღინიშნოს ერთი მეტად მნიშვნელოვანი გარემობაც. ინგილოურში ს, შ + ტ, პ, კ თანხმოვნების წინ ჩნდება ხმოვნები (ე. ი, უ, ა): სტაქან > ისტაქან || ესტაქან, სტარშინა > ასტარჩინამ, სპიჩკა > ისპიშკამ, სკლადი > ისკლლადი, სშკოლა > იშკოლ || უშკოლ... შტ- კომპლექსი გაყოფილია ი-თი (შტო > შიტო).

თანხმოვანთა დაკარგვიდან აღსანიშნავია ოთხ- და მეტშემადგენლიანი კომპლექსების დაყვანა თანხმოვანთა ორშემადგენლიან კომპლექსებამდე (ბრწყინავს > წყინავს || წყინავს, ბრტყელი > ტყელ...).

სრული რეგრესული ასიმილაციიდან: ღნ → ნნ: დააღვეღნი → დააღვეღნი, შიკმეღნი → შიკმენი, დაყურღნი → დააყურენი...

5. გემინირებული თანხმოვნებიდან აღსანიშნავია ინტერვოკალურ პოზიციაში ორი იდენტური (ერთი და იგივე) თანხმოვნის თავმოყრა:

საჩქელ, დილლამ, სილლამ, პაწწამ, გამოლლამ, ამმიყონით, უნნულ, პაზირარულ... ორი სიტყვის შეხორცებით (ერრამ ← ერთი რამე...). მაგრამ საპირისპირო მოვლენასთანაც გვაქვს საქმე: ანლაუტში ხდება ორი იდენტური თანხმოვნიდან ერთ-ერთის დაკარგვა: მმართველი > მართველ, ვვარჯიშობ > ვარჯიშოვ, გგონია > გონი...

მორფოლოგიაში კახურისაგან განსხვავებითინგილოურს ახასიათებს:

1) ბრუნებიდან: თანხმოვანფუძიანები სახელობითში წარმოდგენილია Ø და -ო-თი (კაც, ქალ, ყმაწულ; კაც და ქალ, კაცივით, ქალიც...), ხმოვანფუძიანები წარმოდგენილია ფ-თი (ქუამ, რუამ, ღუნრმ, თამრომ, ვასომ...), 2) მოთხრობითში გვაქვს ორმაგი წარმოება მი-მ-მა || მი-ნ-მა), მესამე პირის ნაცვალსახელებში მოთხრობითის ნიშნად წარმოდგენილია მ ნ-ს ნაცვლად (ამამ, იმამ, მაგრამ), 3) ნათესაობითის -ის ფორმანტის სრული დაკარგვა (კორცხ დანადრვ „კვერცხის დამდები“), 4) ვითარებითში: ა) -ობა || -ოვა მიზნის გამომხატველ სახელებთან დამოწმებულია -(ა)ნ (ნადიროვან, ყურდღლოვან), ბ) დ-ს ნაცვლად -ფ (მასხარამ მიგდეფსავ „მასხარად მიგდებსო“), 5) მიმართვის ფორმებში შორისდებულის გამოყენება: ოო || ოფ || ო (ოფ დედა!), 6) -ებ მრავლობითის მაწარმოებლის ნაცვლად წარმოდგენილია -ფვ (კაცევ, ქალევ), 7) სახელის მრავლობითობის ორმაგი წარმოება: ქებევ „რქები“... ნაცვალსახელებში: ესენევ, ვგნევ... შედგენილ შემასმენლებში (კაცვენი, ქალვენი), 8) თხრობით-კილოიანი მომავალი დროის გამოსახატავად გამოყენებულია მეშველი ზმნა: მასლრვარ, მამლრხარ... ანალოგიური მეშველ-ზმნიანი წარმოებაა ყველა ტიპის ზმნის აწმყოს S₁-სა S₂ ნიშნის ორსავე რიცხვში: ა) მოქმ. გვარი (ხატავ-ვარ „ვხატავ“, ხატავვართ „ვხატავთ“, ხატავ-ხარ „ხატავ“, ბ) დინამიკური ვნებითი (ბზრდრვივარ „ვბერდები“, ბერდევინ-ხარ „ბერდები“), გ) მედიოაქტივი (ტუზრივარ „ვტირი“, ტირინხარ „ტირი“), დ) მედიოპასიურ და სტატიკური ზმნებს ახალი ქართულისებრი წარმოება აქვთ, პირველსა და მეორე პირში მეშველი ზმნა (ვარ, ვართ; ხარ, ხართ) ერთვის ((ვ)წევ-ვარ „ვწევ(ვ)ვარ“; (ვ)წორივარ „ვწერივარ“), ხოლო მესამე პირში მოკვეცილი აქვს მეშველი ზმნა (ფონეტიკურად გამარტივებული — ა), რის საკომპენსაციოდაც შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილის ბოლო მარცვალს მოუდის დინამიკური მახვილი (წერი). 9) თხოვნით-ბრძანებითის || პირის ფორმებად

გამოყენებულია: ა) II კავშირებითის ფორმა: წახტლო! გაჰდილო! (II გაადილო!) შეხტლო!.. ბ) აზერბაიჯანულიდან შემოსული ალა „საუყეთესო“, ჟან „სულო, საყვარელო“ ნაწილაკები, 10) აწმყოში ვნებითი გვარის მე-3 პირი იწარმოება -ის ელემენტით (ვდევის, ივოცვის, მებრალევის, კეპტევის...), 11) ალიაბათურში ნამყო ძირითადის ნიშნად წარმოდგენილია -ე (მეველე, წეველე), 12) II და III კავშირებითში S₂-ში გვაქვს ა: წაყონას, იცხოვრას... გვედას, მეგეცას... 13) თემის ნიშნებიდან: ა) -აგ სუფიქსის დართვა მოქმ. გვარის ზმნათა აწმყო-მყოფადის ფორმებს (წორაგ-ვარ — დოჰწერ-აგ; დროკ-აგ-ვარ — მოფდროკ-აგ; ჩუჩქნ-აგ-ვარ „ვჩიჩქნი“; ყოფ-აგ-ვარ „ყოფ“... ბ) -ეგ სუფიქსის დართვა (ოქებ-ეგ-ვარ „ვაქებ“, დუაქებ-ეგ „შევაქებ“, დამიქებ-ეგ-ი „მიქია“), გ) ებ-ის ნაცვლად ეგ (იკარგევ, აკეთევს), ობ-ის ნაცვლად ოგ (ვაშროვ, აქროვენ), დ) ებ > ეგ და ობ > ოგ-ის მონაცვლეობა: უშობს (← უშეგბს), ჩაჰსომდნენ II ჩაასომდნენ (← ჩაასობდნენ), ე) გვხდება -ებ//ეგ თემის ნიშნის სრული დაკარგვა (ადულულ, დატყირპულ), ვ) -ოფ თემის ნიშნის გამოყენება სამსავე სერიაში ((ვ)ყოფავ, ჩაყოფა, ჩამიყოფი); 14) სიტყვათწარმოებიდან: სადაურობის ორმაგი სუფიქსის ხმარება: სადატრელ II სადავრელ, აქატრელ II აქავრელ... 15) ხელობის მაწარმოებლად აზერბაიჯანულიდან შემოსული -ჩო სუფიქსის გამოყენება: თუთუნჩი („მეთამბაქოე“), ურემჩი („მეურმე“), კოლხოზჩი („კოლმეურნე“), 16) სინტაქსური ურთიერთობიდან აღსანიშნავია: ა) მსაზღვრელად გამოყენებული თანხმოვანფუძიანი სახელი ყველა ბრუნვაში (გარდა ნათესაობითისა) ძირითადად გაუფორმებელია (მაგ., თეთრ ცხენ, თეთრ ცხენმა, თეთრ ცხენს, თეთრი ცხენი^ს, თეთრ ცხენა^დ, თეთრ ცხენით), ბ) როცა მსაზღვრელიც და საზღვრულიც ხმოვანზე დაბოლოებულია, მაშინ მსაზღვრელი გაუფორმებელია, საზღვრულს კი დაერთვის შესაბამისი ბრუნვის ნიშნები (მაგ., პატრა დაჲ, პატრა დამ, პატრა დას, პატრა დის, პატრა დით, პატრა დად).

გარდა სხვაობათა აღნიშნული ნიმუშებისა ინგილოურის კახურთან მიმართების საკითხში განსხვავება თავს იჩენს წინადადების სტრუქტურაში, უცხო ენიდან (ძირითადად აზერბაიჯანულიდან) შემოსული ლექსიკის სიმრავლეში.

კაკური ტექსტები

ბარიხაშვილი სოლომან, 76 წ. ალიბეგლო, კახი.

1. ალიბეგლო

ერ კაც ცხოვრობს ყოფილ ორანაებში. აეკ, თავში, ფერმას აქათიან. ჰეემანდ ცხოვრობს ყოფილ. ზოგიც ცხოვრობს ყოფილ ოვ, ქათმიხეებში. დაა, წყალ დააგები, ქურმუხ დააგები, ააგრ-იგრ, ტუდა-სუდა. მრვლან გოდმოსულან აქ, ალიბეგლუში. ალიბეგლუ ერ ჩალიან ადგილ ყოფილ, ქაობიან ადგილ ყოფილ. დორთიან ყანდალებ გოუთხრიაყ. მრვლანი დაბინიზულან ეეკ. დაა ესიც თურმენი ალიბეგი მიწაყ ყოფილ. ალიბეგსაც უთქომ: გათათრდით — მიწაყ მოგცეყ, თუ არ, გადთ ექაყ!

მრვლან ესენიც ჩარაყ გასწყდომიაყ დაა, გათათარებულან, მრვლან მიწაყც მიეცი. — აი, თავში სამარიებ, თათარი სამარიებ არის, თათარ ყოფილან. მრვლანი რუს რო ჩომოვდა, ჭერ ემემ, ერეკლე მეფემ მისცა — მინ მისცა — არ ვიცივარ კარგა, რუსიბე ჩააბარაყ? იმაშინსუკან რუს ჩომოვდა, უთხრა: მისაც მობრუნებაყ გინდაყ ქართლუ, მობრუნდით, თქრნბე მოზალტა არა!

მრვლან მადნათლენ ბუთუბმნი, გორ მააბრუნეს კიდე, იქნენ ქართლბ. ხელმეგრე, ველმეგრე! მაგრამ, ამმა, კაკში... კაკში ბუჭითუმ იმ ხალხთან ემეყ იქნა, რაზი იქნა, რო — ქართლ საქნელა! ერ კაცმა თქო: მე თათარ ვარ, გათავდა! ერთხელ გათათრეუვარ, აღარ... ქართლ აღარ კეჭთებ მე.

ჰა, ე კაც დაქირეს, იმ დროზე დილიყან ეზახონენ, ბრნმაშინ, და-აქედუნეს დილიყანზე: დალა! აი, დანაკარგ დაქარგა. იმა ბევრ ოქროწლიც ქონი, ისიც გავერანდა და დანარჩენ მობრუნენ, ქართლბ იქნენ. დანარჩომი მობრუნენ.

ჰემაყ, მრვლან იქიდთი, ეხლა საბქო კავშირ რუმ მოდიოდა, ნიკოლოზ ფაშაყად გადმაადეს თახთ(ი). თახთ ეზახიან, წალან თახთ ვეზახდით, რა ვიცი მე. — ნიკალა ფაშაყად თახთ(ი) გადმაადესაყ — ამბოვენ. ჰა, დაა, დაშა უპატრონო, ხალხ. ხალდ დავჭით უპატრონო. ეხლა თათრებ დრგრხსნენ, თათრებ თქმაში ფაშისტებ დაა! როგორც ბატონებ, რა ვიცი, კაპიტალისტებ დრგრხსნენ თავზე, რო: ეგენ დავკოცოთ, მაგათ იშილ, ბუთუმ შემოსავალ ჩონ დოქჩეს. დრგრხსნენ დორთიანი.

დორთიანი დრგობსენენ.

დაა ერ ემე, ერ კაც ორ შულ ჰქონდა, ერთ ტეარზე ეყო, ერ — ზროხაზე. ორნიმაც მინდორში მოკლეს, ზროხადე წაყონეს, ტეარიც. ტეარ ხომ იციო? — ცხორი. ხო, ზროხადე წაყონეს, ტეარიც. დორთიანაც შაკრულ, აკრუენიაში დაა, ხალ ვერ გადის სოფლით, შანზე. ამაზე ეხლა ერ ლექს მაქ, თქუა ეს?

- თქუთ!

2. საინგილო

(მღერის)

უბატრონოდ დარჩომილა,
ბატრონი არავინ არი,
ცოდვა იყო საინგილო,
სისხლი იღრბოდა ბევრი.

ეს სოფელი ალიბეგლო
გარეშემო თათრი არი,
ერთად მოკლეს ორი ზმანი,
გარეკეს ზროხა და ცხვარი.
ხალხი მოწყენილი არი,
გასაუალიც აღარ არი,
თან ტირილით, თან ქუხილით:
— მაღლა ღმერთი სადლა არი?!

ერთი კაცი ჩამოვიდა,
სახელი თემრაზი არი,
საინგილოს ეხმარება,
დაიბარა თავის ჭარი.
მიადგა იმ ფაშისტ ჭარებს,
გაუვლო თათრის ლაშქარი:
— გაჰწიეთ ჩქარ, რასა ჩადით
საინგილო ჩემი არი!

აბა, აქ არ დამენახოთ,
უჩვენა თავი საზღვარი,
გარეკა და სულ გაყარა,
აღარ არი თათრის ჭარი.

— ფაშისტზე არ უნდა მეთქოს, თათრის კარგა არ გმოდს, წოორ
არ გომოდს, გაიგი ახლა. ფიქირ არა, მოვლან თქონ გაასწორებთ.

გარეკა და სულ გაყარა,
აღარ არი ფაშისტ(ტ) ჭარი,
გახარებულმა სოფელმა
დაკლა დაკოდილი ხარი!

ქაქა და ლეინო შამპანი,
სუფრა გამართული არი,
საღლეგრძელო თემრაზისა,
თამადა ალექსანდრე არი.
ქამა და სმა, კამპანია,
— ახლა კი შუდობა არი.
ეს სოფელის გადარჩენა,
თემრაზ-ალექსანდრეს არი.
ლექსი ამბობს სოლომონი,
ნამდვილი ამბავი არი.
ლექსი ამბობს სოლომონი,
ნამდვილი ამბავი არი —
ესიო!

- საყდარზე თუ არის რამე თქმულევაჲ, ლეგენდაჲ, იგეს, იგეს
მოგუყევით

3. საყდარზე გასლაჲ

მანდ, საყდარს აქათიან, ქომოდთიან, ორმო არის. და ე ორმოდ
დიდ ღრუბ ორმო ყოფილ, ლაფ. ორმოც მეტროდან ორმო ყოფილ. ჰემ
ორმოში უგიც, ჰემაგ გამიგი, რა ვიცი მე, ეხლა. ერ წმინდა ქალ ყო-
ფილ. ის ჰემაგ თუთან თავი თავ იქ ჩოვედი ორმოში. ი ქალ უგეჲ ბეე-
რიც ფულ ჩოვერიყაყ, ჰაჲ გაიგება, რა ვიცი. ორმოც ეხლა ავსილ,
ბეერ არ ავსილ, მაინც ეტყობ დაა, გუბეჲ. მაინც ეტყობ გუბი დაა. იმ
ორმოც დგას. ჰე, ამბოვნენ მაგარ საყდარი, ი წმინ საყდარი, მაგაზე
ლეგენდაებიც.

ერთ ემე, ჩობან ყოფილ, ჩობანს იცნობთ?

- ილაპარაკით ჰენგილაურა, იქ წერი და ზუსტა ილაპარაკით ჰენ-
გილაურა.

ჰენგილაურ ჩობანს ვეზახით, მწყემს ჩობან ვეზახით.

- თქუ ჩობან, ხო?!

ჩობან ყოფილ, იქ ჩომოსულან ყოფილ, საყდართან, აი, ქრვით,
ჩეღლალში. დაა ჩობან თურმენი ქალმებს ქნის ყოფილ. ქალმებ შაქნაში
უთქომ საყდარიბე, უთქომ: საყდარო, შენთან თუ ერ ქარამათ არის, ქა-
რამათ ჰენგილაური, — შენთან თუ ერ ქარამათ არის, ე ქალმებ ვიცომ,
თაში მივიდივარ, მოსლინეახ ნუ დადგლიყას, თი(თ) ჩომოსლინეახ. შუდ
თო თაშ კეჰთებ მეაჲ. — შუდ თოში როგო რუმ არ დადგლიყას!?

ჰა, ჰეჩრამ. ქნის, ე ჩობან იცომს, ტავარ მიჰყრის, მიის თაში, ავად

ვლევ. აი დანაწოლ, სახლში წობ. შუდ თის თავზე, ტავარ ახლა აგრ ჩომოსლაში, ჩობან დაა, კაე კეჭთებ. ღგების, ქალმებიც იცომს, მოდის ჩობან წოროა აქ, ჩონთან. ამბოვს: ჰაა, მაგამ მართლაც არ დადგლიყა, ხედავა, ძალა-უფლება აქ ყოფილ! და ერ ყოჩიც კლავს იმიბე. იმ წმინ-და გიორგიიბე. ერ ყოჩიც კლავს, ექ ქამენ, ლევენ. ე ჩობან ემაგ მიე.

4. მირზა ღღელ

- სხო არაფერლაა თქმულევაჲ? სხო თქმულევაჲ?

კამსამოლ გაღებ გაზგავნა.

— ჰასიათ მალიმ, ხო?

თუთანაც ჰენგილაეებ გაზგავნა, ჩანთებინა საყდარ, იგე საყდარ დაწოწ.

— ასიათ მალიმამ უა?

— ჰა?

— ასიათ მალიმამ?

— ჰოე! ჰასიათ მალიმამ დაწო იგე საყდარ. თუთანაც ჰენგილაეებ გაზგავნა. უგე ენგილაეებიც დაღლუბნენ. ბჭთჭმ ავად გაჯღნენ, დაღლუბ-ნენ. ორღენაჲ წასლეყო, ორნიმაც დაღლუბნენ.

ეხლა, არ უნდოდაყ დაა, ქართლუ, ქართლის ემე... ზიარათ. ქარ-თლი ზიარათ არ უნდოდაყ. ჰაბე ეგენ... მანდ ღიდ ზიარათიაავ, იმაზე არ უნდოდაყ. ჰეჩრაამ, ეს ჩოუნთეს, დაწოწ, ესენიც დაღლუბნენ. მრვლან-ნი ჩონც, ახლა, ჩონიც ისპალკომ რამ ეყო. ეხლა, ამათიც, თათრებისიც, აი, ქრვით დაღვაბა ეზახიან, ერ ზიარათ არის. ამათმაც წავღეს, ჟავრი-ბე დაღვაბაჲ ჩოვნთეს. პრინციბი შახელ შენ?! პატრა ენგილაე იმ ჩონ პრინციბ აკეთებდა ამაჰთან. ამათმა... იმათმა ღღელ მოგიკლეს, ჩონ ენ-გილაემა იმათ მოლლა მოკლეს.

— მინ იყო ე ღღელ. ხო არ იცით?

— ჰა?

— ღღელ ვინ იყო?

— რა ვიცო, კაცო, ახლა, ყორადანშ ეყო ვანო ღღელ, კაკში მიდი-ოდა იქიფთი, თურმენი გზა შოკერიაყ, მოკელაყე. დაა ჩონემმაც იმი ჟავრიბე ღღელ, ემე მოკლეს — თათრი მოლლაჲ, თათრი ღღელ.

— მოლლაჲ?

— მოკლეს, ჰოე, მოლლაჲ. ჰეემაგ პრინციბებ ეყო. ერთმერთზე გადამბულ ვეყავით, მაგრა გოწვალევედნენ, ლაფ. მრვლანია(ე) ჟორდანია რუმ ბატონობდა ემეში, საქართველოში, გახსოვსყა? ჟორდანია ემე ეყო, მეფე ეყო. დაა, საბქო კავშირ რო სიბტა ჩომოვდა, ჟორდანია ეყო მე-

ფე. ჟორდანიამ გაიქცა, უპატრონო დარჩა ეექ. მაგაზეაც ერ ლექს მაქ
კედემ, თუ გინდა, ჩაგაწერინო.

5. ცოდვა იყო საინგილო

ჟორდანია რო გაიქცა,
ობლად დარჩა საინგილო,
ჩაეარდნილა ტრების ხელში,
ეს პატარა საინგილო.

(დამამიწყდა)

ბულბული არის მახეში,
ხალხი ჩაყარეს ციხეში,
როგორც ცხვარი გელის ხელში,
ცოდვა იყო საინგილო.

ხალხი ზოცავენ ქუჩაში,
ხელს იღებენ ქართლის სისხლში,
ერთი ღდელიც მოკლეს გზაში,
აბა, რა ქნას საინგილომ?

ვაშკაცებიც არი ზილში,
ყოველივე გასაქირში,
თათრის ღდელიც დაკლეს ტყეში,
— ამ პატარა საინგილომ.

ვერვინ ვერ გადის ქუჩაში,
ვერც მიდის საქართველოში,
ჩამოვიდა საბჭო კავშირ:

— გამარჯობა, საინგილო!

საინგილოც მაგარია,
თამარ მეფეს ნამყენია,
წორეთ ეტყვის სოლომონი:

— ქედს არ მოხრის საინგილო.

წორეთ ეტყვის სოლომონი:

— ქედს არ მოხრის საინგილო.

თითს, ესე იგი კისერს არ მოდღრეკავსავ, "ქედს" ემაგ თქმამს დაა,
რა ვიცი.

6. ნარვალა (ზღაპარი)

— აი, ნაღილ, ერ რაღაცა ნაღილ მითხარ, ყისმათი ნაღილ, ხო!

— ჰოდა, გამოცანა გითხრო ჭერ, გამოცანავე თქუა?

ერთ ფაშაჲ ყოფილ, ჩონ ფაშაჲ ვეზახით, ანგილაურ ვამბოვ დაა.

— ჰოე, ანგილაურ თქუ!

სულაც ორ დედაკაც ყოლი. სულაც შულ არ ჰყოფილ. დაა, ერ დედაკაც ბეგი ქალ ყოფილ, ბატონი ქალ, ესე იგი, ბეგი ქალ ყოფილ, ერთიც — არაბოლლიჲ ქალ. არაბოლლი იცი?

— ჰოე.

— ჰოე, მერე არცერთიბე ბავშვ არ კეჭტებ ყოფილ. მოსულ, გოჭგი ერ დევრუშ. დევრუში, ერ ბერ დეკაცი. იმა გოჭგი მავან ფაშაჲბე ბავშვ არ კეჭთებ, ყმაწულ არ კეჭთებ. ამდგარ, მოსულ, უთქომ: ფაშა, შენ ყმაწულ არ ქნაჲ მე ფინთა მამდის. მე შენბე ორდენა ყმაწულ და-ვაბადო, ერთ მე მამცემა, შულ წლის თავზე?

უთქომ: მოგცემ, ჰაბე არ გაზლევა? ოლონდ ქეშკი იქნეს, მოქცემ შენ.

ამა გომოტლი ერ ვაშლ, მიეცი ფაშაჲბე. უთქომ: ოთხა გაქერ. არ, სამა გაქერ! ერთ ერ დედაკაცს მეეც, ერთ ერ დედაკაცს მეეც, ერთიც — შენ ქამ, ე ვაშლ. თქონბე წლის თავზე ორდენა შულ საქნელი, ორნიმაც ბიკებ, გადებ. დაა, შულ წლის თავზე ერთ ჩემბე მააცემეხარ, ერთ — შენი. პირობა დრბენ ემაგ, დოგოორიც კრწ. ე ბებერ აგდებს, მიიე.

ე ფაშა მართლაც სამა ჰქრის. ერთ ერ დედაკაცს აზლევს, ერთ — მეორე დედაკაცს, ერთიც თუთან ჰქამს. ერ წლი თავზე ამათუნ ორდენა გადებ კეჭთებთან. ჰაა, ეს დევრუშ იგებს, მოდის, ამბოვს: გეყოლა? ჩემ პირობაჲ შასრულდა? თქო: შასრულდა.

თქო: დგახარა წოორ გზაზე, მააცემეხარა? თქო: ავაა, ეგ რა ქართული, მოქცემ! ერ შულ შენი, ერთ ჩემი. ჰაა, შულ წელ იქნა, ეხლა მასლელ დრომს, ის წააყონელა. ესენ ფიქრობენ: რემენ შულ მიეცეთა, ოლა?!

ერ შული სახელ ნარვალადს, რომელიც არაბოლლი შული, ნარ ვზახიან, დევას, გაიგი? ჰა, ეხლა ამიბე დოვრქუაყ ნარვალად, ნარვალად, ემეჲ, ესე იგი, დევაჩიჲ შული, ჰენგილაური, მა რა!

ერთ ყოფილ ბეგბალაჲ. მეორე შული სახელ ბეგბალაჲ ყოფილ. ეხლა ესენ ამბოვენ, რომელ მიეცეთა? ვერ იჩქარებენ. ანერთ ვერ იჩქარებენ. ჰათარ ჰქნოთა, როგო ჰქნოთა?!

ეხლა ი ბეგი ქალი შულ აზლევს — ახლა იმა ხათირ აკლდებ. ამ ემეს, არაბოლლი ქალი შულ აზლევს, ახლა ამა ხათირ აკლდებ, აგრე-იგრე! ახირ ნარვალადჲ მაგარ ყოჩად ბიკ ყოფილ. ნარვალა ამბოვს: მე წავეალ, მამა. თქონ ნუ იკიდებით, მე წავეალ.

ამ ნარვალას ზგავნიან ამ ემესთან, ამ დევრუშთან. დევრუშს მიჰყა-

ეს. ბრერ-ცოტა, მიდიან გზად, ე გადას გაბრუნება უნდ ცოტა ჰანზე ახ-
ლა — წყლად, ჩონ ფიშოტზე ვამბოვთ, როგორც... დედას, ებნებ დაა,
დედაე ეზახის იმა, ი დევრუმ, დედაე ეზახის ეჰ ნარვალად.

— დედა, — ამბოვს, — იგიტყენ წასულა მინდ.

თქო: წად, მეც ჰევაჰ-ჰევაჰ მივდ.

ეს წავ, ჰანზე, მობრუნდევ, მოვ უკან, კედემ დევრუმ მიჰყობ.

გზი პირში თურმენი შეშად... შიშად დანაქერ კაცებ ყოფილან. ისენ
ხედეს, ნარვალად მიჰყავს დევრუმს. ამ ნარვალას ჩუმათ ებნებიან: ნა-
რვალა, ჰე დევრუმ შენთავ მთაკელი, შენთავ თორნემ ჩაადგებელი,
შააწოლი, შიქმელი. ეს სულაც ყურ არ აქცევს, ჰეჩბეთ ყურადგება არ
აზღვეს ამათ. მივ ისევ, ვითომც ვერ გოგ, მაგრამ გულშ იწერავს, ამა
გულშ იწერავს და მივ, მიჰყავს. მიდის წოროა ამ ემე სახში, დევრუმის
სახში მიდიან.

აქ ერ დღე, ორ დღეს ცხოვრობენ. დევრუმ თურმენი ორმოც
თოლ ოთახ ქონი. დევრუმ ბევრ ქონებაე ჰქონი, ჰარ ოთახიც
ბჰუთჰმრამით გაქედულ, მოწყობილ, სავსე დაა, ორმოც თოლის.

ოთხ თოლი ოთად, ოთხ თოლი ჰაჩარ არ აზღვეს, დანარჩენ აზ-
ღვეს. ოზდა... ოზდათჰქსმეტ თოლი ჰაჩარ აზღვეს ამა.

ებნებ ნარვალას: წად ჰე თოლებ გაად, შაჰჯედ, — ამბოვს, —
ბჰუთჰმ შენი ჰეგენ.

ამბოვს: კად! მივ, აღებს, კრტავს: ე თოლ გაქედულ. კოსტუმი,
ბჰუთჰმრამი მოწყობილ. ისერ თოლ ჰემაგ, ისერ თოლ ჰემაგ... ჰა, ოზ-
დათჰქსმეტ თოლ აღებს, ოთხ თოლ ჰაჩარ არ აქ დაა, ოთხ თოლ ჩებ.
აგდებს, მოდის.

ჰეჩრამ, ამათ პურ უთავდებაც. ე დევრუმ ამბოვს: მე ცომ მოვზი-
ლო, ნარვალა, შენ დააკარ, მე ქეფსუზ ვარ ცოტა, არ იქნება? ამბოვს:
იქნებ, დედა, დავაკრავ.

ჰა, ე დევრუმ ცომ ზრლავს. ამ ნარვალას გზაზე რუმ შეშად და-
მკრელებმა ჰუთხრეს, ის გაახსენდა გულში. დაა ცომ ზელავს, თორნემ
ბევრ ჰყრის, აყრევენებს. თორნე მაგრა გააცხელ, — ამბოვს, — დევრუმ
ებნებ ნარვალას.

მააქს შიშად, ბევრ ჰყრის. იმთონ აცხელებს, რო გორც წასულად
აღარ კეჰტებ. ერ ქობ დობს თორნემ. დიდ თორნე ყოფილ, დიდ ქობ
დობს. შიგაც ასხმენ წყალ. ამბოვს: დედა, ეს რადებთა? ამბოვს: შულო,
პურებ ნუ ატყრიცას წინადთი, იმიტომ. ჰა, ი წყალიც იმისთანა გაცხე-
ლებულ, დულს. ამბოვს: ეხლა დააკარ. ნარვალა ამბოვს: დედა, მე ჰეჩ-
ბეთ არ დამიკრავ, ერ პურ შენ დააკარ, — ამბოვს, — მრვლან მე და-
ვაკრო, ნარჩომ. ამბოვს: კად. ე დევრუმ ერ პურ აქეთებს. აქ დაკრაში

ნარვალად როგორ სწევს თავი დაჰყათით, ყუათით, თორნემ, ი წყალში, იქ ქობში, იქ იხარშებ დევრუმ, ჩებ.

მარტო ნარვალად, ჩებ. ეხლა ამი ჰაჩრებ ბუთუმ ააქს. ეს, ამბოვს: ი ოთხ თოლ მე არ გამიშო გაალებელა, წავდე, ესენ გავალო, ნოხო რას იქ. შეილებ ოქრო იქნეს. წავ ეს ოთახ გაალებელა. პირველ ოთახ გაალებს, შაჰხედავს, შიგ ქალ ჟის იმისთანა ლამაზი — ზედა და თორე. ე ქალ ებნებ ამ ბიქს, ამბოვს: გადა, — ამბოვს, — მალე კარ დაგულ, — ამბოვს, — თუარ, მააკდომუარ. ერ წელ მაკლი, ამბოვს, ერ წლის თავზე მალა, მე შენ ვარ. მალე კარ დაგულ, — ამბოვს, — თუარდემ, მააკდომუარ.

შიგინ-შიგინ გადაე გულავს კარ, კლრტავს. (— თავ ხედავა?) მეორე თოლ აღებს ეხლა. ი ოთხ თოლ რო იღვა, მეორე თოლ აღებს, ერ თოლში ქალ ეყო, მეორე თოლ აღებს, ამ თოლი შიგაგთი გომოდის ერ წითელ ცხენ, წითელ ტონ, ჩონ ტონს ევზახით, წითელ ცხენ, წითელ ტონ, წითელ საცმელ ზედ, ბიქიბე. ამ ბიქიბე წითელიც საცმელი. ცხენ გომოსულაში ემ... ბიქ იქერს. შაკმანზულ ცხენი, ყანთარაღა რამ, თავისი. შა, იქერს ბიქ, ამბოვს: ბიქო, გამიშ, წავდე, ამბოვს, — როცა დაგვირდებ, მოალ, მე შენ ნატრვას ავათიებ.

შა, დაა ბიქ ბალან ჰრის ზედაგთი, ყოლთუხში დრბს, უშობს ცხენს. ცხენ გაფრინდა, გავ, წაჰდა. მრველ, ე მესამე თოლ აღებს, ხედავს, იქაც თეთრ ცხენ, თეთრ ტამსმუზ, თეთრ ბუთუმ ყანჩი, ყარაშოღლა, მათრახ ყანჩი დაა, თეთრი ბუთუმრამ. ეხლა შოშკაეც არისი? ყირინე ევზახით ჩონ. შოვ დაა, ისიც არის, ბუთუმ თეთრი. ამააც იქერს, დერალ. იქერს, ამბოვს: ბიქო, გამიშ, გადაო, გამიშ, ამბოვს, — როცა შენ დაგვირდებ, დეგესწრბ. ჩემზედაა ბალან მოშქერ, შადნახ. იმი ზედაგთიაც ბალან ჰჰრის, ინახავს.

შა, ეხლა მეოთხე თოლ აღებს. ხედავს, იქაც შავ ცხენ, შავ ტამსმუზ, შავ შაკმანზულ, შავი ბუთუმ დაა, ამასაც იქერს. იქერს, ამბოვს: გადაო, გამიშ, როცა დაგვირდებ, მე შენ მაშინ დეგესწრბ, მეგესწრბ. დაა ამი ზედაგთიაც ბალან ჰჰრის, იღებს ყულთულში, უშობს. ესიც გაფრინდა, წაჰდა.

ეხლა ამ გადამ აქ რა გააქეთასა? ქალთან მიე — ქალ ამბოვს, მააკდომუარ, ნუ აღებ კარ. ერ წლის თავზე მოა, მე შენ ვარ, — ამბოვს. ეს სა წავდესა, კაცო, რაე იცხოვრასა — მარტო ერ ბაყუშ! დაა ეს აღგებ, დატოვებს აქავრობაე, წავ. ამბოვს, წავდე, ერ წელ ნოქრობაე ქნო, სხოგან, ა ვიცი, აქ-იქ გავატარო ერ წელ. ერ წელსუკან მოჰდე.

გადასაც იმისთანა თმაე ჰქონი, შუაზე, აექ შუაზე, იმისთანა თმაე ჰქონი, როგორც ოქრო, ფელავს. უგემგე თმა ჰქონი, ზედაც ღოვზურავ

ფაშ. ფაშ იცითა თქონ? ჰოვ, ზედაც ფაშ დოუხურავ.

ეს აღგებ, წავ. წავ, წავ — ბევრ წავ, ცოტა წავ, ერთ ფაშასთან გოუწვევს. გოუწვევს, ექ დოვზახებს, ეტყუს: მე ექ ერ საქმე მამეცით, (ტივერნახ), ეხლა ერ ფაშასთან წავ, ეტყუს: მე ფალირ კაც ვარ, შა ვიცი, ფთიმ კაც ვარ. ერ საქმე მამეც მეც, ექ ვიმუშავო, შენთან.

წავნენ, ფაშას ეტყუნ, ამჟურა ერ ბიჭ მოსულ, ამბოვს, ერ საქმე მამეცს. ამბოვს: აში, წადთ, მადყონით, ოვ, ყაზებ უყურას, ყაზებ. ყაზებ უყურას, — ამბოვს, მაგამ. წავნენ, მადყონენ. ეზო ბოლოზე ერ ქონიც მიშცემს, ამა ეტყუს, იგე, ყაზებ ემან უყურ, გაყარ-გომოყარ. ეს გაჰყარის — გომოჰყარის.

ფაშასაც სამდენა ქალ ჰქონი. ეხლა ეს რო პირ დაბანაში მალივი იბანს, ივლის თავ, პატრა აკუშკა ყოფილ. ამ ფაშაჲ ქალს აკუშკადით დომზორნი, შოვხენი, შადა?! ეს ფაშ მოვდასუკან, ლამაზ ბიჭ კეშთებ, თავზეაც ოქროსავი(თ) თმებ აქ, კად თმებ აქ, ლამაზ თმა აქ. ეწონებ ფაშაჲ ქალს ამა, ეწონებ ეს.

შა ერ წელ გავ — ერ წელიც არ გავდა ერ რქს თრ იქნებ, ე ფაშას ეტყუნ; შენ ქალებ მოსწრობი, კაცო, შა დრომდინ ინახავა, უნდა გაათხოვო, შაბე არ ათხუტება ესენ? ეტყუს: კაცო, ჟერ დრო არ აქოყ, მე... რა გინდაყა თქონ ჩემგნი? ამის, ამ ფაშას ერ დაჲ იქნებ. ე დაჲ წავ სამდენა ნრს მაღლებს, ნრს ფაშაჲთუნ: ერთ მაგრაა მოწეულ, ძალიან. ერთ ცოტა კარგა მოწეულ, ერთიც ცოტა ახალ მოწეულ, მოყამებულ. წაღლებს, ტაბაკში ჩადრბს. ტაბაკ რუმ იციო? ტაბაკში ჩადრბს, წაიღლებს, ფაშას წინ დაადრბს. ამბოვს: ადს შენ დიდ ქალი, მაგრა მოწეულ, დროდს; ადს შუალა ქალი, ადსიც — პატრა ქალი. შადებ ინახავა ესენ? გაათხოვ!

დადს და! დას დოვეჟრა, თქო: კად, ზუალ ჩემ ხალღ ბუთუშმ დააგრუვით, ახალგაზრდა ბიჭებ, შუთხარით, რუმ გომოვნენ. ჩემ ქალებს რომელ ბიჭიც მეეწონებაყ, ამათუნ მიაცემუარ. შად, დაგრუვდებ ხალღი შულებ, ეხლა, ბატონები შულებ, რა ვიცი, ბეგი შულებ, იმისთანა ემეებ. შაა, ზოგ ჩაცმულ-დახურული კარგა, დუხნიბ დოუხსნამ ზედ: ფაშაჲ ქალ ჩემთავ მათწონებელიავ.

ფაშამაც გამადყონა ქალებ, დააყენა ჟერგად, თითომ თითო ვაშლი მისცა ქალებს. თქო: ექადით გაატარით. ე ხალღ ბუთუშმ გაატარით. რემენ ქალ ჰემენსაც დოუტყამს, აჲ, ამასთან წაასლეღი. გაატარეს.

დიდ ქალმა ერ ბეგი შულებე დაარტყა, მეორე ქალმაც მეორე ბეგი შულებე დაარტყა. ესენ დადნიშნენ უჟე. პატრა ქალმა სულაც არ დაარტყა. თქრს, ვად, ეგ რა თქმადსა? ვინ დოქჩა, ვინ დოქჩა?! უგე ყაზ ნაყურ ქაჩალ დგას. თქრს: შაში, ადსიც მადყონით, — თქრს, — შაში,

აღმა მადწონებსა ეგ? თქვს: მადყონით, — თქვს, — ნოხო რად ჩედის.

მადყონეს, გაატარეს — ამა, მაარტყა! ეს გადადხორწა, თქო: მე არ მამხტო, არ! — თქო. ეხლა ბიჟი, გაიგი, ბიჟობს. ჰა, დაა მეორე გაატარეს, მეორე კედემ მაარტყა იმა. ე ფაჰაჰა გაჟავრდა მაგრა: — მა ქაჩალს რას წონობსა ეგ, რაშ უნდა. ეგ ჩემ ქალ არა, ისერთი!

ჰმ, მესამე(დ) გაატარეს ხალხ, მესამე(დ) გაატარეს, კედემ უგემ ქაჩალს მაარტყა. ჰო, დაა თქო: წადყონით, ჰო, ეხო ბოლოზე, ოვ ქობში, რაც უნდ, ქნან, მაგიბე ქორწილ არ საქნევეარ. ისერ სიზეებზე ქორწილ ქნა, იმიბე აღარ ქნა.

დაა ჰაა, დრო იქნა, ფაჰაჰას მეორე ფაჰაჰამ ომ გომოტუცხადა. ომ კი არ გომოტუცხადა, აარ, ავად გაჰვდა, ფაჰაჰა. ავად გავდა. დოვზახა სიზეებ, თქო: მე ჟედრანი ზეე მინ, თუ ჟედრანი ზეე დავლივ, კად ვიქნებ, თუ არ — ვერ. წამლებ რამ ხედრ არ ჩედის. ჰა, სიზეებ, ორდენა სიზე გაზგავნა ჟედრანი ზედზე. ე პატარა ქაჩალ სიძემაც უთხრა: მეც მამციტთ ერ ცხენ მეც წაუდე. უთხრა: აში, შენ რა ჟედრანი ზეე მაალე-ბელია, ქაჩალს მინ მისცემსა ჟედრანი ზეე?!

დაა, მისცეს ერ ფაშატ, დაჟდა, წავდა. ერ ლელეში დაამბა ფაშატ, გამაღლა წითელ ცხენი თმაჲ. რუმ დაწო, წითელ ცხენ ხუხუხუხუხუხუ მოვდა. მოვდა, დაჟკირა, ტონ ჩადყო, შეჟდა ზედ — გაფრინდა ცხენ. ისენ დიდ ხანი, წასულან. ეხლა სა წავენნა. უნდა დაა, აი თურუქებში აღა-მაზი დუჟუჟზე, რამზე წავენენ, გარაჟ ჟედრან იპოვნან. იცის დაა, ექა წასლენიაჲ.

ჰე, გადა, დაჟდა ცხენზე, გომოტუდგა ამათ. ამათთუნ გოდოტუჰრო, წაუდა. წაუდა, გომოტუდგა ერ ჟედრანს ცხენით. იმ ცხენს რად დეჟეწევა გადა? დააწრო ჟედრან. ჟედრან გადააქცივა, ჩომოვდა, მააყოლა — მოწოლა. მოწოლაში უთხრა: გემოდ ზირზე, გემოდ ზირზე, გემოდ ზირზე! — ეხლა რო ჰწოლავს, — გემოდ ზირზე იქნესავ. ამ ყაბში რო ჰწოლავს, გემოდ ზირზე. დაა სამდეფა ემაგ თქო. ეს რო დაახწივა, ჟედრან გოტუმო.

თქო: აბე გაზლევეა, არ გაზლევე. უთხრეს, ეან-ამან, ეხოწებიან: ამა, ჟედრანი ზეე ცოტა ჩონც მრგოც. უთხრა, კად, მოგცემე. ამ გადას ფეჩათ ჰქონდა. ჰაჲ, როგორც ისპალკონი ფეჩათ არ კეჰთება? იგემგე ერ ფეჩათ ჰქონდა გადას. თქო: თქონ გაიჰადით უკან აიჰ, თითომ თითო ემეზე, კაქაზე ფეჩათ დავჰკრო — მოგცემე ზეე, თუ არ — არ!

ერთმეთს უთხრეს, კაცო, დაჰკრას, ექ მინ დაანახელია? ჰაჲ საქნელია? ჰმ, გაიზდეს, დაჰკრა ფეჩათ მართლაც, დაჰკრა, ჟედრანი ზედც მისცა, ზეე-ზედთი ჩოტსხაყ იმათ, ზირ შადნახა თავიბე. დაავდეს, მოვნენ. მოვნენ, ახლა იმათმა მოხარშეს, გააჰეთეს, წალეს, მისცეს. ამამ მოუდა იმ ლელეში ი ცხენ გოტუმო, წითელ ცხენ. უთხრა, შენ გაფრინდი! იმ თა-

ვი ფაშატზე დაედა, მოჟდა ჰევამ-ჰევამ, იმათანი გჷან. მოვდა თავი დე-
დაკაცთან. უთხრა: აჲ, ჭედრანი ზეჲ მეც მამილი, გააქეთ, — უთქომ, —
ემეჲ, შექამად გააქეთ, ჩონც კომოთ, მამადებაც წადლ. თქო, კაჲ! — დე-
დაკაცმა. გააქეთა ლამაზა. აი, იმათ წოვლიაჲ (მეორე სიძეებს, მ.ბ.),
ფაშაის უქამი, შოვხენი, ჰეჩბეთ უგემურ რამი. ჰა, დაა ამამაც წადლა, ამ
ქალმა. თავი დედასთან ერთა(დ) წაჟდა. ჰა, უთხრა, აჲ ქალსაც მოჟ-
ლი, პატრა ქალსაც მოჟლი, შენბე ჭედრანი ზედთი შექამად გოუქეთები,
ქამ ადმისიც, აქათიაც.

თქო: აჲში — თქო, — მაგი მანალეჲ ზედთი რა... რაჲს, იმათ ქომ,
რა იქნა, — თქო, — მაინც.

თქო: აში, ქალს ხათირ დააკლდებ, — თქო, — ერ კოვზ, ორ კოვზ
აჲლ, რა კეჰთება? — თქო, — კი არ მააკლრლი შენთაჲ. ააქს ეს ერ
კოვზ, ააქს — იღრბს, ხედავს, გადა, იმისთანა გემრიალი, იმისთანა სა-
ქმელ ჭერ არ უნახი იმა. ჰა, ჰა მეორე, ჰა მესამე — ეს ბჷთუჷმ ქამს ამ
საქმელს. ქალს ებნებ: აღარა შჷლო ჰემის? — ამბოვს. — არა, მამა, გა-
ვაქეთით, შენბე ერ ჟამ ოჲლ, ნარჩომ ჩონ შქომით, აღარა.

ჰეჩრამ, რაჲ სათქმელი? ეს ამითაც ცოტა კაჲ იქნა. ეხლა ამ გაღი
ემე რო ქამა, ცოტა კაჲ იქნა ფაშა. მერე დოვზახა ისერ სიზეებ, თქო:
მე ჭედრანი ჯორც მინდ, ჯორც თუ ჰქომ, კაჲ საქნეჲარ. ჰაა, წაენენ ი
სიზეებ, დაენენ თითო-თითო მარანზე, ძალაა! — მივშეს. ამამ უთხრა,
მეც მამ ერ ცხენ, მეც წაჲდე, მამა.

თქო: აისა, შენ მანალეჲ ჯორც იქმება? — თქო. ამ დედამ უთხრა:
ჰაში, გაწყრებ, ხათირ დააკლდებ, — თქო — მეეც მაგაც ერ ცხენ, ჰა
კეჰთება? — თქო. წევეს ოვ, ფაშატ დაიქირას, წევეს, — თქო.

წაჲდა, ფაშატ დაჲქირა, წაჲყონა, იმ ლელეში დაამბა და გატუჲსა
თეთრ ცხენი თმაჲ, თეთრ ცხენ ხჷხჷნ-ხჷხჷნ მოჟდა. მოჟდა, დერჰალ
ჩაიცო ტონ, დაედა, წაჟდა. წაჟდა, კედემ იმათ გოდოვჰსწროჲ, წაჲდა
იმ ემეზე, თურუთებში შაჰხედა, ერ ეჲირან ზოვნის. გომოდგა ამა.
ცხენს რაჲ დებწეჲა, გადა? ჭეირან გადაიქციჲა, ჩომობტა, დაკლა. და-
კლაში ესენიც დეესწრნრნ იქ, ესენიც ჰუწევენ საჲქი. დაკლაში თქო: ამი
გემოჲ თავ-ფეჲში, გემოჲ — თავ-ფეჲში, გემოჲ — თავ-ფეჲში! — სამდე-
ფა თქო, დაკლა.

ჰაა, ესენ წაენენ, ეხრწებთან ამა: ჯორც მრგრც! ამბოვს: აარ, არ
მოგცემჲ! ამბოვს: აჲქში ფულ მოგცეთ, რაჲ გინდ მოგცეთ, მრგრც
ჩონც. თქო: კაჲ, მოგცეჲ. თქონ უგემ გოდნი კაქებზე ი მეორე ფეჩათ
არის ჩემ, ისიც დავჰკრო მეორე თარაფში, მოგცეჲ. ამბოვენ: აში, წაღან
დოგარეს ჰა იქნა, მინ დაანახელია ექ?! — კედემ დოგარას!

კედემ ჰკრავს ეს ფეჩათ, აზლევს. ჯორც ამათ აზლევს, თავ-ფეჲ თუ-
თან მააქს. მააქს, ეხლა იმათ მოვლიაჲ, წინდაწინ მოსულან. ეს მოჰყონს

ამ ცხენს კედემ ღელეში ჰუშობს ემეს, თეთრ ცხენს, ჟღებ თავი ფაშატზე, მივ დავაშ-დავაშა. ჰა, მივ დაა, მეორე სიზხეებს წოვლიაყ. ახლა ემა უქამი, შოვხენი, ჰეჩბეთ გემო არ აქ. ეს ღელაკაცს ებნევ, ამბოვს: გააქეთ კორკოტ! კორკოტ არ ვიც, თქონ რას ეზახით? კორკოტ აქეთებს ღელაკაც, კარგა ხარშავს, მაგრა. დაა გამააქონ, თუთანაც ჰქამენ, ერ ჟამ იმიბე ააქს, ფაშაადბე. ნარჩომ თუთან ჰქამენ. ამბოვს: წადლ, მეეც მამადბე. მივ, მიაქს ფაშასთან, აზლევს. ფაშა ამბოვს: იმათმა ჯორც მადღეს, მე ჰქომ, რა იქნა, თავ-ფეყ რაშ მინდა? ე თავი ღელაკ ამბოვს: კაცო, მოუღიაყ, — ამბოვს. — კაცო! ჰერ თავი ღელაკ ებნებ, ამბოვს: აში, მოუღი ახლა ყმაწულორ, ისიც ერ ინსანი. ჰეგ ჩაავარდნი, თავ-ფეყ ჩაავარდნი, თავ-ფეყ მოვლი ამაც. ერ-ორ კოვზ ადლ, რაჲ კეპთება? ეს ერ კოვზ ააქს, ხედავს, გადა, ავე გემრიალი, ამისთანა საქმელ არ უქამი. მეერე კოვზ ააქს, ჰა მესამე ააქს, გადა, ეს ბუთუმ ჰამს. კეპთებ ფაშა ელასალა კად.

ჰეჩრამ, ჰაა, ღროჲ გადის, ხან გადის. ფაშას მეორე ფაშაჲ ემეჲ, ომ უცხადებს. ამბოვს: ჩემ პატრა ყოშინთან ომზე გომოდხარ, ხუალ, მავან მეიდანზე.

ესენ ფიქრობენ, ჰათარ ქნოთა? — ამბოვენ: აში, გომოუცხადები ომ, გავალთ, ან დავამარცხებთ, ან ღოგომარცხებს.

ესენ, დილაჲ კეპთებ ეშადებიან, გადიან. ე გადაჲ თხოვს კედემ ცხენ ფაშას, ამბოვს: ერ ცხენ მეც მომ, მეც წავდე. — აშ, შენ რა გააქეთებხარა? — ამბოვს ემე, — ემთონ ჟარაებ აქ... ემათმა, ამათ წინ შენ რაჲ ხარა? — ამბოვს.

ეხლა ღელაჲ კედემ ებნებ, ამბოვს: ახლა მეეც, რა კეპთება?

აი, თავი ფაშატ აზლევს ემა კედემ, მიჰყონს, იმ ღელეში ამბავს, შავ ცხენი თმაჲ ტუსავს ეს. შავ ცხენი თმაჲ რო ტუსავს, ხუხუნ-ხუხუნნი(თ) მოდის შავ ცხენ. ჰა, ღერჰალ ჟღებ, შავ ტონ იცოშს, შავ მათრახ, შავ ყილინე, ბუთუმრამ. აქა გაქანდებ, ისენ წასულან, ჰა-ჰას უწევენ იმ ყოშინთან, ეხლა უნდა დაა ღეეტაკენ ერთმეთს. ჰა... ეს მიდის, ამათ შიგადთი ზარბ. შავ ცხენ, შავ ტონ ვილაცა მოვდა, ხედენ ესენიც. ამათ შიგაჲ ზარბ. მივ, იმათ ჯოცავს. ეხლა ფაშაჲც არისი აქ, ფაშაეზიცი, იმათ ფაშაჲც არის, ემათ ფაშაჲც არის. მარტო ფაშას ინახავს, დანარჩომ ზოგ ცხენ წიხლით, ზოგ ყბით ჯოცავს თითო შოშკადით. აგრე-აგრე ბუთუმს წყრტავს.

სისწრაჲე აქ გადას იმისთანაჲ, არ შეიზლებ — ღელვაჲ, როგორც ღელვა. დაა ესენ ჯოცავს, ბრუნდებ, მოდის. აი ლექ თით იქრებ, ცოოტ სისხლიანდებ. დაბრუნება მოსლაში ე თავიან ფაშაჲ, ეხლა რომლებიც დაჯოცა... ის ფაშაჲ ინახავს, იქ მარტოკა რუმ დაბრუნები მოსლაშ, ამათ ფაშაჲ ხედავს, თით ასისხლინებულავ, თავიბე ვინც მეეხმარა. ეს

გამააქს თავი გულგაზ, აბრაშუმი გულგაზ, უხრვს თით, უკრავს, ამბოვს: დაცა, ერთა წავლეთ, შენ მე მამხმარებხარ.

ამბოვს: არ მინდა მე. აი, აგლებს, დალა! — მივ. ბრუნდებიან, მოლიან ისენ სახში. მოლიან, ეს კვლემ მივ თავი ფაშატზე უღებ, ამ ცხენს უშობს, მოლის კვლემ, ემეში, ბინაში, თავი ბინაშ დაა, მოლის, ქალს აზლევს გულგაზ, ისხნის. ამბოვს: ადს მამაე გულგაზი, აბრაშუმი გულგაზი. მაგრაა გარეცხ, — ამბოვს, — გარე... გარეთიან მარაზ დაკიდებულ (მარაზ ვეზახით ჩონ), — მარაზზე დაჭკიდ, — ამბოვს. ჰმ, ამბოვს: კად! ქალ რეცხავს მრჰკამა, მიაქს, მარაზზე კიდებს.

ეხლა რო ომში მიდიან, იმათ სავალ უგეჰაითი დაა. ხო, ერთიც იქითი კიდე ხაბარ მოლის, ამბოვს: მალლე მეორე ყოშინთან უნდა ომში მოხუდეთ ჩემთან. ფაშაე კვლემ მეორე ყოშინ ზგავნის. დილაე კეჰთებ, ესენ კვლემ მიდიან. კვლემ ე ბიჰიც ამბოვს: მეც მამ ცხენ! ამამაც... თავი ფაშატ აზლევს. ე ემეე იქიდ წასულაში ფაშა ხედავს, გადა, ეეკ ერ გულგაზ დაკიდებულ, გადა, ეს ქაჩალ რამი, ემა ემგე გულგაზ სა აქა? ეს ცოტა ეკ ებარებ; — ჩემ გულგაზ იქნება? ხედავს აში, ემასთან რა აქა ჩემ გულგაზ?

კვლემ იშლის. ჰოდა, მიდიან. დაა მივ კვლემ ეს, ფაშატ მიჰყონს ლელეში, ამბავს. თავი იმეე, თეთრ ცხენი თმაე ტუსავს, თეთრ ცხენ ხუხუნ-ხუხუნ მოლის. წალან შავ ცხენის გატუსა, არა? ახლა — თეთრ ცხენის. ჰა, ხუხუნ-ხუხუნ მოლის, დერჰალ უღებ, ცხენზე, იცოშს თავი ტამსმუზ, თეთრ ტამსმუზ, მივ. მივ, ამათ გააწვეწველ დროზე ამათ შიგათი ზარბ, მივ. კვლემ წინდაწინ იმათ ჯოცავს, უღეტავს სისწრაფეთი, თავის ცხენით ჯოცავს?! ცხენიც იმისთანა ცხენი, აამაე იქერს, ყბი ოჰქ, ესრჰს, ფეყ კრავს წინა, აიმაე ფათალებ კრავს, უკანი ფეყ კრავს. ვერ მიდიან ჰენმინამ გორც დაა. თან თუ შეესტო იმი ყირინე, ნალდი! — იმ გადის.

ჰა, ჰეჩრამ. ეს ჯოცავს, ბრუნდებ. დაბრუნებამ ხედავს — კლავ დაქრილი, ამ გადის კლავ დაქრილი ერ პატრა. მოლის უგეჰათი. ემათთან(თ) წასულაში ე ფაშა ებნებ: დედექ, — ამბოვს, — კლავ შაგინშო! თავი ემე გამააქს, დესმალ, წალან დესმალი ხევენენ ყელზე, გალისტუკ-მალისტუკ სა ეყო, რო?! ჰოდა, დესმლით უკრავს ამა, ველ. მოლის ე გადაე. ამბოვს: დედექ, ერთა წევეთ! ამბოვს: არ!

აიქაე სტრბ, მოლის გადა, მოლიან შინ. ეხლა ი გადაც ი ცხენ ჰუშობს ლელეში, თავი ფაშატზე უღებ, მოლის შინ. დედაკაც... ისხნის ე დესმალ, დესმალ ვეზახით ჩონ ემეს, ქალს აზლევს, თავი დედაკაცს, ამბოვს: ა ეს გარეცხ მაგრაა, მამაე დესმალი, კლავ შამიზივა, გარეცხ მაგრა, ემან გარე დაჭკიდ, გულგაზთან. ამბოვს: კად. რეცხავს, ემანდ გარე კიდებს. ერთიც კიდე ხაბარ მოლის, ამბოვს: მესსამე ყოშინთან უნ-

და ჩემთან დაა, დაავაზე გომობჟღე, უკანასკნელი ეს.

ამბოვენი: გავალთ, რას ვიზამთ ამა. ჰა, ესენ კედემ მევერე დღე, მესამე დღე ესენ მიდიან, კედემ ომში. მიდიან, ე გადად ებნებ: მეც მამერ ცხენ! ამბოვის: უგე შენ ფაშატზე დაჟ. დაჟდების ამ ფაშატზე, წავ ამ ლელეში, დაამბავს, წითელ ცხენი თამა გაპტუსავს, მოვ ხუბხუბ-ხუბხუბ წითელ ცხენ. ჰა, დაჟდებ ღერალ, წითელ ტონიც ჩადეომს, ყილინჟიც, მათრახიც, ბუთუბრამ, დაჟდებ, დალა! — გომოვდგებ ამა. ჰა, გომოვდგებ, წავ, ამ ყოშინ...თავიან ყოშინი შიგამ გაზრობ, წავ ახლა იქ იმათთან, დაპვოცავს ბუთუბმს. ჰაა, ფაშას დაჟერს. იმათ, რო დაჯოცა, იმათ მეთაური დაჟერა, ფაშად, ის მაჟყონა უკანაჟ. — ეხლა წოორა ამ ფაშასთან უნდა წვეეთ, ერთა პურ-მარულ შჟამოთ, უნდა ვიქეიფოთ, ომ დამთავრდა! ჰა, მოვენენ, წოორა მაიყონეს ფაშად ამ ემეში, ამ თავიან ოჯახში, ამ ფაშად სახში. მაიყონეს, მოვენენ. დაკლეს ზროხად, ქობებ შადგეს, რა ვიც, ქმა, დაღევაჟ.

ჰა, ამ გადას მოჰკითხეს.

ეხლა, ამამ ცხენი წადყონა, აღარ ემექნა, არ ჩომოჟდა ცხენი ზედად(თ). ცხენით მოჟდა, აიმაგ წითელ ცხენით. ამ გადას მოჰკითხეს: შენ მინ ხარა, აიქში შენ ჰათარ კაც ხარა, მინ საით ქნიხარა, მინ ხარა? თქო: მე, — თქო — ფაშად შულ ვარ, — თქო, — სახელიც არის ჩემ, — თქო, — ნარვალა. თურმენი ი ფაშად, ვისთანაც ომ ჩელოდნენ, ამი მამადს. ამი მამად ყოფილ. ნარვალად თქმაში ემამ დაჟკმინა თითში, თქო: ჰაა, ჩემ შულრ, — თქო: ჰე, შენ სიზეებ, — თქო, — შენ თავარ სიზეებ, — თქო.

აი, გულგაზებ შენია? — უთხრა ფაშას, — ერთით კლავ შამიხივ, ერთით შამიხივ, გაგონდება? — თქო, — უგე თეთრ ცხენზეაც მე ვეყავ, — თქო, — შავ ცხენზეაც მე ვეყავ, — თქო, — წითელ ცხენზეაც. ასენ შენ გულგაზებია? — თქო. მალებინა.

თქო: ჩემრ! — თქო: ეხლა ამ სიზეებს გაჰვად, — თქო, — გაჰვად, კაქებზე ნახ, — თქო, — ფეჩათ. ერთ ზედ მიცემაშ დამიკრავ, — თქო, — ერთ ჯორც მიცემაშ. ჯორციც მე მიმიცემი ემათუნ, ზედ მე მიმიცი. გაჰვადეს, შაჰხედეს, მართლა კაქებზე ორნიმ თარაფში ფეჩათ არის. ვაა, ესენ ბიაბურ იქნენო?!

— ვილაპარაკუა?

მერე: ჰაა, თქო, — მე მიქნი ბუთუბრამ. — აიმაგ-იმაგ შინაარს ბუთუბმ ელაპარაკა ამა თავის შესახებ. მერე უთხრა, თქო, — შენ ჩემ შულ იქენ, ჩემ ფაშაობა შენ ქენ, მე შენ ვეზირ ვიქენ. — ამ ფაშამ უთხრა. — ჰა! — თქო: არ, მე არ მინდ, მე სახლიც მაქ, კარიც მაქ, ბუთუბმ რამ მაქ, — თქო, — მე შენ ფაშაობა რამ მინდა, თქო. მეორე... ეხლა მამამ უთხრა, მევერე ფაშამ თქო: შენ ჩემ შულ ხარ, — თქო, — ნარვალა არ ხარა? — თქო. თქო, ჰოვ! — ჩემ შულ ხარ, —

თქო. თქო: შენ შუღლ ქნილეყავ, — თქო, — დევრუშობე არ მიმცემდი. ჩემ დედაჲ იქ ტირილ-ტირილ დგას, — თქო — ტირილ-ტირილ დგას, — თქო. — ჩემ შუღლ დევრუშმა ჭამავ, გაგიგდი, თუთანაც თქო, ეზოდთი, ჰანზე უის, — თქო. — მე აღარ მინდ, არ მეჭირებ შენ მამაობაჲ, — თქო. მე მაქ, — თქო, — ჩემზე რაც საკემარისი, მაქ, — თქო.

ჭეჩრაამ. ე ქალიც აიყონა, დაჟენენ ცხენებზე თითონაც, ქალიც. თქო: პატრობე — თქო, — მავან დღე ქორწილი ჩემ. ჩომოხუდოთ, შიგ იქითი აარჩივა, მაგარ ბიჭებიც ადყონა, რო ის... ქორწილი მამარაგებელა. ჰაა, მავან დღე ქორწილი! მამასაც დაჰპატიჟა, წავდა, დედაც მადყონა თავისთან დაა წავნენ. შაგრუენენ, დაგრუენენ, შაჰხედეს, რაჲ.

ფაჰჩას იმთონ ემე სა აქა ქონება, იხტიარ დაა, ამამ კაჲ ქორწილ გააქეთა, ეხლა ბევრ რუ ჰთქოთ, არ დაჲქერებენ — შუღლ დღე, შუღლ ღამე ქორწილ გააქეთა, კარგა ჭამეს, დალივეს, იქედფეს. მოვლანი წავნენ ისენ, ნარვალაჲ, თავი დედაჲ. ორ... ისერ ცოლიც გამადყონა, ოთანში რო იყო ქალ, უთხრა, ერ წლის თავზე მოლაჲ. ერ წელიც ათავდა, ისიც გამაიყონა. ორდენა ქალ. ერთ ამიან, ერთ იმიან დაჲდა და მეფე ეყო დაა. ნეფე ვეზახით ჩონ ემეს, სიზეს დაა. ჰოვ, აქ კაჲ ქორწილ ჩაატარა და წავნენ ისენ თავიან ადგილზე, ესენ ექ დარჩნენ, ორ დედაკაც, ერ დედაჲ. მააყოლეს ეგრე ცხოვრებაჲ, კისრამდინ ცხოვრება მააყოლეს.

ჰათარია? პატრადს, დიდ არა!

:— არა უშავს, თქუ!

— გასხენი?

6. ზლაპარი

ჰოდა ერ კაც, ერ დედაკაც ყოფილ. არც ბავშვ ჰყოლიაჲ, არც არაფერ. ე კაც ამ დედაკაცი ჰელში მოზულეებულ, ლაფ ელასსალა! ექ ყელში გომოსულ ამისი დედაკაც თურმენი ამა. დღე არ აზღვეს ყოფილ. მუღამ ჰტრამავს, მუღამ, ჰა ვიცი, ფინ ეუღლებებ ებნებ, არვარგ ეუღლებებ. ე კაც ვერ ითმენს. ჰა, ერთხელ, ჰა ორჲე, ახირი კაცი. ამბოვს: მე დაა, დავაგდო, წავდე, — ამბოვს, — ამ დედაკაცი ჰელი დევეწვიო, ტყეებში, რამში წავდე, დოჲკარგო, თავ მოკლო.

ე კაც ადგებ, წავ. წავ, ერ უღრან ტყეში, შავ, — უტყუეს: ემ ტყი თუ გეველ, სოფელ რამ ვიპოვენ, ი სოფელში შავალ. ჰა აგრ, ჰა იგრ, ბევრ დეეტარებ ე კაც. შერ დარჩებ ელასალა. ე ერგან შაჰხედავს, ტყეში სხალ არის. სხალ თქმაში ლაფ ამჰწოწორ სხალი. ჰა, ყუთელ, ლამაზ სხალი, ქრმაც ჩომოცუენულ. ეს აიღებს ერთ შეჰჰამს, გადა, ხე, გემრიელ სხალი. ჰა ერთ, ორ, სამ... გაზღებ სხლი(თ). ჰაა, ეს ამ სხალს აიღებს, ჩადყრის ყიბებში, უტყუეს: ჰა ამით დედაკაც მოტყუებაჲ იქნებ.

დააგდებს, მოვ სახში, ამბოვს: დეკაცო! დეკაც ებნებ: კაცო, მობზლი? — ამბოვს: მეველ. ამბოვს: ერ სხალ მიბოვნი, დეკაცო, კად სხალი, — ამბოვს, — მოდლოთ, — ამბოვს.

ჰაბა, მაჩრნ.

გამადლებს ეიბეები(თ), დაჰყრის. დეკაც შეშქამს: რა ვი, კად სხალი! ჰე, დაა, ეტყუს: წავდეთ, კაცო, მოდლოთ სხალ. ეტყუს: ნუ! მე შეიზლებ დამირწყდებ, გზად რამ ვერ ვიბოვნი. ერ ლაპატკადც ოდლო, ჰა ვიცი, ერ ვედრადც ოდლო, წავდე, გზა-კოლ გავჰკაწრო, გზად ნოხო, კარგა ვიცოდინო ადგილ. მრვლანი მოვდე, შენთავ წაგიყონოთ, მოდლოთ. ამბოვს: კად, ფერ!

ვედრადც ადლებს, ერ წალდიც ადლებს, ლაპატკადც ადლებს, წავ. გაჰკაწრავს გზად რამ, ჰაზირი იქს, წავ, შაჰხედავს ერ ბუთალ ადმაგ ამაზე მოსულ. კარგა ასხი. ამ ბუთალ ჰრ მოჰთხრის ერ ღრუმ ორმოფ, ესე იგი, ოუმ სიმალდეფ, ყბად მიწროფ, ზირ — ფართო. და ე მიწად წადლებს ჰანზე გადაჰყრის. დაამალავს მიწას, მოვ, ზედაც ფოთოლ დაყრის, ზედ ყიტებ დაყრის, წრულ-წრულ ჩხიპ-ჩხუპ, ზედა ფოთოლ დაყრის: ნუ დადნახასავ დედაკაცმა. მოვ, დედაკაც აჰყონს, მეშუკებ აილებს, წავ. ორ მეშუკ ადლებენ. დეკაც ამბოვს: ერთ შენ, რადც აიკიდებ, მადლ, ერთიც მე. ამბოვს: კად.

წავლენ წოორა ამ სხალ ჰრ. კაც ეტყუს, მე გაასლევარ, უგე ბუთალ დააქანებუარ, შენ დააგრუე, ჰამან ორმოზე. ჰა, გავ სხალზე, დააქანებს, ჩომოგრიალდებ სხალ, ჰიგინ-ჰიგინ მააყოლებს დაგრუებად ეს. დააგრუებს, ერ ღროზე ჩაიწეჩებ ორმო, ჩავარდებ დედაკაც შიგ. ემაგ ჰელიც არ ესტრბი ზედთყენ, უგემჰურა ორმო მოჰთხარი. — ჰაა, — ამბოვს, აი, კაცო, არად მოვკ ისერთ ფულან! ამბოვს, ჰეჩრამ არა, ემანდ ეყავ. ჩომოვ კაც, ჰემან დააგდებს.

— აი, ჟან-ჰმან! ჰეჩრამ აღარ საქნევარ, შენზე კარგა შემაახენევარ!

ამბოვს: არ, ჰემან ეგდ, ჰემან მოკ! დააგდებს, მოვ შინ.

არალოლი ერ ათ დღე გავ, ეტყუს: წავდე, მოუაროა ალა, ერ. ე ხილამიშ მოკლუა, გომოვდა, რა ქნა, ჰათარ იქნა. წავ, ჰრშ გააწვენელ ღროზე, გადა, შაჰხედავს, ჰმა-ჰკო არის. რალაცა, წივილ არის, რა ვიცი, ხმიან არის, რამ არის. ამბოვს: ვად რამ იქნეს ეგ? წავ, შაჰხედავს, დოჰმზერავს, ხედავს გრლ ჩავარდნილ, დიდ გრლრ იმისთანად, შაამარ. ჩავარნილ, გრლითავ დოჰქერი. გრლ წივის, ვერ ეხწევ. ეს წავ გრრც, შაჰხედავს — გრლ უქერი! გრრცაც ვერ მივ, გრლიზგნიაც ეშინიან კაც. აა, — ე გრლ ეტყუს: აი, ადამ ინსან, გამმიყონ ექადთი, მე შენზე სიკეთე საქნევარ, — გრლ ეტყუს.

ამბოვს: ვერ, ვერ დეგენდობ, დამკმენავ. ამბოვს: არ დააკმენევარ, ემი ჯელი(თ) დამახწივ, — ამბოვს, — ემ შაჰმარი ჯელი(თ) დამახწივ, — ამბოვს.

ე კაც ერ გზელ ხე ააქს, აწდუქს. გოლ ამ ხესუკან გომოდის. ეხლა დეკაც არ უშობს ყოფილ. დეკაც ებნებ: გოლ გოვშ, გომოვდეს, შენ თავიკ გამაყონუარ. გოლ უშობს ე დეკაც, ამ ხესუკან გომოდის. გოლ ჩომოდის, მივ, პატა მივ, ამ კაცს ეზახის, ამბოვს: მოვ ექ. ამბოვს: ვერ გონდობ, დამკმენავ, — ამბოვს.

არ დააკმენუარ, ნუ გეშნიან. წავ ე კაც, წინაყ ეტყუქს: მე შენზე სიკეთე საქნევარ წაასლეუარ, ერ ფაჰჩა ქალი ყელზე შამაახევენევარ, შენ უმოვსლელა არ ჩამაასლეუარ, აი, ქრყანაჲ ხალღ დაგრუვდეს, არ ჩამაასლეუარ. შენ თუ მობზოლ, მითხარ: ჩომოვ! — ჩამაასლეუარ. იმ ფაჰჩასთან დოგოორ შაკარ, თავი ქონებაჲ ნახევერიც მოგცეს, ქალიც მოგცეს. მევლან ჩამაასლეუარ, თუ არა, — არ!

ეტყუქს: კაჲ.

— იქნა?

ამბოვს, — იქნა!

ამბოვს: მე შენზეჲ ერდეფა სიკეთეჲ საქნევარი? — მევრე აღარ მოხუღდ ჩემთან, — გოლ ებნებ. ამბოვს: კაჲ, არ მოვ.

— აა, — ე დეკაც ეხრწებ, ამბოვს: ამან, კაცო, მეც გამმიყონ, ცოდვა ვარ! ისიც ეტყუქს: შენ დემან მოკ! — არ გამაყონავს, დააგდებს, მოვ, მოვ. მოვ შინ.

ჰაა, ერ დროზე გაიგებს, გოლ შომოხევენი ერ ფაჰჩას ქალი ყელზე. აი, დედამიწი მოლლაჲ, შეიხ, რა ვიცი! მკითხავებ, რადმებ დაგრუბულან, ვერ ჩამოჰყონენ. დგებ ე კაც, მივ, ამბოვს: ჰე, გოლ მე ჩომოყონ, ემ ქალი ყელიზედა, რა მახლეეთა?

ამბოვს. რაჲ გინდა დედამიწაზე, მოგცე? — ამბოვს, ფაჰჩაჲ ებნებ.

ამბოვს: ჰიგე ქალიც მამ, შენ ქონებაჲ ნახევერიც მამ — ჩომოყონ. დაა, ჩარაჲ რადსა, გადა, დოგოორ ჰყარონ, ლამაზა ხელწერილ-შელწერილ აზლევენ. ე კაც მიდის გოლთან, გოლთან წასტულითაჲ გოლ ხედავს, ცნობს დაა. ამბოვს: გოლო, ჩომოჲ ემ ქალი ზედაჲ, წაჲ! — ამბოვს.

ჰა, აქაჲ(თ) ჩომოდის, ჩომოდის გოლ, გაა, მივ. თუთანაც იმ შაჰს ებნებ: გოლიზე არ მააკლებართ, ხელ არ ახლოთ უნდა. ჰა, და მიდის გოლ.

ქალსაც აზლევენ ამ კაცს, თელ ოეახის ნახეუარ ქონებაც აზლევს. აქ ცხოვრობენ, აყოლებენ ცხოვრება. ჰაა, დრო კეთებ, ხან კეჰთებ, ე

გწლ მივ, მეორე ფაჩჩაჲ ქალი ყელზე ეხვე. ემ დროზე ფაჩჩაჲბ ბეგებ
ყო დაა. ჰარ სოფლებში ერ ფაჩჩაჲ ყო.

მიდის, მევრე ფაჩჩაჲ ქალ ყელზე ეხვე გწლ. იქაც გრუვდებ მოლ-
ლებ, მკითხავებ რამებ, ჰად, ვერ ჩომოჰყონენ, არ ჩმოდის ე გწლ. ამბო-
ვენ: აში, მავან ფაჩჩაჲ ყელზე შომოჰხვენოდა, ის მინმა ჩამადყონა ერაბ?
მინაა ეგ? მინმა ჩამადყონა ერაბ ის?

ამბოვენ: ფულან კაცმა ჩამადყონა, მავან კაცმა ჩამადყონა.

მიდიან, ამ კაც ზობნიან, პოვლობენ, ამბოვენ: ადში, ფაჩჩაჲ ქალი
ყელზე გწლ შომოჰხვენი, სანალლაჰ, მოდ, ჩამადყონ! ამბოვს: აში, მე
ვერ ჩომოყონავ, ამბოვს: მა ემ ფაჩჩაჲ ქალი ყელიზედა ჰოგო ჩამადყო-
ნი? ამბოვს; ადში, რად ვიცი. ყარაზ დგებ მიდის, ე კაც დგებ, მივ.
ბევრ-ცოტად, ყარაზ ჰუწუეეს იმ ქალთან. ქალთან გაწუენითავ გწლ ხე-
დავს ამ კაცს. მევრე მოვდა ეხლა ეს. ჩოჰბარები: ერთხელ მე შენბე სი-
კეთედ საქნევაარავ.

გწლ ეხნებ, დერალ დანახითავ, ამბოვს: მე შენ არ გითხარი? მე
შენბე ერთეფა სიკეთე საქნუარ.

ამბოვს: მე იმიბე კი არ მოსუვარ!

ამბოვს: მაშ?

იმ დედაკაცი სახელ შაჰნახარად ყოფილ, რომელიც ორმოში
არის, ორმოში რო ჩეეგდა, იმი სახელ შაჰნახარად ყოფილ. ამბოვს: შაჰ-
ნახარად ორმოდითი გომოსულ, შენთავ დააჰქერელა მოდს. მე ჰემი სა-
თქმელა(დ) მოსუვარ შენბე. ჰიგინ-ჰიგინ გწლ ჩომოდის, ადჰად მი-
ხორწობ, გაა, მივ, ეშინია დედაკაციზგნი.

შენ შაჰხე, იმთონ შაჰმარ დედაკაც ყოფილ, იმთონ არვარგ დედა-
კაც ყოფილ, გწლსაც იმიზგნი შაჰშინები, კაცო.

ჰეჩრამ, ე ქალიც ჩომოსულ... ე გწლ ჩომოსულ, ექად წასულ. ემ
კაცსაც ამასთან დაგავორ შოვკრავ, ქალი სიმზიმე ყიზილ აადებელი,
ემე, ოქრო. ე ყიზილიც აზლევს, ლამაზა მივ, თავიბე აყოლებს ექამდინ
ცხოვრებად.

ემც ჩემ ნალილ!

7. ზღაპარი

ერ ქალ ყოფილ, სამ გადად. ეხლა ამ სამნიმ გადას ამ ქალითავ
უნდ. გადებიც ერთმეითზგნი ლამაზნი, ქალიც ლამაზ ქალირ. ეხლა ე
ქალმა არ იცის, რემენ გადასთან წავესა, რემენ გადასთან წავესა, კაცო!
ქალმა იფიქრა, მაფიქრა. გადებს უთხრა: თქონ წადთ, თითომ თითო
რამ მიყიდით, საც... ემეჲ, ჩემთუნ პადარკა და რომელიც მრმეწონდებ,

იმასთან წაასლრლვარ, მრვდან არ შაჰწუხდეთ ჩემგნი დაა, ანერთმა.

ესენ წაენენ, საშიმ გაღებ ერთა წაენენ, წაენენ აი, ესე იგი, შექი, როგორც აი, ჩონ ბაზარ არის შექი — დიდ ქალაქში, წაენენ. ამათმა პირობაჲ დაღრს: ექაჲ ვიყიდოთ რამამ, ექ დავეგრუვდეთ. ვაზგალ დაღრს: ემ ვაზგალზედაჲ მოვდეთ, ჰემენიც წინ მოვ, ველოდოთ ერთმერთს, ერთა უნდა წაედეთ.

კაჲ! წაედა ერ გადამ ერ ბროწოლ იყიდა, ე ბროწოლიც — იმისთანა ბროწოლრ, რუმ კღბობღეს, რო ადამიან კღბობღეს, აქამო — აღარ კღბ, ცოცხლღებ. ერთმაც ერ სარკე იყიდა. ი სარკეც იმისთანა სარკეს, რომ სადთიაც უმ შაჰხედო, ი ქალი სურათ ჩამს. თუ გინდა აი, იმეფთი, თბილისი(თ) შაჰხედ, ქალი სურათ აქ ჩამს, სარკეში ჩამს, ქალის.

ერთმაც წაედა, ერ ცხენ იყიდა. ე ცხენიც იმისთანა ცხენრ, — მიფრინავს! ხუთ წუთში ექადთი, შექიფთი ზაქათალაჲ მივ, ხუთ წუთში!

ჰმ. ესენ, ე სარკეჲ პატრონიც მოვდა ამ ვაზგალზე დაა, ცხენის პატრონ. ემ ბროწოლი პატრონიც მოვდა. ამათმა ნახეს ერთმერთი ნაყიდ რადმებ. ჰოვ, მეეწონაჲ. ჰეე, ეხლა მეცხენეჲ მოვდა. მეცხენე მოვდა ამათთან, გააჩერა, თქო: რაჲ ვიყინიაჲ? იმ ბროწოლი პატრონმა უთხრა: მე ბროწოლ მიყინი, — უთხრა. თქო: ბროწოლ ჰამ გინდა, იქ ცოტადსა? თქო: ეს იმჲურა ბროწოლ არა, — თქო, — ეს არის, როცა კღბობღე, აცოცხლღებს, იმჲურა ბროწოლი. ჰა, იმ სარკეჲ პატრონს უთხრა, — შენ რაჲ ვიყინი? უთხრა: მე ერ სარკე მიყინი. უთხრა: იქ ცოტადსა სარკე, ჰამ გინდა სარკეჲ? უთხრა: ეს იმნაირ სარკე არა. აქაჲ შაჰხედ, ქალი სურათ ჩამს. სადთიაც გინდ შაჰხედო — ჩამს.

ამბოვს მაჩრნ აბა? აიღღებს, შაჰხედავს მეცხენე, ხედავს ქალ კღბ. ი ქალი სურათ ჩამს, კღბ, ქალ კღბ, ჰა-ჰა-ჰადს მოკღრს! ჰიგინ-ჰიგინ ბროწოლი პატრონიზგნი ბროწოლიც ავღღებს ჳელში, აქაჲ(თ) მათრახ კრავს. ხუთ წუთიც არ გაღის, უწევს ქალთან. ჰიგინ-ჰიგინ ხტრბ, ბროწოლ აქმევეს ამ ქალს, ცოცხლღებ, ე ქალ. კაჲ კეჰთებ. ეხლა ე გაღებიც მოენენ, ერ ღროზე მოწუწიენენ.

ეხლა ქალ რომელს ეკუთენისა? ჰემენს მიჰცენა? რემენს მისცენა ქალ? — ამაზე სამ ღღე, სამ ღამე სუღ დაჲდა. სუღ ვერ ჰწყრტავდა, კაცო! ბროწოლი პატრონს რო მისცენ — ი სარკე არ ქნილეუოდღეს, ქალ მააკღომღეუო. ჰა, სარკე პატრონს მისცენ — ცხენ არ ქნილეუოს, ქალ მააკღომღეუო. რომენს მისცენა ეხლა? — აქ ეს გამოცანადს. გარაქ ეს ამის მიზეზ არის გამაღცნო და მიზეზიც თქო დაა აქ. ჰა, ეხლა ბევრ-ცოტა, აგრე-იგრე იფქრეს, ესენ ამთონ იძუღღებულ ექნენ. მობეზრდა ე გადა, ბროწოლი პატრონ, მობეზრდა, თქო: კაცო, არც თქრნ ქალ მინდ,

— თქო, არც თქონ გადანაწყრტ სუდ მინდ, არც არაფერ! თქო, ჩემ ბროწოლ მამეცით, მე მივდ. საიდან უნდა მისცენ ბროწოლ? — ბროწოლ ქალს უქამი, ახირ! ჰაა, თქოს, ჰა იქნა! ცხენი პატრონს უთხრეს, კაცო, აჰა, შენ ცხენ, სარკე პატრონ უთხრეს, ჰა შენ სარკე, ბროწოლი პატრონს რა უნდა მივჭყეთ? — ქალ უნდა მიჭყეთ!
ქალ მისცეს ბროწოლი პატრონს.

8. ყისმათი ნალილ (ზლაპარი)

ჩართი?

ერ კაც ყოფილ, ერ დედაკაც და ამათაც ორ ყმაწულ ჰქონიყ, ორნიმაც ტყუბებ. დაა მოსულ ღამი ზილში ერ ვილაცაჲ, ამ კაციტაჲ დოვზახნი. უთქომ: შენ ეხლა გინდ კაჲ ცხოვრებაჲ, თუ სიბერე დროზე გინდა? იმე ჩეიზ ყოფილა. ჰუთქომ: დედაკაცს მოვჭკითხო, კიდე გეტყუყ. ამბოვს: კაჲ, მოჭკითხო. ხუალ ღამ მასლევართ, გუთხარ!

ამბოვს: კაჲ.

დილაჲ თენდებ, ამ კაცს... ამბოვს სიზმარი დაა:

— მინ მასლია ჩემთან ღამი კედემ? ეს ბენდ არ კეჰთებ, ამბოვს: სიზმარნი, — არ ჰკითხავს დედაკაცს.

მეორე ღამი კედემ მოდიან. ორ კაც მოდის დაა, ამასთან ერთ ამიან დგებ, ერთ იმიან, ზილში.

ამბოვს: შენ ჰათარ იქნა, შენ სიბერე დროზე გინდ თუ, კაჲ ყისმათამ თუ ეხლა?

ჰა, — თქო, — ვერ მოვჭკითხო, დამმირწყდა დედაკაციბე, ვერ მოვჭკითხო.

ამბოვს: მოჭკითხო ხუალ, ხუალღამ კედემ მასლევართ. ამბოვს: კაჲ.

დილაჲ თენდებ, დედაკაცს ებნებ, ორღამ აჲმაგ მოდიან, მებნებიან: შენ ყისმათ ეხლა გინდ, ყეილ დროზე გინდ, თუ სიბერე დროზე? ჰიგეს მითხარიჲ. მე შენბე უმოვკითხელა იმათ პასუხ ვერ გავჭტ. ჰეჩრამ ვერ უთხარიყ.

დაა, ამბოვს: შენ სემაჲ ხარა? — ამბოვს, — ჩონ ეხლა ყეილ ვართ, როგორც გინდ ვიცხოვრებთ, როგორც ყყო, სიბერე დროზე ჩონთაჲ მინ საცხოვრებელია? ამბოვს, — უთხარ, რუმა სიბერე დროზე გუწნდ ჩონ ცხოვრებაჲ, კაჲ ცხოვრებაჲ.

ამბოვს: კაჲ.

მეერე, მესამე საღმოჲ დაწობ, მოვლენ, კედემ მოჭკითხენ. ეს ეტყუეს: ჩონ სიბერე დროზე გუწნდ კაჲ ცხოვრებაჲ. ეს ჰეჩრამ. ეტყუან, კაჲ, შენ ცხოვრებაჲ სიბერე დროზე მეგუყუთ. ეხლა შენ ცხოვრებაჲ ააღებუართ.

ჰა, ადგებ, დილაჲ გათენდებ. ჰა, ერთიჲ მენახირეჲ მოვ, ეტყუეს: არ

იქნა, შენ ზროხად გაწყდა. ერთიც, ერ დიდ ზროხი სახლ ჰქონი, ერთიც ეს ჩამაძვრევე. ზროხი სახლიც ჩამაძვრევე. ერთიც ემეღ მოვ, ჩობან მოვ, ეტყუს: შენ ტავარ გაწყდა, ჰა ისერთ გაწყდა, ე კაცის ბუთუმ რამ გაწყდებ.

დაჰჩებთან ელასალა ობოლ. სახლ-მასლიც დაძვრევე. — ჰა ჰქნოთა, არა, ჰათარ ჰქნოთა! — ეხლა დაჰჩენენ ობოლ. ეხლა ეტყუნან: ეს თავ ოდლოთ, წავდეთ. გავდეთ ერთყენ, ააგრ-იგრ ერ სოფელში რამში, წავალთ, აქ ვიცხოვრებთ, ნოქრობა რამ ვიქთ, ვიცხოვრებთ. ორ ბავშვიც აჰყონენ, მიდიან. ბავშვებიც — ტყუბები!

ბევრ-ცოტა მიდიან, შაჰხედენ, გადა, ერ დიდ წყალ არის. ეხლა ამ წყლი ზედაა გადაასლოლ კეჰთებიან ესენ. დედაკაცს ებნებ, ამბოვს: შენ ერ ყმაწულ ექ ეყოს, ერ ყმაწულ გოდოყონო, იმიან დავდო, გოდმოვ-დე, მეორე ყმაწულიც გოდმოყონო, დავდო, მესამე შენთავ გადგიყონ-ნო.

ეტყუს: კაა, კაცო! ახლა მარტო ი დეკაც ვერ ურევეს, ყმაწულ ვერ გოჭრევეს? ჰა, თექ, მარტო-მარტო უნდა გადაყონას. გადაყონა ერ ყმაწულ იმიან დადო, გოდმოვდა ამიან, მეორე ყმაწულ აყონა. წყლი შუაზე გაწევენაში იმიანი გელმა დაჰტაცა, ჟანავარმა დაჰტაცა, მეორე გადნაყონ, დანადობ ყმაწულ ჟანავარმა დაჰტაცა, ძალლა! — გავ, წავდა! აყონა ყბაში, გადაახორწა. აი, ამან!

ეს... ამ ემე კაცს ე ყუჟალმ ყოფ ყმაწულიც იქ რუმ ჟანავარმა და-ჰტაცა, ის გჰშტერდა აგრე-იგრე, ესიც წყალში დეეხწივა. ე ყმაწულიც დეეხწივა თუთონ წყალში, წყალმა წაყონა. ვაა! ერ... ერ ყმაწულ წყალმა წაყონა, ერ ყმაწულ გელმა წაყონა. დაბრუნდა, ტირილ-ტი-რილ გოდმოვდა დედაკაცთან. თქო, რა ჰქნოთა, ეხლა რა ჰქნოთა?! და-ჰჩენენ ორნიმ. დედაკაციც აყონა, გადავდა იმიან.

ბევრ-ცოტაა წავდა, აგრ-იგრ, ერ დაა, ტყეში, ტყი პირზე ერ ში-შაა რამ ნაქნარ ადგილშ დაანთეს ცეცხლ, დაჟენენ ამ ლამე, გარაქ გაა-თენან აქ. მეორე დღე კედემ იარან სოფელ-მოფელ, ნოხო იპოვნიანა? წავნენ. ეს... ჰაა, თურმენი, იქითყენ, ამათგნი, სოფელ ჰანზე აე არაბოლ-ლიებ ჩომოსულან ყოფილ, დეეგებით, არაბოლლიებ ჩომოსულან ყოფილ. ჰაა, იმათთაც ჰუთქომყ: წავეთ, ჰე ცეცხლთან, ნოხო მინაა ჰეგ, სადაუ-რი რა არის.

ორნი ამდგარან, მოსულან. შორით დომზორნიყ, რომ შოვნენიყ, ერ დეკაცი, ერ კაცი: ეს, კაცო, ერ ტყე, ერ აჩოლ ბეაბან, ექ დედაკაც რაა აქა?! ამათ უთქომყ, ჰაა დედა ვატირ მაგა, რაა დეკაც უნდა, ე დეკაც ჩონბე წოყონოთ! წასულან ამ კაცთან: გამარჯობა! — გაგიმარ-ყოს!

ჰა, ებნებიან, ჩონ ოუგექ ბინაა(თ) ჩომოსუვართ, დედაკაც გოქ. ეხ-

ლა დედაკაც ბავშვ ეყოლებ, ყმაწულ ეყოლებ. ჩონ გუნდ, რუმა აი, დედაკაც მოქცე, წოყონოთ, ბავშვ ეყოლას დედაკაც, მოყონავთ კედემ შენთან. როგორც იქნ, მაიფიქრევეს, ეტყჷს, დედაკაც აქოყ აღბათ, ბავშვ ეყოლევე, მიჰყონენ. მიჰცემს დედაკაცს, ამთონ ქეღლაშ არ აქ, ცარიალი, მენამბეთარ.

დედაკაც მისცემს. წაყონენ ესენ. წაყონენ, აქათი აიყრებიან, გავ, წავლენ ესენ. წავლენ, ი კაც დაჰჩებ. იქ ილოდებს, ილოდებს არა, დედაკაც, არა! დილა გათენდებ. აგრ-იგრ, წავ იმ ბინაზე, ნახავს, არც ჰეჩმინამ აღარა! — აყრილან, წასულან. ჰა, რა ჰქნუა, რა ჰქნუა! ეს ჰა ერ სოფელში წავ, ცოტა ნოქრობა იქს, ჰა ორ სოფელში წავ, ნოქრობა იქს, აგრ-იგრ.

ჰე, აი, არ მეეწონებ ანერ სოფელ, ყარაზ ერ არალოლი, ერ ორ-ხუთ წელ გავ, რქს-შულ წელ გავ, იქ საექი. ჰა ადგებ ერ სოფელში მი-აწობ, წავ. ერ ემეში დიდ სოფელ, ქალაქივი(თ) ადგილი.

წავ. შაჰხედავს, გადა, ჟამათ დაგრუბულ, ხალხ დაგრუბულ — არ შაიძლებ იმთონ ხალხ! წავ ამ ხალხში გეერევე ეს. ეტყჷს: რაღა, რა ამბავია, ჰაბე დაგრუბებუხართა?

ეტყჷს: ფაჰაჰ მაჰკდარ ადგილზე კაც ვირჩევთ. მა ე ხალხ ჰაბე დაგრუბულ? ამბოვეს, ექ თუთიყუშ გააშობელი, მის ჯარზეაც დაჟდებ, ის უნდა ჰემწიფე იქნეს — ფაჰაჰ იქნეს.

ჰა, ჰეჩრაამ. ე კაციც ექ ჟდებ დაა, ამათთან, თუთანაც ჩოფურში-და, ნაბადშიდა, კაცო. არა, დაგლეჟულ-მაგლეჟულ, ჟირიმ-ჟირიმი. ჰაა, ერ დროზე გოვუშობენ თუთიყუშ. დატრიალდებ, დატრიალდებ ე თუთიყუშ, წავ, ამ კაცი ჯარზე დაჟდებ. ამი სახელ ჰათამი. ამ კაცი სახელ ჰათამი. — ჰათამი ჯარზე დაჟდებ. დაა, უტყჷან: ჰეგ ვინ გდი, კაცო, სადაურელ ემეღსა ღორია, ჰეგ მათორით, ჰეგ როგორ ხემწიფე იქნება?! ოტყჷან: შესტომით დაჟდა ჰეგ, მევრე გოუშით! მევრე წაყონენ, გოუშობენ თუთიყუშ. კენემ დეეტარებ, დეეტარებ თუთიყუშ, წავ, იმი ჯარზე დაჟდებ. კედემ გაჟავრდებიან, ეტყჷან: ეგ აარ, არ შეიზლებავ, აგრე-იგრე! ჰა წაყონენ, ამ კაცს ცოტა დერეფანშ დააყენებენ. ეხლა ერ იმისთანა აღთეჩულში რამში დაა, ტალდაში დააყენებენ, ნუ დაღნახასავ — გომოვცილიან ადგილს. გოუშობენ მესამე. მესამე გოვუშობენ, ამთონ იტრიალდებს, იპოვნის უგემ კაცს, წავ, კედემ იმი ჯარზე დაჟდებ.

— ჰა, კაცო, რაც მართალი, მართალი! — თუ ემ თუთიყუშ უჟერებთ, ჰე კაცი მეფე, ხემწიფე! თუ არ უჟერებთ, იმაშინ ჰეჩრაამ, ჩონ ომოღრჩიოთ!

ეს მეფე იქნა, ხემწიფე იქნა დაა.

ჰეჩრაამ. დრო გავდა, ხან გავდა. ამ კაცმა შკოლებ გასხნა. კად შკოლებ გასხნა. ხალღიბე იმისთანა კად ემე მისცა, გონებად, თერბიად რამ, ბევრ სიკეთეებ გააქეთა, ნალოკებ აილა, ააცოტავა, რალაცა ამი

კად ხემწიფე გომოუდა. ჰე, მერე ეხლა მაჯიოთხა ამამ: აქ ობოლ, ჰეთი-მებ-ჰეთიმებ ვინ არისა, სა არისა? — შკოლაჲ გასხნა იმ ჰეთიმებე, უფასო შკოლაჲ.

თქმს, ერთ მეცუტქულესთანა, თურმენი, ი ჟანავრი წანაყონ, მონადირეს ჰუსროვნი, მოტკლავ, ემე ჟანავრ. ი ბავშვ ოვყონი თავიბე შულა წოვყონი. შულ არ ჰქონი იმ მონადირეს. ე წყლი წანაყონ, ცუტქულ ყოფილ ქომოთიან, წასულა, იმ ცუტქულთან, გაჰჭირები, იქ ცუტქული ემე ყელში, იმ ემეზე, ფარებ... ფართან არ გოტწევენი, დამდგარ აქ ემეზე. იმი ჩანასულ ადგილ არის, ამა ყიტებ აჟერგებენ, შენ ვერ იცოდინებ ცუტქულ, იმ ყუტებზე დამდგარ. ისიც მეცუტქულეს, გომოსულ, შოტუნენი: კაცო, ექ ბავშვ არის, ტირის. ედც იმას წოტყონი, იმა შოტუნახი. ეხლა ესენ ებნებიან: ბალლა, ერთ მეცუტქულესთან არის ემაგ ე უპატრონო ბავშვებ, ერთ მონადირესთან არის, ჰა ვიცი, სხობეთანაც.

თლიან ეს იქერავს ლამაზა, ეზახის ამათავ, მოჰყონს, შკოლაში აზღევს. იმისთანა უფასო შკოლაჲ, ქმა-დალევა, ბუთუტმრამ. აჰწავლებს, გომოდიან ბიკებ. დაა, გომოდიან ბიკებ, კად ბიკებ გომოდიან ესენ. ამ ორ ბიკს მოჰყონს თავისთან, თავი სალდათებ ინახავს. აცომს ვაენნი ტონ, თავისთან სალდათებ ინახავს. იტყუეს: ჟეს ჟეთიმებ დამიზარდი, ჩემ შულები ესენ. ესენ ჩემ სალდათებ იქნეს, კად ნასტაჲაში სალდათებ! ჰა კად! ერ დროჲს ერ დროჲ კეჰთებ, უგე არაბოლოიებ, დეკაც რო წეეყონაყი, უგესენ მოდიან სოფლი ბოლოზე, ჩომოდიან. უგე დეკაციც მოჰყონენ.

ჰაა, დაა თურმენი მანაკდომ ფაჰჩაჲ ყონალებ ყოფილან. ეხლა ნაცნობებ ყოფილან და აქ მანასულ-წანასულ ყოფილ. გოტგიაყ, ფაჰჩა მამკედარავ, ეხლა მოსულან, დედაჲ თელი, გაიგი ეხლა, უგემ ფაჰჩაჲ, დედაჲ თელი დაა, იმიბე დუა უნდა მისცენ დაა: ჰა მამკედარ, — ჰა ვიცი, — კად საქმე არ ქნილ, ემაგრ-ისერთ.

ჰა, ექ სოფლი ბოლოზე ჩომოსულან, ჩედრაჲ ვეზახით ჩონ. ჰა. და ჩედრაჲ ჩომოტუნენიაყ, დედაკაცი იქ დოტგდიაყ, მოსულან, ამათუნ მივციყ დუაჲ. ამ ფაჰჩას დოტპატიენი. ჰუთქომ იმ ფაჰჩასთან თქონ რაც კი ამხანაგ, ჰა ვიცი, ყონალებ ყოფიხართ, ჩემთანაც უნდა ყონალებ იქნოთ. ამალამ აქ დაჰჩეთ, გარაქ ვიქედფოთ. ჰუთქომ, ჩონ იქ ბინაჲ გოქ, ჰა ვიცი, დევებ გოქ, დედაკაც გოქ, იქ მაჲბარენ, მოხტებიან.

თქო: ე მე იმისთანა სალდათებ გავზგავენი, თქო, — იქიჲ ნაფრინავ ვერ წავ გორც, ვერ აფრინდებ. თქონ ნუ გეშინიანყ, — თქო. ჰა, უგე ორ ბიქ დოვზახა, თქო: წადთ, სოფლი ბოლოზე, ჩედრაჲ არის. ერთ ამიან დედექით, ერთ — იმიან. შიგაც დედაკაც არის. კაციშულ გორც არ წავეს, არ გოტშოთ, მოკალით.

— კად, პრიკაზ — პრიკაზი დაა, ესტ! — თქონს და წავენენ. შაა, ჰეჩრაამ. ამათმა მათაყოლეს ქედფობაჲ რამ. შა, დილაჲ გათენდა, შოგ ქეიფ... ესენი ქეიფში არიან. ე გადებ ერთ ამიან დგას, ერთ — იმიან. პაპრუტ ჰწევენ. ეხლა ერთმეთს ელაპარიკებიან: შენ მინ ხარა, — ამბოვს, — მის შულ ხარა? — ამბოვს. ამბოვს: მე არ ვიც, მის შულ ნაქნარ, ჩემთავ ენავეარს წოჸყონი, მონადირეს დოჸგდებინები, მე მონადირე შულ ვარავ. მონადირეს დჸგდებინები, მე მონადირეჲ შულ ვარავ. მონადირეს წოჸყონი, გოჸზარდი. ამბოვს: შენ მის შულ ხარა? ამბოვს: მეც არ ვიც ჩემ მამაჲ რამ, ვერ ჰცნობ. ჩემთავ წყალში გოდმოდარდნივარ, წყალში. წყალს წოჸყონი. წასუვარავ, მეცუტქჸლეს დოჸჸქერი, მეცუტქჸლემ შულ ვარ, — ამბოვს, — თავიზე შულა(დ) ოვყონი.

დელაჲ ისმინების იქადთი, ამათ დელაჲს ის. დელაჲ რუმ ისმინებ, დელაჲ ემათ ეზახის: აქ მოდთ ალა! შათარ, შათარ, შათარ? როგო ქნილ ეგ? შინაარს ელაპარაკებიან. დგების, ამათ ყუელავს, კონის. ამბოვს, ბალა, თქონ ჩემ დაკარგულ შულებ ხართ, ენავეარმაც ჩემ შულ წადყონა. ერთ წყალმა წადყონა, ერთ — ენავეარ. თქონ ტყუებებ ხართ. თქონ დელაჲ ვარ მე. ამბოვს: ჰემან სიცივეშ ჰაბე დგებითა, მოდთ, დაწევით. ერთ ამიან აწონს თავის, ერთ — ამიან. თუთან შუაზე წობ დელაჲ.

დილაჲ თენდებ, მიდიან არაბოლლიებ, ხედენ, ე ხედენ, ე სალდათებ თავიან დეკაცთან წონან! აქა აგდებენ, მოდიან ფაჸჩასთან, ამბოვენ: ამეგრა მასალაჲ, სალდათებ გააზგავნ შენ, ჩონ დოგაჲერ — დეკაცთან წონან. ამბოვს: არ იქნეე ვალლა — ამბოვს, ბუჸსაათ ჰეგენ დოვზახით, მაგათ უნ... გარაქ ჩომოაჸო, ჰეგენ.

ეზახიან, ჩამააჸობელ კეჸთებ. ჩომოჸობაში ამ ფაჸჩაჲ დელაჲ, სიფთანდელ ფაჸჩაჲ დელაჲ მიდის ამასთან, ამ ფაჸჩასთან, ამბოვს: შულო, — ამბოვს, — წალან, — ამბოვს, — ისერ ფაჸჩაჲ სილისტ უქნელა, უგოჸკლეველა არ აჸობდა ხალხს, შენც ნუ აჸობ. ერ აალაპარიკ, ნოხო, მაგი შინაარს რაჲს, გაიგ ლამაზა, ტოჩნა, მევლან ჩამააჸეგ.

შოგ, დელა, ჰეგიც წორ ამბოჲ!

ეზახის იმ დეკაცსაც, მოჸყონს. ემ შულებსაც მოჸყონს. შულებს ჰკითხავს: შათარ იქნა?

თქო: აიმაგ-აიმაგ ლაპარაკობდით ჩონ, რუმა ერთმა... ენავერიზე დოჸგდებინები მონადირეს, ერთ მეცუტქჸლეს დოჸჸქერი. ეს... ემამ თქო: თქონ დელაჲ ვარ! — გომოჸდა, თქო რუმა, ამამ, ერ შულ ჩემ ენავეარს წოჸყონი, ერთ წყალს წოჸყონი. თქონ უგე ტყუებებ ხართ. მოჸდა, დოგოცნა, რამ ქნა, თქო, შულებო, მოდთ, ჩემთან დაწევით, ჰაბე სიცივეშ დგახართა? თქონ ჩემ შულებ ხართ. ე ემეჲ თავშ ჩავარდაო, ფაჸჩაჲ თავშ ჩავარდაო, რუმ... ი დეკაციც დაინახა დაა, დეკაციც რო დაინახა, გეცნოყ ერთმეთს. ე დაიქირა არაბოლლიებ, ჩამააჸო ამათ

კოლა არაბოლლიებ დაჰკიდა იქიფთი, დაჯოცა ორნიმითავ. აიქამთი დე-
კაციც თავისთან წაფყონა. თუთანაც დაა, დაბერებულ. დეკაციც,
შუღლიც. ჰამთონ ხან გაჟდა, ეხლა ლაპარაკი პიწა ხანშ კეჰთებ. და, აი
ყისმათი ნალილი ჰეგ, ცხოვრებამ!

ოქროჯანაშვილი ბესარიონ, 78 წ. ალათემური,
კახი.

10. ჩემი ცხოვრება

ჰეჩრამ. მე, მე პირველ რიგში მამამც მყავდა, მქონდა დაა დედამც.
იქ ვეყავ ბოლოზე. ჩემ კაფ ათა-ბაბამ ჟურდ იქა. ჰეჩრამ, მამამ მოკდო,
ერ დროზე დავჰჩ ფთიმ. ფთიმ დავჰჩ, ჩავვარდ ზალამ ჰელში. ჩემ ბი-
ზამ დეკაცი ჰელში. ჩემ ბიზამ და ჩემ მამამ ზმევე რყენენ. ჩავარდ იმი
ჰელში. იმამაც ულამ გოყურინა მენ და თავი შუღლს ერთა. ორ წყულ
ფურ-კამეჩ, ნაწრლ. კარგა მამწრლასავ. ჰეჩრამ. აქამთი ერ დრო იქნა
ამამ თავი შუღლ გამაფონა, მარტო მე დამამგდა. მარტო მე დამამგდა.

სადმოზე მოვდიოდი, — ვაჰო, ჟავროვდა: ჰამამ, არ მაგიზჰევი? შე-
რნი, ჰეჩრამ არ იწრლევ!

ჰეჩრამ. მეც კედემ ვოზჰევე კარგა. ჩემ ზალამც ფინ ინსან ყოფილ
დაა. ჰემამგ მახულუმევედა.

ერ დრო იქნა, ამისიც აქ ემეფ გამხივა. გამხივა... აიამგ ბითავ,
ემე ჩაიცო, ნიფხავ. (...) ეტარევეოდა. აიქა, ხრდავ... აიქა მენ და მე ორ
ზმამ... სამ ზმ... ორ ძმამ დარჩო, იესონ, მე, ბიზამ — ერთა ჰქომდით
ფლავ. ხინკალი, ფლავი. ყარაზ ერთა ჰქომდით. წალან მუქამთ ეყო აე-
მამგ კმამ. თუთანაც ქონ ასხამდი დედამიწამ, ამამგ ედინევეოდა. ეხლა სა-
დაა? ეხლა ბჰთჰმრამ ყიათი. ჰეჩრამ. აიქამთი ერ დრო იქნა ახლა,
გოგაცალკა. მენ და თავი... ჩემ დამ თავისთან აქმევედა, მე ბიზა რამთან.
გოგაცალკა. მენ და ჩემ დას ერთა, იმამ მამასთან შუღლევს ერთა, თუ-
თან მარტოკა. ოო, ახლა ჟავროვდა: ჰაქთონ ჰქამენა?! შუღლ ბურჯადალ
ვერ გვდამტევეოდა, — მითამ ჰექთონ ემმელავ გაიგი?! — შუღლ
ბურჯადალ ვერ გვდამტევეოდავ, ჰაქთონ ჰქამენავ?

აიქამთი ჰეჩრამ. დედამც ერ გომოთხჰეველ. იმამ, დედამაც შემ-
მეხრწა, მოფ, მამამაც, ბიზამაც. ი მამამ, გერ მამამ ზმამ ეყო, მირო
ბიზამ ეყო, იმამამაც... მითხრეს: მოფ, ჰა მოფ! — არ მეველ. მეთქი: მე-
რცხალ ოლა-ოლა-მეთქი თავი ვათან დრვენ, ზათხული ექ მოდის მეთქი,
ექ ზამთარ ქნაში იქ მივ.

— იქ სა მივა?

— ოვ, იქ მივ ვემეში, თბილ ქოყანა არის. დაგმი იქ თბილი. ჰემენ ადგილია, არ ვი, დამპირწყევი.

ჰოვ, კედე აქათი დაა, ოვგემ უკან ორღბეში ეალღასთან ბულად ეყო, ემ თინიკოვ ბულად გემეყონაყ იმ დროზე, აქ ბულად ეყო. მოვდიოდი აქ, ჰემაგ ჩაუქუულ ქდეოდი. ჰა ერღეფა, ჰა ორღეფა. ახირი, იმათმა დამიზახეს: მოვ, ჰა, მოვ, მოვ, ჰა მოვ! — მაპიყონეს. მაპიყონეს — აქათი აღარ წეველ. აი იქ... იქი(თ) მოტღნენ ირივლეს, ლაფ ბუთუმგან ირივლეს: ემაგ-ემაგავ, დეღაჲ საღავ, ყმაწულიც აქავ! — უთხრეს. აქავა გაანებეს. აქავა ჰეჩრამ. ერ დრო იქნა ჩემ მუშუოვადც დაა. ერთ დრო იქნა, თუთანაც უშკოლშიაც არ წასლრყავ, ჰალა. ზაფხულ იქნა დედ-მამამ და ბიზამ, ილო ბიზამ, მითხრეს, შუადღეზე მოდვ. ჩალთუქ ჳნავღნენ ჰაჩეჩადთი. იმაშინ ჰაჩეჩადთი ეყო. ჰაჩეჩადთი ჳნავღნენ, ფარცხავღნენ, მელნი აეგ თირევი ზედ თავქო კოპავენ წყალზე. დაკობამ მითამ ჰემაგ შუადთი ჰემაგ ვოყრიღით, კოპავღით. ჰემაგ წყალ საქრამღინაც გუბღევ, აიქრამღინ. კედემ ახლა იქითი ჰემაგ. მეც ექ დგევიოდი, ჰა დროზეაც მინდ, დანაწუხებე აარ, რამ არ. დგევიოდი გავდიოდი, თუთაჲ შკომღი, რამ ჰევედიოდი, ააგრ-იგრ — ერ დროზე მივდიოდი ჩალთუქს მანავან-დანათეს ადგილშ — ვიცოდი. ჰოვ, ფაშანაჲ ბულად ეზახიან ადმას. იმიან ეყო ადგილევ — სიბირ ეზახნენ.

ჰეჩრამ. აქათი შუადღემღინ დაა, ერ-ორეე წყალიც მივაქონღი იმათთუნ, ბულადით. კედემ უშოვღნენ მოტულავ, ვოზუევი. ილო ბიზავც — გორღით. მებნეოდა: ემ ბაბაალიანთან, ამა-იმათთან არ წახტღეავ ბულად წყლითავ. ჰემათთანავ, ჰემ ჰეგენიცავ, მგონიც, ჰემათ ყოუმევ რყენენა, რა რყნრა არ ვი, ერ რამ რყნენ ყარახ. მივ მეც მაგათთან. იმ... სანაოღლიევ მე ჳელ ვერ მაზღევდა ემავათ შიში(თ). ჩონთუნ ჰემაგ ჩეებარაყი, ჩემ მამასაც, ბიზასაც.

ჰეჩრამ. ერ დროჲ იქნა, ყარაეზი გომოტღდა დაა, ზამთარ გოფყონ, ფაღზიკ გოფყონ, მოვჳანიტ გუთნი(თ): ჰეღ და ჰეეღ, ჰაე! — ჳნატღით. წალან გუთან ეყო. აიქ ვარ ეყო... ერ კამეჩ ამიან, ერ კამეჩ იმიან, შუაზე უღელ. უღელ შუაზეაც ემე, თატზე. ამ თატზეზე... უღელზე ქდეოღით თატზეეს ტუქერღით: ჰეი, ჰეი ჰეი, ჰეი! — მივღატღით. ჰაქ, იქ — დაშრომნევიჩახ... უღაყევისაც ახლა პატა დაშრომაში ვოსრწეღით: მაისრწანავ. პატა მაისრწან, ნეფეს აიღან, — კედე მივღავღით აიქათი. ჰეჩრამ. ჰემ ფორმაღთი. აჲ ჩალთუქიც ჰემაგ ჳნატღით, თესატღით.

ღიღი ემ არჩილ ემ... აქ ჩემ იმი ემე, მირვან, თელი ახლა. სამ ჰმა რყნენ. დაა არჩილ და ფესონ ფრონტში დაღღუპა. მეც ერთ რყავ ანადან-ათადან, მეც წეველ, დავრჩ, მეველ დაა. ამა ყურ ექათი ბილ ადგილ ეეხივა ემავ ყურ, ექათიაც შუბლი ეეხივ. ემავ ყოფიღევარ. ამა, ემავ ყოფიღეყავ აქავ, დაავა ეს არ?! და წაასღელაყავ. აიქათი ჰეჩ-

რამ.. მეველ ასკრითაც. დეკაციც მემეყონა ალიბეგლჷქელ რდეკაც, ჩემ — მემეყონა. რქს თოწ ეყოა, რა ეყო, დავჰჩ დეკაცთან წვეველ. ორმოცდევრთში მემეყონა, დაიზში.

წვეველ ფაიზზე ასკარში, ფრონტში დაა! წვეველ ასკარში. წოორა რქს თოწ დაარჩომელაყავ, ორმოცდახუთში მემეველ. არც ყმაწულ, არც ჰეჩრამ. ჰემაგ... დავჰჩ დაა, იქითიაც ჰემაგ ორმოცდაევრთში წანასულ ორმოცდახუთში მემეველ. დაა დეჰ ვეყავი თუთანაც. გერ მამამ(თ), დეჰამ წასულეყავ.

გერ-მამამ ეყო უჯე გორგი, ამა კამ ინსან ეყო. თუთანაც უსტოვა აქონდა ლაფ კარგა. დურსა ბიზამ, სიმონ ბიზამ — ყუდუსოლლი სიმონ, დურსამ. დურსას შენ ვერ იცნოვ. მასკამ, რამ, ბაცანი რამი მამამს ჰეგ.

კედე ჰეჩრამ. ისენ უსტევე ეყენენ, ე სახლიც იმათ დაუდგამყ. სამნიმს დაა. ბჷჷთჷმგან უსტოვა ჩედოინდენ. კოლხოზიდან უმრეუნდენ, ხალხ უკეთევდენ.

ჰეჩრამ აიქათი, ორმოცდახუთში წანა... ვრთში წანასულ, ორმოცდახუთში მემეველ. ვრ დროზე შინ. საცხოვნეველამა გორგი ეყო ე ჩემ გერ მამამ სახელ — საცხოვნეველამა. თუთანაც მე პატა სანათიც მაქონდა? ბრიგადირ, რამ, ბევრ საქმევე მიმუშავნი. ბრიგადირ, უჩოჰჩიკოვამ, ადჷამ, ყაბან ... ყოწლი გუდამ, მელი გუდამ, ბჷთჷმ, ცხორ, თხამ, რა არის, ჩემ ჯელმ ეყო.

ჰეჩრამ. ადჷათი ვრ დროზე ჩემ მამამ, საცხოვნეველამა, მითხრა: წადვ, შენ ვერანას დაუპატრონდივ! იქ ეყო, ჩემ პაპამ, ჩემ დოლმა(ლეიძლი) მამამ ჯრდ იქ ეყო. კედემ იქამ აიქ ვიქენ დაა, ადჰ გოი, მოი, წოიყონ ვარიჩკამ, ზურამც ორმოცდამჷდში დაბადდა. ზურამც ორმოცდამჷდიანი. ჩემ გადამ ნევას დაა, აიმაგ კლავზე მოჰყონდა, ექ კლავზე აზინევედა, ზაფხული (...)

ამ ადჷათი ჰეჩრამ. კედემ მეც იმიან, ათა-ბაბამ სახლევ ეყო წალან, იმიან ჩემ მამას, ეხლა მირუან, მირუან თუ არისა, ვერ ვიც ამ სახლში? ყარაზ იმიან სახლ, ეხლა ქუაიან სახლ დგას მირვანის. იმის ეყო. ამიან ზროხი სახლ ეყო, ვრ თავ ოჯახ შუაზე დაა, ჰეემაგ ულაყით უმბავდით ქოთუქევე, ვრ კარი ზირზე გაწევენამი შლჷდით, შლჷდით. ვრ ქოთუქ ჰემაგ, ვრ ქოთუქ იმაგ, სამ ქოთუქ დენამა, წალანაც ჰამ ბევრ ეყო ნავთ. შავ ნავთიც ეყო, ივრეეაც. არაბოლლი: აი ნავთ ალან, აი ტჷზ ალან! — ყჷრჷლ-ყჷრჷლ ეტარეკოდნენ არაბოლლიევ, დეევამთ. ადჷათი ჰეჩრამ. წვეველ ჩემზე სახლევ ავაშენ. იმიან, აი ზროხი სახლ დავანგრივ. ის აარ...

— არ უდევ?

— მოგცე, მოგცე?

— ჰეჩრამ, არა.

...ზროხი სახლ დავანგრივ, ამიან გემოჷზიდ, გემოჷზიდ იმი ი სახლ

დაა ბითავ მირვანს მიეც. ჩემ მამად დანადგამ. გემოწიდი, ორ თოლ, კაე თოლ სახლეე. თუთანაც იმ სიმაღლის. სიმაღლე აქ ბალკონს. ავაშენით, ააგრ-იგრ. მერე დაა, ორმოცდახუთში მეველ ფრონტი(თ) და ყმაწულეე ერპირი იქნენ. ზურასუკან გურაე იქნა, სონი იქნა.

— ოლი იქნა.

— ოლი არ, მერაბი, კამპეტაე ფუნა. მეღნი...

— ემაგ არ, მაშინ იცი აზე ილაპარაკი? აი გიმგა ხო არის, ჩონ გიმგა ხო გოქ, აი გიმგაზე შა ხდევა საერთოდ, რო გააღიხარ, ადრე ხო კლუმბ რამ არ იყო? რა ადრე შა გიმგაზე, შა წყდევოდა სიტატა? ილაპარაკი...

— წალანდელ ზაკონ კაე ეყო. დარცხონულ დრო ეყო, ინსანს ცხხონიან. მე, ეხლა აი შენ ჩემგნი ჰეჩ, ალა, ოც წლი, ოცდაათ წლი პატრაე იქნეე?!

— ბევრ ლაფ ბევრი.

— შენ ჩემთან პაპრუც არ მოჰწევი, იმ დროზე, ამგე დრო ეყო. მე თუთან ოოვექე ერ ოც წლი ჩემგნი დუდრუანე ეიან, იმათთან წაეაღდი, შოგო დავედევოდი? აარ! აამაგ დარცხონა ეყო, აამაგ ემეე ეყო, ბუთუემ ბელა, ზდილოვაე, მა! დეკაც ბულაღზე თუნგი მიდიოდა, მიდიოდა — აუესეედა. შაბა იქ დეკაცეეთან იხტილათ ქნას? დეკაცეე დადგნენ იხტილათ ქნან? აარ... აესეეითავ დალა! შიგნა-შიგნა შინ. ეხლა?! შალა ჩემისთანას, აემისთანა ის ერთ ლანზღენაც, მა! იმაშინ ბარაკა ეყო, ბარაკა, ჩალთუქ. ჩალთუქ აპი, დინგით: დამფა-დუმფ, დამფა-დუმფ! — ნაყავდით კაეც გემრიელ ფლაე კეშთეეოდა, ამა ეხლა სადაა? ეხლა იგრეე ყურუჯაც (ყრუჯაც), უწყალო ამნასულ, განაზარდ ჩალთუქი, ბრინეევი.

წალან მაგარ ქურდოვა ეყო, მაგარ! ალათემურ თავ-ბოლოე აუცილებლათ ყარაულოვდით. მე აარ?! — ჩემ დუდრუანეე. ბოლოზე, ორ ინსან დეგაეც ეყო. ორი — თაუში. შაბა ერ ინსანს მოსლეეოს სოფელში ქურდოვა მაახდომელა? ვერ! აიმეე წალან ემე ეყო, ვაჟკაცოვაე.

— ესე იგი ეხლა ქურდოვა არის, წალან არ ეყო ეა ქურდოვა?

— წალან ეყო, შიგმაგ ყარაულოვდენო? ყარაულოვდენ. ეხლა ქურდოვაე სადა? ეხლა ოზოში, შა.

— სოფელს იცაედნენო?

— სოფელს იცაედნენ ე შოვ. ეხლა ოზოში, ძროხაეც ოზოში დაა, ცხორიე, ერ მინამ არ შადის. წალან ეყო ქურდოვაე მაგარ.

—: თქოთ რალაცა მეეპარასე უწინ დროზე, საქმე გარჩევა სა ხდევოდა?

— სა ხდევოდა, სა ხდევოდა? იმაშინაც ჰემაგ ეყო ემე, სულ.

— სუდი წინ, სულ ხო არ ეყო ადრე?

— სულ არ ეყო... შა? შაე?

ჩონ ხალცი ემაგ იელას აქეთევენენ, წყობტავენენ.

წყდევეოდაო ჰემგე საქმედ მა? ბუთუშს აბარევენენ, ნუ! ჩონ სოფელ დოდეკოთ, ნუ იბარავთ ერთმერთის. მარსანი, ისერთი, ფულანი მოდიოდენ, არ გობნევი, ყარაულოვდენენ, ერ ინსან ვერ შმოდიოდა, ამგე ყოჩივე რყენენ. თუთანაც იმაშინ დერ კაცეც აჰა! თუთანაც სიმადლეც — სიმადლე, მა! ეხლა ჰადსა? ჰეჩრამ. ეხლა...

11. ძველი დრო

თელ ხალყ შუაზე, აიქ თაყ-თაყ! — ესროდნენ ჰკლავდნენ, მა! შენ გონი, წადან ზორ ეყო, კად.. ეხლა... ახლა შენ... მე დეკაც მაქ, სხოდ ჩემ დეკაც აი ფხანავს, ვერ უზორეც, ვერც ებნეც, ვერც ერამ. წადან ჰეგ სა ეყო? ვერ, ვერ, ვერ მა! აიმაგრ კაც თაიფად ედეოდა, ჰამდა ხორაგს. ზლევ ფეყზე იდგნენ ფეყზე. თააქ, იმათ უქმელა, უდატლეველა ისენ ჰოგო ფლავ-ზორაგ შეჰჰამნენ?

მეველნი იმათ დახწყენასუკან ადგეკოდნენ, ახლა — ისენ. თუთანაც აიმაგ ჩომო... ემე ფერდად ეყო, ეს პირისპირ. ფერდას იმიან ჰჰამნენ.

— ზლევ უა?

— ჰოვ. ფერდას იმიან. აიმაგ ფერდად ჩომომბულეყო, ნუ დოდნახანავ.

(...) ჰათარ ეყო ყარაზ, წეს ჰემგეთ ეყო. ეხლა ჰა, ჰალა მუქით გართომს, კოვზით, კოვზს ააქს, შენ ისერთი. ეხლა სად, იმაშინ სა? ურმი მივდიოდით თუთანაც, იმაშინ სა ეყო მაშინ? არ ეყო, არც მაშინ, არც თაჩკა, აარ?! — ურემ ერ. თუთანაც შაამბავდი, დალლა! წახოლდი ყმაწულიანა რამ, აგრ-იგრ. საყდარზეაც თუთანაც... ჰალა იმ დროზე პირდეკოდა, საყდარს პირდეკოდნენ. ინსან ივდიდა. აიმაგ პირდეკოდა. ივდიდა, ფეხშოლა, ფეხშოლა მიდიოდა წოორე იქრამდინ. ე დაპირეჰას ღმერთ, საყდარიბე დაა, ი საყდარიბე. იქრამდინ ფეხშოლა მიდიოდა. მეღნიაც ყოჩი, რამ მიჰყონდნენ, დაპირეჰულ დაა, იქ ჰკლავდნენ. აგეთად, აგეთად ემაგ პირდეკოდა, აქ კლავდა, მითამ: დააკლევარ, დააყოფუარავ. კლავდა, ჰყოფავდა.

— იქ ადგილზე უა, იქ?

— ჰოვ, იქავ. ერ ნაჰერ ერთს, ერ ნაჰერ ერთს, ერ ნაჰერ ერთს, ერ ნაჰერ... ემაგ ჰყოფავდა, მიდიოდა. ყოჩ, ყოჩ — ჰროხად არ, ყოჩ ეყო იმაშინ. თუთანაც დაყორულ ყოჩ უმ წეგრყონას. ე ემე დანა აარ. ის ადათ არ ეყო. ჰემ ფორმი(თ).

— ებე არ კლავთა ღორ საყდარზე მაინც?

— ღორ იგე-ეგე საყდარზე კი არა, იგრევეც სამღთოადინა ღორ არ იკლავ.

- ადამში არა ჩონთან?
- ადამში არა, ჰოვ! ჰეგ ადამში არა ჩონთან.
- ესე იგი ღორ დაკლა არ შეიძლევე საყდარზე?
- არ, არ, არ, არ სამღთოადინაც არ, არ!
- სამღთო მარტო არის ყოჩა?
- ყოჩი, ზროხაჲ, ჰაჲ გინდა, ბუთუშმარამ, ქათამი, ბუთუშმ- რამ. ერ ღორ არ!

12. მურთუზაჲ

- ... ფათაჲ შულ ეყო ი მურთუზაჲ.
- მაინც ჰა კეჰთევეოდაო ემებთუნ?
- ჰა?
- მურთუზაჲ ჰა აკეთევედა ისეთს?
- აი ჟა, იმიზგნი ეშნიანდაყ. იმასთან ინსან ჰოგო ფინ ეულაბ იტყოდა?! ვერ! ოვ, გრზ გრჩა-გრჩა სხოგნი(თ) ზროხაჲ მოჰყონდა, ჰკლავდა. ჩონ ალათემურში ხრდავენენ. ამა იქი მოსლაში თუ ეთქოსყი ექ ზროხა-მროხაჲ ნუმარ შმოსულ, ნუმარ მაყონესყო?! ჩონევე ამბოვ-დნენ, იმასთან შიშით ეტყუნანა: ვერ დოჲნახი, ვერ დოჲნახი. მა, — ვერ დოჲნახი, — ამბოვდნენ, ამგე კაც ოყო.
- ვაჟკაც ყოფილ მაგარ.
- ჰოვ, აი მურთუზაჲ. ერთიც ჰემ ბიზაჲც ვაჟკაც ეყოფავ, მილი ეყო სახელ — ემ ლეკურ. ეგ ლეკებმა ქნეს, მილიჲ, ელაქოჲ, ჰემ მამაჲ სახელ აღექსანდრე ეყო. იმი სახელიც მილი არ ეყო, გიორგი ეყო. ლე-კებმა მამბრუ... მოგაბრუნეს იმ დროზე. აწყალდი არ გოგანადგურეს, გოგათათრეს დაა.

13. ქართველები გათათრება

- ზორი!
- ჰოვ-ჰოვ, თუთანაც ე, ე ტერიტორია დაა ზაგან. ზაგან, თასმა-ლუ, აი ბუთუშ იეგრ ეემაგ, ქართულევე ოყნენ. ეხლა ზაგან ქართულია?! — ეხლა არა.
- სულისმა, ზაგან, თასმალუ, ლალაფაშაჲ, ბუთუშ, ბუთუშ, მარ-სან, ჰეგ ბუთუშ ქართულ ეყო. ჰეგენ მაინათლენ, ლეკევეზე გადავდნენ.
- ზალი არა? ზალი გააკეთეს თათრევე?! — ჰოვ. ჩონ ამა, ე ალათემურით არ ქნილვართ, არ გადათათრე-ბულვართ. ამა ქართულევე ბოვრ აიყრნენ, წაუდნენ ოვ, ყანილ ეზახიან.

ყანილს ქომოდთიან, გადატუნენ საქართველოსყენ, ქართულევ იმ დროზე. ზებირა მაგონდევ ქართულევ ემან ქართულევ რყენ, ბითაავ ე ტერი-ტორია.

ბუტუტუმ წასულ, კუქაშვილი წასულ, ჩონ გვარიანევ ბრვრ რყენენ იმ დროზე, ოთარანევ, ოთარანევი და ტარტარევ. ტარტარიანევიც ბევრ რყენენ. ეხლა თუთან ფამილიაში ტარტარიანევი და ოთარანევ ბევრნი. ამა ჩემ ქუტო ოთარანევის გადავსწროვყავ, ბევრნიავ. ჰემაგ ამბოვენ.

14. წალან დროზე

“... ტარ მამაჲ ჰემაგაო”. აიმაგ კლავ-კლავზე უგდევენ ოთხ-ხუთ ინსან. ეევ შიბროენ. ერთიც შუაში გგდადის, შალა ერთიც იმათ ყათა-რამა, შუაში გადადის, შიბროეს ემათან. ჰეევ დამინახი მე, სხო შა უმ დოდნახო.

— ქალევ ცალკ, კაცევ ცალკ. ჰამაგ არ ეყუა?

— წალან ქალევ ცალკ, კაცევ ცალკ, მა! თუმა შიბროაჲ?

— შიბროვაჲ, ჰოე შიბროაჲ..

— შიბროვაჲ, ქმა-დალევაჲ, ეხლაც ცალკ დაა. კაცევ ცალკა, გადევ ე, დეკაცევ ცალკა.

— ჰამე ეხლა ცოტა გავრთიანენტლ?

— ყარაზ. წალან ჰემან ე ბუტუტუმ ოვ თორნეჲ დგას. ბუტუტუმის იქნევ თორნეშ აკრზნ შალა ბევრევ. წალან დროზე პურ დაკრაში ქულაქ პირანდ ქნილეყოს, აღათეჲში, სოფლი თავეში სულ მოდიოდა პურის, იქითი აქ სულით ამბოვენენ: სადღაცა პურ აკრზნ სოფელშიავ. ეხლა ქობრაჲთით პურ ამალშ მოჰყონენ, ესერთი, ფულანი. წალან ქობრაჲ სა ეყო? აარ. იევ ღარ მიწადს დაა. ერთა... ერ წელს ხამ ინა... არ ჳნავენენ, ორ წელს არ ჳნავენენ. ორ წელს უკან ჰვნავდენენ. პურიც... პურ ნალდ კეჰთევოდა, კაჲ, გემრიალ. ეხლა ქობრაჲ უყრიან. ქობრაჲ გემო აქ საჲქი პურს. არ აქ ეხლა გემოჲ, წალან ეყო ბუტუტუმრამ გემოჲ. ეხლა ლაფ უგი სხლევ არის, წალან სხო გემოზე ეყო სხალ. მე ერ ფეთმიშ ათას ცხრაას რუაიან ვარ. ყარაზ დაა. ჰაქთონ წლის კეჰთევა? იმ დროით აი სხალ, მირახულა სხალი, ემანაც არის. ერ გემრიალ ეყო, ერ გემრიალ, ანგალ კმი იმი ინსან ვერ გაზლეოდა. ეხლა — აღარ!

— ეხლა გემო აღარ აქ სხალს?!

— ეხლა არაგორი გემო არ აქ, ჰოე.

— ეგიც ქობრაზე, ნუმარ დამოკიდევულ?

— ჰაერ, ჰაერ მოშხამულ. სამალიოტ, სამალიოტ: ბუმმ, ბუმმ! აის იგრევ ვარდევა? აიმას გაზ არ გმოდისა აჲქათი, ჰეჩრამი?

— გომოდის, მა რა!

— ა, ემ ფორმადს. წაღან სამალიოტ სად... ჰენჩინამს ვერ დენანა. ჰენჩინამს. ერ, მეელნი უგე ნიკალად დროზე, ნიკალად თახთი ჩომოგდევა-ში, სამალიოტ ადმაშინ გომოჩანეულ. ისიც პატრა, პატრა თქმაში დაბ-ლადთი მიდიოდა ლაფ. ე ხევე იმგეთა დაბლადთი არ, ხევეიგნი ბევრ მაღლადთ მიდიოდა. აი ხალხ გამათეულიყო: უგი რად მოდის, უგი რად მოდისავ! — ალა ვერც კი იცოდინიან აიმი სახელს.

— მეელნი იქნა სამალიოტ.

— მეელნი იქნა სამალიოტ, ჰოვ კი, მა! სამალიოტიც ეხლა ორეურამ გონივ: ვერტალიოტ სხოს, სამალიოტ სხო. ჰემეგ არაა?

— არის.

— ჰა?

— ვილაც თაჰჰაე, ნალილ ვერ იცითა ისეთ, აი, ზრლ?

— აი შულო, უცივარ, დამმირწყევი, ჰემენ ჰემენიავ დამმირწყ, თუ-არ, წაღან ნალილევ... ნალილევს ყოოდით, მა? ედროდით.

— ერთ-ერთ მაინც ეხლა მადგონით დაა?

— ჰა უმ მოდგონო, ჰა ვიცი? ემენ მოდგონა?

(კაც და) დეკაც მიდიოდნენ გზაზე. გზაზე, მიდიან ყოფილ. კაც-საც აემაგ უქნი ჰელევ. უკან დაუწყოვ ჰელევ, მიდის ყოფილ, დეკაცთან. დეკაცი და კაცი დაა, მიდიან. მოდის ერ ლოთი, ამ კაცს ეემაგ ჰელევ... ჰელში ერ კონტოლ უგდევს. კონტოლ უგდევს გმაქს, წოვს, ერთ ხუთ მანით აზლევს. ლოთის — კაც.

დეკაც ებნევის: აი, კაცო, შენ ერ კონტოლ ჩაგიგდა, ერთი გმაქს. ფულ აზლევ, ჰაბე აზლევა?

აი, დეკაცო, — ჰუთქომ, — შენ სუ! მე ემას ადმაზე სჩრბ, მე მაგა არც კრავ, არც ლანზლავ, არც ერამ. დახშილულ რქევე, სხოსაც დახში-ლულ უყოს, ის მააკლრლი. მართლაც ჰეემაგ ერ კედემ სხოე წანასულ ყოფილ. მაა ... მააქს, ჰეემაგ ჰელევ იმასაც უქნი ყოფილ კაცს. მააქს, კონტოლ უგდევს. გმააქს თოფანქაე: დაახ! აბა, აქევე წაუდა. დეკაცო! — ერ დრო გაუგიაყ, — დეკაცო დაინახნი? — დავნახიაყ დაა? — დეკა-ცო დაინახნი, მე... დემ ხუთ მანითმა მოკლა!

- მანათმენს მოვეგი.

მანათმენს მოვეგი მა? დემეურ რამევე.

— სხო კიდევ გაიხსენით. სხო მასალა გაიხსენით დაა?

— ჰაში, ერ წორ თუ მოე, მომახსენით, იქნევე მოვიცოდინევე.....

თქო: წაე, წყალ მაპილ. შენც მიდიხარ, ემასთან თმაშოვ, იმასთან თმა-შოვ, დროე გადის. ეეე, მეც ყურვარ ექა: ჰაბე დგახარა? დაა, ის აღარ თმაშოვს, აავ-იგრ. დაა ჩარა უწყდევე, დიდიე მიდის, მააქს. ჰეემაგ ეგ. წაღან დრო სა, ეხლა სხუად. ეხლა... წაღანდელ თაა, ბრიგადიროვადე მიქნი, უჩოჰჩიკოვადე მიქნი, ხილმან კომისიონ. ზორით გმოდოდინენ სა-

მუშავნელა, წადან. ჰაბეა? — ხილმან კომისიონ ეყავ. ღუნე... ფეთხით, ფეთხი ყოჩ მოაყუნინ ... მოჰყონდნენ, ლეშადინა სკლადში, ჰემ სკლადჩი რყავ ...

ლეშადინა ვოკლრენრვდი, თელ ყოჩ, ხალყ ვედავდა. ყოჩიც ერ ლემ იგრევ გდანაგდევ, ლემ არ მოვლიაყი. აქ ჰოდა, მინდორშ, ექ აარ? რზრ-ყურეში აარ. აიქ ვოქეთევიწევიდოყ. ჰამდნენ, ლევენენ, ღუნედე — ღუნედე. თუთანავ მოდიოდნენ, მუშუოვდნენ აი ხალხ, ზორით. მააგონი ი დრო?!. ეხლა, ეხლა ეხრწოვიან. არც სიქმელ აზლევენ, არც ჰეჩრამ.

15. ქორწილი

— ქორწილ?

— დადმინ, რზრლი, წადან დროზე, წადან დროზე. ეხლა, ეხლა ჰეჩ. ეხლა გადაე ქალ ერთი ლაპარიკ...

ეხლა ჰეჩ, ეხლა ქალ-გადაე მასლაათ ჩედიან, თუთანავ — მიდიან ერთმერტოსუკან. წადან ამგე რამ არ ეყო. წადან ეხლა, გადას და ქალს მონდომით არ, ოქახში დედ-მამაე, დედ-მამას მისთავაც მის ქალიც უნდ, აიმას უნიშნავდა გადას. ქალსაც ეხლა, დედ-მამაე იცოდა, ქალ აქ, მის ოქალიც კადს, გადაე ქეჰანი, ადმას [უგზავნიდნენ] მაქაკლა. თუ-თანავ შინადთი მიდიოდნენ შინ, ქალი შინ. მიდიოდნენ მაქაკლა ეხახ-ნენ ამა: ახირში ჩემ შუღიბე, შენ შენ ქალიბე დაანიშნელ, მაქაკლა მოსუვართ. ჰა ერ დღე, ჰა ორ დღე, სამდეფა უწაჰსლელა... ა ერდეფა-ზე ლაპარიკოვდნენ: მოვჰკითხავთ ქალს, — ამბოვდა. ენვევოდა დაა. ჰა, მეორედეფა ამბოვდა: შავჰედავთ, ჰაე, აგრ-იგრ. მესამედეფა მიდიოდა, მაქაკლა ამბოენ იმ დროზე, კედე ნიშნაჰდნენ. ნიშნაჰდნენ, ჰეჩრამ. თუ-თონაც, თუთონაც იმაშინ, ერდენა საკლავ. ჰალა უგე ახალ დანიშნაში ყოჩ მიჰყონნენ ქალი ოქახში, ყოჩ. ყოჩ მოჰყონნენ. ჰიგი იქითი უყოჩო არ შეიძლეოდა.

მედნიაც ქორწილიბე დაა, ერდენა საკლავ, ოთხ-ხუთ ვედრადეც ღუნე აზლევდა გადი პატრონ. კედე ნალრა-ყავალსაც იქერდნენ. იმაშინ ნალრა-ყავალ ეყო, მართლაც. ერ პატრა ნალრაე, ერ დიდ ნალრაე, ზურნევ. ერთ ემჩი, ერთ დანაკარ. აიმაგ უკრავნენ. უკრავნენ, შიპროვ-ნენ, თმაშოვნენ. საღმი წაყონაში აი ნალრა-ყავალიც წოორა გადისა. თუთანავ... თუთანავ გადისა წასლაში მაშყალლაე უდრვდნენ. ეხლაც არის არა ადათ? მაშყალლაე უდრვდნენ, მალალ ალატზე ზეფთ ჰეგ ჩედი-ოდნენ. იქითი — ღუმე-დეე! — ესროდნენ. ვერ მეეხრდრას, კედემ არ-ყევდნენ. კედემ ჰეემაგ, ერ დროზე ხტეოდა დაა, ჩმაქონდა. შადიოდნენ: დამფა-ღუმე, დამფა-ღუმე! — აი შიპროვდნენ, შიპროვდნენ მევლნი დგევოდნენ, ჰამდნენ-ლევენენ მიდიოდნენ. ემჰურ რამ.

— ეხლა არის დილი ფლავ. ხო ადრეც, ადრე იყო დილიფლაოვან წასლაჲ?

— აი, ადრე ეყო. ეხლა ი ადრე არ ქნილიყოს ეხლა არც კი მაიგონევდნენ.

— ჰათარ ხდევოდა დილი ფლავ წასლაჲ, ქორწილი... მეორე დღე?...

— ჰათა არა? აქეთევდნენ შინ ხორაგ-მორაგს, ლამაზა, ერთ-ორა კორ, გრუვდევდნენ, მიდიოდნენ წოროა:

— ნათესავეე მიდიოდნენ.. კეჰთეოდნენ ...

— ჰოვ ნათესავეებისა მიდიოდნენ.

მიდიოდნენ, ი ყმაწულეე უკნი არ მიდიოდნენ. ბერეე, ერ დეკაც, კაც მიდიოდა.

— აკეთევდნენ ფლავს და...

მთქმელი: ჰოვ. კად-კად ხორაგეე დაა. ერ შტოფიც ღუნემ.. უღუნეო არ წაუდოდნენ, თუარ. მიდიოდნენ კედე ილოცეევოდნენ: — გაუმარჯოს, გაუმარჯოს! — ესთაქან ესთაქანზე ავეჩეედნენ, ლევდნენ მა!

— ჰაქთონ დღე გრძელდევოდა ე დილიფლაოვა.

— ერ კურია.

— ესე იგი ჰარ დღე მიდიოდნენ ერ კურიაში.

— ჰოვ, ერ კურია ჰარ დღე მიდიოდნენ. მელნია დაა, კედემ თუთ-თოში რალაცა კედემ ჩედოდნენ, მიდიოდნენ.

16. სიმღერა (ოძელაშვილი არსენა)

დედაო, ნუ სტირი,

მამაო, ნუ სჩივი,

მე მეტყვიან

ოძელაშვილი არსენა, .

მე მოვაშორე ქვეყანას ჰირიავ.

17. ავლაბარში წუშა მოვდა

ავლაბარში წუშა მოვდა,

ვადარალო!

ჩვენ ეზოში დარიაეო,

გოგო, ჰაა!

მენ და შენის დაშორება,

ვადარალო!

სულ გიტლერის ბრალიეო.

იქნა?!

18. ზღაპარი

— კაც-დეკაც ერთა ცხოვროვენ ყოფილ. ჰეჩრამ. ე კაციბე მწზრბელს... მწზრბელ ჰემაგ ბარუ ყოფილა, შა ყოფილა ყარაზ, პურ აკრავს ყოფილ დეკაც. ეზახის კაც, მწზრბლი კაც. ეზახის — მიე. მიე — აი დეკაც, პურ დანაკარ დეკაც. — მობრუნდი, ამბოვს. კაც, ემ სხო კაც ებნეე, თავი კაცს არ. ბრუნდეე, ბრუნდეე — ერთ ბეჰეეში — „ტყაბ„ — ცომიან-ფჰულიან ჯელს კრავს აემაგ, კრავს.

ჰეჩრამ. მიდის შინ. აი კაცო, ეგ ადსა? — თავი დეკაც ებნეე. ამბოვს: შადსა, მე რა ვი, შადს? პურ აკრავდა, ლავაშ მაზლეედა, შა უქნი-ა? უთქომ: ა, ჯელ დაჰკრავ შენბე.

აქ იკიდნეე დეკაც ამასთან, კაცთან. ეხლა რზრშიაც ქათმეე ჰქონი. ე მამალ ყივის: ყიყი-ყიი! ესიც ენაე სცოდნი ყოფილ კაცს. შა — უთქომ — შა ამბოვსა? — ყიყი-ყიი! — კედემ. ორჰე. ერცხო: ყიყი-ყიი! — ამბოვს, მამალ ამბოვს დაა. კაც ენა იცის ყოფილ. მამალ ამბოვს: მეაე თორმეტ დეკაც უვლიაე, შენ ერ დეკაცს ვერ უვლი უაე? იკიდნეე დაა, დეკაც ამასთან. — თორმეტ დეკაცს უვლიაე მამალ ებნეე — შენ ერ დეკაცს ვერ უვლი უაე?!

— სო!

კუქოშვილი თამრო, 84 წ. ალათემური, კაკი.

19. საყდარზე გასლაე

— შა ვილაპარიკუა ეხლა.

— ილაპარიე.

— საყდარზე გავდიოდით კაე ყოჩევიტ, კაე ქათმეევიტ, კაე... იქაც კაე ჰქომდით, კაე ლეედიტ, კაე ქეიფოვდიტ, მოვდიოდით საღმრზე სახ-ში. სახში მოვდიოდით, აქ ქორწილეე იწყეეეოდა ფაიზი. ახლა მიედიო-დით იმ ქორწილეეში. იქ კაე პატარზალ მოჰყონდით, კაე, შა ვიცი, ქორწილ ჩედიოდით, კაე „კაფ-ჰიფ“ — წაე! რაე გინდოდა ეყო. ეხლან-დელ დროში სხოთარ ეყო. ეხლა ჰეჩბეთ თავ ვეღარ ვომბაე. იმაშინსუ-კანაც იმ ქორწილეეშიაც კაე ლავაშ ვოკრავდით, ერთ ათ-ხუთმეტ ცომ. იმა, ხალხს ბარაქათ ვოზლეედიტ, ემაგ ჰუყრიდით. დაყრადთი ეყო, და-ყრადთი.

აი, ჰემაგ უაე?!

კაე ლამაზა ვოქმეედიტ, ვოზლრედიტ. ი მწლნითაც ჩონ იგე დრო ეყო... ეყო რუმა, არნაცნობ ბიქ გოზლეედნენ: — ემ იმასთან გათხუეეე-

ხარ! ის არაფერ არ დოგინახი, ვერ უცივარ დაა, ისერთ ჰეჩ არ დამინახი მითამდინ. ჰა ჰეჩრამ. ერთიც მამამ დამინიშნა ზორი, ყიამათი, გომოაცხად... ე ი ბიკ მე არაფერში არ დემენახა. ჰეჩრამ. გავჰთხოვდ კად, ლამაზა. ე ქორწილ ყიამათ ჩატარდა. ჰა ვიცი, დრო გატარდა. ერთიც ხრდავ — ერ კაც, ერ ბერ რამ, ერ დიდ რამ. ჩემგნი ერთა ათ წლი(თ), ხუთმეტ წლი(თ) დიდ. არაფერ დაა. ჰა სათქმეუართა რუმა, დაა. ი დრო ეყო, ამათ წინ ვმა ომოდრვა არ ეყო. ეხლა ისეთი კად დროდ გომოსულ უმ...

— მე იმ გადასთან მივდ, — ამბოვს, დგევ, მიდის. ეხლა მივდ თუ არ! იმ დროზე ზორ ეყო. იმაშინსუკანაც ერ თაა ემე დაჰეჩ, დაჰეჩ მე ცამეტ წელ პატრონთან, მეთოთხმეტე წელში ის დაიკარგა. ის მოკდო დაა. მალიბაჲ დრო ეყო.

იმაშინსუკანაც აი წრულ-წრულ ბავშვ, ე ორ-სამდენა ბავშვ დამჩა. ე მამად მოკდო, ისენ დავზარდ, იქთონ იშრომ, ზულუმ გავსწივ, საით... აუშენეყ სახლი-კარი, დავასახლ შულ. შულ დავასახლ, შული ნევაჲ დამისახლევი, შული შული ნევაჲ დამინახი. იგრეე ბახტავარ ვარ ეხლა. ბახტავარი! ი გეთხრო. მევდნითაც, ეხლა რაქთონ რამ არის სათქმელ ვე მამირწყდევ. იგრეეაც ერ ნალილ ვექცეოდი დაა. ეხლა არ მაგონდევის. ჰეჩრამ მაგარ, მეხრწოგოდა, ამბოვდა: — დაჲ, დედა, ნალილ მიყავ ალა! აიმაგ მისმენდაყ. ეხლა ჰაქთონ დრჲ, წა ეგენ, თავიან გენგზე ქნილან, მე ეჩრამ ვერ ჩრდივარ, არ კეჰთეე, მირწყდევ. ემ დროშიაც იმას უტყი მე.

— ერ ნალილ ქენ!

— იმა უტყი მე, კად დროდც გომოსულ, კად დუნიაჲც არის, კად ბუთუშმრამიც არის. წალან — ეჲ! — ბავშვ მამა არ შააზრახებდა, არ ელაპარიკეოდა, სურცხილიავ. იმ პატრა დროთავ მევდნი ბავშვევს არ დეელაპარიკა. ბავშვები იქნენ, ბავშვებ... ზმაჲ ჰყავს ახირ, იმასთან ჰეჩ არ ილაპარიკა. არც ეს ზმა... ჰა ვიცი: — სურცხულ, ოვ. ვამბოვდი აიქში ე ყმაწულეე ქურდოვით არ მოსულ ექ. ამბოვდა: აარ, დიდ არის სახში, იმაგ სურცხულ ეყო. ეხლა დაა, ბუთუშმრამ თავი გენგიართ. ეხლა ყმაწულ არც იციან, დიდ არ იციან, პატრა არ იციან, არ იციან, არ იციან. ჰათარ გონია შენ?

ეხლა ემაგ. იმაშინსუკანაც, იმ დროში, ე მამლი ემე ულაპარიკინი ბესოს თუ არ ულაპარიკინი? კაც-დეეაც ყოფილან, ემა მე სალაპარიკენე-ვარ ეხლა, ლამაზა, კარგად უცივარ.

ე კაც-დეეაც ყოფილან. ე დროჲ ქნილ, კაცსაც ერ კად ცხენ ჰქონი. ზულუმში ეს ორ ყმაწულ ჰქონი, კაცს. უთქომ: დედანთა გამაცილ, შორს სოფელშ ყოფილ, — დედანთა გამაცილ! — უთქომ.

— ა ქიში, ებეა?

— გამაცილ!

ოვყონი, გაუდა ეჰ, ი ცხენ სურცხულ ყოფილ, ორსულაჲ ყოფილ, დეკაციც.

მივ-მივ, კურიჲ ჰქონი უკნი ცხენს. კურის გავხუხუნნი: ჰე-ჰე-ჰე-ჰე-ავ, მეჲვ აბე მადგევ, მიიდიჲვ? დედადბე უთქომ. კედემაც უთქომ: აი, ფალირო, ჰუთქომ, — მე როგო ვარა, ერთა ხუთდენა თავს ჰწაფავ, მი-ჰყონ! იმ კაციც მცოდნე არ ყოფილავ, კაც გოტუცივნიჲვ. გაციწევაშიც, გაციწევაში ე დეკაცს უთქომ: შენ რაბე გაიცინი ემ ცხენი გახუხუნე-ვაში? უთქომ: მა როგო არ გოადინევა, — უთქომ? შენ რა გატყირს, — ამბობს, — გოადინ? ალლა!

წაიყონავს იქ დედაანთა, მოკდევ — არ დადგევ. უტყუებ, არ დგრვ, მე მოვდ, ჩრვ. ნოხოთ, ჰაბე გაიცინი? გულში, ემა გულში ამბოვს. ჰეჩ-რამ. აფყონს მოვ. დაადგევ შინ. უთქომ: მითხარ, რადბე გაიცინი, — დე-კაც. აქში, — ამბოვს, — დემესხენ, რადბე გოადინ, გემეცინდა!

ჰეჩრამ. კაც წევს ფართალში. ამბოვს: მაადომელა გაზგელეზულაჲ. ემ ილაპარიკას, ადგა ე მამალმა გაჰყივლა, ზალლმა გაჰყმუელა. ზალლმა გაჰყ... უუუ! — თქუავ, — პატრონ კდრვ. ზალლ იცისაჲ, მამალმა, ბი-თიმრამ იცის. ზალლმა გაჰყმუელა, მამალმა გაჰყივლა, თქუავ: დეე, მო-კდეს ემგე პატრონ! მე რუმ კეჰტეე, ერთა თორმეტ-ცამეტ ემეს უვლი, ე დეკაც ვერ [უვლის], დეე მოკდეს! ლაფ დეე მოკდეს! კაფგორა კდრვ, — ამბოვს, ჩონ პატრონ, — ზალლს ებნევაჲ.

— ვაჲ იმყურ, ქათმის ემმე, ჰკუა არ მაქ მეე, ზალლი! — წომოხ-ტეე ე კაცივ, ამ დეკაც ერ მრჰკამა დაშლრჰავსაჲ. ი დეკაც, ყბი(თ) აღარ ამადლევისაჲ ფენი! ემა უთქომ, წოორა ვერ უთქომ. ემე აღარ მადლევისაჲ, ამ ზალლმა და ამ მამალმა დაიხწივეს აი კაცივ.

ი მამლი იმაზე უთქომყ.

20. ზლაპარი

იყო ერ კაც, მადყონა ცოლ...

— ცოლ ნუ ამბოვ.

— დეკაც. დეკაც მადლ. ორდენა ბავშვ ექონა, მოვ, მოკდო. მოკდო ის. სხო ცოლ მადყონა, უთქომ რუმავ, შენ ბავშვეს არ გავზარდავ, ესენ უნდა გადაჰყარო! გადაჰყარო, — უთქომ, გადაჰყარო! დაა უტყულე-ულ ქნილ, წაჰყონი, გადაჰყარი ბავშვეე, გადაჰყარი. ერ დრო დამდგარ, წასულ, უთქომ: შევხედო, ნოხო, სად არის ჩემ ბავშვეე? წასულ, ბავშვ სად უმ იპოვნას? ჰა წასულ, ყმაწ[ულ] ბავშვ რამ აღარა. აჰჰაჲ გასუ-ლან, გაჲ, წასულან. სათყენ წასულანა, დავოცილანა — ვერ იცოდინავ.

ემასაც ემედ. ეხლა ჰიგე აღარ მაგონდევ. (ჰ)იგე ეგ არ მაგონდევა.
ჩაწერ, ემაგ, უტყუ. ჩართი?

21. ახალწლოვამ

ახალწლოვამზე ჩონ კლავდით სამ დღე დაჰჩმაში საჯორცეს. იმას ჰაზირ ჰჩრდიოდით: ახალ წელ მოდსავ. ახლა, კამ პურ ოკრავდით, კამც ი, ჩალღუ ოკრავდით, ჰამ ვიცი, ემე ნამგალ, წალდ, კამ ნუგან საქნელიავ?

პურით ოკრავდით კი, პური(თ).

იმაშინსუქანაც, მევლნიაც ყიდლოვდით კამ ერ ათ კილო ბრინე, ნაყავდით, იმა ოქეთევდით — კამ ჰალვამ. ჰალვამ ოქეთევდით. დიდ, კამ ქეიფოვამ. ახალ წლევ ვი დღე — აი, სტოლ, აი ყიამათ, აი ქმა-დალევამ, აიქრამდინ. ამაგ ბოლღულ ეყო, ეყო დაა, ჩონ დროზე. ეხლა დაიდა კამსთანას. ეხლანდელს არ ომბოვ, არ ვარგიავ? დალევამ ომბოვ, კაი, არ დანალევიც, აი, ორ ემეფთი, კვლით ღუნეს ლევდით. მაგგრა! კამ ქეიფოვამ, ღუნემ, ვოროვამ! — თორმეტზე, ახალ წელიწად, ემე, თერთმეტზე, თორმეტ წოორ ვოყოლევდით, დილას ვოთენევდით. დილლაზე... დილამდინ ქეიფოვდით.

ორ-სამ დღე ახალ წელს ამმაგ ქეიფიანა ვატარევდით, ვალლა! ეხლა ფეყ არ მანასტომ ინსან, წლის თავზე ომბოვდი: ფულანქესი ფეყ მოჰდა, არ მოგასწრო, კამ არ იქნა, ა ვიცი, არვარგ ეყო. კამ ქნილეყოდეს, მეერე წელსაც იმას ოზახოდით, უმ ის მოსულ, კამ ქნილ წელ. მეორე წელსაც იმა, მოორედ ოზახოდით. იმიზე ჰალვამ, ჰამ ვიცი, ფლავ, წილევ ვინახავდით.

ჰიგე დაა ემეფთი იმაგ ჩედოდით. კამ დროვ ეყო, ფინ დროვ კი არ ომბოვ? კამ ჩაცმამ ეყო, კამ დახურამ ეყო. ეხლა ამე ქნილ, ეს პატამ წაირყია, ერ ყათ, ეხლა დადამ კამს, ტამლი მაგაზე რამ არ ვამბოვ კი. კამ დროევი გამიტარევი.

ჩამწერი: შიშა რუმ შმააქენ, აი ჰამე შმააქენა შიშა?

— ცარიალ არ შმოდინან. ჰემ წყალ შმადღუავ, ჰემ შიშამ მაიღუავ — ახალ წლოვ დღე. ეგი წყალ მოღრვამ ლაფ კამსავ ამბოვენ.

წლის წელოავ, ახალ წელოავ. ბარაქათ მოაქავ! — მააქონდნენ. თუნგ, დევდნენ. თუნგ დაა. ჰემამ დაა.

ახლა ოზლევდით, აი ჰემენიც წინ დგეოდით: ორ კამპეტი მადლ, კამპეტი მალ ალა! — სტოლ გამართული დაა, აიმაგ ყუტროდითავ: ურრა! ღუნემ დოგუღლევი, ახლა არაყ ღრვდით, ილოცევოდით. ყარაზ ჰემამ ეყო.

22. კორკოტოვად

— დაიწვევ, კორკოტოვად უწინ დროზე, არა!

— კორკოტოვად ახლა მოგზარცულ? ეხლა კორკოტოვად დროდს, თუთან აი თრგ. აი ნახვერ თრგც არ უდგას, ნახვერ თრ არ დგას კორკოტოვადზე. კორკოტოვადც ასე... ჩაგირთომა?

— ჰოვ, ილაპარიკ.

— კორკოტოვად ეხლა ლაპარიკოვთ ექ. ჩონ იმას ფიქროვთ, კორკოტოვად კეპთევიოდა, კად დრო უწყოვდით, წინდაწინ კაკალს ნაყავდით. მევლნი...

— ყუჩალ უფხონდით. ჰად, დაიზინ ა!

— ენა ... გაუ, დაყარ ზედ კაკალ. (თანამოსაუბრეთა რეპლიკებია, მ.ბ.)

— ემე კაკალ ჰვრჩავდით, ნიგოზს მივაქონდით, ვინახავდით. მოაქონდი, ჰაზირ ჰჩრდიოდით. “კორკოტოვად ხუალა” თქმაში გავდიოდით, კად ხუთ კილო, ათ კილო ბრინქ, ემე, პურ, ჩომოაქონდით. ემაგ თითთითო ორჩევდით, თით-თითო. იმაგ იქთონ დინგში ნაყავდით, ლამაზა მოვაქდით, ოქეთევდით, საღმოზე ერ დიდ ქობ კორკოტ.

დილა კეპთევიოდა, დილა კად ახლა ბუპთუმ მეზობლებს ოზლევდით. — უუ-უუ-უუ! ამაგ ჰყოფავდით, ოზლევდით, იმაგ. მევლნითაც, მევლნითაც ემე, ახლა მოდიოდნენ ყონალევ, ახლა: — ფულანქეს კორკოტ გაუქეთევიავ! — მოდიოდნენ, ჰამდნენ, ლევდნენ არაყ, ღუნე, ღუნე და ნალევ — ღუნე, არაყ დანალევ — არაყ. დილაზე მევლნითაც კორკოტოვი დღე ახლა ეინქარ ჰყარფავდით, საკმელ ჰყარდით, ჰად ვიცი, ჰიგმაგ. კორკოტოვაც ჰემაგ ემეჰეოდით.

— შუშუ?

— მევლნი ჰემაგ კად დრო ეს, აი კადგორა ემეჰეოდით. კად დალევად ეყო, კად შიქმელ, ცხოვნევა ეყო. ზედმეტ აღარ ვიცი.

— შუშუ ჩომობა?

— ჰა?

— შუშუ, ჰოვ შუშუ.

ახალგაზდა, საკმელ ჩაყრასუქან მიდიოდა შუშუზე. იქ იყროდა გარმონ, იქ გრუვდოდა ახალგაზრდა კაცევ. კაცევ გრუვდოდნენ, გარმონ იყროდა, იქ იყროდა ხალღ, შუშუთი იქანენენ, შიპროენენ, ქეიფე ჰჩედიოდნენ. ზოგ ლევ[და]... დანალევ, ნაქამ ინსან ჰათარ იქნევა? შუშუზე იქანევიოდნენ. საღმო ამაგ ატარევდნენ. ამაგ დრო ეყო.

— ლექს რამ არ ამბოვენენ? იქ რალაც ლექსევ რამ არ ეყო ჰეჩრა?

— არ ვი, ლექსევ არ ეყო იქ. ლეროვენ, ჰად ვიცი, ჰად ამბოვენენ

ნალილ, მე ბენდ არ მივდიოდი. წაღან, გადებ ბურთან თმაშოვნენ. ესენ, წაღან ღროში, ემე ეყო, იმა ვერ უტყუ ბითავა. ლამაზა დაჰწერ და ემან.

— ჰაჲ თქუ? აჲს კაჲს.

— აიმაგ გრუჲვედონენ, ახალზლევაივ, რაჲ ეზახონენ. აი კაცეე ყონალლულ ჩედოღდნენ. ყოჩ-ზროზა ჰყიდლოვდნენ. გრუჲვედონენ ერთა ათ-ხუთმეტ, ერთა ოც-ოციღაათ — ქეიფოვდნენ.

— არ უნდა ეგ აში, ეგ სალაპარიენელ რამია?

მთქმელი: სალაპარიენელ რამ არ, ჰა უმ ვილაპარიკო, მენ ამ კკუ-აზე უმ ვიარო!

23. გასხნილევად, უმზრახოვად

— მოყვრ ერება?

— ბითავ მოჰყეე, ბითავ.

— ე გასხნილევად წინ საყდარზე ემე, მივდიოდით. საყდარში მივდიოდით. საყდარში, იესო ქრისტე გომოჰყონდნენ, იქ იმას დაა, ატრიალევდნენ, ჰა ვიცი, იქ სამდევთ ტრიალოვდით, იქი მოვდიოდით სახში გასხნილევად, დაჲ ლეკეჲმა ... დაანახენიავ — ღორი ჯორც ველში ემაგ ჰუქერავდით, ლეკეჲმა ნუ დოჲნახას. ღოქავდით, ყბი(თ) ჰყრუდით: ლეკები ღორი ჯორც არ ჰამენ, დავუჩროთავ.

იმაშინსუჲანაც, გასხნილევადბეთაც კაჲ წითელ ლავაშეე, კაჲ, ჰა ვიცი, კორცხეე ღობავდით, ქულფათს ჰუყოფავდით, ყამ-ყარდაშ... მელნ გაჭტანდით, ტანაჩის ოზლევდით, მელნ წითელ ლავაშ, წითელ კორცხ, ოკრავდით, ბუჰთუჰმს ჰყოფავდით ემაგ. გასხნილევი... იმაგ გასხნილევას ოტარევდით, ემაგ კაჲ დალოცით, კაჲ დიფ-ტარით, კაჲ ქმით, დალევით. კაჲ გასხნილევად ეჲჰთეოდა. ეზლანდელ ფორმაჲთი ჰიგმაგ. ჰა, ჰემიბე ამბოენენ.

უმზრახოვად.. უმზრახოვადც ჰიმაგ ჰჩედოდით ჩონ, დგევოდით დიღითავ. ოვ, ერ ემე ნაცარ ოვსევდით, იგე ცეცხლი ნაცარ. სახლი(თ) დორითინ ჰემაგ ჰყრუდით. ჰყრუდით, ჰაჲსა — ჟინქოლაჲ ნუ ეგჰსივასავ. ჟინქელაჲ ნუ იქნესავ. მეეღნითაც დაჭტანდით, ერთ ფეყზე ვომბავდით ერ ჩათუჰს. ... ცულდ ანაღევიც, ააქონდა ერდენა ჩათუჰ, უკნი მივდიოდით. მივდიოდით, იმი გაქანევაში ემაგ: არ მოშქრო, არ მოშქრო! — მეორე ზრაზულოვდა ალა ამ მანაქერ, — წაღმი დაასხმელი! ახლა იმერ ხეზე მიდიოდა: არ მოშქრო, არ მოშქრო, წაღმი დაასხმელი! — ემაგ. ახლა იმერ ხეზე მიდიოდა: — არ მოშქრო, არ მოშქრო იმაჲც დაასხმელი! ემაგ დაა.

ემი ილდრამ ბევეჲურა უმზრახოვადც. (...)

24. სამარიებზე გასლაჲ

სამარიებზე გასლა ავგუსტოს ჰაქთონჩიდა? (...)

ოცდაათ ავგუსტოში. ჰა ვიცი, კი იმ ერ წელ გაუქმეთვეთ კაჲ ხორაგ, კაჲ ყარფუზ, ჰაჲ ვიცი: ლწლი, ატამი, ყურზენი, ერ ვედრას ოუწსევეთ. ოქეთევეთ კაჲ ფლავ. ავჰტანთ, მივდით იქ. ლუნემ, იქ საკმელ ყრუთ. ბევრ ეჲდლ არა? აი, სუკდილი წელში ერდეჲა არის. იქ ლამაზა ეუყრით საკმელ, ოცხოვნევეთ, კომთ, ლევეთ, არ ნაქნარს ვოზლევეთ. ამგე წელში ერთხელ ავგუსტოში ე დრო არის.

კუქოშვილო შონი, 50 წ. ალათემური, კახი.

— დაიწყეე..

25. ზილიგულაჲ

ზილიგულაჲ არის მინდორში. ცახზე ისხამს. ცახიც არის რზრჲ ჩანაგავ რამ. დეეზებენ იმა. ჩონ ათა-ბაბადითი ამბოენ ზილი გულაჲჲ, ჰემენ ყმაწულიც ბევრ ტირის, მაჲდლეე იმა მუნდრჰ, თავქე ომოულდეე, ბევრ დაჲზინასავ. ზილი გულას ხმაროვენ კიდევ ზილისათვის. ჰეგი დაა, სხო არაფერ.

— კოტიოვაჲ და?

26. კოტიოვაჲ

გასხნილევი წინა დლეევეში იციან კოტიოვაჲ. ჰემენ წელსაც მაგრა წუმს, ამბოენ, ახალგაზდეე გრუედევიან ამბოენ: მოჲ, კოტიოვან დეწტაროთ, წუმჲჲ მოჰწყდეს, პურეე ნუ დაჲლუპას, მეჲჲვა-მაშალს ნუ დაჲლუპას. დგევიან ერ ათ-თორმეტ გადაჲ, გრუედევიან, მიდიან. სოფლი ბოლოდითი აყოლევენ. ააქრნ ორი პრაევიზონკაჲ, ერთიც კუკლაჲ, ერ გადაჲ კუკლაჲ იჩრის ვარქრ, პალტოქრ, მეორე გადაჲ ყტრის:

კოტი, კოტი კოტმატი
კოტია სალამ ვერმადი,
ბუგუნ ბიზაჲ გუნ-გორახ,
საბახ სიზინ გუნ-გორახ,
ბასა-ბასა გელანი,
ბარმახლარი ყის ოლსუნ,
ჩოხ ვერანა ოლლან ოლსუნ.
აზვერა ყიზ ოლსუნ...

კედე ბიჰთუმ ერთა ყურთან: კიხოო!!!

გმოდის სახლი პატრონ, ამბოენ: — კრცხ მალ, თქნბე ერ ლა-
მაზ კუკლად საჩრნევართ. მინც ბევრ კრცხ მაღევს, ქალ საჩრნ...,
გადად საჩრნევარ, ცოტა კრცხ მაღევს — ქალ საჩრნევართ. გმააქენ
კრცხებე, აზლევენ, გმოჰყენ, ყოლთუხ ქრწადთი ერ პატარა კუკლას
აჩრნევენ. ბჰჰთთუმე კარევეზე, ას კომლ თუ არის, ას ოქახი კარევეზე
ყურთან კინემ. ზოგ ინსან მურდალი ახლა, ზოგ ჰენგილავი დაა, მურდა-
ლი! არ აზლევენ, ამბოენ: წად ექადთი! იმი კარევეზე, ემე, კუკლას
აგორევენ: მაგათ კურტევე გადახტენ, ქჰქჰლევე ნუ გამაყონანავ, ნუ გა-
მაყონასავ. ახლა ი დეკაც იწყევლევის, იწყევლევის, რეებ ჰქედის. მიდი-
ან მეორე კარზე, კიდემ ყურთან:

კოტი, კოტი კოტმატი
კოტია სალამ ვერმადი,
ბუგუნ ბიზად გუნ-გორახ,
საბახ სიზა მუნ-გორახ,
ბასა-ბასა გელანი,
ბარმახლარი ყის ოლსუნ,
ჩოხ ვერანა ოლან ოლსუნ.
აზერენა ყიზ ოლსუნ...

დაა ჰემაგ ეტარევიან სოფელში, თავდევის კოტიოვად ჩონთან.
ჰე წესრ.
წუმადე წყდევის, კად წელ კეჰთევე, მოსავალიც ბევრ მოდს ჩონთან
ეგმაგ.

26. ზლაპარი

წალაან ერ კაც სამდენა ყმაწულ ჰქონი. სამ ქალ. მოწყონი დეკაც,
მოჰკდომი. — ე ყმაწულევე — დეკაც უთქომ — მამაშორ. გადაყარ, ჰადსა
ევენ? უკანიაც ერ გერ, ერდენა ქალ ჰქონი. გიგი, ახლა? (...)

ახლა ისინიც, ქალევიც, გადავ, წასულან დაა ჟიან. წასულან ერგან
ჟიან ქალევე. ფიქიროვენ ამბოვენ მოდ, ჰუთქომ: ჩონ სად უმ წაჰდეთ?
რა უმ ქნოთ? ჰათარ ქნოთა? ჩონ დაა, სა წავედეთა? იქ წავედეთ, — უთ-
ქომ, — ერთ ემე ვოსროვნოთ ემაგ, დაა ა ვიც, ჰადა(ც) გადავარდევე,
აიმაგ მთადსალი ადგილ ყოფილ, — სადა გადავარდევე — აქ წაჰდეთ!
ერ ცოტად წასულან, გადავარდნილ — ერ ქალის ერგან, ერ ქალის ერ-
გან, წასულან. წასულან, შასულან ამ ოქახევეში. ჰარქესან თავი ემე,
კრამიტთან სახლ. თან ემაგ მივ ლამაზა, ის კად გამრავლეულან, იქ (...)
დაბინეულაან.

ერ ქალ კი ჰამმემა დამალულ, კაციგნი დამალულ. ბაყაყი ბუდეში

წამზროლ. ბაყაყი ბუდეშ წამზროლ, ლამაზა ბაყაყი ბუდეში წამზროლ, ერ გადათან წასულ, ერ ოთახში, ერ გადასთან. ჰოვ დაა, ი გადაე გასლაში გმოსულ, ატლაგევი იმი სახლ-კარ, თუარდემ ამ ბაყაყი ბუდეში წამზროლ, კედემ დამალულ — ქალ.

— ამ ოთახში ე ჩემ სახლს მინ ალაგევსა? — მენადირე გადაე ყოფილ. ზმი დეკაცევეს ებნევის, ამბოვს: თქონ ალაგევთა ჩემ სახლ-კარ?

ამბოვს: არ!

ამბოვს: მა?

ამბოვს: ჰა ვიცი მინ ალაგევს?

ჰა ერ დღე, ჰა ორ დღე, სამ დღე გადაერის, უთქომ: — დაამალე-კარ!

ეს იმალეე გადაე, დამალაში ლამაზა, გომოდის. ხედავს, გადა — ბაყაყ!

ეს ემეე კეპთევე. იმალეევე, ერ დროზე, გადა, ხედავს ბაყაყ ემეეთით გომოწუდაე, შათანერკაე შუშადითი აიფაყრა, აიფაყრა ბაყაყები-ვი — ერ ლამაზ ქალ გომოვედა. ლამაზ ქალ გომოვედა, მაყოლა დაგრვა, ალაგევა. ერ დრო კრტავს, კრტავს, ხედაე ერ ლამაზნი! ამბოვს: ხათრევეარ მაგა, მა ქალს დააქერევეარ. ვერ ითმენს დაა, გადაე, ვერ მოთმენაშ წავეარდეე გადაე. წავეარდეე გადაე ლამაზა. წავეარდეე გადაე ლამაზა, ხედაე, იგმიგნი ამაგ მიე, წაველევეს ბაყაყი ბუდეს, წავლევეითაე ცეცხლში ჩაადღევს.

— აი ამან, აი შენ თაე დადღუბ, აი ნუ ემე შჩედ ემაგ, ამბოვსე. ერთ, ერ ნეჩა დღეე გაივლის წაე, გმოვ, დეეტარეეე ააგრ-იგრ. ამბოვს... ამბოვს ფაჰჩაე დაენახავს ამ ქალს, აიმაშინ ფაჰჩაე ამბოვს, ე...

... იმ დუნიაში ჩემ ბეჰედ წაწლი ჩემ დეკაცს. წაასლეხარ, ამა, ჩემ-ბე მალევეხარ. ამბოვს: თოქში, მე ჰათარ მოვლო? არ ვიცი, მალეე, ამბოვს: აარ, ჰემეგაც არ! ამბოვს, იმ დუნუაში წასლინეახ, წინდაწინ ებნევის: ემედაე, ერ მეშუე ფრტ მააცემევეარაე, დათესიე. მისც თესლ, წა-ვლა. ერ მეშუე თესლ მააცემევეარ, დათესიე მინდორშიაე, შუადღემდინ დათესიე. ამბოვს: ერ მეშუე ფრტ შუადღემდინ ჰათარ დაქთესო?

ერ ცოტაე წაევე, ქუას აჰწევეს ემაგაე. ქუაც აჰსწევესაე, თურმენიაე ქალი დეე ყოფილანაე იმ ქუა ქრაე. ამბოვსაე: — ემ ჩეჰმაგ მოგცემე, კულბუმბულასთან ყულდლისან მოგცემ — ვარევი სახელ, გადგი? ეს მი-ჰსცემს.

რა მოჰვნავს, რა მოჰვნავს, რა მოჰვნავს, რა მოჰვნავს, ხედავს — აარ, ეხწეე!

ბებერს ებნეე ი ფაჰჩაე: ეხწეე, — ამბოვს, — ეხლა დაახწევენელი — ერ ბებერ ყოფილ. ებნევის: არ, ღუნეე წოვტაან, პურიც. დაქდეს, ჰამას — ვერ დაახწივას. ჰეჩრამ. მიაქს პურ. — ემე, დაა მაშროლ ინ-

სანი! — პურ ჰქვამს, აქვავ სრქამიშ კეჭთევ გადად, ეზინევ. ე ვარევიც იქ შამბულან, დგანანავ.

თქუავ: ჩონ პატრონ რა ზინავა? კილე თქუავ: ე მე გააბლავლევარ, შენ, — თქუავ, — იემაგ მოუს, — თქუავ, — ე ზეფ წაფურ, შუადლეზე დააყენ! — ვარს უთხრა.

ჰეჩრამ. ემაგ ქნავ — თქუავ.

ჰა, ამამ ერ გააბლორიალა, იმამაც, ამა, მოუსო, ზეფ წაფურ(?), წო-მობტა, გადაივ. ხელავ, რად? დამზინევი!

და ჰიგნა-ჰიგნა, წავ-წავ, რა მოვნა, რა ემექნავ, წაიყონა ვარევივ, ამ პატრონ ქუა ქრ ჩააბარავ. ქუა აჰწივა — ქრშ სახლ არისავ. ემე კიავ, წადლაავ მისცა (ბი...) პატრონსავ.

გადა, საღმოზე დაჟდა ფაჰჩად, დაფიქირდა, თქუავ: — ეს რაჰთი მოჰკლო მე? დაფიქირდა, დილლაზე გაზგავნა გაღვევი, თქუავ: — წად, მამიყონ აი გადად! მაჰყონესავ.

თქოსავ: უგე ემიზე გებნევ, ემის, რათაარა დაგიწეწივ, დააგრუევ, მამიღევ, მეშუეს!

— არა, მეფე, ეს ჰათარ დავაგრუო, თით-თითო ექწოორ.

წავ კედემ, ამ ვარევ ნაქნარ ი ემეს, (...) ემამ აჰწევეს ემაგ. აჰწევეს აიმაგა, ამბოვს: აიმაგ, — ებნევის, — დამითესი, ახლა ამბოვს: დააგრუე!

ამბოვს: მე მათევევარ, დააგრუევი. ამადღევს ეინკოლას, აი, ცხენი ეინკოლად კეჭთევიდაყი? მიჰცემს, ამბოვს: ანს გავშ, ბჰჰთუმ და-აგრუევილი. შენ ერეფ დეეტარ დაა? (...)

კედე ჰეჩრამ. ლამაზა, ეს დააგრუევეს, წადღევს მეშუეს, მიჰცემს. ესიცი ებნევის. ეს წადღევს ემ ეინკელასაც ი პატრონს მიჰცემს. — ვაა, ამბოვს: ეს ემე არ მოკდო, ეს არ იქნა დაა

კედემ დაღგევ, იტყუს: ჰაა, ის თქო, — იმ ღუნტაშ გავგზავნო, ემა. ბევრ-ცოტად წავ და ეტყუს: წადთ, გადად მამიყონით კედემ!

ამბოვს: ჩემ ბეჰედ წაული დეკაცს იმ ღუნტაშ, წახოლ, იმა მამიღევ!

ამბოვს: აქში, იმ ღუნტაშ მე საფთი ტპოვრო შენ დეკაც?

ამბოვს: წად, გებნევ!

ამ... ბევრ-ცოტად, წავ. წავ, კედემ ამ ემეს აჰვდის. ამბოვს, მე ექ იმ ღუნტაში ზგავნის, ბალღუხეენი დაა.

ამბოვს: მოდ, აქვადთი ჩავაზრუნო. ჩაჰყონს, აზრონავსავ. წავდავ, თქო: წად, ჰიიმაგ წად, — თქოავ, — ნუ გეშინიავ.

წავ ბევრ-ცოტად, ხელავს — რად? ერ ვარ დამბულ ქუაზე, ერ ვარ დამბულ, ანქ სიმაღლე დრნეაში. ი ქუაზე დანამბავ ვარ აი სუქან, აი თამთამოვსავ, აიმაგ სუქანიავ. დრნეაში დანამბავივ, აი ემე რკრრავ ედზან, სიმკლევითავ. ამბოვსავ, აქში შენ ექსიმაღლე დრნეაში დამბულ-ხარ, ეს ემეში დამბულ. ყარაზ ეს სუქანი, შენ ჰედრეიხარ. უთქომ: აი,

მითხარ აბა!

უთქომავ: წა, მომ, კედე გეტყუ! ბევრ-ცოტად მივავ, ხედავსავ, კაც-დეკაც ლოგინიც ერთ მივცი, ყრიან ლოგინ ზედადთი. ის ამბოვსავ, შენ — იგრ დაწვე, ის ამბოვსავ — შენ იგრ დაწვე.

— აქში, — ამბოვსავ, — ლამაზა დაჭწოთა ლამაზა, ორნიმ ერ ლოგინში, — ამბოვსა, — ჰაბე ქნილხართა ჰემავ?

ამბოვსავ: წად, მოსლაში გეტყუთ.

პატა წავ, შაჰხედავსავ, ერ ლოგინში კაც-დეკაც ადმავ ბუზნისწორა ადმავ მოყუყულიყ ერთმერთ. ჰეჩრამ, შაჰხედავს, გადა, ჰიგი ლამაზა წონან. ამბოვს: აბე მოყუყენუხართა? — ჰუთქომ, — ჰაბე ემავ ხართ, ჰაბე მოყუყენუხართ?

— ეხლა არ გეტყუ, — ამბოვს, — წად, დაბრუნდ. მოსლაშ დროს გეტყუ.

ბევრ-ცოტად წავ. წავ ბევრ-ცოტად, წავ, გაუწევს, წავ ე გადად აარ. წავ, შაჰხედავს ერ დეკაც ქედლაზე პურ დოტდევი, თექნალი, აი ვარცლ ვომბოვთ. ყტრისავ: მამშიევი ოოოვ, მამშიევი ოოოვ, — ჩედსავ.

უწევნი, უთქომ: აქში, ქედლაზე პურ დეგიდევ, მამშიევი! ჰაბე ჰყტრინხარა? — მამშიევი, მამშიევი! — ჰყტრინხარ.

ამბოვს: უგმაზე ჰყტრვარ, რუმა... წახოლ, მოსლაში გადევ, ეხლა არ.

პაწა წავდა, წავდა-მოვდავ, წავდა, შაჰხედა, ერ დეკაც ერ ნაჰჩრ პურ აქ, ადმავ ველში. მანასულს ადმავ აწდტს, ადმავ აზლევს, განავარს — აზლევსავ.

აქში, — ამბოვსავ, ერ ნაჰჩრ გაქ, ჰეგ შენ ჰა შიკმეხარა, ბუთუმს უყოფავ.

ამბოვსავ: წად, მოსლაში მომ, — ამბოვს, — დაა გეტყუ.

პაწა წავ, შაჰხედავს — რად? — ერ ქობ შადგმულ, ლამაზა იხარ-შევ ვორცი. ერ ქობ შადგმულ, წითელი ინა გადაქცეულ. ემ ანაჯად ქობს ეტყუსავ: ეს რა ქობია? აქად ამაჰტანს, ამ პატარა ქობშიავ ჰყოფავსავ. ეს რუმ ჰყოფავ-მეთქიავ, შენზე რად დაარჩომელი? — ამბოვს.

ამბოვს: წად, მოსლაში გეტყუავ.

წავ, იმ ემე, დანაწოვ ქობს შაჰხედავს: ი ქობ ჰაბე იწოვ ჰემავ? გაწითეულ, — ამბოვს.

ამბოვს: ჰეგიც, წად, — მოსლაში გეტყუ.

წავ, ბევრ-ცოტად წავ, გაუწევს. გაუწევს, ეტყუს: აი, შენ კაცი ემეე, ბეკედ მემეც! ადმავ მითხარა, ბეკედ მამცას, ბეკედ მოგცას.

ამბოვს: ბალა, ეს ინსან მანასულ ადგილ არა, ჰოგო მრხბლი? ეს ინსან მანასულ ადგილ არა, შენ ჰოგო თავ გამამბ, მრხბლი? ამბოვს: მეველ.

ემაგავ ბექდევს წაყრისავ, მიჰცემს გადასავ, ორი კრცხ მიჰცემა-სავ.

დაბრუნდევ გადაჲ უკანაყ. ქობევს რუმ შაჰხედავს, ქობს ეტყჳს: ჰაბე ემაგ წითელ ხარა? ჰაბე ემაგ ხარა? შენ ჰაბე ემე ქნა?

თქო: ო უგემბე წითელ ვარ, ინსან მოსლაში დამიმალი, ქობ. ეხლა ექაც მოუდევ, იწოვ, ექაც მოუდევ, იწოვ. იმ ღუნტა... იმ ღუნტაშიაც დემემალა ქობივ.

ი პატარა ქობ ნაქნარ, ამნახამი, ამბოვს: შენ ჰაბე ემეგო ხარ?

თქოავ: მე ტამსმუზ დარჩმინჳახ ინსნიბე მიმიცი, ამმაგ გჳრათულ რყავ. მოუდა ი ნაჯეჩ, დანაკუწეგ მიდგავ.

თქუავ: შენ?

თქუავ: მე, ერ ლოკმაჲ თუ მაქი სახში, ინსნიბე მიმიცი, ამმაგ შა-მიწღევ, ე ერ ლოკმაჲც ჩემბე შამინახი. ამმაგ გჳრათულ ვარ.

გავ, წავ დაა. ქეღლაზე დანადობთან გაუწივავ, თქუავ: შენ ჰაბე ჰყური "შამშივებიავ" ჰექთონ პურ არის შენ ქეღლაზე?

თქუავ: ფინთ რყავ, არვარგ რყავ იმ ღუნტაში, ინსანს პურ არ ვაზლევდი. სესხა(ღ) მოდიოდნენ, არ ვაზლევდი. ეხლა ექ დამნატრევი. ყჳრვარ, ქეღლაზე პურ არის — ყჳრივარ.

დაბრუნდა, წაუდა. წაუდა, ი დანაყუენვეთან გაუწივავ, წაუდა, უთხრავ: ჰიმაგ ჰოგო ერთმერთს ჩაჰკრუხართა, ლამაზა დაჰწოთა, ა, რაჲ კეჰთება?

უთქომ: ამა, ჩონ იმ ღუნტაშ აგე უყავით, თქუავ, აიმაგ გჳყვარდა, — თქუავ, — ჰამეშა ემაგ გატარეულვართ, დაყუენით.

კაჲ! წაუდავ იმ ლოგინი(თ) ჩამნცუენვეთან. გაუწივავ, უთხრა: თქონ ჰაბე ლოგინი ჰცუვით? ჰაბე ემაგ ჰყრიხართა, ლამაზა ჰაბე არ ჰწოვითა?

თქუა: იმ ღუნტაშიაც ზალლივი(თ) გზას წოვსუვართ, ემ ღუნტაშიც ზალლივი(თ) გზას მივდივართ, — ეტყჳნ ამ გადასავ.

გავ, მოვ. მოვ გადაჲ. მოვ, წავ. ვართან წავ. იმ ღონჳშ დანამბავ ვარს მოჰკითხავს: ჰაბა შენ, ნოხო, რა ამბოვ? — ამბოვს, — ახლა მი-თხარ.

— მე, — ამბოვს...

— ჰაბე ემაგ გამხდარხარა?

— მე, — ამბოვს, — იმ ღუნტაშ ერ მურდალ რყავ, პატრონ შაამბელა ვერ მიმყონდა, მირხორწეოდი. აი ტრავადა, აი კლავდა — მირხორწეო-დი. ექაც ემ ზულუმში ვარ, ემაგ ვარ, მურდალ ვარ.

ვართან გაუწივავ, მოჰკითხავ: შენ?

თქუავ: უღელ აჰწევაში, — თქუავ, — პატრონის უღელ აჰწევაშიაც

მივიდოდრი, ქრწმ ზროლიავ. იმ დუნიაშია(ც) კა ვარავ, ემ დუნტაშია-
ცავ.

ეს ემაგ დაბრუნდა, მოჟდავ. მოჟდავ, აი ემეფთი გაჟდა, წაჟდავ —
ბალდუზნეფთანავ გაჟდა, წაჟდა. წასლაშიავ წაჟდა წოროა ფაჟჩაჟ კარ-
ზე. წაჟდა, თქუავ: აი, შენ ბეჟედ მამილი, ჰა შენ ბეჟედ, — თქუავ.

თქუავ: ემაგ კრცხ დაახეთქ, — თქუავ, — გავჩაში თქუავ: ის
ლორ იქნეს! ერცხო დახეთქევაშ: ეს ზალღ იქნეს! — დე, დაფათრან!

კაცმა დაახეთქა, გა, მოვ ფაჟჩა... ფაჟჩაჟ ლორ იქნავ, ი ემევეივ
ზალღეე იქნავ, გომოჟდგენენ ფაჟჩასავ.

დავამთავრ. სალოლსუნ ვაროლსუნ!

კუქოშვილი ვარელ, 55 წ. ალათემური, კახი.

27. ბებერ და ფურ

ერ ბებერ ეყო, ბებერსა ჰქონდა ერ ფურ. ფურ მოწოლა ერ სა-
ღმოს, კარში დადო. ფურ მოწოლა, კარში დადო და საღამოს მოვდა,
ტურა დეიღამ ქამა. ტურა დეიღამ ქამა, გათენდა, ადგა ბებერ, შაჟხე-
და, ზეჟ არ აღის. მეორე საღამოს მოწოლა კედემ დადო. დილაზე
ადგა, მოწოლა, დადო და აიღა წალღ, დაღმალა. მოჟდა ტურაჟ ზეჟ
შიჟმელა და ბებერმა ტურას კუღ მოაჟ... მოჰქრა. ბებერმა კუღ მო-
ჰქრა და თქო: ჩემ კუღ მამივ!

თქუა: ზეჟ მომიტან, კედე კუღ მათეშუარავ.

და ადგა, წაჟდა ტურა დეიღამ ფურთან. ფურს რხვეწევე: ზეჟ მო-
მეცივ.

ფურმა ჰუთხრა: ბალახ მომიტან, კედე ზეს მოგცემ. წავდა ბალახ
მაატანელა, ყოროხჩიმ, კაცმა არ გაუშო ბალახ მაატანელა. უთხრა:
კრცხ მამიტან, ვჟამო, კედე ბალახს მოგცემ.

წაჟდა ე ტურა დეიღამ ქათამთან. ქათამთან წაჟდა და ჰუთხრა:
კრცხ მინ. ქათამმაც ჰუთხრა: საკენკ მომიტან, ვჟამო, კედე მოგცემ
კრცხ. წაჟდა ტურაჟ, სკლადის გამოთხრა ზირ, მაღტანა, ქათამს მი-
სცა საკენკ, ქათამმა ქამა და ი კრცხ მისცა ტურა დეიღას. ტურა დე-
იღამ აღტანა კრცხ, მაღტანა, კაცს მისცა, კაცმა კრცხ შჟამა და ტუ-
რა დეიღას მისცა ბალახ. ბალახ მისცა, ბალახ აღტანა ტურა დეიღამ,
მაღტანა ფურს დაუყრა. ფურმა ბალახ ჰჟამა. ზეჟ მისცა ტურა დეიღას.
ზეჟ აღტანა ტურა დეიღამ, მოვდა ბებერს მისცა. ზეჟ მისცა, ბალახ...
ემ... ზეჟ მისცა და ბებერმაც გმაღტანა ტურა დეიღას თავი კუღ მისცა
და შუღობიანა წავდა სახში.

— შინ — ჩონებურა..

28. ქორწინება

მეზროხეს ჰკითხავდის, მის ოჯახზე რომელ ქალ კასთანადა? რომელ ქალ გომოდგევა ზალიბე? მეზროხეს ჰკითხავდნენ, ამბოდნენ თუ გინდ, ჩემზე მიეჩრეტ, წადთ, ფულან ინსანი ქალ ითხოვნიო. იმაშინსუკან დგევოდით, მივიდიოდით მაქაქლოვან. აჲ ვიცი, სახლი(თ) დედაჲ, მამაჲ, ბიზაჲ ი მაქაქლოვან. მევლან იქ დაა, ჰემეგ არც გადაჲ ხედავდა, არც ქალ. ვერ იცოდნენ კია, ქალ ჰათარი, გადაჲ ჰათარი? იმ ჰაყისაბი მაქაქლოვა მიდიოდნენ. ჰა ერთხელ, ორეჲ, დედაჲ, მამაჲ თურ დარა-ზიოვით, დაა ქალს აზლევდნენ.

ქალისიც... მრვლან დაა ნიშნავდნენ, ბეჰ მიაქონდნენ. ბეში რა ვიცი მე, ერ წყულ წინდაჲ დრვდნენ, ერ წყულ, ჰაჲ ვიცი მე, ქალი ბად დრვდნენ, ერ ცხურსახოც დევდნენ, ეს ბეჰ ეყო. მიაქონდნენ, მიდიოდნენ.

მრვლან ახლა დიდ ნიშანში. ერ ყოჲ აზლევდნენ, ხუთ ვედრა დუნეს აზლევდნენ, რაჲ ვიცი მე, თავიბე ერ ყათ, ორ ყათ ტამსმუხ ყილოვდნენ. ემითაც ნიშან ამთავრევდნენ.

მრვლან ქორწილ ჩუდიოდით. ქორწილ ქნაშიაც კიდემ ჰემეგ. საჯორცე ვაზლევდით, ხორბალ ვაზლევდით, რაჲც შაქირო ეყო, ჰემეგ რამეჲ, ჰა ვიცი, ბრინეჲ, ჰა ვიცი, ქონი, რაც არის ჰემეგ, ზოლ ადათე-ვით, ჰემეგ ვაზლევდით. დაა ქორწილიც უწყოვდით.

ი ნალრა-ყავალს უკრავდნენ, მრვლან ფეყით ოჰყონდით, მოვილო-დით. პირსახოც პირზე ხურავდით, გზაზე შიპროვ-შიპროვ, დაკრი-და-კრი მიჰყონდით ზალითაჲ სახში დაა ვოგდევდით. კეჰთევეოდა ზალ!

— ჰენგე-ჰენგოვა...

— ჰენგოვან დაა, ჰოვ ჰენგოვან მივიდიოდით, კეჰთევეოდა ზალ. პირ-დაპირ დაა, სახში ჩუმოჰყონდით. მეორე დღეს გმოჰყონდნენ გარეთ. კარში გმოჰყონდნენ, აყენევდნენ. გადაჲ იმ მხრივ, ქალ ემ მხრივ. ერთმეთი პირზე... ი გადასაც თავზე ფეფინე ჰქონდა, ზალსაც პირზე სა-ხოც. პირსახოც დახურულ. ემან დიდ ქორწილს იხდიდნენ. ქმა-დალევა, კამპანია, შმოკრაჲ, დახურაჲ დაა, საღმოზე თავდევოდა, გადიოდნენ, მიდიოდნენ.

დაა სხო რალა ჰათარ დავწეროთა დაა?

ეხლა ჰეჩრამ, ზალსაც ჰციდიდნენ. ჰათარ ჰციდიდნენა? ვილაცა ეზახო-და, პატიყეჲდა, მოჰყონავდა. ვინც დაჰპატიყეჲდა, მიჰყონდა ოზომ შუაში ერ გზელ ალატიც აზგელევდნენ, ეოხ. კი ნოხოთ ე ზალ მოდის, თუ კაჲ

ზალი, მააკუნტელი, ხეთავ ააღელი, პირში გადაადღელი, თუ არეარგ ზალი, თამბალ ზალი, ზედადთ გადაასლი — წასლი. ამბოვდნენ: ჰაა, აი, ე ზალ ცუტკი, ფულანქეს კაცის ზალ ცუტკი, იმ კაცის ზალ კი — თამბალი, ხედადთი გოდოვდა, ეს ეშაქი! ემიზგან ინსან არ იქნევ! დაა მოწყუტ!

29. ქალი ჟეზ მოგრუტევა, დაგრუტევა

იწყოვდნენ წინდების ქსოვნა, ერ ორმოც წყულ წინდას ქსოვნიდა, ერ ოც წყულ ბალ, ემე, ჰაბგად ქსოვნიდნენ. ერ ოზდაათ წყულ, ჰა ვიცი მე, ტოლანევეს ქსოვნიდნენ. ერ ას ცალ ქალში ბალსაც ამზადევდნენ. თუ ე ქორწილ დაახლოევით რო ქნილეყოს, რო მეესწრას. მრვლან აგრუტევდნენ ახლა თანაცაე ქალეეს. დილაამდინ ჟდევოდნენ. ერ ლამე, ორ ლამე კი ე ქალ ერ კურიადზე თხოვდევის, ემი ჟეზ არ მოსწროვილ. ჰარაქათი ქსოვნიდნენ წინდასაც, იმასაც, აი ბუთუტმრამს ამზადევდნენ. კურია ღლე ნახავ, ქორწილ დაეწყოს, ქალს ათხუტევდნენ. ქალიც ჰემეგ მიდიოდა და, პირნათლად: კი ამთონ ჟეზით მივდივარავ!

ღელა, მამადე მაე ჟეზიც აზლევდა, ერ წყულ, ერ ყათ თავიბე ჩააცმელ ტამსოზ, ერ ყათიც ფართალ, საწოლ ფართალ.

კუზიქევხაშვილი ნანა, 62 წ. მეშაბაში, კახი.

30. ჩიტი ნალი

ერ ჩიტ ყოფილ. ჰეჩრამ. ჰეჩ ოთხ-ხუთ ბაჯალაე ყოფილან და დედაეს. ის ერთ თავი ბაჯლევეთან არ მიდის ყოფილ, თავი დედასთან, რამთან. აქ ფრინდეე, იქ ფრინდეე ყოფილ. ამ ბრული ზედა იმ ბრულთან, თანაც კაე დიდ ჩიტ ყოფილ, იმ ბაჯლევიგნი გამაარჩევ ყოფილ, დიდ ყოფილ.

ჰეჩრამ. ერ ღლე მიდის, ერ ეკალზე ჟდეე, ერკმეე ფეხში ერ ეკალ. ამთონ ტირის, ამთონ წივის: ეკალ მინ გმადლას? ჰეჩმინამი ვერ გმადლეეს. ფრინდეე, ფრინდეე ერ შულ თას იქითიან მიდის, ხედავს, აქ ერ ბებერ ჟის თავი კარევეზე, ველეე ჩოტყოფი ყოლთულში, ჟის. ე ჩიტ მივ ბებერთან, ამბოვს: ჟან ბებერ, ამან ბებერ! ე ეკალ გამმილო? ბებერს ერ უხარიან, ერ უხარიან. ამბოვს: მო ალა, შულო, მო ალა!

ჰეჩრამ. ეკალ გამააქ, დეკაც იგენ-იგნა თურმენი ქონი ქორწილ საქნელ. ზალ მააყონელ ღლე ყოფილ. ეხლა თორნეე ჩაანთელ, ფიჩ არ ყოფილ. ჰიგინ-ჰიგინა გამააქს ე ჩიტი ფევიზედა ეკალ, ჰუნთევს თორნე. ეზახის ხალდ, ქორწილ ჩედის, ქორწილ იხდიან.

ჰეჩრამ. ერ დროზე ბებერ დანანდულეეველ დგევ ყოფილ. ჩიტ ამ-

ბოვს: ბებ... დედაო, — ამბოვს, ჰაჲ ქნილ, ჰა ხაბარია?

ამბოვს: ვალლა, პატარხალ მააყონელ, ჰეჩმინამ არ მაქ. ჰადთი მოყონო. არც ფურღუნ არის, არც ფაიტონ არის, — ამბოვს.

ამბოვს: დოჰზახ ე შენ ფენგევ, — ამბოვს, — მე წააყონევარ. ლამაზა ე ჩიტ თავი ყანადევზე ფენგევს აედრწნავს, მიდის პატარხალ მოჰყონს, მოდის. ე ქორწილ - ქეფე, ქორწილ ეხწევე.

მრვლანი ჩიტ ბებერიბე ამბოვს:

ბებერ, ამბოვს, ჩემ ეკალ მემეც, — ამბოვს, — ეხლა მე მივაქ, მივდ.

ე ბებერ ამბოვს: აი ჩიტო, ამბოვს, — ახირ მე თორნეჲ ჩოწნთ, ქორწილ ქონ, მე შენბე ეკალ სადთი მოგცე?

— აარ, ამბოვს, ან ეკალ მემეც, ან პატარხალ მიჰყონავ.

ექ ამთონ ეხრწოვიან, რა ჰჩიდიან. ჩიტ ლამაზა ჰსომს, აედენავს თავი ყანადევზე, პატარხალს იბარავს — მიჰყონავს. ბებერ უკანი შახენი-შახენი, კიდემ თავი ორღბეში ედევ. ზეფთი სამ ვაშლ ჩამაავდა ამ ჩიტმა: ერთ ჩემბე, ერთ დანასმენიბე, ერთიც დანაწერიბე.

31. კირკიტ ბატონ

ჰეჩრაამ. ერ სოფელში კეჰთევე, ერ დანაკრბ ბატონ კეჰთევე. მაგრა კირკიტ კაც ყოფილ. ერ კირკიტ კაც ყოფილ, ერ კირკიტ, თუ თავი ნრქრევე თუ ნავავს ჰგუან, სახლ რამ ალაგევენ, ჰყრიან ყოფილ, საწრავს ყოფილ ამ ნრქართავ. ამბოვს: წაჲ, ნავავ დაქექ, ნოხო, შიგ კაბიკ რამ დარჩომილა, რა... ნემს რამ დარჩომილა?

ემ რბრშიაც ერ კაჲ დიდ მამალ ჰქონიავ. ბტთუმ რამევე ხედავს. ერ ლამაზ პატრა ქალ კეჰთევე მაჲ ნრქარ, სახლ-რამ ჩანავავ. ჰეგ ჰაამეშა მიდის ყოფილ, ნავავ ქრქავს. ე მამალიც ეშრღევე ყოფილ ნავავ გააქექელა, ქალ ზრბნის.

ჰეჩრაამ. ერ დღე პოვლოვს ორ კაბეკ. ე მამალ ემ ბატონზე ერ ეავრ მოდის, ერ ეავრ მოდის, ამბოვს: შენთავ ჰათარ ბიაბურ გაავლევა-რა, ემ ხალხში დაანახეხარ. ჰეჩრამ ერ-ორ კაბეკ პოვლოვს, მევლანი გადის ე ღობეზე, ყურის: ხალღნო ჰა-ჰა-ჰაა! გაიგითაა, ჩონ ბატონ ერ კირკიტი, ერ კირკიტ, ორ კაბეკ მიპონი, საწრეფთი გამამჯღომი!

ეს იგევს ბატონ, ლამაზა ემითავ თოფი(თ) კლავს. თოფი(თ) კლავს, ეს ქობში აგდევენ გა... ემეს... გააყღრფელა. ე მამალ ყანადევ წყალში ჰყრავს, ამბოვს: ჰა-ჰა-ჰა, ორ კაბეკ მაქონდა, მამალმა (უნდა იყოს — ბატონმა) გამმართო, ხალღნო, გაფითაა? კირკიტ ბატონ გოქ!

ემ... ბატონ ამბოვს: — მალე ქენით, ეგ მოხარშით, — ამბოვს, —

ლაფ ფლავი ზირზე ჩააგდით. ლამაზა ფლავი ზირზე აგდევნენ, ქობი შიგამ კიდეშ, მანახარშ ადგილში კიდეშ მამალ ყურის: ჰა-ჰა-ჰა, — ამბოვს, — ერ კირკიტ ბატონ გოქ, — ამბოვს. ორ კაბეკ ნაგავი შიგამ მიპოვნი, ჰეგიც გამმართო!

ე ბატონ ერ ჟავროვს, ერ ჟავროვს, ამბოვს: კად, შენთავ გარაქ... ხალღიბე ამბოვს: ე ფლავ გამადღით, ჰე მამალ მარტო მე შიქმუარ, — ამბოვს. თქნბე არ მააცემუარ. ლამაზა ფლავ გამაქენ დიდ ლანგარში. ბატონს წინ, ჰეგმაგ ბითავ ქათამ ზედ დევენ. ეშ ბატონ მად ქმად მოყოლევაში ერ დროზე მამალ ლამაზა ყანადეე ჰკრავს, ბრინჟ იფანტეე, ყურის. ამბოვს: — ჰა-ჰა-ჰა! ბატონო, შენ ჩემთავ ვერ მამატყუე, კირკიტ ხარ, მაინც ორ კაბეკ გამმართ, — ამბოვს. აქად ფრინდეე, გადს ორღბეში.

ერ დროზე კიდეშ უქდევიან, მოღიან, იქერენ ე მამლითავ. ეხლა კი მამალ დაა, — მადთავ, — ბატონ ამბოვს, — ე მამალ დაკალით, ლოკ-მა-ლოკმა დაკუწით, — ამბოვს მე შიქმუარ!

ჰეჩრაამ. ე მამალ ე ბატონ შქამს. მუცელში კიდეშ ჰყურის ე მამალ. ამბოვს: ჰა-ჰა-ჰა, ბატონო ვერ მატყუევენხარ ხალღითავ, შენ კირკიტ ხარ კირკიტ. ორ კაბეკ მეპოვნა, ჰეგიც გამმართ!

ჰეჩრაამ. ე ბატონ დაა, ჩარად უწყდეე, ამბოვს: აი, მე წაასლევეარ უბორნიში, თქნ თოფ ადღით, — ამბოვს, — ჰემან დედექით. ჰახანაც მამალ გმოვ, — ამბოვს, — თოფ ესროვნით.

ჰეჩრაამ. ეს უბორნაში მივ, ლამაზა ე მამალ გმოსლაში თოფ ესრუნ. მამალ მირხორწეე, ბატონითავ ჰკლნ, ეემაგ ჩეე.

ე სოფლეღეე ერ უხარიანყ, ერ უხარიანყ, ამბოენ: მართლაც ეს ფინ ბატონ ყოფილ, დე მად სულ ემაგ გომოჰდეს.

ემჟურა ტყუილ რამ დუნიაში ეჩმინამს არ მოჰგონი.

სამ ვაშლ მადცეს: ერთ ვეფხობბე, ერთ ნალილი ნათქომიბე, ერთიღ თიაბბე (ვეფხო და თეა მთქმელის შვილიშვილებია მ.ბ.).

32. ჰა, ტყეში ყიზილი კუბოე

ჰეჩრაამ. ერ კაც დეკაც კეჰთევიან. მაგარ ლამაზ დეკაც ჰქონი. ნაქნარ რამ არ ქნილ, ლაფ ლამაზ დეკაც ქონი მაგათთანაც კეჰთეე ერ ქალ. ისიც ერ ლამაზ ყოფილ, ერ ლამაზ ყოფილ დედადსალი, ნაქნარ რამ არ ყოფილ. ე მაგ სილამაზეფითი სოფელს ბჰთთჰმ თოლ დაჰჩომიყ ყოფილ.

ჰეჩრაამ. ე დეკაც, კდრე, მამამაც ჰა ქნასა? ერ ყმაწულ, ერ თუთან. კად დიდ ოჯახ ჰქონი. მოჰყონს ერ დეკაც კიდეშ მოჰყონს. გერ დედაე ემ ქალითავ ბეერ ამუშიეეს.

ყმაწული მაგრა ცჰტქ ქალ ყოფილ, თუთანაც კად ნამუშაე ქალ

ყოფილ. ერ დროზე ემ გერ დედამბეაც კეპთევ ერ ყმაწულ. იმიბეაც ქალ კეპთევ და ე გერ ქალ ჰამმეშა თავი გერ დიბე ნოქარი დაა, ბუთუმრამ მაე საქმეე თუთან აქეთევს. ი დედაე, გერ დედაე თავი ქალითავ აედონავს, კაე რამევს აქმევს, ემ ყმაწულებე ჰეემაგ, იმი წინამ დანარჩომ თუ იქნა შქამს, თუარდემ — არ.

ჰეჩრამ. ესენ იზდევინ დაა, ორნიმ ქალუე. მანც ე გერ დედაე — გერ დედაე. ხედაევს, ბუთუმ მანასულ-წანასულ ე გერ ქალითავ უყვარს, ათმაშევენ, უყუევენ, ლამაზ ქალიავ — აქებევენ დაა.

ეს კეპთევ, ერთა ათ-თორმეტ წლის ქნაში, ე გერ დედა ამბოვს: ემითავ ექა მოაშორ, — ამბოვს, — ჩემ ქალ ლამაზ არა, ჩემ ქალ სახში დაარჩომელი.

ჰეჩრამ. ერ დროზე ამბოვს, ზამთრი შუაე ყოფილ, ამბოვს: ჩემ ქალ და...

თავი ქალითავ აწონავს ფართალში, ვითომ ავალი. ე მამამე ებნევ: ქალ ავალი, ჰათარ ქნოთა? ემიბე დონტურს დოუვაზირევი ქლიავ. ე მამად ამბოვს: ეხლა ქლიავ სადთ ნაპოვნ რამია? ე ზამთრი შუა!

დაა მამამ სახლი(თ) რამი გასლაში ემ ქალიბე ამბოვს: წახოლ ტყეში, შე არ უცივიარ სადთიაც გინდ, აე, ბრუულ-ბუჩქ დაზონ, იპოვნ, ლურჯ ქლიავ, მადეე!

ჰეჩრამ. ქალ მიდის, ტყეში ეტარეე. აგრ ეტარეე, იგრ ეტარეე, ზედადთი თოელ. იღრუბლეე, ბლენდეე, ქალ დაა, იქ ტყეში ჩეე. ჰა აგრ ათორიალევს ღამე, იგრ ათორიალევს, ღამე, გზად ებნევ შინ დააბრუნეველ. იცის რუმა, დედაეც, თუ ცარიალ წეველ, ჩემთავ დაატრპელი, მააკლლი. ექ დაა, ტყეში ჩეე. აგრ იქრუტეე, იგრ იქრუტეე, ხედაევს, ერგან ერ ცეცხლ, ალამესებ ცეცხლ ჩანს. ღამეეს, ერ დროზე უგემ ცეცხლისყენ მიდის დაა. ამბოვს: სადაც წვალ — წვალ. მიდის, ხედაევს აქ — ერ ქონი. მიდის, კარ აკაეუნევს, შადის შიგ. ხედაევს, შიგ ერ ბერ კაცი! თეთრ საჰყალიან, გზელწვერიან კაცი. შინ შეეს, ი კაც ახლა ვაზიროვს დაა, ემ ქალიბე. ამბოვს: სახლ ჩაგაე.

ღამაზა ქალ ალაგევს სახლ-კარ, წვალ მალ, ზროხამ დახედაევს, ბუთუმრამში უეერევს.

ქალიბე ებნევ: ჰამ გინდა? — ამბოვს, — ჰამე მოსულხარა? — ამბოვს. ჰექ ემ ღამეს ერ დროზე აბე მჩხლი? ამბოვს: ამმაგ, გერ დედაე მაქ. ერ თუ დამნახ. დედამ დამტუბა, გამზგაენა, ამბოვს რუმა ქლიავ მალ. ეხლა ამ ზამთარშ ქლიავ ნაპოვნ რამ არ იყო, მეც ამთონ ტყეში დევეტარ, დევეტარ — გზამ დაა, ვეღარ ვიპოვნ. შინ წაასლეათაც მეშნიან დაა, მეთქიავ, დედაე ჩემ თავ მააკლლი, ექავ დოჰე. დაა ექ თქონთან მეველ.

ბერკაც ლამაზა აესევს ერ ტანკი ლურჯ ქლიავ, ამბოვს: ჟერ. გზაც

ასწავლევს ქალ ჰეი გზა არ იბნევს, ლამაზა მოდის შინ, მათქს აზლევს დედაბებე. კა, ქალ ქამს ექ, ერ-ორ დღესუკან გადადის დაა, კიდემ ამბოვენ: ეს გოზგანით, ცოცხალ აბრუნდ, ემითავ ჰათარ ქნოთა? თუ ჩონ ჯული მოჰკალით, მამამ ჩონთავ მათკლელი, ამ ქნოთა, ემაგ მოაბებზროთ და თავ ადღას, სახლი(თ) წოვდეს.

ჰეირამ. ერ კურტასუკან კიდემ დედაე და ქალ მასლაათოვენ, ამბოვენ: მარწყ გუნდ. ე ქალიც ამბოვს, ეხლა მარწყ სადთი ნაპოვნ რადმია? ლამაზა ეს სახლი(თ), ტრპონ დედაე და ქალ, ქალითავ აგდევენ: ამ, შენ თუ ქლიავ მაგილი, ადგილ იციხარ, წად და მარწყიც მაღლ.

ლამაზა ე ქალ კიდემ ამ ტყეში აგრ ტრიალოვს, იგრ ტრიალოვს, კიდემ მიდის ამ ბერკაცთან, იტუზხევ, ამბოვს: აიმაგ!

ი ბერკაც თავში ვარდებ რუმა, ეს ერამ თუ არ გაუჭირდა, არ მოვ. კაც ამბოვს ეხლა: რად გინდ? რად მოგთხოვესა შენ გერდელამ? თქო: ჰად საქნელია, ამბოვს, კიდემ დამტუბეს, გამმაგდეს, ეხლა მარწყ უნდ.

ამბოვს: შულ, აჰა! ე ტანკიც აუვისევს, მარწყი აზლევს, ამბოვს: აჰა, მიჰც. ამა, მესამეთ თუ რამ გაგიბედდეს, თუ ფინ ეულაბ გითხრეს, კიდემ მოდ, ნუ გეშინიან შენ.

ეს ლამაზა მიდის. მარწყ აზლევს თავი დედაბებე. ქამენ დაა, დროდ გადის, კიდემ ერ-ორ კურია რამ. კიდემ ბანან სჩიდიან: ჰადესა-ჰადესა? ჩონ ვერდ(!) გუნდ, ლამაზ, გაშლილ, ცოცხალ ვარდ. ზამთრი შუაშ ეს ვარდ სადთ ნაპოვნ რადმია. იციან, წოვდეს ტყე-ღრემ, გადავარდეს, მოკდეს.

ე ქალ კიდემ მესამეე მივ, ემ ბერკაცთან. ბერკაციც ხედავს. ინახავს ერ-ორ დღე, ამბოვს, ნოხო ეს ჰათარ ყმაწული, ინსნიბე დანაყერებ ყმაწულია? წასლითავ აგე ემე, სალამ აზლევს, აგე გამარყოვა აზლევს, აგე ქკუნანადთი ლაპარიკოვს, ბერკაცი ფეყევ ბანავს, წელ უსრამავს, ლამაზა ფართალ ბლერტავს, ალაგევს სახ, სახ-კარ, შიკმელ აქეთევს, ედევ.

ერ დროზე ბერკაც (...) კიდემ ჰკითხავს, ამბოვს: — კიდემ ჰამბე გაგმაგდესა?

ამბოვს: ვალლა, ეხლა ამბოვენ, ვარდ მაღლივ!

იმაშინ კაც ემი ყბაში სამდეთა უბერავს, ხედავს, კად ყმაწული დაა. თავში ვარდევ, ემ გერდელად ა მალე, ამბოვს ემიბე: ა ჰქნო, ა ჰქნო — ემ სახლი დეეგეოდეს ე ქალ. ერ დროზეც ზედ წოვ, უბერავს, თოლევშიაც აეგე ხედავს, მაგრა ლამაზა ხედავს, ჰუბერავს — თოლვეი ხდევის მარგალიტი თოლევ. ქალ ტარევაში ოქროდ ცუვ, რომ გადციხას, ყბი(თ) ვარდევ, ცუვ.

ამბოვს, აჰი, შულ, ამბოვს — ერ ჰეჩმინამს არ მისცე, შენ ჯულში გექონას, შენთან იქნეს. ამმაგ დიდარ ინსნეე მათსლენი, ამმაგ მეფი

შუღლევ, ქეფფოვა, ქორწილი რამ ქნაში აგე გადცინ ამაშინ იცოდინან, რუმა შენ ყბი(თ) ვარდ ცუვე. შენ ტარევაში ოქროფ, ყიზილ ცუვე, ოქრო ეზახიან, ყიზილიც ეზახიან დაა, ეხლა.

ჰეჩრაამ. ე ქალ მოდის სახში. ხედენ, ჰაჲ გერ დედაჲ და გერ ქალ, ხედენ ერ გალამაზეულ, ერ გაზდილ, ერ ტანში შყარილ.

ჰეჩრაამ. ერ ეტარევე ქალ სახში, ხედენ, ყიზილ ცუვე. ქალ სიხარულით სახში რუმ შვედა, ე ყბი(თ) ოქროვე, ემე, ვარდევ ჩმოსცუვედა. ჰიგინ-ჰიგნა დააჟღუნეს დედაჲ და ქალმა გჭრც. ემ დაჲ... შინ რუმ შომოვდა, ნახეს, ისე გალამაზეულ, ეგე გალამაზეულ — თოლევ ბითოვა მარგალიტი! — ე ქალ.

ჰეჩრაამ ერ დროზე მამაჲც მოდის, ხედავეს, ჰაჲ. თავი ქალ დამშრნეულ, ლამაზი ნაქნარ რამ არა! თავშ ვერ ვარდევ, ე თავი დეკაცს რა უქნი, რაჲ ოდნევ მოული, ეს ემაგ ჰაბე გალამაზეულავ.

ჰეჩრაამ. ე მამაჲ კიდემ, სამუშაოზე მიდიან ყოფილ, ჰეჩრაამ, თრევი მინდრრეში ჩევიან ყოფილ, მოხნას, დათესას, სამკალ რამ, აღევდას. ე კაც კიდე მიდის სამუშავენელა მინდორში.

ჰეჩრაამ. ეხლა გერ დედას უზარიან. ამბოვეს, ჰა, ამბოვეს, — ე ქალ წოტდა, ამაგ კაჲ რამევეიც მაჲლა, თუთანაც გალამაზდა. ეხლა ქალს ებნევ: ეხლა შენ სადთი მეხველი? სა წეხველი? ჰემენ ადგილში წეხველი? — ტრპენ და ბუთუმრამს აკისრევენ. ქალიბე კი აჲ ბერკაცს ჩოტბარევი, ჩემ ადგილ არ უთხრო ჰეჩმინამიბე.

ემ ქალითავ ამთონ ჰტრპრ, ამთონ აწვალევენ, ქალ დაა, იმას კი არ ებნევ, ქოხი რამ დოდნახ, — ამბოვეს: უგემ ტყეში წეველ, უგემ ტყეში ემაგ იქნა.

ჰეჩრაამ. ქალიბე ებნევის: გამაცილ. აცილევს ტყეში ქალ, აგდევს, ამბოვეს: შენ დაბრუნდ! ბრუნდევინ დედაჲ და გერ. დედაჲ და გერ ქალ. თავი გერ-დაჲ ახლა ტყეში მიდის. მიდის, აგრ ეტარევე, იგრ ეტარევე, იცის დაა, ეხლა რუმ ქალ ჰა დროზე დაბრუნდა, გერ დედასაც იმედ აქ, რუმა თავი ქალიც ჰემაგ მაასლელი.

ერ დღე ეტარევე, ეტარევე, ეს ამთონ ეტარევე, ჰეჩრაამ ვერ ხედავეს. ლამდევ, ბლენდევ. ამბოვეს: სა წოტდე? სა წოტდე? ერ ტირის, ერ ტირის, ერ ტირის, ოტეცომ ტყეჲ თავზე, ვერ იგონევს, რუმ აგრ-იგრ შოტხედოს. ერ დროზე ბერ კაც აცნევს დაა: იქ რალაცა ამბავიავ! სინათლე ცოტა წინაყ ანთევს. ქალ მიდის ემ გზასუკან, მიდის, მიდის და უკან მოჰყეება, თავი ქოხში მიჰყონს აჲ ქალითავ.

ქოხში რუმ მიდის, ქალიბე ამბოვეს: ერ წყალ მამ, ალა, — ამბოვეს, — დოტლიო. ქალ ერ ბატონივითაც, ჩოტეცომ ლამაზ ტამსმუხევიც, უდევ. ჰო, ჰეგლა მაკლი, ამბოვეს, — შენბეა მე წყალ მააცემვარავ?!
კიდე ბერკაც ამბოვეს, ამბოვეს: წელ ტყივ, — მოჲ ექ, — ამბოვეს, —

წელ დასრუმ!

— ჰოვ, ამბოვს, — წელ დაასრუმელაც არ მოსუეარ ექამდინ!

ამბოვს, — მა რაჲ გინდა, ჰაბე მოსუხარა? — ამბოვს.

— ქლიავ მინდ!

ამბოვს: ქლიავ ჰეგემ ქალიბე ვაზლეე, ნამუშაე ქალიბე!

ამბოვს: არ, მააცემეხარ! თუ არ მე ხვალ, ექადთი არ წაასლრვარ.

ბერკაც აზლეეს ერ ტანკი ქლიავ, ამბოვს: ჲერ!

წასლაში ამა აგე მიდის, იმი გზა-კოლ აგე უბნეეს ე ბერკაც, ღურ-ბელ, კეჰთეე, ტრრ კეჰტეე, წყლიან გზეე კეჰტეე.

ერთა არი, ქალ მიდის, სახში უწეეს. დედაეე გმოსულ წინ, აჲ, ტყი პირში ელოდეე, ნოხო, ქალ ჰახან მასლელია? — მიჰყონს.

მეორე დღეე კეჰტეე, კიდეე ამბოვს, წაჰდეე, ამბოვს, ეხლა ნოხო, ემ ქალმა სამდეფაზე წოჰდა, ჰემაგ გალამაზდა, მოჰდა. ე დედაეე ხელ უწყეეს, ამბოვს, წაჲ, ამბოვს, შჰლ.

მიდის კიდეე, ჰათარაც წალან ეყო, ჰეემაგ უხდეე. ბერ კაც მიჰყონს სახში, ვაზირეეს.

ამბოვს: სახ ჩეგაე!

ამბოვს: ჰეგ მაკლი, ამბოვს, — შენბე სახ ჩააგეეარ, შენ მინ ხარ, შენბე სახ ჩოვგო!

ამბოვს: ჩემ ფართალ აალაგ, აეეც, ამბოვს, — წაჲ, კარში და-ბღერტ.

ამბოვს: შენისთანა ტილიანი ფართალ არ რჰეეცო ახლა! — ამბოვს.

ამბოვს: მა რაჲბე მოსუხარ?

ამბოვს: მეც მოსუეარ, ამბოვს, — ყიზილი, ყიზილ მინდ, ვარდეე მინდ, ჰემაზე მოსუეარ.

ამბოვს: ჲერ შენ. ეხლა მააცემუარ!

ჰეჩრაამ. მიდის ეს გზა-კოლში ბერკაც ეგე ჰუბნეეს, აგე ქარიშხალ კეჰთეე, აგეე წჰმა-სრტყეაჲ კეჰტეე, აგეე რამ კეჰტეე, ე ქალ ჰეემან ტყეში ჩეე. ვერცკიბე გზა პოჰლოეს შინ წაასლელა.

ჰეჩრაამ. ერთა არი, მეორე დღე დას კიდე ებრალეევის, მიდის მაა-ყონელა. ხედაეს, ჰა ი ქალ წაჰეეულ ტრრში, ტალანში, დასრლეულ, ბითაე ვარგარჩ. აიჰადთი ლამაზა აჰყონენ გერ დედაე და თჰთან მიჰყონენ სახში.

ქალ სახში მიე, ამთონ ტირის, ამთონ ტირის, ამთონ თმაე რამს იწიწკნავს, ამბოვს: შენბე ჰაბე მოგცა, ჩემბე ჰებე არ მამცა? მეეღანი ქალ ამბოვს: შენ ემ ბერკაცთან წასლაშ შენბე რაჲ გითხრა, ამბოვს, — სიფთა?

— მითხრააე: სახ ჩაგაე, არ ჩოვგაეეე, წყალი მამილ, თქუაე, — არ მეეე-

ცივ. მეავ ემთონ ხანავ ინსნიბე წყალ არ მიმიციავ, სახლ არ ჩამიგტავ, საქმე არ გამიქეთევიავ. მაჲ ბერ კაციბე მიაცემელეყავივ?

ქალ ამბოვს: იგემაზე შენ არ დაჲყერნი, არ გაჲყეთი ამბოვს, — უგემაზეაც არ მოვცა!

ჰერაამ დაა, ჰეგ ემაგ ჩევ.

ე გერ დედაჲ და ქალ მაგაზე ჰაამეშა გაჲყერებულ არიან ამბოვენ: ერეე დროზე მოჰშორდეს სახლი(თ). ერ დროზე სოფელში, ხალხში ჰმაჲ ვარდევ, ერ კაც ერ ქალ აქ, სილამაზედთი სახლ-კარ ამშჸნევს, ტარევაში ყიზილ ცუუ, გაციხევაში ვარდევ ცუუ. მარგალიტი თოლევ აქ ემ ქალს. ჰემენ ფაჰჩა არ მოჲსა მაგასთან მაჰაკლა, ჰემენ არ მოდისა — ე მამაჲ ვერ იმეტევს, ვერ აზლევს.

ჰერაამ. ერ დროზე დაა, ერ ფაჰჩა, ერ დიდარ, მაგარ, დრვლათ ნაქნარ ფაჰჩა შულ მოდის, ლამაზი(ც) გადაჲ ყოფილ. ამბოვს: მიაცემე-ხარ! თუ არ მემეც, შენთავ მააკლევეარ — მამაჲბე ებნევიან. ი გერ დე-დაჲ და ქალიც ამბოვენ: მიჰც, — ამბოვენ, — რა დრომდინ შანანხებარა?

ჰერაამ. ეს ქორწილ ნიშნავს. ქორწილ უმ გადახბდას თავი ქალი-ბე, ეს ქალ გაათხუტეველ ადგილიც ერ შორს ყოფილ, ერ შორს ყოფილ. შულ თას იქითიანი მოსულ მაჰაკლა, იქ უმ წაჲყონან.

ჰერაამ. ეს ქორწილ იხდიან. ეხლა ემითავ მიჰყონენ ფაიტონი და, ჲენგევ რამიც მოსულან, შულ დლე უმ გზაჲ წოტუნენ. ლამაზა ი გერ დაჲც მივ, დედაჲც მივ დაა, პატარხალს უკან.

ეხლა ემ პატარხალ იმ ემეშიაც თავი დედაჲ და ქალ სამნიმ ერთა კეჰთევიან, გადაჲ წინა ფაიტონში კეჰტევე. ე დედაჲ და ქალ მასლაათ ჩიდიან. ამბოვენ: ემი თოლები მოჲლოთ, მარგალიტევე ოჲლოთ, ემ ქალი-თავაც ჰემან ტყეში დოვაგდოთ, ემი ტამსმუზი შენ ჩაჲც, ემი ნატარ მარგალიტევიც თუტთან თოლზე იყეთევს, ემი ნატარ ყიზილიც დატურტევი, განაცინევ ვარდიც ემაგ, ყბაში შოტუნახნი.

ჰერაამ დაა, ვერ იციან, ეს რაჲ მოხდა, რა არ მოხდა. ლამაზა ეს ამბოვს: დაყენით, — ამბოვს, — პატარხალ, კარში გასლა უნდ, — ამ-ბოვს. ესენი ჰიგინ-ჰიგნა მიდიან. ე ქალი ნიშანუსაც ხაბარ არ აქ. ეხლა რა ხდევა, რა არ ხდევ.

ჰერაამ ლამაზა ემ ქალი თოლევ გამაჰქენ, ტამსმუზ რამსაც ჳდიან, ქალითავ ჰე ტყეში აგდევენ. დაა ქალი თოლებ გმოსულ, ბრტმას, ვერ დაანახლლი, ჰემან სადამ ვერ წაასელი.

ჰერაამ. ე გერ დედაჲ და თავი ქალ იმი ტამსმუზიც იცმენ, იმი იმეჲ, რაც შოტყახშიაყ, ლამაზა აცმევნევს და ფაჲტონში დაა, ამბოვს: გალალ, მოედით!

მიდიან ლამაზა ი გადი ოყახში, ქორწილ კეჰტევე. შულ დლე, შულ დამე ქორწილ იხდიან. ე ქალ რუმ.. წადან დროზე ჰემეჲ ადათ ყოფილ. გაუტიაყ, ფულან ადგილში ლამაზ ქალ არის. აქებენ: აჲმაგ კადს, აჲმაგ

კად ქალი, დაა გადას არ დოვნახი, ეს ჰათარ ქალიავ. თოლი ვერ დოვ-
ნახი დაა. ქორწილ გადაახდეს, ქალ ჩამაყოვნეს, დედადც დაბრუნდა თავი
სახში, ისენ იქ დარჩნენ.

ეხლა ხაბარ მოქცე ემ თოლევ გამნალევ ქალიგნი.

ჰეჩრაამ. ეს ემ ტყეში ერ ბერკაც ყოფილ. ბერ ბებერი და ბერ კაც
კეპტევიან ყოფილ. ემ ტყესთან გორც ერ სახლ ჰქონიაყ. ეხლა ე ბერკა-
ციც ოვლი, ეშმაქზე დამედარ, ახლა ტყეში მიდის შიშად გააკეთეველ.
ერ დროზე ხედავს ერ ნაკნოს ჯმად.

ეზახის ახლა ე ქალ: აი, ხალღო, აი, ადამ-ინსანო, ექ მინ ხართა,
მოდთ, წამიყონით. ჩემგნი ხედრ დაანახებარ, ზარალ ვერ დაანახებარ. აი,
ადამ ინსანო! ემეგ ყურილ-ყურილ დგას ყოფილ ქალ.

ერ დროზე ე ბერ კაც იგვეს. იგვეს, მიდის შავასთან, ხედავს, ჰადსა
— ერ ქალი! ლამაზ-ლამაზ ნაქნარ რამ, მარა თოლევ გომოდელულ. ამ-
ბოვს: პაპა, — ამბოვს, — წამიყონ, — ამბოვს, — ჩემგნი შენ ხედრ დაა-
ნახებარ, ზარალ არ, — ამბოვს, — ერეე ემ ტყეში ნუ დამეგდეე, უანავ-
რეებე, დათეებე ნუ მაქმევენეე, — ამბოვს, — ჩემთავ. ლამაზა ბერ კაცს
უხარიან, აჰყონავს. თავიანთიც, არც ყმაწულ ჰქონიაყ, ბერ დეკაც და
კაცი დაა. ჰეჩ ყმაწულ რამ არ ჰქონიაყ. მიჰყონავს სახში. მართალი,
თოლევ გომოდელულ ქალ, ხედავს დაა მაინც, სახში საქმე რამს აკეთევეს.

მიდის ბებერიბე ამბოვს, ბებერ ამბოვს: შენზე ერ ქალ მამიყონი, —
ამბოვს, — ღმერთ ჩონზე ყმაწულ არ მოუტევი, ე ქალ შოენახოთ, ჩონ-
თან იყოს, — ამბოვს.

ე დეკაც ევეროვს. ბებერ ამბოვს: ჰაშ გუნდა, ამბოვს, — ჰე ბრუმე
რამ, ემითავ ჩონ ჰად გააქეთუართა? აი, ბერკაცო, — ამბოვს, —
ღმერთ არ მოუცი, არ მოუცი! წადყონ ტყეში, დაად, ჰაშ გინდა ემითა-
ვი, ინახავ?

ე ქალს გაუციანი, ამბოვს: ბებერო, — ამბოვს, — დემაგ ფინ თოლი
ნუ მხედაე, ამბოვს. გატინევაში ბებერ ხედავს, ჰად, ვარდ ჩომოცუქდა.
ერ დროზე ამბოვს, — მოდ, დამატარ, — ამბოვს ადქად ეშაქი ზედაე ჩა-
მიყონ, — ამბოვს, — შინ წამიყონ, მრვლან დაანახებარ. ექადთი სახში
ეშაქი ზედაე(თ) ჩომოყონა, ორღბეთი შინ წაყონაში, ე ქალ დედამიწა
ყოზილევ ჰყრის. ე ბებერს ერ უხარიან დაა! ჩაყრელ კალთაში, რამში
ადგილ ვერ ჰპოვლოუს. ე ბერ კაციბე ამბოვს: შენ ფაფალ მალ, ჩოჰ-
ყროთ. მრვლანი ქალ ამბოვს, — თუკი ემაგ ბესი, ამბოვს, — ეხლა ველ-
ში ამიყონით, შინ წამიყონით, — ამბოვს.

ლამაზა ე ქალითავ მიჰყონენ შინ. ხედენ, ჰად, ქალ ამდგარ, სახლს
ალაგვეს, ქურქელს რეცხავს, ბებრი ტამსმუზ რამს რეცხავს, გეჰში, ბებ-
რითავ გეჰში აგდევს, ბანავს, ბერ კაცითავ ბანავს. ხედენ: ეი, ეს ჩონ
ბედ ნაქნარ რამ არ ყოფილ, ეს! — ჰუხარიან ბერკაცი და ბებერს.

ჰეჩრაამ. ერ დროზე ე ქალ ამბოვს: პაპა, — ამბოვს, — მაგრა გა-

ქირევამ ცხოვროვთ, — ამბოვს, — წალ ე ყიზილ, ე ვარდ, — ამბოვს, — გაყიდ, — ამბოვს, — სახლ ავაშენოთ! (ერ პატარა ქობ ყოფილ მაგათ). ამბოვს: ემაგ ღარიბულა ნუ ცხოვროვთ, ეხლა ჰშქომოთ, დოვლი-ვოთ.

ლამაზა ე ბერიკაც ჰაამეშა ხურჟინს ავსევს, ყიზილი, ვარდევს ავსევს, გულდამი ჰყრის, მიდის, ჰყიდის. აი ხალხ ედიენევიან. ე ბერ კაც. ერ სახლევს აშენევს, ერ სახლევს აშენევს, ერ სახლევს აშენევს თქმაში, ნაქნარ რამ არ კეჰთევ. მწვლანი ბერ კაციბე ებნევ, ამბოვს: ჰე იმ შენ ბაზარში გაყიდაში, — ამბოვს, — წახუდ, — ამბოვს, — ეხლა ქალაქში გაყიდ, — ამბოვს, — ჰე ფაჰჩაჲ, თქონ ფაჰჩაჲ სა კეჰთევა? — ამბოვს, — ჰემ ქალაქში გაყიდო, — ამბოვს. ე ბერკაც უჟერევს. ამბოვს იქ დაადა, ზურა გააყიდებარ. ჰეჩრაამ. ამბოვს: ქალაქში წაჲ.

ე ბერკაციც ლამაზა ავსევს ხურჟინ, ეშაქზე უღევს, მიდის ქალაქში. ქალაქშიაც ახლა ვჰამა ჩავარნილ, ერგან ყიზილ იყიდევ, ბაზარში მოსულ, ყიზილ იყიდევ.

ეს ფაჰჩაჲ დეკაც, ფაჰჩაჲ შული დეკაც ივეს, ჰიგინ-ჰიგინა თავი ნოქრუ ზგავნის, ამბოვს: წადო, იყიდიო! ამა, — ამბოვს, — ვარდიც იყიდიო, — ამბოვს, ყიზილიც იყიდიო. იყიდიო!

ლამაზა ესენ ჰყიდლორვენ, მიაქონ, აზლევენ.

ეს... ე ამბავ ექ ღარჩეს, თურმენ ჰე ემეჲ გაუგიაყ დაა, ფაჰჩაჲ სახში ევა, ე დეკაც ტარევაში ყიზილ ჰყრის, გაცინევაში ვარდევ ჰყრის. ერ ორდუფაზე იგემაგ, რაც ემ ქალითავ ემექნაში ანალევ ვარდევ არის, ჰეგიც უთავდევ. ეხლა კაჲ ყონალულევ, ქედევე კეჰთევ დაა ფაჰჩაჲ სახში. შორსადთი ინსნევ რამ მოსლაში ეხლა ამბოვენ: გამაყონით, — ამბოვენ, — ჰე პატარხალ, ჩონც დოდნახოთ, ნოხო ჰათარ რამი. თურმენ ე პატარხალ თავი ოთახში ჩაკეტულ, იცის, ჰუმე ემაგ მათხონენი, დეეტარას — სახელგანთქმულ ქალ მოსულ. იზოგავს ყოფილ თავიბეავ, ერცხოდ ინახავს ყოფილ. მალე აგრ-იგრ ეტარევ, ჰიგინ-ჰიგინა ამბოვს, ავად ვარ, ავად ვარ — მიდის თავი ოთახში იკეტევ ყოფილ.

ჰეჩრაამ დაა. ემ ქალიგინი — ბერკაციგინი ვარდევ რამ ყიდვასუკან, ყიზილ ყიდვასუკან დაა, ე ქალ გულედინ კეჰთევ. ჰახანაც დაა, ეხლა ყონალ რამ „მოჲ, იგემაგ პატარხალ გმოვდეს“ თქმაში, გმოდის, ჰიგემაგ ყრის ყოფილ. ჰა ერ დლე ე ბერკაც მიაქს ბაზარში, ყიდის — ე დეკაც ჰამეშა აყიდინევს ყოფილ, ე პატარხალ, ფაჰჩაჲს შული დეკაც. ჰა ორ დლე, ერ დროზე ხედავს დაა, ბესი. თავში ვარდევ, რუმე ე ქალ არ მამკდარ — ცოცხალრ. გულში შიმ ვარდევ ემ ფაჰჩაჲ შული დეკაცის.

ჰეჩრაამ. ე ქალ ლამაზა ე ბრჰმა ქალ, ლამაზ ქალ თავი ბერკაცი დაა ბებერიბე აბარევს, ამბოვს: აჲ იქნევ მე მოვჰკდე, — ამბოვს, — ჰამთონიც გინდაყ ყიზილ მე ჩომოჰყრო, — ამბოვს, — უგე ჩემთავ სა-

დაც თქონ ჩემთავ გიპოვნიყ, უგემ ტყეში ჩემბე ერ სახლ ააშენით, ერ-
თოლიან სახლ, ოქროდ სახლევ, ყიზილის, ააშენით, ამბოვს, სახლ ააშე-
ნით, ამბოვს, — კუბოჲ ყიზილის გამიქეთით, შიგ დამაწუნით, ჰემმანდ
დაა, დამმარხით! დამმარხით თქმაში ემ სახში დადევით ჩემთავ. ერ
თოლ სახლ ააშენით, კუბოჲ ყიზილი გააქეთით, შიგ დამაწუნით, ჰემმან
ვიყო, — ამბოვს დაა, — კდრვ, კდრვ, — ამბოვს, — ჰეგ ჩემ ადგილ იქ-
ნეს.

სანამ თუთან მოკდევ, რამ იქნევ, აბარევს დაა მალე ე თავ. ე ბერ
კაც თავიბე ლამაზ სახლევ აშენევს, რადე უნდა, აქეთევს, ბუთუბ რამ
ადგილ-ადგილზედა და დანარჩომ ყიზილ, ვარდ ჰამმეშა მიაქს, ბაზარში
ყიდის ყოფილ.

ჰეჩრაამ. ერ დროზე ე ქალ თავში ვარდევ დაა, ემი გერ დაა, ფაჰ-
ჩაჲ შუღლი დეკაც. წადან დროზე ახირ კეჰთეოდაყ — ქეიზეჲ თხრიდნენ,
დრუბ ქერიზეჲ, ერთა ორას-სამას მეტროდან, წყალ არ ნაქნარ დრო
ეყო, წადან სა ეყო ეხლანდელ წყლევ. ლამაზა ე ქერიზში...

ჰოვ, ემასაც, ერთიც ემ ბერკაც, ტყეში ნაქნარ ბერკაც ემ ქალიბე,
ყიზილებჩამნაყარ ქალიბე, ზივ დოუყიდევი ყოფილ ყელზე. ლამაზა ე
ზივ ჰემ გერ დას ოული, წასულ დაა, იქ, თავისთან.

ჰეჩრაამ, ერ დროზე ემ ქალ იგევს, ხედავ, თავში ვარდევ: ი ქალ
ცოცხალი, ბოლოჲ ჩემ ჰათარ საქნელია, ახირ ჩემ თავ, თავმ ჩაავარ-
დნელი. რა ჰქნო? რა ჰქნო?

უგე ყიზილი ზივიც ემ ქალი სულ ყოფილ. ჰე ყიზილი ზივ თუ
გადაეგდა, ე ქალიც უმ მოკდეს. ლამაზა, ე ყიზილი ემე, ზივ, ლამაზა
მიაქს, იგემ ქერიზში აგდევს. ქერიზიც ერ დრუბ ყოფილ, ერ დრუბ.
მართლაც ემი ზივი ქერიზში ჩაგდევაც ერ კეჰთეჲ, ქალიც დაა, კდრვ.
კდრვ, ლამაზა ე ბერკაცი და ბებერ ჰაც იმ ქალმა უთხრა, ჰემგაჲ აკეთე-
ვენ. დაუდგამ ტყეში სახლ, ერ თოლ სახლ, თუთანაც ჩეებარა: კარევიც
დაკლიტით, ჰაჩრეჲ ჰეჩმინამს არ მისცეთ! ლამაზა კუბოჲ ყიზილის აქე-
თევენ, ქალითავ შიგ დევენ, მიჰყონენ, ამ ტყეში დევენ. კარევიც კლე-
ტავს, კაც თავი ჯღუში დაა, ჰაჩარ.

ერ დროზე დაა, ე ოქროჲ რამიც თავდევ. ეჲ ხალღ მოდის-მიდის,
ბუთუბრამ, რაც საქნელი ემ ქალთან, თავდევის. ემ ფაჰჩაჲ დეკაცი
შუღლთან ნაქნარ რამ. ეგ ემეჲ ფაჰჩაჲ შუღლ ემიბე ხედავს, არ უნდა,
გულში ხედავს, ეს გულდააქერელი დეკაც არა. თავ ააქს, სახლი(თ) გა-
დის, ეტარევ.

ჰა აგრ ეტარევიან, იგრ ეტარ..., ერ დროზე ეს მოდის ჰამინქი, ანქ,
ქალი ნაქნარ ტყეში უწევს. ნადიროვ-ნადიროვ ეტარევ ყოფილ დაა, და
ამბოვს: გულმა გახხარასავ.

ამთონ ხაჟლათ წევს, სხუ დეკაცებ ლამაზი, თავი დეკაც უშნოდს,

აგრიყარია, შინ დადგომა ჰეი არ უნდ. თოში ერთხელ თუ შინ მიდის, აგრ-იგრ დრო ატარევეს.

ჰეირამ ერ დროზე მოდის ამ ტყეში, ხედავს ერ შორს, ერგან ერ სახლ არის. იმ გაღვე... თავიან ამხანაგევიგნი, ცალკავღვე, მოდის, ჰეემან ჰუმბოროავს. ამბოვს: ნოხო, ემ სახლში რა არისა, — ამბოვს. ჰა აქაჲ ხედავს, იქიჲ ხედავს, ერ თოლ ანაჲ ყოფილ მაგისიცი, ერ ინსან შააზრომელი, ერ პატრა თოლ ანაჲ ყოფილ. აქაჲ იმბოროავს, ხედავს ჰაჲ, სახში კუბოღს. კუბოში ქალ წევს, ეგე ლამაზი, აგე ლამაზი ჰეი არ ინზრევის.

შადის სახში ერთა არი, აქაჲთი უმბერავს, რა ჰჩის, რა არ ჰჩის, უგემ ანას ჰეჩავს, შიგ შადის. ჰეემან შადს, ხედავს, ჰაჲ ლამაზ ქალ, ლამაზ, ლამაზ თქმაში, მაჰტევე, ჩევე ჰეემან. ამბოვს: ეს ჰა თქმაღსა, ეს... ემთონ ტყეში მე მიტარნი, ემიგნი წინაც, ემეურ რამ ექ არ ყოფილ.

დაა, სტრცხულიცი ეყოს, ლამი ემან ღგევე ე კაცი, ე გაღაჲ. ჰეემან ღგევე. ჰა ერ ღღე მოდის, იგემაგ ამხანაგევიგნი მალივით, ჰა ორ ღღე მოდის, ჰიგემან შეღს, ჰეიმინამ ვერ იციან, მარტო თუთან იგემან. დაა იგემ ტყეღთი გაღვევითავ აჰყონავს, ლაფ თესავს ღანზე, ამბოვს: ნულარ წოღღეთ, ჰეემან ჰა ღოგჩომა! ამა, თუთან მალივი მოდის ყოფილ ჰეემან. ჰა ერ ღღე, ჰა ორ ღღე — თავი მობეზრევიწალ. დაა ერ დროზე ბეზღღე, თავ ანებევეს დაა, ამბოვს: კღართან ინსან დაღღევე, დრო გაატარევესა? — ამბოვს, — ეს კი რა სისულღღე გაეაკეთი?

ჰეირაამ. მიდის არაღთი. ერ წელ თავღღევა, რაჲ კეჰთევე, ე გაღაჲ კიღემ დაა გულ ეყრევე, სახში არ უნდ ჰეი დაღღეს. სა არ მივე, სა არ მივე, თავი ხაჰღათ გაღაჰღესავ, ერ დროზე კიღემ ჰემ ტყეში მოღს. ამბოვს: ერ დროზე ექ ემე კღარ ღემენახა, ჰეგ ნოხო, დამპალა, ცოცხალია — ჰათა არი, ბელა, ჰაჲ ქნიღა? ჰეემანთი წოღიყა, სახლ დაშლიღა? მოდის, ხედავს, ჰაჲ ანაღთი უმბოროავს, ხედავს — ერ გაღაღს, ღეღას წოენის ემან. ღეღაჲ კი კღარი დაა. ე კაცი მაჰტევე, შრევე, ჩევე. ამბოვს, ეს ჰა თქმაღს? ლამაზა ე ყმაწულ ჩუმოდის, ქომ ეტარევე, მოდის ღეღაღთავ ჰწოენის. აგრ გარბის, იქითყენ დარბის — მოღს, ღეღაღთავ ჰწოენის.

ღამაზა ე გაღაჲ ჰეემაღთი სახლ ემეჲ, ანაჲ, კიღემ აღვეს, შეღის ჰემ გაღითავ ემათი აჰყონავს, მიდის წოღრა თავი სახში. ამბოვს: ე ყმაწულ ექ დაგღევა იქნევა? აჰყონავს, მიჰყონს სახში. ყმაწულს აგე აბარევეს თავი ღეკაციბე, ამბოვს ემაჲ, ერ თუ თოღი ცორომღღო ღოღნახ, შენ არ ხარ, — ამბოვს, — შენ თავ მასაკღევეარ! ლამაზა ემიბე ნოქროვიცი აყენევეს. ამბოვს: ემ ყმაწულს კაგღორა აქამით, დააღვენით, მიჰხეღით, — ამბოვს, — ემ ოზოღთი ღანზე არ გოჰღეს.

ე ყმაწულ მართღაც აგე ლამაზ ყმაწულ ყოფილ, აგე ლამაზ, აგე

ლამაზ, ოქროდ თმევ, ყიზილი თმევ ჰქონი. ე კაც მაჰტევ, ამბოვს, ეს ჰა თქმადსა, ნოხო.

ჭეჩრაამ. ე ყმაწულს თოლი არ უშმენ. ბუთუმბეაც ნოქრუვ აბარევენ, ამბოვს: რზრდთი დანზე მაგამ ფეყ არ გადააბიჯას.

ჭეჩრაამ. თურმენი ე დეკაც თავში ვარდევ, თავი დეკაც, ჰემ ფაჰჩაად შული დეკაც: ექ რადაცა ამბავი კედემ!

ლამაზა, ე ყმაწული...

(დეკაცი თოლვეიც აგდევს შიგ, უგემ ქეიზში, მარგალიტი თოლვეიც აგდევს).

ჭეჩრაამ იქ ყმაწული გულ იგევს, რუმა ემ ქეიზ... ყმაწულ იგრევაც ჰემ თოლვეი ჩაგდევს წინაც, ჰაამეშა უგემ ქეიზისყენ მიდის ყოფილ, ნოქრუვ მადთავ იქერენ, მოჰყონენ აქათყენ. ჰაამეშა ყმაწულ უგემ ქეიზისყენ გულ იწევს, ამბოვს: წოტდე, ემან შოტდე. ტირის, რა ჰჩის, ამბოვს: ჰემან ჩამიყონით, ამბოვს, — ჰემან შასლაჲ მინდ. ესენ მალენ დაა, ფაჰჩაად შულიგინი.

ერ დროზე შინ ტირის ყოფილ ყმაწულ, თავ იწიწკნავს ყოფილ, წასლა უნდ, კარში გასლა, არ უშმენ, თურმენი კარეჲ ჩოვკლეტიყ, შინ ინახენ ყოფილ. და ე ქალ, ფაჰჩაად შული დეკაც, თავში ვარდევ, ი თოლვეიც აგდევს იმ ორმომში. ე ყმაწულ დაადა მაგრა ტირის. აგე ტირის, აგე ტირის, დღევ-ღამ ჰმას არ აგდევს. ჰაამეშა ტირის ყოფილ: ემან წამიყონითაჲ.

ერ დროზე დაა, ე ფაჰჩაად შულ იგევს, ამბოვს: ე ყმაწულ ჰაბე ტირისა? ამბოენ: ოგექ წასლა უნდ. — გოტშით, — ამბოვს, — წოტდეს! ამბოენ: ემ სიმღრუტემ ემეში შიგ ჩასლა უნდ, ჰათარ გოტშოთა? იმაშინ ამბოენ: ოთხასმეტროიან კიბეჲ შეკარით. აკრუნევენ კიბე, შიგ ჰყუდევენ. ყმაწულზეაც ქენღირ ამბენ შიგ დაა, უშმენ, ამბოენ: ერთა თუ ემე იქნა, ჩადკარგა რამ იქნა, გემოყონოთ.

ყმაწულ ჰოგორც შიგ შადს, ხედავს დაა, მარგალიტი თოლვე, წკინავს. იმ მარგალიტი თოლვესაც ააქს, ი ყიზილი ზივსაც ააქს, ჰმას სჩინის შიგადთი. მრვდან ე ყმაწულ გმოჰყონენ ზეპირზე. ხედენ, აჲ ჳელში მარგალიტი თოლვეი და ყიზილი ზივ არის. აიქაჲ ყმაწულ ერ მირბის, ერ მირბის, ერ მირბის — უკან ჰეჩმინამ ვერ ეწვეიან. მარტოკა მამაჲ, მამაჲ თქმაში — ფაჰჩაად შულ. თუთან ცხენზე ჟდევ, ი გადაჲ მივ — თუთან უკანი(თ) მივ დაა. ჰეჩმინამ არ უშოვს, თავში ვარდევ, — ე ყმაწულ იქ წაასლელიავ!

გადაჲ აგე მიდის, ი მამაჲ ცხენი უკანი(თ) ვერ ეწვეის. გადაჲ მივ, თუთან მიის, გადაჲ მივ, თუთან მიის, ერ დროზე მიდის ქალ უგემ სახში... გადაჲ, ყმაწულ დაა, უგემ სახში. შედის ლამაზა უგემ ადნაჲ ჳრტო(თ), დედაზე ზივს კიდევს. ზივ დაკიდევასუკან დედაჲ დგევ, ჟდევ.

თუთანა(ც) დგას, პირში უმზერავს დაა, — ფაჰჩაჲ შუღლ. დედაჲ დგევ, ედევ. ერ ღროზე ი მარგალიტის თოლევიც აზლევს გადაჲ. ისიც ქალ იკეთევს, დგევ, სახში ეტარევ. ერ იხნეშის, ერ ტირის, ერ ტირის, ერ ტირის, — ამბოვს: ჩემთავ ემ დღეს ჰაბე ჩამაგდესა? თან უხარიან, თან ხაულათ წევს, ტირის.

ერ ღროზე ლამაზა ფაჰჩაჲ შუღლ ამტრრვს ამ კარებ-მარევს, ჰათარ დაამტრეველ, არ ვიცი, შიგ შადის. ლამაზა აჰყონავს, ცხენზე აედრწავს, ევზლა კი ამბოვს, თავში ჩოვარდ, რაჲ ქნილავ. მეელანი ქალ ბუთუტმრამ ებნევის, ამბოვს: აჲმაგ მოხდა, აჲმაგ იქნა, აჲმაგ — რაც თავი თავზე მოსულ, ბუთუტმ ელაპარიკევ.

აჲქაჲ ფაჰჩაჲ შუღლ თავი ცხენზე აედრწავს გაღითავაც, ქალითავაც. აი, გზი განავარი, თოლეჲ ჩევ ამ ქალზე. სახალხო, აი, გზადთი ატარევს ე ფაჰჩაჲ შუღლ. სიხარული(თ) დაა, ფეყეჲ, ცხენი ფეყეჲ მიწაჲ არ ხტრვის, იგემაგ აფრენავს. მიჰყონს თავი სახში. ლამაზა მამაჲ რამ ეზახის, ამბოვს: ეხლა ჩემზე ქორწილ გგდახხადით! ერთადერთ შუღლიც მექონა, — ამბოვს, — ჩემ სანატრელ დეკაციც თურმენი ეს ყოფილ, ჩემ ყისმათი!

ლამაზა შუღლ დღე ქორწილ ექცევიან ემიბე. იმ ქალითავაც, იმ გერ დითავაც, წაღანდელ ღროზე ადათ ყოფილ, მინც ფინთოვა ქნა, არეარგ საქმე გააქეთა, ცხენი კუღზე ამბენ, სოფელ-სოფელ ატარევენ, ბუთუტმ ზედ ქუა ესრუეს, აჲუტევის, აფურთხევის, მინ რა... მუგუზზეჲ ესრუან ზედ. ჰე ქალითავ ჰემაგ აგრ ატარევენ, იგრ ატარევ..., აზირ ჰეემაგ გზაშიავ კდრვ. ლამაზა ე ფაჰჩაჲ შუღლ იმ თავი დედაბეც ჰიგემაგ ექცევ. იმ დედათავაც ჰემაგ აკლრწნევის. ჩევიან ე კაციც, დეკაციც, ე ყმაწულიც. აჲმაზეაც ღოუღდევიაც ყიზილი კუბოჲ ტყეში, ისენ იქ დარჩნენ, მეც — ექ ღაჭჩ.

33. უმზრახობაჲ

... ამბოენ ე კუდბაკანაჲ პატარხალიავ. თურმენი წაღანდელ ღროზე ყოფილ, კაც-დეკაც...

ახლა, მამამთილს შინ შმოსლაში გარაქ პატარხალ ჰაამეშა კარი ზირზე დადგეს, ჰალა პირზე ქალადაც კეჰთევის ყოფილ. ქალადაჲ ყაჲშულ, სახლ გუეს ყოფილ. წყალზე წასლაში, რზრში გასლაში, ქალადათი, ზედათი პირზე ჰამეშა ქალადაჲ ყოფილ. მამამთილ-დედამთილიბე არ ზრახენ ყოფილ. ყმაწულ ქნაშიაც კი მამამთილიბე შაზრახნა ადათ არ ყოფილ. დედამთილს თუ თუთან დაა, ზორი შეეზრახნინა — შეეზრახნინა.

შაზრახნაშიაც აგე კეჰთეჲ ყოფილ: მოზრბლოვ, თავი ნათესაჲეჲ

რამ ეზახიან ყოფილ, პურ-მარილ ჩედიან, ჰადა: — ამლამ პატარზალ შააზრახნელი ჩემბიავ. დედამთილს ჰემეგ ჰუხარიაან. ახლა ე ქამენ, ლევენ. ჰემან პატარზალიბე უმ დედამთილმა დააეაზირას: ზალო, — ამბოვს, — წაჲ, კარშიდთი წყალ მალ, ალა! იმ ზალმაც გარაქ უგემ ქალაღაჲ ქრშადთი ბუთუტმ ჳლევე დააბანას, პურ მაართოს. მრვლანი პურ-მარილ ალაგევასუკან, პურ-ქმაჲ რამ, მევლანი ეხლა დედამთილ ვაზიროვს: ამბოვს: შულო, — ამბოვს. — წაჲ კარშითი წყალ მალ. ადმაშინ გარაქ დედამთილიბე მაგამ: — აჲლ, დედავ! — თქოს. უგე მაშინ კეჰთევე შეზრახნაჲ. იგემბიბე სიხარულით... ადათ არ ყოფილ დაა, დედამთილ-მამამთილიბე შეზრახნაჲ. პურ-მარილს მართენ ყოფილ. ადმაშინ ზრახენ.

ეხლა ზალი ჰაამეშა მამამთილ მოსლაში გარაქ თუ ეის, ადგეს, ფეყზე. დედამთილ მოსლაში, ბითთავ, პატრა იქნესაც, მაზლ მოსლაში გარაქ ფეყზე ადგეს, თუ არ ადგა, ამბოვენ: თამბალ ზალირ., კაჲ ზალ არაჲ.

ჰეჩრამ, ეხლა, ერ დრო ყოფილ, ე მამამთილ-დედამთილ გასულან შორს სამუშაენელა ყოფილ. ეხლა კაც-დეკაც შინ მარტო დარჩმილან, თმაშოვენ ყოფილ. ჰათარ ქნილა, მამამთილს მაგრა მოჰწყურევი, შინ მოსულ. შინ მოსლაში პატარზალ ხედავს, მამამთილ მოდის, ადნადთი ხედავს, ამბოვს: ემ კაცთან თუ დამინახა, ჩემ პირ ჩმამვარდეს, — ამბოვს, — აი, ლმერთო, მე ეხლა მამამთილ, ხალლი პირზე ჰათარ გაასლეეარა, — ამბოვს. — ა, ლმერთო, ამბოვს, — პირ ჩმამვარდეს, ერ რამა მამაქცივ, — ამბოვს, — მამამთილმა... მამამთილმა ნუ დამინახას. ე ლმერთიც ემაჲ იგევს, დიდ გეჲა(დ) აქციევს, ვითომდა გეჲში მალავს თავი კაციითაჲ. კაციითაჲ მალავს. ე მამამთილ შინ შმოჲს, ხედავს პატარზალ შინ ტამსმუზ რეცხავს ვითომ. აგდეეს, გადის. იმი გასლასუკან კაც იმალევე ჰიგინ-ჰიგინა. თუთან ზედ გეჲქრ ზარვ, მამამთილ დაა, წასლასუკან ჰე ამბავ კეჰთეეაჲ. ამბოვენ, პატარზალ გეჲა კუბაკანაჲ მაჲქცივა. იგემით ამბოვენ, ი ზედაპირ — ზეპირზე ნაქნარ ბაკანაჲ პატარზალირ.

ჰემი მოგონეას დაა, წალანდელ დროზე.

34. მამალ და ქალ

ერ ფაჰაჲ კეჰთევე ყოფილ. მაგა ლამაზ ქალ ჰქონი დაა. ეხლა ერ ღარიბ გადასაც მადთავ მოუნდომევი, ამა მაგარ ნამუშავ, ვაშკაც, მხარბეჰიან გადაჲ ყოფილ. ე გადაჲ ემ ქალითაჲ მაგრა უნდ ყოფილ. ქალიც მადთავ მაგრა უნდ ყოფილ. ეს მაჰაკლა მიდის, ხალლიბე ებნევის, ეჲ ქალ ჩემბე მამკეს, ჰა იქნევა, მე მაჲბე ბუთუტმ რამში ვაშკაცოვაჲ გამააჩენეეარ, თუნდ დააეაჲ იქნეს, თუნდ თათრევეში ცხენევე მოპარა იქნეს, რაჲც უნდ იქნეს, ე ვაშკაცოვაჲ მაჲბე ჩაადენეეარ. თუთანაც ბუთუტმაგანაც სახელ ჩმოვარდნილ გადაჲს, უმ ე ვაშკაციაჲ.

ეხლა მამასაც ემ ქალიბე მიცემადც არ უნდ. ემჟურა ვაშკაც გადადც სოფელში უნდ. ამბოვს: ჰადსა, ჰადსა, — ამბოვს, — ოვგემ თას ხედავა, — ამბოვს, — დეგემან, — ამბოვს, — გზად გადყონავ!

თურმენი მაგარ თად ყოფილ. ჰეჩ ინსან რამ ვერ გადის ყოფილ. უნდ უმა თუთან ჰემან საყდარ ააშენას. თავი სახელ, განთქმულ სახელ ექონას. ლამაზა ემ გადიბე ვადა აზლევს. ამბოვს, სამ წელში ჰე თაზე გზად გადყონავ. მართლაც ემ ქალი გულბე ე გადად დღე-ღამე მუშუ-ოვს, დღე-ღამე მუშუოვს, მუშუოვს, იგემ თად წორზე გზად გააყონს. გზად გააყონს, ეხლა ქორწილი დღე კეჰთევ. ჰე ქორწილი დღეზე ეხლა უმ დეგ დაამთავრას, მამამ მადბე ქალ მისცას. მამამ მადნც მითთავ ატყუევს. არ აზლევს ქალ.

ჰეჩრაამ. ე გადად ემ ქალითავ იტაცევს. იტაცევს, გააყონავს საყდ... ემედ, იგე თად ნათქომ აღგილში, სახლ დგამს. ლამაზა ჰეემან ემ ქალი-თავ მიჰყონს, ემ ფაჰჩად(გ)ნი იტაცევს. ჰე ფაჰჩად შიში(თ) მაგასთან ჰეჩ ვერ მიდის. ვერც დაა ქალითავ უკანაყ ვერ იბრუნევს. ამა გულში კი მაგასთან დტუშმნოვა აქ. ამბოვს რა ჰქნო, რა ჰქნო, ემ გადითავ მე მო-ჰკლო.

ჰეჩრაამ. ესენ ექ ცხოვროვენ, დიდხან ცხოვროვენ. ერ დროზე ემათ-თუნ... იმთონ დროზე ცხოვროვენ, რუმა ცხრა შტლ კეჰთევ. ადგე, ვაშ-კაც შტლევ ზარდავს, იმაჰთავაც, მაგრა ვაშკაც თავისთან ინსან რამ ვერ მოტდეს. ემ თად წორზე ვერ გადიან ჰეჩმინამ.

ერ დროზე ეგენ ბერდევთან. ერცხო ქალ კეჰთევ. კეჰთევთან ცხრა ზმად, ერ დად. ესენ ბერდევთან დაა. ესენ იჯოცევთან. ე ცხრა ზმადბე დე დად ჰაამეშა კადგორა შიკმელ რამს აქეთევს, ყურ უგდევს, ჰად ვიცი, მაგათ აგრ-იგრ ნადიროვან, აგრ-იგრ სამუშავენელ წასლაში თუთან შიკ-მელ აქეთევს ცხრა ზმადბე, თუთან უვლის ყოფილ ყარაზ.

ერ დროზე ე მამად მაგასთან ჰაამეშა დტუშმანი დაა. მად დად ხალდ თუთან მამად მოკდრსაც, მად შტლევ ჩევ. ემასთან დტუშმნოვად ჩე-დიან ყოფილ. ჰაამეშა დააეაზე გმოდთან, რას ჩედიან. ერ დროზე ესენ დააეად ქნაში ცხრა ზმად, იმაჰთავ ჯოცენ, რას ჩიდიან, მოდთან, ისრნრვიან ღამე. ისრნრვიან, ქეიფოვენ რუმა დაა, იმათან ჩონბე ინსან ვერ მაასლელი, ვერ მაადგომელი. ესენ ღამი(თ) ისრნრვიან.

ემათ ოზრ-ყურეშაქაქათმევე რამ კეჰტევ. ერ მამალ კეჰთევ ემათ, მაგრა ყარაულივი(თ) მამალ, მაგარ მამალ კეჰთევ. შენ ტტყუ, უმ ყა-რაულიავ. ესენ ექ დაზინევაში... ესენ თურმენი იციან დაა, იქედევს, ყო-ნალლულ ქნეს, ლამაზა ესენ დააზინენი, (...) დამშროლან. ემაჰ თავზე დაასხმელნი, ემაჰთავ მააკლენი.

ლამაზა, ე ესენ რუმ იზინევიან, მამალ ყივის. ამთონ ყივის, იცის, უმა დტუშმნევ მოვდნენ, ემათთავ მააკლელა მოდიან. ესენ ვერ იგევენ, იმ-

თონ ტყბილ ზილში ვარდევინან.

ლამაზა ესენ ამტრრვენ კარეე-მარეეს, ე მამალიც ქალთან კეჭთეე, ჰამმეშა შინ. ჰიგემაგ თუ ერთა სახიფათო საქმე რამ იქნა, ა ვიცი, დტშმან რამ თუ შმოვდა, ი მამალ იგეეს, ქალიც იმაჰთავ აღტშეეს. ქალიც იმთონ ემე, ღრტმ მაშროლ ყოფილ, ზინავ ყოფილ. ე ლამაზა ცხრა ზმადთავ... შმოდიან კარეე-მარეე ვეჩენ, ამტრრვენ, ცხრა ზმადთავ ჰკლრნ, ე ქალ ჩეე მარტოკა. ქალითავ უნდაყ რუმა მადტაცან. ქალითავ ვერ იტაცევენ. ერ ღროზე დაა. ემათ დაჯოცნაში ქალ ამბოვს: ღმერთო, — ამბოვს, — აგე რამა(დ) მამაქცივ, — ამბოვს, — ჰემ არ-ვარგ ხალღ ველში არ ჩამაგდო!

ლამაზა ე თად იხეთქეე, ქალ შიგ ვარდეე. ქალიც თუთან შიგ ჩავარდნაში მამალს ვერ იმეტეეს, ჰეემაგ უშრგს. თუთან კი თად ივეჩეე, იჯლენჩეე, თუთან შიგ იმალეე. მოდიან, ჰამთონ ზებნიან, ამთონ ზებნიან, ჰემან შტდ წელს დოტზრზნიან ამ ქალითავ, ვერ უბოვნიავ, დაა ქალი სახე ჰეემან დარჩომილ. ერ მამალ დარჩომილ, ქალითავ კი ვერ უბოვნი-ავ. იგემაზე ამბოვენ, ჰე საყდარზეავ წასლაშიავ გარაქ სიბტა ერ მამალ თუ მაგრა ავანტყოფად, გაქირევეულ რამმამ დანაპირეე გაქ, გარაქ მამალ გოტშო.

ჩონც ემეურ რამ ბეერ გტქნი. მიჰყონავთ, მამალს ჰემან უშომთ. ორ-სამეე მე გამიშომ, ა ვიცი, მეეურეე, ჰემ საყდრი ე ამბავ.

მაე სახელის კირიმენ, მაე ქარამათის კირიმენ, ჰამეშა გულში თუ დერდ მაქ, რალაც აი, მოგონეეად მინდ, ნიათ ამითავდეს პირდეე, მაე სახელის კირიმე. უგემაზე რუმ ჰემანთი რუმ გზა არის, მიწრო გზად, თურმენი ჩრნბე მასხარად ჩედიან ყოფილ თათრეე, მოდიან ახლა ჩონ ქეიფოვაში წადანდელ დროზე დეეაევი — ქარვანეე გასულან ჰემან, ხედენ ყოფილ, ჰენგილაეეე სანთლეე ჰუნთეეთ, ქომთ, ღრვთ, ქეიფოვთ, შტპროვთ, ყათარამათ შტპროვდით, ქობეე დგამდით, ჰემან ყოჩეეს კლავდით, შიქმელს, ქათმეეს, შილააშ ვოქეთეედით ჰემან. ამთონ გტქე-იფინ!

თურმენი ამ დროზე იგემაგ ჩონ ხალღ წასლა, ჰემან ქეიფოვაში, ე ქარვან მოდის ემან, ჩონბე მასხარად ჩედიან.

ჩონც ამაშინ მინც უნდა ჰემან, თათარ იქნა, მინც უნდ იქნა, თუ გავლეე ეყოდეს, პურ-მარილზე ვეზახოდით, ვოქმეედით, ვოლეენეედით.

თურმენი ისენიც ჰიგემაგ დოვზახნიავ ჰემ ქარვან გავლაში, უქმეენე-ვიავ, უქეიფეევიავ, კადგორა დამტოროლან თათრეენი დაა, წასლაში გატლანზყიავ, უთქომე: ემი ქარამათიც ემაგ იქნეს, ისერთ იქნეს, — ამ-თონ ჩაფალ უულაბეე ჰუთქომე, ჰემანთი ვერ აბრუნეეულან.

მაგათ გალანზლაში კი თურმენი აემ ქალს გოტგ, ემა. ვერ მოტმე-ენი, უტირინი, აგე ჩაფალ უულაბეევი გოტლანზლიავ ჩონ ხალღიბე, ჰემ სა-

ყდარ ანაშენებზე რამიზე, ჰემან მაგი ქარამათის ქირიმე. ჰეგ ზონ ზიარათი.

თურმენი ქალს გოტუგი, უტირნი. ეხლაც თუ ემან წობრლით, დადნახათ, ცრმლრვ ჩემოდის. თუთან უმ საყდარი ზედთან გზაზედა ქუაშვიგათი ცრმლრვ ჩემოდს. ჰიგეს არის ჰემ ცხრა ზმაე დი ცრმლრვ.

ჰეჩრაამ. ე ქარეან დე, ჰეემანდაე გამჰმარ. დურდრუან — დურდრუან ქუეე რუმ არიანი, ჰიგე დევაევი ჰევენ. კაცევიც ჰიგემანდაე გამჰმარან. აიმაშინსუკან თათრეეს დოუეერნიაყ, ჰუთქომყ: ჰაა, — ამბოენ, — მარტლაც ეგ ზიარათი!

იგემაშინის უკან დაა, ჰემან განავარი ენგილავიზე ფინ ეულაბ ნათქომ. თუთან თათრეეს თუ გაქირეულ აქოყ ეხლაც დაპირეულევი მოდიან. მაე სახელის ქირიმენ! მე მეეერეე, ჰამეეშაც თავი დროთიდროზე, ზაფხული... მაისშიაც მაე დრო არის. გავდით, კაე ლამაზ ჩიჩქეე გმოდის, ჰემან ინსან თუ დადნახა, გამაჰთეე. აგე ლამაზ ჩიჩქეე, აგე ცოცხალ ჩიჩქეე არიან. მაე სახელის ქირიმენ დაა!

35. ზლაპარი

ყოფილ არ ყოფილ — ორ სოფელ. კაე დურდრუან სოფელ ყოფილ. ამ სოფლევსაც ჰქონი თითოს თითო ფაჰა. ეხლა ერ ფაჰას ჰქონი სამ შულ. კაე მდიდარ, კაე დურდრუან ტყეეე ჰქონი. ამა მეორე ფაჰას კი ჰენ ყმაწულ არ ჰქონი. ერ ნამდულოვს ყოფილ, ერ ხაელათ წეეს ყოფილ: ჰაბეთუმ მე ყმაწულ არ მექონას? ბოლოს და ბოლოს მააკდომუარ, ჩემ სახ, სახ-კარ, ჩემ მამულ, ჩემ ტყე-ღრე მისზე დაარჩომელიაყ? თუთან ერ კეთილ კაც ყოფილ, ერ გულკეთილ კაც ყოფილ. მინც რას მოჰთხოვდა, გულით გამაადეედა, მისცემდა. ამჰურა კაე კაც ყოფილ. მათხოვრეე თუ მოუდოდა, ერთზე ორ აზლევდა.

ერ დღე ერ მათხოვარ მოდის. ე დეკაც გმაადელა რამ მიცემაში — ეჰ, — ჩიის, ერ შულ მეც მაქონდეს, ემ სახ, სახ-კარს დაჰპატრონეეოდეს!

ე მათხოვარი ემი ეულაბ იგეეს, მიდის დაა. ერ ორ დღესუკან კედემ მოდის. თუთანაე ეზახის, ამბოვს: ქალბატონო, — ამბოვს, — მოე ექ. შენზე სათქმელ ეულაბ მაქ. გმააქს ერ ვაშლ, აზლევს. ამბოვს: აე ვაშლ გაქერით, შენ და შენ კაცმა ორნიემა ჰამით და მეელნი რაე იქნეე, შენ დაანახეხარ. თქონზე, — ამბოვს, — ყმაწულ საქნელი.

ჰეჩრაამ. ე დეკაცს უხარიან, მიდის სახში, კაციბეეც ებნევის, ამბოვს: ადმაე ვაშლ მამცა, ე ყარაჩი დეკაც მოსლეყო.

ლამაზა ესენ შჰამენ ემ ვაშლს. ერ დროე გედადის, ხედაეს დეკაც:

ორსულად ვარ. ერ ცხრა თოხუკან ემიბე კეპთევ ყმაწულ. ემას უხარიან ყოფილ, ერეე გადაე ქნილეყოდესავ!

ე ყმაწულ ქნაში ებაჩიე მოდის, ხედავს — ქალი! ე ფაჰჩაე ამ ებაჩიებე ებნევის, ამბოვს: აი, ე დღეათი ეს ერ შენ იციხარ, ერ მე ვიცი-ვარ, — ამბოვს, — ეს ქალიავ, არ თქო, ხალხში. ჰუთხარ, ჰუმა გადადსავ! ემბე მე გადურ ტამსმუხ ჩააცმევენეარ, ემა გააზარდევარ, ნოხო, ბოლოე რა ვაჟეკაც გემოისა ეს!

მართლაც ე ებაჩიე კადგორა თეთრ რამიე აზლევენ, ყიზილიც, კად ბაკენევი ხორბალ აზლევენ, ფრტ აზლევენ, ბრინე აზლევენ, ჩალთუქ აზლევენ, ბუთუბრამს აზლევენ, აკმაყოფილევენ ამ ებაჩიეთავ. ლამაზა ე ებაჩიე დაა, ყბაზე ყუფულ დრეს, ჰეჩმინამთან არ ლაპარიკოვს. ი ფაჰჩადე ამბოვს: ეს თუ ვინმე გაიგა, იცოდინ — ამბოვს, — შენთავ მააკლევეარ!

ჰეჩრამ. გგდადის ერ წელ, ორ წელ, სამ წელ, ხუთ წელ... ე მამად ემითავ ჰამმეშა ვეჟეკეურა, გადურა ზარდავს. გადურ ტამსმუხ აცმევენეს დაა. ხმად დავარდა ბუთუბრამ: ამ ფაჰჩას გადაე აქავ. კად დიდ ყონალულ წევს, კად ქეიფოვად ჰწევს, ბუთუბ ნაცნობ, დოსტ, დუშმან, ბუთუბს ეზახის, პურ-მარილ მართავს. ესენ ჰჰამენ, ლევენ დაა, დროე გგდადის, ე ქალ იზარდევის.

ე ქალითავ ერ მაგარრ თავი ვეზირიბე აზლევის, ამბოვს: ემითავ კაცურა დასწავლ: დახმალაც იცოდინას, ი(ნ)სანთან შაჰინდაც იცოდინას, ი(ნ)სანთან ჰათარაც საჰიროს, ჰეემაე კაცურა გაზარდ, ერ ვაჟეკაც გომოვდეს!

მეველანი ე ვეზირ ემითავ თავი ნამდომ ჟურადთი ზარდავს: ხმალ... დახმალად ასწავლევის, შულდ-ისარ სროვნა ასწავლევის, კად ქიდაოვა ასწავლევის, ეს იზარდევის. ერ დროზე ე ქალ კად ცხენიც გალალად ასწავლევის ე ვეზირევიბე.

ერ დროზე ვეზირ და ჰეგ მიდიან ტყეში სასეირნელა დაა ამბოვენ: ჩონ ტყე-მამულ დოჯანხოთ. ეხლა მამა ამბოვს: გაზდილხარ, შულო, ამბოვს, — დღე-ხვალ მე მააკლომუარ. იცოდინ ჩონ ტყე, ჩონ მამულ, ჩონ მიწა-წყალ სადა, — ამბოვს. — ჩონ მიწაში ეხლა გარაქ ჩონ დუშმან არ შმოვდეს, იცოდინ!

თუთანაც ე კაც ეგე კეთილ კაც ყოფილ დაა, არც თავი ტყეში ირემს მააკლევენეს სხუბე, არც ყურდელ მააკლევენეს სხვიბე, კად ნადირ კეპტევ ყოფილ. ე ღორებ გინდა, რად გინდა, იმი ტყეში კეპტევ ყოფილ. ამა, მალ-მალე ამ ტყეში მოდიან ყოფილ სხოვე, ოგე, ჰემენიც... თავი მოზობელ ფაჰჩაე სამ შულ აქ ყოფილ. თავი ჭარი, თავი ამხანაგე-ვით მოდიან ყოფილ, ექ ნადიროვენ. დაა ე ფაჰჩადე ერთხელ დაავად ჩის, მეორე დაავად ჩის, ბევრ ოთადან ვერ მოდის.

ერ დღე ქალი მამად, ქალ დაა, ვითომ გადურ ტამსმუზ ჩოვცომ, გადადს ვითომ დაა. გადის, ეხლა, ვეზირიც აპყონს, ამბოვს: წაფყონ, ჩონ რაც მამულევ გოქ, ტყევე გოქ, ჩონ მიწა-წყალ, სოფლევ, — ემა აჩრნ! დაა ამ გადობეაც ებნევ, თავი ვაშკაციბე ამბოვს: აი, დაათორიალ, თუ ვინმე ჰემან დადნახ, შეებრძოლ, ამბოვს, — ან მოკ, ან მოკალ! — უკან არ დაჰჩე, თუ უკან დაჰჩ, ჩემ ვაშკაც არ ხარ, — ამბოვს.

ე ქალ მიდის, ათორიალევს, რამ ჩიის, ზოგდღეა თუთან მარტოკა მიდის, ზოგდღეა ვეზირთან მიდის. ერ დღე მიდის, ხედავს, ჰამ, ერ გადად მოსულ ექ, ნადიროვს. ერ ბატონივით აგრ ეტარევ, იგრ ეტარევ. შორსადთი ეზახნის, ამბოვს: ჰემ, ექ მო, ალა, ჩემთან გორც! ის ამბოვს: ეს მინავ მეზახნის? ჩემგნი ვაშკაც ინსან ემ დედამიწაზე არისა ერაბ? ამბოვს: მოე ექ! — ამბოვს, — ე მამულს ცნოვა, მისიაე?

ამბოვს: ჰამე არ ცნოვა, — ამბოვს, — ერ უშულო ფაჰჩად ვირან, მადსავ! — ამბოვს, — ჰათარაც მინდ, ჰემავ მააქცევიარ!

ამბოვს: უშულო არ არის! შულ მე ვარ მაგისა, — ამბოვს, — აბა წინაყ გდმო, თუ კაც ხარ!

ეს იჯდის თავი არხალოდ რამ, ჰანზე ჰყრის, ამბოვს: მოე, შოდეიდ-ნოთ?! — ლამაზა ესენ იქიღნევიან. ე ქალ ემითავ აგე ახეთქევს, ბექებ რამს ამტკრევს. ეს ამბოვს: ეს შე არ დემენახა, ეს ჩემგნი ვაშკაცთანადუ ყოფილ.

მიდის დაა. ეს დამტრეულ ცხენზე აედრნავს ქალ, ვითომ გადადს დაა, ვეკაც! ამბოვს: ფერ, ერცხო ექავროვამ შენთავ არ დაგინახო!

ე გადად გულში დაა, ეავრ მოდს. ამბოვს: ემთონ მე... ჩემ შიში ე ჩემ მამულში, ჩემ ტყეში ფრინველ ვერ ფრინდევოდა, მე ჰემან გმოფარ, ემთონ ექ მიტარნი, ერ მინამ ჩემ წინ არ დამდგარ, ეხლა კი ჰეგ რად ყოფილ? ფეგ მაგამ ჩემ თავ დამახეთქას?! ბექებ რამ დამიმტრეიას?! — კად! — ამბოვს, — შენ დედას სატირევიარ, ნახავ შენ!

ჰეჩრამ. ერ დროე გაის, ეს კიღემ მოდის, ცხენზე ედევ, ეს სამ-ოთხ ვაშკაცევიც აპყონს, ამბოვს: ფემან დაამალევიარ, — ამბოვს, — ჰეგ ემან თუ გმოჩანდა, გარაქ მაგითავ მოჰკლო!

ერ დროზე ქალ დაა, ჰამეშა მიდის, თავი მიწა-წყალში უვლის, ეტარევ, ტრიალოვს, ნოხო მინ შმოდს, მინ არ შმოდს, ჰამეშა უვლის ყოფილ თავი მამულ-ყოფას, ტყეს რამს. კიღემ მოდის, ხედავს, ერ ვილა-ცევე მოსულან ტრიალოვენ ჰემან. გაჰ ყურდღელს ესრჷან, გაჰ ირემს ესრჷან. ექ ცხენი(თ) ხტრვ, აქენევ ცხენ მაგათთან, ცხენი(თ) ხტრვ. ამბოვს: ჰეემან დედექითავ, — ამბოვს, — თუ ვაშკაც ხართ, წინ გომოდთ!

ემ დამტრეულ ბატონი შულსაც რა უნდოდა? — მეფეე შულსაც. ამბოვს: ეხლა შენ ეავრ მე გაალევიარ, შენ დამისმინ, ნოხო, რად საქნე-ვიარ შენბე? ამბოვს: თუ ვაშკაც ხარ, წინ გდმოდ! სიპტა ცხენი(თ) ხმა-

ლოვენ, თანაც თავი ამხანაგეებზე ჩოჭბარევი, თქონც უკანი მემეშრლით, ჰემითავ გარაქ დღე მოჰკვლო, ცოცხალ არ უმ წოჸდე.

ჰეჩრაამ. ერ დროზე ე ქალ ლამაზა (ცხენით სიფთა იხმალევიან), ემი ცხენს კლავს. ემი ცხენიც მაგარ ვაშკაც ცხენ ყოფილ, ჰეჩ მათი ბა-
დალ ჰემ მიწა-წყალზე არ ყოფილ. ე ცხენს კლავს, ამბოვს: ჩუმოა! ეხ-
ლა, — ამბოვს, — მიწაზე დოფხმალოთ. ამთონ იხმალევიან, ერ დროზე
ხედენ, არ ე თავიან ბატონ — ის თავი ამხანაგეე ხედენ — არ, ემითავ
მააკლელი! ესევიან ისენიც, ხუთნი კეჰტევიან ისენიც. ე ქალ-ვაშკაც ლა-
მაზაჲ ამთონ იხმალევის, ამთონ იხმალევის, იმ ხუთითავ ჰკლავს.

ჩევიან კიდემ ე ორ ვაშკაც. ორნიმ ფაჰჩაჲ შულევ. ამთონ იხმალე-
ვიან, ამთონ დაა, იმთონ დაუმტრევი იმათ ხმალევ რამ. იმთონ ემ უქნი,
ველი(თ) ხმალ ვარდევ, ივეჩევ დაა. გავეჩაში ე გადაჲ გულ... სომს გულ-
ზე, გულზე სომს. ერ დროზე ხედავს, ე ქალ დაა. ამაშინ ადათ ყოფილ,
პირზე რალაცას იფარევენ ყოფილ, ერთმეთითავ ვერ ხედენ, ემ ქალი
ზედაფთი ემე უგე რამ ვარდევ, ქუდივი რამ კეჰთევე დაა, წინაჲ ანათა-
რევ, ვარდევ — ე გადაჲ ემა ხედავს, ცხენი(თ) ხტევის, ხტევის, ხედავს,
წაქცეულ დაა, ვარგ არა, კდრვის. ლამაზა.

ეხლა ხედავს: ემეურა ლამაზ ინსან მე ჩემ სიცოცხლეში ჰეჩმინამი-
თავ არ დამინახი. რუმ გულში ხმალ დასცა, მიდის ეხლა, უნდ, რუმ
ქრილოვჲჲ შაკრას, რაჲ ქნას, ერ დროზე გული სხნის, ხედავს, ჰადსა,
ქალ ყოფილ ეს! ექ თავ-პირს იფშენეტავს, ტირის, რას ჩიის, ამბოვს: მე
მისთან ყოფილ... ჩემ საქმე... თურმენი ემეურა ვაშკაც ქალ ყოფილ!

ერ დროზე თანაც თუთან თავი ინსნებ ებნევის: თუ ერთ, ამან, თუ
დოვეტუნდით, რაჲ ჰქონით, მამადზე ებნევე: უკანი ჟარ გმოზგავს!

ერ დროზე ეს ემ ქალთან გულ რამ სხნის, ხედავს — ქალი დაა.
უკვე თავში ვარდევ — ქალი! ააქს ხმალ, თუთანაც თავითავ ემან იკ-
ლავს, ქალთან ერთა(დ).

ეხლა ემან ამბოვენ, ყანნი ყობისავ. თურმენი ექ ორნიმ ვაშკაც ქა-
ლი და გადაჲ სისხლ გაადენი ყოფილ, ჰემან წასულ.

ეხლა ემ... ამბოვენ, ჰემაგ ადგილიზე ამბოვენ, ყავნი ყობისავ. ეხლა
ჩონც... ჰეგ ამბოვენ... ზოგ ამბოვს, რეტულუცია დროზე ბევრ ინსანთან
დაავა ქნილ, ჰემაზე დოვზახნიაყ, ან ჩემ განაგეე კი ჰეევი.

ჰეემან თავდევ მაგათ ამბავ. ფაჰჩევიც დაა, ჰაჲ საქნენია? ველ ვე-
ლარ ინზრევენ, ჰეჩრაამ. ამბოვენ; ეს ემათ ყისმათ ყოფილ დაა.

ერთმეთთან არც დღეშმნოვა, ქონიაყ, არც ერთმეთთან დაავაჲ ჩედი-
ან. ჰეგემაგ თავდევ მაგათ ამბავ.

... ჰი, მეც საბავშვო სახლ. ერ ღროზე ომ დაიწყო, მეც ბიზასთან მოსლრყავ. ბიზად ასკარში წაიყონეს, დავრჩ ჰეთიმ. ჰეჩმინამაც არც მამლე მაქონდა, არც რამ. მეც მეოთხე კლას დემემთავრა დაა, ცამეტ წლი ქალ რყავ. ად გავდიოდით კოლხობში, საქმე გოქონდა, რად გააქეთელეყავითა, მუშუოვდით, მენახ ოგვედით, ჩალთუქ ბარავდით, სამკალ თუბავდით. ეხლა ექაც ჩონთან ერ გადაე ეყო. ჩემთავ უნდოდა.

— სახელიც თქუ.

— ვასია... ვასო ნათქომ გადაე ეყო. ეხლა ჩემთავ უნდოდა. მეც არ მამწონდა, ადბიქარ გადაე ეყო. სამკალ თუბავდით, უკანი(თ) მოდიოდა, ეტარეოდა, ხელეულ მართომდა, ბულ მართომდა, მრშრლეოდა. მეც ლანზლავდი, ამბოვდი: მამაზალლო, შენ მრშრლევა არ მინდ, აი, ყაბანდი, ჩემსუკან ჰაბე მოდიხარა? — რქეოდი.

ეხლა მეც... დედამთილიც... მა ვასოს დედადც აქონდა, თურმენი ე დედაე გათხოვევ, თინად მამასთან. ეხლა უნდაყ, რუმ აე გადაე, ვასოდ, მარტოდს დაა, უნდაყ... (ერ დად და ზმად (...)) — ორ ყმაწულითავ დოუბდი, გათხუეულ). ეხლა მეც არ მინდ დაა, ემ გადითავ.

ემ თინამ რა ქნა, არ ქნა — გაჰ კამფეტ მახლევს, გაჰ წინდა მააქს, ხოკერში ბაწრეე ჩოწყრი, ნობომ, ჟური-ჟურა, წითელ, ყუთელ — ფერადეე. ამბოვს: მოდ ნანა, შენბე წინდაე შაქნად დაგასწავლო?! მეც ვომბოვ: ჰაშ მინდა შაქნად? დესენ თხოვევარ? — წინდაე იმ ქალიბე დაასწავლენ, მინც თხოვეე. — ნუ, — ამბოვს, — მაინც გაათხუეხარ, მოდ, დაგასწავლო.

ერ დლე ემ თინამ ადლა ერ ხოკერიც, შიგ ფერად-ფერად ბაწრევიც ეყო, ჩხირევიც მადლა, თქო: მოდ, დაგასწავლო, თქო: შაქენ! ამ ქალმა, ამ თინამ მე რად მიყო, რა არ მიყო, — ერ-ორ დლესუკან მოვდა, მითხრა, თქო: შენთავ ვასოსთან გათხუეე! მე რაჰ გათხუევაე რადსა — ბურ ქმადსა, ნაქამ რადმი, რადსა, თავში ვერ ვარდეე. ცამეტ წლი ყმაწულ ვარ, გაზდივარ თუთანაც დეჰტომში. დეჰტომში ჩინბე ჰეჩრამ არ ჰუსწავლევიყ. ერ ლამაზ წიგნეე წაკითხად, უშკოლში წასლად, კად რამეე. მე გათხუევაე რამ რადსავ, არც კიდე ვიცოდი. ჰეჩრამ. ერ დლე თქო: შენთავ ხუალ ვასოსთან მიჰყონავთ.

ახლა ჩემ... ჰოვ, ჩემ ზმადბეც დეკაც მოგწყონი, ის მადნც ცოტ-მოტა რამ იცის. თურმენი იმ დეკაცთან ხაბარ ქონი, რუმად ჩემთავ ვასოსთან მათხუევენ.

ჰეჩრამ, ერ ღროზე ჩემ ზმი დეკაცმა თქო, შენ ამლამ თხოვეხარ ვასოსთან.

— გოგო, გათხუევაე რადსა? — ვეკითხეე, — გო, მე ვერ უცივარ,

გათხუვედა რაისა?

თქო: შენთავ წააყონენი.

ემამაც უთხრა თინაძბე: ერ ბაკან ფრტ მალეხართ. იმმაც ერ ბაკან ფრტ მაძლა, ორ ქათამ მაძლა, დაკლეს ე ქათამ. მზზრვლეე, ბიზაძ დე-კაცეე მაქონდა სამდენა, ისენიც მოვდნენ, ჩემ ერ დიდ ბიზაძ ეყო, ას-კარში არ წასლეყო, ავადყოფიან კაც ეყო. მაგამაც მითხრა: ნანა, — თქო, — გათხოვდ, ჰაბე დგახარა, — თქო: ეხლა კაცეე ნაპოვენ დრო არა, — თქო, — დაავა დროძს, — თქო, — შენბე პური ლუქმა ვინ მათ-ცემელია? შენ ზმი დეკაც შენთან გზას არ წოვ, — თქო, — ეგ კაძს, გა-თხოვდ!

ჰეჩრამ ვერ ვუზრახ, ჰა ვიცი მე, გათხუვეა რაძსა, ვერ უცივარ. ერ დროზე მაძლა ამ თინამ ორ ქათამ, ერ ბაკან ფრტიც, დაფქწს ცუტქულში და დოუზახეს... დოუზახეს ე ჩემ ბიზაძ დეკაცეე, ახლა მათხუვეენ.

ეხლა მეც გამიგი, ვითომ ცხენზე აედრნენ, მიჰყონენ პატარზალი-თავ. ჰა ველოდევ, ცხენ მაასლელი, ცხენზე დაავდრნენი ჩემთავ. აის ერ დროზე თინამ მოვდა, კლავ შამიგდა. ჩონ სოფლი შუაშიც ერ დიდ ჰეე მიდის. ამ ჰეეში შამარეეინეს მეელავ ერ დუდრუან კალოშეე — თურმე-ნი ჩემ დედამთილი დი კალოშეე ეყო. ჩამაცმევენეს ერთიც, ერ ჩანაცომ კაბა ეყო, ჩამაცმევენეს, წამიყონეს დაა, გამათხოვეს.

იქ საზშიაც მივდ, ხრდავ, ერ თოლიან სახლრ, მიწაიან, ერ გრრდი-თაც ერ თოლრ. დრუშ დლეე არის, ინსნის სიმაღლე არის ე დლეეძც. და ემან წამიყონეს დაა, ვასოსთან.

ვიცხოვრ ერ პატა ორ დლე, ერ დროზე ხრდავ, ე ჩემ დედამთილი და თინა ერ იკინევიან, ერ იტუპევიან, ერ ვზა-ქკოძ არის. ერ მინამაც მოსულან დეკაცეე, ჩელიან: ნუ იკინევით, ჰაძსა ხაბარჩ?

ეხლა ჩონთანაც ადათ არის, პატარზალ უმ გარაქ ერ წელს დედამ-თილობე არ შააზრახას. მეც ეხლა ჰაძ მექნასა? იწიწენევიან, თმაძ რამ, ჩემ ემურში დანანახ რამ არა, ე წაკიდნაძ. ჰეჩ არ დამინახი. ცამეტ წლის ვარ გაზდილ დაა

მაინც მე ჰეემაგ წაკინაძ მაინც მე ჰეჩ არ დამინახნი. წეველ ეხლა, დე-დამთილითავ მიყვარდა. ჰათარაც დედა ეყო! — აიმაგ მეგონა.

— ეან ანა! ეან ანა! — მეთქი, — გოვშ ჰელი, ნუ იკინევით, გოვშ ჰელი, აი, თინა, რაძ ჩიდიხარა?! მოკდო დეკაც, ჰას ჩიდიხარა?! ახლა ის ევილ ეყო, ჩემ დედამთილ დაბერეულეყო. აი წიწენენ ერთმეთითავ, გლეეენ, ჰელში თმევიც აქონდაყ.

ჰეჩრამ. აექ ჩემ ჰეემაგ გაშრლევა, ჰელი ქათამ გაშმასუკან ე თინაძ ჩემამვარდა, რო: ფუ! — თქო, — შენ პირ ჩუმუარდეს, შენ ნამუს ჩუ-მუარდეს, შენ პირზე დააენონ! დედაძბე შანაზრახ რამია?! დიდ მულ

ვარ, ჩემზე არ ზრახავხარ, — თქო, — შენ პირ ჩმაავარნელოავ დაა. ჰე-
ემაგ დოჰჰ. ე პირ ჩუმუარნა ჰა ეყო, მეც ვერ უტუვარ. ჰეემაგ კი და-
მწყევლა.

ჰეჩრამ. მეც უჩუმრა დოვდექ. მეთქი, თქონ ერთმეთითავ ჯოცავ-
ხართ, ჰაჰსა არ შააზრახნეეარ? დღეს იგრ თუ გინდაყ, ნუ შომოგზრა-
ხოყ!

ჰიგემჟურა რამ იქნა. ერ დრო იქნა, ე ჩემ დედამთილ ორ დღე
ჩონსა დგევ, ერ სამოთხ დღე თინაანთა დგევ, მაჰ მამასთან გათხუვეულ
დაა. ეხლა მეც ამ წელს მაგრა ავად გოვჯ. ერ ავად გოჯ, ერ ავად გოჯ
დაა, ჰეჩ დოხტურ რამ არა. ერ ჟალალ ნათქომ თათარ დოხტურ ეყო,
იმითავ მაჟოწეს, ჩემთავ გაასინჟინეს, ერ წამალ რამ მამცა. დაწოლი-
ვარ ეხლა ერ დროზე.

ერ დროზე უგემ თინაჰ მამაჰ მოჰდა, ვასოდზე უთხრა: ტუმრევ
რამ ჰაზირ ქენ, — თქო, — თურმენი ამ დროზე... ჩონთან ეხლა რაც
უნდა ქურდოვაჰ ქნან, არ იქერენ. აჰმაშინ აგ საწყალი, შიშილი
ჰკდროდით. სიმიინდი ტაროვეს ფქოვდით, ეინჰარში რწვდით, კომდით.
პურ სა ეყო? ფრტ სა ეყო? აჰმაშინ შიქმელ, ლოკმა სათი ჰპოვლოვდი-
თა? ეინჰარ სურსნავდით, ზედ მარილ ვოყრიდით, ჰქომდით. აჰმაშინ
ჩონ როგო არ დოჟოციით!? ჰეჩ, ეხლაც მატტეე ჩწვ.

ჰეჩრამ. ამ ვასოდზე ჰუთხრა ამ თინაჰ მამამ, თქო: ტუმრევ ჰა-
ზირ ქენ, — თქო — მივდით.

ერ დროზე ეგენ თავიანთუნ ლაპარაკოვენ დაა. ე მწზბლი გადი-
ბეც ეთქო: შენც მოჟ. ჰემან ერ დროზე ი გადაჰ მოჰდა, ვასოდზე
უთხრა: ჰაჰ ხაბარია? ჰათარ ქენი, ტუმრევ აზირ ქენიაჰ? მაგათ ლაპა-
რიკში მე თავში ჩოვარდ, რუმ ესენ თათრევი თავთავ მააპარელა მიდიან.

ლამაზა, ერ დროზე, ე ტუმრევი, ჰეთარაც ავად რყავ. ფეყზე ვერ
დგროდით, დოჟირ, ლამაზა, იმა დეელაგა, ჩეელაგა ჩემ დედამთილს, ჰა-
ზირ ექნა, რუმ წასლეყენ მააპარელა. დოჟირ უგე ტუმრევ, ჩემ დანა-
წოლ ადგილში დუვაგ, ზედ დოჰეწეე. ერ დროზე აჰ თინაჰ მამამ ჰმაჰ
ქნა: აი ვასო, აი ვასო! ისერ მწზბლი შულებებეც ჰმაჰ ქნა: მოჰთ, მი-
ვდითავ! ე ვასომ ამთონ დაზებნა ი ტუმრევ, ამთონ დაზებნა, ვერ იპოვ-
ნა. ერ დროზე დედა გალანზლა, დედას ჰუთხრა, თქო: ჰა ჰქენი ე ტუმ-
რევ? ჰეჩმიინამჰა ვერ იცოდინა, რუმ ტუმრევ სალან.

ერ დროზე ი თინაჰ მამაჰ წაჰდა თავთავ მააპარელა. ჰემან დაჟი-
რეს მაჰთავ. თურმენი ჰაჰსა, ერ ყოშა-ბოჩალ თავთავ მოუპარი,
დაჰწროყ და მალე დეეგდა, მოსლეყო, დენახა კაცევეთავ, ვითომ ყა-
რაული მოდისავ. ერ ბოშლალ დეეჰირა, ჰეგემი დერდიმ დაჟირეს კა-
ცითავ, მისცეს შუდ წელ. აი, წანასული დღემდინაც ე კაც არის. თურ-
მენი მაგათ ზადში ქურდოვაჰ ყოფილ.

ყოფილ არ ყოფილ, ერ კაც. მაგასა ჰეჩ შუღლევ არ ჰქონი. ჰე დროდ კეპტევ, ამბოვს: ჰაბეთუმ შუღლევ არ მექონას? ამ სოფელში ეტარევ, იმ სოფელში ეტარევ, ამბოვს, ერ ჩარად ქენით, ნოხო, მე ყმაწულ მეყოლევა?.

ერ დროზე ერ თეთრ, საწყალიან ბერკაც უხტევ. ამბოვს: ჰაბე დანდულეუხარა? — ამბოვს: ჰა ქნუა, — ამბოვს, — აი დაბერეუარ დაა, ხანში შასუარ, — ამბოვს, — სახ-სახ-კარი ჩემ ბებერიბე ხო, ჩემ დეკაც ხუალ ჰათარ საქნელია? ერ შულ, ერ ყმაწულ არ გოგაჩნი. ე ბერ კაც გმააქს ემიბე ერ ვაშლ აზლევს. ამბოვს: ჰამით, საამა გაყოფით, სამნიმა ჰამით და ორნიმა ჰამით, ამა საამა გაყოფ, — ამბოვს.

ე კაც მოდის სიხარულ-სიხარულ შინ, ამბოვს: დეკაცო, ჩონბე ყმაწულ საქნელი. ჩონბე ხუდან ყმაწულ მოქცა. ამბოვს: კაცო, რას ლაპარაკოვა? ჯელში ვაშლ გიქერი, ამბოვ, ყმაწულ მოგცავ!

ამბოვს: მოფ, — ამბოვს, — ეს ჰომოთ, გაჰვეკროთ! საამა ყოფავს, ჰამს. ჰამენ, ერ წელ გდასლასუან ემ დეკაციბე კეპტევ სამ ქალ. ე ქალევ იზღევინ, მაგრა ვაშკაც ქალევ კეპტევინ, იზღევინ.

ჰეჩრაამ. ე კაც... ე ქალევ იზღევინ გაფ, გაათხუვეელ დროდ კეპტევ. ქალევბე ამბოვს: შულო, ამბოვს დაა, თქონ გაათხუვეელ დროფს, — ამბოვს. ჰა დრომდინ შინ დააქდომეხართა? — ამბოვს, — მეც შუღლიშულ მინდ. ქალევ ამბოენ: არ, მამავ, — ამბოენ, თუ ჩონ სამ ზმა იქნა, აფმათთან გაათხუვეართ, თუარდემ თითო თექ-თექ აღგილში ვერ გოჭთხოვდებით, სამ ზმასთან გარაქ ჩონ გოჭთხოვდეთ.

ჰეჩრაამ. ე ბერ კაციბე კიდემ ხაუჯლათ ემეტევის, დგევის, სოფელში... ამ სოფელში ეტარევ, იმ სოფელში ეტარევ, აგრ ეტარევ, იგრ ეტარევ, იმა ჰკითხავს, ამბოვს: ემ ჩემ დერდიბე ერ წამალ ქენითო, — ამბოვს, — თავ მააკლელ ქნილვარ.

ჰამბოვს: ჰადსა, ა ხაბარია?

ამბოვს: ვალლა, ჩემ ქალევ უკვე მამსწროვიან, გაათხუვეელ ქალევ ქნილან. თქონ იცითა დაა, ქალევ შინ შანახად ჰათარ რამია? არ კეპტევ, გარაქ უმ გოვათხო.

ისიც ამბოვს: გაათხოვ დაა, ჰაბე დგასა? თუ გათხუვეაფ გინდ, გაათხოვ, ჰა, ბერ გადევ!

— ეჰ, — ამბოვს, — თუ დერდ ეგ ქნილევოს, ჰად მინდოდა, — ამბოვს. — ქალევმა სახლი(თ) გამმაგდეს, თქონს, რუმა ჩონბე სამ ზმაფ იპოვნ, თუ სამ ზმაფ იქნა — გოჰვთხოვდევით, თუარდემ — არ!

თურმენი ე ბერკაციც თავი დერდ ქონი. ჰეემაფ ჩავარნილ, სოფელ-სოფელ ეტარევის. იმასა ფქონი სამდენა შულ. ისენიც ამბოენ ყოფილ, თუ ჩონბე სამ და იქნა, დეკაც მოჰყონთ, თუარდემ, არ მააყოლევართ.

ჰეჩრაამ. ე კაცევ ერთმეთთავ ყუჟენენ, კოცენენ, ამბოვს: რა კად იქნა, ერთმეთთბე შევეყარით, — ამბოვს, ერთმეთი დერდ ერთმეთთბე ვიპოვ-
ნით. იმაშინ ამბოვს: ჰე შენ ვაშკაცევ, — ამბოვს, — გმოზგავენ, ჩონ ქა-
ლევმა დადნახან.

ე ბერკაციც მიდის, თავი შუღლებე ამბოვს... ამბოვს: ფულან სო-
ფელში წაასლებართ. კად ცხენევესაც კმანზავს, აედრნავს, ამბოვს: წაას-
ლებართ, იქ სამ და არის, წადთ, დადნახით, ნოხო, ჩარა არა, მააყონე-
ხართ!

ჰეჩრაამ. ე გადევ ამბოვენ: წასლი წაასლევართ, ამა, ჰე ქალევ რა
სანაათი პატრონი, რა საქენი, ჰეგ უმ გოგოთ, თუარდემ, არ!

ჰეჩრაამ. სანამ ეს ქალევ მოვენენ, მამადე მოდს, ისერ ქალევი მა-
მადე მოდს სახში, ქალევ, ამბოვს, სამ ზმად მასსლენნი, მეემზადით, ლა-
მაზა ჩადციით, დადხურით, გადთ მაგათ წინ.

ქალევ ამბოვენ, კად. ლამაზა დედადხენი და მამადხენი მალივი თავი-
ან ბარუზე ქოხს უკან გადიან, აქა იქრტტევიან, ნოხო, მინ მოდისავ?
თუთანაც მოუმზადებიაყ თითოდბე თითო შუღლდ-ისარ.

ჰეჩრაამ. ერ დროზე ი გადევ მოსლაში სიპტა დიდ დაე ესრტს,
დიდ და ესრტს, არ ხტრვ. ახლა ქალევიც ერთმეთან ამბოვენ: ნოხო,
მინ მაგრა ვესრტთა? თუ ვაშკაცევ ვართ, მინც ჰემენ გადადბე მა-
ახრდრა, იმ გადასთან წაასლევართ. და არ ამბოვენ — დიდ-პატრაჲ.

ე შულა დადე ესრტს, ვერ ახრდრევს. ე პატრა დაე ესრტს, თურ-
მენი, პატრა ზმად ყოფილ. ზედ ყური ზირზე, ყურს ხევს. ე გადაე ერ
გამწარეულ, ერ გამწარეულ, ამბოვს: მად დედას სატირეეარ, ერჟე ჯლ-
ში ჩამვარდეს. აი, ქალ ქალევს, ემ ქალითავ.

ჰეჩრაამ. ერ დროზეა მიდიან მამადბე, ამბოვენ. ამბოვენ: ვიპოვნით,
დოდნახით ქალევ, ამა, ვერ ტციით, ვინ რა სანაათი პატრონი? ჰეგ უმ
მოჰკითხოთ, რა აქეთევენა? სახში შადიან, ამბოვენ: მინ რად გააქეთევა
ათამნეეთა?

დიდ და ამბოვს: მე ექწორა ხალიჩა მააქსოვენეეარ, — ამბოვს, —
შენ მამადე ჟარ უმ ზედ დეეტივას, — ამბოვს. ი შულა დაე ამბოვს: მე
ერ ქობში შიკმელ გააქეთეეარ, — ამბოვს, — შენ ჟარიბე, გარაქ
კორცხში ერ შიკმელ გააქეთეეარ, — ამბოვს, — შენ ჟარიბე გარაქ გა-
ასტოს, ჯლევ დადხეტრან.

იმ პატრა დადბე ჰკითხავს პატრა ზმად: შენ რა ათამნეეა? — ამ-
ბოვს. — მე. — ამბოვს, — წად, ამლამ შინ დადხინ, მეორე დღე მოე, მე
შენბე სათქმეეარ, რადე ვათამნეეე. ე გადაე... მიდიან შინ. გადა იზინევეს,
ლამი სიზმარშ ხედავს ერთიან ხარეზე თვარეს, ერთიან ხარეზე ზედს,
შულაშია თუთანა. მეორე დღე მოდიან დაა, ეხლა რუმ რაც გააქეთეს,
ჰეგ უმ ქალევმა გააკეთან, ემათმაც დადნახან, ნოხო, მართლაც ემჟურა

ვაშკაცოვა აქოყა ემათ.

ჰეჩრაამ. ერ დროზე ქალ მოდის, ამბოვს. ეს ამბოვს: სიზმარში ჰად დადნახი? ამბოვს, — მე შენზე ოქროდ თმთან ტყუპ ყმაწულევ დააბადე-ვარ. ჰეჩრაამ დაა, ექ თანხმდევინან. ერ დროზე დიდ დაჲ ქსოვნის ხალიჩაჲ. ამ... ვადადც აზლევენ, ამბოვენ: ერ შუღ დღე გარაქ უმ მოვქსოვ-ნოთ, შუღ დღესუჲან თქნთავ დააბარევაართ, მოდთ, ხალიჩაზე ჟარიც ადყონით, მოდთ. თუ არ დეეტივით, თქუთ.

ჰეჩრაამ. შუღ დღეჲ ვადა აზლევენ, ქალ ხალიჩაჲ ქსოვნის, დიდ ხალიჩაჲ. ე პატრა დაჲ კი, თუთან მალივი-მალივი იცის დაა, დეე ვერ საქნენნი, თუთან აქეთევს. ეგე ხალიჩას ქსოვნის, ეგე ლამაზ ხალიჩაჲ ქსოვნის, ეგე ლამაზ ხალიჩაჲ ქსოვნის, თუთან პატრაჲ კეჰტევ, ერ ტაპ-კი გული ჰწორა.

ჰეჩრაამ. ერ დროზე დიდ ზმაჲ მოდის ამბოვს: შენ ნათქომ გააკეთი? ამბოვს — გაეაკეთ. შლის ხალიჩა, ერამჰწორას, ერამჰწორას, ამა თუთან ჰეჩრაამიზე ვარგ არა.

ჰეჩრაამ. ე პატრა დაჲ თავი მანაქსოვენ ხალიჩაჲ მიაქს ამ დიდ ხალიჩაჲ შუაზე შლის. ვაა, ერ დროზე ერ ჟევრ ეყრევიან? — მოდიან ზედ ხედენ. ლამაზ, ლამაზ, ლამაზ — თუთან პატრა, სილამაზე დაანახელ დერდიზე, ზედმეტ ინსნევიც მოდიან. ხედენ მართლაც ლამაზ ხალიჩას.

ე დიდ დას ერ უხარიან, ერ უხარიან ამბოვს: დაო, ამბოვს, — ჰოგო კაჲ საქმე ჰქენი? აემ პატრა დას აი პატრა ხალიჩა არ დეეფინას, ემ ხალიჩაზე მაჲ ჟარ არ გაასლელეყო. ექ დაა, რაზი კეჰდევინან. ამბოვენ, ქალმა თავი თავი ნაცოდ(ნ) გააკეთა.

ჰეჩრაამ. ეხლა მეორე დაჲზე ებნევიან, ამბოვენ: ახლა მეორე დღე ჩონ მოვდით შენ შიქმელ გააკეთ! ნოხო, ე კორცხი გულში რა შიქმელ აქეთევა, რუმ მთელ ჟარს ასტონ?

ჰეჩრაამ. ე შუალა დაჲ შიქმელს აქეთევს, ერ ქობში შუაზეც დევს თავი კორცხ. მითამ ემ კორცხი გულზე შიქმელ ვოქეთევ. ერ დროზე ჟარ მოდის შიქმელ შიქმელა. მოდიან, ხედენ, ქობში შადგმულ, შუაზე კორცხი. შიქმელი გემოდც იმთონ არ უნდაყ. ერ დროზე ქალ, პატრა დაჲ თურმენი გატყეთევი ამ კორცხი გულში. იგე შიქმელ, აგე შიქმელ გოტყეთევი, აგე გემრიალ ყოფილ, სულით რაჲ შორ სოფლევიტაც მოდიან მაჲ სულზე. მართლაც, ა ქობში ნაქნარ შიქმელი სული ზღევიან ბჰთუჰ ჟარ. დაა შიქმელსაც არ შქამენ. აჲმაგ გემრიელ დაა აჲმაგ სულიან ლამაზ გემოდან შიქმელ კეჰთევ ამ კორცხი გულში. ე შუალა დას ერ უხარიან, ერ უხარიან, ერ უხარიან. შინ დაა, წასლასუჲან დაჲთავ კოცნის ამბოვს... ჰა ჰეჩრაამ. ჰეჩრაამ. ე შუალა დაჲთავაც ბალაფთი ახწევს. ეხლა ჩეჲ ე პატრა დაჲ ამბავ. ე დაჲ...

38. ჩიტი ნაღილ

ყოფილ, ყოფილ ერ ჩიტ. ლამაზა. ჩიტს ყოფილ სამდენა ბაჯალაჲ. ე ბაჯალა... ემე კორცხეე ყოფილ. ე ჩიტი ბაჯლეე გმოჰყონს, დედაჲ კალია მიაყონელა მიის. გელ მოჲს, ხეზე გაჲს, ხედავს — ჩიტი ბუღჲ! გაჲს, ერ ბაჯალას აჰყონს, შჰამს, ჩმოჲს. დედაჲ მოჲს, ხედავს, ერ ბაჯალაჲ არაჲ! ერცხო მივ, გელ მოჲს. გელ კენემ გაჲს ზეჲ-ზემთ, ე ბაჯალა თავ იჰერს. იჰერს — მიჰყონს, შჰამს. დედაჲ მოჲს, ხედავს, ერ ბაჯახალაჲ არაჲ! — ორ დარჩ. ე ბაჯალაჲც, ლამაზა...

ე დედაჲ კენემ მივ. ი გელ მოჲს, კიდემ ჰამს ე ბაჯალათავ. ჩემოჲს. მოჲს დედაჲ, ხედავს, ჰეჩრამ არაჲ!

ემე... ყოფილ, ყოფილ ერ ემე, გადაჲ, გადაჲ! მამაჲ და გადაჲ... პაპაჲ და გადაჲ. ჩიტ ებნეე: მოჲ, ჩემ ბაჯლეეი... არ.. გელითავ მოკალ! ჩემ ბაჯლეე უჰამი. ე გადაჲ მივ, ერგან იმალეე (თოფანეჲ აჰ ყოფილ). იმალეე. მეღნი გელ მოჲს. ესრჰს თოფანეჲ, ჰკლავს. ერ თოლში ერცხო ესრჰს, მეორე თოლში კედემ. პაპაჲ ჰჰრის დანაჲთი, ბაჯლეეი გომოღიან, ფრინაეენ. დეიან ფრინაეენ!

39. ყურღლეღი ნაღილ

მეღლან ემენ... ყოფილ, ყოფილ ერ კურღლეღ. ე ყურღლეღს ყოფილ ოთხდენა ბაჯალაჲ. დედაჲ მივ, კურღლეღ მივ, იჰ ბალახ მიაღელა. ი გელ მოჲს, ხედავს, ე კურღლეღი ბაჯალაჲ. ე ბაჯალათავ ჰამს, კენემ მივ. ე კურღლეღ მოჲს, ხედავს, ერ ბაჯალაჲ არაჲ! ერცხო მივ, გელ მოჲს კედემ. მოჲს — იჰერს. იჰერს ერ ბაჯალათავ, მიჰყონს. მოჲს, ხედავს, სამდენა ბაჯალაჲ დგას. ერცხო მივ, იჰერს ერ ბაჯალათავ. თჰამს. თჰამს, ხედავს, დედაჲ მოჲს — ერ ბაჯალაჲ არაჲ!

ერცხო მივ. ერცხო მივ იჰ ბალახ მიაღელა. გელ მოჲს, კენემ ეჰაჲთი იჰერს ბაჯალა, შჰამს, თჰამს. მეღღნი დედაჲ მოჲს, ხედავს, ერ ბაჯალაჲ არაჲ! კენემ მივ, კენემ მივ ბალახ მიაღელა. გელ მოჲს. გელ მოღის, ბაჯალათავ აჰყონს, შჰამს. მეღღნი კურღლეღი მოჲს, ხედავს, ბაჯლეე არაჲ!

მეღ(ღ)ნი ერ გადაჲ და ერ პაპაჲ ყოფილ. ემე კურღლეღ ებნეე: ოვ, გელითავ მოკალო!

გადაჲ კინემ იმალეე, დანა აჰ ყოფილ. მოჲს გელ. სომს დანა, ჰკლამს ემა. შჰრის პაპაჲ, ბაჯლეეი ანჰათ მიღიან, მიღიან იჰ.

40. ქორწინება

... არც გადა სცნოვდა, არც ქალ სცნოვდა. თავი 'ვარისცივ' აზღვედნენ დედ-მამამ. დედ-მამამ რაც ეტყოდა, ამს იყო. აპტანდნენ პურს, ჯორცს, ღუნეს, შა ვიცი, ოთხ ყათ, ხუთ ყათ ტამსმუზ ყიდლოვდნენ. უნდ მაშინ ვეიდას, აქავ ჩააცმელეყო, გაასლელეყო, ჩარად არ ეყო.

ქორწილში უკრავდნენ ნაღრა-ყავალს. ქალი დამალად ეყო, ქალის იხტილათ არ ქნა ეყო. შა ვიცი, დიდ-პატრას არ ზრახავდა. ცხონი... დარცხონა ეყო იმაშინ. ეხლანდევინად კი არ იყო?! ეხლა შინ მიდიან. შა ი ბევრიც დაა, მამირწყედევ. მამირწყედევ, ჰოვ.

ეხლა მითხარ, შათარ ხდევოდა ცეკვად, გადად შათარ შიპროვდა? არ ეზახდა ქალს?

— ე, სა ეყო გადას დაზახნად? სა ეყო გადას შიპროვად? სა ეყო ქალი შიპროვად?

აბა, შათარ ეყო?

— სურცხულ იყო.

— *ქალ ცალკ აყენევდნენ, გადად — ცალკ.*

— ცალკ-ცალკ.

მა, ერთა არ!

გადა უმ ქალს უმ ვერ ჰცნოვდა, ი ქალი და გადა ერთა. იშიპრევნენა?

— *მა გაცნოვა სა ხდევოდა, გაცნოვა მაგათ?*

— აარ, ის საღმობზე გააცნოვნენ იმა. (იციინიან).

— *მა სა იცნოვენა?*

— ის რემენ დროზეაც წაყონეს, ამაშინ იცნოვენ ღამი(თ). შა ამბოვა შენ? შენ გონი, შენ დროს ჰუვა?

— *გაცნოვა სა ხდევოდა, გაცნოვა... ხო უნდ ენახასყ ერთმანეთითავე მიინც?*

— გადა, არა სცნოვდნენ, არ, ჰეჩ!

— *დამალად ეყო.*

— *დამალად ეყო.*

— *ჰიგეს შათარ ხდევოდა დამალა, მაგალითად, ჰიგეს მოჰყევ!*

— *დამალად შათარა? მამამთილიგნი, დედამთილიზგან, მუღიზგან, რა ვიცი, მაზლიზგან, პირზე არ გმოდოდა, ჰეჩ იმათ არ დვენახას გარაქ. არ ეცნოსყ. სურცხულ ეყო. საღმობზე, ბითოვ ე ზალ გათხოვდა, წოვდა დაა, ქორწილ რამ გადაწყდა, შარ საღმობზე იმა გარაქ ფეყევ დეებანას იმ ოჯახში ნაქნარევიბე.*

— მისბეა?

— მამამთილიბე, დედამთილიბე, მახლიბე, თუთანაც ი ზალ კარი ზირზე იღვა.

— თუ იმალებოდა, მა ფეყ დაბანაში ხო ხედავდა, არა?

ქორწილ ქნას უკან!

— ქორწილ ქნას უკანო? — ქორწილ ქნას უკან კარი ზირზე დილ-ლითავ იმთავი ამდგარეყოს, მოსლეყოს, გარაქ ცეცხლ დვენთას, უჩუმ-რა, ვმა-ქყო არ ქნილეყოს. ოყანშ კობ იყო, კობეჟ კი არ ანთევდა ცეცხლ, ი ზალ ანთევდა.

— ფეჩს.

— მა, ფეჩი ადსა? ლაფ ფეჩ, ბუხარად.

— ე ემეჟ ჰათარ კეპტევოდა? ყმაწულ დაბადევაში იმა ცალკ-ცალკ ზალს აგდევენენ.

— ის, ის აყარ-მაყარ შენც, სა ეყო ცალკე ოთახ?

— აი, იმაზე რუმ არის, ამბოვენენ, ზურნი შუპროვადსაე?

— ზურნა, ნალრა-ყავალ.

— ჰათარ ხდევოდა ზურნი შიპროვად, ჰათარ ხდევა?

— ზურნი შიპროვა ჰათარ იქნევა, აი, ოლულ? ბითოვრამ, სადაც ქორწილ ეყო, ამაშინ ითხოვენენ შიპროვად?

— ჰა მუყამ ეყო მაინც.

— მამირწყდევე, აჟ, შულლო!

— ყათარმა, ყათარმა ჰათარ კეპტევოდაყა?

— ბუთუბმ ერთა, ბუთუბმ ერთა გადადიოდა. ოთხ, ხუთ, ოქს...

— მაგა ეწოდებ ყათარმა შიპროვა უა?

— ჰოვ, ბუთუბმ ერთა შიპროვა.

— ბუთუბმ ერთა შიპროვად, მერე დევენწივა?

— ჰოვ, პატა ხან გადადიან.

41. ქიაჟ

ოპტანავთ ლამაზა ქიაჟ. ერპირი გოაზგელო გარაქ. ქია შუმოაქთ შინ. ლამაზა ე ქია ამაღს, შმოღის. ხუთკიბე ომოღის. ლამაზა, ერ კურუა ოზღევ საცახე. ქამს, ცახავთ. ის კედე ჰქნის პარკ. ჰყრუთ იმი ნაძირს, იმი წკლუნტს, იქავროვას წმენდავთ, ოლაგევთ, კედე ვეზახით ყონი-ყონშის. მოღის, არჩევს ლამაზა პარკ, მიაქთ, ობარევთ თავროვას. ოპტანავთ აიქ სიმადლე თეთრ.

42. ჩემ ქორწილი ჰაჰყისაბ

მე დედაე არ მქონდა, გერ დედაე ეყო. მამაე მამქონდა. ბევრ ერგნი მამქაკლა მოვდნენ, მე არ დამნიშნა! ოქახში შმაიყონა, ერ ფთიმ, ჩემბე. ქორწილ ქნა მამამ. ჩემ დაეც გაათხოვა ერ დღეში, ჩემთავაც. ნაღრაყავლით. დიგნი აილა, ჰაც დუშოლოლა ეყო. ჩემგნი თავიბე... თავიგნი ქორწილ ქნა. იმამინსუკან ერ წელს იქ ვიცოცხლით, უცხოვრით დაა.

ერ წელს უკან გამაგდა მამამ დაა. ფთიმის ერთ ეყო. ოქახ-კარ არ გოქონდა. იმამინსუკან დაა, უცხოვრით ერთა. ოვ, ზამქე წვეელით, პატრაე რყავ მე, არ მიქრიდნენ, ემეჰქონით.

ჰეჩრამ. ამ უშდმეტ წლის რყავ დაა, გამიქრეს ზამქს რამ, მოველით. ქორწილ-რამ ქნეს. მევლნი ერ წელსუკან გეველ ოქალი(თ). გეველ ჰა ამ კარზე, იმ კარზე, ერ ცამეტ კარზე დოუჰ, ამა-იქა. მევლნი მრველ ექ დაა, ექ. ექ დაეღომაე არის ორმოციდასამ წელ. ჰეჩრამ, ორმოციდა-ორ წელის — პატრონ მოკდომაეჩ ჩემ.

43. ფიჩხი ნალი

გუნდოლა, რუმ ფიჩხი ნალი ქნა. ადრე, რზახოლით, ამა-იმას რზახოლით, ოგრუველით ყაუმი-ყარდაშს. მევლან მიდიოდნენ ფიჩხი ნალიში. იქაც შიქმელს მიაქდნენ, სუფრას შლიდნენ. იქი(თ) მოდიოდნენ, ახლა სანში, ექ. ექაც გროვდოდნენ, შქამდნენ, ქეიფოდნენ, მიდიოდნენ. ახლა დოეწყოთ შიშაე ნალიც.

შიშაე ნალიც ჰემაგ, — ამა-იმა, ყაუმი-ყარდაშ რზახოდნენ, შიშა ნა-ლისაც ჩიდიოდნენ. იქ შიქმელ მიაქდნენ მინდორში, იქაც შქამდნენ, ექაც მოდიოდნენ, ექაც შქამდნენ, ჰემაგ დაა, მევლან გულოცავდნენ, გა-დიოდნენ. — ხეფრიან იქნეს, ისერეთ იქნეს! — ჰემაგ.

— ჰენგილაე კაც ბევრ ლევს თუ ცოტა ლევს?

— ლევენ დაა, თავიან ჰეტტულ. ჰა უმ თქო დაა, მაგაზე ველარ უტყი.

44. ალი

ამბოდნენ, ალ არის მინდორში. იმ ალსაც... ცხენეე უშოდნენ. ცხენეეს ა ყირია რაედა უსომდნენაე, ამბოდნენ ზოლებრა, კელე ი ცხენ საღმოზე მოსლაშ ხედენ, ზედ ქალ-ალ არის, ცხენზე. იმ ქალს ჩმოჰყონ-ნენ, შინ მოჰყონნენ. ჰა ვიცი? — მეეც ჰემაგ გამიგი. ამბოდნენ, შინ

წოტყონი ალითავ ლამაზა, შინ დედას ნემს ამოტრკომ, პატრონს დაა, სახლის, ალიბე, სანჯახ რამ. ამოტრკუ, გოტუმი. გასულან თუთან საქმე-ზე, შინაც ყმაწულევე ყოფილან. იმ ალსაც ყმაწულევეითავ ოტუსტენი, ეს წოტყრევენევი, უგი ნემს წოტყრევენევი, ოჯახშიაც, ემე, ქობ ყოფილ, ემე წყლის. ი ალ ლამაზა ი ყმაწულს აყონავს, ჩააგდევეს შიგ, გადაგბორწე-ვის. ჰემაგ გამიგი.

აღს სანჯახ ურკომდნენ. აღს სანჯახ ურკომდნენ, იმაზე, რუმ აღს სანჯახიგნი ეშინიანდა. მევლნი ზარალ ჰჩიდიოდა. იმ სანჯახ რუ არ ეგ-მერკოს, ი ალ ზარალ ჰჩედიოდა შინ. იმი შიში(თ), აგმაზე ურკომდნენ სანჯახს. ის უმ ასწევდი, ის შიშს, ალ, ზარალ ჰჩიდიოდა, გემაზე ურ-კომდნენ. ჰემაგ ამბოვდნენ, ზოლზბრა.

— *ესე იგი, ნემს, ესე იგი ჰა ექცეოდა, იმორჩილევდა, ჰა ექცეოდა?*

— ეშინიანდა აღს იმ სანჯახიზგნი.

— *ესე იგი, ჰეჩრამ ვერ აკეთევდა მევლან?*

— ჰოვ, იმი წყყრითავ მიხორწეოდა, აღარ ეშინიანდა.

— *აღ, ესე იგი, ვის ეტანევოდა უფრო?*

— მის ეტანებოდა უა? აი, ორსულ დედაკაცევს. მალ-მალე ზედ აწროდა, ზილში. მევლნიაც, ყმაწულს უმ დააბადევდა ი, დეკაც, უმაშინ უმ გორც დამედარეყავ, გორც არ დამედარეყავ, გორც არ დამედარე-ყავ. ამბოენ, შიგნიერითავ რამ გამააქდა, წყალში არწევდავ, ის კდროდა დაა, დეკაც, თუ ვერ დევსწროსყ დაა. დევსწროსყ დაა, იცოდნენ შაჰ-სწოლი, დერჰალ, თოფევ რამ ესროდნენ ალ მიხზორწეოდა. უწინ დრო-ზე.

45. ღუა (მიცვალებულის დამარხვა)

დამარხა უწინ დროზე ეყო... დამმირწყდა.

მოკდომასუკან, ჰემენიც ბებრეგნი, აგსენ ბანავდნენ. აცომდნენ უსტუბაშ რამს, აწონდნენ. ერ ლამი(თ) ინახავდნენ. მეორე დღე, ლამა-ზა, მოდიოდნენ ლამაზა, ბუთუბ...

— *ღუა...*

— მივდიოდით, ხრდავდით დაა, კდრმს დაა, ზაქარათზედა კდრმს? გორც უდროდით. კედემ იმი მოკდომი არაში, თოლევ-მოლევს ანუტინევ-დნენ, აკირევდნენ ჯელ. ლამაზა ჯელევს რამს უწყოვდნენ, აჰწორევდნენ დაა, კდროდა. დაა, აყოლევდნენ, ტიროდნენ, რამ ჰჩიოდნენ, მელნი ბა-ნავდნენ. აცომდნენ უსტუბაშ რამ, მელნი კუბო ჰკრავდნენ, კუბომ აწონდნენ. იმაშინსუკან მეორე დღე დაა, ამ ლამე ინახავდნენ, კაცევ დგეოდნენ გორც, ოლუსთან. ერ სახში, ცალკ სახში. გორც დგეოდნენ.

— თქუ, ილაპარკ!

— გოც დგოოდნენ, დილადა თენდოდა. ჰოვ, იმ ოლუზე საბელ უქირვედით დოროთიანი...

— სარკე დოვნენ.

— სარკე დოვდით ცხორზე, საცერ დოვდით, ლამაზა. დილაზე, მინც გაბედული, იმავეს ალაგვედა, იმ საცერ-მაცერსაც, სარკე-მარკესაც, წყალი მათადა, პირ ბანავდა ოლუს, ედოოდით, ერდეფაც ტიროდით. მევლნი დაა, გოვდოოდნენ ხალხ დამარხი დღეს — დუას.

კედე ლამაზა დაა, აასწეველ დროზე, საამზე, აასწეველ დროზე მათადადნენ, ემეა, სანთლევ უდევდნენ, საკმელ ჰყრიდნენ, ჰა ვი, დღელ მოჰყონდნენ წალან. აყურთხინევენ, დოროთიანი. აყურთხინევენ, მევლნი, ჰეჩრამ, ემეშიდოოდით... ახლა ლავაშ ჰეჩავდნენ ზედ. ოლუზე მათადადნენ, სამგნი ლავაშ ჰეჩენ. სანთლევ რამიც უდოვნენ დაა, აყურთხინევენ წალან დროზე. მევლნი ჰეჩრამ დაა, ტიროდნენ, მევლნი საამზე სწევენ, მარხავდნენ, მიჰყონდნენ. ერ ლამ კი ინახავდნენ. სხო, ჰეჩ.

განაბან ადგილშიაც ლამაზა აქ თავი ჰობსაც აპირჰოვნენ, სადაც გაბანულ, აი ადგილ ინახავდნენ, სადმოზე სანთელ უდოვნენ განაბან ადგილში. სამ ლამე უდოვენყ არ ვია? დამარხინევენ უდოვენყ. მევლნი კაცევ მიჰყონდნენ, მარხავდნენ იქ, მუჰეათი მიწა-რამიც აყრიდნენ, უჰანაყ არ იქრტოოდნენ, უჰანაყ მოდიოდნენ დაა. ეხლა ვერ უტ, წორია? კედე რა დამმირწყდა, გო?

— სანამ კაცევ დამარხავდნენ...

— ჰოვ, სანამ კაცევ დაამარხავდნენ იქ, ჩონ ექ შიჰემელ შიჰომდით, იმათ მოსლინევენ ჩონ ომთავრევედით, დგეოდით, იმათ შომოსლინევენ ჩონ გოვდიოდით. ახლა კაცევ მოსლაშ ეიჰიმ შლიდით. ტოროდით, ლამაზა კედე ოგდევედით, გმოვდით. ჰმასუჰან ეიჰიმევენ სხო იშლეოდაყ, კაცევ მოსლაშ. მოლნი კაცევ ედოოდნენ, შჰამდნენ დაა, მიდიოდნენ ჰარჰესან თავიბე. დაა სხო რა...

46. წალან დროზე

ორ-სამ დღე დუამბ, შოვნახ. დიახ ეფეათი დაფხო. ერ ფეყ, ერ ჰეფლა გემეფლა. გომოფორივ, ზლიეჰალი, ზულუმით დაიზო. ორ-სამ დღე ფურ ნახვაშ იქნა დაა, მევლანი კად იქნა. დეკველ დაფხო. გაფხდა ი დეკველიც, იქნა ფურ. ისი დაფხო მევლნი კედემ. დაა, აღარა — გოჰდ, დუახწივ.

ჩონ... ექ დაბადეუვარ მე, წადან დროზე მარტოკა ვერ ვივლოდით გზაზე. ექათი გზა არ გოქონდა. ურმით რტარეოდით. გზა-კოლზე ყაჩაღევ რყენენ. წასლაში ცურცნავდნენ ყაჩაღევ. ჰემაგ (ოფჩი?) მივდიოდით-მოვდიოდით. მარტოკა გზა-კოლზე ვერ რტარეოდით. საშიშ დრო ეყო დაა, ათადარ ეყო, ეხლა აჩოლი გომოტყედიყ, რამ უქნიყ, წადან დროზე არ ეყო გომოკდა რამ. [ნა]ტარ გზა ეყო, ჰემაგ მიწრო გზადთი რტარეოდით. ბუთადსუყან ხრდავდი, გომოზრო ყაჩაღ. აესე ლამაზა ცურცნავდნენ, თეთრებ რამს ართომდნენ, მიდიოდნენ...

... ქეღლაღ ამტყივდა...

47. ახალ კოლექტივ დაბადევა

ახალ კოლექტივ დაბადევაში, ჩომო[გდევაში], შვერთევაში დაა, სოფელში ერ-ორ ინსან კულაკევ ეყნენ. ჩონ კოლხოზ შუაერთით, სიბტა მოგცეს ქია, მელნი მაღღეს თუთუნ.

— თქუ, თქუთ!

— სიბტა ქიადთი ოდღით. ხუთ ინსანზე ათ ყუთი აზღევდნენ. ის დამთავრდა ამ წელს, მეორე წელს კედე თუთუნ მოვდა. კულაკევს, ჩონ ქიად აღევი წელს, კულაკევს თუთუნ მისცეს. ორ კომლ ეყო ექ სოფელში. იმათმა თუთუნ გააქეთეს, ჩონ — ქიად. მეორე წელში დაა, კოლხოზიბეც თუთუნ იქნა.

— რომელ წელში ეყო ჰეგ? თუთუნ რომელ წელს გომოვდა, არ გაგონდევყა?

— კალხოზოვა უა? ჰემენ წელს მოვდა უა? მე ვეყავ ცხრამეტ წლის, ეხლა ვარ მე ოთხმოციდა... მესამოციდათორმეტ წლის.

— მელან გააგ ზელით!

48. კორკოტოვა

კორკოტუა კეჰტეოდა, გროვდეოდნენ სოფელში, ერ ოყახში, ერ რზრში. იქ შუშუ ამბავდნენ, ქობევ დგამდნენ, რამამ აქეთევდნენ, შკამდნენ, ლევდნენ, თმაშოვდნენ. აიმაგ დგეოდნენ, ზედაღ ხტეოდნენ. ჰემაგ რამ დაა.

— შუშუ ჩომოტუბავენ?

— შუშუ — ქენდირ ამბავდნენ, დეკაცევ ცალკ, კაცევ — ცალკ.

— დიდ ხეზე ამბავდნენ?

— დიდ ხეზე, ჰოვ. დიდ ხეზე ამბავდნენ შუშუ, ჰოვ, იქანეოდნენ. აემაგ ექანეოდით. კაცევ იქათიან იქანეოდნენ, დეკაცევ — აქათიან.

49. ქურმუხი საყდარზე გასლაღ

ქურმუხი საყდარზე გასლაღზე ერ კურია დგას თქმაში ვეშაღდო-
ლით საყდარზე გაასლეღა. ვიკერავლით კაბეღს, ყუღდულოვლით ფეღსაც-
მელს, კაცეღბეღაც ახალ ტამსმუღ, ყმაწუღლეღბეღაც — კრრავლით. იმ
დროს დუქანში არ იყო ფარჩაღ, ხელზე ჰყუღდლოვლით. დაა: „ჰა, სა-
ყდარზე გაასლეღ ერ დღეღ დგას“ თქმაში ვაკრავლით წითელ ლაღაშ,
ღრბავლით კრრცხეღს. დაღ დიღლაზე... დიღლაღ გათენეღინეღხ ვაღაღეღ-
ლით ხურეღინში პურს, კრრცხს, არაყ, ვაღსეღლით ბოქკაში დუნეს, ვი-
კერლით ქათმეღს. ქათმეღიღ, ოროღას ვიკერლით. ერ დეღალ, ერ — მა-
მალს. ერ დეღალ ვარია უმ ქნიღეღყოს. კრრცხდნანდრღ თუ ქნიღიღყოს,
არ ჩაღვარდნელ ეყო იმასთან, სამხთოღ, დაღ არ ჩაღვარდნელ ეყო.

ზოღ ყოჩს მოჰყონდა. ყოჩიღ მამალ უნ ქნიღეღყოს, ყოჩიღ დეღალ
არ კეჰთეღოღა, არ უღვარდნეღოღა.

დიღლაღ გათენეღვაში კაცეღ ამბავდნენ ურემს, აყრიდნენ ბაღახს,
ვოღეღლით ვიჟიმს, ჟღეღოღლით. დაღ ყმაწუღლეღზე თეთრეღ გოქონდა დაპი-
რეულ: ოღონდ გაღზდას, თეთრ ტანსაცმელს საყიდეღვართაღ. თექ
ყმაწულ, შუღ წღამდინ, ხუთ წღამდინ ყმაწუღლიღზე დაპირეულ ქონდა,
რომ თეთრ ტანსაცმელში გაღზარდას.

— ოღონდ გაღზარდასაღ, — ვომბოვლით.

დაღ, ურემ, ამ ურემ შამბაში კაცეღიღ ბაღახს აყრიდნენ, ვიჟიმს
ვაღეღლით, ფიჩხს დაღ, მიღდიოღლით ქურმუხი საყდარზე.

საყდართან... საყდართან ყმაწუღლიღზე დაპირეულ გოქონდა: ფეღშიშ-
ელა გაღზდას, თაღი სიზღეღ სანთელ — თან თეთრ ტამსმოღ. თუ ქალ
იყო, თეთრ აღი კაბას, თეთრ ჩულქეღ, მოკლეღთი, თეთრ ტამსმუღ.
გაღაღც ქნიღიღყოს — იმიღბეღთაც თეთრ ხაღათ ვოკერინეღვლით დაღ,
თეთრ ტანსაცმელში გაღდიოღლით საყდარზე.

თან დაპირეღვა გოქონდა, რომ სამ მეტრო თეთრ აღი... კისრით
კუღდეღლით სამ მეტრო აღს. დაღ დეღაღც... ფეღშიელა გოვდიოღლით სა-
ყდარზე.

საყდრი გზაზე დანაჟღომ ჟეღიმ ყმაწუღლეღვიღზე გოქონდა დაპირეულ,
უყრიღლით ათ კაბეღს, ოც კაბეღს, რამდენიღ იმ საყდარზე იღდა, იმ ზე-
ღა ბუღთუღმ ვოზღეღვლით ათ-ათ კაბეღს, ოც კაბეღს.

დაღ საყდართან უწეღვლით. საყდარზე ვიწერლით პირღოღრს, ვაკოღეღ-
ლით იმ ქუღას, უღდეღლით სანთელს. გუმოვაქღლით ხურეღინი წითელ ლაღაშ,
წითელ პურს, კრრცხ — ორ ლაღაშ, ორ კრრცხ კარში ქუღასთან დრღ-
ლით, დაღ თეთრიღც, დაპირეულ თუ გოქონდა, იმ თეთრსაღ იქ

დრწდით.

ყმაწული კისრი დანაკიდევ ე ფარჩასაც, უხსნილით, იქ დრწდით. ყოჩსაც გოპყონდით. ყოჩ ქებზე თეთრ ლენტსაც ვამბავდით. სამყერ საყდრი დრწრთიან ტრილოვდით, ყოჩსაც ვატრილოვდით. დაა ახლა შავდიოდით შიგ საყდარში. შიგ საყდარშიაც კიდემ ორ ლავაშ, ორ კრკცხ. კიდე უდრწდით სანთელს, ვიწერდით პირყორს, ვაკოცევდით და გომოვდიოდით. ახლა იმ საყდრი დრწრთიან სამყე ტრილოვდით., ყოჩიანათ, ბავშვიანა, ფყყშიშველა ფყყით.

ახლა მოვდიოდით, დაბლა ჩომოვდიოდით. დაა ქრწმ ჩომოსლასყუან, უდევდით იქ, ვანთევდით ცეცხლს. დაა დაბლა ვაკეთევდით შიქმელევს. ყოჩი ნახვარს კუწავდით. ერ ოყახ კი არ ჩომოვდიოდით — სამოთხ მრწრბებელ ერთა უდევდით. ზოგ ქათამ ქონდა, ზოგს ყოჩ ქონდა. ხარშავდით, ვაქეთევდით ფლავს, შლწდით სუფრას, გომტაქდით წითელ პურს, უდევდით, ქეფოვდით დაა. ვინც გაივლიდა, იმათაც ვეზახოდით და იმათთან ერთა(დ) ქრწფოვდით.

სალამოზე მოვდიოდით შინ. შინ მოსლასყუან კიდემ სახში(ც) მართავდით სუფრას, უდევდით, ქომდით-ლევდით, ნარჩომ ჳორციც, კიდემ შწდ კომლს მრწრბლოვაში უგზავნიდით, რო ვებნეოდით, აი ეს ყმაწულიბე დაპირეულ გოქონდა.

დმერთის სახელის ქირიმენ, ყმაწულიც თანდათან იზდევოდა. ზოგს დაპირეულ ქონდა, მაგალითათ, თეთრ ტანსაცმელში ხუთ წლით... ხუთ წელს აცომდა. ზოგ შწდ წელს აცომდა, ზოგ ა ვიცი, ხუთმეტ წლამდე იმ ყმაწულზე ი ტანსაცმელ. მარტო თეთრიან იცომ, აი, სხო ტანსაცმელს არ ვაცომდით.

დაა ახლა ზოგიც დაპირეულ გოქონდა რომ, მაგალითად ე ყმაწულ გაფზდას, ამ ყმაწულს უნახავდით თავზე პატრა ქოჩორს. უპარსავდით დრწრთიანი, მარტო წიწილას უნახავდით, უწნავდით. თუნ ხუთი წლის ყოფილიყო, თუნ შწდ წლის ყოფილიყოს, ი ყმაწულზე ი წიწილაფ ზედ ჩევოდა. სკოლაშიაც, ჰაფ ვიცი, იმ დროს სკოლაფც იყო ელა, ცოტმოტაფ....

50. ზლაპარი

ყოფილ არ ყოფილ — ერ კაც, ერ დეკაც. ემათ ერ ყმაწულ უჩნდევყყ. ე ყმაწულიც ერ ლამაზ ყოფილ, ერ ლამაზ ყოფილ, იმიზგნი ლამაზ ყმაწულ არ იქნევ ყოფილ. იმის სილამაზე რა უმ დავასახელო, რუმ ლამაზ ყმაწულ ყოფილ.

ყმაწულ სამ წლის კეპთევ, დედაფ უკტრწ. დედაფ მოყტომისყუან,

რქს თუქს თავზე კაც დეკაც მოჰყონს. ე დეკაც ე ყმაწულითავ არ უნდ ყოფილ. მეველნი თავიბეაც ერ ყმაწულ უჩნდევის. თავისიცი ქალ კეჰთევე. ქალ გაჩენითავ ლამაზ ქალ არ უჩნდევის. ე დეკაც ამაზე მაგრა ნანობს. ამბოვს: ჰე ქალ რა ლამაზი, ე ჩემ ქალ აბიჟარ ქალ იქნა. თან ამ ქალ გზელ ცხურ ჰქონი.

დაა, ემ მამად სახლი(თ) გასლაში, შინადთი, კარში გასლაში, მამულში წასლაში, მინდორში წასლაში ე დეკაც ე ყმაწულს ტრბავს.

მამად სახში დაბრუნევაში ყმაწულ არ ებნევის, რომ დედაე მე მტრბავს, ა ვიცი, პურს არ მაზლევს. რა უმ ქნას ეხლა ყმაწულიცი, ჰანც გერდედაე აქ. დაა თავი ყმაწულს კი კადგორა აქმევს, აცმევენევს. ე ქალს კი კადგორა არ აცომს, ჰათარაც საქიროს.

ერ დროე კეჰთევის, ე ყმაწულიბე მაჰაკლა მოდიან — ლამაზ ქალიბე. დაა თავი ქალიბე კი მაჰაკლა არ არიან ჰეჩმინამ მანასულ. ე ქალევე კი ერთმერთ მაგრა უყვარს ყოფილ. ე გერ-ქალი და ე დოღმა ქალ მაჰტ-მაჰტ, ერთმეთითავ უნდა ყოფილ.

ე დეკაციცი კიდე სხვა ყმაწულევიცი აბადევს. დეკაცს გერ ქალითავ არ უნდ. ქალევე იზდევინან. ეგრე ქალიბე მაჰაკლა მოდიან. ამ გერ ქალიბე მაჰაკლა მოდიან. ქალს ნიშნენ. ქალიბე ბეჰედ რამ მააქენ, ბუთუმრამ. ე ქალითავ კი ნამდომ არ კეჰთევე.

ე დედაე, რომ ემ ქალითავ უნდაყ, თუთან თავიბე ფიქროვს, რაბე ე ქალიბე მაჰაკლა მოდიან, ე ჩემ ქალიბე მაჰაკლა არ მოდიანაჰ?. თან ჩემ ქალს ლამაზა ვაციომ, ლამაზა ჰხურავ, ლამაზა ზდი! ე ქალითავ კი... ამითავ უნდაყ, ჩემ ქალითავ — არ უნდაყ.

დაა, ე ქალს, მანცი ემ გერ ქალს ნიშნენ. გერ-ქალიბე მააქონ კად ხურეინს. ხურეინშიაცი კად ფარჩევს, ჰად ვიცი მე, კად ჰათარაც საქირო რამმამივი, ნაყიდ ბეჰდევს რამს.

ერ ქალ... იმ დროზე ე ქალითავაც სამ წელს შინ ინახენ. კეჰტეოდაყ მაშინ, სამ წელ, ოთხ წელ ქალ სახში დაჟდომად. სამ-ოთხ წლის თავზე ე ქალითავ წაყონელ კეჰთევის ე კაცითავიბე. მიჰყონს ქორწილი(თ), ე ბეჰდევ რამით, ემაგ.

“ზუალ ქორწილი” თქმამი ე დედაე გაჰყონს, ემ ქალს მალავს. გერ ქალს მალავს, თავი ქალს კი აცომს, ჰხურავს ლამაზა, ამბოვს: დაა, დეა იციანა, ქალადაქონ ჩემ ქალს ვერ შააცნევენენ, რო ეს ჩემ ქალი თუ სხუ ქალი!

ამ ქალს კი ბიწა... ამით შადენევე, ბიწა ცხურ გზელ აქ.

ჰა, მოუღნენ ცხენევიით რამით, იმ დროზე ცხენ, მაჰაკლა რამე ემე ეყო, მოსლაე.

ცხენევიით მოუღნენ. ქალ... დაიკრა ნალრა-ყავალ, მოუღნენ ხალდ, დაჟდნენ, ჰამეს, დალიეს, ქალითავ შაკმაზეს, ქალითავ გმადყვანეს.

ჰაჰ, “ქალითავ ცხენზე დააქედუნეს“ თქმაში, აქედონენ, ე მამალ გადის თორნეში. თურმე ე ლამაზ ქალ დამალულ თორნეში. დედას ჩოჭრდი თორნეში, რომ თავი ქალითავ დაუქედონი დაა, მარაქაში დოჭყენევი. ე მამალმა... ყურის: ლამაზ ქალ თორნეში! — აზერბეჯენულად ყურის. აზერბეჯენულად იმას ნიშნავს რო, ე ლამაზ ქალ თორნეშიდა.

ე ხალხ თავში ვერ ვარდევ: ეს რა თქმადსა?

ე მამალ გადის ე თორნეზე, ყურის, ჩუმოდის. ანეახ ე დედამ კი იცის რო ე ქალ ექ მე დამალულ მაქ. მიდის, ე მამალს აგდევს. ე მამალ მეორე(დ) გადის. კიდემ ყურის: ლამაზ ქალ თორნეშიდა!

ხალხ თავში ვერ ვარდევ. — ჰაჰ, ჰაჰ! — გადიან დაა, ქალსაც გაჰყონენ, ცხენეზე აქედონენ, მიდიან ხალლ, იყუწვევიან იქ წაყონითავ ქალს სახში აქმევენ, ემერთი და პირ ხდიან. პირს ხდიან — პირს ხდიან, ხედენ, თავიან ნამდომ ქალ არა. ე ქალ არის ეფნი ისერ ქალ!

ე გადაე ამბოვს.. იმ დროზეაც თურმე ქალ-გადაე ერთმეთს ვერ სცნოვენ ყოფილ, ამაზე რომ იმ დროს არ ეყო... დედას ეთქოს: ფულან ქალ მააყონევართ, ამ ქალს მოჰყონავენენ. გადა იქ უარს ველარ იტყოდა. არ ებნეოდა, რომ არ, მამაო, მე ე ქალ ვერ ჰცნოვ, არ მოჰყონ. მამამ, დედამ რაც თქო, იმ დროზე ი ქალითავ გადას უმ მევეყონოს დაა, ჩარაე არ იყო.

ამ ჩონ ემე, ქალს პირ რომ ჰხდიან, ხედენ — ეს ეფნი სხო ქალი, ისერ ქალი, თავი ქალი, დეკაცი ქალი! თან ცხვირგზელი. ადმაგ ად ქალს უკან აბრუნევენ, კაცმა არ იცის, თავი... ქალი მამამ, რო რაშიდაა საქმე. დახედავს, რუმ ე ქალ დაა, მოდის. ცხენეც... მოდის, ქალ მოდის, ჩამოფხურტით მოდის.

მოჰყონენ შინ, ე მამაე ებნევის, კაც თავი დეკაცს ებნევის, ამბოვს: კაცო, ეს რაშიგან საქმეე, ჩამოფხურტულ ქალ ჰაბე მოდისა მეორე დღევ. ქალ, დეკაც ამბოვს: რა ვიცი, ვერ უცივარ, მე ხაბარ არ მაქ ჰეჩრამ, აზე უმ იქნას. დეკაციც ვითომ ეჩრამი არ იცის, ხაბარ არ აქ. ანეახ დეკაცმა იცის, რომ რაშიდაა საქმე, დაა თავი ქალ წაყონი. ამ კაცმა კი არ იცის რო რემენ ქალ წასულა. ე ქალ თორნეშიდა. მამამ რა იცისა რო ქალ თორნეშიდა თუ რა.

ქალ მაფონეს სახში, მოხდეს პირ, შაჰხედა მამამ — ეს მეორე ქალი — დეკაცი ქალი ექ ებნევის დეკაც, ამბოვს: დეკაცო, — ეს რაშიდა, ეს ჰადსა, ეს რა თქმადსა, ეს რადე გიქნია ემურ რამ!

ამბოვს: ვაა, რა ვიცი მე?

— ისერ ქალ? აბა ისერ ქალ?

ექ იქერს ე კაც. იქერს ემ დეკაცს, აქ კლავს, გომოჰყონს ის ინქ ქალს, ამ თავის სიფთანდელ ქალს, აქედონს ცხენზე, აქ ათხუტევს. იქ მი-

დიან, ხედენ, ე ერთ... ექ უყე ქორწილი რამ იწყევ, გადას თავი ნამდომ...

გადამ არ იცის თუ ეს თავ ნამდომი თუ — ნამდომ არა, მარტო მამამ და დედამთილმა იციან, რომ ე ჩონ მონაყონ ქალ არა. იმ კაცსაც ხაბარ არ აქ, რომ რანაირ ქალი დაა, რომელ ქალია, გადამ არ იცოდა ე ქალ, ჰემენ ქალ მაყონენია ჩემთუნავ?

ჰეჩრამ ეჰ გადას ებნევიან. გადამ.... ქალს რუმ აბრუნევენ, ემ ქალ დაბრუნევაშ გადაე ამბოვს: ე ხარე, ამთონ ხარე გოგუწსწევი, ხალღიბე გუქმევენევი, დოგუღევენევი, ე ქალს ჰაბე აბრუნევეთავ?

კედე ამ გადას ებნევიან, ამბოვენ: დედასთან რალაცა დაჰჩომი ქალ, მიდის ის მაალელა.

დაა ჰეჩრამ. გაღიბე ისევ თავიან ნამდომ ქალს მოჰყონენ, ი ქალ იქ ჩევის, ე გადაე და ე ქალ ექ ჩევიან. დედაე კი მამამ მოკლა!

თამაზაშვილი მასიკო, 67 წ. კაკისთავი, კახი.

51. ყიზ-ყალაე ნალილ

ეს იქნევის ათას ექვსას სამოც წლი წინ ნაქნარ ამბავ. ერთ მდიდარის ქალ ერ ღარიბი შუღლს უყვარ ყოფილ. ემ ღარიბს (მდიდარს — მ.ბ.) ე ქალი მიცემა არ უნყოფილ ღარიბი შუღლიბე. ქალსაც უყვარს ყოფილ, გადასაც უყვარს. ე გადა აჰყონავს ამ ქალს, იტაცევის, მიჰყონს, მიე თაში.

კლდეე ყოფილ. კლდეზე ბილიე გატყეეთევი გადას წინასწარ, გატუმბადევი, ჰაზირ უქნი დაზგა, შაუმბავ. ქომო მხარეთი, — ნუ გომოვენენ ზეთ მინამიე. შიგა გამოქებაბულ გატყეეთევი, კად ოთალ. ოთალი პირშიაც სათორნეე გატყეეთევი, ბურ დანაკარ აღგილიც, ქალიც წატყონი შიგ, ლამაზა აქ მოტყოლევიყ თავიანთუნ ცხოვრეეად.

ამათ ერ ბიქი(ე) გასჩენიყ. აკეანი გაულ ყოფილ იქ, თავისთან, აკეანიც წაუღი ყოფილ. ბიქი გაეჩენიყ. ბიქი გაჩენასუკან ეხლა უნდ ამ მდიდარს, ველშ ჩადგდას ამ კაცითავ, ბიქითავ, რუმ ქალ გომოჰტაცას, გამაყონას. ვერაფრით ბიქს ვერ იგდევენ ყოფილ ველშ. ამას ჰქონი თოფ, ა წალანდებულ, ბერზენკა თოფ. მანასულ მინც იქნეე ყოფილ, ჰანდეეარშ ბუთუბს ჰკლავს, ესრუს, გორც მინამს არ უშობს. თუთან შიქმელა გაღის ყოფილ, ნადიროვს. თეჰად ჰკლავს, ირემ ჰკლავს, შოლ ჰკლავს — მაქს ჯორციოთ იკობეე. აქმევენევის ყმაწუღლს, თუთანაც.

ეს ამბოვს, აქეთ-იქით, ამბოვს ე მდიდარ: ჰოგო ქნოა, ე ბიქ ველშ ჩოდგლო მე, მოკლო ჰეგ? ქალ ოფონო, მოფონო სახშ.

ერ ბებერ ებნევის. ამბოვს: მე დაგასწავლევ მაგას.

შათაარა? — ამბოვს, — ნუ ატრავუნევ.

ერ ბებერ ებნევის. ამბოვს; მე დაგაჩევ მაგას. ამბოვს: მოკალით თექაჲ (ეიხვ — თექაჲ, ეიხვ ებნევიან მაგას), თექაჲ მოკალით, — ამბოვს, — გაჰჯადით იმი ტყავ, ეშაქს წამააყით, ზედ დახურით. ეშაქ გაჰჯით ამ ყიზ-ყალას წინ ჩეღლალში მოზოვნას. ჩაჰსაფრდით ლამი, მე-თოფეევ, მენადირეევ. ე გადაჲ დაანახელი, ეშაქ ზოვნის, კი არ საგონი, საგონი — თექაჲს. სასროვნი, ეშაქ მააკლომელი, გდააქცეველი. ჩამაას-ლეელი. ჩომოსლაში ლამაზა ესროვნით, მოკალით გალითავ.

ეს ლამაზა, როგორც ბებერ ებნევის, ამ ფორმადი მააქენ, ლამაზა, კლრნ თექას. თექას ჯლიან ბითავა ტყავს. თექას ბითავა ტყავს ჯლიან, იქერენ, ლამაზა, მოჰყონენ, უშმენ ლამი ყიზ-ყალაჲ ზირზე, ჩეღლალში, საზოვარზე ეშაქითავ, გადაცმული თექაჲ ტყავით.

ერ დროზე დილლაჲ კეჰთეევ, ხედავს ბიქ, თავი ემეს წინ მოსულ ერდენა თექაჲ, ზოვნის ქრშ, ჩეღლალშ. გომოდს თავის ემედი, ბუნაგით ეს გადაჲ, ქოხის შიგადი გომოდის, აიქადი ესრჰს ტყუჲ. ეშაქი კდრვ, იქცევის. გადაჲ ლამაზა ჩომოდს ქრშ, გამაყონელა ზედთ თექაჲთავ. იქ ჩასაფრეულ მენადირეევ, ესრჰან გადას, კლრნ იქ. ე ქალი ხედავს იქითი, ხედავს ბიქითავ მოკლეს, ქმართავ. ამამ თქო: მე რათ მინდა სიცოცხლეჲ, თუ ბიქ მამედარავ, მეც ჰუმ იქ... მანდ უმ მალ მოვჰედევ, აკვანს აქს, ჯელზე იცომს, იქითი თავი თავს ესრჰს. ერთ ას მეტრო სიმალედთ ესრჰს ქრშ, ჩეღლალში ქუაზე ხტრვ, ქალიც კდრვ, ბავშიც იქ. ჰემაჲ თავდეჲ იმათ ჰაჰყისაბ.

— ყიზ-ყალა ნალილი.

— ყიზ-ყალაჲ ნალილ ჰეგი. ნალილ კი არ — ნამდჰლ ამბავი.

52. ნადირობა

ზაფხულ ეყო მაჲ, იენისი თრმ, თოფ ოდტან, გველ სანადიროდ. ჩრნთან არის მუსტათაჲ დერაჲ, მუსტათაჲ დერაჲ და ყალადერაჲ შუაზე, თაჲ ზედადი წყალ ჩუმოდის, ჩანჩქერ ჩომოდს. მაგარ წყალი. იქ ბილიკ არის გადნასულ. წეველ დააქლომელა, რუმ გელ მოვ, რალაცა მოვ — მხეცეჲ მააკლოლა. დაჲჲ აჲქ, ხეზე გველ, დაჲჲ, დაჲჲ. იქნე-ვოდა ასე საათის ოთხ, საღმოდს. ხრდაჲ, ერდენა დათ, ორი თავი ბე-ლეჲ, ბაჰლეჲ ავეონი, მოდის. მოვდა, მოვწივა, ბაჰლევიც წრჰლნი, და-თის.

მოვწივა ამ წყალთან. ეხლა წყლით ჰუმ გადაყონას მეორე მხარეს. ემ დათმა დაიქირა, ემ დათს ჩაფალად დაჰკრა, პატრა ბაჰალას, ერთს,

ერთ აიყონა ყოლთულში, გადაყონა უნდ, შაჰხედა, უკანი მოდს ისიც, ჩამაყონა, უკანაყ გოდმოვდა, დადო ე ბაჯალაფთავ. ისერ ბაჯალას, აილა ერ დიდ, ტყელ ქუაფ, ლამაზა ზედ დაადო. ზედ დაადო, კიდემ ბაჯალა აყონა უნდოდა, გადასლაფ წყლით. იგრავ წყალ შასლეყო თუარ, უკანაყ შადხედა, ზედავს, ქუაფ შიგა გამამზროლ, გომოსულ ბაჯალაფ. ჰეჩრამ, დაბრუნდა კედემ. დაბრუნდა, ემ ბაჯალაფთავ დააწუნა, აფლა ქუაფ ლაფ მაგრა დაადო, დაჰკრა, ზედ დაადო. თუთან ბაჯალაფ აიყონა, გადავდა იქითიან. დაბრუნდა, მოვდ აქათიან, ასწივა — შაჰხედა, ბაჯალაფ მამკდარ. ბაჯალაფ უქე, უქეე კდარი.

გადავდა უკანაყ იქითიან, ი ბაჯალაფ აფყონა, გოდმოვდა. აი ბაჯალაფთავ აიყონა დათ, ბღაველ-ბღაველ, ტირილ-ტირილ აიმავ გაავ, წავდა მანასულ ადგილისყენ, უკანაყ გაა, წავდა. თოფ რამ აღარ ოსროენ ამა, აღარ შავაწუხ, პაშტა თამაშაფ ქონ, დავაგდ აიქა, მეველ სახში. ესიც ერთ. ეს არის ჩემ მონადირევაში ნამდულ თოლი(თ) დანანახ ამბავ.

53. უჩან არსენაფ

ჩონთან არის, თამაზაშულევში, უჩიან ეზახიან, მაგათ პაპაფ უჩინევის, არსენაფ ეყო.

არსენაფ პაპაფ, იმი პაპაფ უჩან ეზახონენ. იმას ჰაბე უჩან ეზახონენა? იმ დროზე, შაჰ-აბასი დროს, მოდიოდნენ ლეკეე დაღესტნით, აქაფთი ქართულევს იპარაენენ, ჰენგილავევს, მიჰყონაენენ დაღესტანში. შესყულდუთ ფულ მიცემასუკან აბრუნევდნენ უკანაყ. ამითავ მადპარენ, წაფყონენ.

უჩან არსენაფ პაპაფ ფირუზაფ ყოფილ თათრულ სახელ იმაშინ. ორ სახელს ატარევდა თურმე ადამიან, ჩონთან. მადპარენ, წაფყონენ. ამას ფულ რამ შეჰკოთენ. ფულ მანადევ-წანადევ მინამ არ იქნევ, დაღესტანში ამითავ გაყონაში სადლაე წაყონელ სამუშევენლა, ეს აიქა გადაფხორწევ. უკანი ცხენევ გომოტევდიან. დიდ ლელეფ ყოფილ. ლელეფ ყოფილ, მაგრა ერთა ლაფ ფართო ლელეფ. აიქათი ჰათარ გადახტევ, ჰეგ უჩან, აიქათი გადახტევ — გადაფხორწევ, მოვ კაკისყენ, აქათყენ. ცხენევი ველარ გოდმოხტევიან ისენ. ცხენ ველარ გადახტევ, ვერც თუთან გოდმოხტევიან იმ ლელეფთი. ჰათარ გადახტევის, გადაფხორწევ, მოვ.

მრედნი იტყუან იქითი, შაჰ-აბასის ადამიანევ, იტყუან (შაჰ-აბასის არ, შამილის ადამიანევ!), შამილი ინსნევ, ჰაბე გადაფხორწითა კაცითავ? ისენ იტყუან: აფრინდა, წაჰდავ. “უშტი გეჰტიავ” — გაფრინდაო, წაჰდაო. გადაფრინდა ზედაფთი რა, ჩონ ვერ გედეველით, ვერ გადავხტენით ცხენითაც, ვერც ჩონავ.

აემაგ ეხწევ, მოდის აქ. აქ მოსლასუკან იმი კეპთევ სახელ უჩან. ეხ-
ლაკ ჩონთან ეგ არის, უჩანს ეზახიან ჩონ გვარეულოვას, ერ ნასილს.

54. ნიკალაძის დროზე

წაღან ნიკალაძის დროზე ჩონთან ეყო სოფელში ყარაული დეგაეე. რაბე ეყოა ყარაული დეგაეე? ისიც იმიზე ეყო, რუმ თათრევი შემოსე-
ვადთი თავდასაცველ დერდიბე. ინგილო ხალხ თავი თავს აი, დანაცავ
ყარაულ დეგაეეში დგევოდნენ ყოველ სუტკაე. ერ სუტკა ერთ, ერ სუტ-
კა — მეორე, მესამე სუტკა მესამე. ყოველ კაც თავი ჟერ მოსლაში მიდი-
ოდა, დგევოდა იქ ყარავლა. ყოველ, ერთგან კი არ ეყო! ყოველ გასა-
ვალზე, ბილიკზე, ყოველ ადგილში ყარავლი დეგაეე ჰქონდათ — სა-
თვალთვალო პუნქტ. იქ უყარავლევნენ, ლეკეე თუ მოსლევნენ, მაშინ
აყოლევნენ სროლას. ერთ რას ნიშნავს? — თოფ ესროდნენ, მეორე რას
ნიშნავს? მესამე რას? გაგუულ ჰქონდაე იმ ჟამათს, ხალხს, სოფელს.
თოფ სროვნითაე ყველა ხელში თოფით-იარაღით მოდიოდა, დასაცავად
სოფლის, რუ შომოსევით არ ემეეექნასე. მაშინაც ყოფილან, მაგალითად,
მამაჩემ ყოფილ ყარაულ დეგაპითი მანდ. ღამი თურმე მოდის ფაიტონ-
ნით ჩონთან ეყო ერ ექიმ. მის მოკდომა იქნევის ერთა ოცდაათ წელ.
მანამდე ცოცხალ იყო ი ექიმ. ექიმბაშ იყო, რა!..

თითქმის თქმა იქნევოდა, მარტო იმ დროზე ჩონთან ეყო სამ-ოთხ
ექიმ. ფერშლეე ეყნონ. უმაღლეს დამთავრეულ არ ეყნონ. სამ ინგილო
ექიმ ეყო, ერთიც თათარ ექიმ ეყო. ოთხ ადამიან, ოთხ ექიმ თელ ამ
ემეს, სანინგილოს, ჩონ რაიონს მიდიოდნენ, კურნალოვნენ. ოთხ ადამიან
ყველაფერს აკეთეედა, თანაც ცხენი(თ) მიდიოდნენ ისენ.

ეხლა ნახა მამაჩემ, რო იმაში ეყო, ჟერზე რო იდგა, ხელში ჟოხ არ
ელა, თოფი ეტანა. არ თოფ არ ელა! — ჟოხი ეტანა ხელში. შაჰხედა,
ფაიტონ მოდის. ღამეეს რა. შააწლო, თქო: გააჩერდით, გესრუყო! თათ-
რულა ჰუთხრა: „დაიან, ათაჟაღან! ად ათაჟაღამაე!“

აქათი ამის ნაცნობი ყოფილა, ჟალალი, რომელიც ვამბოვთ, დობ-
ტური და თანაც ერთი მილიციონერ ჰყავს ყოფილ. თურმე მიდის ეს
ელისუში ზევით. შააწლეს თუ არა, გააჩერებინებს ფაიტონს. ეტყუეს: აი
გესრუთ, გააჩერეთო! ის ეტყუეს: ჟალალ ეტყუეს, — “ჟალალი“ ვერ
იტყუეს, ჟანავარამო. ჟანავარ — ეს არის მგელ. ვითომც მგელ ვარო.

— ჰალა, ჟანავარსენ, ათაჟაღსენ ბუ საათო?

ეტყუეს: არა, არა, ჟალალამ, ჟალალამ!

მაშინ გაუშეებს — წავა.

ხელში მარტო ჟოხით შეაშინა, გააჩერა ფაიტონიც გააჩერა, ი მი-
ლიციონერი გააჩერა, ი ექიმიც გააჩერა. ცოტადე ის გააბრაზაე, მერე
გაუშო, წავიდნენ ისენ. აი, ასე მთელ ხალხ იცაედა თავიან სოფელს,

შემოსევი(თ) თათრების. ბუთუმგან ყარაველი დეგა კეჰთევიდა, ყარაველი დეგადთი... ეს დიდხანი ემე არ არის. აი თითქმის ეს ყარაველი დეგად საბქოთა კავშირ მოსლასუქანაც, თქმად იქნევ, ერ სამ-ოთხ წელს გა-ზგელდა, წაუდა.

მეღენი აღარ იქნა დაა. ასე იყო ჩონ წვაღევაა მაშინდელ. ჩვენ მა-მა-პაბი წვაღევაა ამჟურა მიდიოდა, იცავენ სოფელს ხელში იარაღით.

55. პაბიაშვილი დანილ

ჩვენთან ეყო პაბიაშვილი დანილ. კაე ვაშკაც კაც ეყო, კაც თოფ სროვნა იცოდა, თუქ-ფეშაჩილან აქონდა, თავი ჩოფუზ ქრ ატარედა, მიდიოდაყ. საწნავზე, ზროხაზე, ყველაფერ სამუშაოზე თან ატარედა ის. აზნაურში მიწას წნავდა ჰაჩიჩადთი. წაღან ჰაჩეჩად ეყო, გუთან-რამ არ ეყო იმ დროზე. 1916 წლი ამბავს ლაბარიკოვ მე. ეს ჰაჩეჩას ხნავს ყოფილ, ერთი იგვეს, რუმ მეზროხეა შარად ჩომოწო, მეზროხედს: არ იქნა, ჩონ ზროხაა გარეკეს, წაყონეს გრძნუგელევაავ, ლეკევაა. ეს ჩაფარად გავშოვს აქ ზროხას, ჰაჩეჩას დაანებევეს თავ, ადღევეს ჩაფარად, თავის თურქფეშაჩილანს, სამჟერ ესრუს მალლა. სამჟერ რო ესრუს, რო გაიგვეს ხმა, სუყველა ხალხმა აიღო თოფი, გავიდა. გავიდნენ საშველად, რო: დაგვეცნენ თავზე თათრევე, ჩვენ ზროხას რეკენ, მიჰყონენ. გავნენ, ბუთუმ წავნენ, გომოტუნდნენ იქ აზნაურის და საკანის არაში, მთაზე, იმ ჟიღირ-ზე გაუდნენ, გზა შატყრეს ლეკევეს, დააყრევინეს ი ზროხევიც დაა. მოა-ყოლეს იმათი დახოცა, გრძნუგელევის. ლეშ-ლეშზე მიაყრეს.

ჩონევიც... ერ სამ ჩონიან მოკლო, ერთა დაჟკრა. დანარჩენიცი იყო დაუთი, ტარტარაშვილი დავითი, ექიმ. იმის ზმაა მოკლეს იქ, ორნიმ დაჩრილეყნენ, თქეს, აი, ზმაა დაჩრილაო, შაჰხედითო, შენც დაჩრილ-ხარ, ჰათარ ქნოთა?

ემამ დაუთიმ უთხრა, რო: ზმას მოუარეთ, ზმა კა არ საქნი, მე კაე საქნევეარ, მე არა მიშავს. კაე მცოდნე ექიმ ეყო ის თუთან.

დაა კიდევ ერთიცი პაბიაშვილი გეორგი მამა ეყო, იმითავ მოკლეს. კა ერთიცი სხო მეეკლაყ — სამ მეეკლაყ ჩონევითავ, ერთ დაჩრილეყო. იმათ კი სანისაბ არ აქონდა დანავოც. დეღამიწი ხალღ დავოცეს ჩონე-ვა იმათ — ლეკევე.

შამნასულ, ერთა სოფელი აყრილეყო, მოსლეყო ემ თაღან საქნელ, ზროხაა გააყრელ, წააყონელა, ხალხი ზროხაა, ზროხადთი. ა ხაბარ გაუგდა, ზაქათალამდინ გაუწივა ხაბარ იქ. იქითი მილიციევე მოსლა, პო-ლიციია მოსლა, აქ მოსლა... ამათავ ზლივეს გაუჩერევი პოლიციას, რუმ არ შეიღევე დავოცაა, ისერთ გააჩერეს. იმაშინსუქან შომოსევაა გაწყდა, აღარ მოვენენ. ლეკევე შიშით ვეღარ მოდიოდნენ დაა.

ამ ფორმათი დავოცეს, იმი შემდეგ ვერ ბეღავნენ, ვერ, მილიცია

ამათუნ (იყუზად?) მიცემას — გათახსირევა ამათთავ! ვერც იპერდნენ, ვერც ვერაფერს. რო ერთ დეეკირასყ ჩონეე, ერთ მეეკლასყ, მაშინ ეყო ვასტანია — დააეად, თათრის და ჩონ არაში.

ამ ფორმათი დადცოხს თავ, შედნახეს ზროხად. ყველგან, ყველა ადგილში რო მიდიოდნენი, ფხიზლად უყნონ, თუ რალაცა ქნილყოდეს, მაშინეე შეატყობინევენენ ხალხს, ხალხიც წაეიდოდა დასახმარებლად, გასარეკად ემ თათრევის.

56. მირზა ღდეღ

ჩონ ერდენა ღდეღ ეყო, ერ ღდეღ გოქონდა, ერ ღდეღ. მიდიოდაყ თასმალუში — ღდეღოვა ჩედიოდა ის იქ, თასმალუში. ქართულეე რყნენ წადან, ჩონ ჰენგილაეეეე რყნენ. ღდეღოვაე ჩედიოდა იქ. ეს ღდეღ მოსლაში, მარცხნი... ტყეში აასწროვენ ჩონ ღდეღს თათრეე, მოჰკლონ, ფურსუყი ბუდეე ჩააგდევენ, დაამალენ იქ. ჩონეე დეეედიან, დეეეებეეეიან, დეეეებეეეიან, ბოლოს იპოენიან, სწლაგ რამ იქმენ, ზადლეეით რამით წაენენ, მონადირეე რამ, ამ ღდეღს იპოენიან ფურსუყი ბუდეეში. იმაშინავ თავე ვარდეეიან, რუმ: ეს თათრეემა მოგიკლეს ღდეღითავ. — რა ჰქნოთა, რა ჰქნოთა? — გააპირეს, დაგრუენენ. იმათიც ერდენა მოლლა ეყო, რომელიც ალმალუში მოლლაოვა ჩედიოდა — მოდიოდაყ, ჩონ პატრა ბინა, ალათეემურის გორდით გზადთი ყორალნი გზადთი, მოდიოდა აქათყენ, კაკში, კაკით მიდიოდა იქ მოლლაე.

ჩონეემა დაიქირეს ეს მოლლაე, მეშაბაში ბოლოზე, მოლა ასლან ეზახოდნენ, მუხა ეყო, დიდ მუხად, ეხლიეეეშიაც იდგა ი მუხა, ეხლიეეეეეეეე ემე იქნა, დაგლიეეს — გადააგდეს მუხად, თუ არ, იქ იყო ი მუხად. ი მუხაზე დაექერენ მოლლას, ლამაზა ადლევენ ღორი ჯორცს, ერ გოზალ ღუნეე — ზორი-ზორმათი მოლლას ღორი ჯორცს აქმეენევენ, ღუნესა დალეენევენ, დაათრევენ მჰჰკამა, დაიქერენ, ჩომოჰკიდევენ მუხაზე. იმა ღდეღი ეავრ იმ მოლლაზე გადლევენ. იმაშინსუეან ჩონ ღდეღბე, რამიბეე მოხტომა არ ქნილ.

(თანამოსაუბრე: ჩონ ღდეღ მინ ეყო?)

— ეს იმ დროზე ეყო, ათას ცხრას ათ-თორმეტ წელ ამბავი ეს. მაშინდეღ ამბავი ეს.

— ჩონთან ღდეღ მინ ეყო?

— ჩონთან ღდეღ სხო ეყო. აქ სხო ეყო ღდეღ მაშინ.

— მანაკდომ...

— ი მანაკდომ ღდეღი სახელ აღარ მახოვს მე.

— მირზად ხომ არ ეყო?

— მირზა ღდეღ, ჰოე, მირზა ღდეღი! მირზა ღდეღი ეყო.

- მევლან ერ რალაც ხდევ, ალათემურელ ბიქვე გრუვედევინ...
- ი, ა შემოსევადს თათრევის.

57. დიდ საყდარ

— ჩონთან ეყო ყარა ტად. ბაბაქანაშვილ ყარად ეზახონდენ. ჩემთან მაგის ლაპარიკიმი... იმი ლაპარიკ არის, იმიგნი გამიგი მე, რუმ, ჩონ ე დიდ საყდარ არის, დიდ საყდარ — იგრავ ქუა ყოფილ მან, სახლ არ ყოფილ ჟერ, საყდარ არ ყოფილ აშენეულ. იმამ მელაპარიკა, თქო: მე ვიყავ ახალგაზდავ, მან მოსუვარ, მეც მოვშელეუარავ, ქებ მოვთხარითავ მან, საყდრიბე, ქებ. საყდარს ღვამდითავ. ქებ მოვთხარითავ. ქებ მოთხრაშიავ შიგ ერდენა სამარე გომოვდავ, კდარ. ე სამარე დაა, ისე არ ემექენითავ, ე სამარე მოვთხარით, ოდლითავ ქობი შიგადთი, შანზე დავმარხითავ. ამ საყდარ ნალოც ქუაჲ ზედთიანავ აქ მოვთხარით ემეგ, ქებვი, საყდარ დავდგითავ. მე თუთან მოშელეუარავ. იმი ჩემბე თქმა იქნევის ნალაპარიკ, ერთა ორმოც წელ იქნევ. ორმოც წლის დროზე ის ამბოვდა ას წელ იქნევავ მაჲ დადგმაჲ, საყდრის. ესე იგი, ეხლა ასორმოც წელ კეჰთევ ემ საყდრის დადგმაჲ, ჩონ ქურმუხ საყდრი დადგმაჲ ასორმოც წელ კეჰთევის ეხლა. ისენ ავაშენითავ თავი ყადაზე, ჰეგ მე მაგონდევავ, ჩემ მონაწილოვა მიმილიავ, ტოჩნო ამ დროზე დადგმულ ჰეგვი.

იმ დრომდინ საყდარ მანდ არ ეყუავ. მარტო ქუაზე ლოცულოვნენავ, ქუა ეყო საყდარივ. ქუასაცავ ზედთი ვროლ აქავ. ღრუმ ქუადსავ. ვროლიან ქუადსავ. აქითითავ მანასულ მინც მოდიოდა, ამ ქუაზე საწოლევს უდევდენავ. აქათი შიგ ნაზირს ყრიდენავ, ფულს, შიგ აგდევნენ, ყრიდენ აქ შიგავ, ქუაში.

იმასაც ამბოვენავ, ჰენიავ, იქავ გომოდიოდავ ერდენა ოქრო მამალივ. ოქრო მამლ გომოდიოდა, ყიოდავ. ჰემაგ ამბოვენავ წალანავ. ეხლა ჰეგენ ბითიმ მე იმ კაციგნი გოგ, ჰეგიც მახსოვს, რუმ ასორმოც წელი ეხლა იმ საყდრი აშენევამ. ეხლაც კადს გაკეთულ საყდარი თავის ადგილზე, ზედათ დახურული. საქართოლოთ მოვენ, ააშენეს, ეხლა გააქეთეს, დაარემონტეს. კედემ ა უგე საყდარ თავი ადგილზე დგას.

თავი დღევოვაზე წელში ორჟერ გადიან საყდარზე. ერთ გაზაფხულზე, ერთ — შემოდგომაზე. ჩონთან აი, საყდარ ასორმოც წელი გაშენევა იქ. მაგრამ იმი ადგილზე კი ნაქნარ ქტევ — ის დიდ ხნისი, ის ჩვენ მამა-პაპამ დრონდელი. ერთა სამ ათას, ოთხ ათას, ხუთ ათას წელ იქნევ იმი... ათას კი არა, ხუთას წელ იქნევის იქ საყდარ ზტურკ-საზტურკოლ ჩაყრად დაა მის მიაგონდევის, ვერ ვიცოდინევ დაა იმა მე.

იყო, არ იყო, ერ ხემწიფე ეყო, ფაჰაიდ. ამ ფაჰასა ჰქონდა სამდენა შულ. ე შულევ მოვენენ, მეესწრნონ. დაიხდნენ შულევ, ეხლა შულევსაც უნდაყ დაქორწილევად.

ფაჰამ უთხრა: შულევო, — დაუზახა სამნიმს. სამ შულ აქონდა: დიდ, შუალედ, პატრად. თქო: აილით ჰეობ, შულდ-ისარ, გადთ, ესროვნით პირველმა დღე, დიდმა ესროვნას დღე, ჰეობ. სადაც ჩამოვარდევ, წავდეს აქაჲ დეკაც მადყონას. მეორე დღე მეორემ, სადაც ჩუმუარდევ, აქაჲ დეკაც მადყონას, მესამე დღე — მესამემ.

აილა პირველ დღეს, აიტანა დიდ შულმა, ესროვნა ჰეობს, წაჟდა, ერ სახზე ჩუმუარდა. შაჰხედა — ქალ არის. წაჟდა, ეს ლამაზა ითხოვეს, მაიყონეს ემიბე ქალ.

მეორემ ესროვნა მეორე დღე, წაჟდა, კიდემ ერცხო სახზე ჩუმოარდა ეს, ოზოშ, ჰეობ. იქითიაც ერ ქალ მადყონეს შუალეთიბე.

მესამე დღეს პატრა შულმა ესროვნა ჰეობ. წაჟდა, ჩუმუარდა ერ ქუაჲ ზირზე. წაჟდა ე კაც, ბიკ — ქუაჲ ზირი დაა! თქო: ჩემ ბელიც ექ არის. ზმევ სამნიმ ოყნონ, გორც წვენენ, მეეჟუჟუნენ სამნიმა, ქუა აჰწივეს, დიდ ქუა. აჰწივეს — შიგად(თ) ბაყყ გომოვდა. თქო ესი დაა, ჩემ ყისმათ ესი. აიყონა ბაყყითავ, მოჟდა სახშ. ეხლა სახში არიან ეხლა ზმევი, ზლევ — ბაყყიგნი ეშინიანყ, კორთეში, რამში ვერ მიდიან. მაიყონა კორთეში დადო, პატრა შულმა ბაყყითავ. ვერ ბედენ დაა, ზლევ. მოკლეთი, მაჟებურ იქნენ, პატრა შულთბე დადგეს სახლ ცალყ. ჰანზე დადგეს სახლ, გადაყონეს იქ პატრა შულ. პატრა შულიც კად მენადირე ეყო. თოფ ააქს, მიის, სანადირელა მივ.

სახს ტოვეს, ამაგ მიდის. ბრუნდევ, მოდის, ხედაეს — თავიბე სახლ-კარი ალაგმეულ, ფართალი დარეცხულ, ფართალ გაჰწორეულ, შიკმელ გაქეთეულ, ბითიმრამ ჰაზირი. ამბოვის: ჰაა, ჩემ ზმის ცოლევ მოდიან, ალაგმევენ, პურ, რაშს აკრან, მიდიან! — ვერ იცის, ეს ჰადსა? ჰაბეთა? ჰა ერ დღე, ჰა ორ დღე, სამ დღე, მიდის თავი ზმევისა. ზლევს ამბოვის, ებნევაყ: თქონგნი დიად მადლოელ ვარ მე. ამაზე, რუმ ჩემ შინ არ ქნაში მოდით, სახლ-კარ მილაგმევთ, წყალსაც მააქთ, პურსაც აკრავთ, შიჩმელსაც მიხარშავთ, ბითიმრამ ჰაზირ ჩედთ, მიით.

— ჰო, — ამბოვის, — რას ამბოვა? — ამბოვის, — იქ ჩონ ბაყყი ში-ში(თ) ვერ მოვდით აზირ? ჩონ არ ვართ, ჩონ არ მოსუევართ იქ. ჩონ ბაყყიგნი გომინიან, ვერ მოვდით იქ.

ე გადაჲ ფიქირში მივ, ამბოვის: ჰა უმ იქნეს ეს დემაგ, მოვენენ ქნან? ეს თავიბე ლამაზა ერ დღე დილაზე დგევ, ამბოვის, რუმ: მე მივდივარ სანადირელა, თავიბე ამბოვის, ხმამალლა ამბოვის, თავიბე ამბოვის სახში,

— მივდ, — ამბოვს, — სანადირელა. გადის კარში. გადის, უტრიალევს, კიბეფთი გადის, აყარზე იმალევ. ხედავს, შინ, ნოხო, მინ მოდს, მინ შო-
მოდს. იმალევის, რუმ დანინახას მინა ე ნალაგევ, განასუფთავევ, დანა-
კარ რამ საქნელ?

კაკრაზ პურიც ყოფილ დააკრწლ, იმათ უთქომ, ახლა ხუალიბე
პურიც არის დააკრწლივ დააგდევს, გადის, მივ. ერ დროზე ზეფთ გადის
აყარზე, ხედავს, აი ბაყაყ კორთეფთ ჩომოვდა, გადვდა ტყავ, გომოვდა
ერ ანგელოზ, ანგელოზივი(თ) ქალ. ლამაზ ქალ გომოვდა შიგაფთი. მაა-
ყოლა ამ ქალმა, აალაგა სახლ-კარ, დაწმინდა იქავროვამ, ბითიმრამ,
ცეცხლ შადგა, ქობ შადგა, წყალ აადულა, პურ დააკრწლა ცომ მოზი-
ლა, გაჟდა, თორნეფ ჩაანთა თუარ, იმი თორნეფ ჩანთევაში ე გაღაფ ჩო-
მოჟდა ქრწმ, შავდა, ემი ტყავ აიღა, გაირბინა თორნეშმ ჩააგდეველა.

— ჰა, — თქო, — არ ჩააგდო, შენბე ფინთი, არ ჩააგდო, შენბე
ფინთი!

არ დავეერა ქალს, ამ გაღამ დაიქირა ემეფ ტყავ, ჩააგდა თორნეში,
დაწო. თორნეში დაწო, ქალ დაჰჩა გარეთ. თავი ყაიდაზე დაა, ტყავშ
ვეღარ შავდა ბაყაყის. ერ დღე, ორ დღე ე გაღაფ ესაღამ აღარ მივ.
შინ ლამაზა თავი დეკაცის მუჟლზე დაუღვევი, არც სინათლე ექირევე,
არც რამ, ამგე ლამაზ ყოფილ, ამაგ ანათევეს ყოფილ სახლს, ქალ.
დაუღვევი მუხლზე, დაუზინიაყ. ლამაზა თავიბე საქმეს აქეთევეს, კელ-სა-
ქმეს, შინ ეის ლამაზა ქალ.

ეკაც ცხორ გამნაყარ ერდენა ჩობან კეჰთევის ფაჰჩაფს, სხო ფაჰჩა-
ლუღის. ე ცხორ-მორს აგდევს, ხედავს ამ ემეში სინათლე არის, რაღაცა
სინათლეს, ამ სახში. მიღის ლამაზა, აყუშყაფთი იხედვეის. ხედავს ჰაფ...
ერ ლამაზ დეკაც არის შიგ, გაღაფ დაუღვევი მუჟელ, ზინავ, დეკაც აიმაგ
დგას. აიქ მაჰთეფ ჩევე ე გაღაფ, ჩობან. ცხორ ნაყურ ჩობან. ლაფ აიმაგ
ჩევე მაჰთალ, ერ დროზე ხედავ, უჟე დაღამეულ, ცხორიცი აღარა. მივ,
აგრ-იგრ ცხორს გაჰ პოვლოვს, ზოგს ვერ პოვლოვს. მივ, ხელიწიფე ეკი-
დევ, ამბოვს: შენ სა ეყავ? ჰა ქენი ცხორ? ჰაბე დაჰკარგი ცხრრ?

ამბოვს: იცი, ჰაბე დავჰკარგი, — ამბოვს, — ერ რამ დოღნახ მე,
აიქ ამაგ გავჰჰემ, დავჩ. აიმაგ-აიმაგ მინდორში უშ სახლ არის, ერდენა
მენადირე გაღა არის. ამა ერ დეკაც აქ შინ, ბითავა სახლ ელექტროსი-
ნათლესაღი, ლამფაღსაღი იშიღ აქ. ამგე ლამაზი. ამა შავხედ, შავხედ
ამაგ, ამაქ დავჩ, ამაგ დამიღამდა.

ამბოვს: წაფთ, — ვეზირევეს ებნევეყ თავის, ამბოვს, — წაფთ, ნახით,
ნოხო, ჰათარ რამი ჰეგ? მართალი ემი ნათქომ ეულაბ თუ ტყუილია?
მიღიან ვეზირევე ლამაზა. მიღიან, უწევენ, ხედენ, ჰაფ, ნამდულა მარ-
თლაც აგე ლამაზ ქალი ბითავა თავი სინათლეფთი, სიღამაზეფთი, აი,
სახლს ბითავ ანათევეს. მოღიან, ებნევიან ფაჰჩას. ამბოვენ, მართალჩ. ემ-

გე-ემგე ქალ არის. ამბოვს: დაუზახით, ამბოვს, ერგან ბებერ არის, ა ბებერ მოვლეს ექ! ბებერ მოდის. ბებერს ებნევის: იცი, რასა? — ფაჰა ებნევ. ამბოვს: ემგე გადი შინ ქალ არის, აი ქალ გარაქ ჩემზე გავასწოროთ, მოყონოთ. ერ ბიჟობაჲ გვაქეთოთ, ი გადითავ ჰანზე გავზავნოთ, გარაქ აი ემე, მოყონო, ქალითავ მე.

ჰეჩრამ. ამბოვს, ბებერ ამბოვს: მე დაგასწავლევ! ამიგნი კად ფულ-მულსაც ააქს, ხემწიფეფგნი. ამბოვს: იცით რაჲსა? — ამბოვს. ამბოვს: ვერ?! ამბოვს: მადს ერდენა ჰაჰყისაბ არის, მარტო. მაგითავ დაუზახ, უთხარ, რუმ: ერ მენაჲ ააშენევეხარ. მინდორში, ერ ლამეში მენაჲ ააშენევეხარ! ჩემ ყოშინევით, ჩემ ხალხ ბითიმ დეედოს, ერ დღე დაკრეფაჲ ვერ მოვსტნენ. ერ ლამეში, — ამბოვს, — ამგე მენაჲ ააშენევეხარ! — ჰემაგ უთხარ გადას.

ზგავნის ვეზირევ, გადას მოაყონინევს იქითი. ამბოვს: ხემწიფე გიბარევს, შენ მალა! მიდის ლამაზა, ხემწიფე ებნევის: იცი, — ამბოვს, — ჰაბე დამიზახნია? ამბოვს: ვერ! ამბოვს: ერ ლამეში, — ამბოვს, — ჩემზე ერდენა მენაჲ ააშენევეხარ, ერ დღე ჩემ ყოშინ, ჩემ ხალხ ბუთუმ დაგრუედეს აქ, აი მენაჲ დაკრეფაჲ, ყურზნი დაკრეფაჲ ვერ მაასწრონ, დარჩეს, ჰალა, კედემ. თუ მაასწროს, დაკრიფეს, შენ კისერ წააყრუარ! ჰეჩრამ.

ამბოვს: შავჰხედავ. მივ, ბრუნდევე შინ, ფოჰ-ფუშმან. მიდის თავი ცოლთან, ცოლს ებნევის, ამბოვს: ემაგ-ემაგ, ფაჰამ ემაგ მითხრა, რუმ აგე მენაჲ უმ ააშენო, მილლათი ვერ ჩემ ვარ ყარაშოლ დაკრეფა ვერ მაასწრონ. ერ ლამეში უმ ემაგ მენაჲ უმ ააშენო, დანასხამ მენაჲ, ყურზნიან. მე არ გითხარი, — ამბოვს, — ტყავ ნუ ავდევე, ხათაბალაშ ჩაავარნეხარაჲ?! ხედავა ხათაბალას, ამბოვს. ჰეჩრამა არა, ამბოვს, — დაგასწავლევ მე შენ. წა, — ამბოვს, წოროა ჩემ გამნაყონ ქუა ქო. აი ქუა გადააბრუნ, — ამბოვს. აიქა დავზახ. ჩემ დედაჲ გამაასლეღი. დედას უთხარ, თქუ: შენ ქალმა თქო, რუმ შავ ვარია კოკრც მოგცას, ადღ, მოჲ. ა კოკრც მალ, მოჲ, სათქმუარ შენზე ჰათარ საქნეხარავ.

მიდის ლამაზაჲ, ქუაჲ ჰწევს, ჰმა ექცევ, ჰმა აზლევენ. ამბოვს: შენ ქალმა გამამზგავნა, ჩონ შავ ვარია კოკრც მოგცას, მალ — მოჲ.

ჰეჩრამ. ააქს კოკრც, ბრუნდევე. მოდის წოროა თავი ცოლთან შინ. ცოლ ებნევის: ჰე კოკრც წაჲდ, დიდ ტრიალ მინდორში აიქ დაათხლიშ, ამაღამი(თ). აი დიდ ტრიალ მინდორ ბითავა საქნელი მენაჲ, ყურზენ ზედ. ჰეჩრამ. ათხლეშავს, მოდის, ამბოვს: წახოლ დილაზე, რტყუ: ჰაზირი, მოლა, მაყონ — დაკრიფით, — ხემწიფეს.

ამბოვს: მენაჲ ჰაზირი, ყურზენი ზედ. მაყონ, — ამბოვს, — შენ ვარი. შენ ხალღი, დაკრიფ — აი, მენაჲ!

ხემწიფე მოჰყონავს ვარ, ხალღ ყრის, ჰაჲ, ტუბ-ბუსტ, მოკლეფთი,

ნახვარ ზლივ ზალი კრეფენ, ჰალა, ჩევ. ეს აჟობა გადამ! ჰა ქნასა ეხ-
ლა? ბანა ვერ ექცევ ხემწიფე, რაც უთხრა, გააქეთა გადამ.

ეხლა კედემ ეზახის ბებერს. ამბოვს: არ იქნა, — ამბოვს, — შენ ნა-
თქომ გააქეთა გადამ. ეხლა რა ვილონო მე. კედემ ერ რამ მაიგონ, —
ამბოვს, — რუმ გადამ ვერ გააქეთას ჰეგ!

ამბოვს: გეტყუ, — ამბოვს, — მაგასაც, მაგასაც უტყ, — ამბოვს,
გადას ჰუთხარ, რუმ მინდორ, ერთ ას ჰექტრი ადგილ ერ დღეში ჰაჩე-
ჩადთი მოწნას, დათესას, დაფარცხას, დაამთავრას! თუ ვერ დაამთავრა
ერ დღეში, თქუ ქეღლა მიაქრევეარ. გადავ დგებ, ფეხ-ფუშმან მოდის
წოორა თავი დეკაცთან. ამბოვს: ემაგ-ემაგ დამევაზირა ფაჰჩამ, რუმ ერ
დღეში ჰაჩეჩადთი აქთონ ადგილ, ას ჰექტრი ადგილ მანწნობარ, დაათე-
სეხარ, დააფარცხეხარ. თუ არ ჰქენ, არ ათავ — შენ კისერს მიაქრევეარ.

ჰეჩრამ, ამბოვს: წადღე, მასლათ ქნო, აბა, ნოხო, ჰათარ უქ. მოდის
შინ ცოლთან, ამბოვს: იცი, ჰად თქუა? ჰემაგ-ჰემაგ. ას ჰექტრი ადგილზე
(ერ კოჩცხ, კოჩცხ კი არ...), ას ჰექტრი ადგილ ჰუმ მოწნო ჰაჩეჩადთი,
დაჰთესო თესლიც, დაჰფარცხო — შენ ცოცხალ ხარ, თუ არ — შენ
კისერიც მიაქრევეარ. ამბოვს: ჰა ქნუა დაა, მე ველარ ვიც?! დეკაც ებ-
ნევ, ამბოვს: ფიქირ ნუ გაქ, — ამბოვს, — დაგასწავლევ მაგასაც. წა, —
ამბოვს, — ქუა აჰწვივ, ჰმა უყავ ჩემ დედას, ერ წყულ ვარ არის, — ამ-
ბოვს, — ასენ მოგცას: კუდანისლია და კუდაგზეღაჲ. ვარევ არის ასეთ,
მაჲყონ, მალა! კედე შენზე სათქმუარ, ჰათარ საქნეხარ. ჰეჩრამ. მოჰყონს,
მოდის, ვარევს.

ამბოვს: ეხლა წად, ხემწიფეს უთხარ, მაღლას თესლ, ჰაქთონიც სა-
ქიროს ას ჰექტრიბე, ჰაჩეჩა აღ, წა, — ამბოვს, — ვარევებეთაც ქიშმიშ,
ხურმა და ქიშმიშ, — ამბოვს, — ჩაყარ ტუმრევეში, შიქმევენელა ვარევ-
თუნ. მიდის, ამბავს. აი, ვარევ იციან დაა, ვარევმაც. აგე, ტრაქტორიგნი
მაგრა მუშუოვენ ვარევ. ჰა ტრაქტორ რადს, კაცო?! — ერ წყულ ვარი
განაკეთევ ათ ტრაქტორ ვერ გააქეთევედა, ადმაგ საქმე აქეთევენ ვარევ.

წნავს, თესავს, ხედავს ჰა-ჰას, ზეჲ ჩადის, პატა ადგილ დგას, ამ
ემეს მოდის კედე. ემეჲ, ზეჲ ჩაასლელი ერ საბელ დარჩომაში. ჰამამ ბე-
ბერ პურსაც ააქს, ხედავს, არ ეს მანწნელ-დაახწვეველი, აი, ბებრ ჰემე-
ნიც ეყო, ფაჰჩადზე ნათქომ ბებერ შიქმელს ამააქს, შიგ ურევს ბრომ,
დანათროგ. ამბოვს ეს: მო, ამბოვს, — დამშროლხარ, — ამბოვს, — პა-
ტა პური ჰამე, ე ლუნეც, რამ დალივ, კედე იმუშიევ!

არ კეჰთევის ეს, აყოლევს, ემე ჰამს, ლევს, ითროგ. აჲქ წოგ, ეზინევ
გადას. ე ვარევ ხედენ: აარ, ე გადამ დაიზინა, ჰა ქნოთა? ზეჲ ჩაასლე-
ლა...

კუდამოკლე ვარ ამბოვს: მე გადი ყურიზირზე მაგრა საყურევეარ,
გმადლუხევეარ გადითავ. კუდაგზეღაჲ და კუდამოკლე ყოფილ. კუდაგ-
ზეღელს ებნევის, შენ ამ გზეღ კუდით მოუს, ზეჲ მაჲყონ, (ილქინდი?) ბა-

ბათა ზედთყენ გამაყონ, დაყენ ზე! — ამბოვს, — ეს მოჰჩეთ, თუარდემ, ჩონ სიზედთაჲ მიაკლელორ ფაჰჩაჲ. ეს ლამაზა მაგრა უყურის ყური ზირ-ზე, ილტუზებს გადა, ხედავს, ჰაჲ, უჲე საღმრძს. კულაგზელაჲც წევს, ჰა-ტა ზედთყენ ზეს, ჰარაჰათ ჩელიან, ჳნავს, თესავს, ამთავრევს.

მიღის, ამბოვს, — ხემწიფე, — ამბოვს: მოჲ, ჩაჲბარ, დამიმთავრე-ვი!

ბებერ ნათქომ კედემ არ კეჰთევ. მოღის, ხედავ, ჰაჲ, დატუთესი, დატუთარცხი, ბითაჲა დატუმთავრევი აქთი აღგილ. ჰეჩრამ ვერაფერ ვერ უყო. ეხლა კიდემ დატუზახა ბებერს, თქო: შენ ვერ ქენ, აზირ, ჰაც თქუ შაასრულა.

— ეხლა იცი, რაჲსა, — თქო? — მე კედემ ერცხო სათქმუარ, — ბებერ ებნევის, — დაგასწავლე, — ფაჰჩას ებნევ, — შენ აჲს დაავალ, იმა ვერ შაასრულეველი, მრვლანი დაგჰჩევ შენ იმი დეკაც. ის აქათი ვერც დააბრუნეველი, — ამბოვს. ამი თქმაში ამბოვს: დატუზახით, მო-ვდეს! ეზახის — მოღის. ბებერ ებნევის ამ ფაჰჩას, ამბოვს: უთხარ, უმ წაჲ, ხემწიფეჲ თავი დედაჲს ბეჰედ იმ ღუნტუათი მალ, მოჲ! საიჭიოთი ბეჰედ მალ, მოჲ.

ჰეჩრამ. მოღის. ამბოვს: იცი, რაჲსა?

ამბოვს: ვერ!

ამბოვს: წახოლ იმ ღუნტუაში, ჩემ დედაჲ ბეჰედ მალევ, მოხოლ! დე-დას ეტყუ, რუმ ფაჰჩამ გამამგზავნა, შენ შულმა: ბეჰედ მოგცას, ალ, მოლაჲ. ჰეჩრამ მოღის ფეჲ-ფუმჰან, შინ, დეკაცთან. დეკაც ებნევის: ემაგ-ემაგ დამევალა. დეკაც ებნევ: ეხლა დამაჲ, ჰეჩრამს ველარ გიყოვ შენ, ვერ დაგასწავლე დაჲ, მაგა მე. შენ წა, ამბოვს, შეილეჲ მიაგნო, იპოვ-ნო, ნახო, მოხტდე? ამბოვს: ამა, აი ბეჰედ გაზლეჲ, ამბოვს, ქალიბე, ჩემ ბეჰედ გაზლეჲ, ამბოვს, ქალ ებნევ გადას, — ჰახანც მოხოლ, — ამ-ბოვს, — კარზე თუ ჩამააგდ, ბეჰედ გააღევეუარ კარ, თუარ — არ. ამ დრომღინ დაკეტილშ საქნეჲარ მე.

ჰეჩრამ. გადა ააქს ბეჰედსაჲ, ცოტა შიქმელ-შიქმელსაჲც ააქს თავიბე გულაში, გაღის — მივ. მივ. ბევრ მივ, ცოტაჲ მივ — ერგან ხედავს, ერ-დენა ჳარი, კაჲ იონჲას, კაჲ ბალახში, წყალიც არის. აიქ გავშომყ, ამა ერ რამ ქნილ, ერ ზოლ დგას, ჩონჩხ მარტო, არ სუქდეჲ, რამ არ კეჰ-თევ. ერ ჩონჩხირ. მიღის ამ ჳართან, ებნევის. ამბოვს: ჰა ჩელი, ჰათარია შენ ე შიჩმელ ექთონ გაქ, წყალ გაქ, ბითიმრამ გაქ, ამა, შენ ემაგ ქლე ხარ. ჰაბეთა ჰეგ?

ამბოვს: ექა წანასულ ბევრ ქნილ, დანაბრუნევ არ ქნილ, — ამბოვს. დაბრუნება მოსლაშ გეტყუ, ჰაბე ქნილა, ჰაბე ქნილვარა ჰემაგ.

ჰეჩრამ. აგდეჲს გადაჲ, მივ. ბევრ მივ, ცოტაჲ მივ, ერ ფულან ყარ-თა გზაჲ მივ. ხედავს, ერგან ჩეღლაღში ჳარ ჩატუღლიყ აქ, ჩეღლაღში, დორთინანა გატუმაგრევიყ. ფიი გუნდაჲს — აჰი... ჩათქურეულ ჳარ. ბა-

ლახ არ, რამ არ წინ, არც წყალი, ამა — ფიი გუნდას! მოდის, ებნევ, ამბოვს: ჰათარია, — ამბოვს, — ემ ჩედლაღმ შენ ემაგ სუქან ხარ?

ამბოვს: ექა წანასულ ბევრ ქნილ, უქან მანასულ — არ ქნილ. წაა, — ამბოვს, — მოსლაში გეტყუ.

აღღევს, მივ გადაა. კიღემ. ბევრ მივ, ცოტა მივ — პაშტა ადგილ, ღელამიწი ადგილ მიდის. ერგან ხედავს, ერ კაცი და ერ ღეკაცრ. ერ თახტაზე წოწან ორნიმ. ის ამბოვს, გოროც მო, ის ამბოვს გოროც მო! თახტევი პირევეშიაც ჰალა ადგილ არის. ამბოვს: აში ჰა ჩედთა თქონ? — ამბოვს, — ერ თახტაზე ორ ინსან ხართ, ჰალა პატაღც გოროც მოა, ამბოვთ, ამა, ადგილევიც ღვას, ჰათარია ეს თქონ ემაგ?

ამბოვს: ექა წანასულ ბევრ ქნილ, მანასულ — არ. ჰახანც დაბრუნ-ღებ, მოხვალ, ამაშინ გეტყუ, ჰაბეთა.

ბევრ მივ, ცოტაა მივ — კედემ ერ ღიდ გზაა მივ. ერგან ხედავს, ერ კამეჩი ტყავზე ორ კაც-ღეკაც წოწან, კაცი და ღეკაც — ორ წოწან. ის ამბოვს: იქითყენ დაწვე! ის ამბოვს: იქიტყენ დაწვე! — ერ კამეჩის ტყავზე ვერ ეტევიან ესენ. იქ თახტაზე ეტეონენ ორ, ექ კამეჩი ტყავზე ვერ ეტევიან.

ამბოვს: ადში ადსა თქონ თავზე მანასულ? ერთმეთს ჰაბე ეჩხუბევი-თა? შენ ამბოვ, იგრ ღეწევ, ის ამბოვს იგრ ღეწევ! ჰემან ვერ ეტევითა ვერ კამეჩის ტყავზეა?

ამბოვს: შენ საქმე არა, — ამბოვს. — შენ წაა! ექაა წანასულ ბევრ ქნილ, მანასულ ცოტაა ქნილ. მოსლაშ სათქმუართ ჰაბეთა. ერ ადღევს გადაა, მივ. ბევრ მივ, ცოტაა მივ — ხედავს ერგან აჟლი საბელ, ქენ-ღირ, კოროც ამბავს — ვერ ამბავს. საბლი კოროც დადმბევა? — არ დადმბევი! ჰა ამბავს, ვერ ამბავს.

ამბოვს: ადში ადსა ე შენ თავბე, საბლი კოროც დადმბევა?

ამბოვს: ექაა წანასულ ბევრ ქნილ, მანასულ — არ. მოსლაში, — ამბოვს: გეტყუ შენ, ჰაბე ემ ღლეში ვარა მე.

აღღევს, მივ. მივ, ერგან ხედავს, ღელამიწა ადგილ. წასლასუქან ხე-დავს, ერღენა ქალი, საცერ აჟლი ველში, საცერით მიდის წყალ ავსევს, მოდის აქათყენ — თავღევ. კედემ მივ, ავსევს, მოა — თავღევ.

ამბოვს: ადში ეს ჰადსა, — ამბოვს, — საცერი(თ) წყალ წალევა იქ-ნევა?

ამბოვს: ექაა წანასულ ბევრ ქნილ, მანასულ — ცოტაა, ჰახანც მო-ხოლ, — ამბოვს, — ამაშინ გეტყუ, ჰაბეთა? ჰაბე ემაგა?

აღღევს გადაა, მივ. ბევრ მივ, ცოტაა მივ — ერ ღროზე ე გადაა მიადწევს თავი ემეს, ჟანამი კარევს, საიქიო კარევზე მიადწევს. ხედავს, კარ იგულევ — ისხნევ, იგულევ — ისხნევ. ჰემაგ თმაშოვს კარევ. იგულევ — ისხნევ, იგულევ — ისხნევ. ამ გასხნაშ თუ შახოლ — შახოლ,

თუ ვერ შეხვალ — კარქო მეეტან, მთავრობელი.

ე გადაე ყოლაფთი მივ, ნაგახტან ამ გასხნაში თავეთავ ჟსრჟს შიგ, ჟსრჟს შიგ, სალაფათში გაღის. ხედავს, ჰაე იმ დუნჟანს ერაქთონ ჟიან, ჰამენ-ლევენ, ეტარევიან, ქეფოვენ. ე დუნჟაზე გავდა იქ, იმ დუნჟანს და ისერ დუნჟა, მოკლომასჟკან ნაქნარ დუნჟაღს ის.

აი, დედამიწი ხალღ! აქ იკითხავს, ამბოვს: ხემწიფეღ დეღაღ საღა? აჩრნევენ, ამბოვენ: ლუგემ სახში არის. მიღის ლამაზა ხემწიფეღ დეღას-თან. ჰმაღ ექცევ, გომოღს. ამბოვს: შენ შულმა გამამზეაღნა, ჩემ დეღაღ ბეჟედ მადტანივ. თუ არ მადტანივ, შენ კისერს მთაქრუარავ.

დეღაღ ამბოვს: მთაგ რამ უთხრო, ჩემ შულთავ ექ მონაქლომ ად-გიღში მე არ მისრნეღსავ. ამბოვს, — ადღ, ბაღა, ე ბეჟედ, ერ მჟჟაც ფრტ ახღეღს ამ გაღას. ამბოვს: ე ბეჟედ წადღ, თქჟ: ე შენ დეღა ბე-ჟედ, ზედ მთაგდ, თქჟ, კურდღელ იქენ! ე ფრტი ზედ უკანი გაღაჟარ, თქჟ, ზადღეღ იქენ, თუღეღ! აიმაგ გაღღიღან, წაღღღ ჰეგ ხემწიფეღ თავ. ლამაზა ე ფრტსაც ააქს, ბეჟედსაც ააქს. ბრუნღეღ, მოღის. მოსღაში კარ ლამაზა უშომს გამაასღელღა. გმოღის, მოღის.

წყალ წანღღეღთან მოღს, დაბრუნეღაში, უკან. ეხღა ამბოვს: აი, და-ვბრუნღ, მევეღ, წადღან არ მითხარ, ეხღა მითხარ, ჰა ზულღღში ხარა ე შენ, საცერი(თ) წყალ ზიღავ? მეავ, ჰახანც ჩემგნი დღღღრჟანეღ მეტყოდ-ნენავ, ერ კრუღჟა წყალ მადღ დაღღევეღა, არ მივაქღიღავ. წყალ წადღეღა არ ვიცოღიღავ, არ უჟერეღეღიღავ წყალ წადღევეღა. აიმაზეღაც ე ზულღღში ვარავ, წყალ საცერი(თ) მახიღინეღევენავ.

აგღეღს, მოღს. მოღის, მოღის წოღრა ტყავზე დანაწოღთან. დეკაც-კაც, ტყავზე ნაწოღთან მოღის. ხედავს, ამბოვს: აი, დავბრუნღ, მევეღ. ეხღა მითხარით, თქრნ ექ ჰა ზულღღში ჰაბე ხართა ჰემაგ?

ამბოღს: იცი, ჰადღსა? ჩონ, — ამბოვს, — ცოცხალ დროზეღც ერთმე-თითავ არ გჟჟეღარდა, ერთმეღთან წაკინი-ჰაკინი ცოცხლოღღით, ექაც ემ ზულღღში ვართ. ემაგ გაბრღღეღართ.

აგღეღს, მივ. წოღრა იმ თახტაზე დანაწოღღეღთან. ამბოვენ, ჰათარი-ა? — აი, დავბრუნღ, მევეღ, ეხღა მითხარით თქრნ, ეს ემაგ ჰაბეღთა?

ამბოვს: იცი, ჰაბეღთა? ჩონ ცოცხალ დროზეღც, იქ ქნაშიაღც, იმ დუნჟაში ქნაშიაღც, — ამბოვს, — ერთმეღთან ტკბიღა(ღ) გზას მივეღღო-ღღით, — ამბოვს, — ერთმეღთი სიყვარული გოქონღა, ამბოვს, კარგა გზას მივეღღოღღით. ექაც ჰემაგ ვართ, — ამბოვს. ამ დუნჟაშიღც ჰემაგ ვართ.

ჰეჩრამ აქა აგღეღს გაღაღ, მივ. ბევერ მივ, ცოტაღ მივ — კრკცხეღ დანამზავთან მივ. ამბოვს, ეხღა მითხარ, აი, მე მევეღ. ე კრკცხეღ ჰაბე საბღი(თ) ამბავა? ჰაბე ზულღღში ხარა?

— ჩემ პატრა დროზე, — ამბოვს, — მე ბევერ კრკცხეღ მამიღარი, —

ამბოვს, — მოზობლევის, რამის ბუდეფთი. ამაზეაც, — ამბოვს, — ეხლა ემ ზულუმშ ჩავგლიაყ ჩემთავ. კორცხი ქურდ რუმ ვარი, — ამბოვს, — ეხლა კორცხ საბლი მამბევეინევევ. ამაზე ჰემ დღეში ვარ.

აგდევს, მოდს ექაფთ. წოროა მოდის, მოდის სუქან ვართან. ვარო, — ამბოვს, — აი, მევეელი?! ეხლა მითხარ: შენ, ჰემ ჩეილალში წყალ არ, ბალახ არ, ჰაბე სუქან ხარა?

— წალანავ ჩემ პატრონივ ურემშ შამბაშიავ უღელ ასწევითავ, მივდიოდი, ქეფლა ვაზრონდი შიგავ, უქერევედი პატრონსავ. აიმაზეაც ჰემავ სუქან ვარ ეხლავ.

მივ ეხლა ი მეორე ვართან, ჰემენიც ბალახში, კავ წყალთან არის, ამა ქლედს, კდრვ. ამბოვს: აფში, ეხლა დავბრუნდ, მრველ, მითხარ, ჰაბა ეხლა შენ ემ დღეში ჰაბე ხარა, ჰემავ? ემ ბალახ წინ, ემ ფონქას წინ, ემ კავ წყალს წინ?

ამბოვს: წალან ჩემ პატრონ ურემი, უღელ შამბელ დროზე, — ამბოვს, — ქეფლა ავაქონდი, მირხორწეოდი, აი, ზულუმში(თ) მიქერდაყ, — ამბოვს, — ეხლაც ექ ემ ზულუმში ჩავგლიაყ ჩემთავ. ჰემაზე ქლედ ვარ.

ჰეჩრამ აფქაფთი აგდევს, გომოდის, მოდის. მოდის წოროა სახში.

ჟერ ჰალა, ხემწიფესთან არ მივ. მოდის ლამაზა ამ კარევეზე, თავი დეკაც მინაცემ ბეჰედს აგდევს კარევეთანი, ვმაფ იგვეს დეკაც, კედე კარევე უღვეს თუარ, არ აღევედა კარევეს. შადის, ხედავს, ჰა! დეკაც წალანდელ სილამაზე დაჰკარგი, აქთონ უტირნი, აქთონ ზულუმ გაუჰწევი, დეკაც სილამაზედ დაჰკარგი.

ამბოვს: მოვწივი — დეკაც ებნევ. ამბოვს: მოვწივ.

ამბოვს: ეხლა დილაზე წალ ფაჰასთან, ჰემავ ჰათარაც დაუალევი შენზე, ამაგ ქენ!

ლამაზა გადაფ მივ, დილაზე წოროა ხემწიფეფ სახში. ხემწიფე, — ამბოვს: ე ბეჰედ, შენ დედაფ ბეჰედრი, ეგ აგდევს ზედ, აფლ, ამბოვს: ყურდღელ გადაფქივ, ყურდღელა! უკანი ფრტ აყრის ზედ, ამბოვს, ესენი თულეე იქენ!

აი, ყურდღელ მირხორწევე, უკანი თულეე კამპა-კამპა-კამპ-კამპ, უღდევიან, ამა ლამაზა იქერენ, აი თულეე გლეჟენ — ჰამენ.

ხემწიფე საქმე წაუდა, ე გადაფ ჩეე იმ ხემწიფე ადგილზე, ბითიმი დიდ კეჰთეე ე გადაფ. ისენ იქ დარჩენენ, მე ეექ. გზაზე მოვაქონდი ერ სამდენა ვაშლ, ერთ ჳიდი გგდმოსლაშ ჩამივარდა, ერთ ჳიბე გაცრეტულ ყოფილ, იქი(თ) ჩომოვარნილ, მეორეც შენზე მოვჰტანავდი, ისიც პატრა ყმაწულ დამიხტო გზაზე, იმა მივც. ისენ იქ დარჩენენ, მე — ექ!

ხემწიფე ცხენეც ნაყურ კაც კეშთევ, ალაზნი პირზე ცხენეც ყურავს ყოფილ. ამი ერ ცხენ, დელალ ცხენ დაძვევ კუტ. მაძ ცხენ დაძვევ კუტ, პატრა. ფეხზე აღგომაში დათამაშდევ, ჩავარდევ წყალში. ეს ნაყურ ჩობან, ცხენეც ნაყურ კაც, უის პირში, თამაშა ექცევ. გადა, ხედავს, ამ ალაზნი შიგაფთი ვილაცამ გამაძყონა კუტ, გაღმაგდა ზედთ, ხმელეთზე. პატა გორც მივ, ჟდევ. ამბოვს: კიდეშ ეს გააფხლაკუნელი, კიდეშ ჩაავარდნელი, ნოხო, ეგ მინა ემი გამნაყონ? მინა ჰემან შიგ ე კაც რუმ ჰე კუტ აგდევს, — ამბოვს, — ერ ხემწიფეს, — ამბოვს, — ექ ორას-სამას ცხენ აქ, ერთ ნუ იქნეს, — ამბოვს, — მერე რაძ საქნელი მაძ?! ჰეჩრამ. მივ, პატა გორც ღვევ, ერცხოვ ვარდევის წყალში. მიჰყონავს კედემ ერ ინსან, ესრუშ ზედთ ხმელეთზე, იკარგევის აძქა. ლაფ გორც მივ, ღვევ, ამბოვს: კიდეშ ჩაავარდნელი, გარაქ ეხლა დოძქირო, ნოხოთ, ე კაც მინა?

კედემ კუტ ტრიალოვს, თმაშოვს აგრ-იგრ, ვარდევ წყალში. გომოყონა-გოდმოდგდევაში კლავი(თ) იქერავს კაც. ამბოვს: დედექ, ალ! — ამბოვს, — შენ მინ ხარა? — ამბოვს, — ფაჰჩაძს ძმაძ ხარა? ბიზაძ ხარა? შუღ ხარა? ჰაძ ხარა? — ამბოვს. ცხენ ნაყურ მე ვარ. ორას ცხენში, — ამბოვს, — ერთ ნუ იქნეს, — ამბოვს, — ჰაძ საქნელია?

ამბოვს: მაგე რამ არა! მე, — ამბოვს, — ეშ ხემწიფედს იხტიარ-დევლათი დანაცავ ვარ. მა ჩემ ყისმათ სადავ? ყისმათ ვარავ, გაფგი? დანაცავ ვარავ!

ეხლა ე ჩობან ჰეითხავსა ამას, ამბოვს: ჩემ ყისმათ სადა მა? ამბოვს, ოვ, ულუბაში თაეზე მუხა ქრ წევს, ზინავ.

აიქა ლამაზა ცხენეც იყრის, მოჰყონავს წოროა ხემწიფეს აბარეცს, ამბოვს: ე შენ ცხენეც, მე შენზე ნრქარ რამ აღარ ვარ დაა. აღარ მუშოვ, აღარ მინდ შენ ჰეჩრამიცი. ცხენეც ჩაძბარ, შენ ყისმათ არ ზინავ, ამღგარ, ეტარეც, შენ დევლათს იცავს, ჩემ ყისმათ კი იქ მუხაქრ ზინავ. მე გარაქ უშ ჩემ ყისმათ გამალრუხეველა წავდე.

ღვევ, იზრრუ. იზრრუ, მივ, წოროე შინ. შინაც ერ დედაძ ჰქონი. სხო ჰეჩმინამ არ ჰქონი. ე დედას ებნევის, ამბოვს: ცოტა პურ ჩამიდევ, ზედაც ჩოფუზ ჰქონი, ნაბად. ამბოვს: პურ ჩამიდევ ტლარში (ტლარიცი, წლან ქეჩი ტყავი აქეთევენენ, თხაძ ტყავით გუდა აქეთევენენ), გუდაში ჩამიდევ, — ამბოვს, — პურ, მივდივარ.

ამ გუდას აიკიდეც ველში ერ ჟოხიცი, გა, მივ. ტომაციცი აწლი. ბევრ მივ, ცოტაძ მივ, ხედავს ერ მინდორში ხემწიფე გომოყონი ჯარ პრაქტიკაზედა. ერ სალდათ ამბოვს: ნეზაძ მემეც, ამბოვს, — ხემწიფეო, ამბოვს, — აი, ჩოფუზიან ინსან მოღის, რსროენო, მოვანვედრო? ნოხო

ვახედრევა?

ამბოვს: აარ!. არ იქნევ სროვნა! — ამბოვს, — წადთ, მამიყონით ადს, ნოხო მინა ჰეგ! ხემწიფეც ახალგაზდა გადად, ახალგაზდად ყოფილ. მოჰყონავს, ამბოვს სა მიდლი? სადთი მოდი? მინ ხარა? ელაპარიკევის, ამბოვს: ემაგ-ემაგ, ხემწიფე ცხენეე ყუროვდი — როგორც წადან ვილაპარიკ, ამ ფორმადთ ებნეე ემაგ, — წყალ... ჩავარდა წყალშ კჷც, გამა-აგდა, ჩავაგდ — გამააგდა, მესამეეე დოჰირ, ჰუთხარ-მეთქი: ეს ჰა ჩედი შენ? მინ ხარა? თქო: მე ფაჰჩაჰად ყისმათ ვარ, მაჰ დეველათ ვიცავ მე, იხტიარს ვიცავ. მეც ეხლა: ჩემ ყისმათ-მეთქი მა სადაა? თქო: აივ, ულუ-ბაში თავზე მუხი კჷრ ზინავ. მე მივდ ჩემ ყისმათ გამალუზრველა.

ე ხემწიფე ლამაზა ამას კარგა აქმევენეს, ალენენეს, პატა ბურსაც უდრეს, ამბოვს, იცი, რაჰსა?

ამბოვს: ვერ.

ამბოვს, წად, შენ ყისმათ თუ დაინახ, გამალუზ! მოჰკითხ, თქუ: ემ ადგილშ შენ მინდორშ, — ამბოვს, — ემაგ ხემწიფე ეყო, ჟარ სხნიდა, პრაქტიკა ატარევედა ჟარ ემეშ. აჰს, — ამბოვს, — მე რაჰც კომ, რაჰც ლეე, ყბაში გემოჰ არ მაქ, ჰადგნითა? ჰეგ გაჰგ, — ამბოვს. ამბოვს: კაჰ.

ჰეჩრაამ. ეს აგდევს, მივ. ააქს თავიბე ტალარსაც, გადის, მივ ჩობან. მივ. ბევრ მივ, ცოტაჰ მივ, ხედავს ერგან, კაკალრ. კაკალი დრთიანი ორდენა გუთან შაჰმბაჰყ, ვნონ, მიწა არ შავდევ, უკანაჰ ცივ ადგილზე, ვერ ვნონ, რაქთონ ვნონ — ვერ ვნონ ესენ.

ამათთან მივ. სალამ-გამარჰოვა, რამ ექცევის, ამბოვს: ჰა ჩედათ, ჰოგო ხართა, ჰაჰსა ე თქონ თავბე მინასულ, ე მიწა მილლავთ, უკანაჰ ცივ, ჰაბეთა ეგ?

ამბოვს: ვერ ტუცით ჩონც, ემაგ ე ღლეში ვართ. არ ივნრე ე მიწა. ამბოვს: სა მიდი შენ?

ამბოვს: ჩემ ყისმათ გამალუზრველა მივდ.

სანალლა, — ამბოვს, — მოჰკითხ ალა, ამ ყისმათს, ექ ჩონ რა ქნოთა, რუმ ე მიწა მოვწნოთ? ამბოვს: ბაშუსტა. გადის, მივ. ააქს თავ, მივ. ბევრ მივ, ცოტაჰ მივ — ერგან ხედავს ბრულში ერ ყუთურთან ჟანავარ არის. ლაფ ყუთურ დაჰყარი დაა. ზლივ, ა ბრულში დგას აჰქ. გამარჰოვა ექცევ ჟანავარს, — ამბოვს, — ჰა ჩიდი, — ამბოვს, — ჰემან?

ამბოვს, ემა, გადა, ყოთურ დამყარი. ჰესადამ ველარ მივდ, თოლევი-თაც ველარ ხრდავ აბური. ამბოვს: შენ სა მიდ? ამბოვს: ფულანგან მივდ მე, ჩემ ყისმათ გამალუზრლა.

ამბოვს: ყისმათ გამოლუზრეაში მოჰკითხ, — ამბოვს, — ჩემ ყისმათს, — ეს ამბოვს, — ვალლა, მოჰკითხ ყისმათს, ნოხო, ჩემ ყუთურ ჰადგნი კა იქნევა?

ამბოვს: ბაშუსტა! დაა, მივ. მივ, მივ, ერ დროზე უწევს უღუბაში თავზე, თის წორზე, ხედავს, აი მუხაქო გაგზელეულ წევს კაც. ააქს, ტომაც დააკროლ დროზე დგევ. ამბოვს, დედექ, არ დამკრო!

ამბოვს: ნაჟაბ გზინავს შენ, ჩემ ყისმათ ხარ?! ხალხ ყისმათ ეტარევ, იმათ დევლათ იცავს, შენ მოსულ, გზინავ!

ამბოვს: მე შენ ყისმათ ვარ, მართალი, მეზინა. ახლა ამდგარვარ, ამბოვს, — შენ ქედლაა, მადჯმარ ჰაა! შენ თავ მადჯმარ. მე ყისმათ ვარ, ავდექ, ამა, შენ თავ მადჯმარ ეხლა!

ამბოვს: კაა! ამბოვს, — დემაგ-დემაგ, მე ჟანავარ დამიხთო. ჰემაგ ყოთურ დაჰყროდა. მე მითხრა რუმ ე ჩემ ყუთურ ჰადთი კა იქნევა?

იმა უთხარ, თქუ სემა ინსნი ჯორც თუ ჰამა, კა საქნელი.

— მეორე, — ამბოვს, — ემაგ კაკალ ეყო. დორთიანი ემე ეყო. ჰნავდნენ ორნიმ გუთნით. მიწა არ იქნეოდა, ჰათარ კა იქნევა?

ამბოვს: წა აქ. მათანევე ლაპოტკაა, ქლუნგ. ამ კაკლი ზე ომოსლი თარაფში კაკლი ზირზე დიდ თიან ყიზილ არის დამარხულ. მოთხრან, ა ყიზილ შენ მოგვან, ა მიწა თავისთავებ მანწროლი. გაიგი? — ამბოვს — გოაგ.

ამბოვს: ფულანგან ხემწიფე ეყო, ფაჰა. თავი ჟარს წრთნუდა, — ამბოვს. ადს ამბოვდა, რომ რადე კომ, ყბაში გემო არ მაქ, ჰადთი კაა იქნევისა რომ ყბაში გემოა მექონასავ?

იცი რადსავ? წაა ლამაზა, მალვი ადს წაიყონ ერ სახში, მალვი უთხარ, სხოსთან არ. თქუ: შენ დედაა დაბადევაში ქალ დაბადეუხარ, დედ-მამას უთქომ — გადადს. ეხლა ოც წლის ათიეულ, ამა, ქალი. მაგა უნდ გათხუვაა. გათხუვევაშით უკან ყბაში გემოა საქნი, ნაჰამ რამის, თუარ — არ!

— კადსა, — ამბოვს, — კაა. აექ აგდევს, მივ. მივ წოროა მა ხემწიფესთან. ხემწიფეს ებნევე: იცი რადსა, ამბოვს?

ამბოვს: ვერ!.

ამბოვს: მოდ ექ, ცალკ სათქმუარ შენზე. შაჰყონავს ცალკ ოთანში, ამბოვს: იცი, რადსა?

ამბოვს: ვერ!

— დედათ დაბადებაშ, — ამბოვს, — შენ დაბადეუხარ ქალ. დედ-მამას უთქომე, უმ გადადს. გადი ტამსმოზში ხარ, გადად ფორმადთი ეტარევ, ხემწიფანლოვ შენ ჟარსაც, ხემწიფესაც, სახემწიფოსაც. შენ თუ გაჰთხოვდი — ყისმათმავ ჰემაგ მითხრავ — ყბაში გემოა საქნი, თუარ — არავ.

— ეხლა იცი, ჰასა, — ფაჰამ უთხრა იმას, ჩობანს, — ეს არაენი იცისავ, ჰეჩმინამ არ იცისავ. ეს საქმეს მარტო შენ იცივ, ერთიც — მე. მოდ, გომოდყოლოთ ტანსაცმელივ, ჩემ ტანსაცმელ შენ ჩაგაცოავ, მე ქალი ტანსაცმელ ჩოტუცავ, მითამდა ფაჰაა ქორწილ ჩედს. ლამაზა

ქორწილ ქნოთ, ერთა ვიცხოვროთ. ე ხემწიფე, ე დევლათ, იხტიარ, ბითიმ შენზე იქნესავ, შენ ჩემ ქმარ იქენივ.

თქო: აარ, — თქო, — არავ! მეავ ყისმათ გამილტუზევი, ყისმათ ამდგარ, თქუავ, შენ დევლათ ჰაში მექირევ? ჰა შეეხრწა ქალ, ჰა შეეხრწა — არ დატყერა ამ ჩობანმა, დააგდა, წაჰდავ. წავდა ამ გუთან დანალევთან.

თქუავ: მაფლით ლაფოტკა, ქლუნგ! მაალევინა, თქო: ექ მოთხარით, კაკალი ზირზე! მოთხრეს, გომოვდა ერ დიდ თიან ყიზილ. თქუავ, აღ, წალ! ჰა, თქუავ: ჩემ ყისმათ ამდგარ, მე ჰაში მექირევ შენ ყიზილ?

დაანება ყიზილსაც თავ, წავდავ ეხლა ჟანავართან. ჟანავრსა(ც) უთხრა, თქუავ: ვალა, ყისმათმა თქოავ, სემა ინსნი ჯორც თუ ჰამა კად საქნელი. პატა ადგილ მივ, ყისმათ უგდევს, ამბოვს, ჰემიგნი სემა ინსან აღარა. იქ ხემწიფოვად დაანება თავ, არ აფლა, ხემწიფოვად არ აღა, იმ ქალთან არ ემედ ქნა, აქაც ოქრო არ აღა, ერ დიდთიან, თქუავ ემიგნი სემა არ არის. დედექ, თქუავ, მააკითხელ ლამ მაქ! დადგავ, წაჰდავ, შაახტა, დაგლიჟა კაცითავ, ჟანავრ გამთელდა, გავ, წავდავ. ისენ იქ დაჰჩენ, მენ და შენც — ექ.

61. კედემ ყისმათი ნალილ

კედემ ტუტყუ მე ყისმათზე. აი, ყისმათ, ბედზე ვუტყუ. ერ კაც ყოფილ, ერთი — დეკაც. შინ ჰყონიავ ბავშ. თორმეტ წლი ქალ. დაჰყრი თურმე ფერად. ბითოვ ფერას ოჟლი ყოფილ. ტან ბითავ აჟლი ფერად. სულ მოდის დაა ვედარ დგევიან შინ. თორმეტ წლი ქალარ. იმ დროზეაც ლოყმან ჰაქიმ ყოფილ. კად დიდ ჰაქიმ ყოფილ, მანაკდომს აცოცხლებს ყოფილ, ამგე ჰაქიმ. ლოყმან ჰაქიმთანაც აყყონიავ, მოყყონიავ, უთქომ, მე ვერ გავამთელევ მაგას. იზულევულ ხდევთან, მაჟბურ კეჰთევიან ესენ, დედადჟ-ჰამადჟ, მიჰყონენ ამ ქალს, სასაფლაოში აგდევენ.

ე ქალიც, ხედავს, თორმეტ წლი ქალარ, ქალ თავში კკო აქ. ამა, მერე რა, ფერა-ფარად დეყყარას, სულ მოჟდეს, თავში ვარდევის, რუმ დედ-ჰამამ გამიმეტა, გადამაგდეს, სამარეშ წამიყონეს, სამაროვანშ ჩამმაგდეს. ამბოვს, ექ ერგან შოვაფარო თავ, დავჩე დაა.

მოვჰკდრვ — დავჰჩევ, დავჰჩევ-ჰოვჰკდრვი — ერთ იქნევ. ჩემზე თაფაუთ აღარა დაა. ხედავს, ერ სამარეჟ რალაცას მოვთხარი, ჩასულ შიგ. ჯრწლ არის სამარეჟ, ახალ სამარეშ. ლამაზა შადის შიგ ე ქალ, ზარვ შიგ, სამარეშ. ზარვ, ხედავს, ერ ოლუს დაა, აქ. ხედავს, ქალი ოლუს, ქალი ისიც. აიქ გორდზე წოვ. ხედავს, ერდენა გრლ მოვდა, შაჰმარ გრლ. შომოვდა შიგ. თქო: ჰა იქნა, ახლა გრლ დამკმენავს, ექავ მოვჰკდრვ დაა. კარშ არ დავჰჩევ.

ქალს არ შაპხედა ჰეჩბეთ გოლმაჲ. წაედა, მანაკდომ ოლუს ქეღლაჲ აჰქდა, ყათალ გაჯრუტა გოლმა, რაც ტუნ აქონდა ამ ქალ ემეში, ქეღლაში, ტუნ ჰამა, უჟანაყ არწყივა შიგ მწვანე ზაარივი რამ. გოლ გომოვდა, გაავ, წაედა.

ქალმა თქო: ემამ მე არ დამკმინა, ემამ რამ არ მიყო, ჰემან ზაარ არწყივა, შხამი ჰეგ, ჰეგ ქომო, მაგი დედა ვატირ, ექავ მოჰკდრ, ჟანამ!

ქალ ააქს ამ გოლ ანარწყევს, ამ ქეღლაჲ შიგათი, გოლუ ქეღლა შიგათი, კდრის, ჰამს. ჰამს, ააქ, წოვ. ერ დროზე ილუბევს, ხედავს, ჰამ, ბითავა გამთელეულ. არც ფერაჲ, არც დენარალ. საღსალამათი ქალ, ახალ ემესალი, დანაბადევით. ლამაზა გომოდს ამ ჯრკლიშიგათი. გომოდს, ხედავს, დილლაჲს. გომოსლითავ თავი თოლ წინ ხედავს ერ ბერ, საჰყალიან კაც დაუდგა წინ.

პაპო, — ამბოვს, — სოფლი გზაჲ სადთყენა, დამასწავლოავ?

ამბოვს: შულო, აიმაგ წახოლ, ექ სოფელი.

— მა, პაპა, შენ სადთი მოდივ?

— მე ფულანგან ოყავივ (თავი მამაჲ და თავი დედაჲ სახელს ამბოვს). წუხელი, ამლამ მაგათ გაუჩნდაყავ ერ გადაჲ. ბიქ გაუჩნდაყავ, გადაჲ. იმი ყისმათ დააწერელა წასლოყავივ, იმი ბედ დააწერელავ.

— მა რაჲ დაჰწერივ, მითხაროავ? გეტყუავ, ამა სხოგან თუ ყბი ოგმივიდავ, ამაშინამ მაკდომეხარავ, — ქალს ებნევ ბერკაც. ამბოვს: გააზღელი გადაჲ, უმაღლეს დაამთავრეველი, ქორწილ საქნელი, ქორწილი დღე მარაქაში ჟანაყარ მასლი, დააგლეველი გაღითავ. აჲს ამბოვს — თოლ ქრმაჲ ქრევ. ა საჰყალიან კაც აღარა დაა, ჰეჩბეთ ველარ ხედავს. აჲს თქო, აჲქავ გაქრა.

ეხლა თორმეტ წლი ქალი, კაცო, ესმის, რაჲ თქო, ჰათარ თქო, იცის დაა. ამბოვს: ჰა, ჩემზე ზმაჲ ქნილ, ზმაჲ დაბადეულ.

ლამაზა, ჰევაშ ამ გზასუკან მივ წოორა სოფელში. ჰეე, ხედენ, კაცო, ფულანქეს, ქალ გედევგდა, აი ქალ მოდის, მოდის იმათა ახარევენ, კედემ იქ ბატაჲ გახარეულან, გადაჲ გაჰჩენიყ, ესიც, ქალიც დაბრუნდა, მოუდა. ეე, აქ დიდ სიხარულ კეჰტევის.

ეხლა კითხავს მამაჲ, ამბოვს, დედაჲ, მამაჲ კითხენ, ამბოვს: ბელა ჰათარ იქენი? ჰათარ კა იქენი? ამბოვს: აიმაგ-აიმაგ. სამარეშ ჩეველ, შიგ გოლ მოვდა, არ დამკმინა. შიგ ერ ქალი სამარე ეყო. ქალი, ემე გაჯრუტა, ქეღლაჲ, ტუნ ჰამა, შიგ არწყივა ზაჲრ, დააგდა, წაუდა. მე აი ზაჲრ შქომ, დავჰწევ, გომოდლუზ ერ დროზე, ხრდავ — ბითავ კაჲ ვარ.

ლოყმან აქიმს უთხრესავ, თქსრაჲ: შენ ვერ განამთელევ ქალ გამთელეულ მოსულ. ჰათარ მოსულ ეს, ჰათარ ქნილა, მა? აი, ბლავ, — თქუავ, — იმას უთხრა ლოყმან. ჰაქიმმა, განა არ შემეზლო გემემთელე-

საე? მე სადთი მეპოვნასავ თორმეტ წლი ქალის ტუნნი? სადთი მეპოვნა-
სავ შაჰმარ გრლიე? იმიბე მექმევენასავ, იმიბე ემეერწყვიენასავ, ის მექმევე-
ნას იმ ქალიბეავ, გემემთელასავ. ჰეგიც მე ვერ ვათავნ, ამაზე თქუ, მე
ვერ ვიქავ!

მოჰკითხეს კედე ქალს, თქო ჰემაგ წოროი. დაამტკიცეს, რომ ლოყ-
მან აქიმს ესმოდავ.

ჰეჩრამ. ემ ქალმა ლამაზა მააყოლა თავი ახალგაზდოვითავ თოფზე
დაჩრვად. იცის დაა, ბოლო გადიბე რად საქნელი. ქალ გათხოვდა, კაც-
თან წაუდა, ქორწილ იქნა ქალიბე, ამა, კარგა თოფ სროვნად დეესწავ-
ლავ, კად მენადირე იქნა ქალივ — თოფ ნასროვნ.

ე გადადც კა იქნავ, გაძბდავ, წაუდავ, უშკოლევ. უშკოლ დაამთავ-
რავ. ერ დროზეავ ქორწილ საქნელ იქნავ. მააყოლეს ქორწილივ, გადიბე
ზალ მაფყონესავ, ქორწილი მარაქად გააწყობსავ. სუფრაზე დაქდომამი
ხალხ შიპროვს, თმაშოვსავ, ქეფუ დრო ატარევენავ. ემას კიავ გადი
დორთიანი ტრიალოვს თოფი ველშიავ.

ერ დროზეავ, მარაქად შუა დროვეზეავ მამული ბარუთი გუდმოხტა
ე ჟანავარივ. დაატანა, ამ გადაზე მოსლაში ესროვნა, მოკლა ჟანავარივ
ქალმა. გადთრივა ჟანავარივ ქალმა, მამულში დამარხავ. მოთხრა ორ-
მოფ, დამარხა, ყათარიც, თოფიც დადო პირში. მააყოლა შიპროვად,
თმაშოვად, დროვ გატარევა.

ეს გაატარეს. მეორე-მესამე დღე გაუქირა ქალს. ქალს გადამ გაუ-
ქირა, თავი ზმამ: თქუავ, შენ რა იცოდია, ჟანავარ მაასლი, მააკლუარ,
კედე მე ველევ ააშლი, საშიპრუარ? ჰად სირია ეს, გარაქ მითხრო მეავ!

თქუავ: ზმაო, თუ ჩემ მოკდომად გინდ, მაგა ნუ მკითხავ მე. მაგა
ვერ გეტყუ შენ.

— აარ, — თქო, — თუ არ მებნევ, ჩემ თავს ვიკლავ მე.

ქალ მაქებურ იქნავ დაა. ჰა უმ ქნას ეხლა? თავი თავ... ჩემ თავ
ვიკლავ თქმაში, ზმადთავ მოკლა არ უნდ დაა. და გაუწყდა ჩარად, ზმას
უთხრა, თქო: ადამაგ-ადამაგ. შენ ყისმათ თქო, რო ჟანავარი, ამ დიდ
ქორწილი დღე, ჟანავარ დააგლეჟელი, შიქმელი გადითავ, შენ ზმითავ,
ჰე ყისმათ დამიწერი.

ამი თქმად და ერთ იქნავ, თქუავ: მაგი ჟანავარ დედა ვატირ მე,
ამათხრევეარ, ორმოფთი, დააწრვარავ, ნაცრა(დ) გადავაქცევეარავ! მააყო-
ლა, მოთხრა, ორმოფთი გამაფყონა ჟანავარ, გომოყონაში ჰათარ იქნა,
ჟანავრის ფეყი ქვილ თავი ფეყზე ჩუვარდა, გაფხნიქავ. ამი მაფჟამლა,
მოკდო კაც. ისენ იქ დაჰჩნენ, ჩონ — ექ.

62. კედემ ყისმათს ვუტყუ (ნალილ)

კედემ ყისმათს ვუტყუ, ერ ნალილს. ნალილივითა, ყისმათი ეს. ერ კაც კეშთევ, დეკაც, ბევრი ყმაწულეე ქონი. ფალირა ცხოვროვს ყოფილ. ე კაც შარ დლე მივ, თადთი ერ აკილევა შიშა მაქს ყოფილ. თავიან სოფელში მილდონერ ყოფილ ხაზაინ, იმას აზლევს ყოფილ, ერ ოც კაბეკ, შა ვიცი, ხუთმეტ კაბეკ. ფულ ააქს ყოფილ, ამით რალაცა ყიდლოვს, აცხოვრევს ყოფილ ბავშვ... ყმაწულევს.

წინ მოდის ყოფილ პრაზდნიკ. რალაცა ძველ დლეოვად. ახლა დეკაცს ებნებ, ამბოვს: შენც მალა, ორნიმ ერთა წაუდეთ. ერ შალაქ მე მოდტანო, ეს გავჰყიდოთ, ყმაწულეებე პურ რამ უყიდით, შიქმელა, — ერ შალაქ კი შენ. დავაგრუოთ ფულ, ჩონც ხალხი ფორმადთი პრაზდნიკში პრაზდნიკ გავაკეთოთ, პატა ვიქეიფევთ აიმაშინ, ბავშვესა(ც) ოქეიფევთ. ამბოვს; კად.

კაცი და დეკაც დგვიან, ღამეელა მიდიან. მიდიან თასთან გააწევენელა, დაუშვათ, ექათი მიდის აზნაურ ფორმადთი ადგილში, აიქ თი ზირზე ედევთან. ამბოვს: დავედეთ, მოისრნოთ შალაქი. ამ მოსრნრვა(დ) დანაქლომ ადგილში ე კაც სიზმარში მივ. ეზინევ, სიზმარ ხედავს. ხედავს, დედამიწა ე მოსულ, ამაგ გორც დგას. მასკოლაევ არის დიდ, პატარა. ის — იმიგნი დიდ, ის — იმიგნი პატარად, წინაც აღსაჰყავლევ კაც დგევ, თეთრ კაც, აღსაჰყალ. ხედავს, კაც არის. ჰკითხავს, ამბოვს: ე მასკოლად შაბე დიდ-წრულია?

ამბოვს: შარ მასკოლას თავი ინსან აქ, შარ ინსანსაც თავი ყისმათ აქ. ჰემენ ინსანი მასკოლად დიდი, ა ინსან დიდხან ცოცხლოვს, კარგა ცხოვროვს, ჰემენი ყისმათი პატრადს, მოკლემს — იმი მასკოლადც ლაფ პატრადს.

შერ ქათამს შად მააგონდევა ზილში?! — ფრტ! ემასაც თავი ყისმათ, თავი ბედ მააგონდა. მოჰკითხა ამ კაცს, თქო: ჩემ მასკოლა ჰემენი-ა? თქო: ოოვ, ლაფ პატრადსთანა აჩრნა, თქო: ჰეგი.

მაიკუნტა, ქრშადთი ერ ყიტ აილა, უნდოდა მასკოლად გაადიდას, შერკო თუ არ, მაიკუჩა ყიტ შიგ. აიქ გემეელუზა. გემეელუზა, დეკაც ელაპარიკა, თქო: ემაგ-ემაგ სიზმარ ნობ. ჩემ ყისმათ ბითიმიგნი პატარა ეყო, პატადც მე ყიტი(თ) გავჰქერ. აღე, შინ მივლით!

— აიქში, აი, კაცო, ღმერთ ნუ გაგიწყრა, სიზმარს რა ეჟერევი?

თქო: არ! დამთავრდა, — თქო, — ჩემ შაჰყისაბ. შინ!

აჟა აჰყონავს დეკაცსა, ბრუნდევიან, ცამცარიალ მოდიან შინ. ამ დლე ჩევიან, მეორე დლე, შერნიო შადა, აზირ ვერ მადლეს ჰეჩრამ? დეკაც მივ ამ მილდონერთან. ამბოვს: შიშად ვერ მოდლით, ამბოვს, — კაცი... ემაგ-ემაგ სიზმარ ნახა კაცმა, უკანაყ დოგაბრუნა. დავბრუნლით,

მეველით. ეხლა ემასაც ი სიზმარ გომოცდა უნდ, ამ მილიონერსაც. ამ-
ბოვს, გამააცდევარ მაგი ყისმათ, ნოხო, მართალია ეგ, ტყუილია?

ამბოვს: უთხარ, ე კაც ჩემთან მოვდეს. იმი კაც მოსლინჯახ დეკაცს
ებნევის ე მილიონერ: ფლავ გააქეთ, ერ ეამი ზირზე ხუთიან ყიზილ ჩე-
დევ, ზედად ფლავ ომოჰყოფავ, ჩემ თქმაში გომოჰკრავ, გომოკრულს
მამცემ! — საქიროდს.

ჰეჩრამ. კაც მოდს, ელაპარიკევის, ამბოვს: ჰაბე არ მალი შიშა? ჰა-
თარ იქნა? ეს ლამაზა ელაპარიკევე, ამბოვს: ადმაგ წვევლით, დეკაციც
ოიყონ, წვეველ, ჰუმ დეკაციც ჩემთან ერთა. ერთ შალაქ იმას მელას,
ერთ მე მემელას. ერთ შალაქ შანახელეყავით, პრაზნიკევეზე ფულ გაქე-
თებელეყავით, ერთ კი ყმაწულეებზე სიქმევენელა. აიმაგ დაუე, ღოფზინ,
სიზმარ ნოხ. სიზმარში ცად მოსტლეყო გრრც, დაბლა.

ზოგ მასკოლად დიდ ეყო, ზოგ — პატრად, ზოგ — იმიგნი დიდ,
ზოგ — იმიგნი პატრად. წინ ერ აღსაჰყალუ, ერ კაც დამიხტო, აიქ, სიზ-
მარში. მოვჰკითხ, მეთქი: ე მასკოლად დიდ-პატარა ჰაბეთა? იმამ თქო,
რუმ მისი მასკოლად დიდი, იმა დიდ რუმურ აქ, დიდ ცხოვრევა აქ, მი-
სიც პატრადს, — ამბოვს, — რუმური მოკლე აქ, ცხოვრებადც მოკლედს
იმის. მე მოვჰკითხ მა ჩემ ემე ჰემენია? — მასკოლად. ლაფ პატრასთანად
მაჩრნავ. ოილივ მეც ერ ყიტ, მეთქი გავადილუავ, შიგ ყიტ შავაზრუნ
თუარ, მაიჯჩავ, ბითავა დაბლენდა მასკოლად. აიქა გემმელუზდავ, და-
ვაგდ მეც, მეველ შინავ. ჩემ ყისმათს ხეირ აღარ აქ დაა, დაბრიმიულავ.

თქუავ: გადა, ბენდ ნუ იქნევე, მაგრ რამ იქნევის, შენ მაგაზე დერდ
არ გაჰწიო. ჰეჩრაამ დაა, თქუავ: ეხლა შეგიზლიან წასლად. დეკაც
უთხარა, თქუავ: — მამიდ ბოხჩოდ! გამადა, მისცა ბოხჩოდ — გომოკ-
რულ ფლავ. ზირზე ხუთიან ყიზილ. ზედა ფლავ გომოვლი, ემე მილიო-
ნერი დეკაცს. აზლევს გომოკრულს, ამბოვს: წაიდ შინ, ყმაწულეეთან,
აკამ.

ესიცი გომოკრულ ააქს, მივ. ხედავს, ერ ბილადა. დუქანშ ნამუ-
შავრ ერთ. პერერივი დროდს. ხედავს, ერ ფალირ ინსანს ერ ბოღჩო აქ
კა ლამაზ. ამბოვს, პერერივი წასლინჯელ ამბოვს: ჰემიგნი ოილო, ვიყი-
ლო, ექვ კომო, ჰაბე მე მივილი?

ეზახის კაც, მიდის, ამბოვს: ჰადსა, ამბოვს? — ფლავი, — ამბოვს.
— ჰემავ, ხაზინმა მილიონერმა მამცა.

ამბოვს: ჰე ფლავი არც შენ გააზლომეხარ, არც შენ ყმაწულევე,
არც დეკაც. მო, ამბოვს, ერ ფუთ ფრტ მოცე, — ამბოვს, — წადლ,
წად!

ამბოვს: დაიდა კად!

ერ ფუთ ფრტ აჰტანავს ამიგნი, მივ. მივ, ერ ფუთ ფრტს ერ
კურია ისტრნენ. ერ კურქასუყან ეს ყმაწულევე შერ ჩევო?! დეკაც მივ

კედემ წოორა მილიონერთან, ამბოვს: აში, — ამბოვს, — ემაგ-ემაგ ერ ფუთ ფრტ მაღლა, ერ ფუთ ფრტი ერ კჭრუა გოგისტენი, ეხლა ყმაწულევ შფერნი.

ამბოვს: ფლავ არ მაღლა შინ?

ამბოვს: არ!

ამბოვს: წა, უთხარ კაცს, მოვდეს ჩემთან!

მივ, კაც ებნევის, ამბოვს, მილიონერ გეზახის, ხაზაინ, ფერ.

დეკაც ებნევის, ამბოვს: ომოყოფ ფლავ, ზირზე ათიან ყიზილ ჩედევ, ჩემ თქმაში მაღც!

მოდის, ამბოვს: ჰა ჩედი, ჰათარ ხარა?

ამბოვს: აიმაგ შიერ ვართ.

ამბოვს: ფლავ ჰქამი?

ამბოვს: არ.

— ჰა ქენი, მა?

— ფულანგან წოდელ, მივც, — ამბოვს, — ერ ფუთ ფრტ ოდტან, წოდ, ადს ყმაწულევს ერ კჭრუა ვოქმევენ.

ამბოვს: მე მათეშუარ შენზე კედემ ერ ფლავ, ერ გომოკრულ, წოდ, — ამბოვს, ჰესადამ არ მისცე, ჰა, წოორა შინ წოდ, ყმაწულევთან ჰამ ადს! ამბოვს: კად!

აქს, მივ თუ არ, თუთან მივ წოორა, ფლავ მამილი, — ამბოვს, — არ გინდა? — ამბოვს: მინდ. ჰად მოგცეა? — ამბოვს. ამბოვს: აიკიდ, ჰაქთონი შეგიძლიან, ჰემადთი ერ ტუმარად წოდ, წად, ფრტ!

ერ ტუმარა ფრტ აქს, მივ. ერთა ერ თრგნი მეტი ამი გზას მილიან, ერ ღროზე კედემ შფერ ჩევიან. დეკაც მოდის, ებნევ, ამბოვს: შერ ვართ, ყმაწულევ დაიკოცა აიქში.

ფლავ მაილა შინ?

— აარ.

მა რად?

— ერ მეშუე ფრტ, ერ ტუმარა ფრტ მაიტანავ. აისიც ემდრომდინ ჰომით გათავდავ.

— კაცს უთხარ, — თქოავ, — მოვდეს ჩემთან, გეზახის, თქუ, ხაზაინ გეზახის!

წოდდა, კაცს უთხრა, თქოავ: ხაზაინ გეზახის, წად!

ხაზაინ მოვდა, თქუა: იცი რადსა? ჰა უყავი ა შენ ემეა, ფლავ, არ წაილი შინ?

ამბოვს: არ.

— ჰაბია?

ამბოვს: წოდ, აქ მივც, — ამბოვს, — ერ მეშუე ფრტ, ერ ტუმარა ფრტ წოდტან, ას ჩემზე ერთა ერ თრგნი მეტ ყმაწულევმაც ჰამეს, ჩონც.

ამბოვს: ადგი, მოდ ეხლა, — ამბოვს, — ჩემსუკანი. ჰეობ აზლევს ველში, ამბოვს: მადა! გაჰყონავს თავი მალაზიევი... ქალაქში, თავი ემედს, დუქნევი, ბითიმ. ამბოვს: ე ჰეობ ესროვნი! სადრამდინა გააწევ, — ამბოვს, — ამას აგათყენ, იმიან-ამიან, რაც დუქან, ჰაც შიგ რამ არის საქონელ, ბითიმრამ ამას, — ამბოვს, — აის შენ გაჩუქევე, ამბოვს, — ესროვნი ე ჰეობ სადრამდინ მიაწევ.

ააქს, ატრიალევს, ატრიალევს ჰეობს უბუვლევს, მივ ჰაივნი ყატს ხტრუ, დუქნის, ბრუნდევ, მოდის შიგ ქოჩორში, აიქავ კდრუ კაც. შაჰხე-და, თქუავ: მართლა ყოფილ, — თქუავ, — დაწერულოვა მართალ ყოფილავ, მილიონერმა თქუავ. — შაჰხედ, — თქუავ, — კაცს ყადარათი უნდ ყოფილავ.

ისენ იქ დარჩენენ, მე — ექ.

63. ჩიტი ნალილ

ჩიტი ნალილი ეს.

ერ ბებერ ყოფილ, ცომ მოუხელი, თორნეა ჩაუნთი პურ და-აკროლა. ამა ჰათარ კეთევა, ფიჩხში ეკალ ყოფილ, თითში ეკალ ერკმევ-ხედავს, ჩიტ არის აქ. ჩიტს ებნევ: მო, — ამბოვს, — ე ეკალ გამმილ, შენზე ერ პურ მააცემუარ, — ამბოვს, — ეკალ შამქმი, — ვერ გომუაქ, შენ გამაადლ, ერ პურ მააცემუარ. ჩიტ ამბოვს: კად, გომოდლევ.

გამაქს ლამაზა ჩიტ ეკალს, დეკაც პურ აკრავს. ერ პურ აზლევს ამ ჩიტს, ჩიტ ააქს, მივ. ჩიტ მივ, ბევრ მივ, ცოტად მივ, ერ შუდ თას უკან მივ, ხედავს, ერდენად ჩობან არის, ჩობან ცხორ აზუტევს. ამბოვს: ჰე პურ შამინახ, მე შუდ თას უკან მივდ, მაწკლუნტუარ, მასლევარ, — ჩიტ ებნევ. ამბოვს: მევლანი აღევარ პურს. ჩობანს აზლევს. ჩიტ მივ შუდ თასუკან მაწკლუნტელა, წკლუნტავს, მოდს. ჩობანიც — ექ მანაში-ევ ინსან პურ დოვნახი, თბილ პურ. გავშომსა? ლამაზა ჰქამს იმი მოსლინეახ, ჩიტ მოსლინეახ, პურს.

მოდის, ამბოვს: მემეც, — ამბოვს, — ჩემ პურ, ამბოვს, — პურ შქომ. ჰე პურ მააცემეხარ, — ამბოვს, — ჰე ერ ყოჩ!

ჩარა უწყდევ, ჰა საქნელია? გამააქს ლამაზა ყოჩ, აზლევს ამ ჩიტს.

ჩიტ აჰყონავს ყოჩ, მივ. ერ შუდ თასუკან ხედავს, ერგან ქორწილი. აი, უკრონ, შქამენ, ლევენ, ქეიფოვენ. მეფე-პატარხალ დგანან. ამბოვს ეს მე მეფეს ჩოვაბარო, სხო მინამ არ შამინახავს, მეფე შამინახავს ყოჩს. მიდის, ამბოვს: ე ყოჩ შამინახ, მე შუდ თასუკან მივდ, მაწკლუნტელ, მაასლევარ!

ამბოვს: კად, შაგინახავ.

ეს მივ შუდ თასუკან მაწკლუნტელ, ამ ყოჩს ლამაზა კლონ აქ,

წოდ-მოდ აქეთვევენ, ქამენ-ლევენ. ერ დროზე ბრუნდევ, მოძს, ჩიტ. ამ-
ბოვს, ჰაბა ჩემ ყოჩ? ამბოვს: შენ ყოჩ ქომით. ამბოვს: ჰე ყოჩ მათემ-
ხარ, ჰე პატარხალს!

ჩარა უწყედევ, პატარხალს აზლევს. აჰყონავს პატარხალ, მივ. ბევრ
მივ, ცოტად მივ, ერ შუღ თასუჟან მივ. ხედავს, ერგან ერ კაცრ. აული
ჯულში ჩონგურ, კრუ-კრუ დგას, მეჩონგურე. ამ ჩონგურ დანაკართან
მივ, ამბოვს: ჰე პატარხალ შამინახ, შუღ თასუჟან მივდ, წკლუნტავ, მო-
ვლივარ.

ამბოვს: კად!

ეს მივ ლამაზა. ე პატარხალს გაეშომს, აგდევეს, მედ მეჩონგურედ,
ახალ პატარხალ ქალ, აჰყონავს, ლამაზა მალავს თავი შინ ქალს. ეის
კედემ ჩონგურ უკრავს. ჩიტ მივ. შუღ თისუჟან კორკლავს, წკლუნტავს,
მოდის ჩიტ. ამბოვს: ჰაბა, ჩემ პატარხალ მამ! ამბოვს: პატარხალ გა-
დმახორწა.

— მე არ ვიც, — ამბოვს, — ჰე პატარხალ მამ, ჰე შენ ჩონგურ მა-
აცემეხარა!

ამბოვს: ჰაჰ, ჩონგურ შენზე იქნეს. ჩონგურს აზლევს. აზლევს ჩონ-
გურ, მიდის ჩიტ. ჩიტ ერ ხეზე გადის, ედევ. აყოლევს დაკრად:

— ბებერს ჯულში ეკალ შერქოვ, ეკალ გომომტანივ... ეკალ, — უკ-
რავს, ჩონგურსაც, ამბოვს დაა — ეკალ გომომტანივებევ ერ პურ მამცავ.
ე პურ წოდლივ, მივცივ ჩობანსავ. ჩობანიც ამ პურხეავ ერდენა ყოჩ
ოფონივ, — უკრავს კედემ: ცანგლი-ცუნგლი, ცანგლი-ცუნგლი, — უკ-
რავს ჩიტ ჩონგურს. ესიც ოფონავ, ერ პატარხალი და მეფე ეყრწნავ.
ქორწილ ეყოავ. მეფეს ჩობარვი. მევლნი მეფეფნი პატარხალ ოიყონივ.
— ცანგდა-ცუნგდა, ცუნგდა-ცუნგდა, — უკრავს კიდემ ჩიტ. ესიც ოიყო-
ნივ, ჩავებარვი მეჩონგურესავ. “მეჩონგურემაც ე ჩონგურ მამცავ“ თქმა-
ში ჩონგურ ჯული არ ეხწევა, ქრწმ!? (დარბადალ) კეჰთევე, მივ.

ჩიტ იქ დარჩა, მე — ექ.

64. ქეჩიხ ნალილ

ეხლა ქეჩი ნალილ საქნევარ თქრწნზე ერთ.

ერ ქეჩი ყოფილ, სამდენა ბავალად ჰქონი. ეს ლამაზა ჰარ დლი
აბარევს ბავლევს, ამბოვს: აი, მე მივლივარ, თქრწნზე ზედ და ბალახ მათ-
ტანევარ. კარევ არ გაალოთა, ტურამ არ მაგატყუასყ! მე მოსლაშ სა-
თქმუარ რუმ: ბავლევო, კარ გამილით, ზედ და ბალახ მუაქ.

ი ტურა ისმინევის ამი ნათქომ. ჰეჩრამ. ებნევაყ, გადის, მივ ქეჩი,
ზოენის ბალახ-მალახ, ზედ რამ, ასწორევს თავიბე.

მოდის ტურად. გაუგე უ ქეჩიმ ჰათარ უთხრა? — ბაჯლეო, კარ გალით, თქონბე ზედ და ბალახ მუაქ. კარევ აღევენ თუარ, ერ ქეჩი ბაჯალა აჰყონავს, ტურად მივ. ლესავს ამა.

ერ დროზე მოდის დედა, ქეჩი: ბაჯლეო, კარ გაალით, თქონბე ზედ და ბალახ მუაქ. ჰა ერდეფა ებნევ, ჰა ორდეფა — ახირი აღევენ კარევ, ეშნიანყ, აგე გონიყ კედემ ტურადსავ. ორდენად დაჰჩომი შინ. ამათ ლამაზა აქმევენესყ, წყალ აღევენეს, ამბოვს: ჰა იქნა, ისერთ? ამბოვს: აიმაგ ტურამ მოჟდა, მოგატყუა. აფყონა, წავდა. ამბოვს: არ გაალოთ, ჰაა, ტურადზე კარევ!

მეორე დღე კედემ მივ, ქეჩი. ამბოვს: თქონბე ზედ და ბალახ მალე-ვარ.

ემათ წასლაჲ და ტურად მოსლა ერთ კეჰთევე. ამბოვს: ბაჯლეო, კარ გალით, თქონბე ზედ და ბალახ მუაქ. კედემ კარ აღევენ, ერცხო ბაჯალა აჰყონავს, მივ, ტურად. ამასა ლწსავს.

ქეჩი ბრუნდევ, მოდის, ხედავს, ამბოვს: ბაჯლეო, კარ გაალით, ზედ და ბალახ მუაქ. ესენ არ უღევენ კარს. ჰა, ბალახ მუაქ! და აღევს. აღევს, ხედავს ჰად ერ ბაჯალა დგას.

ამბოვს: ჰად იქნა?

ამბოვს: აიმაგ მოვდა, მოგატყუა წაფყონა იმითავ. დაჰჩა ერ ბაჯალად. ეს ამა აქმევენა, დააღვენა, დილა იქნა, კედემ თქუავ: მე მივდ, თქონბე ზედ და ბალახ მაატანელა. არ გაალო, ჰა, კარევ, კადსა?

ამბოვს: კად!

ჰეჩრამ. ეს მივ თუარ, წასლასუკან ტურა გუმოდს. მოდს, ამბოვს, ბაჯლეო, თქონბე ზედ და ბალახ მუაქ, კარ გაალით. ესიც ტყუედღევ, აღევს კარ, იმასაც აჰყონავს, მივ. მოდის ქეჩი, ბრუნდევ, ხედავს: ჰად, ჰეჩრამ აღარა. ტურამ ჰამა. ლამაზა ზელავს ცომ ვარცლში ქეჩი, თორნე ანთევეს, ეზახის ტურას. აი, ტურა, მეზობლო! — ამბოვს.

— ჰადე!

— მოდ, ამბოვს, — ექ.

— ჰაბეა? — ამბოვს.

— მო, ე თორნე გოლოთ, — ამბოვს, — პურ დავაკრო, შენბეთა მა-აცემუარ. მიჰყონავს ლამაზა თორნესთან. ვარცლი აქ დადრვაში, ქებევ უქენევს, თორნეში აგდევს ქეჩითავ (უნდა იყოს ტურათავ, მ.ბ.). ქეჩის ააქ, ტყლუშავს, გომოჰყონავს შიგა, კრის, თავი ბაჯლევს აჰყონავს, მივ-ისენ იქ დარჩენენ, მე — ექ.

65. გამოცანები

ებლა გამოცანა გითხრას თამაზაშვილ მასიკომ, დაუსმინით!

• ავიღე ქვაბი, ჩავდე ღუმა. გადნა ქვაბი, დარჩა ღუმა — რაღსა?
— ეს ის არის, ფეხსაცმელი. ფეხსაცმელ იგლიყევ, ფეყ ღგას.

• ქურდი შვეიდა სახში. ქურდი შვეიდა სახში, ქურდ ფანჯა-
რადთი გაჭდა, ქურდმა სახლი პატრონ დაქირა, ქურდი შვეი-
და სახში, სახლი პატრონ ფანჯარადთი გაჭდა, ქურდმა... ქურ-
დი შვეიდა სახში, სახლი ფანჯრებიდან გავიდა... სახლი ფანჯრე-
ვი(თ) გავიდა, ქურდმა სახლი პატრონ დაქირა, რაღსა?

— ეს ის არის, ბადეს. წყალში ჩადის, სახლ არის წყალ. წყალში ჩადის
ბადეს. ქურდ შვეიდ სახში, თევზ დაიქირა, გამაფყონა, წყლევ აკუმ-
კადთი გაჭდა, ბადეს შიგადთი.

• ზედთ თახტადს, ქრმ ქუად, სამ ქედლადს, რქსი ფეყ. სამ
ქედლადს — ათ ფეყ. ჰადსა?

— ზედთ თახტად, ქრმ ქუად სამ ქედლა აქ, ათ ფეყ. ეს არის კალოდ
განალეწ კეურ და შიგ შანამბავ ერ წყულ ხარ, ერთიც ხარევ განალ-
ლალ.

• ორ ქედლა აქ, რვა ყურ ერ მუცელ აქ, ერთი ყბად, სხო ჰეჩ-
რამ, ჰადსა ეს?

— ეს არის სადლობელად, ნაარამად.

• ისეთ დედამიწად მაჩრნით, დედამიწად მაჩრნით, უწყლოდ და
უადამიანოდ. რაღსა?

— ეგ არის რუქად.

• ცეცხლში არ იწვის, არ იწვის ცეცხლში, წყალში არ
სრლდევ, ზეში არ თბევ, ჰადსა?

— ეს არის გრილოდ.

• ინსნიბე ჰურმათ ნაქნარს წელში ერთხელ ჟოხით სცემენ,
ჰადსა?

— ეს არის კაკლის დახრად.

• ორ ქელლა აქ, რქს ფეყ, ოთხ ეტარევ, ორ ჩომოჰკიდევი,
ჰასა?

— მხედარი, ცხენიან კაც.

• თასუკან ერუამ წრლად.

— თორედს.

• თასუკან ცალფეყა ლოგინ.

— ეს არის სოკოდ.

- თელ დედამიწას ასტროვის, ვედრი ყბას არ ასტრვ, რაღსა?
- ეს არის ფულ. ასიანი დაადო, ვედრა ყბას არ ასტრვ, არის ფულ.
- ჩონ ბჷთჷმრამს წინადთი ჰკბრნავთ, უკანი ჰკომთ, ის რაღსა, რუმ უკანი ჰკბრნავთ, წინადთი ჰკომთ?
- პაპიროს.
- უცეცხლო სოფელ ჰემენია, ქალაქ, უცეცხლო?
- ეს არის სამაროვან. სასაფლაოდ.
- მე მივდივარ, ის უკან ჩევ?
- ეს არის ადამიანის კოლ.
- ორ ყულფი, ორ წორი, შუაზე ნუსმარი. ჰაღსა?
- მაკრატელ, ყაღი.
- მე ხრდავ, ის ვერ მხედავს. ჰაღსა?
- ტელევიზორ.
- მე ხრდავ, ის იმაღევ. ჰაღსა?
- ყურ.
- ორ ზმაღ ერ სახში ცხოვროვენ, ერთმეთს ვერ ხედავენ, ჰაღსა?
- თოღევ.
- მიღის, მოღის, ერგან დგას. ჰაღსა?
- კარევ.
- მიწაში ყიზილი ყამჩი, ჰაღსა?
- ცხენი გრლ.
- მიწაში ერ ქოთან ქონ. ჰაღსა?
- ფურსუყ.
- ყბაღ ზედთყენ უქერავ, ცარიადღევ, ყბაღ ქრშყენ უქერავ
- ივსევის. ჰაღსა?
- ფაფახ.
- ხელი კორცზე, თავი ტრაკზე, თვალეზი ტბაში. რა არის?
- მწყემსი, რომელიც წველის ცხვარს.
- თმაღ თმას ხტრვ ყოველ წამში, ხორც — ხორცს. რაღსა?
- თვალი წამწამევ.
- (თქუა, ჩართი უკევე?)
- კული ვიქერავ, ქონში შადის, კული გაშმითავ დგევ. რაღსა?
- კოვზ.
- ჰა, ჰკრცავ — ვერ ჰკრცავ. ჰაღსა?

— გზად, წოროი.

• ვამბავ — ეტარევის, უშომ — დგევის, ჰადასა?

— ფეხსაცმელ.

• მე ფაფახ ზეთ დამჩა, ვად დედა, ფაფახ ზეთ დამჩა.
ჰადასა?

— კაკალი ვარდების, ნაქუქ ჩევ ზეთ — ფაფახ.

• ცოცხალი ბალახ ჰჰამს, მოკლო — ღუნედა სომს, სვამს.

ჰადასა?

— თხად, ტიყ.

• უთმოდ თმიანში შედის. ჰადასა?

— ეს არის გუდად და ყრლ.

• ერთ მიწაში, ორ — გარეთ. ჰადასა?

— ადამიანი. კდრვ, ადამიან მივ მიწაში, ოროლაჲ ჩევ გარეთ: ერ

— კაოვა, ერთ — ფინთოვა.

• ის რადასა, ერთ მიწაში, ორ ზედაპირზე?

— ეს არის ადამიან კდრვ, მივ მიწაში, გარეთ ჩევ კად და ფინთო-
ვაჲ.

ქიტიაშვილი ბესარიონ, 84 წ. ყარამეშა, კახი.

66. მირზა ღღელ

— მირზა ღღელი ამბავ უა?

— ჰოე!

— მირზა ღღელ დიდ ხნი ღღელ ეყო. ყულონგნი ეყო, ყულომუღ
ეყო. ღღლოვად ქნა დიდხან. ჰაზირ გებნევ, თასმალუშიაც ღღლოვა ჰჩი-
დიოდა, ემე ჰჩიდიოდნენ, იქ ღღლოვა ატარევენენ, მარსანშიაც.

მრვლან აგე იქნა, ჩუმოვარდა მუსავათოვა. მუსავათოვა ჩუმუარდა.
ახლა კაქუნგილავითავ წაქცევა უნდოდაყ. და, აქათი რასტ ქნა უნდო-
დაყ ჩონთავ. დაიჭირეს მირზა ღღელითავ. ემე ეყო, ყადი ეყო მარსანშ,
აქ შაჰსწრეს საქმედ, დაიჭირეს, მოკლეს, ფურსუყი ორმოში ჩააგდეს.

ჩავარნენ ჩონ კაკი ფენგილავ, ალათემურ ყარაზ ნაისა იპოვნეს ხა-
ლიბეგი ტყეში. მაიყონეს დაა — მოკლულ კაცი. დამარხეს. დამარხეს,
ჩავარნენ კედე ალათემურელევ, კაკელევ ყისას დაადეველა. ერთ-ორ კაც
კი არ მოკლეს, ბევრ მოკლეს. მალივითი — ლეკვეიზგან. მოკლეს ეს კაც
დაა, წავდა. მრვლან ჰა ვიცი, სხო რად გითხროყა?

— ჰმ, ჰოე, მრვლანი მოვდა ბალშოჲყ. ბალშოჲყ მოვდა კედემ
ბესარიონ ღღელ ეყო. იმას სახელიც ჩემბე თუთან დევრქო. ბესარიონ

დღელიც ბალშოვკ მოსლაში დაიჭირეს. დაიჭირეს — ბევრ არ დააწუხეს, გააცილეს. — წაჰ, — თქვს, — შენ ადგილიბე! ისიც წავდა.

აიმაგ-აიმაგ მრვლან ჩომოვარდა კალხოზოვა, ჰემაგ ემოხან ცოცხლოვთ. სხოჲ რალა გითხროყ?

(...) აიმაგ ემეჲ მოლასალ აიმაგ დაუთქჷყაყ. მოლლაჲ დაჰკიდეს ხეჲ ზედადთი. ჰეჩრამ იმაშინსუჲან ამ მუნდრჷ სახელ იქნა მოლაჲსა.

ჰაა, მრვლანი ჰალა გითხროყა? მაგონდევა რუმ?

67. იმ დროზე

თუთანაც იმ დროზე ეფთა ეყო. ბჷთჷმ ხელით ოქეთევდით, ულაყით ოქეთევდით, გუთნი ოქეთევდით. ე მენანიზატორეჲ არ ეყო, საშუალევა არ გოქონდა. ულაყით ოქეთევდით, ცხოვროვდით.

ზრლ ჰაჰყისაბ. მაშინ ეხლანდელა (ბახანდა), იმაშინ ცხოვრევაჲ კაჲ ეყო. ულაყით, ჰელით ვოკეთევდით.

ერ ისე... ეხლა ექთონ ტრანსპორთეჲ არიან, ამა კედე თავი ყაიდადთი ვერ გოცხოვრევენ. ზროხაჲ შანახელა ვერ ვინახავთ. მინდორ არა, ორჷშ არა, რა ვიცი? იმაგ მივ.

აი, პატა მაგარ იყო.

— იქა ზრლ ცხოვრევა მაგარ ეყო უა?

— მაგარ ეყო. წლან ხაზინეჲ კეჰთევოდა. ხაზინეჲ... შენ ხაზინ ეყავ. შენბე მოვდიოდი, ერთ წლის ნოქარს... ნოქროვა ჩედიოდი, ჰაჲსა ხუთმეტ მანით ფულ, თეთრ მააცემენარ. ალა ხუთმეტიც არ იზლეოდნენ! მევლან-მევლან ნიკალაჲ ფაჰჩაჲ ქნაში მაგარ ეყო, კანონ მაგარ ეყო. ერ მანით ნალოყ წყოტავდით. ერ მანით, ერ სახლ, ერ მანით ნალოყ წყოტავდა. აშრათ ეტყოდნენ, აშრათჷე ერ ხუთ მანით ნალოყ ეყო.

კაჲ დიდარ კაც ეყო. აი, ემეჲ თეთრ არ მისცა, ურადნიყ ეყო ურუს. დაასწეველა შასლაში დააჯლა თოფ, მოჰკლა. დულსა ნათქომ შჷლ ეყო.

— ჰათარ მოხდა იგეს, ილაპარიყ, არ გაგონდევა? ჰათარ იყო ეგ?

— ჰათარა?

— რებე დააჯლა, ჰაბე მოკლაა?

— ნალოყ დაასწეველა მიდიოდა: შენ, ალა, ჩემბე სახლი რამ დაასწეველა მოდიხარაჲ — დაჲქირა, მოკლა.

ჰაჲსა ხუთ მანით. ხუთ მანითი დერდიბე მოკლა. არ მისცა ხუთ მანით. ჰა დაჲქირეს ისიც, გააცილეს. დაჲყარგა აჲმაგ, გავ, წავდა.

წაღან ნადიროვად გითხრო. ზრლ კაცევ მიდიოდნენყ ნადიროვან. მიდიოდნენ, დათს თოფ ესრჷს. ემედ ფათად. დათს თოფ ესრჷს, დათ ფერალლუ კეჷთევ. ერთი დადან ნათჷომ რამ ყოფილ. დადანიც იმი დოლდაშ ყოფილ. ჩიბიკად იმი დოლდაშ ყოფილ. ჩიბიკად გრრც არ ყოფილ. მრვლან (ფერალუს უკან) მიდიან უქდევაყ, კედემ დათ გომოდის. დათი და ფათად იჷერენ ერთმეთითათ, იკინევიან.

ერ დადანს ეზახისავ, ამბოვს: მოდ, გადა, მოდ, მიჷერი, მოდ, (...) — არ მიის. ე ყბა-ყურ ექად ჩომოგლიჷა დათმა დაა, არ კეჷთევ.

ერ დროზე ჩიბიკა ნათჷომ რამ მოდს, ჰუწევს. ჰუწევს აქ დათსაც კლრნ, ე კაციც ვარგ აღარა. ჰმ, აიმაშინ ფათა ბიზად ღრროვს, სიმღერში: აღამა ჟარ ოლდი, ჩიბიკინ გიგიჷტული. ამა ჩიბიკას დადანითავ (...) ამაშინ არ მეეკლა: შენ აღა კაც დააგლეჷინ, ემან ოლა-ოლა? ამჷყურა კაცევ რყენ. დათთან დაჷერა შაჷინა თჷმაში შენ ჰადვილ რამ ნუ გონი?

69. ყაჩაღოვად

ღამი თავ-ბოლო გჷკრავნენ გააჷურდელა, გააყრელა ზროხად. ამა ჰენგილავ ამაშინ ვაშკაც იქნა. არ გაჷშეს. ჰენგილავმა ბევრ ინსან დაჯოცა. ჰემან მოსლეყნენ, ჩონ სოფლი ბოლოზე, აი, ყარამეშაში ზროხად გააღელა. სადთია? — ბელაჷანით, ემედთი, ვერხიანით. ჰა.

მოდინ ჰემან. რჷა კაც კეჷთევ. მოდინ, ჰემაგ გრილოში წრვიან. დაწოლაში აქად ეაშუშ კეჷთევ. ამბოვენ, ამაგ ფულანგან მოსულან ყაჩაღევ დაა, სოფელ დააცემელა. ჰმ. აქადთი იგევენ. მარათა ისაკო ეზახონენ. ისაკოდ, დუჷკან, ჩოფურ ვასილ, კირტიანთ აბელ მიდიან. მიდიან, ეპარევიან, მიდიან. ხედენ, ერ გრილოში წრნან, ზინავყ ბჷთოჷმს. აღგევიან ზელ.

— ჰადა ჷიმსენ, ყალზ აღაღა... — შავყენევი თოფ, დგას.

— შილაღალ ვერდი ოლდ, ყალსუნ ბირაღა ჷეჩი!

შენ შაჷზე, რჷა კაც წინ სამ კაც! არ კეჷტევ. იმათ დესტად უკანი ცხენიან დესტად მოდის. მოდის, უწევს, ესენ ჩევიან ერ აღულში, სამ კაც.

ჰოვ, ე კაც ერ დიდ, ისაკოდ ყოფილ. ისაკო ამბოვს: გადევო, უკანაყ, უკანაყ, ჰა უკანაყ თავ დადციოთ, ჰა უკანაყ!

იციან დაა, ფულანგან ყანდაღ არის, ამ ღელეში უწევენ. უწევენ, ჩადიან. ი ყაჩაღევ ამათ ესრჷან, ესენ ყაჩაღევს ესრჷან. ესენ ყაჩაღევს

ესრულან.

ჰერამ. აქ ალათემურ იგვეს თოფი ჳმად. ე ყარამეშაში ნარჩომ ხალყ იგვეს იქი სროვნი-სროვნი(თ) მოსლა, აქად სროვნი-სროვნი(თ) წა-სლაჲ. ჰმ. ე ისაკო ნათქომ კაც ერთ ცხენიან ყოფილ. ცხენი ზედათი ესენ (...)

ამა სიფთა თოფ უსროვნი ისაკობჲე. თოფი შიგად გამზროლ, არ ჩაავარნი. ამაზე თოფ, იუაზ ანაღევ, გურჟი ყოჲა ნათქომზე ამ ცხენზე სწათავს. ცხენზე ჰეგ აისწივა, დაჟდავ. აისწივა, დაჟდავ — მეორე ფოლ-დაშ უნათევს, აიქ ვარღევ.

ალათემურითაც ჰუმ მოდიან, ექადითაც ჰუმ მიდიან დაა, ექა ესენ გადაახორწნელ კეჰთევიან. ამათ ყრიან. აი, ოლუმ სამ ღღეჲ ემან დარჩა, ვერ მიჰყონავდნენ.

ექ ნასწავლ გრძნჴგელ ეყო და, ექ მუშოვდა, ჰამჲეშა, ფელლაჲ ეყო დაა. აიმა ეთქო: მე მოფყონო ოლუმ.

ფჴსტუყულუ ჳიდ ვეზახით, მოდის, ჲემ ოლუმ იკიდევს აი კაც, წოო-რა გადაჰყონს ფისტუყულუ საარათი ფისტუყულუმ. ოლუმ ჰემაგ მიჰყონენ.

მეღან კედემ ჩონ ზროხად მინდორში ზჴეჲაში დგევ ყარავლ. ჰან-ზედთი ყარავლ, მეზროხედს სავაჲ: დააცემელა ნუმ მოვენეავ.

70. ყაჩაღოვაჲ

ერ დროზე ალათემურში ორ თოფ ვარღევ. ჩონიც სიმონი ნათქომ კაცი ეხლა ზროხას ჰანზედთი ყარავლოვს, ყაჩაღმა ნუმ დასცასავ. ხე-დავს, ერ ვერსი აი მინდორ. კაკრას ერ კილომეტროდს. ხედავს, სამ კაც ერ წყულ კამეჩ წომოვეყრიავ, მიდიან. ხუმ განავარდნ თოფ. წავ აქადთი, ერ კილომეტროზე ესრჴს, ერთ იქცევ. იქცევ, ე ისერთევ საღევ ამა ყოლმუხ ჩედიან. კამეჩეჲსაც ყრიან, მიიხორწევიან. მიიხორწევიან, ჰამ გინდა შენ, ჲენგილაჲემა დიად ყოჩაღოვაჲ ქნეს, თავიანთავ შადნახეს. სხო რალა თქუა დაა?

71. ბოლშევიკების შემოსვლა

სამ ღღე ბალშოვიკ არ შომოსლეყოს, ჩონ ოუახ გეჲქროყ. სრმხევი-თავ. ჰალ ქნეს. ექ დანაჯოც დაიჯოცა, გადანახორწ გადაიხორწა სრმხეჲ. ჰა, დავჩით ჩონ. ჩონც დავჩით, აი, ახლა მარხოჲ გასხნიღეჲად გაასხნი-ღეჲელ ორ-სამ ღღეჲ დგას. ბალშოვიკ შომოვდა. ჰოვ, სამჲე ღღე ბალშოვიკს არ მეეწიენას, ჩონთავაც ემ სრმხევისალი საქნოღეყნონ. ჰე-

მაგ გადაეპჩით ჩონ. მევლან ბალშევიკ უმ შომოვდა, მეეკინენ ახლა ლეკვე გაყრა, გაკრენჩხაჲ. ბევრ დაჯოცეს ლეკვე. ჩონ ინსანმა — ურუსმა. ჩონ ინსანმა, ურუსმა. მოდიოდნენ, იკითხავდნენ: გრუზინ? ტატარ? — გრუზინ ხარ თუ თათარივ? თათარ ეთქოსყ — კისერ მიდიოდა. გრუზინ — ჩონზე ვოლნი ხაჲდენი ეყო, სათყენაც გჷნდ, მივდიოდით ჩონ, არ მოგხტნონ, არ ღოგჯოცეს.

ე ემედუ, ბალშოვიკიკ მოსლაში მოსლეყნენ, ე პოლყ შომოსლეყო, იჲდნენ დაა, კაკშ. იენენ თქმაშ, პოსტ აქონდაყ მაგათ. ჰმ. აქ ლეკემა გააპირეს, ესენ დაეჯოცოთ, ესენ გაჰყროთ — გაგაურნი! ჰმ.. ესენ წამაიყრეს. წამაიყრეს ამათმა ბევრ ემე არ ქნეს. დასწივნენ, უკანაყ წაჲდნენ. ნოხადთი გადავენა არ გადავენა, არ ვი. ერ დროზე დაა, იქ იქითი უკანი მოჲდაო. ყოშინ, სხო ყოშინეჲ... ემედ, პილიმოტეჲ, ზარბუზნეჲ, ლაჯი-ლაჯი მოვენენ. ჩონ ღიდ საყდარი [გურუზე] ესენ არ უშმენო თავი-ან ფიქირ.

ე პულომეტ დერ ა დერ, დერ-დერ, დერ-დერ.... თაში ესროვენეს. ემ აქათა თაშ. ერ დროზე ცარიალ ზარბაზან ბრარ! — ჰაბა შენ ლეკევი! გემეკინენ, რა მირხორწევიანა, რა მირხორწევიანა, დაუყრიაყ სახლ-კარ, ჰა ვიცი, ბუთუშმრამ, ზროხაჲ. გადახორწენენ. აიმაშინ ჩონ უმ გადა-პჩითი, ენგილაჲმა ლაფ ყოჩალოვაჲ ქნა.

72. ივან-ბაბაჲ

— თქუ ჰაჰყისაბ ივან-ბაბაზე.

— ივან ბაბაჲ მე თავითავ არ მაგონდეჲ. იმა ჰარაქათ ჩიდიოდა ის. მარსანი თასმალუდთ გააენგილაჲვა, ემე ქრისტიანოვა უყო. აღარ ექონა, დრო არ ექონა. ეხლა ივან ბაბადთი დანარჩომ ეს ჰენგილაჲვეჲ. ივან ბაბადთი დანარჩომ ჰენგილაჲვი, თუარ ჰენგილაჲვ არ ეყო.

— მაგი ღდეღ მოყონა რამ არ მაგონდეჲყა?

— ღდეღ ჰემამ მაჲყონაო, ჰემამ ემე ქნა.

— ჰიგეს მოჰყევეითო, ჰათარ მოხდა ჰიგეს?

— მოყონა მირზა ღდეღ მაგონდეჲ, სიპტა მირზა ღდეღ ეყო, მე-ვლან ჰა ვიცი, ემედ მალაქიაჲ ეზახოდნენ, ის ღდეღ ეყო. რაშ გინდა შენ, ბევრ საქმეჲ ეყო. ეხლა ბევრისთანაჲ არ მაგონდეჲ. ჰიმაგარ.

იზახიან: ჲეჲაშ გეჩან, ბერხ ბასან...

73. ზახარი და მიხაკა

არის დაა, არ მაგონდეჲ, ჰუმ ვილაპარიკო.

წალან აი, ანა, თუ შეეტყოს კაცს, ჩემ დეკაცთან ფულანქეს ეტარე-ვაჲ, ის ამ ღამე ალაგეჲდა. მოკლა ეყო, ეხლა არ სწევედნენ. ეხლა იცია-

ნაც კედემ ჰეჩრამ. იცის, აი, კაც ჩემ დეკაცთან ეტარევაგ — თავისუფალნი. ამა წალან — არ.

ჰემ კასრი საყდარზე გასლი დღე ეყო. მიხაკა ნათქომ კაც ეყო, ერთიც ემეგ, ერთი სახელ ზახარ ეყო, ერთი სახელ — მიხაკაგ. აიმი დეკაციბე თოლ ექნა. იგრეგ თოლი! ჰე დეკაც ამბოვს ფულანქესმა, ამაგ-ამაგ. ამბოვს: კად.

საყდარზე გასლი დღეგ კეჰთეგ, კასრი საყდარზე გასლი დღე. ჰა მილლათ კეჰთეგოდაყ, ფაჰ.. აგქ ხანელი(თ) მოკლა, ჟამათი შუაზე. წავდა ი კაც, გადახორწა. გადახორწა თქმამ ჰოვ მირზა ღღლის ბაჟი-ოღლი ეყო, უგე მიხაკაგ. ჩონ ემე ოღლი კეჰთეოდა.

ჰეჩრამ. იგრეგ მამულეგშიგა სხრიალოვს, მოღის, საითიაც წაყონენი. აი კაც აქ ღობესუჟან იმალეგ. ამბოვს, ეხლა მაყონენი, ნოხო მამკდარ თუ თელია? შაჰხედნი გადგბ. მიგ, აიქ იმალეგ. ერ ღროზე ჟიჟიმში ჩავგღიაყ, მიჰყონენ. ხანჟალ დეეკრა, ექ მოსლეყო, დამდგარეყო, ერთიც ქედლაშ დეეკრა, ორ ხანჟალ. ჰმ. ეს ხედავს, მამკდარ. აიქად ღგეგ, მიგ თავი ტადთან, მირზა ღღელთან. მირზა ღღელს ებნევის, ამბოვს: ტად, ამგე-ამგე საქმეგ მიქნი. — თუ — ამბოვს, — ყალათ გიქნი — ამბოვს: წად შენ ფეყი(თ) შად.

მიღის, ემეგ, წალან ღუახანა ეზახონენ. მიღის აქ, ებნევაყ: მე ემგე საქმეგ მიქნი, მე მოსუჟარ ტუსალშ შაასლელა.

ესენიც არ აგდევენ ტუსალშ, ამბოვენ: ჰემან დაჟ, ნოხო აიმი ხაბარ რად გომოგს — ამბოენ. ისენ ელოდევიან, ერ ღროზე მიღის, იღარამ ხაბარ უწევს: ემგე-ემგე საქმეგ ქნილ.

აიმაშინსუჟან აი კაცს აგდევენ ტუსალშ. აგდევენ, მევღან გადა-ეკრეს იმა, ხუთმეტ წელ მისცეს, სამუხ-სიბიშ. ხუთმეტ წელსუჟან ჰოვ, იქ ავად გაჯდა. ავად გაჯღომაგნი წინ დაიბარა თავი დეკაც. ტადეგს უთხრაყ: დეკაც მამიყონით ექ!

ექადთი ე ჩათი მამად ეყო. აიყონა, რუსეთში დეკაც წაიყონა. წაიყონა იქ, დეკაც პატა ხან დარჩა, ე თუთან ავად ჳღეგ. ამბოვს: მე მააკ-ლომუჟარ, ე დეკაც წაიყონო კაკშ.

მალევი დეკაცს მორხორწეგ დაა, დეკაცსაც ახორწეგს, მოღის. მოღის აქ, დეკაცს აგდეგს, უჟანაყ მიგ. მიგ, პატა ხან ჩეგ: არ, — ხედავს, — მე მააკლომელივით ვარ! აიქა კედემ აგდეგს, მოღის კაკშ.

ექ მოვდა, ერ კუჩრუა არ დარჩა, თავი სახში მოკლო. ე დამარხაში ეხლა იმი წიგნ ემეგ ქუად დაწერილ ეყო. უმგალი ჰემგე საქმე.

74. ქურდოვაგ

წალან ქურდოვაგ ბეკრ ეყო. ლაფ ბეკრ ეყო. ამა, ნიკალად ღროზე ერთმეთითაგ გატურცნად არ ეყო.

აიმაგ დაჰლუმ რყენენ. რაქთონ ჰენგილავ ზროხად ლეკევეს პარავ-
ნენყ. ერ ურადნიკ ეყო კაკში. ის ამბოვს: ჩემ ჩასტს არ მოხტეთ, სხო
ჩასტი მაიყონით, ჰადე გინდათ, ქენით. სხოგნი მიდიონდენ, ლეკევიც მო-
ჰყონენ, სხო — ნაიბლულით. ჩონ ნაიბლულ.

ექადთი ერ კაცმა, ერ კაცმა! — თორმეტ წყულ ურემ გალალა. ორ
გადა, ნაყურ გადა, წრულევ, დოხსულ რამევ რყენენ გადევიც. ჰემა
ექადთი თიჰკა ცხენი მივ, ერ ჰეფინჟიან კაც ხედავს, ულაყევ გადევ
მოლლენ სადმოდს, შინ გმაალელა დროდს. ასწროვს, აბრუნევს აქა
ულაყს. აბრუნევს, გადევსაც ებნევაყ: სჰრი!

გადევსაც მიჰყონს. მიდის ემ პატრა ბინად და დიდ ბინად არაში
ახირი ჩეფლად არის (ეხლა დაა, ჩეფლადიც აღარა ჰიმიან), ამ ჩეილად-
სუჟან ზედ თავქრ, წოორ ეხლა ჩონ ალათემური ფერმა ბოლოზე, აქ
პატა თავქრ მიჰყონს. გადევს ებნევაყ: თქონ წადთ შინ, მე გააყრევიარ
და.... აი, თორმეტ წყულ ულაყ გალალა.

ჰა, სადმოზე არც გადევ, არც ულაყ: აი სალა, აი სალა, აი სალა,
აი, სანსალა სალა! ი ყმაწულევიც თავ ვერ ამბენ, ვერ მოდიან. აქ ერ-
გან დილა ათენევენ, დილაზე თიჰკა მოდიან, ალათემურშ გომოდიან,
ვერც კი იციან, ეს ჰამენ ადგილია?

ალათემურელ კითხენ: გადა, მის გადევ ხართა? ამბოვენ: — ფულან-
ქესის.

— სადთი მოდიხართა?

ამბოვს: აიმაგ, აიმაგ, აიმაგ! ულაყთან რყავით, ულაყ ყარაშოლდ
მოგიყონა, ფულან [ადგილამ]დინ მოგიყონა, აქ ჩონ დოგყარა, ულაყ
გალალა. გავ, წავდა!

ფჰსტყულრელ ეყო ნაიბ. სამარა ნათქომ კაც ეყო.

— სამად რლსაა ბილმიამ, — თქო, დოხსამ მალად მენ თათაქადამ.
ზალლუმ კაც ეყო. თუთან ქურდ ეყო. ნაიბ დააყენეს უკანახენ. წავდა,
რამ გინდა შენ, ზროხად მოსულში იპოვნა. მოსულში იპოვნა, თორმეტ
დღის თავზე ულაყ დააბრუნა, მაყონა.

ამგე ყოჰჩად კაც ეყო. ერ კამეჩ დადყარგა. გზაზე დარჩომილა, თუ
დეეკლაყა, რა ექნაყა, ერ კამეჩ დაკარგულეყო. ისიც ერ ჟამათმა დააგ-
რუეს, იმ კაციბეც ერ კამეჩ იყიდეს, მისცეს.

ულაყ სალაამათ მოვდა.

ერ კაცმა თორმეტ წყულ ულაყ გალალა!

75. მუსავათობაში დოგაწუხეს თათრეემა

— სხო კედემ ამბავ აღარა მადგონით, ემგე რაღაცეევ?

— ჰე. ჰა უმ მოიგონო?

— თქონ ს ა ყოფილხართა, სხოსთან მინც არ წასულხართა მამრლეველა, გააყრელა, ან... ჰერჩამ არ ულაპარიკინიყა შენთან, ჰათარ ხდეგოდა ქურდოვამ?

— ულაპარაკინიყ, ად, გზას უკრავენენ, კლავენენ კაცს.

წალან მაგარ ეყო. ნიკალა ფაჰჩად ჩომოვარნასუკან მუსავათოვამი ბევრ ჩონ დოგაწუხენს თათრეგმა, ბევრ. ჰალა ფენგილავ ხალხმა დია დი-დი ვაქეაცოვამ ქნეს, თავიან თავ გადაარჩინეს. ამა ჩონ კოლა ლეკვე ქნილრწყენენ, წალან. ისიფათ მიშილა ლეკ ბევრი, ჩონ — ცოტად. აი ბალშრევე მოსლაში, ბგლა ინსან დაჯოცესი?

ე კაკისთაველ დანია ნათქომ რამ ყოფილ, ჟალლაზე ლეკ თუთამ ნაქამ.

— გადევო, — ამბოვს, — შაჰხედით ალა, ნოხოთ, ჰათარ ვარდევ? ჰანზედით ბეშოჩილა უნათევ, ჟალლადით ჩიტ გადმნავარდნივი გოდმორ-და. ჰემაგ ყოჰჩალ ხალდ ეყო.

წალან სამოც კომლ ყოფილ. სამოც კომლ. მრედან აი, ცოტ-ცოტა, ჰა ვიცი, ნიკალა ფაჰჩა ემექნასუკან აცოტავდა, აცოტავდა და ბალშოდე შომოსლაში იქნა, ჩომოვარდა კოლხოზოვა დაა, ამმაგ წაჰდა, ეხლაც მივ.

— სახელი ჰაბეთა ყარამეშა, ვერ იციხართა?

— ჰათარა?

— სახელ ყარამეშა ჰაბე დაურქმევეიყა ჰემ სოფლიბე?

— ჰა ვიცი? ყარა... ყარამეშად ეზახიან. ეს ბინადს კაკის. ეხლა ბუთუმს კაკში სახლევ გოქ, დიასენ ჩონ ემ სახლევი... კი არ ვარ?

ეს ჩემ ბინადს ექ. ზროხას უვლი, ექ ეივარ, ყმაწულევ წრულ მაქ ჰალა. ყამაწულევ, ვამბოვ, პიწა მოჩოლფავენენ, თუარ ექ რად მაქდრნსა მა? ჰაშ მინდა მე? ზოლრბურა მამულ დიდი ექ. ბევრ გოქ. ახლა კოლ-ხოზოვა იქნესაც ველში ერ რამ მოდის ექ, ცხოვრობთ დაა.

— სხო ჰაზე ვილაპარიკოთა ეხლა?

76. ჩალთუქი გალევამ

იგრევა ნაქნარ რამ არა?! ემ ჩონ თავროვადს თავი იშჩიევ ხაბარი, თავი იშჩიევ, ოღრაშოვა ჩედიან. თუარ ჰეჩ ამ თავროვა არ იქნევ. ამ თავროვამ წანანდენ ჰე თავი იშჩიენი, თავი კლავზე ყოფევ, პარტიულ-ლევ. აგე პარტიულევს კინიშკა ჩაუდევი, პარტია გზა ბეთ არ იცის.

— ჰანან დაბადეულხართა?

— ცხრაას ორშ. თეშქიმ ეხლა ოთხმოზდაოთხ წლის.

— ოთხმოცდამეხუთე წელს ხარ.

— ერ ამბავს მაგონითა, ერ თქონ ცხოვრევი კად ემე...

— საქონელოვაზე... ბევრს ზროხად გოქონდა, ბევრ, ჰა ვიცი, მამულ-ყოფად გოქონდა, აი, ჩალოთქ ბევრ თესავდითყ, წაღან ჩალოთქ მაგარ მოსავალ იზლეოდა, ჩალოთქსუკან ბევრ მივდიოდით, ქესილბავ. ქესილბა ქერ ბევრ დათესას. გარაქ ის წინაყ მოვდესავ, ქერ მაგრა განაჩენ რამი. ჰიგემგე რამ.

ჯული თიბავდით. ემ ფაიზი ვარდევოდა, წაღან სიცივე მალე ჩუმოდიროდა. ყინვაზე ლწწავდით ჩალოთქს, ყინვაზე. ლწწავდით, მივაქდით შინ დაა. ეხლა წაღან წყლი დინგევ... წყლი დინგევ ეყო. რად გითხრო, აი, დღანყა-დღანყა...

ბრინე მიაქდნენ, საქართველოში ყიდდნენ. ერთ წყულ კამეჩ გოქონდა. შეგროვად ჩუმუარდა, ბრინე ჰეჩრამ ეყო, ბრინე ბევრ ეყო. ბრინეს უდევდნენ, მიდიოდნენ საქართველოში.

წნორზე ურმი(თ) მივდიოდით, ურმით. ექა დევლალში ურმი(თ) მივდიოდით. მესამე დღე ემ დევლალში უწევდით ურმით, წნორზეაც ჰემაგ.

— სხო ჰეჩრამ არა? ჩალოთქზე მუშუოვა ჰათარ მუშუოვდითა, ჰა კრავდითა?

— ჰათარ მუშუოვდით... ემეფ, ჩონთან ყარა სუფს. ყარა სუი(თ) კობ ვაქეთევდით, გუბ დაა. ენგ დიდ გუბ, აი, სახლი წორად კეჰთეოდა. ჰემანდ აემ სახლი წორა ადგილში კამეჩ აიმაგ ოსხრიალევდით, აი. — თირ-ბადურ ნუ დაფშლასავ — არ შლიდით თირ-ბადურ. მე მგონი, არ დაგინახავყ თქონ.

დაა, მეშაბაშ ეხლა ემ კალნოზოვა ქნასუკანაც შუარა თესავნენ. ბულანულ წყალზე შუარად კეჰთევ, ამა ყარა სუზე არ კეჰთევ. მაგა ჩალოთქ მაგრა განაჩენ რამ ეყო. ბაკანზე ოთხ ფუთ ჩიდიოდაყ.

წანჯლომ მიწა ყურადღე ეყო. ემეშ ე წირაქ ოზახით, წირაქშ იგრეე პურ ოყრიდით, მრვღანიაც შიშა მილაედით ზედაფთ.

დაფარცხა რამ — არ. ჰაჩეჩაფ. პურ კეჰთეოდა ჰაფ!. ე მენამ-ბეთარ რამ, ჰაჩეჩაფთი ჰვნავდა. ე ათ ბაკნი ადგილ ორ დღე ზლივ ვნავდა ჰაჩეჩაფთი. ამა გუთნიან ნაქნარ გუთნი ვნავდა.

— გუთნეე მის ქონდა?

— აქონდაყ, ბევრეეს აქონდაყ. ბუთუშმს აქონდა გუთნეე. ემეფ, დიდ... დუჰკანეე ეზახონენ, სამ გუთან ამბავნენ. ერთა დედამიწაფ ხალდ ეყნენ, დიდ ჟამათ. ე ჩათუფ მამაფ რამ ბუნკლეეს ყიდიდნენ. სამკალში ისენ თიბავნენ, ესენ ლეწავნენ ერპირ.

ულაყი ლეწავდით. ერთა ასორმოც ჯლევერ ორგდევდით, კალოს უგდევდით, სამ წყულ ულაყ ვასხრიალევდით. ლეწავდით — ჰაფსა, უკანახენში ოთხ ტუმარა პურ გომოდიროდა.

ბეს კეჰთეოდა კელე ჰეგ?

— არ, ერ დღეში, ერ დღე განალეწ. კაც ეყო ხუთმეტ კალოდ ლეწავდა, ოც კალოდ ლეწავდა, ჰოვ. კალოდ მალე ახწვედნენ. ეხლა ულაცს ასრწვდნენ გუთნევ შაამბელა, ფაიზიბე. ყარასთავ შომოჰყონავდა, ულაცს აზუქვედნენ კად ადგილევში.

თაა, გუთნევ შამბა!

77. ალავერდი საყდარზე გასლაჲ

ალავერდი საყდარზე გავალდით, შავამბავდით გუთნევ. ჰემ-ჰა, ჰემ! ჰემ-ჰა-ჰემ! ჰაშ გინდა შენ, დიდ საყდარზე გასლინეახ ვახწვედით. დიდ საყდარზე გასლასუკანაც ახლა ეკიდევოდნენ ქორწილევ. წალან ჰახანც იყო, ქორწილ არ კეჰთეოდა — საყდარზე გასლასუკან.

ნახავ, ემ კაქში ოცგან ნალრა იკრწვ ქორწილევ. მესამაშ აიმაგ, ალათემურ აიმაგ. წალან ნიქა უგოვქრელა ზალს შინ არ მიჰყონდნენ. ეხლა მიდიოდნენ ფენგევი, მოჰყონანენ ზალ საყდარი ოზოშ. ნიქაჲ გააქრელა. შადიოდნენ, ნიქას უქრიდნენ, კელე ზალს აედონანედნენ.

— ჰაზეა?

— ემეჲ, პატა შაზლევაჲ ნაქნარ ფაეტონ ეყო, წალან ფაიტნით, თუარ — ცხენით. ჰმ. მოჰყონანედნენ, აგე დროჲ კეჰთეოდა, საათ ლამეს თორმეტზე ზალ მოდიოდა დაა. ნიქა გაქრაში გიანდეოდა. ორ-ორ ერთა ჰქრიდნენ ნიქაჲ ლდელ.

წალან მოჰჰამ ეყო.

— ნიქაჲ თქონც გავიქრიაყა?

— ჰოვ, მაა! ნიქა უგავქრელა ზალ მოყონა არ ეყო შინ.

ჰათარ იქნა, წევ, მოელ — წოგიყონეს საყდარი ოზოშში. ეხლა ზალ მოყონაში გადადც მივ, წალან გადაჲ სა ეყო? აგე გადაჲ ეყო, აგე ქალ ეყო. ერთმეთს ნიშანუევ ვერ სცნოდნენ. ერ მოყონასუკან ცნოდნენ. წალან გადიბე მოკითხა არ ეყო, ფულან ქალ დაენიშნოთა შენბე? — აარ! მამას უნდოდა ფულანქესი ქალ, გადაჲ ვერ ზრახულოვდა. ნიშნანენ, მოჰყონანენ.

თუთან ჩონ ემეჲ სიფთანდელ დეკაც დანიშნაში ქალ პატრაჲ ეყო. ოქსგნი მაჰაკელა ეტარევოდნენ. ოქსგნი. ეხლა ა ქალ უდაენიშნელა და-ჰხწევა არ ეყო. დაიქირა დედამ, უდროვო დანიშნა. მამიდა აქონდაყ ამ ჩონ... ჩემ დეკაც, მამიდა აქონდა, რაზი არ ეყო. ამბოვდა: ქესიბ ზალლი, არ იქნევ ჰემან ქალ მიცემა!

ამა ქალი დედას ეთქო: ჩემ ქალმა ჰეჩრამ ვერ იპოვნასაჲ, ნაცარ

ჩათქუფას, ქამასავ, ჰემ გადასთან საქნელიავ! ყარაზ დანიშნის ერ კურია ეყო, რა იყო — გაჰწივა, დედა მოუკლო ქალს.

შაჰხედა, ეს მართლაც კად გადადს და იმაშინსუკან რაც ალვერ ეყო, ი დაა თუთან დარჩენენ ფეთიმ, თავიან სახლოვა. მოდიოდა, მე მკითხავდა: ა ვიცი, ეს ჰათარ ქნუა, სა წავდე, პურ არ მაქ, ალიაბადში წავდეთ, ა ვიცი, ისერი წავდეთ. მევლან-მევლან დაა, მე ვიქენ იმათთან კა.

78. კალხობობა ჩომოვარდნად

შა მევლანაც ჩუმუარდა კალხობობა. მერე გამაქეთეს ფერმა მტულტურ. მეც ეს ხელმოწერევანისავე ჰეჩრამ ვერ ვიც. ფერმა მტულტურ ვიმუშავ. ფერმა მტულტურ მუშუოვაში ჩონთან ერ თეჰქილ ჩევიოდა, აბლულა... მაჰმადად ეზახონდენ.

აი, თექილჩი ამბოვს: თქონთან ერ წმინდა ინსან, დააჟერეველ ინსან მინ იქნევა, სკლადჩი დეაყენოთ. ჰაზირ სორო ვეზახლით, სოროს ეთქო: ერთ არის, ფერმაში მუშუოვს.

ამბოვს: ფერმა საქმე ჰადლული, ჰეგ სკლადში მოყონა უნ. ჰეჩ ერთიც ცხენი ბრიგადირ მოვდა, თქო: დავზახნიავ შენთავ კაკჰ.

— გადა, მინა?

— თექინჩი.

— ვერც მიცნოვს, ვერც ცნოვ.

წეველ: ჰმ. ნე დანიშირ სენავ, — მამკითხა.

— მეთქი, ფერმადა იშლიამ.

— ნათარდი ფერმანი ვაზიათ? დახშიდი, ფის დეილ.

— ბილისენში სენი ნია ჩალირმიშამ?

— ბილმირამ.

— იცი, აზე დამიზახნია?

— ვერ უცივარ.

— თქო, სკლად თეფისალახა...

გოჯინ. გაცინევაში ეს გაჟავრდა: შენ მასხარად მიგდევა, ჰაბე იცი-ნიავე?

— მეთქი, ჰოგ არ გოჯინევა, აში-მეთქი, მე სწავლა არ მაქ, კითხვა არ მაქ, მე ახირ სკლადჩი-მეთქი, ჰათარ ვიქნევი?

თქო, დაასწავლევეხარ!

ამა დევესწავლევიოდი, არ ოდ. ბევრ ჰარაქათ მიყო, არ ოდ. არ აღევაში პატახანსუკან ჩილმიშამ. ახირი, მევლანი ერ მეშაბაშელ ივარდან ეყო, ახირ. ას ჩონ სადრი ეყო. ის გაყონეს. მე სადრი გამაქეთეს. სადრიოვასაც არ ავაქ: ვერ ოდ, კაცო. მე ერ ხელ მოწერევეანი, სავად ჰეჩრამ არ უც. ჰა, ეს არ აღევაში ბევრ აგრ-იგრ დევეტარ, მტუქუქ არ

იქნა. ახირ რაიკომში მე წაველ, რაიკომში ინსან გამიზგავნი, ახლა რაიკომშიც ვერ მიცნოვს, ვერც ცნოვ. მე წაასლელ უქენ. წეველ, კარ და-ჰკეარ.

— ჰა!

— ოლარმი?

— (ბუიურ) — შეველ.

— ჰარდან სენავ? — მამკითხა.

— მეთქი, თოჰთვალ ბელიარ კალხოზ (...).

კედემ მირწყდევ.

მეთქი, ჩემთავ სადრი გავქეთევიავ, ამა, მე სადრიოვა ვერ საქნევარ.

— ჰაბეავ?

— მეთქი სწავლა არ მაქ, კითხვა არ მაქ, ერ ხელმოწერევაგნი სავაჲ ჰეჩრამ ვერ უც. კედე მითხრა: შენთავ მის დავქერია სადრი?

თქუ: ჟამათს! — იმაშინ ჟამათრ.

— ჟამათს შენთავ რაახიმ უნახავავ, სადრი გავქეთევიავ.

— ჟამათს-მეთქი იქნევ ჩემთავ მოკლა უნ?

— მოკლა თუ უნდაყავ, აიქ მააკდომეხარავ! — სტოლს ბუზან დაჰკრა — აიქ მააკდომეხარ, თქო! ჟამათი! — თქო, — ერ თეფილარ, — თქო, — ბილიშამ.

— ვაჲ დედა, რა ჰქნოა მე ეხლა? გამათეულ ვარ აი, ორ გზი არამ დაჰჩომივარ? დაა, ჩარაჲ გამიწყდა, აალელ იქნა.

— აი, — ვამბოვ, — ერ წელიც ეყო ემეთავას. ჰაჲ ერ წელ, ჰა ორ წელ, ჰა სამ წელ, ოთხ წელ. ოთხ წლიბე თორმეტი დღეჲ დამაკლდა, კალხოზზევ შაირივა. უკანაყ დამაბრუნეს, კედემ გამზგავნეს ფერმამ. კამეჩი ფერმამ. იქაც პატა ხან უმუშავ, (...).

ემეჲ, დიმიტრი მაარუნ ეყო ჩონ კალხოზის. კალხოზზევ შარეევასუკან დაა. იქაც, ემეჲ დიმიტრი მოკდო, ახლა მე დამალუნეს კალხოზ სადრი მააბი. ერ ორ წელსაც იქ უმუშავ, მოვლანი ჩონგნი ზორბაეჲ გომოვნენ, ჩონ გოგიყონეს დაა.

სიფთა ემექნეს, კალხოზზევ ზოგიერთეჲ არ ემე ჩედიოდა დაა, ესა ეყო, აჩეჩქაში საყდრი ოზოში მოკლეს.

აიმაშინ დაშინდა ხალღ. დაშინევაში ახლა თქოს, კალხოზ საქნეხართ. არზაჲ არზაზე მიდიოდა, ამამ ემ კალხოზ ჩავრთეს, შიშით კალხოზში ჩაეწერნენ.

ზოგეჲ ხუსისი ეყო. ხუსუსიეჲ ბეერ ნალოკ აღოვნენ. ახირი იმათაც ჩარაჲ გავწყდაყ. ხუსისიეჲ მოვნენ კალხოზში, შამაჲრიენენ. ჰემაჲ კალხოზოვაჲ ჩუმოარდა.

79. ჰაეიბალაჲ

მუშტულულ ერეე გადგებენ: ჰაეიბალაჲ მოსულ! მიღის, ჰალა, ხე-ღაღს ერ სახში ჟიან, როგორც მარაჲა ფორმაღთ დამეღარან. ის თავში ჟის, იმა ეხლა დამირწყევე, ეგ რაღაცა მეტყუღსავ, ლეკ მოვღ, მე რაღაცა მეტყისავ. ლეკ ხანიღით ჰევაშ-ჰევაშ შადის.

— ჰაღა, ჰაეიბალა სენმისენ ქრთეღოღლი ?

— უგეჲ ჳმეღ კაც.

არ უშმენ მააკღრღლა. არ უშმენ. გომოღის. ჰაეიბალას ებნევიან: შენ ე საქმეღ გიქნი არაღში, მითამ არ აგებინევენ დაა, ჩონებ. ჩონც ვი-ციღთ, ამა კაღ არ ჩეღინარ, აი, ხეღაღა შენთავ ეხლა ეჲ მეეკღასყ — მო-გღკღავღაც ეჲ. მა შენ გარაჲ ცოტა ჩონ ხაღღ დაიციო! ჰემაღ არ იქმენ! ამა ჳკო აზღევენ. ჰალა და იმაშინსუკან დაღესტანშ წასულა აღარ იქნა ემიბე. მოღის, ყოღაღ შინ ჟღევე. ჳკოზე მოღის. ზეღაღთი თავრობა მო-ვღა, მასტანია მოხღა, იმაშინსუკან თავრობა მოვღა, ჳღღ-ფეყ შოჯკრეს, დაიჳირეს. ჟამათი შუაზე დავრუტეს ე კაც. შუღღენა ტყუე ესროვნაყ, არ იქციოღა. სიფტა მაგას უთხრესავ: დაიჳირე თოფ, შენ შუღღეღ დავრუტ! მიჳცა ჳღღში თოფიღ. მამამ თჳუავ: მე ვერ, ჩემ შუღღეღ.

თჳოავ: მამაზაღღო, მა ჰე ხაღღი შუღღეღ შუღღ არ ეყოა, შენ ჳოცაეღი?! თოფ რუმ ესროღი? ჰაზე ჳოცაეღია შენ ხაღღი შუღღეღ? ეხ-ლა შენ ნახ შენ შუღღეღ ჰათარ დავოცევეარ? სიფტა დაიჳირეს შუღღეღ, დავოცესავ, გაღაარჩივეს წინავ, დავოცესავ.

— თჳუავ, სიფტა მე დამხრუტით, მეეღან შუღღევიღ! თჳოსავ: არ! შენ ჳუმ დაინახო, გარაჲ! სიპტა შენ უმ დაინახო. — დაიჩოჳავ ხაღღი შუაზეავ, ფაფაღიღ მაიჯღა, გრღრღ დაღოავ, თჳოავ: აი, ჟამათ ჰაღაღღო-ბაღ მემეციღთ.

ჟამათმა თჳრღსავ: ლაფ კაღ ქნიღ, ახლა შენ მააკღრღღ დროს. ჰალა შენ ჰაღაღღოვაღ აღარ გერგებ! ჰიგმაღ მამაზაღღ თავ დაიჳირეს, ჟამა-თი შუაზეავ დანაჟღომ ადგიღშ მუჯღღ დეეცავ. იჟღა მოღაღ ფორმა (...)

უგეჲ მოკღესავ ა კაც. სამ შუღღ, ერ მამაღ, ერგან, ერ ორმოში ჩა-ყრესავ. მა, ერთა, ზეღაზეღ. ჰემაღ ყაიღათი, კუბოღთი არ.

ჰეგენიღ გოგონღევე. ახლა მე სხო რამ აღარ ვიღ. კეღემ არისა ჰე სიტყევე სათჳმელი?

ჰე მეშაბაში სარათ თქონ ვერ იცოდინევთ. ჰე კაკელევი მიწა ემე, ფერმა არის ახირ. უგე ფერმას ზომოთიან საარათ არის, მეშაბაში სარათ. იქიფთი მოყოლევულ ჩონ, ყორალნი პირამდინ მიწაჲ არის. ჩონ ყორალნი მიწაჲ.

მრვლანაც იმ წელში ერდეთა, არ, სამ წლით ერდეთა ქომოდეთენ იწეოდა მიწაჲ, სამწელსუკან ზომოდეთენ იწეოდა. ქომოთიყენ იყო ზროხი საზოვარ. სადაც ხამი, იქ მიდიოდა ზროხაჲ, ზოვნიდა.

— იცლროდა არა?

— იცლროდა, მა?! სამ წელ მიწაჲ ხამ ინახენ, კაჲ პურ მოვდესავ. ზოლ დროზე ჰემავ ეყო, ქუბრა, ჰა ვიცი, ისერთ არ ეყო. ქუბრა დაყრა, ნობ დაყრა, ჰემავ რამ არ ეყო. ეხლა ქუბრაჲთ, ჰარ წლით ვნონ, ქუბრაჲც კეჰთევე, ემეც, ერთარი პურ კეჰთევე.

იმ დროზე კაჲ თესლ ითესეოდა, კაჲ სარბოვდა, ჰა ვიცი, ისერთ. უგმაზეაც პურ კეჰთეოდა კაჲ. სუნ კეჰთეოდა, სოფლი(თ) ბოლოფთი ნოხომ, თუ თორნე ჩოვნითაყ, ექ სუნ მოდიოდა. სოფელში პურ იკრეოდა. ეხლა გორკაითი არ მოდის.

81. დაფიცება

მე ეეხლა იმ დრო არ მაგონდევ, ამა ლაპარიკით გამიგი. მე გამიგი, რუმა აფიცინევენ კაც. მართლაც ი ფიცით ტარდეოდა, გადიოდა.

— თუ მოუპარავ, ესე იგი.

— თუ მოუპარავ, თუ ზორი წოურთომ, ჰა ვიცი, ისერთ, ახლა დამიშ ჩის, არ არ მიქნიაჲ, ამითავ.

— მაინც ჰაზე იფიცავენნა?

— სახარებაზე.

— სახარებაზე იფიცავენნ. ზოგ თავის თავზე, ჰა ვიცი, შულევზე იფიცავდა, ერ ხათაჲ მოდიოდა.

აი, ჩონ ზარდომ დაფიცა შულევზე. ეგ მე კარგა მაგონდევ. ჩემ ზმამ ფულ აილა ე ხუთას მანათ, იმ ზარდოხზენი. ზარდოჲ ჩონ მამიდიშულ ეყო თუთან. ამა შარაშურ კაც ეყო. იგმაჲ იმა... სკლადი ოზორ ეგ ეყო, ოგე ემე ნაყდომ, ჰუსსუჲა გადაჲ არა! შამანა ნაყდომ ადგილ. ის ფეზიკოს ეყო, ფეზიკოს ექათიან ზარდო იყდა, ზარდოს ექათიან თავი ზმა კედემ, იასე. სამ ზმა ოყენ ჰეგენ

— სამნიმ ერთა

— ჰოვ. ჩემ ზმამ წავდა ახლა, მამიდიშულიჲ, გამართო ერ ხუთას მანთ. ხუთას მანათიც, ჰა ვიცი, კერძო დრო ეყო, კალნოზ არ ეყო,

ტრაქტორ მაალწველა. მითამ კომბაინზე სიმონას ქონდა ტრაქტორ.

— იმაშინ არ ეყო ტენნიკა.

— ტენნიკა არ ეყო. ერ ტრაქტორ ბითავ მუშუოვდა, იმ შუქი რაიონში, იიც ორ ზმაჲ ამუშოივდა. ეს მრწლან ამ სიმონამ მოჰთხოვა ფულ. მითამ ის ტყუან კაც ეყო დიად. იიც ე მოსული ბორანზე მოკლეს. ხანჯალ ჩოვრქეს თუშეემა, მოკლეს. მეეტყუა იქ ხალღ. ჰამთონი ყოჩიეე ექამა. მოვდა, ამ ჩემ ზმისგანაც ხუთას მანთ აილა, მითამ მაალუარ ტრაქტორ, შენ მიწეე მააჯნუარ, კერძო მიწაჲ გოქონდა, ბევრ ეყო ჩონ მიწეე.

ჰა, ამამაც თქო, დაა კამეჩეე შაწუხევიჩახ, დეო, მიწაჲ ლამაზა ტრაქტორი მაღჯან, ადმაშინავ ემე იქნა დაა, ხალღ ემეჲ, გადასტა უცბათ. ტრაქტორ არ დეენახაყ, ჰაა, ამამ გამაილა, ვინ- არიანა, ხუთას მანთ მისცა ჯღში. ბესა პარკიბე ფულ მინაცემი...

ადგა, გავ წავდა კაც. დაა ჰა დღეს, ჰა ხუალ, ფაიზ-გუთანიც თავდეე, ჩონბე ტრაქტორ არა. ეიც არ იწნწ გუთან, ერთხელითავ გოწნე-ბევი: ტრაქტორ მაასლეეარ... მაასლიავ!

ჰარ გურგურშიაც უსმენს, ჰა ტრაქტორ მოდის, ადმაგ მოტყუედა კაც. მოკლეთ ტრაქტორ არ მოჰდა. თურმე აგე იქენ აი, ჰას აიმ კაცი სახელ? ყადილხანი მიწეე ჯნავდა, ეხლა სალხოზ არა? ეაბუშჩილულ კალხოზ.

უგემ ეაბუშჩილოდ კალხოზში ყადილხან ცხოვრობდა, ხან. ყადილხან. ის აიყარა, წავდა თბილიში. იმა ქონდა ზროხაჲ, ცხორ, კაჲ ყიზილი პატრონ ეყო. იმის სახლეე... იმის ეყო, თავის. ეხლა მანდ, ქობარზე სახლეე არისა. თურმე იმი მიწა ჯნავს ე ტრაქტორ. იმ დროზე ტრაქტორ გომოშმულ, ეხლა ჩასტეე არ არის. ჰარ დროზე ტრაქტორს ახლა ჩასტ უნდა? ჰოვ დღეს ახლა წავდა, ჰაჲ საქნელია? გარაქ წაჰდეს ემეთიც, მოსკოვით ჩასტეე იპოვნას, მაღლას, ჩაჰყრას. მოკლეთ, ჰიგემ ფორმადთი, დროჲ გაჰდა.

იქნა შემოდგომა. შემოდგომაზეაც დაა, ხალღმა შაჰხედა ამას დაა, ემე გუთან დარჩომი, არ იწნწ. მეეშწლნენ ნადითი, რადმით. ზლივ ერთარი პურ დათესეს. დაა, უქანახენშ ე საყდარზე გასლინქახ რალაც დროჲ დარჩომილეყო. ახლა ზარდომაც ფულ მაითხუა. ამამაც წაილა, ფულ მისცა ჯღში. მისცა, დაბრუნდა, მოვდა. პაშტა დროჲ გასლასუ-კან კედემ მოჰდა შარ, თქო: ჩემ, ფულ მამ, არ მაგიცი ფულ!

თქო: აიქში არ მეგეცი მე ფულ?

თქო: არ!

ხუთას მანათაც, ხუთდენა კამეჩ მოდიოდა. ამ დროზე ფულ ფულ ეყო. ჰეჩრამ ეს დაა, ჩარა არა! უგემ ყასიმ აიმათ ორღბეში დიდ გიმგაჲ კეჰთეოდა. უგემ გიმგაზე ამა ეტყჰს: მე შენბე ფულ მამიცი, ხალიღ

ვის ღუდრუან კაცევ. ამბოვს: არ, არ მაგიცი.

არ მაშიცია, დაიფიც! — ამბოვს. აფიცინევს.

ყმაწულევ დამეკოცასავ, თუავ შენ ფულ ჩემზე მაგიციავ! — კაკრაზ ამ თავიან ორღებეს დაა! ეექ, ჩონ ორღებშიაც ქერიზ გოქონდა დაა, სხოგან წყალ არ ეყო. ქერიზი წყალ ლევლით. ერ ათ ღლე გადატუდა არადთი, ღეკაც მოვ, ათ ღლე კი არ, სამ ღლე. ღეკაც მოდის, ემ ქერიზ, ა წყალ ანავსევ ადგილში. შინ წასლინეახ ხედავს, სილო ნათქომ ქალ აქონდა, ცეცხლ ჩაჰკიდები რზრ შუაზე, დამწორ. იმ სამ ღლი არაში. ჰიგე ფიც გასულად კი მაგონდეე ტოჩნა. მე თუთან ვიც.

ახლა აიმაშინ ფიც ეყო. იფიცავენენ. დაა სულში მიცემა რამ...

გამაღლეეს, ფულიც მიჰცემსი, უგემ დაა, დაფიცნასუკან. ამბოვს: ად ე ფულ!

მოკლეთი, ახლა ჩემ ზმა ღუაზე შადის, ყმაწულ რუმ დამწორ. დაიქერავს, იმ ხალღი შუაზე, დაიჭირავს, ერ მჩჰამა შანანღრევს, პირშიაც დააეუტევს: გარაქ შენ დამწორეყოღე დაა, კი არ ყმაწულ, მამაზაღლო! — ეთქო, — ჰაბე ხალხ, ემე, ყმაწულზე ჰებე დაიფიცი ტყუილ? ჰიგე ამბავ ვიცივარ, მეტ აღარ.

დაა ჯმად ჩემეკშო, ვეღარ.

82. თიზირი

— ქართულ სოფელ ეყო ე თიზირი, მრვღან თავით ბოლონეახ ქართოღლეე ცხოვროვდნენ. მრვღან გათათრდნენ, მის უნდოდა, თათარ იქნა, მის უნდოდა — ქართოღ იქნა. რამდენ წლის განმავლობაში კედემ განათათრევ იქნა. სოფლის ნახვერ ქართველ ეყო. ზომოდთყენ. ქომოდთყენ ბუთუბ თათარ ეყო. ჰემენ წელს ეყო ჰეგ? ხალხ გადატუდა დაა, იქ.

— ოზდათორმეტ წელშ.

— ე ხალღ ბუთუბ აიყარა, წავენენ, ჩონ დავჩით, მარტო ორ კომღ დავჩით, ესენ ბუთუბ... ეხლაც აიქ ცხოვროვ. სხო რა ვიცი.

— ეხლა ჰაქთონია?

— ეხლა შუღ-რვა.

— ერთ დაბრუნდაო?

— ე ზმიშულ დაბრუნდა, ე ხუთ კომღივით გამრავლდა, შუღ კომღ იქნა.

83. ქორწინება

გადა არ იცნოვდა, ქალ არ იცნოვდა ერთმერთს. ოყახ იწონევედა, დედამთილ და მამამთილ: აი, ფულანქესი ქალ არის. ა ქალ კა იქნევ ჩონ გადადბე, დოვნიშნოთ! — მიდიოდნენ, მაქაკლა, ამბოვდნენ: შენ ქალი მაქაკალა მოსუვართ.

— შო, — ესიცი ამბოვდა, — ლაფ კად იქნევის. მეც მამწონს თქონ გადად.

ახლა კაცევემა იციან. აზლევდნენ ეულაბს — მე დაა, შენ ქალ მეგრც! ქალმა არც კი იცოდა, რუმა, არ იცნოვდა რუმა მინა ა გადა? მის მიმცესა? მის არ მიმცესა? ამ ქორწილი სადმოზე იცნოვდა ეს ჩემ ნიშანუსავ, თორე დამალა ეყო.

დაა, შენბე ეულაბ მიგიციემი, ქალო, შენ ორლბეშ არ გახჷლო! გასულა არ ყოფილ. დამალად ყოფილ. — მამამთილ დამინახავს, იმი ნათესავევ დამინახენ, ნიშანუ დამინახავს — არ იქნევის. წყალზე წასულა არ. ქორწილ წასლაში დამალად ყოფილ. ბაზარ არ ყოფილ, კინო არ ყოფილ, რამ არ ყოფილ. სა წასლევო ქალ? — ერ ქორწილშ ყოფილ, ქორწილში-აც დამალულ...

— ჩალთუქშ.

— ჩალთუქში არ უშოვნენ. ჩალთუქი საბქოთა კავშირ მოსლასუკან იქნა. ჰეჩრამ მოვლანი დაა, დანიშნევენენ, ამბოვდაყ: ახლა რად საქნებარა? ჩემგნი რა ატანებარა? მაქაკალ მოვდეს. მაქაკალსაც იქერავდნენ — ნათესავ, სიზეს გზავნიდა, გადი ოყახით ქალი ოყახში.

— წა, უთხარ, მაგიზგნი აყონეეარ ერ ზროხას, ემთონ, შა ვიცი, ფქულ რამ. თეთრი ფქულ არ მამცასაც, ვორც მამცას, ბრინე მამცას, შა ვიცი, საკირო რამევე, ოყახებეთ. ქალიბეც იყიდას ემთონ ყათ ტამსმოზ, ჩემ ქალიბეც მახმური მაჯზარ, იმარათევე, დანაკიდევე იმარათ. ბოლოზე ემაგ იქნეს, შა ვიცი, ტოტევეზეაც იქნეს, ე თავზე მათხეველ ჩინჩირ იყიდას ჩემ ქალიბეთ, ისიცი ძურფას რამ ეყო, გუბუშ. ჰეგენ იყიდას, ვაზიროვდნენ: ჰემთონ ყათ ტამსმოზ იყიდას ჩემ ქალიბეთ.

ისიცი ამზადევედა ტამსმოზ, ამბოვდა: დაა, დომიშზადევი, მიყიდი.

— დაა, ახლა საჯორცე, — ვაზიროვდა, — ქორწილიბე მამცას, პურ მამცას, შა ვიცი, ეს მამცას, ფქულ მამცას. შადულ ქორწილ ეყო ქალს. დაა, მიდიოდა ის მაქაკალ, ის ებნეოდა: წა, — ამბოვდა, — მაეტან დაა, ქორწილ შახანა?

— ხუალდამ, შა, ქორწილი. წად, მაიტან ეხლა მათანელი რამ, ნიშან მაეტანას. ეხლა მაეტანას ნოხო, ჩემ ქალიბე ნოხო რად მააქენ? ისენიცი

მოპტანავდნენ, სხოვეიც ახლა დრვენენ ახალ, შიგ ნაქრევს უღვენენ, ფარჩას, თეთრ ფულ უღვენენ, რამევს დრვენენ — ნიშანი, ჰა ვიცი, ტკბილეულ რამ. მოპტანავდნენ, დრვენენ, ამბოვნენ: აიმა ხურეინ გოკვეთევი, ერთიცი სამანძილე, ჰა ვიცი, ერ საპერანგე, ერ ორ მეტრო რამ, ბითიმეჟურა რამ, ნიშან. ვაშლეგ-მაშლეგ. ეხლასად ნამცხვარ რამ კი არ ეყო?! დრვენენ, სხნიდნენ, ნაზუქ, ჰალვა. თორნემ აკრავენენ, ნაზუქს. ქონით, ერ ხუთმეტ ნაზუქ. ორმოც ნაზუქ გადი პატრონ ჰჩიდიოდა. ორმოც პურ, ორმოც ნაზუქ. ერ ყაბ ჰალვა.

— ნიშან მიპტან ქალობეთ, — დოჟუვაზირევიყ მაქაკლობეთ, — მიპტან ის იმას. მევლან უკანიათ ერ ტანაჲ, ერდენა ყოჩს. ყოჩი... ვაზიროვნენ: ნიშან შამაჲტან — ქალი პატრონ ოუახბიე.

ის მიჰყონაჲდა, ღუნეჲც მაჲტანას, ერ-ორ ვედრა ღუნე. ის მიპტანავნენ, ჰამდნენ, ლევდნენ ქალი ოუახბი.

პადარკევიც, ჩით-მითიცი, ჰასაც ამბოვდნენ, იმას ჩოჲღევი.

ახლა ვაზიროვნენ ქორწილი თადარიგს. აქ სახლის, აპტანავდნენ, მიაქონენ იმას. უშლიდნენ, აზლევდნენ, მოდიოდა ჰენგაჲ ცხენი, სა ეყო ეხლა წინ მანქანა? ცხენით მოდიოდა, ცხენოსან მოდიოდნენ ქალ წაყონელა.

ჰენგაჲ მოჲს ე (...) ცხენი აქ. წინ ნალრა ნალრა-ყავალ დატრბით, უკანითაც ცხენოსან დეკაც შამეჲდარ, მოდის წაყონელა. ჰეჩრამ. ჟღევოდნენ, ახლა მიჰყონავდნენ.

ემათავ ქალაღაჲ(თ) გომოჰყონავდნენ ქალითავ, ქალ გომოყონაშ თოფ ესროდნენ, ჩომოფხუტულ ქალ, ჩოჲცომ ახლა ტანსაცმელ, ყათევიან ტოტეჲ, არხოლოდ, რათლულ ქალაღაჲთი შოჲხევი თავ-პირ: დამინახენ, სურცხულრი.

გომოჰყონენ კედე მარაქაში. გორღიაც დგანან ორ დად. გომოყონინიყ, ახლა, აკრავენენ რამამს, ნაქრევს ქალს. დაა, ქალ აჲდრნავდნენ ცხენზე, ერთ აქათიანი კაცს ექირა, ერ ფეჲ, მეორე თარაფი ერ სხო კაცს. ე ცხენითაც ემე ექირა, ჟილავ ექირა, ყანთარაღაჲ, ერ კაცს, სამ კაცს. დოჲქერიაყ: ზალ, არ ჩომოარდეს! — მიჰყონენ გადი ოჯახზე. გადი ოუახზე წასლაში ქალი ოუახზე მოსლაში თოფ სროვნაში მივდივართავ. ჲენგა ზახი ქეღლას უსმენ ყანადზე. გადი ოუახზე წასლაში კი ზედ ახევენ ემეს, მაშხალა აკეთევენ, ცეცხლ უქიღევენ, თოფს ესრუნ... შადის ოუახში. ქალითავ ჩომოყონასუჲან მეორე დღეს ქალიც გომოჰყონენ, ახლა გადასაც პატარზლეჲ აყენევენ. ქალ ქალი მარაქაში დგების დაბლა, ჩამოფხუტულ პირით. გადაჲც წოჲყონიყ გაღევი მარაქაში. დაბლა დოჲწყოჲ ფიჩხი კონეჲ, წინ დოჲღეჲ თახტაჲ, ზედ ჩომოჲყონიყ პურ, დოჲწყოჲ ჟამეჲში, ჩოჲუსხამ დჲდრჲან ჟამეჲში ჩოჲუსხამე წონ. წონ

ჩოუხხამყ, დოჭდევიყ თითობე თითო წონ, ღუნე. ჩომოვეყრიაყ პურ: ჭამით, დალივით!

ესენიკ ჭამენ-ლევენ. ესენ აკრონ გადას შამაკრულ ნაქრევს თავზე. ჭეჩრამ დაა, საღამო კეჭთევის და ხალღი იშლევე, მიდიოდა იმ ყურა ქორწილ.

— შიპროვა ჭათარ კეჭთეოდა?

— შიპროვაკ ჭიგმაგ. ქალ-გადა შიპროვა არ ეყო. იგრევე შიპროვაც. თუთან გადიოდნენ გადიბე შომოქრასუქან გადადიოდა ყათარმა. დეკაცევე, ნათესავევე, ქალევე. დეკაცევი და კაცევე შიპროვენენ. ერ ათ-ხუთმეტ ინსან. პირში დეკაცევე გოდმოსლასუქან ახლა კაცევე აჭყონავენენ ნეფეს ოვ ახტონავენენ მალა. ახტონავენენ — იქერავენენ, ახტონავენენ — იქერავენენ ახლა გადადთავ.

თუთან არ... ემეჩედოდნენ დაა. უგეს ატარევენენ ქეიფოვას. დაა საღამო იშლევეოდა, ხალღ მიდიოდა. ჩემგნი ჭემაგ დამინახავ მე.

— მაგალითად, დიღი ფლავოა ჭათარია?

— დიღი ფლავ? დიღი ფლავ დიღაზე მოდიოდნენო? ქორწილი გადასტომასუქან. ქორწილ გადასტომასუქან კეჭთევე დიღი ფლავ. წინა დღე კეჭთევე, ამ დღე, მეორე, მეორე დღესაც დიღით ფლავი(თ) მოდიოდნენ და ფლავ მაქონდნენ, ქალი ოქახით ფლავეს. ერ ჟამ გადიბეთ, ერჟამ ოქახიბე, ერ ჟამ ქალიბეთ ფლავ. ფლავ ქმასუქან ახლა ქალს გომოჭყონავენ. აყენევენ მარაქაშ.

ეგ დამირწყეოდა, წადან სათქმელეყო გარაქ.

— ჭათარ ლოცვენა ქალს და გადას ქორწილში ჭენგილაე?

— ბახტიან-იღბლიან იქენ შენ, ბერ ზალ, ყოშა დაგაბეროსყ. თეთრა დაბერდით ორნიმ! დალოცად ამაგა: ყოშა დაბერდით!

84. ჩემ ბიზად

ჩემ ბიზად ეყო, ესი ბიზად, ბასტანში მუშოვდა. თავი ფოლდაშევეს ებნეოდა ტკბილ სურჭულუჲ გინდაყ, თუ წარეე სურჭულუჲ. — ჭად, ესი ბიზა ტკბილ, წარეე ჭამ გუნდა, ჭამეშა ემაგ ამბოვხარა, ჩონ ტკბილ გუნდ!

— იმაშინ დედექით!

აქეთედაყ სურჭულუჲც, ცოტად ჭამდნენ ესენიკ. პიწადც ქნელეყო-სავ, — ამბოვდნენ — ეხლა ტკბილ იქნა. ეხლა სურჭულიე. ბეჭრ. ქნილე-ყოსავ, წარეე საქნელეყუჲ.

85. უწინ დროზე

უწინ დროზე ჩემ დედამთილ ლაპარაკოვდა ბებურ ზროხაჲ აქონდაყ ხალყსაჲ. ნახირ, ეჲ, ბოსელში არ ეტევ ყოფილ. დილაჲ თენდევის ყოფილ, იმ თავი უწყოვენ ყოფილ მოწოლაჲ. ამ ქურასთანაც დევნ ყოფილ დიდ ორყურა ქობ. მანაწოლ ასხმენ ყოფილ, მანაწოლ ასხმენ ყოფილ. დიდ ქობ კეჰთევოდაყ. ანთევდნენ ცეცხლ დეკაცევ ორ-სამ დეკაცევ ორ დრედნენ, ადუღევდნენ, ჩმააქონდნენ, ეხლა ზოგს ზროხაჲ არ აქონდა ახლა ბებურ ზროხაჲ აქ ელოდევ ზროხაჲ საქნელი. მალ-მალ ხედენ ნოხო ჰახან უზრვავ. დღე ელოდევინ, ზოგს დეკეულ უნდ, ზოგს მრზორ. ეხლა მიდის ხედაეს, რომ უზოვის. ექ გრც დგევის ყოფილ დაა ნუ ემეჲ იქნესაჲ და ბაჯალაჲ ჩმუარდნიდაჲ. ცოტა ხან აქ დგევის. ბაჯალას ინახენ. ეხლა ამბოვენ ფურმა უმ ალოკას ეს, რუმ იცნას ბაჯალაჲ. ფურს ალოკინევენ, ამშრალევენ ბაჯალას. მეღნი შაჰყონენ ცალკ. ახლა ელოდევინ ბუღეჲ ჩმუარდას. ზოგი ბუღეჲ მალე ვარდევ, ზოგის გუან ვარდევ. დაა ერ დროზე ბუღეჲ ჩმუარდასუკან ზროხამ ნუ ქამასაჲ ე ბუღეს მიაქონ ნრზში მარხენ ყოფილ. დაა ე ბაჯალასაც ერ დროსუკან დილაზე დანაზოვ თუ არის საღმომდინ ინახენ. საღმოზე აწუევენ. საღმოზე დანაზოვ თუ არის დილაზე აწუევენ და პატრა ტანაჲს ბაჯალაჲ ეხაზიან. ბაჯალაჲც გაზრდაში იზღევის დეკეულად ინახენ ყოფილ. მეზრდასაც ინახენ ყოფილ ემეღე კალო რამიბე დაა შამბელა.

86. მე ნემს დანაკარვარ (ნემსს ვაკეთებდი)

მე ნემს დანაკარვარ. ერ დეკაც ჰამეშა ჩონსა მოდისყ ნემს დააკრელა. ჰე დედამთილთანაც იხტილათ ჩიის. ერ მედტილათე დეკაცი, ერ მედტილათე დეკაცი. კაკისთაველ ვახტანგი დეკაც შაშაჲ, ილარიონი დაჲ. მოდის იხტილათზე ჩონსა. ნემს დააკრელა მოსლაში იხტილათეჲ ამბოვსყ. ეხლა ერ დროზე თავი მამაჲ ჰაყისაბ ლაპარაკოვს. აჲმაგავ დედაჲ მოკდომაშიაჲ მე ათ წლის ვეყავი. ჩემ ზმაჲ რქს წლის ეყუაჲ. ერთიჲ გოქონდაჲ აკუანშიაჲ პატრაჲჲ სამ თჷსიჲ. დედაჲ მოგიკდუაჲ. ჩემ მამაჲცაჲ ულჷსუში ემეჲ სარბაშში ქენსავეთ მუშოვდაჲ. ეხლაჲ კამეჩ გოქონდაჲ. კამეჩ დამზოლაჲ. ეხლა ჰამეშა მამაჲ წოლაჲდა, მიდიოდაჲ. საღმოზე მოსლაში წოლაჲდაყაჲ კამეჩსაჲ. ერ საღმოზე დაგუანდა არ მოვდაჲ მამაჲ. ცხენი მოდიოდაყაჲ, ჩონცაჲ ველოდევითაჲ. არ მოვდაჲ-მეთქიაჲ მოჲ ილარიონ ე ემეჲ მოვსწოლოთ კამეჩ. მე პატრაჲ ვარაჲ ათ წლი ყმაწულ ვარაჲ. აჲ კამეჩ მოვსწოლავსაჲ? კამეჩი ზუზუეჲ მაგარიაჲ. ჰეჩრაამაჲ ერ დროზე ჩონ მამა სადაჲ ბიზაჲ ვეზახოღითაჲ.

მოვდავ, ვედრად დოვდევივ მანწოლა ზუზუთი ზედ არ ჩმოდავ. ემაგ ვუჭირევ-ვუჭირევაავ ილარიონივ გორვ დგასავ ჩემ ზმად. მეთქიავ ილარიონ წად მახატ მადლ, ზუზუთი ზედ არ ჩმოდს, გოვჭირივო ჩმოვ-დეს. ყმანწულუვ წოტდა ჩემ ზმად მახატ მადლევავ. ეხლავ შარქმად მი-ნდავ ამ დროზე მამად მოვდავ. ჩაღჩალით მადგავ ცხენზე უისავ. გო რა სჩიდი? გო რა სჩიდივ?

— მეთქიავ ბიზა? ზედ არ ჩმოდს ეხლა კამეჩი ზუზუდ გავრტად მინდ, ზედ ჩმოვდეს.

გოგო, არ ქნო, კამეჩი ზუზუდ ჰერად გავდევ. ჰევ შენ პატრად ხარ ადმიბე ვერ წოლაგხარ. ჩმოვდავ მოწოლაგ. ყმანწულუვავ შერ დარჩავ და იმ დროზე სა ეყუავ ზედ კმევნევაავ. თუთად ვაკმევდიავ ყმანწულსავ, ჩემ პატრად ზმად ეყუავ ქორთად აკუნანშიავ. უგმამ გააცხე-ლა მოკდუავ და, ადმაგ დევნწივავ და მამადვ მოვდავ თუთანავ მოწოლაგ.

87. ყმანწული გავდა

წადან ყმანწულევს რქს თრსუკან აზლევდნენ პური ლუკმად ველში. ეხლა ხრდავ ორმოვ არ გასულ ყმანწულს რაამ აკმევნენ. ად ყმანწულ შენ დადევრევსა?! ად ის იქნა ზროხად. ყმანწულს ქონში აჩენავდნენ. ემ გადა-სთან სტრცხტლუვ არ ეყოს. ორმოვ უგოვსლელა იქადთი არ გმოჰყონ-დნენ დტდრტანევ. იმას გმოჰყონდნენ ტანსმუხს ურეცხავდნენ, ბანავდნენ გმოჰყონავდნენ კიდე ველს ურევდა რქს დეკავ: მარილში, პურში, ცომ-ში. ეხლა რქს თრ ათავდა ყმანწულ. რქს თრსუკან ის ლოკმას დააკერი-ნევდნენ პური ყუას, გმოსუტასავ, შეეჩვივასავ. ჰეჩრად ის ორ წელს დე-დავ ზუზუს წოვნიდა. ჰემაგ ეყო კანონ. ეხლა ჩემ მალხაზიმ ზუზუდ არ დადქირა ემეში როდომში გამიშრა ეფხაან. სხოვემა მანწეს. დოქირ რეზინ მივსც როდომში გმადლა ესროვნა. ჩემ ერ ყმანწულს ემე არ და-ვეკერი რეზინ. ეხლა ად იმ დღე ხრდავ. ნინოდ ამბოვს ჩონ თალიკოდ დე-დავ ჰალა ორმოვ არ გასულავ ყმანწულს ზუზუდ არ აწტევსავ ქოთუქ-ლუში. ემედავ ბალიშიავ-ჰალიშიავ აკმევდა. ად ყმანწულ კად იქნევა. ყმანწულ გარაქ დედავ ზუზუთი ზედთიმ გმადელას, გაფხარდას. მე არ დამინახი ად ვიცი. ეხლა უგე ყმანწულივ არვ დედავ კად ესმის, არვ ფინთ ესმის. ეხლა კი არ ორმოვ წელი არის ყმანწულევ... უულად კამენ წრულ ყმანწულევ. გარაქ ყმანწულს დედავ ზუზუთი გოტმაგრდეს ველ, ზოლ-ბილ.

ჩემ დედამთილი დედა ჩემ წასლაში ცოცხალ ეყო. ის გათხუებულ ოთხდენა კაცთან. ჩემ დედამთილ ამბოვს, რუმ სამგან. ჩემ დედამთილი დედა ამბოვდა შუდ წასუვარავ ერ წუთ თმად არ ჩამიგდიავ კარგა გმოსუვარავ. ჰამმა ერ ყმაწულ მამკლომიავ იმი სიმწოვევ ჰესაღამ არ ყოფილავ, ამმაქ წოვევ ეყუავ.

ღიმაღუ ჩემ დედამთილ სადითაც გმობხუევეულ იმი კაციტავ ჰეჩ არ უნდოდა. ჩემ დედამთილი მამადთავ ჰეჩ არ უნდოდა, თურმენი ჩემ დედამთილიგნი წინ მოჰკლომი კაც. იმა გმოტრომ ყმაწულ მამას. ეს მოსულ შინ მამასთან. ეხლა ამი მამადებეც თეთრ მივციყ მალივი ათხუევენ უსუნთა(ნ). ეხლა მამას, დედამთილი მამას ოული თეთრ, ათხუევენ უსუნთა მალივი. ეხლა ჰაყივერდი იასეჲ არ ეყუა. ჰაყივერდი იასეჲ მამად ყოფილ. იმა ოული თეთრ, ლამაზა უსუნთა ათხუევენ. ეხლა ჰაყივერდისაც უთქომ, ამათ ყონალა წასულ, უთქომ: მამანთა მიგყონავ. ჰა, წასულ, წასულ, წასულ ხედავს, აარ, გზად სხოგან მიდის. ამბოვს: მივდიტა?

— ამბოვს ჰესაღამ მივდით, ერთიც დარუხევეზე მივდექიტავ. ჰეჩრაამ, მეთქიავ ჰალა ექ თქონ ჩემთავ მამიყონით, მაგიყონით, ემ კარევეზე ყარა ყუფულ შადმბას. მართლაც ემაგ იქნავ. ჰალა დეკაც მოჰკლომი ყოფილ, ორმოც არ გასულ ყოფილ. ამითავ წოყყონი. ამასაც ოული გარმუნ დოვკრავ. კაც გაყავრეულ: — გარმუნ ჰაბე უკრავავ? მე დეკაც მამკლომი.

მეც ეუთხარავ: შენ თუ დეკაც მოკლომი ჩემთავ ჰაბე მაგიყონია? მეც გარმუნ უგმიბე უკრავავ. ჰე კაციტავ ჰეჩ არ მინდოდავ, — ჩემ დედამთილ ამბოვს. — მეავ ჰამეშა გტრჰავდიავ მუცელშიავ, — მებნეოდაყავ, — შენთავ უგმაგ არ მინდოდავ.

ოთხ წელ დარჩომილ, ოთხ წელსუკან მამკდარ კაც. ეხლა აჲ გადაჲ მისთანაც კოსოჲ ჰემანდ, კოსოსთან გათხუევეულ დაა. კოსოჲ ჰემან ნოქარ ყოფილ. ეხლა უგექ დონახი ამითავ ჰემანდ შაშჩენი. მევლნი ჰემ ემეს უთქომყ: შენ ჰეთიმ ხარ, — კოსოჲმე, — მადთავ წადყონ. ოთხ ყმაწულეჲ დედაჲ წავყონი გადას დაა. წოყყონი. სიბტა ყმაწულეჲ არ წოყყონი. ამ ლამი(თ) გათხუევეულ. ლამი(თ) ყმაწულეჲს გმოვლუნხიაყ უთქომყ: — დედაჲ სადაა? ჰაზარ თქონ დედაჲ. თქონ დედაჲ გათხუევეულ.

ჰეჩრაამ, უტირნიაყ ყმაწულეჲს. ნაზფერიჲ და ჩემ დედამთილ მარუსაჲ ყოფილ. ჰეჩრაამ ამასაც აყყონი, ჰაყი მოსულ ჰაყივერდიჲ. ყმაწულეჲ ოყყონი, წოყყონი მივცი. ემეჲ შუშადმე იქ ხრდავთავ ჩონ დედაჲ კართან უის, აკუშკაზე. წეველით, მევეკარითავ.

89. მირზა ღღელ

მირზა ღღელ ყოფილ ემეშ, თასმალუშ. იმაშინ ქართლშებ ეყენენ. თასმალუში იმითავ შოენახავე თურმე ზმარ ალვენებენ მაგა... ორმოც დღის თავზე ჰკლბნ, მიჰყონენ. ტყეში ჰკლბნ, ერ ორმოში აგდებენ. ე ალათემურელევ სჰრაგით ეტარებიან. ზბბნიან დაა. ჰიმ ორმოფთი პოვ-ლობენ. დოვკლავე, გოდოვგდიაყ — თათრებს (ჟუნობი თანამოსაუბრე)

— ჰათარ უმ მააყოლი შენ, შუადთი მააყოლ, ბოლოზე გაათავ.

— მირზა ღღელ ყოფილ თან ღღელ, თან — მოლლა. ორნიმ თა-რაფ იცის ყოფილ.

— სიფთა მოლლაჲ ყოფილო?

— სიფთა რამ არ, ჰეგ იცის ყოფილ, მოლლაობაც დაა, ემე... იმ დროზე, ყურანიც ესმის, სახარევაც ესმოდა, ჰოვ. ლაფ იმგე კაც ყოფილ ჰეგ. თანაც დობტუროვადც ესმოდა. სწავლულ კაც ყოფილ.

— სწავლულ კაც ყოფილ. ჰეგ ეყო მითამ თასმალუში ღღელ. მარ-სნელევ ყაზი და ჰასანბეგ იმი ღღლობაჲ... მოლლაობაჲ ქნბენება უნდაყ ყოფილ. უთქომყ.

უთქომ: მე ჰემ ღღელ ვარ, ჰემ მოლაჲ — ისიც ვიქ, ისიც.

უთქომ : არ, შენ გათათრდ, ჩონბე მოლლაჲ საქნებარ!

ეს არ დამორჩილულ. ჰოვ, ერ ღღე აქაჲ გავლაში მარსნი გზით ალათემურისყენ წანასულ ცხენი ეყო დაა, წალან — არც მაშინ, არც ჟრემ... ყაზი სახლევიც, აჲ, გბრცა ახირ. იციხარა შენ აჲ სახლევ?

— ჰე ემესთან, გბრცა გზასთან.

— უგ გზასთანა ქერფუჩი დანადგამ სახლ დაა, უგე სახლ ყაზის ყოფილ, ყაზი თუთან ყაჩალევთან ანადგომ-დანაჟდომ კაც ყოფილ დაა, ზაალუმ თავი არ მოსწონდა, ჰევაშ-ჰევაშ კლავს. ერ ზაგანში თემრაზევ რყნბნ. ერთიც ისენ. ჰოვ მბგდან ამ გზაზე ინსან აჟდრბნ: წადთ, მირზა ღღელ მოსლაში უთხარით, ერ ავათყოფ, ერ შომოვდეს ჩონთან.

ხედენ, მირზა ღღელ მოდის.

— ჰა, აბა, მამაო, მოჲ ჩონთან, ერ ავადყოფ გოქ. ჰეჩრამ ე კაციც ჰა, ჰამეშა ერთა ნაქამ-ნალევ-წანასულ — ნაცნოვ ხალხი! ამამ რა იცისა ახლა, მე დამიქერენ, ჩამაგდევენ ტუსალ?! ადგევ, შავ. ცხენს დაამბენ, თუთან შავ ოთახშ. ჰაბა, მინა ავადყოფ? ჰეჩრამ, კარევს კლბტენ: შენ აი, ავადყოფ აჲსი! — კაც უჟე ფიქირში მიდის. თურმე ამითავ უჟე მო-კლაჲ. მოკლაც ისი რუმა, გარაქ ნუ იპოვნან.

ღამის ერ დროზე აიმაგ იქერენ ჯელ-ფეყს ამბენ, ყბაჲ უქედენ, მი-

ჰყონენ ტყეში. ტყეშ მიჰყონენ, კლწნ. დიდ ტყე ეყო. აიხლა ემეჲ თხილი სალხოზ არა, იგე ტყეჲ, ბუთუშ ტყე ეყო. ხალიბიჲ ტყე ებნეოდნენ. იქ კლწნ, ორმოში აგდებენ. მრვლან ალათემურელეჲ უჲე დააზრბნელ კეჲ-თებიან. იმათსიანი ხალღ გადიოდა, ზადღეჲვით, ჰა ვიცი, სურაგ ეყო. ზრბნიან, გებნეჲ, ოზდაორ დღის თაეზე იპოენიან თურმე. ორმოშ ჩეგ-დაჲ და უჲე (...) ჩამატლეღეჲ, ვარგ აღარ ეყო. გომოჰყონენ, მოჰყო-ნენ.

იმაშინ ახლა ალათემურელეჲს ბევრ დოჲწუხნევიჲჲ, ახლა მარსნეღე-ბითაჲ. რალაცაზე... მეჩითში ჩოვგდიჲჲ ღორ. წოვყონიჲჲ მეჩითში ღორ, ჩოვგდიჲჲ. დილაზე ეამათ მიღის ყოფილ ლამაზ ყალმში საქნელა, შა-დიან, ხედენ — ღორი ბაჲალაჲ! აგრ მირბის, იგრ მირბის ღორი ბაჲალაჲ. მუნდრი(ს) ღორი, შინაურ არ. მუნდრი(ს) ღორ თურმე იქე-რენ, ნაგახტან ზადღეჲ-მადღეჲ დანაჲჲერ — ცოცხალრ.

მიჰყონენ, იმათ ემეში, მეჩითში აგდევენ. დაა, თურმე მეჩითში დაა, ველარ შადიან ისენ: ღორ შასულ! ღორ შასულ! — თუთან ქრისტიან, მამაზადლ ხალღ, გათათრეულ. ახლა თათრევი. ემე მიუღიჲჲ წმუნება (სარწმუნოება), ვაჰსალამ თათარ იქნენ, წაჲ. მირზა დღელიც დოგვიკარ-გეს, ჰიგემ ფორმადთ მაჲჲლა კაც.

— *სამდენა მოღლა მოკლეს, მოღლა ჩმაჲრს ზედ.*

— მოღლა სახელ არის. ერ მუხა ყოფილ. იმ მუხაზე მოღათაჲ ჩე-მეეჲჲოჲ, ჩემეეჲიდაჲ. ჩონ ქრისტიანეჲს.

— *მეშაბაში რუმ გოდმოღიხარ ჩონსა, გზი პირში ჰემანდ ერ დიდ მუხა ეყო. მოღლაჲ თაჲ ჩემეეჲჲოჲ, უგეჲჲათ ჩემეეჲიდაჲ.*

— *ჲგ დამირწყეოდა სათქმელ.*

— *სამდენა, ერთიც კი არ! ორიც სხო მეეკლაჲ. ყარაზ ჲავრ გე-ლაჲ კაცზე.*

იმ დროზე კაჲ ეყო ხალღი სიტყუა ერთა(დ) მოდიოდა. მართლაჲც დაუმორჩილეველ, თათრეჲს კი არ ემორჩილეოდნენ. ერთ კლაჲდნენ — სამდენა იმი ადგილზე იჯოცეოდა.

— *ქართოღლეჲ მაგარ ეენრწნ!*

— იმაშინ! ეხლა — ველარ, დაა. ეხლა არეულ დაა. ჩონ ჩონეჲ ჯოცავთ. ეგი ამბაჲეჲ. სხო რალა ვილაპარიკოთ, მითხარ!

ა ეხლა... არ ჰიგე — ინსან ლაპარიკი მოყოლევიწეჲჲჲ ეჲჲჲჲ და მოყოლეჲსუჲჲჲ — ბაჲჲალუსტა!

90. ჰაჲიბალა

თითქმის აზერბეიჯანის ფაჰჲა ეყო — უგი თემრაზა ეყო იმათ მამა. შუტლეჲ ჲუნენ ერთ ჰაჲიბალაჲ, ერთ ეყო, სახელეჲჲ კარგა არ მახსოვს

იმი შუტლევის, არ მახსოვს იმათ სახელევე. მოკლეთ, სამი-ოთხია შუტლ ჰყავდა.

ოგე ზაგანში ერთ იმათ სიტყვაზე ვერ ზრახულოვნენ დაა, რაც ეტყოდნენ — ოგესი. თუ მოსწონეოდაყ კად ზროხა, ამბოვდა: მაიყონ ე ზროხა ჩემ ოზროში! ჰა ვიცი, გადიოდნენ დანზედთი მააყონინევენდნენ სხო ზროხევეს. ჰამთონეე მოსულან მითამ ყორადნი დოვციყაყა. ჰა ვიცი, ემეს დოვციყაყა, ზროხად წოტყონიყაყ, ამავ ჩოყყრიყაყ თაეიან სახლშ, აღილშ.

მოკლეთ, იმ ფორმად ეამათ მაგრა შაწუხებულებუყო იმათგნი. ბოლო დროს ე ვასტანიასუყან ხალდ დააჯარტელ იქნენ. კაკში დესე რამ დეეჯარტუტაყ. ყორადანში ბაბალიან მუსტათად დაჯარტუტეს. დაა, ემეერჩი-ყაყ შიგადთი, იციან დაა, უეე მეეცაყ ხალდითავ, მინ დააჯარტელ კაცი.

— ატამანეე!

ზაგანშიაც სამ შუტლ, ერ მამად დაჯარტუტეს, ეამათი შუაზე, აქ, დავ-ნა. კი არ წადყონეს, მალივი დაჯარტა არ! — ეამათი შუაზე დააყენეს, ხალდმა დინახას. ზაგნელეემა, მოკლეთი, ჰელეე აიშალეს, იშიპრეს: ჰე-გენ თუ მოგაშორით! — ამთონ ბგლა, გაქირევაშ ოყნონ ხალდ.

— შეებეზრაყ.

— შეებეზრაყ ჰათარ. შუტდენა დეკაც აქონდა თუ ცხრადენა. ჰოე ჰამენ დეკაც მეეწონეოდა: ამალამ ჩემთან მაიყონით! — პატრონ ამავ გამათეულ ჩეოდა.

— ხან ეყო, ხან!

— შუტდენა დეკაც აქონდა, დეკაცეე დაზახნაშიავ „ჭიყ-ჭიყ“ დანა-ზახნივი(თ) ეზახოდა — დასტონით, სახელეევით კი არა! — გრუედეო-დნენავ ოჰსათ.

— ცხენ მიაყენეედა თურმე ბალკონი პირში, გომოეოდა ლამაზა, ცხენზე დაჯდეოდა, გომოოდა.

— აექ ჩონ ოზროში ქორწილ ყოფილ, ჩონ ოზროში. მე არ მაგონდეე, ჩონ დიდ დაე თხოვდეოდა ამი ბიზიშუტლთან, ივანესთან. სახელ ივანეე ყოფილ.

უგე სეიდა ნაეოდომ, ოზრო პატრონ. შომოეოდა თურმე ეს ჰაყიბალად, გააწყოტინა ქორწილ. ნალრაჩიეეე გადყონა იმ ჰეეში. ჰეეში გადყონა, ჩა-ყრა ჩაღრაღანშ, იმ ჩაღრაღანაში (...).

კამეჩეეე დაწონაშ აემაჯარ ზამთარ ეყოე, მაგრა ციე ზამთარ ჩეეყრა ჰეეში. ცხენით იდგა (...), ნალრა დეეეკრეენა უგემ ჰეეში დაა. ჩარად რადსა? თოფიე ზედ, ყამჩიეე ჰელშ. შაჰხროწნი, მინათიეე მიე. თაეი ნა-მლოეურათ დეეეკარტენა ი ნალრა-ზურნა, თუთან ცხენზე შიპროეს ყო-ფილ, თმაშოეს ყოფილ. ჰეჩრამ. გოტში ამაშინსუყან ... ნალრაე, ოზროში

ქორწილ დოტყრავ. ცხტრი(თ) მეედინა. მრვლან წასლეყო ქომოდთყენ, ერ ლეკ ჩეეგდა ვეეში.

ვიდი ქრშათი აგრ დრზრზნა, იგრ, ზამთრი, ი ლეკითავ (...).

ჰეჩრამ, ის ჩარაჲ არა დაა, აემეგ ზრზრზევ აქათიან-იქითიან ჳედშ. ერ დროზე გეეშო. ჰეჩრამ, დრო იქნა, ეს დაასრნებელა თაში მიდის, ... ირაქში!

91. ვასტანია

— მოხდა ვასტანია!

ვასტანიაში ყაჩაღებ ბრვრ რყნრნ. (ფინდულ) არ ეყო ყაჩაღ, გან-თქმულ ყაჩაღ! იმამ მოახდინა რმ. მართლა ჰემიბე ახლა, ტყუილ სი-ტყუავ არია? იმამ მოახდინა რმ. მაგათ ბუდეე ეყო ემ ემეშ, აი, ხალიბი ტყეშ.

მრვლან ჩომოვდა სალდათ. ვასტანია დროზე ჰეგენ დაისესნენ ააგრ-აგრ, აი, თავიან ბუდეში რყნრნ. მრვლან ხალღ წაყონეს, დააგრჳეს აქადთი, სოფლით, დააზრზნინეს ი ტყეე-ჰეე. მოკლეთი, წასულან თუთან უგე ბუდეზედაც პაპრუც მოვსწევიყ, სალდათსაც შტაბ ეყო და ჩონ სახლ ქრშ, გოვგიაყ თურმე იმ ხალღ, ყაჩაღეეს. ამათ ვერ უცოდნიაყ, ქრშ ყოფილან მევლან ვილაცა შოთავრელ მუსი ქიში არ ეყო? მუსი ქიში თურმე იმათან სვიაზ ყოფილ. ი მუსი ქიშიმ იმათ უთხრიაყ, მათ-ტყუაყ, თქო: ემაგ ადგილ უცონიაყ, გადახორწით, თქრნ წათ, მოშორ-დით! იმათავ გაყრა მითამ იქაჲ. ისენ გადახორწუნენ, დაისესნენ — მინ საითყენ. ა მუსი ქიშიმ იქადთი ი თავიან ნაქნარ პროდუქტ ურმით გა-ზიდა სახშ. მართლაცი? — იმი სახლში გაზიდასუკან მოვდა ახლა თუ-თან შტაბში ხაზარ მისცა, აქ ჩონთან, ჩონთან ე სახში ეყო: ყაჩაღი ბუ-დეე მიპოვნი!

— სადა?

— აბა, მამყევეით, მოდთ! წაყონა, აჩრნა. აჩრნა, შიგ მართლაც, ე დიდ დაირადს, შიგ ფქჳლი, ფარჩადს, ბჳთჳმრამ, შაქარი, რა გინდ, არის. ეს უპოვნიაყ. გამადღეს ი თავრობამ, ეს ბჳთჳმ წადღეს თავიან დუქნეეშ რამ გაყიდელა. მუსი ქიში დაიქირეს, შენ ამათან სვიაზ ყო-ფილზარ. ამათ ბუდეე შენ გიცონი.

თქო: მე ურმით ეყავ ტყეშიავ, შიშადბეავ, უცბათავ შაჰვხედვი, ერგნი ემან რალაცა ჟიღირ არის. იმ ჟიღირი შაასლრლ ჳქენიე. შაჰხე-დვი ჰადა შიგ რამ... იმამ, იმამ მათყუა, გაიგი?

თქრს: აარ! ემი ვერ მოგატყჳებ თავრობას!

რაჲ მათყჳება? ი კაც დაქირეს, დაჳრჳტეს, წაყონეს. ახლა ეგ

არ დაჯრუტეს, მაინც წაფონეს, დაიჭირეს. იმის შემდეგ მაფოლეს ყაჩაღოვად, ყაჩაღე პონად. ზოგ გადაეხორწა, ზოგ ჩობნევემა დაჯოცეს — პრიკაზ მისცეს: მინც პურ აკმევეს იმათ, იმათავ აღგილზე მოკალით! ზოგ, შა ვიცი, ჩავარდა ამათ ჯელში, იმათმა მოკლეს.

მოკლეთ დაა, ცოცხალ დარჩებ რქს კაც. იმ ემე, ფუნდულ-აჟის თავი დესტად რქს კაც ეყრწ. ესენ დიდხან იცოცხლეს ამათმა. მოკლეთ, უკვე ვასტანია ჩაქრა, ხალღ, დააქერელ დაიჭირეს, ე პაშტა დროდ, ე რათა წელ გადასლასუკან სამ-ოთხ წელ, ესენ თურმე დასწავლეულან ემაში... ყარამეშადსა შადსა ემი სახელ? — ბახთალა.

— იბახლუ რამ ეა?

— ბახთალაში რევაზ ნათქომ კაც ეყო კაკელ, იმი ბინა ეყო დაა, ზროხის. კერზობა ეყო ამაშინ, შოვ შალა, კალხოზ არა. შაა, იმათუმ შარ საღმო, ორ საღმოდთ ერთ, სამი-ოთხ დამეთ ერთ, მოდიან ყოფილ ამისა, პურ შიკმელა. მოკლეთ, ეს დაა, ბეზრდევ. პურ აზლევდა: ჩარად არავ! — ეშნიან.

— არ მისცემ — შკლავს, შოვ.

— არ მიცემაში დედას უტირევეს. იმიზგან, შა ვიცი, წავდავ ყოლადთი, გომოცხადდა მილიციიაში, თქო: ემგე საქმე არის, რა ქნოთა, ესენ დოჟკირთ? ამათმა თქრს, მანასულ დამე იცოდინ, ჩონ შოგატყობინ. შოვ ერ დღე კედემ ამას დაავაზირა რუმა, ჩონ საღმოზე მაასლუართ. ეს შაზირ იქნევ. ამბოვს: მოდთ. ლაფ აკეთევეს ფლავ, შა ვიცი, კად შიკმელ. ცოტა უნდა რუმა ემათავ კარგათ ჯელში ჩააგდას. მილიციევეს ატყობინევეს: მოდთ, დრთიან შაკარით. აკრუქენიაში ჩააგდით. დაა, მილიციაც ბჭერ ეყო ამაშინ. დამის ერ დროზე, მოკლეთ საათ ათ-თორმეტზე, პურ კარგა შიკმელ დროზე ეს თუთუნ მადთხოვეს. შე საშყალიანთ ფუნდულ შაჟი. აღა-ქიში ეყო სახელ, ამა ფუნდულ-შაჟი ებნეოდნენ, ამან თუთუნ მაითხოვეს, ამბოვს:

— თუთუნ მე ექ არ მაქ, აყარზედა.

კარი გაღის, კიბეა შყუდევს და კარევე გულავს დაა, ცივ ყოფილ ამაშინ შაერ, კარევე გულავს, კარევე ყოლადთი რაზად უდევს. არც თუთუნ, არც შერჩამ. ჩომოდის, ხაბარ აზლევს. თუთან სახლ რა ეყო ერ? ჩილი(თ) გააკეთელი, ჩილით. იგრევე ბარუ კი არა? შოვ აღამესევე ომოწულ-შომოწულ სჟუალ ნაქნარ სახლ ყოფილ.

უთქომე დაა: შიგ არიან რქსნუმ, აჯალით! დილამდინ ესრუან თურმენი. ბუთუმ რქსნუმ კაც დაჯოცილეყო. ერთ ვერ დახწევენილეყო. იქ ჩილი შიგადთი ერთმერთზე ადმაგ... ტყუემ ერთმერთზე მიდის. ესრუქს, დანაჯოც კაც, ემე ბარუ ზირზე არიან, კარი ზირზე არიან. კარი ფართა შიგადთიაც ზრბ ტყუემ.

მოკლეთ, ესენ ვერ ეხწევიან, ბუთუმ უგენ იჯოცევიან. დილაზე ახ-

ლა ებნევიან პატრონს: შენ ფერ! — შიში(თ) ვერ მიდიან ყოფილ გორც.

ჰეჩრამ. პატრონიც ჩარა უწყდებ დაა. ზრჩი-ზრჩი აქა-იქი ჰევაშ-ჰევაშ მიდის, კარ აღევს, ხედავ, ბუთუმ ერთმეთზე ამაგ ყალა-ყალა ჰყრიან, რქს კაც.

ყარაზ გომოჰყონენ, მოჰყონენ. წაღან ურმით ეყო, მაშინ არ, ერ რამ არ? მიჰყონენ წოროა კაცშ. კაკი ბაზარიც ეყო, ამ ბოლოზე, სა-დღაც ამაგ ბარუზე დევეყუდაყავ, სურათ გედელაყავ ამ კაცის. ისერთვე ერთ ალათემურელ ყოფილ, ა გადა, ჰოვ, უგე ყაჩაღევის ერთ ახალგაზ-რდა ალათემურელ ყოფილ. ერთ ეყო აღმალტულ, კოკამშ მაამადა ებ-ნეოდნენ, მილიციელ ეყო, გავდა ყაჩაღ, იმ დროზე, უგეს ემ მილიცია დროზე (...) დესტაში შეერიავ, თქუავ: მე მილიციოვა აღარ მინდ. მაგა გონიყ დაა, ჩომოაგდით, უკვე ჩონი დაა. ჰალა ჩონებურ საქნი მითამ. თავიან მოლლაღ ფორმაგთი, მოლლა კაც ეყო, ის, ემე ჰაჟი..

მოკლეთ, ამამ უგე მილიცია გედესტინა წევეყონა თავიანთან დაა, როგორც ეხლა... ყაჩაღათ ემეკეჰეთეოდა. უგესიც იქ მოკდო, კოკაშ მაამა-და, აღარ დაჰჩა.

ახლა ემაგ იმაშინსუკან თავრობამ ჰევაშ-ჰევაშ ჯულშ ალა ბუთუმ აღგილ. ჩონ რზომი ეყო ხალღ. ეამათ დატუსაღეულ. ყორაღნი ხალღ, ბუთუმ. რზრ ბითოვ ეყო დაა, შენ გაგონდევ? ჰოვ-ჰოვ, გაგონდევ! რზრ ბითოვ ეყო. ეს ეყო ცხენევის. ე კავალერისტევის ცხენევ იმბეოდა ე ჩემ ნაქნარ აღგილ.

იქათიან ი ეამათ ეყო დატუსაღეულ. თაა ყაჩაღ ბუთუმ თუ არ დაფოცა, ისენ არ გოტუმეს. რაც სახში დანევ ეყო, აემჰსწოწორ ჰანჟალ ეყო, თოფ ეყო — ბუთუმ დააგრტეს. მოგონელ მუსტაფა ეყო, მაფონეს. ჩონ ტუსაღ ეყო ემ სახში. ერ თოღ ტუსაღ ეყო. უთხრეს: მა შენთან თოფ ბრვი, მაღღ!

შუღდენა თოფ ქონი ამა. არ აფისრა, თქო: მე თოფ მაქ, მე კლავ სწოვ, ამა ჩემთავ დააჯრტენი.

— თოფი თუ მაქ, დამხრტ!

— ჰოვ, თოფევ თუ მაქ, დამჯრტ!

მეღლან ეთქოყ: არ გაქა? — დეკაციბე ეთქოყ: გამაღ თოფევ! ამ-ბოვის: თოფევ მაღღ, მრვღან უშოვთ მაგა.

დეკაც გემელა. ლობი ემფთი, ბარუფთი რამით, ლობი ზედაფთი. მაჟბუნ რამი ქრშაფთი თოფევ გემელა. შუღდენა თოფ მაღეს, წინ და-ყრეს. შაჰხედა — თავი თოფევი!

— შენია ე თოფევ? — ჰაღ სათქმელია?!

დაფკირეს, უგეჰავ დაამბეს კლავი, ჩამაყონეს ბალკონ ქრ, უგე

თორნე ნაქნარ ადგილ არა, ექა შენ... ?

— ჰო!

— ოგექ მოკლეს კაც.

— *ქისერში დაადოს!*

— ჩონ კარგა გოგონდევ დაა. ახლა მე ე ოზროშ ოყავ. ოთარაშვილ იასეც ექ ეყო. ოთარაშვილი იასე მასწავლებელ ეყო ამაშინ.

— *ფაფალ დანახურ...*

— ფაფალ დანახურ ქურაძე ეყო, ის ქართოლ ეყო. იესე დაა, ე ჩონ ტაე გადაე ეყო დაა. ახალგაზდა ყმაწულ, იმა ა ფაფალ შიში(თ) დანახური, ი გურულ ეყო, ერ ქურაძე ნათქომ მასწავლებელ. ყაჩაღევი შიში ფაფალ დეეხურა იმ დროზე. მევლან ყაჩაღევი დაქერასუკან დაა, ახალგაზდა გადა, წავდა თავი ადგილზე.

მოკლეთ, ე ხალდ მრვლან გოჭუმეს. არ, კი არ გოვშეს — ი კაცევი დაჯრტასუკან ი კაცევის უთხრეს: ახლა მოე. ვის უნდა კოლხოზშ შა-სულა?! ჰაბა თუ არ?!

იმ წუთში დაჟდა, ერ ქაათიმ დაწერა იმათ სახელევი. ოჩერედ იდ-გნენ: (...) კოლხოზში დამწერ! — უგმაშინ კოლხოზ დაარსდა. ათას ცხრას ოზდაცამეტ წელშ. ოზდაცამეტში, ჰოვ.

— ოზდარეაწლი დამწერს.

ოზდარეათი არ. ოზდაათით ვასტანია მოხდა, ოზდათერთმეტ, ოზ-დათორმეტ, ოზდაცამეტ...

92. ქრისტიანობის ღვენა

ახლა ჩონ ქრისტიანოვა ჰათარ ეყნბნა მენგილავევ? ჩონ, თქო, აქათი ვიყრევით, მივლით. ჩონ აქ არ ჟდევით, მუსულმნევი გოწუხევენ, ტუდა-სულ. ამათმა არზად მისცეს სტალინზე, ააგრ-იგრ, მოკლეთ, ადღეს ოგე სამათაწყარო მიწა. გადასახლდნენ, გავ, წავნენ. იმ სტალინმაც ჰემა-ში მოტყუვდა, მისცა მიწა მაგათ. ადგნენ, გავ, წავნენ. ვერ შეარიგეს ამ ხალხთან. უგე აირადრომ ნაქნარ ადგილ არა, ალათემური თავ, უგე ად-გილ მიჰცეს: წათ, უგექ იქენით, თქნბზე კოლხოზიკ ცალკ იქნეს!

— არ, არ გუნდ! ემე, აზერბეიჯნით... აქათი ვიყრებით, გავლით, მივ. ჰიგემ ფორმათი აფყარნენ, წავნენ. დავრჩით ორ კომლ. ერ ესენ, ერ — ჩონ. დანარჩენევი აფყენენ, გა, წავნენ, ოზდათხუთმეტ კომლ.

ჩონ ჰამეშა ექ ვართ დაა, ვეყავით კედემაც. ჰეგენ ახლა წასლა — იქ დაჟდომა კი არ — უკანაყ დანაბრუნებ კედემ ეყო. ჰეგ ერ წელს ეღეოდა, აქათი კედემ უკანაყ იქითყენ მიდიოდა. გზა-კოლზე დეესესაყ, თავიან ვემ, ისერთ. მოკლეთ, ჰეჩრამი პატრონ არ ოყნბნ. ეხლა-ეხლა

ზლივ აფეყდნენ ფეყზე.

ჰიმაგ, ჩონ თავზე მანასულ ამბავებ ჰიგემ ფორმადი მიდის. იმა-
შინსუკანაც ჩონც კოლხოზში შეველით. მოვაყოლით კოლხოზშ მუშაო-
ვად, ე ორ წლი შემდეგ წამიყონეს, ჟარში, ახლა ომშ.

ომ არ ეყო ჩემ წასლაბე, ორმოც წელშ წეველ, მოაყოლ ჩემზე ჟარ-
ში მსახურობად, წოგიყონეს ბესარაბიამ ომში, რქს თუან სალდათ. ჟერ
რქს თო არ გასულეყო. ბესარაბიაში წეველდით, ომ მოდგით, დავბრუნ-
დით, მეველით, კედემ უკრაინაში ჩონ ადგილზე ორმოცდაერთში წოგი-
ყონეს, ლიოვშ — გრანიცაზე. იქ გომუშიევენენ. იქ ტუმუშავით. მააყოლა
ხუთმეტ დღე გავდა თუ არ, ომ მააყოლა. ლიოვში გრანიცადით...

— ოზდორ ივლის...

— ჰო, ოზდორ ივლის. მააყოლა ომ. მოკლეთ, ერ ერ კურია
შოდნახით, გადმასლელა არ გოტუშით. მევლან ჩონ დერალ აღარ იქნა,
გზევ შაიკრა, მოვდა, დოგტხეს მაგრა. იმაშინსუკან ადღეს ჩონ ადგილევ.
ჩონც გოდმოხორწით, გოდმოხორწით — სადამდე გადმახორწევი, კა-
ცო, ფეყი(თ)?

დროდ გადის, ახლა, ჩაჟარდით პლენად. ახლა პლენ ჩავარდნასუკან
ქკუანა კი არ დავეთით! ახლა გადახორწნა იგემაგ პლენად, ახლა იმასუ-
კან — პარტიზან. ჰემ ფორმადი, იგემ ზულუმით მოდგით ომ. ხუთ
წლის თავზე ომ მოიგით, ბერლინში. ეს თუ ბითოვ სალაპარაკენლ ვი-
ქენ, დოფლაღევ!

— თუ იციხარ, ილაპარაკ!

ოთარაშვილი მარიამ, 73 წ. თიზირი, კახი.

93. გასხნილევად

გასხნილევაში კეჭტევაყ ემე... ეხლა გასხნილევად არის. ჰახან
ხსნილდევ, სამ დღი თავზე გასხნილევად კეჭტევ. მიდიან საყდარზე, კად
ქამენ-ლევენ, შიპროვენ — მოდიან. კასრი საყდარზე მისაც ყუათ აქ, მი-
საც კად ჟან აქ. ჩემისთანა ავადყოფ — აარ. მოვლნი კურტუსთავზე, გა-
სხნილევი კურტუსთავზე ემეზე მიდიან, დიდ საყდარზე, ოვ, იქ. იქ მიდი-
ან, იქაც ქეფოვენ, ქამენ-ლევენ მოდიან.

— კასრი საყდარ ჰაბე ეზახიანა?

— არ ვიც, წადან დროზე კადგორა ვერ ტუცივარ. პაპად იცის, პა-
პად მოვდეს პაპამ გითხრასყ.

იგმაზე ამბოვენ, ექ დიდ კასრ გოტუკეთევიყ, შიგ ლუნედ ჩოვსხამყ.
ჰარ კასრი საყდარზე გასლაში ჟამაათ გრუედევიან, მიდიან ყოფილ იქ.

მშვიდვანი ვლიან ყოფილ, ჰემ ღუნეფთი ემეა ჩიდიან, ქეფფოვენ. ისიც არის, რუმ კასრი საყდარ...

ეხლააც აქ ქვერ არისავ, ემეა გაყეჩულ, დაყეჩულ. ადამა ხუთ ვედრაჲ, ათ ვედრაჲ აგრუევენენ ყოფილ, ასხმენ ყოფილ ქვერევეშ. ემეა ყურზენ ემეა ქნაში. ავსევენ ყოფილ, აფმაშინ ემეა ჩიდიან ყოფილ, ვლიან კასრი საყდარზე გასტლაძებე. ეგ ემაგრან! გაყეჩულეყო. ჰა ვიცი. ერთიც ემეა ეყო, ორმოჲ ეყო, გრზელ ორმოჲ ეყო. ექათი ოვ ჩონ ქონხით შიგ მოთხრილეყო. შიგ სალდათევეს უქნიაყავ წალანდელ ჰემაგ. ეხლა აფსო იქაუროვად.

94. დიდ საყდრი ქუა

ბაბად კაფგორა იცის, მე არ. გუშინ ამ მიჰამიავ, არ მაგონდევ. — ჰე ქუად, — ამბოვენ, გრზელ ქუა არის, — ახირ, ჰეგ დევაჲ ქარვანიავ. მან ყოფილ კად ყიზილევე. დევაჲ ქარვან ქინიქახ. აჲ პრილოვს ყოფილ ჟურბაჟურ ყიზილევე. კად ლამაზ. აჲ ველიჲ ამბოვს, მე დამინახიავ — ბულუთევეში ველი ეყო — მე დამინახიავ, ურმი(თ) გავდიოდითავ ზემთ. მან ყარატლევე ეყო, რაამ ეყო. დევაჲ ქარვან მოდის ექ რაამ გაყიდელა, — ამბოვს, — რა ყიზილ არისა? გარაქ ოტელო წოფლო, — ამბოვს, — შინ წასლაში. მიჰყონს, აწონავსავ, ამეა საქნელა, აქ ქუვად იქცევაჲ, ემეა კეჰტევეჲ...

დევაჲ ქარვან ეზახიან ამ ქუას ბუთუმ: დევაჲ ქარვანიავ! უგე დევაჲ ქარვანში ერ ჯრღლ არისავ, ბუთუმ აქ საყდარზე გასლაში ათ კაბეკ, ოც კაბეკ ავდევენენ შიგ, გადიოდნენ, ნაზირს. მანდ ყარავლევი კაც ეყო, მანდ ცხორს ინახავდა, ფურ ინახავდა, მაგონდევ მე. სახლ ეყო ემეა აქათა პირში დაა. აჲ ემეა აფრივად, დაავა-დარაბათ. ეს აარ. ემეა ვასტანია რაამ იქნა. ვასტანია ქნაში მე ქალ ვეყავ ჰალა. უგეს აფრივა დაა, კაციც გდმაფორწა აღარ დადგა იქ. თუ არდა ერ შად ადგილ ეყო, ერ კად ქეფფი ადგილ ეყო ჰეგ.

ერ ყოჩს მიჰყონდა ჰარ ოყახ, ურემს ამბავდა, ფიჩხ დევედა ურემზე, ქობ დევედა ურემზე, ბოჩკად დევედა ურემზე, მიაქდა. იქ ჩმოდიოდნენ ხუთ-რქს კომლ ერგან. გადიოდნენ ზემთ საყდარზე, კლავდნენ. ნახვერ ემეა, შინ მააქონდნენ ყოჩს, ნახვერ აკუწევენდნენ. კილემ აქ ყელამდინ ჯორც კეჰტევედა, იქ კეჰტევედა. მოვლნი დანარჩომ, მანახარშ ჯორცსაც, ვერ ნაქამსაც, აქ ყოფავდნენ. მააქდნენ შინ. წლან მაშინ რაამ არ ეყო, მაშინ. ეხლა-ეხლა გმოსულ. ურემევე ეეჲ, საფთი სა, ქეშხუთნამდინ ურემევე კეჰტევედაჲ.

სანთლევეს უნთევენდნენ, ყოჩსაც ზემთ გაჰყონავდნენ, კლავდნენ სა-

ყდარ წინ. სიბტა შავდიოდით სანთლევ ვუდევდით, გმოვდიოდით დორთიანი ტრილოვდით, ემესაც მისაც ქათამ აქონდა, მისაც ყოჩ აქონდა, კლავდით დაა, ჩოვდიოდით ქრშ. ჩოვდიოდით ქრშ, ვოქეთევ-დით ლამაზა. სანთლევსაც ადმაქ ვუდევდით და პირჟორ ვიწერავდით. ემეა ჩმოვდიოდით ქრშ, ქათამ ყლრთავდით, კაცევ ყოჩევ ჯდიდნენ, ლამაზა ემეა ჩიდიოდნენ, კუწავდნენ, ხარშავდნენ, ჟდრვოდნენ მარაქამ, ემაგ ქამდნენ-ლევდნენ. ზეე ერ საბელზე დაქდომამი ლამაზა ბრუნდევოდნენ, მოდიოდნენ.

კაკისტავი უშკოლში ვეყავ, მუშუოვი. ერთა ემეა თქრნ ნაქნარ ადგილში. კედე მოვდა კაც, ემეკრა კაც ჰემადით. თქო, ნალილ საქნებარ ჩემბე. მეთქი, მე ნალილ ვერ ვიცევარ, — მე უთხარ, — ალაშესებ რაამ ვიცევარ. — აარ, ადსიცოყო საქნებარ! წამიყონა იქ. მოვდა უკანი უშკოლში. აქქ ეს, მეც უშკოლს ვოლაგევ. კიდე ემეა ქრნ. ერ ჩიტ ნალილ უყავ. ქივლი-ქიყი ნალილ უყავ. ჰეგ უყავ. მეთქი, მე ვერ ვიცევარ, ჟან ზმაო, ამან ზმაო! — ვერ ვიცევარ.

მეთქი, ექ ჩონ მეზობლევში ერ ქალ არის, მართლაც ერ კად ნალილევ იცოდა, მეთქი უგეექ წად ვერ ვიცევარ, მოვდა — არ მოვდა?

ჰარამ, ჰუგო მეჟაფიევა ლაბარიკ!

95. ზლაპარი

ერ დეკაცს ლამაზა უჩნდევ ორ-სამ ყმაწულ. ე კაც კდრვ. ე დეკაც კდრვ. ე კაც სხო დეკაცს მოჰყონავს. ამბოვს, ემედს დეკაც ამბოვს: არ მინდ შენ ყმაწულევ, წადყონ, გდაყარ. არ, — ამბოვს კიდე კაც, — სტრცხტლიც ვეოს.

დეკაც ხარშავს, ქამს, კაციბეც ინახავს ერ ჟამ სიჩაფლევ(ც) ამბოვს: შენ ყმაწულევს უქნიაყ, წად, გდაყარ, ჰაბი არ ყრია? — ამბოვს, — არ მინდ შენ ყმაწულევ.

ჰეჩრამ. — ჰა ქნუა? ად ჟან, ჰა ქნუა?! — ეს მიდის საქმეზე. კაც მიდის, ხედავს, ყმაწულევ დოვკლავ, ჟორც მოტხარში, დგას. კაც ამბოვს: ად ყორციავ? ამბოვს: ადსიც უნდ იქნეს, ქამ! არ ქამს კაც. მი-აქს, დირბალ ზირზე ჰყრის. ექ ჩიტევ კეპტევიან, ესევიან ევგ გადიან. ად, ქილიყ-ქილიყ, ქილიყ-ქილიყ, ქილიყ ჩიდიან. ჟრიალოვენ, დირბლი ზირზე. ერ კაც მოდს: ჰად ჩიტევო, — ამბოვს, — ჰე თქრნ ჰაბ ქრიყ-ქრიყოვთ, დესენ ჩონ ჩიტ არ დოგინახი?

— ამბოვს, ჰექთონ ჰებე ქრიკილოვთა?

— ჰა ვიცი, ამბოვს, ქრიკრილოვთ.

— ეს მიდის, ერცხოე მოდის. ად ჩიტო, — ამბოვს, — ჰექთონ ჰაბე ქრიკილოვთა? — ესენ აზლევენ, ე სიბტა დანანახ ნათქომ კაც მახატ

აზღვეს ერ დუქუნ, ამ ჩიტევს. ვერსმა მანასულ ისიც ებნევ, ისიც ებნევ, ჰებე კრიკკრიკლოვთა, ამბოვს, ემაგრ, ჰოვ. „დედის ხელით დაკლუვართა, მამის ჯელით ღირბლი ზირზე დასმუართავ. ჩონავ ამბიბე კრიკკრიკოვთაავ“. ისიც ერ დუქუნ ნემს აზღვეს.

ერცხობა მოდის, მესამეა. ამბოვს: ჰებე კრიკკრიკოვთა?

— ამბოვს დედის ჯელით დაკლუვართავ, მამის ჯელით დასმუართავ ღირბლი ზირზეავ.

კიდე მოდის დედა, ამბოვს: ცოტაა იკრიკკრიკოთა! ჰა ხაბარ ხართა?

ამბოვს, — ყბაე გაახ, თოლევ დახუქიე.

ამი ყბაში ერ დუქუნ მახატ. ამაქ კლრე დეკაც. დედაე დაა, დანაკალ დედაე. მიდის ემეე მამაე, ამბოვს ამ შუღლევო ჰებე კრიკკრიკოვთა ჰემთონ?

ჩმოდინ, მამას ყელზე ეხევიან. მამას არ ემეს ჩიდიან, არ კლრნ.

ჰა ვიცი, ჰემაგ გამიგი მეც.

კაკისთავში სამოთხ ნალილ უქნელა ის ფართალში არ წრვოდაყ. მეც უგე ეს კრძფავდიე ღმერთისმა. ეხლა-ეხლა ე ყმაწულევ ქნასუკან დამირწყა. ველარ ვიგონევ. ერ კაე-კაე ნალილევ იცოდა, ამ სალუე დედეე ეყო, ჰიგე საალუეს. ჰემი დედაე შენ უტყუ, ემეში ჩადგლიავ, ნალილევი ტალარში, ამმაქ ნალილევ იცოდა. ამ ვარდი დედაე, რიმიე დედაე, მაგარ ნალილევ იცოდნენ.

96. საბაე დედაე

ჰიგე ბულუთევ ჰიგი ანასტა პატაე სცნოვდა საბაე დედას. საბაე დედაე, სეფოე დედაე, ოვ ბაეოლი დეკაც. ემეე ერთიც სონაე დედაე — ოთხდენა დაე ყოფილან. კაც მოჰკდომი. ლამაზა ემ ემეე დედას კაც მოჰკდომი. წალანდელ სახლ ყოფილ ექ ხაქეველაე უგდევს ყოფილ ბითავ, დამიკლეტი კარ. შინ წრვიან ყოფილ. დაა წალანდელ სახლ ყოფილ კიდე აქათი ემეე ჰემ მაროს უნდ ყოფილ აზიხანაფთავ. არ, აზიხანას უნდა ყოფილ მაროფთავ. ასალ ველის რტყუან საველეზე გასლუ დდეე ყოფილ. — შენავ ლამაზავ ამ მიწროში შასლაშიავ ჰაევაშა გალალიე ურემიე. ჩონ ჰე მაროს ჩმაყონევეართ წაყონევეართავ აზიხანაფბეავ. — აზიხანაფე ყოფილ დაა. ისიც ასალიე ბიე კეჰტევაყ დაა, პიწა თეთრ აზღვევენ. ემეს ჩიის, ჰეეაშ-ჰეეაშ მიილენ.

ესიც ამ ემეზე ეს ყოფილ. ამას დამჰერენ ოთხ კაც, ამ ურმი ჰალევ იხეჩე, ვერ ყრიან ყოფილ ზედაფთი დეკაცს. უგმაგ ეანიან ქალ ყოფილ. კაე ტანსმუზიე ჩოვცომ წალანდელ ტანსმუზ. საყდრი(თ) შინ მოდიან. კიდე ლამაზა ემეს ჩიდის დაა, ერ ყოლაფთი ემე ითრევენ ამმა,

ქალევ, გააძვრავ უგე ჯლი დანაქერ ქალევ. ამ ემესთანაც ერ დიდ გუბ ეყო, ეხლა-ეხლა აესილ ბელა დიდ გუბ ეყო, შაარაჲ ეყო. ვერ მოჰყონენ ამ ტანსმოზ ბითაჲვ ითქლრგ, ტანსმოზ იტურტყლევ, ემეჲ კეჰტევ. აქ დედას ებნევიან : — შენ ქალ წაყონეს. ეს ხაჰიკალადთი გმოვჯდევ დედაჲ. კაცევს დეეწევა. მიჰყონენ ჰენდიანში. მიჰყონენ ჰეჩრაამ, ერ სამ, თუ ოთხ ქალ ჩევ შინ. ემ ქალი ემ ჰაზიხანაჲ წანაყონ ქალ უნდ ყოფილ ემეს, ქეშხუთანში ხურთუშა ნათქომ კაც ყოფილ, იმა უნდ ყოფილ. ის ლამაზა მოჰტაცინაყ წოჰყონიაყ. შუალამში მოდიან ლამაზა, საბაჲ დედას ლამაზა ხევენ ემეში, ნაბადში. აჰყონენ, გმოდიან, ორღბი ბოლოზე იღჰხევის. ამ ჰარაჲ-წარაჲ კაცევს დეხეწევი, სამ-ოთხ კაცს. მიჰყონენ, მიდიან. ეს ჰამუშა ე დეკაც ამბოვს: — მე შენთან არ მინდ. შენთავ არ მინდ არ მინდ, არ მინდ ! — საბაჲ დედაჲ ებნევ. საბაჲ, მეოთხე კაცთან ქნილ, საბაჲ.

კიდე ემეჲ ჩიღის, აქ დუანში ეზახიან. ამბოვენ დუან იხედევ მაგათ. ამბოვს: ჩემთავ „არ მინდ“ სათქმეხარ, არ წაყონევეარ დუანში, თუ „მინდ“ სათქმეხარ, წაყონევეარ — დეკაცს ებნევ.

ე მეზრბლი დეკაც ებნევ: ამ სემა! თუ არ გინდ, უთხარ, მინდ. დაა, წაყონი ჩემთავ, სა წავალა! ატყუევიწევს კაცს, ამა ემეჲ ჩიის, აჟერევს.

ამბოვს: კაჲ წამიყონ, — ამბოვს შენთან ვარ დაა.

მოდის ხედავს დუანში ერინჲ ჟის, ჰაზიხანაჲ ჟის. კაჲ დჰდრუან კაცევ, ემეჲ ჟის, ზმაჲ ჟის. წავ ამ კაცევი შუაში დავარდევ, ამბოვს: ვაშკაც ხარ, ეხლა წამიყონ შენ! — თაჲი წანაყონ კაცს ებნევ. ლამაზა დამჰირეს ე კაც. ტუსალი(თ) ვერ მოვდა, გააცილესაჲ, წავდაჲ. „საუხსი-ბირში“ გააცილეს აჲქაჲ და აღარ მოვდა.

— ე დუან აღსა?

— დუან აჲ, მილიცია. ემეჲ, სულ დანახედნ ადგილ. წადან დუან ეზახოდნენ. დუან ხედავდაჲ, დუან. ეხლა ემეჲ ხედავს. აჲ ეზახიანა მაგას? ეხლა სულ იხედევ. აჲმაშინაც სულ ეყო დუან ეზახოდნენ. დუანს ეზახოდნენ.

ბიჲ თჰლქიჲ ორ ფეყი ემბევ. კაც არ მოჰყონდაო, მეზრბლი დეკაცმა დაასწავლა.

ჰეგ ამბე ამბოვენ შენამ ნააზრგ ამბოვს ორ ყარფუზ ერ ჯლში ჰებე გიჰერიჲ?

97. ზლაპარი

ერ კაც ყოფილ, ერ დეკაც. ესენ ჰეჩ გზას არ მიდიან ყოფილ — კაცი და დეკაც. ეს ლამაზა, ემეჲს ორმოში კაც აგდევს, თუ დეკაც არ ვიც. დეკაცს აგდევს ვაჰლა ჰიგე მისალაჲ დამირწყევი, ეგე კაჲ მისა-

ლადს. ბებერს ემესჩიის დაა, კაცი და დეკაც ჰამეშა იკიდნევიან, ე ბებერს აგდევს. იქაც გრლ კეპტევე. ემაგ საჯრედთი გმოჰყონავს, ყოხით. გმოჰყონს ლამაზა, ამბოვს ემი დამახწივივ რაამ ემეგ გიყუაჲ, პატროსანვივ, უთქომ. ერ ბებერ არისავ. ვუჲ, ემაგ.

ბულგანეთში კეპთევიან სამდენა გადაჲ. ლამაზა ესენ ემეგ ყაზარმაშ დაა. ამათთუნ ზედ მათქონ ყოფილ ჰამეშა. ე ერ გადა არ ლევს, მიაქს ორმოში, ასხამს. ამ მესამე ლამე ჩასხმაში გრლ მოდს შიგადთი. ე გრლ წშააგდევს, წშააგდევს, წშააგდევს — წაჰყონავს ტყეში ერ მუხაჲ ზირზე. ე გადაჲ დადგევ, ი გრლი დადგევ. დილამდინ აჲქ გაათენევენ, ორნიმ.

ჰეჩრამ! დილა გარიჟრაჲ იქნევ, მაყონავს გრლ, წინ წშაგდევს, მაყონავს, კედე ემეს ხედავს, ყაზარმაშ შავ, ხედავს ორნიმ ფოლდაშეჲ ქედლაჲ დაქრილ. უგე გრლ ახლა უგემ გადითავ გოდოტრჩენი — ჰადსა, ჩემზე ზედ ჩოტსხამავ. დახშილულ მიტუცემი. ეს მიდის, სხო ყაზარმაში ამბოვს: ჩემ ქეილაზე ემეგ რამ მოვდა.

ჰეჩრაამ, დაა იმ ქარში შაჰყონენ დაა, თავიან ქარშ. ერ ინსან ჰად გააკეთევისა სხოგან? ჰიგი ჰემაგ გათავდა.

შენ მისბეაც გინდ, დახშილულ ქენ, ას წლის მათწევენელი შენზე იახშილულ, მტულად მათწევენელი!

— თქუ, კოვია არ დაჲქარგევ, თქუ. თქუ, კოვია არ იქარგევ, თქუ?!

— ერ ეჲლაბ თქუა: არ დაჲქარგევ, დუნტაზე დახშილულ, ერ დანაკარგ რამ არა. ის ერ დროზე გმაასლრლი იმი სიკაე, გმაასლრლი.

— და, ლაპარიე არის.

— ესე იგი, თქმულევა არის?

— თქმულევა არის დაა.

98. მამალ

ჰემან ყოფილ ერ ლამაზ ქალ. ემასაც ერ მამალ ჰქონი. ეხლა ემ ემეს დოვქერიიყ, შაჰ-აბას შომოსევაში ემ ქალითავ დოვქერიიყ. ქალს იქერენ, ეს... მამალსაც იქერენ, დაა. ეხლა ესენ ებნევიან... ე ქალ ებნევა ემათ: ონსუზდა თქონ ჳელშ ვარ მე. გამიშით, ჰემან შიგ შოჲდე, პიწახან მამალ ყარაშულდ. ჰემან ჩემზე ვილოცო, გომოტდე — საყდარში. ესენ დაა, შადიან... შადის. უშემენ. ამათმა რა იციანა? თურმენი შიგადთი ყოფილ მალივი შანასულ ადგილ. აგე გოვკეთევიიყ ყოფილ, თურმე, საიდუმლო ემეს დაა, მალივი ადგილი, ჳრრლი. ეს შადის, მამალსაც შაჰყუნავს, ჳრრლს მალავს დაა, ჳედ ქუასა, სიპია — ადევს. თუთან გავ, მიდის. ჰე ლეკეჲ ელოდევიან, ა ელოდევიან: ეხლა მოვ, ეხლა გამას-

ლელი, მევლნი გმასლელი! — შედიან საყდარშ. ჰაბა, — ქალ აღარა! ჰა აგრ ემეზე, იგრ ემეზე, ვერ ჰპოვლობენ, ის ჰათარ გაკეთულ ყოფილა, ის ჰათარ რამ ყოფილა. მამალიც მიდის, ქალიც მიდის, იკარგევის, ვერ ჰპოვლობენ.

— ახლა ისიც არისო, ვითომ ჰარ ლამი გომოდის...

— შემდეგ დაე თურმენი ხალღ აკვირდების ყოფილ, ჰამმეშა მამალ თურმენი ლამი, შუღლამსუკან მამალიც გომოდის, ყვივის. ქალიც ამასთან ერთა გომოდის ბითავ.

— თმებს ივარცხნის...

— ჰემაგ ვითომ ბევრ კაცევს დოვნახიყა — არ დოვნახიყა? ჰემ-ჟურა გადმოცემა არის, რუმ გომდს, მამალ ყვივის, იმალევიან, მევლნი შედიან.

99. კორკოტოვაე

კორკოტოვა ადსი, რუმ ამ დღე, მაგალითად, წინა ლამე ნაყავთ პურს, ხორბალ დინგში ნაყავთ, ემ დინგში დანაყასუკან მოაქთ, რრცხავთ, ვალბობთ დიდ ქობთუნ. ემ დიდ ქობში ჰყრუთ, წყალ ვასხამთ, აღულევასუკან ემ დანანაყ ხორბალ... პურს ჰყრუთ, ხარშავთ. მოხარშასუკან პიწა ხახ ჰყრუთ, პიწადე ბრინჟ ჰყრუთ. კარგა მოხარშასუკან ნიგოზ ჰყრუთ. ვანელევთ კარგა, გემრიელა, საღმოზე დგამთ. ჩუმუაქთ. ზოგ ქურაზეავ დევს, ამაგ თბილა იქნესავ. დილაზე კორკოტოვას დაა.

კორკოტოვი დღე გარაქ ეინჰრი გირც იქნეს. წახილ ეინჰრი გირც ხეეს, ზოგ ფაყლი წრწნს აკეთევს, დაა. ემ კორკოტსაც ამააქრწნ, საკმელ ჰყრიან. საკმელ ადსი, რუმ ემ ყარაეზი ხანევში კდრი მოგონევას. ლანზილი, ჰა ვიცი...

ეხლა საკმელ ჩაყრა ჰათარია? ვაგრუქევთ ემ კორკოტს, ჰა ვიცი, შლუთ სუფრაე. სუფრაზე ვაწყოვთ პურ, კორკოტ, ჰა ვიცი, ლანზილ თუ არის, ფაყლი წრწნ თუ არის, განაკეთევ გირც, დრვთ ლამაზა. ქურადთი მუვაქთ, ქაფქირში ჰყრუთ ცეცხლ, ცეცხლ მოღევასუკან სანთელ უღრვთ ემ განალაგევ სტოლზე, სუფრაზე. სანთელ მოღევასუკან ბუთუმ სახლი, ოყახი წევრევ, მინც ვართ, საკმელ ჰყრუთ.

საკმელ ჩაყრასუკან ემ სუფრას სამღდევა უვლით. ქაფქირს დრრთიანი ვატრიალევთ. კეჰთევ კდრი მოხსენევა. მევლნი ე სანთელ ჩაქროვასუკან ლუნეს — ლუნესაც დრვთ დაა, საკმელ ჩაყრიგნი წინ. წყალიც უმ დადღოს, ლუნედე დაა, მაგალითად, ჰარ ხილ რამამ არის. მევა-მაშათი, ჰა ვიცი, კაკალი, თხილი, ვაშლი, ბუთუმრამ ყარაზ უმ იქნეს. თუ, მაგალითად, ტკბილ რამამ არის, ისიც დრვთ, ჰყრუთ საკმელ.

საკმელ ჩაყრასუკან დაა, სიფთა ემ ღუნეს ემეშიით ღრუთ, ვაცხო-
ნევთ. ახლა წყალს ვაცხოვენე, კედე პურს ვჭჩავ. პურ გავეჩასუკან ახ-
ლა ვამბოვთ ზაღლიბე ერ ნაკვი პურ წოვლოთავ, ზაღს უგდევ, მრვლნი
მოვდით, ჩონ სტოლ რამს ვალაგევთ, შქომთ-ღრვთ, ვაცხოვენევთ ჰემან,
ამ ღუნეთი.

ეს იქნა კორკოტოვაჲ. აი ყმაწულევიც ამბენ, ამ კაკალზე დიდ შუ-
შუჲ. ამი, ეინეირით, ეინეირ ქრ გეე ღრვენ. ეეე, ღუდრუან დეკაცევიც
ქდოღონენ უწინ დროზე, ეხლა სადა?! მენამბეშბე[თარ] ქკო უსხრიალ-
ღევაყ, ახლა ვერ ქანოვენ. აი, ყმაწულევ ამბენ, ქანოვენ.

— ე შუშუ, შუშუ! — გრუვედიან, გრუვედიან, ეს იქნა ჩონ კორ-
კოტოვა! დაა, ჰემაგ ეხწევის, დაა. ახლა, კორკოტოვა, მაგალითად, ახ-
ლო ნათესაევ თუ გოქ, ახლა საკმელ ჩანყარი წილ მივაქთ. დედამბე,
ჰა ვიცი, მოზობლევიბე. მოზობლევიბე ხონჩა ვოლაგევთ..

ხონჩა ადსი რუმ, ერ დიდ ტაბაკი, ემ ტაბაკში ჰყრუთ პური,
ღუნეს. ა ვიცი, რაც ამ საკმელ ჩაყრაში განაკეთევ რამი, ბუთუმრამი
წილ უმ იქნეს გარაქ. მეზობელს ვოზლევთ, ისიც ამბოვს: უუუ, საკმელი
ჩაყარითა, ჟაან?!
— ჰოე, ჰოე, ჩოგუყრი!

— შე კი არ ჩოყყარ, ჟან, შემეჟათავდა საკმელ ჩაყრაჲ.

შე კი... — ჰოგო ცუცქ ხარა გო, ჟან! — ე ჩემ მახლიცოლმა იცის,
ჰოგო ცუცქ ხარა, ვო ჟან! საკმელ ჩაგყარი, მადსწროვ.

ჰე კორკოტოვას. კორკოტოვასუკანაც მოდს გასხნილოვა. უმზრახო-
ვა ჰახან მოდსა, გო?

100. უმზრახოვაჲ

“აღღვომაბე სამ დღედ დგას” თქმაში კეჰთევის უმზრახოვა. ხეთმა-
ბათ დღე. დიძალუ წელს ჰე გასხნილევა მოდს ოთხში. ინი წინაც კეჰთე-
ვის ეჟე. გასხნილევა... ემე, უმზრახოვა. უმზრახოვი დღე ადსი, რუმ ან
გირციო. ან სოღთი საკმელ უნ ჩაყყო. ვირც წაჰხიგო, საკმელ ჩაყყო.
მაგალითად, ამბოვენ, რუმ სოღ და გირცივ ერთა არ წადივასავ. უგემ-
ბე, რუმავ საკმელ ჩაყრაშიავ კდრევსავ სოღთი ანზენავ. ჟინტრი სწეკე-
ნავ. ცოდუთ საქქეასავ. ან ეინქრი წახიო. ვარაქავ. ან სოღთი უნ წახიო-
ავ.

უმზრახოვაშიაცავ, მაგალითადავ, ამბოვენ უმ ჰემენ ჰეგე ნაკოფ-რამ
არ იტლევის, იმა შქრიან. წინასწარ აშინგვენ. დოღად თენღვენს უმზრახ-
წელს, ე საბლი პატრონ დევისის, ააქს ცულუ. მაგალითად ჰემს დაა. ჰე
ნაკოფ არ იტლევის — ვაშლი, ქლიავი, ბალო... ცულუ ააქს, ზირზე უდ-
გელს. უმზრახიელს ჟამ არ უმ ამიღას იმამ. შესაჰე ემე ქნაში, დეკრაში

შინაფთი ვილატად ყურის: არ მოჰქრო! არ მოჰქრო! წელს ნაყოფ მააცემელი, წელს ბარ მააცემელი ჰეგ, დაა!

— ჰა ბარ მააცემელია? იმაშინ არ ჰყრავ მაგა, არ ჰქრტვარ.

ჰემაგ თქმულ, ჰუმ უმზრახოვად ჰევეგი.

ეხლა უმზრახოვას ჰემაგ საკმელ-რამ ჩაყრასუკან დაა, კედემ ჰემაგ ჩედიან, საკმელ ჰყრიან ბუთუმრამეურადითი, სამ დღეს უკან გასხნილევად კეჰთევ. წელს, მაგალითად, ოთხში მოდს. ოთხში გასხნილევად კეჰთევ. ყმაწულევ ამბოენ: დედა, კრკც ხარშავ?

გასხნილევად კეჰთევის, აღდგომად დაა, თქოთ დაა, გასხნილევად წინა ღამ, ემეშჩუთ, მაგალითად ნამცხვრევ ოკეთევთ, ტკბილეულოვა ოკეთევთ. ხუალ გასხნილევადსავ დაა, კად ღამაზ სტოლ ომზადევთ. წინასწარ კრკცხრე ხარშავთ, კრკც ხარშავთ ხახი ფოჩში. ყმაწულევიც შტერდევინან: დედა, ხუალ კრკც მაახარშეხარ უა? აზარ! კრკც არა, მა, ხუალ გასხნილევადსო? მა, უგოვ...ემე, უგოვხსნილეველა იქნევა, აფ, დედა?

მაგალითად ჩონ გოქ გასხნილევი დღე განასულ საყდრევ. დადაშევ. ემ ჩონ დადაშევებე გასხნილევად დღე დანაპირევ კეჰთევიან. მაგალითად, ალათემურელ ნანა არის ჩემ. ის... ე იმი კაც ჩონ ოუახი განაყარჩ. დედამთილი მაზლიშულ კეჰთევ. ის ჰამეშა მოდისყ.

მაგალითად, სხო დანაპირევიც კეჰთევიანყ. მოდიან, პირდევინ ჩონ საყდრევს მამალ-ჰარიადითი, გაშლილ ხონჩადითი მოდიანყ. ჩონც ჰაზირ კეჰთევითყ დაა. გასხნილევი დღესავ, ხალხ მოდიანავ, ქათამ ჰკლავთ, ჰა ვიცი, სტოლ ომზადევთ, პურ ოკრავთ, ბუთუმრამ ისენიც მოდიან, თუ მაგალითად, საყდარზე განასულნი.

ეხლა, საყდარზე გასლაფც, აქ, გრკც ხონჩა ვამზადევთ კრკცხით, ჰა ვიცი, დუნემითი, არაყით, წითელ პურევით რამით. ხონჩა ვამზადევთ, ექაც სანთლევსაც უდევთ დიდ საყდრი სახელზე, ოუახი სახელზე, მრვლნი მოვდით შინ. უგექ ვისხნილევთ კრკცხით, რამით. მაგალითად, არაყია, ან დუნესა ღრვთ, იმას ემეშჩუთ დაა, აქ მეზობლევ რამსაც კრკცხ ოზლევთ, თბილ წითელ პურ ოზლევთ, დგრვით, მოვდით, სტოლ შლუთ, პურ-მურ შქომთ, გასხნილევად აასი დაა.

101. ნათლოვად

ნათლოვად, ჩონებურა, ჰენგილაურა დაა. უწინ დროზე ნათლოვად ამაგ ყოფილ: ყმაწულ დაბადევაში ეზახიან ყოფილ ნათლიას. ნათლიად წინასწარ ამბოენ დაა, მაგალითად: ჩონ ყმაწულ დაბადევაში შენ საქნე-ხარ ნათლია!

დაა, ე დაბადევაში ერ დიდ ქუბ დგმენ ყოფილ, თბილ წყლით, რა-

მით დაა ღღელიც იქნეოდა დაა, ღღელიც კეჭთევ ყოფილ. ეხლა იმაგ რამ აღარ შჩედიან — ღღელ რამ, მონათლაჲ. ეხლა, მაგალითად, ჩონთან მიჰყონავთ, ეკლესიაშ ვანათლინევთ. დიდ საყდარშ დაა. მიჰყონავთ ყმაწულ, მაგალითად, წინასწარ ვებნევთ, რუმ: შენ საქნებარ ჩემ ყმაწული ნათლია!

ისიც ამბოვს: ჰე ვიქნევ, ჰე არ. ვინც საქნელრ, ამას წინასწარ ვებნევით, ისიც, ნათლიაოვი ემე, ჰაც ჰაყისაბი, ააქს, მიდის, მიჰყონავთ ყმაწულს, ვანათლინევთ, ღღელ ხაჩ რამ უსომს, ნათლიაც ველი იქერავს, ყუჟახშ აჰყონავს და ნათლიაჲ რაღაცას ანათლევს ზედ — ან ნაქერია, ან ისერთი. მირონს აცხევინევს, ხდევ, ამბოვს: ეს შენ ნათლიაჲ!

ემე შუბლზე ხაჩ უკეთევს, იმ... მინც ნათლავს, იმასაც უკეთევს — სისხლ უსომს შუბლზე უა?

ხაჩ უკეთევს დაა! ჰემაგ კეჭთევ ნათლიაჲ ჩონებურა. ღღელ ნათლავს და ნათლიაც ის კეჭთევ. ოჰყუნავთ, მოვდით დაა, ვამბოვთ დაა: შენ ნათლიაჲ!

ნათლიოვა ადსი, რუმ მეორე მშობელი მოვალეოვა ასრულევს. მეორე მშობლი მოვალეოვა ასრულევს. იმამ გარაქ ბუთუბრამში ემექნას, შადრევას ამ ოჯახში, იმთან ლაფ გორც ინსან კეჭთევის, იმ ოჯახის დაა. მაგალითად, ბითიმრამ უმ ქნას ამის. უშკოლში წასლაჲს, ჰა ვიცი, ღღესასწაულობე, ემიზე წილ წაღას. ახალწლიბე, ჰა ვიცი, გასხნილევი წილ, ბითიმრამ. ეხლა დაა, აღარ მიჰდევენ, დაა უწინ დროზე მრჰკამ ეყო ნათლიოვა და ეხლაც გარაქ უმ მონათლან. ნათლავთ (ჩარავარიქა) ყმაწულევს. არ მონათლ — ჰემაგ ჩევის.

102. წეს-ჩვეულებები

ეხლა, მაგალითად, ემაგრა, ემაგ ჩედიან. მაგალითად, ყმაწულ უდროო სასრლოში თუ წაიქცივა: უ, არაჲ ყმაწულ სასრლოშ წაიქცივა, ჰარაჲ ყმაწულ სასრლოშ... მეამ მოჰკდევ, ე ყმაწულობე ერ რამ საქნელრ, ე გასიმიველი ერამ საქნრ. ჰარა, მეამ მოჰკდევ! გო, სა წაქცივი, ჰათარ წაქცივი, ჰარა...

აყენებენ, სამდეთა ფეყ კრჩნ წანაქცევ ადგილში, მევლნი ერ დიდ დეკაც კეჭთევ, მაგალითად, ვიღაცას ეზახიან, ან თუ ისიც არ იქნა, ყმაწული დედა ამ ადგილს თხრის, კუკლა, პატრა ორ ყიტი კუკლა აყეთევს, შიგ მალავს, მარხავს ამ წანაქცევ ადგილში დაა, ე ყმაწულ ადგილზე — ავსულ ემე დანამარხ კუკლას დეეპატრონდესავ. სამდეთა წიხლ კრავს, აყენევს ყმაწულს, მოჰყონავს.

ეხლა, მაგალითად, ე ყმაწულ ამბოვს... ემეჟურ ემეს შაშინევაში ყბაში სამდეთა აეუბთევენ. ყმაწულ მორბის: აი, დედა, შემეშინდა ზაღლიგ-

ნი! ა ვიცი, ემაგ უკნი რამ გამიჯდა!

— ანა, ყბა გაახ! — სამდეფა “ფუ” შჩის. ეხლა შიგ მართლა კი არ აეიტევს? სახელ შჩედს — იმ ყმაწულსაც არ ეშნიან.

ახლა ზოგ ამბოვს: ეან, ჩემ თოლ ნუ მოხტეს ჰემ ყმაწულს. გო, ეან, არვარგ, ფინ თოლ გაქა, გო! ზოგ ამბოვს: ჩემ, თოლ იავნა ფინთრ, ე ყმაწულს ჩემ გასლასუკან მარილ შამავლ ქედლაზე, ცეცხლში ჩაყარ! ჩონთან ჰემგეთა მე უცივარ. ემი გასლასუკან მარილ ატრიალევს ყმაწულს სამდეფა ქედლაზე, პირკულმა დგებ და ცეცხლში ჰყრის, ამბოვს: შენ თოლ აიმაგ გატყრჳს. ცეცხლში მარილ ჩაყარაში ტყრჳრის. სამდეფა ამბოვს: შენ თოლ ემაგ გატყრჳს. შენ თოლ ემაგ გატყრჳს.

ახლა, ზოგიც ამბოვს, მაგალითად, ყმაწულს ემე ქნილ, შაჰშინევი, ე ყმაწულს ჰათარ შაჰშინევი, გო? ე ფქულ შოაყრუ ალა, გო!

ააქს ფქულ. ემეზე ზედთ, ემეზე აჰყრის, ქერში, ზედთ — თირზე. თირზე აყრის. თუ ფქულ მეეკრა, დიძოლ თოლ მოხტომი. ყმაწულს... სამდეფა მუქშ ააქს ფქულ, ყმაწულს სამდეფა ქედლაზე ავლევს, აყრის ზედთ. ზედთ შაყარაშ თუ ფქულ მეეკრა, დიძამ ყმაწულს თოლ მოხტომი, შაჰშინევი დაა ფქულ არ მეეკრა — დიძალუ არ შაჰშინევი, — ამბოვს დაა.

103. ღუა (დაკრძალვა)

— ესე იგი, ღუას ეხლა...

— ღუაჲ, ჩონთან ღუაჲ დაა, საინგილოში ღუაჲ...

. ჩონთან კდარ კდრჳრის, მაგალითად, შუალამში თუ მოკდო, კდარ ოსათ უმ გადბანას. თუარ — ჟოხდევის ის. გაბანა არ უნდა? მაგალითად, ჩონთან ერ მრზობელ მამკდარეყო, ტამსმუზ არ აქონდა. ჰალა, წასულან, უყიდიანყ, მოსულან — იმადრონეჲს გაბრეჲულ კაც. ვერ ჩოვცომყ ტამსმუზ, დოტჲდი, დოვქრიაყ, ჩოვცმეენიაყ.

წინასწარ დაა, მოკდო — იმის წყალ დგმენ, ცარიალ ქობევ ჩონთან ცარიალ ქობევ დგმენ ქურაზე, წყალ ასხმენ. წყალ თბევის. ემას ბანენ, კდარს ლამაზა. შალოცით, რამით ბანენ, აცმევენევენ ტამსმუზ, აწონჳნ კრაოტზე დაა. მეორე დღე კეჰთევის ამი...

— ცხირზე აფარევენ.

— ჰაა... ამას აწონენ კდარს, საღმოზე საცერ დევენ, ემე — სარკე დევენ კდარზე. სარკე დევენ, კედე საცერ დევენ. სარკე ამიბე დევენ დაა: ერთა, დაორთჲლევ, გაცოცხლდე? საცერიც — ყბა-ჰურ კატამ ნუ ჰამასავ, ადევენ საცერს.

ეხლა მეორე დღეჲ კეჰთევ. მეორე დღე ხალყ მოდის ღუაზე. ჩონთან წინ ქალევ ჰეჩრამ არ მიაქონდენ, დეკაცევ. ეხლა დეკაცევ ფულს

მიაჰქონ. წალან ნაქერს მიაქონდით, ახლა ფულ მიაქონ. მაგალითად, ყი-
მინან ჩიხან დაა. ორ მანითია? სამ მანითია? ზოგ ხუთ მანითია?

კაცევ წინასწარ დევენ, კაცევ მწვლან დუჟათ მოსლასუჟან დევენ.
ჩონთან მინც წოვ, დეკაცევ დევენ. მეორე დღე, მაგალითად, ტირილ
კეჰთევის. უთლიან, მაგალითად, მის ჰათარა. ახლო ნათესავევ დრრთია-
ნი ჟიან, შორ ნათესავევ მოდიან, პიწა ხან დგევიან, ტირიან, მიდიან.

ეხლა ამ დღე თაბუთ კრწნ დაა. თაბუთ შაკრაში მიაქონ, ზომენ.
ყავრი ზომენ კდარს. ერ სიგზე, ერ — სიტართო. კელე ჰკრწნ ამ ემეს,
თაბუთს.

თაბუთ შაკრასუჟან მეორე დღე დაა, ამა დრვენ თავი.... ამბოენ:
უჟანახენდელ თავ ემეში დაწო დაა, სახში დაწო. ჟან, შენ ჰოგო ფინ
ემე იქნა შენბე? ჰოგო ფინ ემე, ადგილში სწევი? ჰემან დანაწოლ აღარ
გომოდის ახირ შიგაათ. ჰიგმაგ აწონენ დაა, დრრთიანი ჟდევიან ნათესა-
ევ, ტირიან. ახლო ნათესავევ ჰამეშა გრრც ჟიან დაა.

ექ წინასწარ ემ მეორე დღე ინახენ კდარს. საჯორცე რამ აგრჰევენ,
ემეშჩიდიან. თუ არ აქოყ, ყიდლოვენ, მიდიან. ღწნე, რამ ამარაგევენ.
სიბტა დღე ერ ცომ აკრწნ. ლავაშ აკრწნ. მეორე დღეაც ორ ცომ
აკრწნ.

— ორ ცომ არ აკრწნა?

— ორ ცომ აკრწნ.

მეღნი ეხლა მესამე დღე კდარს მარხენ. დამარხი დღეს დაა. ეხლა
ე გრრც ნათესავევ ამბოენ, ჰა ვიცი, ჟან? ჩემ ნათესავეს, მაგალითად, მი-
საც ახალ კდარ აქ, ამბოვს: ჰა ვიცი, ფინ ხაბარ არ წოჰლო, კა ხაბარ
წოჰლ, ჰა ვიცი, თქჰ, რუმ ეს ემაგ ქნილ, ეს ჟამრთელი! აი, თავიან
ნათესავეს, ახლო ნათესავეს აბარევენ.

ახლა უჟანახენშ წასლაში ამბოენ: შენ ფეყ მოშნოვილ იქნეს, ბამბა-
ზე დაწევე, ჰა ვიცი, ოჟახიბე კად იქნეს, თოლ მაზღარ, ფეყ მაგარ გეჰო-
ნას, ერცხო და ემეჟურა ემე აშორას, ფინ დღე აშორას. დაა ეხლა კეჰ-
თევის საათ სამზე, სამი ნახვერზე ამის წესევე კეჰთევე.

სიბტა სანთლევე უდრვენ კდარზე. შუღ სანთელ... თექ სანთელ უმ
იქნეს, ან ხუთ იქნეს, ან — შუღ. გრრც ნათესავევს აზლევენ თექ-თექ,
კდარსაც ჳელში აზლევენ სანთელ, უდრვენ. მოდევასუჟან ახლა პურ
ჳეჩენ. ლავაშ ჳეჩენ. სამ ლავაშ მიაქონ, საცერზე ემაგ დევენ, სამდეჟა
ამ კდარზე, მიცვალეულ კდარზე. ჳეჩენ სამ ლავაშ სამდეჟა, ჳეჩენ. აა-
ქენ, მიდიან. ეხლა საათ ამ სამი ნახვეარზეაც ღწნეჟ ასხმენ. ღწნე და-
სხმა ასი, უმ, ერ დიდ მეჟამაშინ ემე დრვენ, ესტაქნევე დევენ, პურ დევენ,
ღწნეჟ დევენ, ჳორც დევენ. ბუთუმ კაცევს უსხმენ ღწნე. გარაქ ერ ეს-

თაქან ღუნეჲ დალივას, აცხოვნას, ერ ნაჳეჲ პურ აჲლას, პიწადე — ჳორც. დაა ემან ემეჳნაშუჳან აჳყუნენ კლარს, გაჳყუნენ. კლარს გაჳყუნენ, სიჲტა ღუჲალ მიაჳჳქენ, კედე კლარ მიაჳჳრნ. ოთხ კაც იჳერავს, მიაჳჳრნ. უჳანა გარაჳ ბჳთთჳმა ფეჳ ასწივას კლარსუჳან, ემ კლარს, ჳემენ ემეშაიჳ წეჳს, სიბტა შინ კეჳთეჳ კლარ, მეჳლნი გომოჳყონენ, ერ საათ კარში, ლოგინზე ღრჳენ.

დაა, კლარ ასწივასუჳან ჳუჲაჲ ღრჳენ კლარსუჳან, ესრჳან. ეს აჲს თჳმას, უმ ერცხოში ემ ოჳანშ ემგე რამ ნუ იჳნესაჳ, დაა ფეჳ ასწიჳენ, ამ რლჳს აცილჳეს. აცილჳეჳსუჳან ბრუნღეჳიან. ჩონთან ღეკაცეჳ არ მიდიან სამაროჳანში, მარტო კაცეჳ მიჳყონენ.

ეხლა ამათ დაბრუნეჳასუჳან გრარც ნათესაჳეჳ. ემ ნათესაჳეჳს ბჳთთჳმს ველ უსმენ, აიგრ-იგრ. გულ აზღეჳენ დაა: ჳემგე რამ კეჳთეჳჳყ, ჳემგე რამ იჳნეჳჳყ. დიდ კტრჳჳყ, პატრაჲ ჩეჳ, მა ოჳალ ჳემგე კეჳთეჳჳყ. ჳეგ ადათი, ბუნე... ღმერთი კანონი დაა, ჳა საქნელია? ემაგ გულ რამ აზღეჳენ, მოჳყონენ შინ, ჳდეჳიან დაა შორს ნათესაჳეჳ. კარში ჳდეჳიან. წინასწარ სუჲრა არ იშღეჳ ჳალაჳი. ხალჳ ჳდეჳის მარაჳაში, მარაჳაში დაჳდომასუჳან კედე სტოლ შლიან. სიბტა ესტაჳნეჳ, ჳა ვიცი, ჳურჳჳელ რამ ალაგეჳენ, მეჳლან სიბტა მარხულ შჳედიან, მარხულ საქმელეჳ ალაგეჳენ, მარხულზე ერღეჳა უმ აცხოვნან, ახლა დაა, ჳოგ კლარ ნიათ ჩის, ამბოჳს: ჩემ ემეზე, ღუჲაზე, სამ ესთაჳან დაასხან, ხუთ ესთაჳან, შჳედ ესთაჳან, ცხრა ესთაჳან... ჳემგე ასხმენ.

ეხლა ე კაცეჳ სანამ დაჳღეჳიან, პირ იბანენ. პირ გარაჳ წანასულ წყალზე დაჲბანან. წანასულ წყალზე იბანენ, მიდიან, ჳდეჳიან. დაჳდომასუჳან დაა, მარხულზე აცხოვნეჳენ. მრღნი მოღის ჳორც. მარხულ არის კარტოჲილ, ფაჳლ, კიტრ. მრღნი მოღის ყრღ. მრღნი შჳამენ და ჳორცზე აცხოვნეჳენ. უჳანახენში ჳამთონიჳ ემეჳნილ, ნიათ უჳნი კლარს, ამთონ ემეშჩიდიან, ლეჳენ, უჳანახენში აცხოვნეჳენ.

ერ ოჳალ, აღსაჳყალ ოჳალში თუ არ არის, სხო ნათესაჳ აღსაჳყალ უმ მოღის, კლარს აცხოვნეჳს. ამბოჳს, ჳა ვიცი, კაჲ კაც ეჳო, კაჲ ჳალ ეჳო, კაჲ ინსან ეჳო დაა ემამ ჳადე ჳალაღოჳა უჳჳავით, რაც ჳამათ დაგჳირიჳყ, რა პატიჳ გიციჳყ, მოსუხარო, გიჳამიჳყ, გიცხოვნეჳიჳყ — ჳალაღოჳა იჳნეს! ბჳთთჳმ ფეხზე ღგეჳის, ჳალაღოჳა ჳიღდის, ჳდეჳიან, ამ ესთაჳანსაც ლეჳენ დაა, ღგეჳიან, მიდიან. ამათ ღეკაცეჳ წასლასუჳან სტოლ იჳითაში ლაგღეჳის კაცეჳ, მაგალითად, ღეკაცეჳ თუ არ გასულან ოზრდითი, კაცეჳ ორღბეში ღგეჳიან. ორღბეში ღგეჳიან და ხედენ, რუმ ღეკაცეჳ გომოღიანა, კედე ღეკაცეჳ შინ შომოღიან ამ დაროზასთან ერ სჳამ არის. სჳამზე ღგეჳენ ერ ლანგარ. ლანგარშიაც კაცეჳ თეთრ ღგეჳენ, მის რაჲღ შეუზღიან. მჳეჳურ არა: შენ ემთონ დაღეჳხარ! — მის ყინმი-ნა ჩიხან დაა. დაა მეღნი აჳჳენ კაცეჳ მოღიან, ჳდეჳიან. კაცეჳბეჳ ჳემგე.

სიბტა მარხულ იშლევ, მევლნი ემე სხლინ კეპთევ. ემა შქამენ, მრვლნი ემე კეპთევ დაა, ემ თეთრსაც, ჰაც დაგრტეულ, ემ კდარზე ავმარევენ. წინასწარ თუ მაგალითად, ზროხა საყიდელა(დ) თეთრ დაკმარეულ, თეთრ უსესხნი, ან რამამ, ჰაც არის, საყიდელა(დ) უსესხნი თეთრ, ამ დანაგრტებ თეთრს იმ ვალში აზლევს.

მეორე დღე კეპთევ ტაბლუა. კდრის მეორე დღე, მაგალითად, თუ მარხულ დღეს, არ კეპთევ, ტაბლოვა არ შჩედიან. მაგალითად ყუმა დღეს, ოთხშაბათ დღეს, ორშაბათ დღეს ტაბლუა არ შჩედიან. სამშაბათ, ხუთშაბათ, შაბათ დღე ან კუტრია თუ მოდის, ტაბლუა შჩედიან.

ტაბლუა ადსი, რუმ იგონევენ კდარს. კდარს იგონევენ, მეორე დღე ტირიან, ყიყიმ შლიან, სამარიევზე მიდიანა?

თანამოსაუბრე: მეორე დღე!

— სამარიევზე მიდიან, იქ საკმელ ჰყრიან, მოდიან ექ ახლა, შინ ყიყიმ შლიან. ყიყიმ შლიან, ტირიან დაა. მრვლნი ედევიან, საკმელ ჰყრიან. ჰარ ოყად ტაბლაჲ მააქს. ტაბლა ადსი რუმ — რაც შეუზლიან, ბუთუმრამ, სახში რაც შეუზლიან, ადს მააქს, ტაბლაჲ კეპთევ. ემ ტაბლაში შედის: ღუნეჲ, პურ, ჰა ვიცი, ჰევენულ.

თუ მარხოს, მარხულ მააქენ, თუ სხლინი — სხლინ მააქენ საკმელეღ და ე ბუთუმრამს ალაგევენ სუფრაზე, შლიან, ერ დიდ სუფრაჲ კეპთევ, ღუნეჲთი. ოყახისიკ კეპთევის და ბიუთუმრამ, ჳორცი, ღუნეს, ჰა ვიცი. პური. პურ აკრუნ, ლავაშ. ასას ლავაში. საკმელ ჰყრიან და იხსენევენ მეორე დღე.

ერთიკ კეპთევ კდრის კუტრისთავ. კუტრის თავზეაც ჰემაგ ტირიან, ყიყიმ შლიან, სამარიევზე მიდიან, იქ ტირიან, მრვლნი მოდიან, შინ ყიყიმ შლიან. ყიყიმ გაშლასუჲან კედემ სტოლ შლიან, საკმელ ჰყრიან. საკმელ ჩანაყარ დიდ სუფრაჲ კეპთევ. ჰამეშა ამ კდარიბე, მაგალითად, სუფრა, საკმელ ჩანაყარ სუფრა კეპთევ. უგემ კდარზე დანაყარ ფარჩაჲთი სუფრა ჰყერენ, ამ სუფრაზე საკმელ ჰყრიან.

ერთიკ კეპთევ ორმოც. ორმოცზეაც ჰემაგ მოდიან. სიბტა ემე, სამარიევზე მიდიან ხალხ, აი, ახლო ნათესაევე, მრვლნი მოდიან შინ კედემ საკმელ ჰყრიან ჰემაგ.

ერთიკ კეპთევ წლისთავ დაა, ჩონთან. წლისთავზეც ჰემაგ სამარიევზეც მიდიან, დაა. წლისთავზე ამბოვენ: ყან, შენ წილ დაიკარგა დაა, შენ და ემაგ. და ემაგ წელში ერდეჲა მიდიან. სხო დღეოვევზე აღარ მიდიან დაა.

მელნი ჩონთან ემე კეპთევ. წლის თავზეაც ჰემაგ. ჩონთან დაზახნა არა, კდარზე. ემეზე, დღეოვევზე. თუთან ბეთ მიდიან. ამბოვენ, მაგალითად, თავი დღეოვევზე ამბოვენ: ემ დღე მასლეჲარ. საქნელი ე დღეოვა — ამაშინ მიდიან. დაა, ეს არის კდრი ემე ჩონთან.

104. წინანდელ ცხოვრება

წინანდელ ცხოვრება დიად ჩეთინ ეყო. გარაქ დეგეტესას, მეგეჯნას, დეგეტესას, მეგემქას, მევლან პურ გეჰამას. წაღან ბუთუმ ხალუს ერ დროზე პურ უთავდევიდაყ. მიდიოდნენ, ქეთხუდაეცს ართომდნენ სეს-ხა(დ), ახლა ახალ პურს აზლევდნენ, იმათ ტილიან პურ სჰამდნენ, ახალ პურს აზლევდნენ, ზოლ დროზე ცხოვრება დიად ჩეთინ ეყო. ი ინსანს ვერ დაინახავდი კაბად არ დაკერულეყოს ათგნი-ოცგნი. შარვალ ამბაგ, ისერთ ამბაგ. ჰამა ეხლანდელ ზამანზე ერ ინსანს დაკერულოვად რამ არ აქ. არც საკერეველ, არც რაამ. ზოლ დროზე ქალმან ეყო, იცომ-დნენ წინდად დაგლეჟულ, თითვე ჩანდა. ეხლა სადაა ჰეგ? — ბატინკაფს, ერ ამს. ეხლა ბუთუმ პურ ჰამენ, თეთრ პურ. არც მიწაჲ აქ, არც წყალ აქ, არც გუთან აქ. კოლხოზი ცხოვროვს. კად სახლევ ამენეჲვადს. ზოლ დროზე სამ ზმაჲ, ოთხ ზმაჲ სახლევს ვერ იშენეჲდა, როგორც ეხ-ლა სოფლელს აქ. ორ მართაბა სახლევ გაქეთეჲიყ. ბუთუმს შეუზლიან რაამ გააქეთას. ზოლ დროზე სა ეყო სახლევ. კომლიან ეყო, ელექტრო-დენ არ ეყო, ისერ რამ არ ეყო. ეყო ოზუ ბალაჲჲა და ყარნი გაბაჲჲაჲ ფილთა ბეურ დროზე ნავთიყ არ ეყო. ცეცხლში იყდნენ, ხორაგ ჰამ-დნენ ზოლ დროზე. ეხლანდელ ბახტაეროჲვადს ბუთუმ. სა ეყო შენტუნ თიფლიზში სწავლოვად. არ ეყო, მაგე რაამ. სურცხულ ეყო ზოგიერთი-ბე, ზოგიერთ კიდემ ამბაგ ეყო.

105. ქურდოვად

ქურდოვად წაღან ბეურ ეყო. ი ოჲახ არ ეყო რუმა ქურდ არ ქნი-ლეყოს. ქურდ არ ქნილეყოს, ქალ არ აზლევდნენ, ქურდოვად არ ნა-ქნარს არ აზლევდნენ — ვაშკაც არაჲ ჰეგეგ — ჰემჟურა რაამ. აჲ ვაშ-კაც ეყო წინ ე ბულუთეჲის მაქსიმად ეყო პირანყ. ის არც ნაჩალნიკს, არც მილიციას თავ უდრეჲეჲაჲდა, არც რაამ. გადიოდა, თავისუფლა(დ) ეტარეოდა. განთქმულ ეყო, როგორც ერ ვაშკაც. ჰარ დროზე იმას ვერ ეზახოდნენ. ერ დროზე მოსულ, მოსულ სახლ დააზებნელა. ჰა, უთქომ: ბეშაჩილან აქ მაგა სამ განაჲვარდნ, მოდიან. თუთანაჲ კარ აღეგს, უკან ჰყუდეგს. მოდიან რაჲ ეზებიან, რაჲ ეზებიან — ჰა აყარ, ჰა ისერთ, ვერ პოტლოვენ. კარსუკან დატდევი, კარიც ლიას დაა, აჲ იციხარ შენ რაჲ არის, რაჲ არ არის. იმითაჲ მეეკლაყ, ისიც პირდაპირ აარ. ხომ-ბეშ ჩი-დიან, როგორც დოსტეგ ის იგრ, წასლაში უკანი ოსროენაყ, მეეკლაყ.

წესი(თ) ვაშკაც ინსანს გარაქ პირდაპირ. ვაშკაც ინსან ადსიცი. კეპტევო-
დაყ ემეჟურა ვაშკაცევი, მე როგორც გამიგი. ერთ ემეს ჩიდის დაა, გზად
უკრენ, სამ ინსან ერ ინსანს გზა უკრავს. ჰა, თერფანმა აღირევენ თო-
ფევის. ჰა, ამბოვს, მე დიად მამკალით, უკანი მანასულ მილიციად, ნადბ
რაამს რად ებნევითა. უკან შახედნაში აჯლის ამათ ე ორიცი მიიხორწევი.
ის უკანაყ შანაქრატ ეს ოსრატს. ეს ამბოვს, ვაშკაცი გონოვს, ჰო საათ
რაამს. კეპტევის ჰემეჟურა რაამ.

106. ხენა-თესვა

გუთანზე იმ თავი(თ) დგეონენ, ფადზე ჳნავდნენ, თესავდნენ. ად
დიდ საყდარზე გასლუნქალ, ოცდარ ნომბრამდინ გარაქ შენ უმ დეგე-
თესას, მეგერწყას. ქერს უკანახენში თესავდნენ. პურს მალე თესავდნენ.
სენტიბრის, კაკისთავში, ათში რაამში აყოლევდნენ. ჰამა ყარასავში პა-
ტა გუან თესავდნენ, ოქტომბერში, ნომბერში. გუთან კინის კეპტევოდა.
შიგ ამბავდნენ სამ წყულ ულაყ. წინ ჳარევი კეპტევი, უკანი კამეჩევი. ერთ
ჩარგალზე ედოდა ლაფ წინ, ერთიცი უკანი(თ) გუთანს იქერავდა,
ჰადდა ორდა! — აბრუნევდნენ.

— მოჯნაში სიმღერად, ლექს რაამ არ ამბოვდნენა?

— არ, მე ვერ გამიგი. ზოგ ყმაწულ თავიბე დულუნევიდა, მე ვერ
გამიგი. ჰეგ არა ლექს.

იშ-იშ-იშ! წინ ჳარ თავის-თავზე დაჩეჟლეყო, გასლაში ბრუნდევი-
და, ახლა იმიან კოლში მიდიოდა.

(...) ის განთქმულ ეყო მაგაზე, მაგ საქმეზე ერთხელითავ იციოდნენ
ეს ემეჟურა საქმედსავ. ჰემენ დეკაცი ხოშ აქონდა, მიდიოდა. აარ, ხოშ არ
აქ — ჳელ ვერ ახლევდნენ. ზოგ ქადევიდა, ზოგ ინსან. ჰამა ჩონ ჰარ ინ-
სან ერ ქალ, ან დეკაცი ეულად რო ოტყუტ, შენთავ მაკლევიარ, იმასაც
ეშნიანდა. ჰემ დროზე ინსან ვაშკაცი ეყო. დოლდაშოვავზე რამზე. ჰემ
ხასიათზე კად არ ეყო, ბოზოვად აქონდა.

107. ყოლან ვასილაჲ ჰაჰყისაბ

ერთიცი ად დეკაცი ავისი წყალ, მოდის. ად მანასულ დროზე ჰაბე შენ
გოზატური ფახ გატყრო. ქუა ოსრატს ჳეჩავს დაა, ბუთთუმ დეკაცი გო-
ზატრს.

ყოლან ვასილაჲ ჰაჰყისაბ ყრვ, დამისმინ.

— ე ლამაზა თურმე, ჰეგ, დედდა, შენ მოჰყევი, ჰალა. ეგ თურმე ჩემ
ბებრად გოზატრ ვერ ჳეჩავს ყოფილ აღაშირინად ეშნიან ყოფილ. ჰეგ
მოჰყევი, ჰალა, შენ თუთან.

ჩემ დედად მოჰყონავს აღაშირინად ჩემ დროზე. წალან დროზეაც

კაჲ ლამაზ ტანსმუზ კეჭტევოდა. არხლულ. არხლულ კეჭტევოდა ლამაზა. ამბოვდა, შინაც უთქომ, ყოლანევი ვასილაჲ კეჭტევ. ე დეკაცევს შენ თუ შაჰხედ, ჩემნი ფინ კაც არაავ. მააკლევარ შენთავავ. ჰეჩ ვერ ხედავდა, ჰეჩ. ერთიც აჲ კოსინთ, ჰი კოსინთ. ჰე, კოსის ჩეებარავ, ჩემ დეკაც კალოში წაასლეღიავ, მენანჴში წაასლეღიავ, შენ თქუავ — ყულანევი ვასილაჲ შამამზრაბა. შენთავ აკაფსევეართავ.

ჰეჩრაამ. ჰე ორ ოჴახი ხალყს ვერ ემეჲ ჩიდიოდა, ვერ ყრვოდა, თუ არ ე ბულუთევი ქალევ მიდიოდნენ, უჴეჩავდა გოზაჴურ, უჴდევოდაყ. ერ ფინ კაც ეყო, ერ ფინ კაც ეყო, ღმერთო შენ. ექადთი ემ ჴიღირ გამნასულსაც უჴეჩავდა, იქიღთი ჰემავ განაეარსაც. ოვ ემესთანი, იდაარასთანი წყალ. წაღან დროზე ბულად არ ეყო, ერ ბულად ეყო ჰემანდ თავში. ჰემანდ გრუჴდევოდნენ, დეკაცევ ეზახოდნენ ერთმანეთითავ. ვასილაჲ შიში(თ) მიდიოდნენ. ბჴთჴმს უჴდევოდა, ჴაბაბ აზღევდა. ჰემგე ფინ კაც ეყო.

— ჰათაარ მოკლესა. ჰეგიც ილაპარიკალა!?

— ის რა ემეჲ ქნეს, რა მოვტრიალეს, რა მოვტრიალეს, ოვ, მინილიფევი სახლში. კიდე ყონალღულ კეჭტევ. აჴღრრრ სპეციალურა აჲმავ აჲნას წინ. ამბოვს, შენ ექ დაჴ! მე ექ დაჴედე, შენ ექ დაჴ! აჲნი პირდაპირ შაახრდრრველა მიზანში აჴღრრრ. თავში ვერ ვარდეჴ. ლამაზა ყბაში ტოლმავ ჰერამჴულ დაჰჩომოდაჴ. გმადყონესავ, წადყონესავ. იქ კიდევ შიგ გაშლესავ, აალაგესავ სისხლ. გაშლეს ეჲ, სტოლ ემეჲ, ყონალღულ გაწრიალდაჴ. ამჴურა ფინ კაც ყოფილ. წადყონეს ღამარხეს მეორე ღღე.

იმ ემეში უწედა, ემურჴანუში დეკაცევთან. იქ დეკაცევთან ემურჴანუში აწრიალეჴდაყ. ჰემჴურ კაც ეყო.

108. ახალ წელ

ახალ წელს იწყოდნენ, სიპტა ერ ღიიდ ქოთუქ შაჴქონდნენ, ფეჩეჴ არ ეყო წაღან. ეყო მინც ვაშკაც კაც ეყო, იმას აქონდა. ჰამმა ცეცხლ ეყო. შაჴქონდნენ, კაჲ დჴღრრრ შიშას შაჴქდნენ. ჰალა, მე ავალი, შანადეჴ ვერ ვიცვიარ. ჴროხადთი შაჴქრ ყოფილ უწინდელ სახლეჴში. ქოთუქს გმაათრეჴდნენავ, უღელი ექ შიგ უქინეჴდნენ კარს, შაჴქონდნენავ. ქოთუქს შუაზე, სახლი შუაზე დეჴდნენავ. მე ის არ ღამინახი. ჩონ, ჩემ მამავ შამაჴდაყ ერ ღიდ ქოთუქს, დეჴდაყ. ახალ წლი ემეჴსავ, ჴაკუნიაჴ. მეღნი ვოჴეთეღით ხალყას, გოზინაყს, მეორე ღღე დავაწყოვღით კორთეში ლამაზა. დგეოდნენ, გადიოდნენ კარში ერთჴრთ წყალ მაჴქდნენ. იმაშინ შიშას არ შამაჴქდნენ. წყალ მაჴქდნენ. ახალ წლუას მუჴაქ, კაჲ პური მოსავალს მუჴაქ, კაჲ პარკი მოსავალს მუჴაქ, კაჲ თხილევს მუჴაქ, კაჲ ღიღიგ-ღარამათს მუჴაქ. ამ წყალთან ერთა ისიც ხომ-

კელი! — სადო! ად ლოცი-ლოცი(თ) შმოჰყონავდნენ კაცს. წყალ მა-
ნაღვე კაცს. ეს სადაა ეხლა ემჟურ რამევე?

ჰეჩრაამ. მეღვნი გაჰშლიდნენ სუფრას დაალაგევდნენ ჰალვაჲ-მალ-
ვას, შეჰჰამდნენ. ამჰა სხოგან წასლაჲ დიად ჩეთინ ეყო. ახალ წლოვი
დღე არ მიდიოდნენ. არ მააშნდღვე კაცსავ. მეორე დღე მიდიოდნენ მე-
ზობლევისა. ეხლა თაფაუთ არა. ჰემჟურა ახალწლოვაჲ ეყო.

— გაგზავნაჲ ეჟუა?

— გაგზავნაჲ იცოდნენ, ჰარჟურა რაამ ჩააყროლჰყნონ მიაცი-
მელჰყნონ. დჰნეჲ ეჰჰულადან ბაშლაჰა: ახალ წლი წილიაჲ. ჰალვაჲ
გადჰეთეჲია, ფლავ გადჰეთეჲია, ჰა ვიცი, ტოლმაჲ გადჰეთეჲია. ჰჰჰნაგჟ-
რიან ფლავ ოჰეთეჲენჲ. სატჰნიან ფლავ ოჰეთეჲენჲ, გზავნიდნენ. ეხ-
ლა დაანება.

109. კობალაჲ

კობალას იმიან სოფელ ყოფილ, აზნაურ, ზოლ საქართველოჲს. აზ-
ნაურ ამჰაზე... ბეგ ყოფილ აზნაურელ, ამჰაზეაც აზნაურ დავზახნიაც.
ჰამა ჰმოფთიან ერცხო დღღუჲ(ც) არის, საკან ამბოვენ. იმიან ერ კაც
ყოფილ, ჰეთხუდა კაც, დიდ საკან ჰქონი. ამ საკანი სახელ შიგ პურ რა-
ამ ყრიდნენ. აჲ მინდორში. ჰე კობალაჲ ვერ ვიცივარ, საფთი ჰნილა სა-
ხელ.

კობალაჲ წყრტავდნენ. დანაგუბვე ადგილში მეღვანი იჰერდნენ, ვერ
ვიც, კალმანია, რაჲსა მაჲ სახელ, მე ვერ ვიც.

110. ვასტანია

ვასტანია ჩმოწოლაში პატრაჲ ყოფივარ, სამ წლის. ჩემ დედაჲ ამ-
ბოვდა, ეყონაყავ, დეკაცევიც ეყნონავ ჩემთან. ამ ასკარში დაა, ასკარით
ხალყ. ჩემ დედაჲ ლაპარიკოვდაყ, ეყონაყ ჩემთავ: აღარ მაზღევდნენავ.
— ჩონავ მივეყნთ ამასავ — დეკაცევს. გასტონავდნენავ, რა სჩიდიოდნე-
ნავ. მივდიოდი: მემეციოთ! ამბოვდაჲ: ჩონ მივეყნთ ყმაწჰლს. კიდე ჰეჩრა-
ამ ერ აღაშირინამ გმართოყავ ზულუმი. მიგყონდნენავ. ამჰაშინბეთ
კადგორა ვერ ვიცივარ ჩემ დედაჲ ლაპარიკოვდაყ. წეველითავ ჰიგე ბუ-
ლაღზე ინარევი ბულაღზე. წეველითავ, კელე წყალ ავაესით, გმეველი-
თავ. ნოხომ, აჲ ხალყ, ხალყ. ხალყ, ურუს დეკაც-კაც შენ ჰტჰუჲ,
ჲინჰრლის პირანყ მოდის. გმეველითავ ე ყამარაჲ ორღბი ეჰაფთი ემაგ.
ნოხომ, ამათ ოზოღც სავსეჲს. ეჰაჲ გღეველით, წეველითავ ემეში, ჩონ
ოზოში დაა, ჰე წიწიკონ ოზოფთი. ჩონ ოზოჲ სავსეჲს. კელე ემეჲსავ,

პურ დოგვეკრავ, აღაშირინა რამ წასლოყნონავ, კაკი ბოლოზე ჩალთუქ თესაედნენავ. გმადღესავ წოლაჲ კოქობ. პურ ამაგ ყუჟად-ყუჟად გმადღესავ. დოჲქირივ სამ პურ, ნაარამაში ჩოვდევივ. მეთქიავ, შერ მასლენი კაცევ. აჲ ვარცლ ბითავ გაათავესავ. პურ აქონდაყავ, არ უნდოდაყავ ის კმაჲ. შადგესავ ერ დიიდ, ორ ყულფევიან ქობივ ტაჩკაზე. ქობევ შადგესავ. ტაჩკადთი ეტარეოდნენავ. შიკმელს ტაჩკაზეავ აქეთევდნენავ, ტაჩკაჲზედადთი ყოფავდნენავ. იმ კოსკინ ოზოშიაც გააქეთესავ, აქაც გააქეთესავ. შა ეხლა ჩმოდლო თქმაშიავ დადრეკავ ბუსაათ, შალა. უგე ფლავ მოვქციესავ ზოგ ქურქელში, ზოგ კლიონკა რაამზე მოვქციესავ გაავ, წოვდნენავ, მამ!

— შაბე მოსლოყნენა შე ურუსევ?

— ლეკევ აწუხევენენ. შაქათალაში ორმოჲ მოვთხრიაყ, უთქომყ... ექადთი ამბოვენ, ჩონ ჩაყრელა თხრიან ლეკევ. აქათი ხაბარ მიდის რუსეთში, აჲ ასკარ ბითავ მოდს, შად მისაც მეეთხრა, ორმოში აჲქ ჩაყრეს.

— მართლა მეეთხრაყა ორმოჲ ჩონ ჩაყრელა?

— მა რაჲ, გო! — მეეთხრაყ. ერ კურია ასკარ შადნახეს, აჲმაქ გადიოდა-ჩმოდოდაჲ. ემეჲ ჟაგევ დეეყრაყ ზედ. მა!

— კიდე ურუსევმა დაგიხწივეს უა?

— ურუსევმა გაწყტეს ლეკევ.

ჟინქოლაჲ შათაარ იქნევა, ჟინქოლაჲ ბუდეჲ შათაარ მადმლევა — აჲმაგ მოშლილეყო, მოდიოდა. ჩემ დედაჲ ამბოვდა.

მევლნი ერცხო მე, ემეჲ ვასტანიად ქნაში მე ქალ ვიყავ დაა. აჲმაშინაც ლეკევ აფეყეულოყნონ არა გო?! — ბელაქნელევ რაამევ, შაქათლელევ. ულუსდთი მოვდნენ ემეჲ შაარაჲ სახლ გზი პირში ეყო, ბოლოზე.

— ვურაა! ჩონ გომარეჟთავ. შენგილავევ დოვკოცითავ ჩონ გომარეჟითავ. წავდნენ ამ ემესთან ზოლ ბალნიცად არის, ახირ აჲქ არ გეეწინავ საყდარ წინ დაჲყო პულმეტ. ეს მეორე ვასტანიადს. აჲ ლეკევ სა წააზრომელ, ზოგ მალადისყვენ გადახორწა, ზოგ აჲქადთი გადახორწა, ზოგ უჟანავ დაბრუნდა. მოუდნენ, ურუსევ შმოუდნენ. იკითხავდნენ შენგილაჲ ხარ თუ ურუს (ლეკ). კარდაყარ ეტარეოდნენ. აჲქ ედლიდნენ ლეკს, კლავდნენ.

ეხლა მადლოვაჲ ღმერთს, ორმოც წელ ათიეულ არა დაავა რამ. იგმაგ კეჰტევიოდა.

ჩემ მოგონევესუჟან არ გათხუეულან ლეკევთან ქალევ.

— იგრევ გაწუხევენენა?

— ჩონ არ. ჩონ შე დავად ქნაში ლეკევ გოწუხევენენ მაგრა დაავად ქნაში.

— *ჰაე გექვეოდნენა?*

— ჩონიავ ექაუროვამ, ჩონიავ მიწა-წყალ ჩონიავ. თქონ წადთავ, სა-
დაც გინდაყავ.

ურუსმა შოგინახა ჩონ ეექ, ჩონთავ ამააქველტყნონ. მაშ, ამააქე-
ველტყნონ! მიგყონდენ ყანილშიავ. შენ ბებრა რამ გდმო-
ხორწნტლტყნონ.

— *ჰათაარ ქნილა ჰეგ მოჰყრე ჰალა?*

— წალან სრმრბე ბეტრ ეყო. აე სებეტუდ სრმრბ ეყო, შენ დე-
დაე. აე ნრბას ექეთიან ჰადსა? — სებეტუდ. კედე?

— შენ ბებრამ ჩემთან ილაპარაკა ერდეფა. შინ შადიოდნენავ,
ჯოცავდნენავ შიგ. სრმრბ მიხორწვეოდნენავ. ერდეფა აყარზე გვეელი-
თავ, ბალახში შავზორითავ, გმოვდნენავ, ვერ გტპოვნესავ, ჩმოვდნენავ.
იმათ ჩმოსლაშიავ ჩონ ყოლაფთი ჩმეველითავ, გდმოხორწითავ აქატყენ.
ერ პატარზლევ ეყუავ, ერ ემეე ეყუავ, ერ აწუხვედნენავ აჰლაირალ.
ჯოცავდნენავ. ექად კაკისთავში დტნტ დეკაც არის მარგალიტად. ჩემ ბი-
ზად ეყო მენადირეფ, აღაშისინად — მოვდა ჩემ ზალას ეზახდა: ხანუმ, —
თქო, — ერ რამ დოდნახ, — თქო, — ის ჩემ მოკდომინჯალ გული არ
გოვ, — თქო.

— აე, თქო?

თქო, იგემ კალიეზზე ყმაწულ დეეგდაყ, თქო.

— აბე არ მაიყონივ?.

გდახორწნაში აქთონ ფალაქათ ქნილან, დავგდაყ ველარ წავყონიავ
სრმრბ. ჰიგე დეკაცმა თქო, ჩემ ყმაწულ ეყუავ, ჰიგე ემემ. ორ-სამდეფა-
აც ცტტქულ წინ ულაპარიკნი ჩემბე. ტყიმლი ჩიჩაქივ დეეყჩაყავ, დეეყ-
რაყავ, დეეფდტნეყავ კალიეზზეავ. ის არ გოვ ჩემ მოკდომინჯალ გულიავ.
ნადიროვან წასულ ყოფილ.

სრმრბე მაგრა ჯოცავდნენ. სრმრბეს თათრეე ჯოცავდნენ.

III. ქია (აბრეშუმი)

ზოგ ოცდახუთამდინ დააცახელ ჩიდიოდა, ასწროვდა, ზოგ თრე ჩი-
დიოდა ემეს ჩიდიოდა, ჩეოდა დაა. ახლა ზოგ თავ-ფეყ ყიდლოვდა, ზოგ
ყოჩ ყიდლოვდა. მისაც ბეტრ აქონდა, კლავდა ნადიე ჩიდიოდა, ზოგიც
პატა ცოტადს თავ-ფეყ რამ ყიდლოვდა ემეს ჩიდიოდა.

სიბტა კუწავ წრტლა ყადჩიფთი უყრი, მევდნი ალა პიწა გაზრდაში
წალდი(თ) კუწავდი. მესამეე ქნაში დაა ემეე ვოზლევიდი, ხრალ. ხრალზე
კად კეჰტევა, ეტარევაყ.. ამმა კუყურზე იბნიდევ, ეშაქივი(თ) რამ კეჰ-
ტეე, ქიად. ხრალზე ეგ გადის ეტარეე თავიბე. ხუთყიბე გმოსლაში დაა,

ლაფ კად დიდრუან ხრალ უყრავდნენ.

ნაზირ ყრიდნენ ცახს აცალკიევდნენ ნაზირ ყრიდნენ. კიდე ნადიმ ჩიდიოდნენ. ყიდლოვდნენ ბაზრი(თ), ჰა ვიცი, კად-კად რაამევეს არჩევდნენ. ზოგ, მისაც ყუა აქონდა, ყოჩ ყიდლოვდა, მისაც არ აქონდა, თავ-ფევე ყიდლოვდა. დღე ამისად არჩევდნენ, ხუალ იმისად არჩევდნენ, ემაგ-ერ ინსნი დანარჩევ რაამ კი არა ჰეგ. დიად ვეფთად პარკ დარჩევაჲ ჰე-მაგ.

112. პურ დაკრად

საღმობე აკეთევენ ხაშს. მეორე დღე წყალ დგმენ, ცომი წყალ. ლა-მაზა ფქულ ცრიან ამ ხაშზე. ლამაზა წყალს აგრილევენ ჰათაარაც სა-ქიროდს, ამმაგ ზელენ. ჰერ დეკაცი კელს კიდი, თუ მალე ფუვდევ — მალე უნთევს, თუ გუან ფუვდევ — გუან უნთევს თორნეს. აკრავს ლამა-ზა. თორნეს უნთევს, წოვს, უჩხრეკავს შუაზე. მევლნი ემეს ჩიის აკრავს. სიბტა ლავაშ აკრავს, ნობო, კად ყარალითაავ? კად ყარალი — კიდე პურს აკრავს.

ჰოვ, ხაჩსაც ვოკეთევედით, ცომსაც ვოკეთებდით ხაჩ. ხაჩ ვუკეთე-ვდით. საღმობე ხაჩსაც ვოკეთევედით ხაშზე. ცომ მოზოლაშიაც ხაჩ ვოკე-თევედით.

— შაპარში ჰებე მიიხორწევიანა ვეფლოვად?

— ვეფლევს ვერ დოვნახიყ კად დღევე. ჰიგმიბე მიიხორწევიან.

— ე. ი. ადრე კად დღევე ეყო ჰუა? სიბტა ესე იგი, დადლა კად ეყო ჰუა?

— სადა?

— სიბტა დროჲ კად ეყუა. იგმაზე არ მიდიოდნენა ვეფლევ ქალაქ-ში.

— სიბტა ვერ იცოდნენ თიფლიზ სადთყენაავ. ეხლა ნახვერ თო ზლივ მიდიოდნენ, ნახვერ თო ზლივ მოდიოდნენ კაკში. ემეზე შაჟ ეხლა, რვადსა, ცხრადსა — ორზე, სამზე თიფლიზში ხარ.

ზოლ დროზე ვერ ნაჩალნიკ ეყო ვერ ეზბაშიჲ ეყო. ეხლა კაკ საჟსედს იდარადთი.

გუთანზე იყდნენ ყმაწულ ორღბეში ქათამ დააკლელ ინსან არ ეყო, ორღბეში. ზოგ ჩალთუქში მიდიოდა, ზოგ გუთანზე მიდიოდა. სოფელში ყმაწულს არ უშომდნენ გუთანზე აქდონავდნენ მიჰყონავდნენ. ეხლა კა-ცევ ეტარევიან ქუასთან თმაშოვენ ორღბეში.

ქათამ დააკლელ ინსან ვერ პოვნოვდით. კაცევიც შინ არ რყენენ.

— სა რყენონა კაცევე?

— ჩალთუქში, ზოგ ბაღჩეჲ მადელა მიდიოდა, ზოგ ჩალთუქში მი-

დიოდა, ზოგს ემედ ჩიდიოდა, გუთან ჳნავდა. ეხლანდელევ ყმაწულევ ბახტავარნი.

— ჰაბია?

— ფიჩხ არ კრიან, შიშად არ ყრიან. პურ არ მიაქენ, პურ არ აკრწნ.

თევზმა თქუავ ზეაპირზე მოვდ კდრვივ, შიგ ჩოვდ ვიყჩრვივ წყალ-შიავ — ჰეგ.

“სილქა გუელუ ოლსა, ოზი ყაბი სინარაავ.”

მინც ვარდევ, ჩემ შულ არის ეხლა ნევაე. ჩავარდნილ რადე ჩიის თავიბე ჩიის თავიბე ჩიის. სხტბე ადმწორ რაამ არად. სხოს უხარიან.

— “ზმარ რაქთონ ემედ იქნევაე, ზალიან იქნევაე, თავი ყაბსავ ჳეჩავ-სავ”. — იცოდა დაბერეულ დეკაც ეყო. ეგე მისალევ იცოდა, ნაქნაარ რამ არ ეყო.

ქესიბ თუ ხარ, მოკლევ საქნელი ვერდან. თუ ქეთხუდაე ხარ, ფეყე-ვიაც გაასლელი ვერდან. ჰეგ ცხადი! ქესიბ პატა მოკლევ კრავს, ფარჩად ცოტად წოჳდესავ. ვერდანა ბახუფაავ, ამალი უხათი.

113. ვერდან (საბანი)

ერ ფაჰჩად ყოფილ ვერდან აკერიწევს ყოფილ ბჳთჳმს. ქელლად კრის ყოფილ. ად ვერდან გა მოკლევ კეჰტევ, გა გზელ. გა მოკლევ კეჰ-ტევ, გა გზელ. ჰა, ერ დერზიე პომოშნიკ ქაჩალ. ამბოვს: მე შოვეკერავ მაგა. შოვეკერავ — წაჳდავ, შაკერაავ ვერდანივ. პატა მოკლევ ქნავ. ფაჰჩამ გმადწოდავ ემედ, საჯრევ, დაჰკრავ ფეყევი: ‘ქოფოლოლი ვერ-დანა ბახუფ აჰალ უხათივ’ — ფაჰჩას. ფაჰჩამ დაა, ველარ მოჰკრავ ქელლად.

ნადირაშვილი დიანოზ 70 წ. თიზირი, კახი

114. გიორგობა

— ჩართი?

ზოლ დროზე მე პატრად ვეყავ. წმინდა გიორგი საფლავი დლეოვა ეყო. დიდ საყდარ მიედიოდით. მაშინ ტეხნიკად არ ეყო — ურმევით. ურმი ქარავან გაწაფულეყო ემ ჩეღლალსუკან, მიდიოდა. წეველით წო-რა დიდ საყდარზე. დიდ საყდარზე ამ დლე მაგრა ვიქეიფით. ვიქეიფით თქმაშ, მე პატრა ბავშ ვეყავ, მე ქეფფის რა გამეგევა რუმ? მამაჩემ, დე-ლაჩემ, ჰა ვიცი, სხტვ ბევრ ქეფფოვა ეყო. სხვათა შორის, წადან დროზე დიდ საყდარზე ცოტა ყალმაყალიც კეჰთეოდა. წაკიდნა, ჰა ვიცი, ერ-თმეთიბე დაკრას. ჩონთან მეზრბლა ბინა აქონდაყ, ჩამოსულ თოჰფადე-

ლევ რყნენ. ერ გადაჲ სახელ, ჰამან ჩონ ნაცნობ გადი სახელ ეყო სა-
ნდრო. თურმე იმა ჰყოლი დანიშნულ მარო ნათქომ ქალ. ეხლა შუა-
დღეჲ რო იქნა, სადილევი შემდეგ პურ რამ კმი შემდეგ, გაყიზინდა
ხალხ. ნალარ-ზურნაჲ იკარძეს, შიპროვენ.

თურმე ნუ იტყუ, ემ სანდროჲ ნიშანუჲ, მაროჲ, შიპროვს და ერ
ახალგაზდა ბიკიც შორსადთი ფევი წორრუზე დამდგარ ემაგ მალლითი
კისერ ავსწევი, შქრტავს ე მარო შიპროვას: ნოხო, ჰათარ შიპროვს?
— მოსწონევი დაა, ერთხელითავ. და ვილაც ემ სანდრო ამხანაგევის
ერთ-ერთ, ფოლდაშევის ერთ წავ, ეტყუს:

შენ ხედავა, გადა, როვეგი ბაცაჲ შენ ნიშანუს ჰქრტავს, ჰათარ
შიპროვსავ?

ემ გადასა(ც) ეაურ მოვ, და ჰეჩრამ ვმაჲ რამ არ დააზრწნ
გაუდა დრო, კარგა ხან. საღმოჲ ხან და ურმეჲ შამბელ ვიქენით. ურ-
მეჲ შამბეს ხალღ, დასხდნენ ზედ დაა მოდიან.

მამაჩემ მაგარ მოქეიფე კაც ეყო, სხეთა შორის, საქართველოდთ
მანასულ ეყო, აქ ჩასახლეული. ის ემე ქოტორით ეყო. მე ურემზე ეი-
ვარ, დედაჩემი, ჩემ მამაჲ, ჯელში კუქულადთი — იმაშინ კუქულაეჲ
რყნწნ დაა, უქერი ურემს წინ. ჩეღლადში რო გემეველით, ჰამან ე სა-
ნდრო ნათქომ გადაჲ მოვდა, ჩემ მამას დეეწევა. თქო: გამარჯოვათ!

— გაგიმარჯოთ!

ჰემამ მამაჩემსაც ჩრვა აქონდა: თუ სახშიაც მოუღოდა ვინმე სტუ-
მარი, ვმაჲ ქნაში ჩერ ხელადას იქერდაყ, ემაგ უკან გადიოდა, ჯელ ჩა-
მართომდა, თუ საქირო კაც იყო, ჯელი პირდაპირ მოჰყონდაყ შინაყ,
თუ არა და ჯელადას მიაწდუდა, ამბოვდა: ეს გომოცალ, კელე სათქმელ
თქუ.

ჰოდა, ემამ კუქულაჲ მისცა, თურმე ემათ: ერ დალივ, ალა, ერ!

დალივა ემამ, თქო: ამღამ, — თქო, — მემზანაგი ჩემ, ზუალ ქორწი-
ლირ, ამღამ, თქო, — შენ თუ ქორწილში არ მებწლ, მე შენგნი ლაფ
მაგრა მეწყინეჲ.

ეხლა ლაპარიკოვენ ესენ, თან ფევი(თ) მიდიან. ამ დროზე ერთიც ე
კაციც, ჰალა ემე მანასულისიც, ჰათარ იქნა, მოუდნენ კელემ ამხანაგებ-
მა, თავი იოლდაშევემა თავი ფოლდაშევემა ყურში რალაცა ჩაჰურჩულეს
— ერთი ხანელეჲ დატრიალდა! დატრიალდა ხანელეჲ მე პატრაჲ ვარ
ამაშინ, ზედადთი ჩემ მამაჲ გაირბინა ზედ.

— ჰა, გადა, არ იქნეჲ, ჰა, გადა, დააყენ ჯელ. ჰა, გადა, დააყენ! —
მის დააყენეჲ? ხანელი ვათა-ვათა ჩომოკათა. ჰამან როგ შენახენ გადაჲ,
თითი წორრუზე რო იდგა, ხედავდა თავი ნიშანუს, მაროს.

— ჰაბეთუმ შეეხენას მაგა?!

საღმრთე ქორწილ იწყების. ჰეირამ, ეს ჩომოკაფეს... აქ კედემ და-
გრუვდა ხალღ, მილიცია-პოლიცია. ჯელ-ფეყ შაჰტურეს ემა, სანდროს —
წოროა ემეშ, ციხეში! ქორწილიც აემაგ წავდა ემეა.

ორ დღი წაღან მაგრა ემ სარწმუნოევი დღეოვებზე ემე შულულ
ნაქნარ ინსან თავი სანახელ ინსან დიდ ზუმურ ეყო, დიდ ზუმურ. აცი-
ლევენენ კატორღაშ. ემესაც გედარ-გელმაზ ეზახოდენენ. გედარ-გელმაზ.

ორ დღი შემდეგ სულ იქნა. ეხლა, მამაჩემიც აქ რო გორც ყოფი-
ღი, ესეც დაჰზახეს. სხვათა შორის, დედაჩემიც თურმე წაჰდა: ნოზო,
რაჲ კეშთევე, იმი სულ — ახალ ქორწილ საქნელ გაღაჲ, ჰა ვიცი, დანიშ-
ნულ ემეა სულ. დაა ექ სულმა მიესაჲა ამა ასეთ თქმულევით გედარ-
გელმაზშ წასჰღაჲ. ესე იგი, წამსლრღ აღარ ბრუნდევ იქიფთი. ისეთ
ადგილში ასახლევენენ დაა, ვეღარ ბრუნდეოდა იქიფთი. დაჰრრტაჲ ასეთ
არ გომოჰტხადეს, ნუ მიესაჲა გედარ-გელმაზ, ესე იგი, მუღმივ კატორ-
ღაჲ, ამ მუშულულ.

კაც ემ გააცილეველ დროზე გომოჰდა ქალ დაა, უკვე პირზე გო-
მოჰდა. იმაშინ პირზე რამ გომოსლა არ ეყო, ქალ იმაღეოდაჲ ჰამეშა.
ემეზგნი ემ იმის დაიწყოვს, იქ, მღერაჲ:

ჟან, სანდრო, ამან, სანდრო, მეც წამიყონო, შენთან!

ეხლა ბრუნდევ ამე, ებნევ ის ბიჰ, სანდრო:

ამან, მარო, გულის მარო,

ვერ წაგიყონავ ჩემთან.

გედარ-გელმაზში მივდივარ,

არ წაგიყონავ ჩემთან.

ჰემაგ ბევრ ეხლა სიტყვევ, მე აღარ მახსოვს მაგი, დიდ სიმღერა
ეყო, ასეთ. მე იმა ეხლაც ცდილოვარ, ვამბოვ, ერ პომასალით რალა-
ცაჲ დაჰწეროავ, ჰალაქი ვერ ამიწყუ.

ჰოდა, ემ სიმღერაფთი ე კაც, რამოდენიმე სიმღერი შემდეგ ემ კაც
ღამაზა, ჯელ-ფეყ შებორკილ, გააცილეს, გა, წავდა — ჰალაც მოღის!

ქალიც, წლი... წელ არ გაუტანა; ქალიც ამაგ ემეიქნა, მოკდო —
მაროჲ ნათქომ ქალ ეყო. ქალიც წავდა! ჰემაგ დაღლუბნენ ესენ, ორ
ახალგაზღაჲ.

ესე იგი, ეს ჰამ შადწირა? ადამიანთა, პიწა, რტყჰიან არაწესიერ
ქცევა. არაწესიერიც უგესი, რუმ ჰემ ღუნეჲ მეღზალაჲ. ალა, ჰემაც ე
უნდოვლოვა ეყო მაშინ დაა, ერთმანეთთან დაა, შენ ჩემ ქალს ჰაბე ზელ
ახლა (...).

მაგალითად, ეხლანდელ ახალგაზღევ ერთმერთში ნიშანუს აკოცნე-
ვენაც, ხელსაც ართმენ, მარამ არ ჰწყინე.

— შენ ჰაბე ფეყი წორრვზე იდექ, ჩემ ნიშანუს ქრტავღიავ — ამი
დერღიბე თავ დაღლუბა, გაა, წაჰდა!

ეს ნამდღულ ამბავი, ნუ, ლეგენდარულა გოდმოცემულ.

წალან დროზე ემეურა ჩრვა აქონდა ხალხს, სანამ კასრი საყდარზე გაუღოდნენ, ფაფზე ყურზენ დაკრეფაში ჰარ ყუჟალით ერ ვედრა ღუნეჲ მიაქონენ კასრი საყდარზეც ეყო დიდ ქვრ, ეხლაც დანგრეულ (დახი), მართალი, დგას. დიდ, ლაფ დიდ ქვრ ეყო. კომლა ერ ვედრა, მისაც ქონდა დაა, მენაც ნაქნარ ინსნეე, ერ ვედრა წანატან კეჰდეოდა, ორ ვედრა წანატან — მინც გაიმეტევედა, მიაქონდა. არ ნაქნარიც ეყო, ეხლა არ ვი, იმდენ ღუნე ისმეოდა.

მე ეხლა წოორა ვერ ვიც, ის ათ თაღრიანზე ნაკლეე არ იყო, ქვრ. მე თითონაც წასუვარ... ერ დროზე ლევან გოთუა მოსულიყო, ექ იმასთან ერთა წეველით მე, ილარიონ მასწავლეველ.

ქვერი ნოხით, ჰალა ამაშინ ქვრ კრან-მრანიც იღვა მანაწნეხ. ჰოდა, აჲმ ქვერს აესევედნენ. ბანდი ზეფთი ლამაზა ემეჰიდიოდნენ, ბეჰდავენ. ღდეღ ბეჰდავდა. დიდ საყდარ...

კასრი საყდარი გასტლი ღლე იზროდა ი ქვერ. ესე იგი, ფაიზზე ჩანასხამ ღუნე აჲმაგ იღვა, არ ზრავდნენ. კასრი საყდარზე გასტლი ღლე, გასხნევი მესამე ღლე — კურიას გასხნევაჲ ეჰთთე, წელს გასხნევაჲ მაისის ოთხშიდა მგონი, თუ — სამშიდა? — გასხნევაჲ მეკრე ღლე, ორშაბათ ღლე სამარიევეზე გადიან — სამშაბათ ღლე კეჰთეოდა კასრი საყდარზე გასულაჲ, გაზაფხულზე. აჲ ღლე იქ აჲ ქვერ ვერ ღდეღ კურთხავდა, გაკურთხის შემდეგ ჰვდიდნენ, კრტავდნენ: ნოხო, შიგ რაჲს, რაჲ — არა. დგასა ღუნე — არ დგასა, სინჟავდნენ. გასინეი შემდეგ ზეფთ კელემ აჲმაგ კეჰთეოდა. ქვრშაფთი კრან სხნიდნენ, მის ჰაქთონ უნდოდა, ჰემენ ბინაზე ჰაქთონ ხალხი, აიქაფთი ვედრევით, ჰა ვიცი, გოზაურეე— წალან ვედრა ბევრ არ ეყო, — გოზაურ აქონდა, კუქულაჲ ეყო, რალაცეე იყო, სხნიდნენ, მიაქონდნენ. ნაქნარ ღუნე, წანატან ნაქნარ, არ ნაქნარ ინსნეე ბითიმ აქათი მიაქონდნენ აჲ ღუნეჲ. ილეოდა აჲ კასრი საყდარზე გასლი ღლე. იქ სხო ღუნეჲ აღარ ეყო. აჲ ღუნეს ლეე-დნენ, დანარჩომიც, ჰაქთონიც დარჩეოდა, მეღან სოფელში მენაცეე არ ნაქნარ ფალირ-ფულარს, ჰა ვიცი, ქრტვი, ვილაცეეს იმა უყოფავდნენ. ჰიმაგ ეყო წალან აღათ-ჩრვა. ჩონთან პატივეცემაჲ ერთმანეთისაღმი დაა სიყვარულ! ჰა ვიცი, ახლა.

116. ახალ წელ

— ახალ წელ...

— ზოღ დროში ჩონთან ჰათარ ეყო ახალ წლოვიბე სამზადის. ერ

თუ წინ ხალხს, მისაც ჰათარ შესაძლებელიაა ჰქონდა, ემზადებოდა ახალ წლიბე. ა ვიცი? ყოჩ ნაქნარ, ყოჩ, დუდრუან საქონელ ნაქნარ, ჰამენიც საჯორცე დააკლრლელეყო, ინახავდაყ ამ დღიბე: ახალ წლოვი დღე დააკლრვარ, ა ვიცი, დეკველი, მრზრჩი, რაღაცაყ, ამ დღიბეთ.

პირსაღმოდთავ ორ სამ ოთხ დღი წინ ჩემთან ბევრ ემე, ნამცხვრეყ. იმამინ არ იცოდნენ ბევრ. ჰალვაყ ბრინჯის აკეთევენენ, ბრინჯი ჰალვაყ კეჰთევე ემაგ:

ბრინჯ რეცხენ მაგრა, მრვლან — დინგში. ფეყის დინგ ეყო, ეხლა აღარ შომორჩენულ, ზოგან არის, ერ ორგან კაკშ კედემ, ფეყი დინგში ნაყავდნენ ბრინჯს, დანაყულ ბრინჯ მეღან ცრიდნენ, თაფლით, მხოლოთ მამინ პესოყ რამ არ ეყო, თაფლით... მოჯალეულ ფქულს, ბრინჯი ფქულს თაფლში ზელავდნენ, მრვლან ზეღა აქრეღევენენ, აკეთევენენ ჰალვაყ ახალ წლოვი დღემბე

გოზინაყ აკეთევენენ. გოზინაყიც — თაფლით მხოლოთ და მხოლოთ და არა სხო რამით. თაფლ ურევენენ კაკალ. ლამაზა ჰქრიდნენ თხლა(დ), დანით — ეხლაც შემორჩენილ, აკეთევენ კაკში — დანით ქრიდნენ, მეღან ჰყრიდნენ ქურქელში, დიდ ლანგრევიში აღღღევენენ თაფლთან ერთა(დ) ურევენენ, მეღან გადაქონდენ სხო ქურქელში, პატრა-პატრა ქურქლევიში თხლა(დ) ლამაზა დაა, საახალწლო სამზადის ეყო ეს.

ახალ წლი საღმოს დიდ ამბავ კეჰთეოდა სახლევიში. საღმოზე, პირ საღმოდთავ იწყეოდა თოფევი სროლაყ, ე თოფი სროლაყ გძელდეოდა საათის პირვეღამდინ. პირვეღამდინ თოფი სროლაყ გძელდეოდა, პირველი შემდეგ ხალხ მაინც რაც აქონდა, აღაჰვერა, რო იტყუან, ჰამდნენ ლევენენ, იზინევენენ.

მეორე დღე უკვე ახალ წლოვაყ დღე იწყეოდა, ერთმეთისა წასღამოსღაყ. ჟამათ ათ კაც, ხუთმეტ კაც ერთა მიდიოდნენ, შადიოდნენ ოყახევიში, უღოცავდნენ ახალ წელს, თითო ესთაქან დუნეყ დააღეველრუნენ, ან არაყ დიღითავ თუ დოვწყუთაყ არაყს, ჰა ვი, დმერთ მანაცემ რამს ზაკუესკა ჩედიოდნენ, ათ წუთ, ხუთმეტ წუთ ჟდეოდნენ ერ სუფრაზე, ახლა დგეოდნენ, გადადიოდნენ მეორეგან, ახლა — მესამეგან, მეოთხეგან... ჰემეგ ახალ წლი სუფრა გრძელდეოდა, თითქმის ერთ კურუთა საღქი — წყალკურთხოვი დღემდინ.

117. წყალკურთხევა

ახალ წლოვის ხუთ დღის შემდეგ, ზრლი სტილით, ზრლის ამბით ახალ წლოვი ხუთ დღი შემდეგ იწყეოდა წყალკურთხოვაყ. წყალკურთხოვი დღეაც დღელ ოვ, ბოლოზე გულუან ორღბე ებნევიან, რეზო

მასწავლებელი ორღბეს დაა, აქ თახტას დრვდნენ, ზედ გადიოდა ღდელ, ზოგდღეა ისეთ ყინვებ კეჰთეოდა, ხოლმე, ღიდ ყინვევში, ჯრჩავდნენ ემეს, ყინვას. ღდელ აიქათი ხაჩს აწრვდა წყალში — წყალს კურთხავდა. მე-ღან ამ გაკურთხულ წყლით... რამოდენიმე ჰურჰელშ ააქონდნენ, ოქა-ხევეში წაატანელა, სატარელა, ოქახ გააკურთხელა.

ამ წყალგაკურთხი ღღეაც თოფევიტ ესროდნენ, რო: ღაიწყრს წყალკურთხოვა! ხალხიც, ყველა საყღარზე მიღიოდა, ჰემ ჩონ ეხღან-ღელ კლუბში, ჰემან საყღარ ეყო, ხალხ გრუეღეოდა მანდ, პირჯვარ რამ იწერდნენ, ე სახარავა რამ, ერთ მეორე. იმის შემღეგ წყალკურთხოვა, ესე იგი, წყალ გაკურთხი შემღეგ იწყეეოდა სოფელში უგე გაკეთეულ ზორაგის ომოყოფაჲ, საკმელ ჩაყრაჲ. წყალკურთხოვის ემეჲ, საკმელ ებ-ნევიან, საკმელ ჩაყრაღდან... იმ საკმელ ჩაყრის შემღეგ კედემ კაჲ ხალხ ერ ოქახით — მეორე, მეორეღთი — მესამეშ შადიოდნენ, ბალა, ახლა თობუნ-თობუნ ეტარეეოდნენ, წყალკურთხოვი ღღეაც კედემ ჰეიფოვა კეჰთეოდა, ჰა ვიცი, ცხვენევაჲ კეჰთეოდა დახოციღევის დაა იმი შემ-ღეგ იწყეედა ღდელ ოქახევის გაკურთხას.

ესეც წყალკურთხოვა ემეს ნიშნავ, რო წყალი გაკურთხულ, გაკურ-თხულ წყლი მიღიოდნენ სახლევეში ღდელ, დევაკუნ, თავი ემეთი, რა-მით, ე წყალს აწრენენ რაღაცაში დაა, ემაგ სოფლევეში ემაგ ემე ჩეღი-ოდნენ, ბჰთჰმგან რო უკეე ოქახ გაკურთხული. ჰრისტიანულათ გაკურ-თხულ ოქახი დაა, დაღოციღ ოქახ. ჰიმაგ ეყო ძველ დროში ჩონთან ზოგიერთ აღათ-ჩრვებ.

118. ახალი წლის მიღოცვა

— მიღოცეაჲ, დაღოცეა ჰათარ ხღეოდა ახალ წლიბე?

— მიღოცეაჲ? მიღოცეა ხღეოდა, მაგალითად: მოგიღოცეე ახალ წელს. — ჰენგიღაურ ამბოენ: მოგიღოცეე ახალ წელს! წყალკურთხოვი ღღე კი: ღმერთმა აცხონას ამ ოქახი დახოციღევე. წყალკურთხოვი ღღე ჰემეგ იცოდნენ მხოლოდ და რაც შეეხებ მელან აღღგომი ღღე, აღღგომი ღღე სხო ეყო.

— ახალ წელშ, აი, წილ გაგზავნა ხო ეყო, აი, წილს ჰათარ აგზავ-ნიდნენ?

— ჰოვ, წილ გაგზავნაჲ აუციღებლა მრზრბლევეშ. არანაკლებ ერ შჰდ კომლიბე უნდა გეეგზავნას. ჰალუაღც, გოზინაყიც დაა თავი რაღა-ცევიც. წილ გაგზავნაჲ წყალკურთხეეაშიაც ეყო, წყალკურთხოვაშ აუცი-ღებლა, თორემ კღრებს ეს არ შეეწეეეე. არ შეერგეეეეე თუ წილ მრზრბლევეშ არ გაგზავნა. ი მრზრბელ ჰმაჲ ჩეღიოდა: ნახავ, — ამა ებ-ნეოდა, აი ვიცი, — საკმელ ჩოგიყრი. ხეღავდა, ამამ... იმა უბრუნეედა,

ჰიმაგ დაა, ერთმერთს დაა შორს კი არ მიდიოდნენ — ნათესაოვაში და მობობლევეში უგზავნიდნენ წილს. ფლავით, რამით, თავი ვაშლით, ემეათი რამ. ლუნედან ბაშლამა.

— ე ბედი ამბავ, ემე, მეკვლე ხო იყო?

— ახალ წლოვაშ ვა? — ჰოვ. ფეყ. — შენ ფეყ მამაშნდო, ჰა ვიცი, წელსა შენ მაასლეხარ აუცილებლა ჩონსა, შენ ფეყ კა ეყო, ჰა ვიცი, იმი ფეყ არ მამაშნდო.

ახალ წლი მეკვლე, დილით ჩონთან... დილლაზე მინც სიბტა ჯამა იქს, ესე იგი, ჰარ ინსან უთქმელა ვერც მიდიოდა, ვერ ბედავდა ამ დლე, ამბოვდა: დე, წინდაწინ სხომ წავედეს, ან წინდაწინ მოლაპარაკეულ ჰქონდა, რო ახალ წლოვი საღმო, საღმოდათაე ერ კურჩი წინაე, ერ თუ წინ ამბოვდა: დილლითაე შენ მაასლეხარ ჩონსა, წელსა(ც) მაასლეხარ. ისი(ც) დგეოდა ლამაზა, თავი ჩალაგეულ ხურჟინ-მურჟინით მოდიოდა, ულოცავდა ახალ წელს, ჰა ვიცი, თითო ესტაქან არაყ ლევდნენ, ზოგდე-ფა გზელდეოდა, ნახაე, თელ დლე, ზოგდეფა ახლა აგდევდა, მიდიოდა სხოან.

119. მენაჯი ნადი

მენაჯი ნადი ემაგ კეჰთეოდა. ჟერ მენაჯ გასხლაე. აქონდა პირადად ჩემ პაპასაც ჰექტარიგნი მეტ მენაჯ ჰქონდა. ერ ჰექტარიზგნი მეტ. პატრა ბინაზე გოქონდა მენაჯ. მეღან, აი, ე ბახჩიე რო ხედავთა? ე ზომოთიან ხამ ადგილა? ის ეყო ჩონ მენაჯ. ოე, ზომოთიან იქამდინ დაწყოფლ ეს ბითაეა ჩონ მენაჯ ეყო. ე ბახჩიე ადგილიც, ესიც. იქითიან ოე თხილი ყოროღრ, უგეა დერ ჩანს — ა თხილი ყოროლიც ჩონ ეყო.

მენაჯი ნადი ემაგ კეჰთეოდა. ჟერ გასხლაე. ეზახოდნენ კაე მენაჯ გასხლაეე უსტა კაცეეს, რო უტყუან, მენაჯი ნამდულ უსტეეს. ახალგაზდეეს მენაჯში ჰეჩ არ უშოვდნენ გაასხლელა, ჰეჩ! ზოლ კაცეე, ბერ კაცეე დააგრუტეველწყენ, დილლაზე, ლამაზა თავიანბე ზაკუესკაე, თითო ორას-სამას გრამ არაყ, ღმერთი მანაცემი, წამოვიდოდნენ.

სხვათა შორის, ბევრ დროზე მენაჯ გასხლი დროვეზე მარხოე კეჰთეოდაყ, დიდ მარხოე. იშვიათ კაც იქნეოდა, თეჰ-თუჰ, რო სხნილ რამ ექამას. წოლამს, ჰა ვიცი, კოცხი. ამბოვდა: მე მარხო ვინახაე, ქრისტიან კაც ვარ, შუდ კურუთა თუ მე მარხო ვერ შოფნახ, რა კაც ვარა?!

მააქონდნენ იმათბე ნიგოზ დანაყულ, ფაყლაე, დანზილ თუ ეყო, დანზილ, დილაზე შაჰმელ საჰმელწყენ, შუადლეზეაც კედემ გააკეთეველწყენ კაე ფაყლი წონ, ხორცეულ იშვიათა(დ) კეჰთეოდა, თეეზ კეჰთეოდა. თეეზ მაშინ ბევრ იჰერდნენ ჰემ ჩონ ალაზნით ყანებით, ახალ თეეზ. განაყინ თეეზ მინ იცისა? — არც კეჰთეოდა, არც მინ. თეეზ, ფაყლაე, დანზილ. საღმოზეაც კიდემ უგემჟურა ხორაგეე, მარხულ ხორაგეე

ეს. ემაგ ამთავრევენ მენაჯი გასხლად. ამბოვდა, — ამ საღმრთე, — ამბოვდა, — მენაჯ გასხლადს, დამთავრდა, მე ფულან დღე, ჰა ვიც, კურქს ერთ-ერთ დღე ირჩევედა, — ამბოვდა: ჰიგო დააქრელა მივდივარ. ჰიგო დაქრუართ! — ვაზიროვდა თავი ამხანაგევე, ებნეოდა, — ერ შენ ურემ მაასლი, შენ კამჩევეით. ვარე არ! — ქურმუხი გადაასლევართ, ეათადს პიწა. ჰიგო იქრეოდაყ. ოვ, ბალდერა, — ებნევიან (...).

ჰოდა, ეს თავი ურმით... ერ ათ ურემ, არანაკლებ ათ ურემ კეპთეოდა. ათ ურემზე ათიც კაც. ჰარ ურმი პატრონ თავი ურემს ავსევედა ჰიგოათი. მინდორშ მიაქონდნენ კელემ ამაგ ლუნეს... პურ, შიქმელი. მუნდრტუ მოსლასუკან ახლა შინ ქეფოვდნენ.

დაჩხუტად ნადი იმდენ არ კეპთეოდა. მეღან ახლა მენაჯ აგევი ნადი კეპთეოდა. მენაჯ აგევი ნადიში ეზახონენ სხვათა შორის, უფრო ახალგაზდევს და ყმაწულევს. ყმაწულევსაც ებნეოდნენ: მოგომოლით, ჰიგო მააზიდელა, მააწეწელა. ჰიგო მააწეწელა. ერთიც ზოლ ჰიგო, დანარჩომ ჰიგოც, ისიც ყმაწულევ აგროვენენ, გამააქონენ პირში, ერგან აწყოვდნენ და იქითი მეღან ურმი მიაქონენ შინ.

მეღან იწყოდა დაყელად, ჰა ვიცი, ამი თავ მოდრეკადს, ემე ქნად. თავ დამბად. ესენ ორსამ კაცთან ერთა კელემ, თავის მენაჯი პატრონ უვლიდა, აკეთევედა. დაკაქადც კელემ ნადითი კეპთეოდა. წალან დროზე მენაჯეში ჩალღუ არ ტრიალოვდა. მხოლოდ ნანგლევეთ, დაბალ ნანგლევეთ მენაჯ იკაქეოდა, მოდრეკილა(დ). ლაფ ეათადც ეყო, მენაჯ დაკაქადც.

სხვათა შორის, ბევრ ეერგა მენაჯ არ ეყო, არეულ მენაჯე კეპთეოდა მეტ წილ. ჰემენიც ეეფადს დაკაქად — ნადითი კაქვენენ მენაჯეს. მოწამლად ორდეფა. ერ ჩიჩაქ საყოტლელ დროზე, ერთიც — დამარცლასუკან, კადგორა ამას დაყირმასუკან, მენაჯ იწამლეოდაყ ვასალამ. მეტ მენაჯ მოწამლა არ ეყო. ჰე ორდეფა იწამლეოდაყ მენაჯ.

მართალი, ზოგდეფა კეპთეოდა შემთხვევებ, მენაჯე იწოდა. — დაიწო ჩემ მენაჯე, — ამბოვდნენ ამა. ორდეფაზგნი მეტ არ ყოფილ მოწამლად. მე, მაგალითად, ოცდათექსმეტ წელში მეშაბაში მუშუოვდი მასწავლებლა(დ). ამ წელს მენაჯე ბუთუმ მეშაბაშის, კად მენაჯე აქონდაყ, დაფო.

აიმაშინაც, ჰალა, ორდეფა ეყო მოწამლა. მეღან გომოვდა ოთხდეფა, ხუდეფა, ოქსდეფა მოწამლად.

— რქაზეაც მიდის ახლა...

— ჰეგიც ჰემაგ მენაჯი ჰაჰყისაბ.

ფათა ბიზაჲ ეყო განთქმულ მონადირე კაც. როგორც უტყუან, კაჲ ეანი პატრონ ეყო. ერ ღროზე ფათა ბიზაჲ გადაეციდევს თავი დაიან დოლდურუმს, გომოვ გზაზე. გზაზე გომოვ, ამბოვს, ღამეველა ზამთარ, — ამბოვს, — მინც დამიხლევ, აყონუარ, მე მარტო არ წავალ. თუ დამიხლო, აყონ არადა მე წაასლუარ. გომოდის გზაზე, პატა გზაჲ მოდის. მოდის ერგან, ხედავს ერ კაც გომოსულ დგას.

— გამარჯოვა!

— აი, გაგმარეოს! მინ ხარა შენ, — ამბოვს.

— მე კაპიჲ ვარ! ზოლზობურ სახელ. — სა მიდი ფათა ბიზა? — ამბოვს.

— ნადიროვან მივდივარ.

ამბოვს: მეც მოვდ, ამიყონაჲ? — ამბოვს, — მო, აშ, დოლდაშ მე-აც მქირდევს.

ე პატა გზაჲ მოვლენ, კედემ ერცხო დავხდევაყ, ესიც, ემი სახელ საბაჲ ყოფილ, ეხლა რუმ მოკლო, რამოდენიმე ხანში, ე საბა არ გეგონას — ზოლზობერ, ზოლ კაცი, საბაჲ.

ემას აყოლევენ, სამნიმ ეხლა მიდიან ნადიროვან. მოვლენ ე ამა-აკრან, ემ თხილიანი თევს რამს გადავლენ, გადალაჰენ, ხედენ, ჰერ კოლ არა. თოვლიანი ტყეს. ექადთი წინ-წინ გადავლენ ემაგ წოროა კადისკან-დარ ნათქომ ემე არის, თევ. ხედენ, კადისკანდარ თევშიაც არ რამ. აქადთი ფათა ბიზაჲ უტყუან: მოდთ, გადევო, ულენში წაუდეთ, ულენ ოვ, ქურმუხს იქათიანა. ბალდერაჲ ეზახიან თათრულა, ჩონეურა — ულენ. ულენიც, სხვათა შორის, შომორჩენილ რუსულ სიტყვაჲს. ბალდერა თაფლიან დღეს ნიშნავს. ულენ, ესე იგი, ულენ (...) ემე რუსულ.

ნუ, რათაც არის, ულენში გადავლენ ესენ. ქურმუხი გადავლენ ერ ყო-ლაფთი წაველენ წოროა ულენში. ულენში წავლან აგრ, დაა. ჰა ბევრ გაივ-ლიან, ცოტაჲ გავლიან, ქონადერაჲ ამბოვენ, ამ ქონადერაში ნახენ, ექ ღორი კოლიც არის, დათი კოლიც. ე ღორი და დათი კოლ დანახაში ფათა ბიზას პიწა გაუხარდევს. გაუხარდევ, ამბოვს: ჰა, ღმერთმა მოგვაწივა.

ასენ კედემ პატა გაჰყვიან კოლს, ხედავს ე კაპიჲ და საბაჲ ფერ-ფურ აღარ აქოყ. რაჲ ქნიხართა, ამბოვს?

ჰეჩრამ. აში, დავნახიაყ დათი კოლ, დუდრიან კოლევ. ეშინიანყ ეხ-ლა ემათ: ვაჲ თუ დარალუ-მარალუ იქნა, დოგფათრავ.

ფათაჲ თოფ ჩამაქს, ამბოვს: გავასწოროთ ემა ფეყი(თ), ფიშტომ დადრვს ზედ, შაყენევს, ჰელში უქერი. ერთი, ხედავს, ჩლართა-ჩლურთ ვმაჲ მოდის. ჰიგნი-ჰიგინი ფათაჲ დამუჰვლევ, თოფ შაყენაჲ, დადგევ. ხედავს, აი, გომოვდა დათ, უკანიაც ორდენა ფათაჲ (უნდა იყოს

ბავალად, მ.ბ.). ფათად პირდაპირ დაამიზნევს ამ დიდ დათს. თოფ გავარდნად და დათის აღრიალევად, ფათაზე გოდმოვარდნა ერთ კეპთევე. გოდმოვარდევ ფათაზე, შაბა, კაპი და ემეფ, საბად! ფათად ხედავს, ოვ წიფლი წორზე არიან უკევე. გასულან.

აი, გაპ ფათად ზემთ კეპთევე, გაპ დათ, გაპ ფათად — გაპ დათ! ფათად მაატრიალევს დათს, დაპკემს. დაპკემსა, — შაქდევ ზედ. შაქდევ, ზემთყენ შაპხედავს, ფათად... ემე, კაპიდ, საბად წიფლი წორზე აი, აცახცახეულ დგას ზედ.

— გადა, რა ჩემთა, ჰემან ოჯახ ქრე, ვერ ხედავთა, მამკლა დათ-მა. ჩომოვთ, მე ზედ ეივარ, ამბოვს, — თოფ დააჭალით ქედლაში, მოკდეს ე მირას.

— ა, ფათა ბიზა, ნუ გემინიან, ნუ გემინიან! ე დათ დაბერეულავ, კისერ მოტეგრინივ. ჩონ ექ ვართ, ნუ გემინიან, ფათა ბიზავ!

შათარ იქნევე, ფათა წადქევე, დათ ამადღრვს ქრეშ. ამადღრვს ქრეშ, ამბოვს: ერ დანადე ეყო, მამით, სადაა დანადე?! ეიბი გომოტლი, ჩომოტარნი, ვერ ემე უქნი. ყარაზ შათარ იქნევე, დანას იბოვნის ეს ფათა ბიზად, უკანაც აწღრნავს ველ, დათს გადატსომს. გადატსომს. გაარღევს შუაზე. შუაზე გაარღევს, დათ მაინც არ კდრე. აი, ნაწლივე თურმე, გომოდის, ეს ერპირი ფათას ახევს ზედა, დათ. ახევს, ახევს, ად ბითავა თოლევშ-მოლევშ დაახივა დათ.

ისენ ებნევიან: შა ყოჩალ, ფათა ბიზა, კისერ მოტეგრინი. კისერ მოტეგრინი! თუ დანად გაქ, გადატს, მოკალ, დააჭევე, არ შეგემინდეს. ესიც ამბოვს, საბად ებნევე ემ კაპის: ხედავ, კაც გასაქირშიდავ, მოფ, ჩონც პიწა მოვეხმაროთავ.

— შადა, სემად ხარა, ვერ ხედავა, კლავს კაცსავ, შენც მოკდომად გინდავ?

ჰეჩ არ ჩომოდის, არ ჩომოდიან. ერ დროზე ახირშ დათ დაა, ბითიმ ნაწილ-ნაწილ გომოტანასუკან ე მძკამა დაპკრავს ფათა ბიზას, გადავარდევ. გადავარდევ — მოკდევ. ანსაან გაწვრტასუკან ე საბად ჩომოდის. საბა ჩომოდის, ა ყტრტს კაპი: ნუ ჩავ, ნუ ჩავ! — ხედავს ჩავდა. ახლა ზემთ ემინიან მარტო. იგინ-იგინ ეს თუთანაც ჩომოდის. ჩომოდის, უნდაყ წაუდნენ, ნახან, ფათად მამკლარ თუ ცოცხალია კედემ? დათი შიშითაც ფეყ ველარ აღგემენ, აქ ერგან გაქვეაულან, დგანან. წინაყ ვერ მიდიან. ერ დროზე ემ არი-ურუში თოჭფადელ ერ ციბიკად ნათქომ კაც ყოფილ — ზრლრბურ სახელი ციბიკაი. ეშ თურმე ნადიროვი დანაბრუნევე შორსადთი ექ შადჰუ, ვშა-კეო იგევს, ამბოვს: აქში ემან მინ ხართა? თოფ-მოფ არ მესროვნოთ, — ამბოვს, — ა ხაბარია ემან? ა ლაპარაკოვთა?

იმი ვშად გაგევაში იმათ უხარიანყ, ამბოვენ: ჩონ ვართ, ჩონ! შენ

მინ ხარა?

ამბოვს: მე ციბიკაა ვარ.

ემი ვჰაა გაგვეაშ, უხარიაწყ, ამბოვს: ჩონც შენ ზმევ ვართ, ემე, საბაა და კაპიე ვართ!

— მარტო ხართა?

— ჰოე, ჩონ მარტო დაეჩით, ა ფათა ბიზაა დათმა მოკლაე, ჩონ ცოცხალ დაეჩითაე.

— ჰათარ დაჰჩითა ცოცხალ, მა თქონ ჰაბე დაჰჩითა ცოცხალ? —

ამბოვს, — თუ ფათა ბიზაა მაგიკლაე დათმა...

— ჩონაე ამ წიფლი წორზე გასულეეყავით, ამი მადლოველევ ვართაე, რო ცოცხალ დაეჩითაე.

ამბოვს: სულ ერთი, ცოცხალ დარჩმინხართა, თუ ფათა ბიზაა კლარი, თქონთაეაც ეემან ზედ დააკუწუარ! ვაშეაც კაც ყოფილ ჩიბიკაა მაგრა.

ომოდის, მოდის. იმი შემდეგ პიწა ფეე მუქლევში ემე წყალ უდგეეყაე. ესენ მოზრაოვა იწყევენ თუარ, ერგან გაშეშეულან, დგანან ყოფილ. ჰეჩრამ. ექ ამბოვს: წამიყონით ეხლა, სადაა ფათაა, სა მამკლარა?! მიჰყონენ, მიდის, ხედაეს — ფათაა ცოცხალრ, არ მამკლარ!

ჰიგინ-ჰიგინ, პატა მალამო რამ, ქონ — წალან მონადირეე ატარეე-დნენ — გამაქს, უსომს, აგრ-იგრ — პიწა ეანზე მოჰყონს ფათაა. ენა ამააქს, ამბოვს: აქშია, მინ ხარა?

ამბოვს: მე ჩიბიკაა ვარ, მიცანი?

ამბოვს: ო, შენ გაგიმარეოს ღმერთმა, ჰოგო კა იქნა, მჩხრლ. ამ-

ბოვს: ე ჩონ გადევ რყონრ ექ. ცოცხალნია ჰეგენ, თუ დაეჯოცნენა? სა არიანა?

ამბოვს: ორნიმ ცოცხალნი, მე მაგათთაე ორნიმითაე მოკლაა მი-ნდოდა, ჰააბეთ შენ ცოცხალ ხარ დაა. შენ უმ ცოცხალ ხარ, იმათბე-თაე მიპატიევი, თუარდემ ორნიმ დაკუწელრყაე ექ. ჰეჩრამ ექ.

ამბოვს, — იმაშინ გზაზე გამიყონ მე.

— ადე! — ამბოვს.

— ვერ დგრვ!

აქ დაუზახევეს კაპის, ამბოვს: აიკიდ, დედას გიტირეე! თუთანაც ვჰაა არ გამაადლო, აიკიდ!

აჰკიდევს ამ ფათა ბიზას. იმ საბასაც ტყაე აჰკიდევს, დათის.

— ტყავიცეყო წოლოთ, — ამბოვს, — ფათაა შაახეველა დერაეე დაა. ჯორც-მორც, ეანნამ, იქ აგდევენ. ამ ტყავესა საბაზე ჰკიდევენ, მო-ლიან. მოლიან, უწევენ წოორა ყორეეში. ყორეე ნათქომ მინდორ არის, ჰე-მან, ახჩეა ბოლოზე. ამ ყორეეში ფათას ჩამაყონენ, იმი ზურგით — ახლა საბაზე აჰკიდევს. საბაზე აჰკიდევენ, მოლიან, წოორა ურუსი ყალამდინ.

ურუსი ყალბა გაგიგიაყ ალბათ? გინახიაყ? ურუსი ყალბაში, სხვათა შორის, წალან დროზე ღამი-ღღისი მანდ ყარაულ კეპთეოდაყ. ყალას იცავდნენ. თაა, ლაფ აჲ, ჩონ გასაბჭოევი წლევშიაც კი ჰემან ჰამმეშა, ღამი-ღღისი ყარაულ ქნილ, ყალაჲ დანაცავ. მელან გაუქმდა. ჰემან თურ-მენი ყარაულოვს ერ მუსტაფა ნათქომ ბერ კაც, კაკისთაველი. აქ მუსტაფას თურმე ცეცხლ-მეცხლ დაუნთი, ჩეჲც აუღულევი, დაჲდგამ. ჩამა-აყონა მუსტაფასთან. ემ ფათა ბიზას მუსტაფაჲ ჰიგინ-ჰიგინა ერ-ორ ეს-თაქან ჩეჲ დაჲსხამს, ემა ჩეჲ მისცემს, დაალევს ფათა ბიზაჲ, ცოტა ეანზე მოვ, ამბოვს: აში, ე გადევ ცოცხალნია? — კედემ იკითხავს.

ამბოვს: აში, ცოცხალნი, მა რა! — ამბოვს, — სა ეანამში წაასლენია ჰეგენ? — ცოცხალნი!

ამბოვს: იმაშინ კაჲს, კედემ, თუ ცოცხალნი.

ე ციბიკაჲ ლამაზა გომოგზავნის ურმიბე საბას, ეტყჲს: წაჲ, ფულან კაცს უთხარ — ჰემან, კაკის თავში შიო ეზახონენ, შიო ნათქომ კაც, ბაჲიოღლი, თუ გაგიგიაყ სახელ? მასიკოჲ მრზობელ, ზომოფთიან. ეხლა აქ თითქმის ჰეჩმინამ აღარა. ერ ნეჲვაჲ დაჲჩომიაყ იმათ, ისიც ემეში კეჲ-თეჲ ამ ყარაეზ ბაჲიოღლისთან მოდიან. ბალჲიოღლის ებნევიან, ისიც მონადირე კაც ეყო, ამბობენ: ფულან-ფულანგან ემე დაქრილ ფათა ბი-ზაჲ, ფულანგან წევს, შინ ველარ მიჲყონავთ, — ურემ!

ეს ჰიგინ-ჰიგინა ამბავს ურემს, ზედ ბალახ-ჰალახსაც აყრის, მოდიან წოროა ურუსი ყალაშ. ფათა ბიზას დააწონენ ბალახიან ურემზე, წაიყო-ნენ შინ. შინ წაყონითჲე მოჲყონენ აქიმბაშ. წალან დობტურ-ჰობტურ არ ეყო, ჟალალ. ჟალალ შენ მამამ იცოდინეჲს ჟალალ, კაჲ მჲყურნალ ექიმ ეყო, თვითნასწავლ ეყო, ლაფ ბევრ არ ემე ეყო, მართალი, ექიმი წოდეჲა არ აქონდა, მაგრამ მაგარ კაც ეყო. ბუთუჲმჲჲურა წამლევს თუ-თან ამზადეჲდა ჟალალ ქიში.

ემ ჟალალს მაიყონენ. ჟალალ დაჲწყოვს ამა მჲყურნალოჲაჲ, წამლეჲ გააკეთეჲს ურბაჲურ.

ერ წელ წოროა ფათაჲ ფეჲზეჲ ვერ ამდგარ. ერ წლი შემდეგ დიდ მჲყურნალოვი(თ) ფათა ბიზაჲ...

მე თითონ ხშირა(ღ) მინახი. აიქადთი ბითოვ ჩომოგლეჲჲულეყო. ბურ კმაში რამშიაც ექადთი დორდლლ დაა, ჰამეშა დაადიოდა დორდლლ, დათს ეეყრა. ქეჲლაჲ რო ენახას ინსანს, ი ინსან ეტყოდა, ეს ჰაჩეჲადთი დაა, გუთნი მოწუნლაჲ. ნაქერ-ნაქერ ეყო. ერ წლი შემდეგ ფათა კა იქნეჲ, ადგეჲ. ადგეჲის, მაიკითხავს თაჲი ფოლდაშეჲს. ამბოენ, ეტყჲან კედე: ვალა! — ციბიკა... — ემე კაბიჲ ამ დათიზგნი შანაშინეჲ ველარ აიტანა ერ თრ, თრ-ნახეჲვარსუჲან შიში(თ) მოკდო. ლამია თურმე, ქეჲ გადაჲ, შიშით. საბამაც დათერგა ნადიროჲაჲჲ დაა, ორღბეშიაც კი ის იშვიათა(ღ) გომოდისაჲ საღმორზეჲ, — ებნევიან.

ფათა ბიზამ მელან ერ წლი შემდეგ კედემ გადაჲკიდა თოფ ხარზე,

კედემ დაიწყო ნადიროვად. იმის შემდეგ ღორიც მოკლა, შრლიც მოკლა, უფრო მეტიც — დათიავ. დღესაც ფათა ცოცხალია, ახლაც ფეხზე დადისავ, ჰეგიც ჰემაგ.

201. ნადირობა

აშ მე, ჰა ნადიროვა. იგრევ წასუვარ ქოთუქლუში რამში მუშუოვა-ში წასულვარ ნადიროვან.

... ჰო, მე ვარ სამოცდაათ წლის. დიდ სამამულო ომის მონაწილედ, მეორე კატიგორიის ხეიბარ ფრონტაეკი.. ათას ცხრას ორმოცდარ წელშ, სექტემბერში წასუვარ ფრონტზე, ორმოცდაექვსის მაიში დაბრუნეუვარ, სახში მოსუვარ. იმის შემდეგ ცოლ-შუღლიან ქნივარ, ოეახიან ქნივარ. მიმუშავნი მასწავლებლა(დ), ომიზგნი წინ მიმუშავნი მეშაბაშ, ერ წელ. მეღან მიმუშავნი ქოთუქლოში. ე ოთხ-ხუთ წელ ქოთუქლუში მიმუშავნი, იმის მერე ერ წელ თოჰფაღში მიმუშავნი. თოჰფაღის შუღწლიან სკოლაში ონორ ოსაძეღ დირექტორ ეყო ამამინ, იქითი გოდ-მოსუვარ კაკი საშუალო შკოლაში, კაკი საშუალო შკოლაფთიაც გასუ-ვარ სამოცდათოქსმეტ წელშ... წლით პენსიაზე ვარ. ვარ სამოცდაათ წლის — დიანოზ მასიკოს ზე ნადირაშვილი!

202. ლექსები

ამას ვინც წერს, მართალია
ისაც ეს ხმა გადარია,
კახ-ინგილოს პოეტობაც
დიანოზას აბარია.

ერთი ობოლი ბიჭი ვარ,
დაჩაგრული ბედისაგან,
მამის სიკედილი არ მახსოვს,
ვერც ვიხარე დედისაგან.
ჩაუკვირდი ჩემ ცხოვრებას,
არ დაჩაგრო ნორჩი გული,
გეხვეწება დიანოზა,
შეიბრაღე, ვით ბულბული.

დიანოზას შაირები
აღარ გაუგრძელებია,

დამნაშავე ამ საქმეში

საინგილოს ქალებია.

— სიყუარულზე თქუა, ჰაზე თქუა?

— *ჰაზეაე გინდ, თქუ!*

დამბნელებოდეს იმ დღეს თვალები,

რომ არ მენახა ეგ შენი სახე,

გულში გამიჩნდა ცეცხლის ალები,

იმ დღიდან როცა მე თქვენა გნახე.

ძნელი ყოფილა ალი პირველი,

სიყუარულისა გულში რომ ელავს

და ახალგაზდას ის იმორჩილებს,

მონად რომ გახდის, ფეხებქოშ თელავს.

მეც დამიმონა ტრფობის სნეულმა,

ვარდის კონამ და ბულბულის გულმა,

შენ, ეი! გაპბედე მითხრა — რას უცდი?

ტრფობისგან დამწვარ და დადაგულმა,

მეც გზა არ მქონდა დავიწყე წერა,

და გულმაც იწყო სატრფოსკენ ძვერა.

აჰა, წერილიც მიუვიდა მას,

მაგრამ ვერაფერს ვერ გაეხდი, ვერა!

მის შემდეგ ტირის გული და სული,

სულიერ ვარდო, შენ გენაცვალე!

ან მანუგეშე და შემობრაღე,

ან დამკარ დანა, ჩქარა მომკალე!

— *საინგილოზე არ იციტა ლექსი, ლექს არ იციტა, საინგილოზე არ იციტა?*

— ჰაჲ?

სამშობლოს

მოწმენდილ ცას დასავლეთით

ღრუბელს ბინდი დაეფარა,

აყვავებულ ტურფა ბაღებს

კვლავ სიცოცხლე გაუშწარა.

ცაში გამოჩნდა ყორანი,

სისხლის მდომი, საზარელი,

ქვესკნელიდან თავს აჩენდა

შხამიანი შავი გველი.

არ გასულა დიდი ხანი,

გამოჩნდა არწივთა გუნდი,
გველი სოროში შეცურდა,
ყორანს კი ფარავდა ბინდი.
მაშინ აღმოსავლეთიდან
მზემ სხივები გადმოყარა,
მალლა ყორანს, დაბლა ბარში
გველს სიციცხლე გაუშწარა.
არწივმა ყორანი ნახა,
დაეჭახა, ვითაც მეხი,
დაბლა ბარში კაკანებდა
ჩემი თოფი და ქვემეხი.
არწივს გვერდში ამოუდგა
მისი მოძმე შევარდენი,
(ამერიკელევ რო შეუერთდნენ ჩონეეს)
და ყორანმა მაშინ ნახა,
რომ დაუდგა ცუდი დღენი.
დასავლეთისკენ დაეშვა,
ის ყორანი უმადური,
ჭიტლერი პირდაღებული
ეხვეწება: მომე პური!
პურზე ნურას მომახსენებთ,
იქ ქვემეხის კაკანია,
მადლობელი მე მისა ვარ,
რომ არ დავტოვე ტანია.
სადაც არწივი დაფრინავს,
იქ ყორანი რას მონახავს?
ვერაფერსაც ვერ გახდება,
მაგიერში დასტოვებს თავს.
აღმოსავლეთ მზე ანათებს,
დასავლეთში ჭერ ბნელია,
არწივი მაინც დაფრინავს,
თუმცა კი ძაან ძნელია.
ახლო ხანში მზე კაშკაშა
უფრო მალლა რომ ამოვა,
მოწმენდილ ცით მისი სხივი
დასავლეთშიაც ამოვა.
გაიღვიძებს დასავლეთის
მშრომელი და მუშა მასა
და მადლობას გადაუხდის,
ვინც ისინი დაათასა

ალიაბათური ტექსტები

ალიამედოვი მურადა, ალიაბათი.
(ასაკი უცნობია)

202. ნიკალაჲ დროზე დაბადეული ვარ

ნიკალაჲ დროზე დაბადებული ვარ მე. ნიკალაჲს ეზახიან, მალე რა, ზრლობურა. ეერ სრმხისი ფრონტი არ ქნილიყო, მუსულმანისი და სრმხისი. ნიკალაი დროზე დაბადებუვარ.

— წელ არ გახსოვთა?

— არ მახსოვს, რა ვიცი, იმაშინ კითხვა არ ეყო... ეხლა იწერება. ეხლა ბავშვი გაჩნდება, წერავს: ამ თრში გაჩნდა, მიჰყვება, მივა. იმაშინ ჰეგეიმგე რამე არ ეყო. იმაშინ ნაუკი არ ეყო.

203. დაავად

მაარიბაში წვევლე, იქნება, ჰო! წვევლეთ, ხევანში. ფორთოფი მოგვცეს. გედვევლეთ ირანში. ირანში ხუთ დღე შრგუნახეს, მოგუყონეს თულქუჲაჲ საართზე. მანდაც ოცხუთ დღე შრგუნახეს გერმანიაჲ მოდი-სო. წოგიყონეს როსტოვში, ჩოგმაგდეს. ჩონ წვევლენეთ. ჩონ წვევლენეთ, როსტოვით გავდა, წავდა. როსტოვით გავდა წავდა. მემრე უკან დოგაბ-რუნეს, მოგუყონეს ახლა აქ — სოხუმში ჩმოდიოდა, აფხაზში. მანდ მოგუყონეს კიდემ. მაღთაც დაბრუნდა, აიღეს გერმანიაჲ უკანა წელზე. ყირხ ბეშში წვევლე... ყირხბირში წვევლე, ყირხბეშში მეველე.

მემრე სრმხი დაჰავად იქნა. სრმხი დაჰავად მორჩა, თულქუჲაჲ გდმოვდა, სრმხი მორჩა. მემრე ახლა ჰუქმათი მოვდა, თავრობა.

— ჰაბან მოვდა?

— რა ვიცი, რახან ეყო.

204. ჩონთუნ მუშიოვლით

ჩონთუნ მუშიოვლით, ვწნავლით, თრხავლით, პურ ყუდუღუთ, გუთა-ნი, ულაცი გოქონდა, ეწნილით, ლწწავლით. სულ მოწნა, ხუსუსობა ეყო. ნალოკი არ ეყო, ქონი არ ეყო. ნიკალაჲ დროჲ ეყო ისე. ეხლა თავრო-ბაჲ მოვდა, მემრე იქნა: ეს ჯორცი, ეს ნალოკი, ეს ქონი — მემრე მო-ვდა ესენი.

ეხლა მოვწა, მომკა აღარ არი ღა. წაღან კომლა(ღ) ვნავდენენ, ჩა-
ლთუქი ითესებოდა, ფეტვი ითესებოდა, პური ითესებოდა.

— ჩაღთუქ შადსა?

— ჩაღთუქ შოქთონ დოგითესია, მოგიმკია, კელი გოგილეწია, წაღან
სრუ ეყო. ჩაღთუქი ექაჲ ეხლა გავდა.

— აღრე რით ვნავდითა მიწაჲ?

— შო, შო თავი დროზე, მაშ?!

— რითა, რითა?

— შო, გუთნით ვნავდით, თრსავდით კელით.

— გუთან შადსა?

— გუთან აღარ არი — წაღან კომლა(ღ) გუთანი ეყო, სრუსთან.
სიბტა ეყო ხის გუთანი, მალე, ლაფ მალე. ხე ეყო იმაშინ, გუთანი არ
ეყო, მარტო ხე ეყო. მემრე ხისი თვალეზი ეყო, კინა არ ეყო. მემრე ნი-
კალაჲ დროზე... გომოვდა გუთანი. კინაჲ სრუ აბევრდა. სიბტა სრუ ხი-
სი ეყო. მოვწა-შაჩაჩაჲ ეყო, იმითაც ვნავდით, თრსავდით.

— ტანსაცმელი რაჲ გეცვათა?

— ტანსმელი? ეყო ეგრე, არ ეყო. ბეჟალი ეყო — ბეზალი ეზახოდ-
ნენ, ეყო, ეგე კაჲ ტანსმოზ არ ეყო. შალი შარვალი ეყო. ბურჯადლები
შალ მოვ.... ყუდლოვდით პურზე, თეთრი არ ეყო, იმაშინ ფული არ მუ-
შიოვდა — მარტო პური. თხილი არ იყიდებოდა, კაკალი არ იყიდებოდა
იმაშინ. მაიღევდენენ, შალი შარვალ შევეკერავდით, ჩოფუზი ჩაეცომდით,
მოვალდით. სად იყო იმაშინ პალტოჲ — არ იყო.

— ქალმეჲ გეცვათა?

— ქალმეზი, შოვ! სრულ ქალმანი ეყო, შო. ზროხის ტყავი გაახმოვ,
ლაჰკუწავ, გაჰფხეკავ, წყალში დააღბოვ, მემრე დააჯრტავ და იმი(თ)
ღრღი გმოდის. შექმნო უნდა, თავით ბოლომდინ შექმნო უნდა, უნდა
შექმნო, ჩაიცო უნდა.

მე ეხლა არაფერით არ ვიცი, ქელლაში არა მაქო. რაათობაჲ ეხ-
ლა, კარგია, წაღან სრულ მუშაჲ ეყო — ღამე, დღეჲ მუშოვდა ხალხი
წაღან. ეხლა შაზირ საქმელი მოდის დაა, კარგია ეხლა, კაჲ დროჲ არი.
ეხლა იქნა, სრუ ხალყი მინდორში ეყო გასულნი: მოვწა-დათესაჲ, მო-
მკაჲ. სად ეყო იმაშინ ფაბრიკა. ფაბრიკა ეხლა მოვდა. თავრობამ გა-
მაღლა ფაბრიკაჲ რამე.

კალხოზ შეიქმნა. იმაშინ გუთანი ეყო, ულაყი ეყო, ტრაქტორები
არ ეყო იმაშინ, კალხოზ შექმნაში. ტრაქტორები არ ეყო, სრუ მოვწა-
დათესაჲ ეყო იმაშინაც. ე ფრონტი როგოც გათავდა, იმაშინ გომოვდა
ტრაქტორი, მანქანაჲ ეგრე რამეეზი მემრე იქნა. სიბტა არ ეყო. მისაც
ბევრი აქონდა, მიჰყონდა უფულო(ღ), ურამო(ღ). მოდიოდა ეხლა, თუ
ოთხი, თუ ხუთი გაქო, სამი დააგდა — ორი წაყონა; ათი გაქო — ხუ-

თი, რქსი წაყონა ეგრე. ფული არ ეყო იმაშინ, ფული არ მუშოვდა.

ბევრი რყენენ, ისენ დაეჭირეს, სიმბირში გაგზავნა.

— ვინ იყნონა?

— ექ ხალხი დაეჯოცა, სიმბირში გაგზავნა, ბევრი მოკლეს აქ. კულაკები ბევრი რყნონ, ჰო!

— ვინ რყნონა, თუ გახსოვთ მაინც?

— აი, ჩონი ხალხი ეყო წალან. მახსოვს, ის სადა მაგონდება, კაცო, ად ჩონებურ ხალხი ეყო, კაცო! მაგა თავ ვერ გმომბავ, არ ვიცი, ეხლა აღარ არი.

— აღრე ქურდოვად ბევრ ეყო?!

— ბევრ ეყო.

— რას იპარავენა?

— რაც იქნებოდა, იპარავდნენ: ცხენი, ზროხა, ცხორი, რაც მოუხდებოდა, იპარავდნენ. ჩემგნი არაფერ არ მოუპარავეყ. ჩემგნი არაფერ არ მოუპარავეყ.

— არც გიჩუბით?

— არა!

მე ჩემთუნ მუშოვდი, თავი დამედუნა, მივდიოდი — მოვდიოდი. მაგე რამეები არა. მინც არ მუშოვდა, თამბალი ეყო, ის ქურდოვდა, მინაც მუშოვდა — ცხოვრობდა.

205. დაქორწინება

ებნოდნენ, ქალი მრგრცო — იზლეოდნენ. იმაშინ მოტაცნაც არ ეყო. ცნობაც არ ეყო იმაშინ ეგრე. ეხლა ხალხი დარეულ, ეხლა ცნობენ, იტაცევენ. წალან ეგრე რამე არ ეყო. წახოლდი, მოჰთხოვდი, გაზლევედა. არ მოგცემს — სხოსთან წახოლდი.

— ქალს ცნოვდით?

ქალი აქო ცნოვდი, ამა რო არ მოდის, არ მოდიოდა დაა, მოსლანდა.

— რალაც ხო აზლევედით, ბედსა, რადსა?

— ჰო, ყიდლოვდნენ, აზლევედნენ, ჰო! ბექდები, დანაკიდები, სრუ წალან აზლევედნენ, ჰო.

აი, ქორწილ როგორც ეხლა უკრენ, ზოლობურა ნალრად ეყო. ჩონ დროზე ნალრად ეყო — იმის წინ რად ეყო, არ ვიცი. უკრავდნენ ზოგ ბალაბნევე. ეხლა სრუ დაჯოცილან, მე რა ვიცი, ვინ ეყო. ეხლა მე დოხსან წლის გადასუვარ, დოხსან წლის. ეხლა მე რა ვიცი, მინ ეყო. მაშინდელ რა მამაგონდება — ნაკითხი არ ვარ, არაფერი. ნაკითხი არ ვარ, რა ვიცი. ჩოტკის არ ვიცი, დაწერაც არ ვიცი არაფერს, მე. მაგე რამეს

მე ვერ ვიცი. მაინც არ ვიცი.

ჩონი ხალხი კითხულობენ, მიდიან-მოდიან. მე არ მიკითხნია არაფერი. მინდრუს კაცი ვეყავე, სოფელში რა მინდოდა. ზროხად იქნენ, საქონელ ექამდე, მოჯნა-დათესად, მოვლად. მე ექ რა მინდა, სოფელში რა მინდოდა.

ზროხა გოქო, მარტო ზროხა ჩონთან. ურემი, ულაყი, საჯნავი ოთხ წყული, ხუთ წყული შენამბავი, ურემი. ჰეე, ეგრე!

ცხორს ჩონ არ ვინახავთ. ალიაბათში ცხორის შემნახელ არ არი. ეხლა არი ხუთი-რქსი ინახენ, წაღან არ ეყო — სრუ ზროხად. ცხორს მთის ხალყი ინახავს — ბურჯარდლები.

— ბურჯარდლებ?

— რა ვიცი, კაცო, ეხლაც ინახენ ცხორ ისინი. აჲ, ბურჯარდლი გამიგია, რა ვიცი, მინ არი.

— ე.ი. ლეკვე?

— ჰო, ლეკები, ჰო.

— სახელი?

— მურადა.

— გვარი?

— გორი? — აღმამედლოვი მურადა.

206. გვარები

რა ვიცი, კაცო, ზოლ გორები წაღან — ხაშუმაშვილი, ბოლდაშვილი, ჟანაშვილი... ეგრე რაამებ ეყო წაღან.

— თქვენ გორ გაგონდება?

— რა ვიცი, არ მაგონდება. ქართულად მიჰყვებოდა წაღანდლები.

207. სტალინი

— როგორი კაცი ეყო? (სტალინი მ.ბ.)

— კაი კაცი ეყო, კაჲ. ფინთ კაც კლავდა — კაჲ კაც ინახავდა, ის კაჲ ეყო.

სტალინი მაგარი ეყო, ეხლა ეგე კაცი აღარ გმოვა, სადმე აღარ გომოვა. არც საქართველოში, არც აქ გომოვა. სტალინი მაგარი ეყო, ფოლადი ეყო.

მაშ, ქურდობაზე ეყო, ნუ ჩიდისართო! — დაჯოცა დაა. კალხოზში არ შედიოდა ხალხი — ემითუნ. კალხოზი არ იქნებოდა. ისინი რო დაჯოცა, ხალყი შეეშინა, მემრე კალხოზ იქნა.

— ზალით ხო არ შეიზლოდა მერე?

— მაგე რამ არ ალი, „არ მინდა“ — არალი. გინდა თუ არ, უნდა შეხუტდე. თქო, უნდა კალხოზი იქნეს — ქნა. ის რასაც იტყოდა, ის ეყო! სრუ — „არ“ ვერ იტყოდი.

— *მაშინ რებე ამუშევდა ხალხს ტყუილა?*

— რა ვიცი, ტყუილა მოკლა, მართლა მოკლა, მინ გაიგა?

— *ებლა ბო გაიგეს?*

— რა ვიცი, ტყუილი ეყო, თუ მართალი — მაგა ვერ გავგე მე, მაგა რა ვიცი. ზოგი მართალი იყო, ზოგი ტყუილა... ჰო, ჰო. ბევრი მართალი იყო, ზოგი ტყუილა იქნა.

ებლა მითამ როგო გინდოდა, უჩენევდი, კლავდით ჰიგმაგრე იყო დაა. მინ როგო გინდოდა, ეტყოდი, ეს ფინ კაცია — კლავდა. არ იცოდა, მართლა ფინთი თუ კაჲ არიო — სტალინი. ჩონ სოფელში არაფერ არ ქნილა.

208. ჩემი ცხოვრება

ის ჩონ სოფლით არი, ჰო! საადინა არი, ქარიმაჲ არი — ექაჲ არიან, ჩონ სოფლით არიან.

— *თქვენ გეხმარეათა, თუ რალაცა გაგიქირდათ?*

— არც გამქირევი, არც წასუვარ. თუ წვეელი, დემეხმარებიან, შეიზღება. არ წასუვარ, რაიმე არ მითქომ. მე გააქირევეელ საქმეში არ ვერევი. ბჷთთჷმ საქმეში არ ვერევი. ბჷთთჷმ საქმეში არ გაარეენივარ. ჩემთუნ გავდი, შემოვდი. ალვერს არ ვჩიდი, ქურდობას არ ვჩიდი — არაფერს. ჩემთუნ გავდი, შემოვდი — მარტო მუშიოვ. მე მინმესთან „გამიქირდა“ საქმე არ ქნილა, არც წასუვარ სადმე მინმეთაც, არაფერ არ მითქომ.

— *მითხრეს საავადმყოფოში იყოო?!*

— აქ ვიყავე ბალინცაში — საავადმყოფოში.

— *რატო იყავითა?*

— რა ვიცი, ავად გავტდი, სამი... ეხლა ამდგავარ. ავად გავტდ. სამი თოჲ იყო ბალინცაში ვიწვევ, ბალინცაში აქე... ფიქირში არ მამდის არაფერი.

— *ებლა როგორია, კარგია თუ არა ეს დრო?*

— ჩონი რა საქმეა, მოგწონდა, არ მოგწონდა! რა უყოთ, აბა! სომხები არ მორჩნენ ბზოლოვას? — არ!

— *არც სომხევ, არც აფხაზევ!*

— ნახო, რა გომოვა უკანახიან, ბოლო დროს. წალან კითხვაჲ არ ეყო, ბაზარ გასლაჲ, შაპარში გასლაჲ არ ეყო. სად იყო — უნდა ბა-

ზარში დაადგე, შაჰარში დაადგე, მაგე რამ არ იყო წლან.

— მაგან არაფერ არ იცის, არ იციან. შეიზღება ნაცოდნიც იქნოს, შეიზღებ არ იქნოს.

— *ეს შინაა?*

— ნევა არი ჩემი. ჩემი შულის ბალღია.

— *გიეერეესეა?*

— მა, რა. მა რა უნდა ქნოს. პატრა არის, მა რა უნდა ქნოს.

— *ხომ არ გაბრაზებს?*

— არ, კაცო!

— ხორბალი, სიმინდი, ქერი ეგე, მარტო პურია, ქერია, სხო არაფერი.

209. კოლმეურნეობა

— *თქონ კოლხოზ ძლიერია?*

— ხორბალი იყოფება, გონზარება, მა რა, კაცო! თუ არ დაყოფა, რა უნდა ქამოთ. პურ იზღევ, ხორბალ იზღევა, სიმინდ იყოფება. სრულ ყველაფერ გოზღევს. მა თუ არ მოგცა, რა უნდა ქომოთ, იზღევა.

თუთუნ, თუთუნ! — ესენი მარტო თამბაქოს აქეთებენ. დედაკაცები მარტო თამბაქოს აქეთებენ. ჩააბარონ, ფული უნდა აიღონ.

თუთუნ წაღლე, თამბაქოს ჩააბარე, ფული უნდა აიღო. თუთუნ წაღლებ, თამბაქოს ჩააბარე, მემრე ფული უნდა მიიღო.

— *ძნელია მუშუოვად?*

— მუშუობა ზნელია, არ იმუშავენ — არაფერი არ აზღევენ. მარტო იმუშაო უნდა. თუ არ იმუშავენ, არაფერს არ იზღევიან.

— *ჰადე ქირდევა თამბაქოში მუშუოვას?*

— რა ვიცი, თავრობად არი, მიაქს, მივა, აზღევს. რას გაიგებ მაგას, სა მივა, მინ იცის. დაეწყევ მანქანად, გაღის, მიღის — სადთყენ მივა, მაგას ჩონ ვერ ვარკვევთ.

მიწა არი, მოჰვნავ, მოჰწყავ, თუთუნ ჩაჰყრი. ფარნიკი უნდა გააკეთო, თუთუნ ჩაჰყარო, მემრე მეესწრობ, გაჰამაგლი, დაჰვეჩაე.

— *რამდენჯერ გათოხად უნდა?*

— გათოხად უნდა, მა, თუ არ გაჰთოხე, როგო იქნება, უნდა გაჰთოხო, მა! ეხლა ჩონთან სრულ თამბაქო არი. ჰეგ თუ არ იქნა, პურიც არ ალი.

რა ვიცი, როგორ თოხენ დაა, ეჩოს ეზახიან, ქერკი.

— *რას ეზახიან?*

— ეჩოს ეზახიან, ქერკი, ალას რო მარგლი. შიგ ნაქნარ ალა გადაჰყარო ღანზე.

— ჰო, ჰო, ტყავები ეყო დიდი, ტყავები. გამაჰსხამდი, ზოლზბურა. სულ ტყავი ეყო. მემრე ჩოჯაჲ ეყო. ჩააცმელები ეყო ეგენი.

— იმას რა ჰქვია?

— რა ვიცი, ჩოჯას ჩაეცომდი.

— ჩოჯაჲ?

— ჰო, ჩოჯა, გზელ შუბა და პალტო. ეხლა მოკლეჲ. წაღან გზელი ეყო. იმას იცომდნენ მოლლები მარტო. ჩონ არ, ჩონ საქმეში არ გონედრეესა.

მინც ბაზარში ნატარი, მინაც სადღაც რო მიდიოდა, ისენ იცომდნენ. ჩონისთანას არ აქო მაგას. მონადირე კაცი: გუთანნი, ზროხა, ჩოჯაჲ...

— თაგზე რა ეხურათ?

— ქული, ქული. ცხორის ტყავი ეგეთი, აჲ, სრულ ქული. მე რა(ც) დაენახე — ქული დაენახე, სხო არაფელი, სხო რამე ვერ დამინახავ, მარტო ქული.

— მერე დაბლა?

— ეგე მოლლებთან ეყო. ჩონ — მოკლე პალტო, ჩოფუზი, მარტო ჩოფუზი, წუშმას არ უშომდა. დამე-დღე ეწუშნა, წუშაჲ არ ჩადიოდა. ჰეფინეიც, ჩოფუზი ეგრე რამე ეყო წაღან. ხანჯალი ეყო, თოფ ეყო წაღან. ჰრქმათმა დააგრუვა, წაღლა. სრულ იმათმა წაღლა. აღარ არი ეხლა. ეხლა არც ხანჯალია, არც თოფიღა არი.

— ჰრქმათ ჰებე მიაქდა?

— დააგრუვა დაა! — ხალხ მოჰკლენ — რა ვიცი, როგო იქნება. თავრობამ არ გოვეუშო დაა, სულ შააგრუვა, სულ.

— რატო, ხო მაინც უნდა ეთქო?

— რა ვიცი, დააგრუვა დაა. რას ეტყუ, თავრობაჲ არი. არ იქნება, არ იქნება, — მორჩა.

— კაჲ თავროვაჲსა ჰვეი?

— სულ წაღლა, სულ თავრობამ. სრულ შააგროვა. ჩონ ხალხთან ეხლა არაფერი არ ალი: არც ხანჯალი, არც თოფი. აი, კალხოზ შექმნაში შააგროვა სრულ.

კაჲ იქნა არ იქნა თავრობა — რას ეტყუ. არ იქნება, თავრობა არი, ნუ გინდა — ნუ გინდა, მორჩა, არალი. ჩონთან მაგე რამე არალი, სრულ კარგია. ერ ცოტა სრმეხი — ეგაც არაფელი, დაღონდა. აქ რამე ვერ ქნა სრმეხმა. აქ არაფერი არ იქნა, ჩონთან.

— სომხვე აქაც იყენენა?

— ზაქათალაში არიან, სოფელში — არ. სოფელში მინმეს ვერ იპოვნი სრმებს. ერ ზაქათალაში ეყო ერ-ორ კომლი. ექადთი აიყარნენ, წავდნენ. ზოგ უკან მოსულან, ზოგი — რა ვიცი.

გაყრა დაა, ჩონ ხალხმა. ჩონთან არაფერი არ მომხდარა, ჰე მოკლაჲ, ჰე დაკლაჲ — ერამ! მარტო იქ იქნა, ყარაბაღში. რაც იქნა, ყარაბაღში იქნა — ჩონთან არაფერი არ ქნილა.

211. ქორწინება

... მაგა ვერ გავგევე, თუთან იციან, რა ექნა, როგო ექნა, მაგა ვინ გეტყუს, რა ვიცი, მაგა ვერ ვიტყუ. მე ნატარი არ ვარ აქა-იქა, რამე არ გამიგია, არ ვიცი რამე, ვერ გამიგია რამე.

მაგა მინ გაიგევეს.

— ებე? მოჲ აქე, მოჲ, მოჲ! სხალი ქამე, მოჲ! საარა სადა? გოგო საარა სადა?

— ხომ არ მაგიტაცა? (ქალს მიმართავს მ.ბ.)

— არ, არ!

— ჰადთი მაგიყონა?

— ცხენიც ეყო, ფაიტონიც ეყო. ეხლა როგო მიდიან.... მა?

— ამ სოფლი ხართა?

— ჰო, ჰო, ემ სოფლებით ვართ.

— სა გაიციანი?

— რა ვიცი, იმაშინ სა იყო გაცნობა, იმაშინ გაცნობა არ ეყო.... აქ დავბერდი. მაშ, ორნიმ ერთა დავბერდით — ერთი ქმარი, ერთი ცოლი — მორჩა, გათავდა!

— რამდენ შულ გყავთ? (ისევე მამაკაცს მიმართავს)

— სამი.

— ამ სოფელში არიანა?

— ორი აქ არი, ერთი იქ.

— სად?

— ლაფ შორს არი, არ ვიცი მაგი ადრესი, რამე არ ვიც, შორს არი. დიდი ხანია იქითყენ არი. აქ ორი მაქო გორც.

— ამ სოფელში?

— ემ სოფელში. იმა სამი ბიჭი, ერთ ქალი.

— ორივე აქავრელია.

— ქორწილ ხო გდავხად?

— ჰო! ერთი ზროხა დაკალე, არაყიც დადევე, ღუნე — დალიონ-ქამონ, მორჩა!

— ღუნოჲ ხომ არა თქნოთან?

— არი, ღუნეც არი, არაყიც არი. ადრე არ იცოდნენ, ეხლა იციან

ყველაფერ. ადრე არ იცოდნენ. არაფერი — ზროხა კლავდნენ, ქორწილ ჩიდიოდნენ, სხო არაფერი. იმაშინ არც ღუნე, არც არაყი იცოდნენ. ეხლა გომოვდა არაყი.

— ბიჭო, ეხლა, კადა, მოდის ჰე! კადა ეხლა მაშინ მააყონს, მოდის, წააყონელა შენ თავ, სუ! რა იქნა, რაამიზა? — წავდა. ეჰანამში წავდეს ღორი ყმაწული.

— შენ საიდან ხარ?

— კახი(თ).

212. თუთუნნი, სხვალასხვა

— მარტო თუთუნია, სხო რამე არ. მარტო თუთუნია, სხო რამე აღარ. მარტო თუთუნნი! ამის თესლი არი, დაჰთესავე, გომოვა. მაღლებ ზეში, გოვფენავ, გაკმება, მემრე დანადით დაჰკუწავ. სარავე გოქო, გაკმება, მაღლებენ, მისცემს თავრობას, კალხოზ მისცემ, კალხოზს მისცემს, თავრობას, რა ვიცი.

— ჰო, ჰო, ყადა მოდის, ყადა მოდის, გაინაბ! ჰო, ყადა მოდის, მიჰყონს... რა გატირევეს? სუ, გაინაბ, ეხლა პაპაე მოდის, ეხლა მოვწივოს უნდა ყადამ.

— ლოლზე გაე, მოვწყუტე, დოვკრიფე, აქამე. წაე, გაე, დაკრიფ, კამე ჩონ ლოლი კამე, შავ ლოლ მოწეულა.

— მაგრა ვუეთათი დიასენ?

213. ადგილის სახელები

— ექ ეკლესია ეყო, საყდარ?

— საყდარი ჰო, ფერბიჩას ყალას ეყო, დაენგრევა, აღარ არი. ფერბიჩა ყალა ეზახოდნენ, ფერბიჩა.

— რას ნიშნავს?

— ჰაე, მინდორში ეყო, დოვშლიაყე, აღარ არი, ყიზილი ფული გმოვლიაყე, შიგაე დოვფანტაყე, აღარ არი.

...ქართველი ყოფილა, მინ იცის. ფერბიჩ ყალა.

რას ნიშნავს ქართულა?

— დოვშლიაყე, ხალხ დოენგრევეია, კაცო, თავიბე დაინგრევეა?

— ჰაბე დაანგრევესა, ხომ არ იცი?

— რა ვიცი, დაანგრევეს. ტყე შუაზე ეყო. ტყეში ეყო. მინდორი ყოფილა ეხლა. ეხლა ტყე ქნილ იქავრობა. ერ ობა არი ფიზული.

— სხო ადგილევს რაე ქერ?

— ეხლა სრუ ქუჩეები სახელები მოგკრავვე, რა ვიცი, მე კი ვერ კითხულობ.

— ადრე როგორ იყო, ადრე?

— ადრე არაფერი, ვგრე იყო დაა, ობა იყო.

— ობას სახელ ხო არ ქონდა?

— ქურა ეყო...

— როგორ?

— ქურას ეზახოდნენ. ალიაბათი — ქურაობა.

— აჲ, თქვენ გორდზე რომელ სოფლებ არი?!

— ფენგინი, ვერხინი, ლაფი არი, მოსული არი, ბევრი ობაები.

— ურთიერთოვა გაქოყა?

214. საუბრის ნაწყვეტები

... ეხლა აღარ იპარავენ, წაღან იპარავდნენ.

— ზმები არ გაქ?

— კი.

— წაიღე, ჩაყარე, რა გინდა, შე კად კაცო. თუ გინდა, მადტაცე, თუ არ გინდა — დაჟი — რა არი, ნება არი. შენ როგორც გინდა, ვგრე.

— ზურ ჟღე, ფულ ითხოვენ.

— ფული მიე დაა!

— არ მაქ!

— მიე ფული, შე კად კაცო, ფულს ნუ ინახავ. ჭამე, კაცო, ხალხი როგორც, შენ იგრე. შენ მუქთა(დ) მინ მოგცემს ქალს. მაგრე ადათ არ არი. დახარე ფული, გადაყარე ფული, მაყონე. თუთან მოვდა, თავიგნი. ახლა ის დრო აღარ, არა. — მოჲ, წოვდეთ, — უთხარა. გასულია თუთან. მანქანა გაქო, შაიქდინ, წაყონ!

— საყინდუვარ, — მატყუე, ჰალლა წაყონ თიფლიზში. — მოდი, წავდეთ, — უთხარ, — შექდეს უნდა, ჰადდა თიფლიზში! არაფერი არა ზნელ. რაჲ იქნა! აჲ კიდბანი? გაალი, ნოლი ამადლე, ყალანი იყოს.

— სადთი იცი, კიდბან გოქავ?

— ერთი ნოლია, ის ნოლი, ამადლე, ყალანი ეყოს შიგე. კიდბნის ყუ-ყურში არისი.

კიდბან არ იცი? აბა გაალი, დედას უთხარ: შენ ჰაჩარი მომე, გავადლო. შიგ ფული სავსე არი. შიგ ფული სავსე არი. იქნება. ერ ყუყურში არ იქნეს, ერ ყუყურში საქნელია.

ვერ კითხულობ?

— გერმანიაჲ მააკლლა კი არ წასლრყავე. ჰად დავნახე, დუნუჲ მეველე.

გერმანიას მოჰკლონ, იმა რა ქნო, ცოდვა ბავშვები აქო სახში. მა ეგრე არი დაა!

იმათიც ბევრი მოკლო. ის დრო ფინთი ეყო, ნუ მოვა! ი დრო ნუ იქნება, ფინ დრო ეყო.

— ეხლა ერთმანეთის ჯოკენ, ერთმანეთს დაარევიან.

შენ კაე კაცო, ჰაერზე კი არ წასლრყავ, მა. უნდა მოჰკლო — უნდა მოგკლოს. იცი, რამდენ კაცი წავდა. აღარ დარჩა ხალცი. აბა, შინაე გაგიშო, მინ გაგიშომს ჰაერზე. უნდა წახუდე წინაყე, დალ. რა ვიცი, კაცო. მე ხო არ მოვთხოვე, დამიზახა, მამცა ვაენკომათმა.

— ჰაე გითხრა, ჰაზე გაზლევთავ?

აარ, არაფერი არ ვუთხარე, არაფერი, თუთან იცის ქალიზში წერია იქ. იციან თუთან რაზე მადცა, რაზე. სრუს კი არ აზლევენ ამა. სრუ ხალხს ემაგ არ აზლევენ. ჰკუა ნაქნარ აზლევენ.

— რომელ ფრონტზე იყავით თქონ?

რა ვიცი კაცო, რომელ ფრონტზე ვეყავე, მე კი ვიცილა?! ერგან მივა. სად ვარ, სად არ, რა იცი. არ ვიცი მე. სადაც გეტყოდენ, წავდეთ, წავდეთ დლა. გინდ ეგრე წაე, გინდ ეგრე სადთყენაც გიჩონვედნენ, მოხლო.

215. სეიდბეგი

სეიდბეგი სახლი ეგრე არი. სეიდბეგი კაე არ არი, მოკლო.

— ადრე ჩემ მასწავლეველ ეყო?

იმი ზმა თემრაზა დგას. კახით მადყონა ქალი.

— კაე კაც ეყო?

ფინთ არ ეყო, კაი ეყო.

— სკოლა?

არ ეყო მალე, მაშინ კითხვა არ ეყო, მოლლური ეყო, მარტო მოლლური.

— მოლლურ რას ნიშნავს?

მოლლობ... რალაც წიგნ.

რამაზანა, (გვარი უცნობია), 65 წ. აღიაბათი.

216. ჩემი სახელი არის რამაზანა

ჩემი სახელი არის რამაზანა. ვარ სამოცდახუთი წლის. მე დაბადებულ ვარ ოცდასამში. ცხოვრობ აღიაბათში. ჩემ ლაპარაკი არის ენა ქართული. მაგრამ ჩონ აზერბაიჯენში ცხოვრობთ, აზერბაიჯენული ხალხი ვართ. წალან თუ ყოფილა წინაზე, რა ვიცი, ქართული ხალხი, მაგას არ

ვიცი მე. ეხლა ჩონ სრულ ლეკები ვართ. მარტო ენა გოქო ქართლული. ცხოვრება ვართ აზერბაიჯანში, ჩონ ვართ ლეკები, გადარქულეულვართ. ქართულ არა ვართ — შენ იცი დაა. ჩონ... ჰო, არ ვართ. ეს იცის, კახითა, იცისა. იცის.

ეხლა ჩონ, კოლექტივია, კოლექტივში მუშაოვთ, რასაც ვიმუშავებთ, იმას გოზღევენ. აქა საეზოზი არა, კალხოზია აქე. ეს არის ჩონ შულები, ჩონ ცოლი, ბავშვები. მე რქსი შული მყავ, რქს ზალი მყავ, ბავშვები მყავ, ვგრე ოცი-ოცდახუთი. აი ეგეთი ბავშვი მყავ მე. ის კაცი ვარ.

ოცდაათ წელს მედოლე ვყოფილვარ, ნალარა დამიკრავ. აქ მიცხოვრნია, ათ წელს კუზნი მიმუშავნია, კუალდი დამიკრავ. სოფელში მიცხოვრნია, სადმე არ ვყოფილვარ. შულებიც... მე ეს მეექვსო შული ვარ. ე პატარიც ჩემთან არის. ის ხუთი შული ცალკე. ორი ქალი მაქო გათხუებული კაცებთან არი, ქმარებთან არი მაგათან ბავშვები აქყე. სრუ ცალკე ცხოვრობს.

შულობი კალხოზია. რაშ უნდა, კალხოზიში ვართ. კალხოზი ხალხი ვართ — ოფლის პატრონი ვართ, ნამუშავენ ხალხი ვართ. მე ოცდაათ წელს... წელს... წალან, ზოლობურათ, ნალარა-ზურნაჲ ეყო დაკრავ, დამიკრავ ოზდაათ წელს.

მე ზალი ჩამიყონია, მე შულ დამიქორწინებია. ზოლობურ მადაში ვეყავეთ, დიდი დოლია, პატარა დოლია, მეზურნეჲ.

217. პატარძლის მოყვანა

პატარზალს რო მოყვონდი, იმაშინ ფაიტონი ამბობდენყე, ფაიტონი ორი ცხენი კეპტებოდა, ფაიტონი კეპდებოდაყე. მივალდით, მიყვონდით პატარზალს ზედ შავაჲდონდით, ფეხით ვეტარებოდით. არ ეყო რამე. ფეხით მოვალდით, ზალს შავაჲდონდით ცხენზე, დაჲქერდნენ აქათი-იქითი ბიჲები, მოჲყონდნენ ზალ, ჩამაიყონდნენ ფეხით მოჲყე... მარტო ერთი ცხენი კეპტებოდა. მოვალდითყე ქალისა, ქალს ვითხოვდით, მოყვონდით.

ერ ზროხას ვაზღევედით, ერ ყოჩ ვაზღევედით წალან, ზალი მოყონაში. მემრე აქატყენ ქალი პატრონი სიპტა გოზახოდა ჩონ — ზალი, შული, დედა, მამა, მივალდით ქალი თარაფში იქიჲ მოვრჩებოდით, ეხლა ჩონ ვეზახოდით აქატყენ წალანდელ დროები, წალანდელ წესები სოფლურ ყაჲდაჲ — ადათი და, ჰეგ.

წალანდელი სხოჲ არი, ეხლანდელი სხოჲ არი. ადათი ჩონი ერთია, ი ყაჲდაზე არი.

ბეჲედები ყიდნაჲ არ ეყო. ერ ყათ ტანსმოზ ვიყიდდით არ გოქონდა, ქესიბობა გოქონდა, ეხლა... ეხლა ბევრი რო გოქო, ბევრეფს ყიდუ-

ლობენ, აღარ წონობენ, თრში ერეური უნდა აჰყაბი, ჩააცმელი — ზალს, შუტლს თრში ერეური უნდა. რეზინ კალოში, თუ თიფლიზში მიდიოდნენ, იმაშინ რეზინ კალოში მაფლო... პატარზლიბე ერთი. — პატარზლიბე რეზინ კალოში მოვლია, — ამბობდნენ, — ფულან ყათ.

არ ეყო სადმე. რაზინ კალოშ მაილევენენ, იგმით ქორწილ ჩიდიოდით წალან.

ეხლა სტრცხულია, თორემ მე ჩავცომდი. პატარზალ ჩმაყონდით, ჰალა. ეხლა მაგე რამე-რამე სადლაა აი, ოლულ!

საღონსულარ სულ რამეებ გოზლევენ, გოქმებენ, ემეს გრქტრვიან, ო საღონსულარ, სიქმელ ბევრია, თეთრ გოზლეუ ნაჯდომ ადგილა.

— თეთრ თქონ მანაგევი?

ეხლა, ზაქათალა კახია, წალან ზაქათალაიბე ვამბობდით, ქარიო. კახი... კახი არ შეცლილა, ერთია. ფეყით მივალდით ღამით. საღმოზე გომოვდიოდით შინაფთი. ფეყით მივალდით, არ იყო... (მინიგი) არ იყო მეშინი. ცხენით ცოტაჲ არ კეჰტევიდა. მინიგი... აბუ საათ ცხოვრება რომ გაჰადრლებულა, გაჰადრლებულია რა გინდა, ახალ-ახალ პურ გმოჰყონ, კომთ. ჰადესაც მუშოობ, კალხოზი მაზლეუს ჩემ ნამუშავენს, ჩემ ზაჰამათს საღონსულარ, მაგათი არხენი ვარ..

ჰოქუმათია პენციას გოზლეუს. აი დედაკაცსაც, მეც მაზლეუს. ჩემთუნ ჩეი, შაქარი, პური — ყუდლობთ, ცხოვრობთ.

218. ქორწილი

— ქორწილში ჰაჲ გეცეყათ თქონ?

იმაშინ ქორწილში რაეე გოქონდაყა — უთხარ. ჩონ იმაშინ ჰუა? — ბოღბალს, მაგეულბალს ქამარ, დრეგმაჩარს — იმაშინ არხლული, არხლულები იყო იმაშინ, ბევრი ყოფილა. მე იმაშინდელის არ ვარ დიდარი დაა. ჰო. მე ნაჩალობით ეგრე გამჰდავარ. იმაშინ ყოფილა, ეხლა, ეხლა არ არი. იმაშინდელი ეხლა კაჲ არი.

მოდიოდაყე, მამიყონა, რა ვიცი...

— ცნოვდია ადრე?

მიდიოდა-მოდიოდა, ჰო, რა ვიცი მე.

219. სასოფლო სამუშაოები

მივდრთ, თუთუნ ვარიგევთ, მოვდით სახში. ვრჩავთ. ტრაქტორია, ვნავს, თრხავთ კომბაინი.

თხილი ეხლა ნაღებია. მე მოვდიოდი, გემეწმინდა. წმინდავდი. ააგრუებულა დრო არი ეხლა, სენტიანბრში, დავახელთავო, ყისმათ თუ იქნა. ეგრე.

თოხავთ, ემე ჩუთით, გოზლევენ ჩონ, ფარნიკ მარგლუთ, რა ვიცი, წყავთ.

— რამდენჯერ წყავთა, რამდენჯერ თოხავთა?

მაშ, სრუ ჩუდლუთ. მე ეხლა... აღარ მივდლუთ.

მე არ მიკითხნი უშკოლაჲ, არ.

— სკოლაჲ არ იყოა აღრე?

— არა, არ ყოფილ. მაქტაბი ყოფილა. მე ჰეთიმი ყოფილვარ, მე ჰეთიმი ყოფილვარ, სხოს გოჭზარდავ ჩემთავ, მე არ.

მე აქ მაშიტანენ პურს, ჭამვარ, სხო რამ მე არ ვიცი, მე ვერ ვიცი სხო რამ. მე ჰესადამ არ მივდიტუვარ, ჰესადამ.

ეხლა წალანდელ ჭმა-დალევა სხო არი, ჭმა-დალევა, ხარეი. ეხლა ბევრი იხარეება სალეველი ბევრი უნდა, წალან არ იყო. ეამაათს არ ქონდა დეეხარეოდესყე. ეხლა კი ხუთ მინით, რქსი მინით ქორწილ არ ექტება, არ გოქო ჰექთონ ხარეი. წალან ბევრი იყოყე. ეხლა ასე კულტურულა არი. შეხედავ, ათ... მივა, პატარზალ(ს) შააქდონს მოჰყონს მოდის, ვერაფერ ვერ დაინახავ. მოჰყონენ, შინ ჩომოჰყონენ. წალან კი ცხენი ეყო, წალანაც გითხარე. მივდლუდით, ცხენით შავაქდენდით, პატარზალ მოვყონდით, მოვდიოდით. ეხლა დაა, მაშინი(თ). ასვალტია, გაჰადვილებულ ეხლა ცხოვრება.

მე აშილ არ მასალიჩუნ, საითი დავქირო, შენ კარგა მცნოვ, მე სოფლი კაცი ვარ, მე რაც დამინახავ, სრულ მილაპარაკნი.

წალან ე დრო ეყო. წალან ცხენით მოვყონდითყე. ეხლა მაშინებით. ასვალტია, მიდით, მოჰყონთ. წელან ე სობათებია. ეგრე არა, ზმაჲ!

კალხოზში წალან ერ გუთანნი გოქონდა, ვჰნავდითყე, წალან ეს ველუჲ არ ეყო, წალან არც იქთონ გელურ ეყო კალხოზი(თ) გაყოფაჲ, არ ეყო. ეხლა პურიც ბევრია, თეთრიც ბევრია. ბევრ-ბევრ ავაქომთ. ხალხი მაშინეჲ ყიდლოვს. ცხოვრება გაადლულებულა, ბევრია ეხლა, წალან არ ეყო, მა?

— აღრე მუშოვიაჲ ბევრ ეყო თუ კოტაჲ.

იმაშინ ხელით მუშოვდით ეხლა სრულ ტეხნიკა — ტრახტორია, მაშინია გაამსუბუქებელა საქმე დაა.

მე რაც რამე, აჲმა ვლაპარაკოვ. წალანაც, ეხლაც.

220. სხედასხვა

მე თბილისში ვეყავ, ჰაე წვეველე თბილისში იყონ... ჩონ ნახვარ თათრულ ლაპარაკოვთ. სიტყუჲე, მართალი, ქართული გოქო, მართალია, თათრული გოქო. ჩონ გარეულეები, როგორც მეთისეები ვართ, რაც მართალი-მართალი. წადან ჩემ დედა ქართული ენადთი ნალაპარაკია, ჰეჩ თათრული რაამ არ იცის.

— დედაე ცოცხალი გყავა?

— ჰო, ეხლა მეც ასკარში მივდიოდი. მეც ამალლუ თათრული არ ვიცოდი, იქ შევეჩვიე.

მე მეველე, უფრო ლამაზა დევეჩვიე თათრულ. ექ თათრებში ვცხოვრობ. თათრულაც ვლაპარაკობ, მა რალა უნდა გავაკეთო, მა რა უნდ ვიქნო. წმინდაე ეყო, რაც მართალი-მართალი, ეხლა ლაპარაკში ჩონებური ვარ, დედა ენა რაც გოქო, ეს გოქო ენა.

221. ახლა ლაპარაკი სახიფათოა

მე თბილისში ერთხელ ემით ოცი-ოცი წლი წინ ვეყავ, სადღაც ერგან შევხვდი და სადღა დაზახნული ვეყავ ეურნალისტებთან. იმაშინ ერთმა სნომ მითხრა, წავდეთ — წვევლით. იქ მოხდა რალაც. ჩონ ალაბიათის სობათისი, რა ვიცი საქართელოდსი, საქართლოდსი რა ვიცი, იქ როგორ ხარ, სადდან დაბადებული იქნა, თქონ როგო ხართ, რა არი, როგო არი დაა. ჰო, დავწყეთ მის როგორც უნდოდა, როგოც იცოდა, ვილაპარაკე, რაც მართალი-მართალი. ჰუგემგას აქაე ის სობათი გადის. ეს სიტყეები გადის, მე ვერაფერი ვერ გავგე ვერც აქატყენ იქნა, ვერც იქატყენ, ვერაფერი ვერ გავგე. ეს დაენტერესებულია, რაზე დადტერესებულია, რაზე დაენტერესებულია, მე თავ არ ვარ.

ჩემთან გაფიად არ გათავდება, ოვ ერქთონ ვილაპარაკება, ცოტა მაინც დრო მაქოვა არხან ვიყოდე, მოხუდე, დაგესმინა, უჩუმრა აჰკრეფავ.

ეხლა მე ვერ მოგიწყოფ სიმართლ-სიმართლეე, მე ერ სუტკასაც რო დავწყო ლაპარაკი, არ გამითავდებ.

— ერ საათ ილაპარაკე!

ეხლა სალაპარაკელ დროე არა, ეხლა ჩონებურ არ იყოს კედელსაც ყურები აბიაო, წადან, იცი რა არი, გითხარე, ეხლა უგე დროა.

თიქარათ ტექნიკუმი დომთავრებია დაა. სავაქრო მოსულ. წაე, ებ-

ნევ, წამ ფულან ადგილ, პრაქტიკად უნდ იმუშაო. იმიზგნი ქალიზ ადლ მოდ. მოდ პრაქტიკად გაგამთავრო მოქცე. ეს უგე პრაქტიკად არი. ტყუ-
ვია? უგე ემედა, არა, თიყარათ უგემ ფორმი(თ) რამი(თ) ესიცი. ეს ინ-
ტერესევს აჩენს.

შენ იცი, რა უნდა ქნო, მოდ მაელისევში, ჰილინჯალში.... თავიბე
ერ პირი დადწერო, ილაპარაკებენ-ილაპარაკებენ, ერ დროზე „ტრამპ!
მოსწყუტო, გეყოფა. შენთუნ წახოლ, ემითაც მორჩა. წოორა გითხრო,
ანდა სადმე ღამე მისაცა მაელისია, სრბათია...

ინგლისი მინაა, ეხლა მინ იცის?

....

— მე მებნება, ტრუბა უნდა ჩაჰყარო...

ბიკო, მე შენზე ტრუბა ჩამყრელეაყარა-მეთქი. ჰა.

— მე მართალი, პალიტიკად მე წაღანაც... თიყარათის პრაქტიკა
რომ არი, ესეც უგესი პრაქტიკას ინახავს. პალიტიჩესკი უგესი და... შენ
ხუალ მაკითხელი, რა გააგებინების, მე მაგას ერ მამენტია, მაგას ლაპა-
რაკი მომენტი აქო.

— მივდივარ შინ, არ კმარაა, მივდივარ შინ, ველარ ვილაპარა-
კებთ.

*თანამოსაუბრე: მე... ჩემ სალაპარიკნელ სხოდს, შე სალაპარიკნელ
სხოდ არი.*

— მე ეხლა მაგრე ვერ ვილაპარაკებ.

... მე ვუთხარე, ბალახ თუბავდიო. მე ექთოხან მუშოვ, აბა რა
ხედრია-მეთქი. ად წევლეოდუო, ცოტა გავთიბე, დავაგდე, დავსვენე პა-
ტა, გარდა... ჰალ... აღბათ მემრე მეველეო. ად სრბათხედ ჰეგენი მო-
ვდნენ ქენსავეთ... ჰეგეც იქიტყენ წავდა, მეც ექეტყენ.

ქოროლლისთან რა საქმეა მაქო მე. ქოროლლი დანაწერინები ბევრი
იქნებოდა.

*თანამოსაუბრე: შენ ეხლა მასლა, იქნები ალთმიშ წლისი, ალთმიშ
წელ შენ... ჰე სიმღერა, ერ რა ვიცი.*

— ად ოლულ, მე ალთმიშ წლის სადთი ვიქენე.

— ლაფ ყგრხ წლის იქენ.

— ვერ ვიცი, ვერ, არ ვიცი.

222. დუქანდარი

მე გითხრო:

— ერ კაცი ყოფილა დუქანდარი. დუქანდარი ყოფილა. შოვცნები
თავი ცუდად, რომ კეპტება, რაღაც ხასტალული დაა. ნაჩალობას აკე-
თებს. მოდის შინ, დედაკაცს ებნება, — დედაკაცო, ჰა, დამიგ ფართა-

ლივ, — ებნება, მეც დაწვე, დავზინო, არ მაქო თავიო. ამბობს, — კაე — უგებს.

დედაკაც მემრე იზახის: დედაკაცო, მოე, ჩემ ზირზე დაჟი, ებნევა დედაკაცს. მე გითხრო სათქმელ, ეავრი მაქო, სიტყვა მაქო. ებნება: კაე, ჰა, მეველეო — მოდის. ებნევა: რაე ამბავია, კაცო!

მე იმი თმაე მინდაო, — ბიჭიბეო, ვარლუ ადგილით ქალი არ ითხოვნოვო — თათრულ გოჭირიეუა? ვარლუ ადგილა ქალი არ ითხოვნოვო, ვარლუდთიო ბიჭიბე რასულაე რქმენებია. ქალიბე კიო, ემეე, ნარგიზ ხანუმასო. ვარლუ ჰერა, ერა ვარმაო.

კაე. ცოტა ხნი უკან კლბა, როგორც ემეე კეპტება ეს კლბა. მარხენ. სრულ ემეს მოდის. ჰასანი მიცემაში ახლა, იგებენ ერ ოთხ-ხუთ ლოთი, ამბოვს — ფულან კაე ვარია, წავდეთ ნახო მოვატყუევთა, ვარიან კაცი ყოფილაო, ოკქე ქეთხუდა კაცი ყოფილაო. მოვაგრუევთო, ერ მოვატყუევთო, ფილამიში ქნოთო, მავლოთო. ებნევიან, კაე.

მოდინ, დარვაზასთან დგებიან. პატრა ხულიგანი გამოდის — რასულაე ჰქმენებიან. აშილ ღარიბაე არი, მერე გაიგვედი.

ებნევა: ეგრეო, შენ მამაე მამკვდარაო, გოგია, მოსუვართ თქონსაო — ებნევიან, — კაე გიქნიაო, მოდთ, მოდთ! შეჰყონენ, სხდებიან. სხდებიან. ჰარსა თარაფში დაეწყობენ ტირილ. ამას ამბობ, ბიჭოო, მოდინ ესენ.

მამაე ემიბე ადმაზე ტირიან თურმე მათყუებლა მოსულან. რა იცის, ხაბარ არ აჰყე. მალე მაქე ტირიან, ტირიან, ტირიან ერ დროზე ებნევა, — კმარა! საქმელს აზლევენ აქატყენ-იქიტყენ წინ კარტ ყრიან ეგრე. კარტ ყრიან, ებნება: მოდის რასულაე, ებნება, — რასულ, ეს რა არიო... — თათრულა ებნევა: „ბუ კამ დალითანდუო“, მეც ვერ ვიცოლინებ თქონ რაე თამაშოვთუა. შეხედე, შენც დეეჩვიო. ეს უქრტის რჩვა მითამ დაა, ებნება, — ჰა, შენც ახლა ცოტა შეეჩვიე, — ებნება. აუდენონ, ჰევაშ-ჰევაშ ამას აზლევენ თეთრ, უმატებენ ამა, რუმ კარტი მაგავო და ფულ უმატებენ, მალა მისცემენ კარტ მალა მისცემენ, კარტ ოვ მაგებს. გოუხარდება კაც. რუმ გოუხარდება ამბოვს, — უჟე კარგიაო. ჰევაშ-ჰევაშ ეხლა იმას... ჰევაშ-ჰევაშ ლოთიებისყენ მოდის ფული. კარტ ექატყენ მოსწევენ. ატანილ თეთრიც უთავდება, შინა მალა მააქომენ, მალა მაქომენ, შინ ნაქნარ ვარიოხიც მააქომენ. მემრესაც ესეც თავდება. ებნება, რალა ქნოთ, რალა ქნოთ წობიან. დაწობიან, გამთენებაზე... აგრუებენ ოლანნასაც, სრულს აგრუებენ, მიდიან. სრულს აგრუებენ, მიხორწებიან. დილლაზე დგება, უქრეტის, სახში რამე აღარ არი.

ებნება ეს დედა, ეს რაე იქნა, როგორ ქნა, ბიჭო, ეს ისპან ლოთიები ყოფილაო. ისპან ლოთიები ყოფილა, ჩონთავ მოვტყუები შენთავიც,

ჩემთავიც უფე წასულან, მა რა ქნო, როგორ ქნო, ეს მიდის, დედა ებნევა, ჰა, მე იმაშინ მათგებელა, წავდე. წავდე უგე ღამეს უყარაულო ჩონ სამარესო, მამად სამარეს ვუყუროო, ამაშინსუკან ხუალ მათსლუვარ, მათგებელა წასლევარ, — კად.

მოდის ესრე ღამის, სამარეზე წობა, ღამე სიზმარში ნახავს: უგე (...), თურმე ებნევა, ჰა, მამად ებნევა შენ... ვგრე ფულანგან სიზმარში ნახე, მე მნახე, დედაა, იქ მივდი. ებნება, კად დაა, მეც მჭდივარ. მივა ღოროვ-ღოროვ, მივა მალა. მივა, ერგან უწევს.

ღოროვ-ღოროვ, მივა მალა. მივა, ერგან უწევს. ებნება, ეგე-უგე მა... ებნება, ემქ ერდენა აქ ერ აშილი ყოფილა. ე აშილ უთქომ, — ექ ერდენა ფადირ აშელ მოსულ, ღოროვს, ღოროვს, ნაქნარ რამე არა.

ებნება, მადყონოთ, ნახო როგო აშილი ებნება. ამათ ერთმერთან იჩათებიან სიტყვადთი. მალამ იჩათებიან, სიტყვით ებნებიან, ჰა შენ, გადაამეტებს. ეს ებნევა, ჰა იქნა შენთუნ?

ებნება, ექთუნ ყიზილი ჰა-ჰა აქ ერ ცოტას იგევს. აქ ერ ცოტას იგებს. პატა ხანს უკან ახლა ებნება, ერდენა ითხოვს, რუმა მოვდეს ფადიშამ, მოვდეს, ჩონსა, იმღეროს მე ხარე მიაცემივარო. ოგე ხარე მივცეთ, ერეე იმღეროს. — კადა-კადა! — მიდის. ამასთან კიდემ მოდიან, ამასთან ფათიშაჰსთან. მალამ ღოროვს, მალამ ღოროვს ებნება: ადში, კმარა, მორჩ, ებნება. ეხლა ებნებიან, მე ვგრე ემესუკან მოსუვარ, ადშინასუკან, ეს საიტყენ არი. ებნებიან, ფულანგან მათელისია. უგი მათელისთან, იქ დაა ბუსამათ ქორწილია, შენ ადშინადსი, შენ ადშინადს ქორწილი, მუსამათ თხოვდება.

ამბობს, — ჰა, საქმედ იქ არი. მიჰყონენ ჰევაშ-ჰევაშ, კარსუკან უჩუმრა დგება, ედება. ეს ღოროვს, სხო აშილი. მალა ღოროვს, ღოროვს. ახლა ქე უგე ადშინად... იმას უნდა გაათხოვა... ამას ნამდომი მოსულა ერ დროზე. ახირ შედს, ებნება ცოტა არ იქნება, ემამ იმღეროსო. ისერთი შენ გეყოფაო. უთქომ, იმღერე ეს თავი აშინადთბე დაიწყოვს რუმ ღორობას, ბიქო! უგე რამ ცნობას იწყობენ. ებნებ: არ იქნება, არ იქნება, რად იქნება. აში, შენ მოყონილ აშინაბე ესენ... ლოთი მოსულ ახირ თავის ზოლ სევედი(თ). ჰიგმათი ამათაც უქი იმი ბეგისი და ამასთან ამისიც... იმასთან სწორდება, ამითაც მორჩა.

223. რალა ვილაპარიკო

ლა, რაა ვილაპარიკო. შენ გინდა, რუმ ჰე ქითაბ ავსო. მე ვიცი ბუსამათ ერ აეგადნ ინსანი, დაქდეს ლამაზა, ფურ რენგის ჩად, დაქდეს ერპირით ილაპარიკოს თავიბე. ხო ვზივართ, ვილაპარიკოთ. ჰე, ექთონ საქმედ მაქო, შენ არ იცი.

— რა საქმედ გაქ რუმ?

შინ ბუსამათ წავდი, ჭამო, დავლიო, დავსწე დავზინო, გაიგია? მემრეც საათის ხუთში უნდა ავდგე, წავდე, ბალახი გავთიბო, ბალახი გავთიბო, ... დავფლო, ასეთი ზულუმები გაჭვსწიო, მემრეც საღმრზე მოვდე დალილი სახში. აჲ ჩემ წვალეზაჲ, წვალეზით რაჲ არი.

— სათიბ სადა?

მინდორში.

— რა ქვიან აჲ მინდორ?

— შავწყალი, ერ ჩეღლადი. ერგან გამიკეთებია ყოროლი, ჩემთუნ ღონჲა დამითესი, ნახევარ დამწორი, ნახევარ დგას, სიცხისაგან, ცხელია, მაშ!

შენ გინდა რუმ დილით-საღმომდინ ილაპარიკო, მოგინდება საღმომთი-დილაჲმდინ ვილაპარიკო, მოგინდება მე ვიცი, რომ ქითაბი გადაფსოს. თუთან შენ იცი, რა გინდა. კადსთანა პივჲა ნაქნარ, კაჲ მემგაფე კაცები წაფყონო, დააჲდუნო, ჰემ აქმევენო, ჰემ ალევენო, თუთანაც ერთი შენ — ერთი მე უთხრო, ერთი იმერთმა.

— შენ პივას ლევა?

ჰაჲ დოურტყი დილით საღამომდინ გაფი, თუთანაც ერ ფურსან ადგილეჲში, რამდენიც გინდა კაჲ სიმღერა უთხრო ქართულა, თათრულა, რა ვიცი რემენ, რემენზეც ხოშში გაქო.

შენ გინდა, წალან გითხარ ვილაპარიკოთ, მაგის დროჲ აღარ მაქო. ეხლა ფიქრობ, მე ბალახ რამდენზე წავდე, ცოტა დავზინო, მავსვენო, ბალახი გავთიბოვო. ე კაცსაც ეზინება, ორლუნი, მე ვიცი. აჲ კაცსაც ეზინება, მე ვიცი.

ეხლა ცხელ არა, აბედის დროჲ არი, წავდე, პურ-ჰურიც ჭამო, ჩეღც დავლიო, დილა-დილა გრილ ადგილეჲ ყო, სახს უჲან ხოშიან ადგილ, გრილ ადგილი ლეჲჲანკაჲ არი, დავსწე, დავზინო, საათი ხუთში უნდა ავდგე, წავდე ბალახ... წავდე, ცოტა ბალახი გავთიბო, უნდა... იქჲ დალილი უნდა მავდე სახში. ეგრე.

შენც გინდა არხაჲნ დრო. ჰო, კაჲ სტალაჲჲა, რაჲაბა სტალოჲჲაში ან კიდე ემეში, ჰო, ჰაჲიბულაღთან, ქედი გზაზე. აჲიბულადი იქე, ფურსანანი. იქეც ყოფივარ, იქ ლეზათ აქო, წახუნდე უნდა. გმოსწივო კოოპერატიჲჲა, გმოსწივო, „ბალა-ბალა“ უთხრო, უნდა ასწიო, დაჰლიო, „ბალა-ბალა, ბალა-ბალა“ — დღე გაატარო. იგე. დაწოლეღ ვიქენ. ერთხელ წეველე, სხომ წამიყონა, წეველეუთ, ნაჰამ-დანალევიც არ იქნა, გასწივა. ეეე, ბიქო, რაქთოხან ნაჰამ რაამიც არ იქნა, იმან ერთი თქო, მე ერთი, იმერთმა დავალამეთ უგეჰე, მეც. უგესე ის შოფერია, მუშოობს. აქთონ დროჲ საღლა არი, ის დრო წავიდა.

224. ახლანდელი დრო

მივდ, წლან ექთონ დრო ქონდა, არხედნობა. ეხლა ჰუზმინ მი-
ნეურ ფიქირ კრავს. აქადთი აზერბაიჯნელები არ გოხედრებენ, იქიფთიც
ქართულებ არ გოხედრებენ ჩონ. ე გლეზი დაჩოძივართ. დაჩოძივართ
უპატრონო. სადლაა პატრონი კაცო შენც.

მივდი გარბაჩოვი ამბოვს, ქენეთ. ეს ამბოვს ჩემ ნათქოშია. მე ექ
რქიმათ უნდა მავლო, ტრუბე ჩოვეყარო, შააქირა მოსულა უნდა გახბა-
რას, შა არა პატრონი. ესე რა თქმა არი, მე ლალში მაგდევეს მითამ.

შენ გონი, მე სამ წელს კამსამოლ თეშქილათ ქაათიბ მიმუშავნი, მე.
— სადაა?

ქაათიბ მიმუშავნი რაიონში, კოლხოზში. ეს პატრონია? ეს რქუმა-
თია? მა, ეს უპატრონი ვყო. რად იქნა ემის პატრონი, რად იქნა, რად
იქნა ეს კამუნისტები, ამოვს, ეხლა კამუნისტები, კიდემ არიო, სად არი
კამუნისტები, არ არი. რა კამუნისტები, რა თავრობად არი.

მინც უნდა, დადგება წინ — ამბოვს, მე ვარო, — ამბოვს. რაზე და-
დგება... შენ უნდა... მამამ და შულებემა უყუროს, მამამ შულოვ... თავი
მოწვევამდინ, დრომდინ.

თავრობამაც ჩონ უნდა გუყუროს, რო გომუშუებს შულობი ფორ-
მაზე, ნოქრობი ფორმაზე.

225. მე პალიტიკანტი ვარ

... მე პალიტიკანტი ვარ, მე არ ვმალავ, ყველაფერი მესმის თავრო-
ბისი, პალიტიკა როგო, პარტიადთი, თუ უნდა კამსამოლით, თუ უნდა
კანსტიტუციადთი, სრუ მესმის არ დარჩომივარ, ჩამორჩენილ კაცი არ
ვარ მადნც და მადნც. ჩემ სიმართლეადთი ბევრ ჩმორჩენივარ, სიტყვის
წორი თქმიბე.

— სიმართლე არ გადის?

არ გადის სიმართლე. სამოცი წლი კაცი ვარ, მე სიმართლე
უტყუ, ტყუილ არ ვიტყუ. ვიცოდი ეხლა ავტომატი, ეხლა მოკლენო,
მე ჩემ სიტყუა უნდა შთქო. ჩემ სიტყუა უნდა შთქო. ზოგ ვერ ბედავს,
რებე უნდა, ვერ ბედავს მე ერთხელ ... ერთხელაც მააკლოძივარ. მე
შენთუნ არ გებნევ, შენ მებოსტნე ხარ. შენ, რა თქმა უნდა, მებოსტნე
რო ხარ, მაინც დიდ ყარფუზიეც შენ უნდა ქამო, მაგას უარს არ გეტყუ.
რატო ყარაული ხარ, მებოსტნე ხარ, უნდა შქამო, მინმე რამე არ
გეტყუს. ის ვინც ამბოვს, ტყუის. ჰოვ მადნცდამადნც თუ კი კაცი ზალსა
ჰყუროვს, რომ პატრონსა ყუროვს, ზალლი პატრონს ყუროვს, პატრონი

ზალსა ჰყუროვს, არა? ერთიმეორეს ყურობენ, იცავს. მე ზალსა ვიცავ, ზალლი მე მიცავს.

არ შეიზლება რო თავრობამ თავის, როგორც როგორც ეხლა, ზალლისავით დამიცავს, რო პური მამცეს. რალა თავრობამ, რა პარტიამ. — მარტო მე ვკამო, შენ არ კამო — შეიძლება, იქნება? არ იქნება! მე რო ჰვეკამ, შენც უნდა გაკამო, შენც რო ჰვეკამ — მომ, შენც კამო უნდა, — მითხრო. თუ ხალხი ხალხია, მინც უნდა არ იყოს, რა შუაშია სომეხი, რა შუაშია აზერბაიჯენელი, თუ რუსია რალაცას, რაც ნაცია უნდა, იყოს რა შუაშია აღამიანთა სიცოცხლეში. ცუდ კაცი იქნა, გამოსწივ, გააგონ, უთხარ, გააგონ, უთხრო — ვგრეა საქმე! თუ ერთხელ უთხარ, ორჯერ უთხარ, სამჯერ... მერე უთხრო, ვგრე გინდა, თუ ვგრე გინდა, სიკდული გინდა თუ ცხოვრება გინდა. ამით მორჩა კაცი. იმაშინ თუ შეიზლებ, ზუსტა ან უნდა ცხოვრობდეს ან უნდა მოკდეს.

ტყუილა შენ კაცი აწვალე, მოკალი-დაკალი, იქნება? — არ იქნებ, ახირ!

ეხლა მე წორო კნიბე, წოროი თქმიბე ეხლა აღარ ვარგოვს. მე არ ნასწავლი კაცი არ ვარ, უსავადო კაცი არ ვარ. მანც და მანც ჩემ სიმართლეს სიტყვა პირზე, სახეზე თქმიბე ჩამორჩომილი ვარ, ჩამორჩომილი ვარ მოკლეთ. შეიზლება ეხლა გერომ ვიქნებოდი. მანც და მანც ვგრე ვიყავ. მა, გებნები, ყველაფერი თავრობასთან კარგა ვიყავ, მე მაინც ეხლა აღარ. ეხლა პირზე რო ეტყუ, ცუდად იცავს. ხუალ გიშლის შენ ცხოვრებაში. მე შენ ცხოვრებაში არ გიშლი, რატომ უნდა შემეშალო ერთი ლუკმა პური არ კამო მე? ჰადფ ქი მე, როგო ჰთქო, ფათიშაჰი უნდა ვიყო მე, ფათიშაჰ. მე ვიცოდი, როგო საქმე...

— ჰად საქნელიყავითა?

სულს დავათაბარებდი, დედას ვუტირევდი. ეგე დავათანაბრებდი ბარაბრა ცხოვრებაში ე დოსტ — შეინახავ, ვგიც შენც ერ ბალაბალა კამ, ვეტყოდი, ვასსალამ, მეტ არ ილაპარიკო.

მაშ, არ კმარა? მე ვიცი, რუმ შენ საღმომდინ გელაპარიკო, ე ჰაქ-თონა თქო.

— ერ ნალილიც თქუ?

შულებ მელოდებიან ბუსამაათ. მე წავდე... ეხლა ლოცუოდით ჩონ.

— ნუ იტყუებ!

— ვალლა!

— რას ლოცულოვთა?

— ღმერთი გზაზე ლოცულოვთ. ე ღმერთის გზაზე ჩონ ლოცუოვთ.

— ქართულები რომელზე ლოცულობენ?

ადგრე, ჩვენ წესურა მახმადიანები, როგორც ლოცულობენ, ჩვენი წესი, ის მიღებული გოქს.

ენა, დედაენა ქართული გოქს. მე რაც ჩემი პაპა, ისიც ლაპარაკოვდა. მეც ქართულა(დ) ლაპარაკოვთ. ჩონ თათრულა არ გულაპარიკნია, შო. ჩემ პაპას ქართულა(დ) ულაპარიკნია, მამა-პაპას სრუ ქართულა(დ) გულაპარიკნია. ჩონ არ გულაპარიკნია. ჩონ არ სადთი დადბადეს ქართულ ენა. ეს მანც პალიტიკა, ისტორიამ არ გოგაგებინოს, სადდან დადბადა ეს ენა.

— ისტორიაში არი, წაკითხად უნდ.

რატომ არ იქნოს, უნდ იყოდეს დაა.

ისტორიულ აღამიანმა არ უნდა გოგაგებინოს, რა დრო ყოფილ იმ დროზე, ეხლაც რა დროა? გოგაგებინონ რა? მარტო მე კი არა, თათარმაც უნდა გადგოს, სომეხმაც უნდა გაიგოს, რუსმაც უნდა გადგოს, ყველა ნაციამ უნდ იყოდეს, რომა ეს ალიაბათია, მან მოსულია, ითითალა, საიდან დაიბადა, ეს ისტორიაში უნდ იყოდეს თუ არა იყოდეს? მე ვერ გავიგე. აზერბაიჯანელს ვეტყუ სადდან, სადდან დადბადა, ეს ვერ გეტყუს.

ეხლა ვინც არ უნდა იყო, ეხლა მინც გინდ იყოს ჩემთუნ, რა ნაციაც იყოს, ჩემთუნ აღამიანი, აღამიან იყოდეს.

თუ გინდა უზბეკი იყოს, აღამიანი იყოს ჩემთუნ აღამიანი იყოდეს. მე ქართულთანაც ეგრე, თათართანაც, სომეხთანაც ეგრე ვიტყუ, რუსთანაც. ვინც არ უნდა იყოს, აღამიან იყოს ჩემთუნ, რო გაგება ჰქონდეს, ისტორიაში ჩემი სიტყო ეს არი. მე თუ გინდა აქეთ ვიყო, მანც ერთი ლუკმა პური ვარ... რომელი აღამიანიც უნდა იყოს, რა ნაციაც არ უნდა იყოს, ერთი ლუკმა პური უნდა მამცეს, უნდა. ეხლა უყურ, არც უნდა რო მე წამართოს, თითონ ჰამა! — ე რა სიტყვა, არ ვიცი მე.

შენ დაკეტე, წავდეთ თუ გინდა, ჩონსა პური ჰქამოთ, თორემ მე ეხლა შერი ვარ, კმარა!

226. მე მანც რა ნაციამ, ვერ გავგე

მე ჰოქუმათთან ვერ ვეხევი(!), ვერც საქართველოს ვეხევი (!), ვერც თათრებთან ვეხევი, არ უყუარს ჩემთავი.

— ერთ აირჩიე.

— რუგო აირჩივო? არ ესმის, არც თათარ ესმის, არც ქართულ ესმის, რა არჩივო? მე რო ვირჩევ, რასაც ვირჩევ, შენ რატომ უნდა გაბრაზდეს, რატო ბრაზდება?

— მთავარი დაამტკიცო.

დაამტკიცო რა შუაშია? მე თითონ, მე მანც ლოციოვ, არა? ეს არც ქართულიბე საზიანორის, არც სომხიბე საზიანორის, არც რუსიბე, საჩონო არი დაა, არც თათრიბე საზიანო არა. თავის რწმუნება აქო,

თავის დინი აქო. რუს თავის, თათარ — თავისი, სომეხ... მე მადნე რა ნაციად, ვერ გავგე მიღებული მაქო, მუსურმნის ემეე, მაგა არც მი-კრზალეზენ, ვერც გაზალეზენ, ეზლა ვერც მეტყუან მაგაზე, ჰეგ ჩემ სა-ქმეა. მე არც ერთ თავრობას, არც ერთ რესპუბლიკას... მე მაშინ... სა-ზიანო საქმე არ იქნება. მე ჩემ დროზე თავის ლოცუობ, ჩემ საქმეზე მი-ვხედო, სამუშაოზე თავი ადგილზე. სამოცი წლისა ვიმუშავე, თავის გეგ-მა ჩავებარე, მორჩი!

გეყოფა, ზღაპარი არ ვიცი მე ზღაპარი არ ვიცი, სიმართლე ჩემ გითხრო, წალანაც თქუ, დრო უნდა ბოვრი, ააეგადნ დააუდე, ჰამო, და-პლივო გაატარ დრო. ჰეგიც ზაფხულში იქნება, ოე ჰანზე დანახატ ად-გილა. ერ კად ლოთიებთან დააუდე ლამაზა, ხოშიანა, მაშ! ეზლა წაუდე, რამაზანას ეზინება. (ეტყობა ეკითხებიან ქართულ სახელს მ.ბ.) — ჰო, მაგა ვერ გეტყუ, გამიბრაზდებიან. შენ დაწერე, შენ ერ ინგილო სახელი დაწერე, თათარი სახელი აარ.

— *მასე არ შეაზღებ.*

მე მაგით არ მეშინიან, მაგით. მე ჩემ სიტყვის პატრონი ვარ. მე არაფერში ჰოქუმათიბეე მე ზიან სიტყუას არ ვეტყუ, მე სიმართლეს ვეტყუ, მე რადე თქუა — ლუბოე ადგილ ვიტყუ, მე.

— სახელ, გორ მითხრით!

დაწერე: საფაროვი ანვერა მამედოვიჩ.

— *დაბად. წელ?*

1927 (რუსულად ამბობს).

ქართულად(დ) თქუა? ათას ცხრას ოცდაშუდი. მინ დოჰყუზ ოზი-გირმიჰედი უნდა თქო, თუ სრუ ჩემი ჩასწერე მაგი კოლაც.

227. პოლიტიკა

მაგა ნაღარა დაუკრავ, კაცო მაგა რა უნდა მოჰკითხო, კაცო! მაგი არ მეშინიან.

ერთი ვეტარანთან სობათი მიჰყო, მოჰყო. მე მივალთ ეზლაო გარბაჩოვთან, პირზე ვეტყუო. სტალინმა ადლა ლენინის მოკდომაში, მიღე-ბაში — მე მაგი ქითაბ მეც მიკითხნია. თუთან ჩონ სობათში ლაპარი-კოვდით — მე, ლენინს უთხრა, მე (...ანდი) მისცაო, მე შენ დანაგვე გზით, ჰიდით არ გადაასლუვარ. რა იქნა გარბაჩოვიო, მაგა რებე არ იფიცავსო, დღეს ჩონ პარტია რად იქნა, მე პირზე შევაფურთხიო, პირ-ზე ვეტყუო — თქო. რადებე? ეზლა... ფეხებზე კილია, მაგათუნ არ ეში-ნიან ეზლა, დაა. რუმ დაჰფიქირდე, წოროა ესეც წოროს ამბოვს. ვეს მირი ეს-ეს-ერი! რა დრო დადგა, კომნისტ პარტი გადაახორწეს, რაც ეგენ დაკოცეს, ეზლა მიაღწიეს კაპიტალიზმიზე.

— უკან ბრუნდევინა?

მა ეხლა მიბრუნდა კაპიტალიზმი დროდითი.

— სოციალიზმა არ გაამართლა მა?

ჩეთინა, ვერ გაამართლავს. რებეჟ ვერ გაამართლავს. რებეჟ ვერ გაამართლავს — ეხლა უფე კაპიტალისტევე აბჰერდნენ. წალან, იმ დღე რადიო ამბოვს, რათა მილიარტ ემეო, კაპერატივე გახსნილაო, უგე ჩემ ჰეზნაჟ ზმი ქორწილში ერ კაპერატივი მუდტური ბუთუბ ქართულზე მი-რბოდა. სტალინ ლანზლი(თ), ლანზლი(თ) ი ქართული ცოტ-ცოტაჟ არ დაჯოცა ერდენა კაპერატივი მუდტურმა, ბიქო. ზლივ გაანებევეს. — კარ-გი გენაცვალე, ჰო რას ამოვ, კარგიაო, უთხრეს, ქართულევემა. ერდენა კაპერატივი მუდტურ, თუთანაც ფული აქო, ჰა!

ევეთები სხო სრბათეხსაც გაეაკეთებ, პალიტიჩ... მანდ ლააზიმი არა.... არ ჩასწერო ჰეგენი!

მე იმ კაცის არ ეყოს, ასილი კამუნისტი და ბალშევიკი მე ვარ, ან-ჯალ პარტბილეთი არ მივეცი, ორჯერ დეეკირაჟე ჩემთავ. პარტბილეთი ეიბეში დაჟწო, არ მივეცე.

— რაზე დაგიჭირესა რუმ?

ოგმიბე, წოროა თქმიბე.

— ჰემეურაჟ ჰაჟ გეთქო?

ტულია თქმიბეჟ. არ მოსწონდა პირზე რო გებნებ...

— ტყუილზე დაგიჭირეს?

ჰო, ერთხელ დევეხწივე — მეორე მართლა მამატანეს.

— ჰაზეა? ჰაზეა?

ერ წელ მანც მამახლეს. ბიქო, წორო თქმიბეჟ. ჰეგენ გაგზელება არ მინდა, დრო არ მაქო, პური მშია, მუქედი შინ. თავი დროზე პური თუ ჰამე, რუსთა ამბოვს... სეკუნდ არ გადაჟონს, ცოტა იქნა, ბევრი იქნა, ჳმელ პური ჰამე, თავი დროზე ჰამო უნდა, მაშ. ცოტა თათრულ ლაპარიჟ პაშტა სრბათი ვქენე, რას ამბოვ შენ?

კმარა, ბიქო, ნაარაზი ნუ ხართ.

დამოწმებული ლიტერატურა

1. გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, თბ., 1949.
2. გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის შესავალი, თბ., 1963.
3. ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1973.
4. ა. არაბული, ორი ურთიერთსაპირისპირო არარეგულარული ფონეტიკური პროცესისათვის დიალექტებში, არნ. ჩიქობავას დაბადების 90 წლისთავისადმი მიძღვნილი XVI სამეცნიერო სესია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, 26-28 დეკემბერი, თბ., 1988.
5. გრ. ბერიძე, ქართული ენის ჯავახური კილო, თბ., 1988.
6. ლ. ბარამიძე, ზოგიერთი ტიპის მეშველ-ზმნიან ფორმათა ჩასახვა და განვითარება ქართულში, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები, 9. 1969.
7. თ. გამყრელიძე, გ. მაქავარიანი, სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში, თბ., 1965.
8. თ. გამყრელიძე, წერის ანბანური სისტემა და ძველი ქართული დამწერლობა, თბ., 1989.
9. ბ. გიგინეიშვილი, შატბერდის კრებული X საუკუნისა, თბ., 1979.
10. ბ. გაბუური, ჰევსურული მასალები, პროფ. ა. შანიძის რედაქციით, „წელიწდეული“, ტ. I-II, 1923, 1924.
11. თ. ზურაბიშვილი, მავრობი -ა თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში, ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, წიგნი I, თბ., 1972.
12. თ. ზურაბიშვილი, ემფატიკური -ა ახალ ქართულში, სახელის ბრუნების ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, წიგნი I, თბ., 1956.
13. ვ. თოფურია, ქართლური, კრებული არილი, ტფ., 1925.
14. ვ. თოფურია, შრომები, ტ. III, თბ., 1979.
15. ვ. თოფურია, ბრუნების სისტემისათვის სვანურში სხვა ქართველურ ენათა ბრუნებასთან შედარებით, საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, V, №3, 1944.

16. ვ. თოფურია, წოდებითი ბრუნვისათვის, სახელის ბრუნების ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, I, 1956.
17. ვ. თოფურია, ზმნის უძველესი სუფიქსაციისათვის ქართულში, საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. III, №5, თბ., 1942.
18. გრ. იმნაიშვილი, ქართული ენის ინგილოური დიალექტის თავისებურებანი, თბ., 1966.
19. გრ. იმნაიშვილი, ინგილოურის ბგერითი შედგენილობა, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, III, თბ., 1963.
20. გრ. იმნაიშვილი, უძველესი ინგილოურში, იკე, ტ. V, თბ., 1963.
21. გრ. იმნაიშვილი, პირველი თურმეობითისა და სტატიკურ ზმნათა წარმოება ინგილოურში, იკე, ტ. VIII, თბ., 1955.
22. გრ. იმნაიშვილი, ს კონსონანტი ქართულ დიალექტებში, რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია მიძღვნილი ქართული ენის დიალექტოლოგიური ატლასის შედგენის პრინციპებისა და დიალექტოლოგიის და ენის ისტორიის ზოგადი საკითხებისადმი, თეზისები, ქ. თელავი, 20-21-22 ოქტომბერი, 1988.
23. გრ. იმნაიშვილი, ერთი თანდებულის გენეზისისათვის ინგილოურში, ტკე, ტ. XIV, თბ., 1964.
24. გრ. იმნაიშვილი, ქართული ენის გურული დიალექტის ზოგიერთი თავისებური მოვლენის შესახებ, მაცნე, №6, 1966.
25. გრ. იმნაიშვილი, ინგილოურის მთავარი სინტაქსური თავისებურებანი, იკე, ტ. XI, თბ., 1959.
26. გრ. იმნაიშვილი, ზოგიერთი დროის წარმოება ინგილოურში, იკე, ტ. VI, თბ., 1954.
27. გ. იალამიდი, ატენის ხეობის ქართლური, კრებულში; მეგზური, №4, თბ., 1977.
28. ი. იმნაიშვილი, ქართული ოთხთავის სიმფონია-ლექსიკონი, თბ., 1986.
29. ი. იმნაიშვილი, სახელთა ბრუნება და ბრუნვათა ფუნქციები ძველ ქართულში, თბ., 1957.
30. ი. იმნაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია,

- ტ. I, ნაწ. II, თბ., 1982.
31. ლ. კობიაშვილი, თანხმავანთა პროგრესული ასიმილაცია ქართულში (აღმოსავლური კილოების მიხედვით), დიალექტოლოგიური კრებული, თბ., 1988.
 32. ლ. კიკნაძე, ხ ბგერის განვითარების შემთხვევები ქართულში, თსუ შრომები, XXIV, თბ., 1942.
 33. ა. კიზირია, ნანათესაობითარი მსაზღვრელის ურთიერთობისათვის საზღვრულთან, იკე, I, თბ., 1946.
 34. ო. კახაძე, ოკრიბულის თავისებურებანი, იკე, ტ. VI, თბ., 1954.
 35. მ. კობალაძე, გურულის ფონეტიკური და მორფოლოგიურ-სინტაქსური თავისებურებანი (სოფ. ხიდისთავში შეკრებილი მასალების მიხედვით), თსუ სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული, VIII, თბ., 1958.
 36. არ. მარტიროსოვი, საერო მწერლობის თავისებურებანი, იკე, ტ. VI, თბ., 1954.
 37. არ. მარტიროსოვი, ჰილ-ეტრატის იადგარის ორთოგრაფიული და ფონეტიკური თავისებურებანი, თბ., 1941.
 38. არ. მარტიროსოვი, ქართული ენის ჯავახური დიალექტი, თბ., 1984.
 39. არ. მარტიროსოვი, გრ. იმნაიშვილი, ქართული ენის კახური დიალექტი, თბ., 1956.
 40. სტ. მენტეშაშვილი, ქიზიყური ლექსიკონი, თბ., 1943.
 41. სტ. მენტეშაშვილი, ჰემეტობა ინგილოურში, საქ. სახ. მუხ. მოამბე, X-B, თბ., 1940.
 42. ე. მახარობლიშვილი, კახურის ზოგიერთი თავისებურება ყვარლის მეტყველების მიხედვით, მაცნე, ენისა და ლიტერატურის სერია, №1, თბ., 1973.
 43. დ. მელიქიშვილი, ემფატიკური -ა ი. ჯავჭავაძის პროზასა და პოეზიაში, თსუ სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენცია, XXI, თეზისები, თბ., 1959.
 44. ჯ. ნოლაიდელი, აჭარული კილოს თავისებურებანი, თბ., 1960.
 45. სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, პროფ. ი. ყიფშიძისა და ა. შანიძის რედაქციით, თბ., 1928.
 46. ა. ონიანი, ქართველურ ენათა შედარებითი გრამატიკის საკი-

თხები, თბ., 1989.

47. ს. ჟღენტი, სვანური ენის ფონეტიკის ძირითადი საკითხები, თბ., 1949.
48. ს. ჟღენტი, ქართველურ ენათა შედარებითი ფონეტიკა, I, თბ., 1960.
49. ს. ჟღენტი, გურული კილო, თბ., 1936.
50. ნ. როსტიაშვილი, ინგილოური ლექსიკონი, თბ., 1978.
51. ნ. როსტიაშვილი, ინგილოურის ძირითადი თავისებურებანი სოფ. კაკის მეტყველების მიხედვით, თსუ სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული, №8, თბ., 1958.
52. ნ. როსტიაშვილი, ინგილოური სალექსიკონო მასლები; ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, ტ. III, თბ., 1963.
53. ნ. როსტიაშვილი, -ყე სუფიქსისათვის ინგილოურში, მაცნე, №6, თბ., 1964.
54. გ. როგავა, დეცესიურ-პარმონიულ კომპლექსთა სისტემისა და ისტორიისათვის ქართველურ ენებში; „მაცნე“, №2, თბ., 1965.
55. თ. სალარიძე, ალგეთის ხეობის ქართლური, თბ., 1978.
56. ზ. სარჯველაძე, γ და ც გრაფემათა და /ჟ/ და /ხ/ ფონემათა ურთიერთმიმართებისათვის, კრებულში: ორიონი, თბ., 1967.
57. ზ. სარჯველაძე, ძველი და საშუალო ქართულის ფონეტიკის ზოგიერთი საკითხები, მაცნე, №6, თბ., 1969.
58. თ. უთურგაიძე, ასიმილაციისათვის ქართული ენის თანხმოვანთა და ხმოვანთა შერეულ კომპლექსებში, იკე, ტ. XXV, თბ., 1986.
59. თ. უთურგაიძე, ქართული ენის ფონემატური სტრუქტურა, თბ., 1976.
60. თ. უთურგაიძე, ქართული ენის ხმოვანთა განაწილება ხმოვნებთან სიტყვის თავსა და ბოლოში, იკე, ტ. XIX, თბ., 1974.
61. თ. უთურგაიძე, თუშური კილო, თბ., 1960.
62. თ. უთურგაიძე, ქართული ენის მთის კილოთა კონსონანტიზმი სალიტერატურო ქართულთან მიმართებით; კრებულში: მეტყველების ანალიზის საკითხი, თბ., 1969.
63. თ. უთურგაიძე, ქართული ენის სახელის მორფოლოგიური ანალიზი, თბ., 1986.

64. თ. უთურგაიძე, სახელის ფუძისათვის ქართულ ენაში; საენათმეცნიერო ძიებანი, თბ., 1983.
65. ტ. ფუტყარაძე, ასიმილაციის ერთი სახეობა ქართულში, ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ-მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენცია, თეზისები, თბ., 1988 წლის 27-30 ივნისი.
66. ტ. ფუტყარაძე, სახელის ფორმაწარმოების თავისებურებანი ქართული ენის სამხრულ-დასავლურ დიალექტში (სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად), თბ., 1988.
67. პ. ფოგტი, ქართული ენის ფონემატური სტრუქტურა, თბ., 1961.
68. პ. ფოგტი, ხმოვნური მონაცვლეობა ქართულში (ცალკე ამონაბეჭდი), 1939.
69. ა. ფოცხიშვილი, მარცვალთლიაობის -ა ახალ ქართულში, საიუბილეო კრებული კ. კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავზე, თბ., 1959.
70. ივ. ჭავთარაძე, დრო-კილოთა მესამე სერიის წარმოების ერთი თავისებურება ახალ ქართულში, იკე, ტ. VIII, 1955.
71. რ. ღამბაშიძე, ქართული ენის ინგილოური კილოს ლექსიკონი, თბ., 1988.
72. რ. ღამბაშიძე, სამაგიერო სიგარძე ინგილოურში: საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. XIX, №2, 1953.
73. რ. ღამბაშიძე, ინგილოური კილო (ტექსტები), თსუ შრომები, ტ. XXX-b-XXX-B, თბ., 1947.
74. რ. ღამბაშიძე, მყოფადის წრის მწკრივთა წარმოება ინგილოურში, თსუ შრომები, ტ. 67, თ.6 1957.
75. ალ. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., 1984.
76. ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის გრამატიკა, თბ., 1976.
77. ა. შანიძე, უძველესი სვანურში, კრებული: არილი, ტფ., 1925.
78. ა. შანიძე, -ევ კილოს კვალი საქართველოს გეოგრაფიულ სახელებში, საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. 2, №8, 1941.
79. ა. შანიძე, ნაშთები მესამე პირის ობიექტური პრეფიქსის კმა-

- რების წინ ქართულ ზმნაში, ტფ. უნ. მოამბე, II, ტფ., 1922-23.
80. ა. შანიძე, თხზულებანი, ტ. II, თბ., 1981.
 81. ა. შანიძე, ჰაემეტი ტექსტები და მათი მნიშვნელობა ქართული ენის ისტორიისათვის, ტფ., უნ. მოამბე, III, თბ., 1923.
 82. ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953.
 83. ლ. შალავაშვილი, ქიზიყურში ვ-ს შემონახვის საკითხისათვის (სოფ. ნუკრიანის მეტყველების მიხედვით), დიალექტოლოგიური კრებული, თბ., 1988.
 84. გ. შალამბერიძე, კახური დიალექტის თავსიებურებანი ყვარლის მეტყველების მიხედვით, იკე, ტ. VII, თბ., 1955.
 85. არნ. ჩიქობავა, ფერეიდნულის მთავარი თავისებურებანი, ტფ. უნ. მოამბე, ტ. VII, თბ., 1927.
 86. არნ. ჩიქობავა, ვინის რეფლექსები ფერეიდნულში: ჩვენი მეცნიერება, №2-3 (ივნისი, ივლისი), ტფ., 1923.
 87. არნ. ჩიქობავა, ილ. ცერცვაძე, ხუნძური ენა, თბ., 1962.
 88. არნ. ჩიქობავა, გარე-კახეთი დიალექტოლოგიურად, კრებული: არილი, ტფ., 1925.
 89. არნ. ჩიქობავა, ჰანურ-მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტფ., თბ., 1938.
 90. არნ. ჩიქობავა, სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში, თბ., 1942.
 91. არნ. ჩიქობავა, თანდებულიან ბრუნვათა საკითხისათვის ქართულში, ქართველურ ენათა სტრუქტურისი საკითხები, ტ. II, თბ., 1961.
 92. არნ. ჩიქობავა, მიმართულებითი ბრუნვის მნიშვნელობის წარმოშობისა და ისტორიისათვის ქართველურ ენებში, I, თბ., 1956.
 93. არნ. ჩიქობავა, მიმართულებითი ბრუნვის მნიშვნელობისა, წარმოებისა და ისტორიისათვის, ენიმკის მოამბე, I, თბ., 1937.
 94. არნ. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში, I, თბ., 1968.
 95. არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, თბ., 1952.
 96. არნ. ჩიქობავა, მთიულურის თავისებურებანი, ენიმკის მოამბე, ტ. II, თბ., 1937.

97. დ. ჩხუბიანიშვილი, ზმნის ორმაგი სუფიქსაციის შემთხვევები ფერეიდულში, რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, თეზისები, თბ., 1991.
98. გ. ჩანგაშვილი, საინგილო, თბ., 1970.
99. გ. ცოცანიძე, ფშაური დიალექტი, თბ., 1978.
100. მ. ცინცაძე, კირნათ-მარადიდის მეტყველების თავისებურებანი: ბათუმის სახელმწიფო პედ. ინსტ. შრომები, I, თბ., 1954.
101. შ. ძიძიგური, ხმოვანთა კომპლექსების ფონეტიკურ პროცესთა საერთო საფუძველი ქართულ კილოებსა და ზანურში, იკე, I, თბ., 1946.
102. შ. ძიძიგური, მესხური დიალექტის აღწერითი ანალიზი, ენიმკის მოამბე, X, თბ., 1941.
103. მ. ძიძიშვილი, ფონეტიკური პროცესები ძველ ქართულში, თბ., 1960.
104. ალ. ჭინჭარაული, ხევსურულის თავისებურებანი, თბ., 1960.
105. ალ. ჭინჭარაული, CrC კომპლექსი ქართულ სალიტერატურო ენასა და დიალექტებში, VI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესია, თეზისები, ქ. ქუთაისი, 1984.
106. დ. ჭანტურია, სიტყვათა და წინადადებათა შემოკლების შემთხვევები გარეკახურში, სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული, I, თბ., 1941.
107. ბ. ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, თბ., 1989.
108. ბ. ჯორბენაძე, მ. კობაიძე, მ. ბერიძე, ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონი, თბ., 1988.
109. მ. ჯანაშვილი, საინგილო, თბ., 1913.
110. მ. ჯანაშვილი, ფარსადან გორგიჯანიძე და მისი გრომანი, ტფ., 1896.
111. დიმ. ჯანაშვილი, სანომ მათქმევინა, გაზეთი ივერია, №114, 189, თიბათვე 4.
112. ზ. ჯაფარიძე, თანხმოვანთა განაწილების ერთი წესი თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში, კრებულში: მეტყველების ანალიზი და სინთეზისა და სტატისტიკის საკითხები, თბ., 1967.

113. პ. ჭაჭანიძე, გურული დიალექტი აჭარულთან მიმართებით (სადისერტაციო ნაშრომი ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად), თბ., 1970.
114. Джангидзе В. Т., Ингилойский диалект в Азербайджане, Тб., 1978.
115. Курилович Е., Проблема Классификации падежей; Очерки по Лингвистике, М., 1962.
116. Климов Г. А., Этимологический ловарь Картвельских яхыков, М., 1964.
117. Мачавариани Г. И., К типологической характеристике общекартвельского языка-основы, ВЯ, №1, 1966.
118. Марр Н. Я., Грамматика древнегрузинского литературного языка, 1925.

შემოკლებათა ბანგარტება

- აზერბ. — აზერბაიჯანული
ალიაბ. — ალიაბათური
ალიბეგ. — ალიბეგლოური
არაბ. — არაბული ენა
გურჯ. — გურჯაანი
ენიმკის მოამბე — „ენის, ენის ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბე“, თბილისი
იკე — „იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება“, თბილისი
ინგილ. — ინგილოური კილო
კაკ. — კაკური
კახ. — კახური კილო
მესხ. — მესხური კილო
მოხ. — მოხეური კილო
სამთაწყ. — სამთაწყარო
სვან. — სვანური ენა
სილ. — სილნალი
სპ. — სპარსული ენა
ფერეიდ. — ფერეიდნული კილო
ფშ. — ფშაური კილო
ქართ. — ქართული ენა
ქართლ. — ქართლური
ქიზიყ. — ქიზიყური
შემდგ. — შემდეგი
ძვ. ქართ. — ძველი ქართული ენა
წ.წ. — წითელწყარო
ხევს. — ხევსურული კილო
ჩავახ. — ჩავახური კილო
ВЯ - "Вопросы языкознания"

გაანალიზებულ ფორმათა
საძიებელი

ა

- აა 32
აააზ 32
აარ 121
აარც 32
ააყ 32
აამი 32
აამსო 60, 26
ააქომ 118
ააქს 102
ააშენა 87
აბამენ 106
აბდულს 104
აბმენ 106
აბრუნევიდა 102
აბურძენული 55
აგონი 53
აგერ 26
აგისრულო 95
აგრე 53
აგრე-იგრე 89
აგრგნივ 53
აგრ 32
ადგამენ 106
ადგილში 13
ადგმენ 106
ადვილი 14
ადრვაჲ < ადევჲ 20
ადულე(ვ)ულ 105
ადულულ 105
ადულულა 105
ადულული 105
ადულ 14
აემ 26
ა-ერთევს 26
აეს 26
აეხლა 26
აევამსოთ 60
აევანგ 56
აე+ვარ 101
აე+ხარ 101
აეიშენებ, 98
აეშენა 23, 30, 121
აზა-რრ-უჲ 52
აზლევენ 85
აზროვს 118
ათაბეგმა 85
ათავდების 108
ათალრისყენ 89
აკეთევს 104, 123
აკლოდა 87
აკრენ 105
ალა 112, 132
ალაგანად 29
ალაგევენ 104
ალაყანადაჲ 25

ალთიაჩულ 26
ამ 117, 118
ამააქს 57
ამააქუს 58
ამამ 85, 122
ამან 27, 92, 112, 118
ამას 89, 105
ამბენ 106
ამბოვდა 105, 107
ამბოვს 116
ამბოვდნენ 107
ამბუენყ 104
ამზადევენ 88
ამი 85
ამიხედნია 113
ამმა 54
ამმიყონი 52, 54, 122
ამმიყონით 122
ამყიევეულ 105
ამოთქმა 13
ამოსხმა 13
ამსებს 60
ამსილ 60
ამსილა 60
ანაჲ 83
ანწლი 87, 118
ადაჰყაბ 55
აჲ 13
აჲკიდა 115
აჲსტამი 42
აჲლა 24, 85
აჲყონ 118
აჲწაველა 47
აჲეური 25

არ 115, 117, 118
აბეურ 25
აპოვრ 25
არაყ 32
არაბოლლი 57
არაბოლლი-ჲ 57, 78
არაბოლლიებ 78
არაბოლლიები 78
არაბოლლი-მ 57
არაბოლლი-ს 57
არალი 88
არაწიჲ 24, 83
არაჰ 32
არემარე 86
არი 84, 89, 116
არიან > ა 119
არიან 72, 82
არის 105
არსენაჲ 108
არწყვიჲ 90, 106
არკომენ 106
ას 88
ასმარცოლაჲ 21
ა-სს-ალ 54
ასსალ 49
ასტარჩინაჲ 45, 121
ასხმენ 105,
ატანა 73
ატარემდა 106
ატარევს 13
აუკიდნია 113
ატუტლოვს 17
აშუშლოვს 17
აჲკიდნი 89

ატილი(II ავლი) 23
აუშენა(II აუშენა) 23
აუშენა 23, 30, 121
აფრინავს 102
აფუტუღულ 105
აქ 60, 61, 110, 118
აქ(ვს) 60
აქატრელ II აქავრელ 123
აქებდნენ 110
აქეთიან 119
აქვთ 110
აქთ 60, 61
აქლემ 85
აქო 61, 115
აქოყ 110
აქრობენ 105
აქროვენ 105, 123
აღვდეგ 64
აღვზარდი 110
აღს 89
აშრობენ 105
აშროვენ 105
ა-შუშლ-რგ-ს 17
აჩუქის 110
აციევენ 104
აცომს 118
აცხოვდნენ 106
აწონონ 21
აწყომს 106
აწყოვს 107
ახლა 95
ახლო 42
ახრჩობს < არჩობს < *აჩობს < აშ-
თობს < აშუღობს 41

ახრჩოვს 41
აჯღაჲ 40
აჯლო 42
აჯჩოვს 41
აჰჰადილით 111
აჰ-ტანდნენ 38

ბ

ბაანაჲ 27
ბაბოღთან 86
ბაღიაჲ 27
ბავშ .52, 56
ბავში 57
ბავშვ + ს 58
ბავშვ 61
ბავშვები 31
ბავშვზე 61
ბავშვი 57
ბავშვიანად 90
ბავშვ-ს 58
ბაზი-რრ-ულ 52
ბაკნევი 85
ბალახებ 119
ბალღები 93
ბანავს 103
ბანგლ 56
ბანდ 56
ბანჯღლ .56
ბანჯგვლი 56
ბა-რღღლ .55
ბატშვები 31
ბაღ 88

ბავლევს 116
 ბაჰანად 27
 ბაჰლული 83, 92
 ბაჰლული 92
 ბგ-ერ <*ბაგ-ერ 64
 ბგ-ერა 64
 ბებერი 117
 ბებერმა 116
 ბებერო 92
 ბებიამა 84
 ბეგი 92
 ბეგისა 81, 82
 ბეგისად 81
 ბეგისდა 81
 ბეგო 92
 ბევ 70
 ბევრ 31, 83, 105
 ბევრი 31
 ბელტი 16
 ბენევეშა .57
 ბენევეშად 56
 ბერ 116
 ბერდევიხარ 122
 ბერმა 116
 ბეტურ 31, 83
 ბჰანება 30
 ბჰოლა 30, 65, 73, 120
 ბიაბურ 27
 ბიზავ 25
 ბიზიშქლტჰგნ 88
 ბითაავ 84, 103
 ბილ 70
 ბიმბილ 55
 ბიძაშვილევსაგან 88
 ბიჰისას 82
 ბიჰისა(ს) 81
 ბიჰს 119
 ბიჰო 92
 ბნელ 62
 ბობოხი 55
 ბოლი 41
 ბო-ლლ-უხ 52
 ბოლტი 16
 ბოღჰტანი 47
 ბორჰ 56
 ბჰჰრ 16,83,116
 ბჰჰ 14
 ბჰრდჰვი-ვარ 97, 98, 122
 ბჰენად 30
 ბრიმა 74
 ბრიმა 74
 ბრტყელი 75, 121
 ბრჰმა 74
 ბრჰმა 74
 ბრძანება 30
 ბრძენა 65
 ბრძოლა 30, 65, 73
 ბრწკალი.65
 ბრწკინვა 64
 ბრწკინავს 74, 121.
 ბრწკინვა 64, 73
 ბრწკინვიდა 107
 ბრჰკალი 73
 ბრჰენა 30
 ბტყელი 75
 ბუდე 24
 ბუდეში 106
 ბუვი 25

ბუთალ 59
ბუთხებ 119
ბუმბული 55
ბურმა < *ბირმა < ბრმა, ლირმა

< ღრმა 74

ბუთაშ 115
ბუთუშ 14, 115
ბუთუშს 89, 116
ბძანება 30
ბძოლა 73
ბძოლაჲ 30
ბწყინავს 75
ბჯენაჲ 30

გ

გააგდა 109
გააგდო 109
გაადასაც 87
გაადილო! 112
გაათლენნი 52
გაათლენნ-ია || გაათლელნი^{რა} 53
გააკეთა 85, 109
გააკეთებაჲს 101
გააკეთეველ 25, 121
გაასრა 48
გაასწრო 48
გააქრომ 107
გააშროდ 87
გააჩავა 117
გააჩივა 116
გააცილა 13
გაგრძელდების 108
გადადის 65

გადავ 92
გადავხტეთ 92
გადაჲ 13, 79, 83, 87, 90, 103,
115
გადაულოცის 110
გადაჯთა 41
გადმოდო 13
გადმოვკაფავ 48, 98
გადმოიყვანა 121
გადმოფონა 121
გადმოფუნა 18
გადმოსლაში 89
გადმოსულმა 89
გადმოყუნაჲ 18
გადურა 90
გაეგდიაჲ 23
გაეთოხნა 113
გაეხარნა 113
გავა 31
გავაკეთებ 98
გავაკეთებინებუ 110
გავდნენ 109
გავგდიაჲ 23
გავიზრდებოდი 98
გავკეთა 23
გავყოფა 23, 121
გავკე 84
გათლიან 53
გათქულაჲ 31
გათხევეჲჲ 20
გათხევეჲჲ 20
გათხიეჲჲ 20
გათხოვება 20
გათხუეჲჲ 20

გათხუროვად 20
გაივლიან 79
გაითლებიან 53
გაკეთებინებთ 110
გაკეთევა 118
გაკეთევეული 115
გამააგდა 108
გამაეთხოვიდი 111
გამაყონ 21
გამაყცნო 24
გამაყოლიდი 112
გამდის 89
გამებედნოს 113
გამეტება 65
გამზარდა 84
გამითხროდი 111
გამიკეთევი|(გამიკეთებია) 113
გამილეწინია 113
გამიტაცა 84
გამიყიდი|(გამიყიდია) 113
გამიშ 95
გამმელუზა 52, გამმი 52
გამმიტანი 52, 54
გამმილო (გამომილია) 54
გამმიშო 52
გამოდი 13
გამოვა 31
გამოლლა 122
გამოლლით 53
გამოტე 31
გამოქაჯვა 73
განაბვა 73
განვტეფ 72
განსტეფ 72

განტყდების 108
გამგა 116
გამზაბრევე 24
გამზარდ 115
გამრეცხამ 87
გამს 13
გამცინა 24
გამწი 47
გა(რ)დაიქეც) 65
გარდავდა 41
გარდაიქეცინ 65
გარზახ 29
გარმახ 29
გასდგომი 90
გასწრება 48
გატანება 45
გატეხვა 103
გატუტ(ლ)და 17
გაუგლიათ 23
გაუგონილით 111
გაუთოხნია 113
გაუცინოდი 111
გაუყოფა 23, 121
გაუ 31
გაუგა 30
გაუგდიაყ 23
გაუგო 30
გაუგონია 87
გაუდი 99
გაუდნენ 109
გაუთქლუ 30
გაუკეთა 23
გაუკეთევი 30
გაუყოფა 23, 121

გაბუშუ 31
გაქ 60, 61, 110
გაქთ 60, 61
გაქო .61
გაქოყ 110
გა-შუშლდა 17
გაცოცხლდებ 95
გაცრასუკან 88
გაძლება 73
გაწუდა 31
გაჯლეჩა 40
გაჭურებულ 105
გა-ჭ-ადუღე(ვ)ულ 34
გაჰადუღეულ 121
გაპციხილენ 103
გაფყილო 95
გაჰტწივ 36
გაადილო 112
გაჰდილო! 112
გაჰელვად 121
გა-ჰ-ელვად 34
გაჰზეხი 37
გაჰეავრდი 37
გაჰრად 33
გაჰტეხე 36
გაჰვროტავს 37
გარზახ 29
გაზეხი 37
გაჟავრდი 37
გვდასულიყო 13
გვდავს 65
გვდაშითლად 120
გვდაწონად 120

გვდმაყუნა 19
გვდმოველ 13
გვდმოდ 13
გვმაალევიარ 60
გვმოგევიად 120
გვმოთქმად 13
გვმოკეთევიად 120
გვმოკრულ 120
გვმოდ 13
გვმოღევიაში 89
გვმოჩნდა 82
გვმოხბრტად 120
გვონი 50
გვონია 39, 122
გვონავ 51
გვდასულიყო 13
გღემი 65
გღემილ 65
გღემლი 65
გღი 65
გღმაყუნა 14
გღმოდ 13
გღრველ 13
გეელეწნა 113
გეეჰადას 109
გეეჰდას 109
გეეველედ 117
გელაჰარაკნას 119
გენა 57
გენაცვალე 57
გენახნას 113
გენგ 56
გენდობი 16
გენდრვ 16

გერ 115
 გერიაჲ 25
 გეჲურნას 113
 გეჲადას 123
 გვაჲ 60
 გლრჲეჲვარ < გვლრჲეჲ <*გვლრჲეჲჲ
 15
 გზაზე 119
 გზაჲ 69
 გზას 42
 გზელ 69, 73,120
 გზელი 65
 გზის 119
 გიჲიჲ 24
 გინ 95
 გინდაჲა 13
 გიორგინთა 82
 გიორგიჲ 92
 გიორგიჲ 83
 გიორგიჲსი 90
 გირკალი 70
 გირც 56
 გიჲერამთო 102
 გკითხა 50
 გლინჲაჲ 31
 გლინვა 31
 გლოვად 65
 გლრჲეჲვარ 15
 გმაადგომელი 90
 გმოჲ 13, 103
 გმოჲლ 13
 გოგჩჲჲმან 14
 გოგაჩნი 83
 გო 57
 გოგიჲ 56
 გოგო 57
 გოგოჲ 92
 გოგოჲ 87
 გოდმოჲ 79
 გოვაკეთებ 98, 99
 გოვზარდი 90
 გოვხეთჲეჲ 98
 გოზაჲერ 25
 გოზაჲურ 25
 გოზაჲურ 25
 გონაჲ 51
 გონები 91
 გონი 44 50, 121
 გოჲზდებოდი 98
 გორაჲვარ 97
 გორაჲე-ვარ 97
 გორაჲვზარ 97
 გორგალ 70
 გოჲს 13
 გოჲჲჲჲჲ 31
 გოჲ 110
 გოჲს (|| გოჲო) 83
 გოჲჲიდი 36
 გოგჩჲჲმან 14
 გოლ 16
 გოლრჲეჲ 16
 გენდოზბი 16
 გონდოზბი 16
 გონდოზვიარ 16
 გოჲ 14
 გოჲრდ 14, 120
 გოჲრდოჲ 16
 გრგოლი 70

გრდემლი 65
გრეს-გრიხ 102
გრილომ 73
გრკალი 70
გრძმავს 37
გროზხავარ 15, 99
გრტტ < *გრტიტი < გურიტი 15
გრუხავარ 101
გრწყილი 75
გრძელ 69
გრძელი 30, 69, 73
გუგრაჲ 20, 83
გუდაჲ 104
გუელები > *გუოლევ 15
გუერდები > *გუორდევ 16
გუთან-ჰაჩიჩაჲ 35
გუთანი 102
გული 89
გულ-იდან 70
გუმანნუჲ 52
გუმონდა 82
გუნდა 104, 106
გურგვალი 70
გულგაზ 14, 105, 120
გუმუმ 14, 120, 117
გუნდ 88
გუჟ 14
გურგალ 70
გქონდა 50
გქონდეს 50
გქელი 30, 69, 73
გძინამთ 102
გწყილი 75

დ

დაადგით 118
დაადგრების 108
დაავაჲ 27, 88
დააკლონნი 52
დააკლონი'ა' 53
დაალევენნი 121
დაამბ 108
დააყურენნი 52, 121
დააჩომეხარ 82, 98
დააწერავს 101
დააწერევარ 100
დააწოლელ 88
დააწყობავს 101
დააჰერევარ 89, 77
დააჰერელი'ა' 89, 97
დააჰერეხარ 89, 87
დააჰრ(ლი)აჰროვ 37
დაბალ 31
დაბანისი 62
დაბზანდა 30
დაბმულ 64, 77
დაბძან 30
დაგებულ 105
დაგიკლო 109
დაგიკლოთ 109
დაგკლავ 53
დაგკმინო 53
დად 123
დადეგ 58, 64
დადექ 58, 64
დაებერნა 113
დაებჯინებოლი 111

დავ 25
დავაგლებ 89, 98
დავადენავ 90, 98
დავაპბ 108
დავაქანებ 90, 98
დავბრუნდებ 90, 98
დავგლეჯი 23
დავდექი 31
დავზახა 23
დავითისა 77, 91, 82
დავტიპოთ 110
დავტუტპო 110
დავრ 98
დავწ 98
დავწერო 95
დავწოვ 113
დათ 58, 119
დათვ 560
დათვი 58
დათვზე 59, 60
დათზე 59
დათი 26
დათში 59
დაიკლებიან 53
დაინახიდნენ 108
დაინახვიდნენ 108
დაიყვირებენ 53
დაიწეროდი 111
დაიწყო 117
დაიხჩო 41
დაკიდულ 104
დაკკლავ 52, 53
დაკკმინო 52, 53
დაკლავენ 53

დაკლიტა 79, 80
დაკრაჲ 104
დაკრაში 104, 108
დამ 123
დამაყენიდი 112
დამბულ 64, 70
დამეზახნა 114
დამიგლეჯავ 113
დამიზახნა 114
დამინახნია 114
დამიქებ-ევ-ი 101, 122
დამიწერი 113
დამიჭერი 113
დამტუტპეს 87
დანა 57, 65
დანადრვ 122
დანარჩომ 104
დანარჩომი 104
დანადთი 90
დანაწოლ 21
დანაჯად 104
დანიშნული 103
დაჲ 56, 119, 123
დაგზინა 24
დაჯარგა 13
დაჯარგას 110
დაგნახაყ 119
დაგნახიდნენ 103
დაგსწეწამ 87
დაგტური 46
დაგტუტუნა 116
დაგჩო 41
დაჲდა 30
დარგი 109

დართი 109
დარჩებოდა 103,105
დარჩევოდა 104
დარჩობა 64
დას 117, 123
დასაწერელი 95
დასაწერელია 56
დასაწერი 95
დასხდებოდნენ 89
დატიპო 100
დატყირბე(ვ)ულ 104
დატყირბულ 104, 122
დაუგლეჯია 23
დაუმსო 60
დაუძახა 23
დაუწვავს 113
დაუგლეუი 23
დაუდექ 27
დაუზახა 23
დაუკრეფი 30
დაუყოფავ 103
დაუშინა 106
დაუწოვ 111
დაღესტნით 89
დაყეფვაში 103
დაყეჩე 42
დაყოცა 42
დაყურელნი 121
დაყურენნი'ა' 53
დაყშობილ 32
დაცუბი 18, 31
დაწერილი 56
დაწოლილ 97
დაწოლილ-ვარ 97

დაწოლილ-ხარ 97
დაჭირევაში 103
დაჰყაფაფაყ 55
დაჰ > *თჰ > *თჰ > თხ 40
დაჰეჩე 42
დაჰოცა 42, 84 115, 116
დაჰშობილ 40,42, 38
დაჰდა 30
და-ჰ-ვ-ჰრა 36
დაჰჰჰრო 36
დაჰგრჰმა 37, 85
დაჰდგი 37
დაჰკალ 109
დაჰკმინა 72
დაჰპირდევოდა 104
დაჰ-ჩა 38
დაჰჯაშ 42
დაჰჯაშთ 42
დაღა 37
დაბნისი 62
დაბანან 119
დაბას 83
დაბათუნ 58, 64
დაბათუნი 58, 64
დაგება 108
დაგების 108
დაგევ 108
დაგევა 108
დაგევის 24, 108
დაგერ 64
დაგეხარა 37
დაგინი 58, 64
დაგნობა 73
დაგომამ 52, 57

დგომილება 58, 64
დგონდგოლი 58, 64
დგრნაჲ 58, 64
დგრიალ 73
დგუ 64
დელა 94, 122
დელა ენა 83
დელაანთა 81
დელავ 25, 92
დელაკაც 83
დელაკაცები 88, 93
დელაკაცი 58
დელაკაცი 92
დელაკო 92
დელამ 85
დელამა 84
დელამაც 84, 85
დელანთა 80
დელაჲ 57, 78, 118
დელაჲბე 116
დელას 103
დელინაცვალ 19
დელკაც 87, 92
დელაკაცი 57, 83
დეეჟოცევიდა 104
დეეჟარხას 109
დეერჟმის 108
დეეტევის 108
დეუ 58
დევი 58
დევაჲ 25
დევაჟუნ 19, 26
დეკაც 83, 92, 115, 118
დეკაცი 95, 107, 115

დეკაცი 92
დეკაცს 115
დეჟურჟიჲ 56
დენგრ 55
დერიჲჲ 89
დვალის (< დოლი) 19
დიაკვანი 19, 26
დიდ 26, 88, 115, 116, 117
დიდი 117
დიდია 57
დით 123
დილლაჲ 52, 54, 122
დის 107
დმანისი 62
დნეჲ 62, 62
დოჟაჲ 62, 64, 70
დოჟრჟე 98
დოჟკალ 108
დოჟზინეჲ 95
დოჟმალო 95
დოჟჟერ 95
დორბლი 55
დორდელ 55
დორდელ 55
დოსტიჲჲ 25
დოსტოჟაჲ 87
დოჟჟერ 101
დოჟჟერ 101
დოჟჟერ-ჲჲ 101
დოჟჟორ-ჲჲ 101
დოჟჟორ 101
დორთჟან 14, 90
დრჟაჲ 14
დრჟულ 14

დრუკავარი 101
დროზე 88
დრუკავარი 122
დრუკავარი 101
დრუკავარი 101
დუალ 25
დუაქებ 101
დუაქებ-ევ 123
დუვალ 25
დუდ-ვარი 87, 98, 97
დუდ-ხარი 82, 86, 87
დუგმაე 14
დულრენ 103
დუნტაე 14
დუშანი 14
დუამბ 109
დღეაც 26, 121
დღელ 64, 69
დღეს 86,95
დღესაც 26,86
დღიები 94

ე

ეემათ 32
ეეს 32
ეემაგ 32
ეეესენ 32
ეეეფარა 32
ეეექ 32
ეეველ 32
ეერთ 32, 89, 121
ეერთმერთზე 107
ეექ 32
-ებ/-ევ + 6 92

ებანავნა 113
ეგ 118
ეგენები 94
ეგენევი 94
ეგენი 118
ეგენნი 94
ეგნევ 122
ეგორნა 113
ეემამ 26
ეემი 26
ეეს 26
ეეხლა 26
ეზახის 78
ეზო 121
ეზრე 121
ელაპარაკევის 108
ელაპარაკენას 113
ელენეე 83
ე-ლლ-ი 52
ელლი 54
ელოცნა 113
ემ 89, 90, 98, 118
ემამ 118
ემათ 118
ემას 118
ემზადების 108
ემი 85
ემუშავნას 109
ენა 84
ენაე 87
ენაეც 83
ენახნა 113
ენახნას 113
ეეგრე 34

ეპოვნა 113
ერ 21, 78, 83, 88, 95, 84, 104,
112, 115, 116, 117, 119
ერისტოე 117
ერისტოს 117
ერ-ორ 21
ერაამ 52, 53
ერამ 53, 122
ერთ 105, 117
ერთა 56, 119
ერთი 115, 116, 117
ერთიცი 119
ერთმა 116
ერთმერთს 103
ერთმერზე 21
ერყა 103
ერყე 95
ერთხელ 39
ერთველ 39
ერთ-ველისა 39
ერთვლობით 39
ეს 88, 118
ესე 105
ესენები 94
ესენევ 122
ესენევი 94
ესენნი 94
ესტაქან 45, 50, 121
ეტუპას 100
ექ 92, 108
ექვს + ს 59
ექვსი 59
ექქად 54
ექქად-იქქად 52

ეყიდნა 113
ეყენ 58
ეყურნას 113
ეყურნას 113
ე-შშ-აქ 52
ეცემნა 113
ეხლა 58, 85
ეხლანდელ 118

3

ვაბ-ამ 101
ვალს 100
ვამბობ 99
ვამბოვ 99
ვამბოვთ 117
ვარ 95, 97, 107, 118
ვარავ 105
ვარგა 88
ვარდება 103, 108
ვარდები 89
ვარდევ 'ის' 104, 108
ვარდევ 89
ვარჩევ 15
ვარც 89
ვარცლში 104
ვა-რცხლ 55
ვარჯიშოვ 44
ვასოე 83, 122
ვაქე 101
ვაქებ 101, 123
ვაშკაც 115
ვაშზე 60
ვაშლ 56, 112

ვაშლზე 60
ვაშლი 26
ვაშრობ 19
ვაშროვ 105, 122
ვაჭრობა 117
ვაჭშამ(ი) 40
ვბერტყავ 60, 100
ვლექავ > *ველექავ > *ველჭყავ
> გლოჭყავარ 15
ვგრეხ 99
ვგრეხავ > *ვეგრეხავ > *ვეგრძხავ
> გრძხავარ 15
ვგრიხავ 100
ვდგეოდით 91
ვენაჯი 40
ვერ 87, 92, 103, 108, 116
ვერცხლი 88
ვერხი 59
ვერხიან 59
ვერხვ + ს 58
ვერხვი 57
ვერხვიანი 59
ვეფხი 59
ვეფხვ + ს 58
ვეფხვი 59
ვეფხში 59
ვეჩვევი 15
ვეცადო 110
ვეცადოთ 100
ვეძახი 15
ვეწევი 15
ვეარჯიშობ 44, 121
ვთქამ > *თქვამ > თქომ 107
ვთელავ 100

ვთლი 107, 94
ვთლივარ 107
(ვ)თლჭყვარ 107
ვთლჭვივარ 107
ვითვრები 15
ვითხოვნო 95
ვიყილო 95
ვიმღერებ 88
ვინიღ 24
ვისაქმებ 99
ვიქ 15, 19
ვიქეიფე 19
ვიყილო 96
ვიცანე 109
ვიცი 15
ვიცინი 15, 19
ვიცინით 16
ვიცნობდი 87
ვიცნობდიი 87
ვკრეჭავ 100
ვკეცავ 100
ვკითხულობ 99
ვკრიჭავ 100
ვოკეთებ 19
ვომბოვ 19
ვორჩევ 19
ვოშროვ 19
ვოცომ 106
ვოზახ 15
ვოჩვევ 15
ვოწვევ 15
ვჟლიტავ 100
ვსება 60
ვსვამ 107

ვსწოვ — *ზოვ-ავ-ვარ 101

(ვ)უსმენავვარ 101

(ვ)ურდ 120

ვუც 15

ვუცუნ 19

ვუცინ 15

ვუცუნით 16

ვუქ 15, 19

ვუქემფ 15

ვუთვრევ 15

ვქნათა>*ქენათა>*ქენოთ > ქნოთ 19

ვქსოვ — *ქსოვ-ავ-ვარ 101

ვღლეთავ >*ღვლეთავ> *ღვლრტავ
> ღლრტავვარ 15

ვყოფ 101

ვმლი 99

ვჩები 98

ვჩერ 101

ვჩეჩ 101

ვჩეჩავ > *ჩეეჩავ > *ჩვრჩავ
> ჩრჩავვარ 15

ვჩეჩავ 99

ვჩიჩქნი 101, 122

ვცვლი > *ცვლი > უცვლუ
> ცლუვარ 15

ვცხოვრობ 87

ვცხოვრობდი 31

ვცხოტრომდი 27

ვძოვ — *ზოვ-ავ-ვარ 101

ვწე(ვ)არ 122

(ვ)წევ-ვარ 122

ვწერ 101, 107

ვწერავვარ 108

ვწერივარ 122

(ვ)წორავვარ 107

(ვ)წორივარ 122

ვწერი 110

ვწიწკნი 101

ვკამ > *კვამ > *კვომ > კომვარ 19

ვკომე 110

ვხედავ > *ხვედავ > ხვრდავ
> ხრდავვარ 15

ვხედავ 85

ვხრი *ხერი > *ხერუ > ხრუ 15

ვხრივ 60

ზ

ზაგზაგ 65

ზალ 64, 70

ზანგ 56

ზანყ 56

ზალზე 60

ზალლ 103, 120

ზალლობე 21, 88

ზალს 60

ზალში 60

ზაჰყად 55

ზგად 63, 69

ზგელ 63, 64, 69

ზედავ 89

ზგრიალ 73

ზედავითი 90

ზედმიწევნით 119

ზელენ 104

ზეფ 24, 70, 71, 83

ზევითი 89

ზილავს 89

ზინავ 121

ზინავს 48
ზინყ 56
ზმაჲ 55, 56, 88, 116, 120
ზმა 83, 116
ზმაჲ 25
ზმაიზგნი 88
ზმამ 85, 115
ზმამაჲ(ე) 84, 85
ზმამაჲც 84
ზმარ 55, 63
ზმეჲ 21
ზმი 118
ზმიზგნი || ზმმაჲზგნი 88
ზოგ 88, 103, 109
ზოგი 104
ზოვს 48
ზოლ 18, 21, 118
ზოლჲე 21
ზონზ 56
ზორრამა (< ზორლამა) 52
ზოლ 14, 21, 120
ზროჲ 24
ზროხაჲყუა? 121
ზროხაჲჰუა 34
ზროხაჰუა 34, 121,
ზროხაჲს 25
ზროხეჲ 88
ზროხი 108
ზრჰელი 64, 69
ზუჲაჲ 25
ზუზუ 116
ზუზუჲ 56, 83
ზუზუჲთი 90
ზურნი 92

ზურ 120
ზური 25
ზურჲ 56, 120
ზჰელ 64
ზჰელი 69
ზლჲელი 44
ზლმარტლი 55

თ

თა 57
თაგ 57, 58, 54
თაგჲ 59
თაგვი 59
თაგჲ + ს 58
თაგთაგ 105
თაგი 13, 80, 81, 84, 115
თაგიანთა 80, 82
თაგით 89
თაგისი 79, 80, 81, 117
თაგჰო 99
თაზიჲ 24, 83
თამბალ 55
თამროჲ 24, 56, 83, 122
თამრონთ 93
თამრონთა 82
თაჲთი 31
თარაჲფით 89
თას 78
თაში 108
თახსირრუჲ 52
თბილისი 72
თეგზი 16
თეზირეჲ 84

თეთრ 115, 116, 117, 123

თეთრღვეის 21

თეთრი 115

თემრიზა 83

თენნარი 53

თვირთვილი 70

თიან 27

თივა 20

თიზირი 93

თით 106

თითო 116

თინაძს 26

თირთულ 70

თიფლიზ 72

თიფლიზში 72

თიკაძ 40

თკნარ 773

თლტუვარ 107

თმაძ 62, 18

თმაშოვ-ვარ 97, 98

თმაშოვ-ხარ 97, 98

თოვლივ 31

თოვლში 60

თოვლზე 60

თოვზე 60

თოვში 60

თოლ 18

თოლებ 93

თონეში 105

თორბავედევანის 108, 104

თორეძ 24

თორნეძ 56, 83

თორნეში 102, 104, 108

თორნეზე 104, 108

თორნი 104, 106

თრძ 114

თრვზ 12

თოულ 31

თოულობს 31

თოვპალი 93

თოყ 42

თოჯ 42

თრთული 70

თრთვილი 70

თრრვ 48

თუ 17, 84

თუალი 18

თუარ 26

თუარდემ 26, 121

თუთან 17

-თუნ 88

თურმე 116

თულქუმ 119

თუთუნჩი 122

თუთუნი 103

თფილ 72

თფილისი 72

თქეში 64

თქეა 84

თქეის 110

თქვლეფა 73

თქლრთაძ 73

თქმაძ 73

თქმულეზა 73

თქმულევაძ 73

თქო 64, 109

თქოა? 85

თქონ 14, 109

თქონსა 80,82
თქრიალ 73
თქუენი 65
თ-ქუა 64
თ-ქუ-აჲ 78
თხა <*თვა <*ღვა <*ღაჲ 39
თხილ 60
თხილი 75
თხილზე 60
თხილში 60

ო

ცინსან 32
ციფც 32
იანვარ 19
იბაჰს 16
იბებრევე^{რის} 104
იბერება 104, 108
იბოჰს 16
ივანევ 92
ივარგევს 90, 118
ივლიან 78
იზილევ 101
იზინევლა 107
იზინევდენ 107
იიქ 26
იკარგევ 123
იკიდნევოდნენ 56
იკმინევ 85
იკრიჰევ 101
იმააც 26, 121
იმა 37, 97
იმათ 90, 104, 105, 119

იმაღლევი-ხარ 97
იმამ 118, 122, 85
იमान 85, 117
იმ 81, 87
იმასა 87
იმასაც 32, 47
იმაშინსუკან 91
იმაშინ 103
იმაშიც 87
იმი 37, 83, 87
იმტრეოლა 104
იმუშაოს 60
ინდაურ 26
ინდოური 33
ინსან 119, 88
იორდანადს 26
იპარავდნენ 86
ისენ 93, 119
ის 89, 96
ისინ 93
ისენ 119
ისინები 94
ისინევი 94
ისინნი 83
ისიც 31
ისკამ 45
ისკლად 45
ისკლლადი 121
ისტალავაჲ 45
ისტამბულ 45
ისტამბულით 89
ისტინციად 45
ისტოლ 45
ისტაქან 45, 50, 121

ისპიშკად 45, 121
ისფიშკად 45
იტანუევის 108
იტკრიცევის 31
იტყოდაყე 110
იფიშკად 45
იქნება 111
იქნევა 92
იქ 33, 87, 26
იქითიან 119
იქითყენ || იქითყენი 78, 82
იქითყენი 79, 82
იქნა 13, 88
იქნება 89
იქნების 108
იქნეე 118
იქნევილა 86
იქნევილა 86
იყვენენ 58
იყო 89
იყოლეს 105
იშკად 45
იშკოლ 45, 120
ი-შშ-ილ 52, 54
იტადო 160
იტანე 109
იტინი-ხარ 99, 87
იტინ-ხარ 97
იტომდაყ 110
იტხოვრას 123, 109
იტხოვროს 123
იწყობენ 88
იწყუტების 110, 104
იქერს 89

იქირავს 103
იქრუტებოლა 83
ივოცების 108
ივოცევის 108
ივრრე 41
იჯართი 89

ქ

კაკალზე 60
კაკალს 60
კაკისთავი 93
კალოდ 56
კალოევი 93
კამანდირმა 117
კამბეშევი 93
კამეჩეუ 86
კამი 47
კამმეჩ 52, 53, 83, 86, 115
კამმეჩებ 93
კაფორა 95
კარ 79, 170
კარგა 87
კარგააც 26
კარგადაც 26
კარ-ებ-ები 83
ყარვაშები 119
კარზ 13
კარზე 120, 13
კარზინკად 83
კართან 21
კარშ 13
კარშე 9
კარში 13, 79, 80

კარშიდთ 80
კარშიდთით 78, 79, 80
კარწახ 29
კატამ 59
კატამსავი 87
კაც 78, 118, 122, 108, 119
კაცა^რდ^ლ 118
კაცადაც 90
კაც-ადა-ც 80
კაცები 89, 91
კაცებნია 94, 119
კაცებო 91
კაცევ 122
კაცევი 93
კაცევნი 94, 122
კაცევნია 94
კაც-თან 79
კაცი 56, 69, 84, 79, 115, 118
კაცი^რს^ლ 118
კაცია 57, 83, 26
კაციავ 25
კაციბე 88
კაცივ 25
კაცივი 86, 87, 56
კაციზნი 80
კაციზნით < კაც-ის-გან-ით 81
კაცისა 80
კაცისგანით 88
კაცისგნი 88
კაც-ი-ც 57
კაციჰუა 121
კაციჟუა? 121
კაცმა 84, 90, 115, 116, 117
კაცმამ 85

კაცნი 91
კაცნო 91
კაცო 92, 112, 86, 91
კაცრ 70
კაცსავი ||კაცივი 78
კებნა 72
კბილ 73, 60
კბილებ 93
კბილზე 60
კბილში 60
კდარ 65
კეთლევ 55
კეპტევის 104, 105, 108, 123
კენეტავს 101
კენიტავს 101
კიავ 25
კინამ 70
კინამსი 90
კირკალ 70
კირკალი 70
კითხა 50
კითხოს 50
კკითხა 50
კლავ 70
კლავენ 103
კლავს 37, 38, 87
კლვენ 103
კლონ 103
კნოსამ < *კნუესა < კუნესა 15
კნრტამ < *კნუეტა < კუნეტა 15
კნრტავს 101
კოლი 26
კოლხოზი 123
კომბოპტო 46

კომბოდო 46
კოკოპ 21
კორცხ 56, 88, 112, 122
კრეფავდნენ 103
კრიკალი 70
კრუჭავარი 101
კტარ 65
კუდიან 116
კუდ 104
კუერცხი*კურცხი
> კორცხ 14, 20
კულაკვე 83
კუმბრუცაჲ 55
კუნტა 104, 108
კუნტაჲ 104, 95
კუნტას 102
კურკაჲ 70
კურტმა 21
კუნდევით 89
კურას 117
კ(უ)ტრუა 16
კურტ 21
კურტიან 21
კუც < *კუიცი < კიცუ 15
კურტ 120
კუჭკუჲ 55

ლ

ლაგან 25
ლამ 90
ლამაზა 104, 106
ლამფურ 55
ლაპარაკი 73, 84

ლაპარაკობთ 118
ლაპარაკოვენ 119
ლაფ 26, 83, 87
ლაპტი 47
ლბილი 70
ლბობა 57, 70
ლევდა 107
ლევდნე 107
ლედვზე 59
ლედვში 59
ლიკ 56
ლინგ 56
ლიყიწ 105
ლო-ბბ-აზ 52
ლოლ 59
ლოლზე 59
ლოლზო 59
ლოლოლო 20
ლოლში 59, 54
ლპება 70
ლურე 56
ლუთუ 14
ლხინი 71

მ

მაბბრუნ 89
მაგრუეველ 26
მათხოვნელა 118
მააკლოვარ 98, 100
მაასლელია 58
მაასლენნი 82
მაასლოვარ 90, 96, 98, 100,
122

მაასლოვართ 96
 მაასლოლი 96
 მაასლოლნი 96
 მაასლოლუყავ 80, 85
 მაასლორნი 96
 მაასლორხარ 96, 99, 122
 მაასლორხართ 96
 მაატაცებელა 118
 მააღებელა 118
 მააყონელა 26
 მააცემუარ 98
 მაგამ 85
 მაგარ 87
 მაგრა 104
 მაგრამ 122
 მაზღმა 85
 მათა 77
 მამ 92
 მამა 92, 112
 მამავ 92
 მამაზალლი 117
 მამაზალლო 92
 მამამა 84
 მამამთილმა 84
 მამანთ 93
 მამამ 83, 87, 88
 მამამზენი 82
 მამამესა 80
 მამბალ 55
 მამეცო 112
 მამიღამ 56
 მამის 88
 მამიტანე 11
 მამმარტომ 53
 მამცე 112
 მამცო 112
 მამულ 115
 მამწერამღე 112
 მანაღებ 89
 მაღ 89
 მაღონ 24
 მაღონა 24
 მაღდნო 116
 მაღკითხა 115
 მაღმუნ 26
 მაღტან 117
 მაღტანით 109
 მაღტანო 112
 მაღლ 21
 მაღლა 78, 115
 მაღლაჰუა 34
 მაღლან 109
 მაღლას 109
 მაღლო 112
 მაღყონა 21, 115
 მაღცო 112
 მაღწივა 106
 მაღწონა 109
 მართველ 17,44,122
 მარჟუნა 89
 მარტო 102, 103
 მარწყ 59
 მარწყვ + ს 59
 მასან 48
 მასთან 48
 მასკუვლაღ 31
 მასკულაღ 31
 მასლაათი 117

მასხარა 122
მასხარად 91, 122
მატყლ 21, 56
მატყლსა 87
მაქ 110, 60, 61
მაქო 61, 83
მალრუფ 95, 105
მაყოფლ 20
მაყუალი 20
მაყრანები 94
მაშრუფ 105
მაშხალად 106
მაჰაკლჷან 91
მაჰაკლა 81, 80, 90
მაჰაკლობან 91
მაჰაკლოვან 91
მგელმა 118
მღგომი 79
მეამ 26
მეაქლეგეები 75
მეავ 21
მებრალეების 108
მებრალევის 108,123
მეგეცას 106, 126
მედუქნიებმა 21სს
მეეყონასყ 109
მეემზადით 92
მეეტაცნა 113
მეევაჲ 27
მეეწონა 115
მეველე 123
მევეშელოთ 110
მეზობლენები 94
მეზობელ 16

მეზროხიებმა 94
მეკითხნა 113
მელაპარაკნა 114
მელაპარაკნას 113
მემონი 13
მემრალან 103
მემრე 88
მენახა 113
მენახნა 113
მენახნას 113
მენაჯ(ი) 40
მეჲდან 24
მეჲმუნ 24
მეჲსტვირე 47
მეორე 121
მეორეჲ 121
მერთ 56
მესამე 106
მესამედ 91
მესამეჲ 91
მეტაცნა 113
მეტრო 89
მეუმ 26, 121
მეულლეს 117
მე-ურმეჲ 26
მე-ფ-ე 45
მეფემა 84
მეყურნას 113
მეყიდნა 113
მეყსეულად 43
მეყურნა 113
მეშაბაშუი 93
მეც 92, 99
მეცომეჲ 102

მეცქირნა 113
მეჭირების 109
მეწსეულად 43
მეჰკამ 55
მზე 71
მიავლინა 77
მიღღევსავ 91, 122
მიღღევს 47
მიღიან 81
მიღიოდნენ 119, 90
მიღის 79, 80, 81, 104, 108
მიეცე 117
მიგ 31, 99, 104
მივა 31
მივღ 98
მივღიოდით 91
მივიტან 101
მითამაშნია 113
მითხრა 84, 85
მიიღი 99
მილაპარაკია 114
მილაპარაკენია 113
მი-ლლ-ათ 52
მი-მ-მა 122
მინაა 87
მინახავ 113
მინახია 114
მინდ 88, 97
მინმა 85, 122
მინმემ 116
მიდღღევს 47
მიდსღღევს 47
მიდცა 117
მირგვალ 70

მირგველ 70
მის 87
მისა 48, 77
მისღღევს 47
მისცა 48, 116
მისცემავს 101
მისესხნია 113
მიუღღგების 108
მიუღღლოდი 111
მიუჰ 27, 99
მიუჰდ 31
მიუჰდნენ 119
მიყიღია 114
მიყიღნია 113
მიქია 101, 103
მიწას 102
მიწა-ს-თან 79
მიჰვეცემ 95, 98, 86
მიჰჰვეცემ 36
მკაცრი 57, 770
მკლავი 70
მმართველი 44, 122
მობმა 70
მოგათხუებ 98
მოგუტანე 114
მოგუტანო 112
მოგცემ 98
მოგკლავ 53
მოგუეკლას 15
მოღიან 119
მოღიოღა 89
მოეღანი 24
მოენეღ 26
მოვალ 90, 98

მოვდ 31, 99
მოვდა 31, 89
მოვდეს 86, 87
მოვდნენ 56
მოვდრჱკავ 101
მოვდრჱქავ 101
მოვიდა 31
მოვიდილ 111
მოვკლავ 98
მოჱკლავ 96
მოვტანა 19
მოვჱნავ 113
მოზელაჱ 88
მოზუერი 15
მოკკლავ 52, 53
მოკლა 84
მოკლვა 31
მოკლონ 108
მოკლოს 108
მოკლუჱჱ 37, 31, 118
მოკლუჱჱ 18
მოკუდების 108
მოლლა 87
მოლლაჱ 54
მოლოდინმა 116
მომაყაროდი 111
მომბა 70
მომიტანოდი 111
მომკი 109
მონადირეჱ 103
მოჱ 92, 103, 118
მოჱგონ 24
მოჱკლო 109
მოჱკლოთ 109

მომპარავდიჱ 110
მოჱს 118
მოჱტან 24
მოჱტან-აჱვარ 100
მოჱტანით 109
მოჱლ 109
მოჱჱსტეხოს 47
მოოლ 99
მორეკა 85
მორთა 109
მოსაგროვებელი 26
მოსაყენანდ 26
მოსეჱ 56
მოსილდა 47
მოსლაში 91
მოსული 118
მოსვლისას 91
მოსცილდა 48
მოუთმენელი 23
მოუთხოვნია 113
მოუკლავს 117
მოუპარამ 102
მოუტანა 23, 117
მოუ 99
მოუდა 31
მოუთმენელ 23
მოუკლავ 117
მოუტანა 123
მოუჱნავ 113
მოჱდრჱკ-აჱ 1123
მოჱკლავ 98
მოჱვარული 105
მოყუარეჱ 31

მოკიდება 45
მოკრაფ 87
მოხვიდოდე 112
მოხუცდნენ 42
მოხუდე 92, 112
მოხულო 112
მოკდა 41
მოკთა 41
მოკუცდნენ 42
მოჯამაგირე 90
მოჯამაგირე-სავაზიროებიანა 90
მოკლის 36
მოკკალ 36
მოკკლავს 37
მოკკლო 95
მოგოკლას < *მოგუოკლას 15
მოგოშოლოთ 110
მოზობელ 16
მოზობლევ 90
მოზობლი
მოზოორ < *მოზოოორ 15
მოლათ 14
მომოშოლო 112
მოკკლათ 20
მოკკამა 14
მოკკომ 55
მოროლათ 20
მოროროფ 20, 121
მორორეფ 121
მოკუნა 25
მოგვალი 70
მოგუალი 70
მოკნარი 73
მოკოპავ 92

მოკუნანი 25
მოგუზ 104
მოფტარი 46
მოფტი 46
მოურგვალ 70
მოშომოდა 106
მოშოტ 56
მოკულოგახეულ 31
მოკულ 38
მოკულ(ი) 40
მოკედ 99
მოკოტდი 84
მოშოოლ 92
მოშოოლევ 92
მოლად 69
მოლადელი 69
მოშიერები 93
მოშიერი 71
მოცნობა 92
მოწკერი 70
მოკრე 70
მოხიარული 71
მოკარი 70
მოკურვალევ 40

ნ

ნააკამ 26
ნაალოკი 83
ნა-აალაზნე 26
ნაარამად 27
ნაბათზე 107
ნაგავ 59, 107
ნადირ 116

ნადიროვან 92, 122
ნაზირ-ვეზირებიანა 90
ნაზუუქი 104
ნათლვა 31
ნათლუა 31
ნანაყუა 121
ნანაპუა 34, 121
ნანადუა 34
ნაქნარ 13
ნაქრულმა 84
ნაღორდლიზედაფთი 102
ნაყეჩ 42
ნაჩუქარივ 25
ნაცარში 106
ნაცვალ 19
ნახვილა 107
ნახუა 31
ნავეჩ 42
ნდობა 70
ნევა 83
ნეზე + ს 58
ნეზევი 59
ნემტორა 46
ნეფესთან 78
ნეფესთანით 79
ნეხვ + ს 58
ნიათ 27
ნიგორ 25
ნიორი 21
ნიშანნუ 53
ნოზ 58
ნოს 58
ნოქარ 14
ნოხ 58

ნულრევა 65
ნუნუ 56
ნუ 92, 118
-ნჩხლ 55

ფ

ფეთიმ 34
ფუნა 31, 34, 76, 83, 121
ფეკალ 34, 121
ფემათ 34
ფენდ 34
ფენგა 34
ფენგიან 34
ფენგიანი 87
ფენგილა 34
ფეშიკ 34, 121
ფეხლა 34, 121
ფთვრება 48
ფტანცია 46
ფსტოლი 46
ფტუმარი 46
ფუქ 14
ფუქამდა 48
ფქამდა 48
ფქრილა 48
ფჯობია 48

კ

კორ 32

ცორმოც 32
ცოსაათ 32
ოვექ 89
ოთალი 21
ოთხ-ხუთ 106
ოკეთევევარ 19
ომბ-ავ-ვარ 101
ომბოვვარ 19
ომონხრეკაში 31
ოფშენებ 98
ორ 115,116,18,119
ორმოც 21, 84
ორნიმ 55
ორრამ 52
ორღებემდინ 13
ორღობეში 13
ორჩევევარ 19
ოქებ-ევ-ვარ 101,123
ოქს 103
ოლულ 92
ოშროვვარ 19
ოციდაორ 56
ოციდასამ 56
ოვერ(ი) 40

ო

ოგაფ 14, 120
- ოვი 87
-ოვი-ვარ 82
ოზახივარ 15
ოზოშ 16
ოლქაფ 14

ორდაფ 14
ორტუშ 120
ოჟათ 20
ოსრტს 89
ოქს 15
ოქს-^{*}უექსი-ექსი 15
ოქსნი 93
ოჩოვივარ 15

პ

პაპაპა 84
პატარა 116
პატივ 118
პატრა 13,116,117, 118,123
პატრონ 104
პატრონებს 104
პატრონ-ევს 104
პატრონს 95
პაშტაფ 55
პაწწაფ 53, 122
პეფ 70
პილენძი 47
პირანყ 56
პირში 118
პირველ 17
პიჩკა 47
პრიფსტავი 47
პურ 88, 104,105, 108,118
პურიც 105
პურს 106
პყყალი 73

შ

შეანნამა 54
 შედოე 120
 შევანად 25
 შევროეს 48
 შელალა 57
 შემ 120
 შემაათი 119
 შენ 92, 112, 123
 შენავარ 59, 119
 შენავრმა 118
 შეაფუნ 64
 შეღება 108
 შეღევ 69
 შეღევა 108
 შევენად 25
 შეიზ 27
 შედრანი 88
 შებეში 106
 შენიანო 92
 შეს 30
 შეჟიმი 103
 შეჟიმს 90
 შეხ(ვ)იან 59
 შეხი 59
 შემეტავს 62
 შობი 48
 შობია 121
 შუვარ 25
 შულ 49, 121
 შულზადლ 49
 შურა'დ' 118
 შურათ 117, 118

რ

რაამ 26
 რააპ 87
 რაზიოვად 26
 რათ 85
 რათანი 93
 რად 13, 89
 რადმ 105
 რადც 86
 რადცა 87
 რაუმ 26
 რაშგ 13
 რაპ 87
 რბილი 55, 70
 რგავს 70
 რგება 57, 58, 70
 რგოლი 70,
 რგვალ 70
 რგულ 70
 რევენ 104
 რეტიამო 92
 რვად 18
 რთველი 49
 რკინა 70
 რკო 70
 რუა 31
 რუამმეტ 52, 54
 რუვი 25
 რუად 17, 83, 122
 რუცხ <*რუიცხ
 < რიცხუ 17
 რუად 17, 83, 122
 რუვად 18

რქა 70
რ-ქუა 64
რჩევული 49
რჩული 49
რძალი 49, 70
რძე 70
რჭული 49
რჯულდადლი 49

ს

საათ 78
საჩჩელ 52, 53, 122
სადატურელ 123
სა-თიფ-ე 20
სათუზ 20
საკნეტნი 97
სამ 37, 76, 89, 92, 119
სამარიები 94
სამდეფა 90
სამნიმნი 93
სამ-ოთხ 118
სამუშავნელიყავ 96
სამღერებელვარ 98
სამღერევარ 98
სანადიროდ 90
სანადიროთ 90
სამწორზე 47
საედომად 90
სარუბულდა 108
საუმ 26, 121
საქმე 115
საქმი 118

სალამოზე 80, 84
საყდრი 90
საყიდნელტყავ 96
საყუარელო 92
საჰიროდს 25
საჰმელი 117
სახლსავი 87
სახლ 90, 118
სახლი 88, 104
სახლი(ს)თუნ 88
სახლ-იდან 76
სახლისყენ 88
სახლითი 89
სახლიზთუნ 88
სახყალ 55
სახყიზ 55
საჯელ(ი) 40
საჯრე 107
საჰყალ 33, 55
საჰყიზ 55
საჯული 49
სესხჷა 18
სეტყომ 19
სეტყუა 19, 31
სემა 87
სეიმანა 89
სეირსილა 70
სთვა 44
სთველი 49
სთვრება 48
სიბერე 88
სითფო 72
სილლა 52, 54, 122
სიმა-რტყლ 55

- სიშინდ 56
 სირსველა 70
 სისხლ 56
 სიტყუაჲ 18, 30
 სიცილი 65
 სკამი 45
 სკლად 41
 სკლადი 45,121
 სკლინტი 73
 სკოლა 45, 121
 სმინდ 56
 სოლი 29
 სოსხი 29
 სოფლ-იდან 78
 სოფლით 89
 სოფლისყენ 89
 სრმხუ 88
 სრრბათ 20
 სრტყრჲ 18, 19
 სპილენძი 17, 48
 სპიჩკა 45, 47, 1121
 სრება 48
 სრსული 70
 სტადიონ 51
 სტადიონი — (*ისტადიონ) 46
 სტაველა 48
 სტამბა 44
 სტამბული 45
 სტანცია 45
 სტარშინა 45,121
 სტაფილო - *ისტაფილოჲ ||
 *უსტაფილოჲ 44
 სტაქან 44
 სტვენა 46
 სტვირი 46
 სტოლ 54
 სტოლბა — (*ისტოლბაჲ) 46, 47
 სტოლი 47
 სტრაჟნიკი 47
 სტრიქონი — (*ისტრიქონ) 44
 სტუმარი 44,46,47, 48
 სუნნელი 51
 სურსულა 70
 სუფთათ 87
 სურჲჲ 14
 სურსულა 70
 სუფათ 16
 სქელ 69
 სჩადის 48,121
 სჩეული - *სჩეული> *სჩული 48
 სჩულიც 49
 სცოდნი 96, 97
 სძალი 49, 70
 სძე 70
 სძინავს 121
 სწავლა 44, 47
 სწევს 48
 სწორედ 47
 სწორი 47
 სწრაფად 33, 47
 სწრაფი 50
 სწრება 48
 სჭამდა 48
 სკირდა 48
 სხო 95
 სხოთაარ 26
 სხომაჲ 25
 სხოპავეარ 101

სხუაჲ 31
სჯავრობს 48
სჯობია 49, 121
სჯული 48, 121

ტ

ტაბკით 103
ტაიჲ 115
ტაიჲმ 115
ტაიჲგ 25
ტ-ან 45
ტანსმოზი^რ 118
ტაჲ 87
ტაჲტი 46
ტახ 117
ტაჲჲაჲ 55
ტვირი 47
ტირვა 31
ტირვაჲ 89
ტირიხარ 97, 122
ტირჲაჲ 18, 31
ტკბილი 66, 73
ტკეპნია 64
ტკიპ 64
ტკიპაჲ 56, 64
ტლინჲ 56
ტლუნჲ 56
ტმოშტი 72
ტოფი 48
ტოლბა 47
ტოლი 47
ტოლმაჲ 59
ტონ^რს^ა 117

ტრაჲნიკი 47
ტრილოვდიტჲ 90
ტუჲარი 47, 48
ტუჲრი-ვარ 90
ტუჲრ-ვარ 97
ტფილისი 72
ტყეჲ 62, 83
ტყელ 75
ტყეშ 95, 112
ტყეჲთი 90
ტყი 118
ტყიეჲბი 94
ტყირპ 62
ტყირპი 64
ტყუჲვან 25
ტყუჲვ-ხარ 99

უ

უამბა 109
უამბამ 106
უამბიდიტ 111
უამბო 109
უგდევ 87
უგეჲვენ 90
უგორნია 113
უდავნია 113
უთბოჲვ-ხარ 99
უთბოჲვ-ვარ 98
უთოჲ 83
უთჲომ 117
უთხარ 87
უთხრა 85, 115

უთხრეს 119
უთხროდი 111
უთხრიდილ 111
უკერებს 104
უკითხელა 118
უკმინა 72, 106
უმზერავს 103
უნახავ 103
უნდ 13, 87
უნდა 105, 112, 113
უნდავ 25
უნდი-ხარ 97
უნდომურ-უნდომურ 108
უნნულ 52, 122
უპოვნია 113
ურემ 86
ურემში 86
ურემში 123
ურმითი 89, 90
უსმენ 106
უსმენავს 103
უსომენ < *უსვომენ 106
უსომს 106
უსოუს 106
უფლისა 77
უფროსო 92
ულრინა 106
უყიდნიათ 113
უშეებს 123
უშკოლ 45, 121
უშობს 115, 123
უშომს 104
უჩივლა 85
უცვნია 103

უცოდველ 17
უწვიმნია 113
უწინ 32, 83
უწყინარი 97
უწყინარია 97
უკირამ 102
უკუო 92

უ

უთვრევ → *უთრვევ 19
უთრრვივარ 15
უმღორრვარ 98
უნადირევ 95
უქ 15
უქეფუ 15
უენონ 83
უტტუბაშ 14
უც 15
უცინი-ვარ 98
უცომ 106
უცუ-ვარ 97
უცუნივარ 15
უცუნით 16
უცუნუვარ 19
უცუნუვართ 20
უჭრვ 41

ფ

ფაამ 27
ფადიშიაი 33, 53
ფაიზ 27
ფართ 56

ფარჩაჲ 24
ფარჩაჲზგანი 88
ფარცხი 16
ფაფაჩხელაჲ 104
ფაფაჰყელაჲ 104
ფაფხაჰელა 104
ფაშ 58
ფაშე + ს 58
ფაჩაჲ 24
ფაჩჩ-აჲ 52
ფაჰჩაჰა 84, 85
ფაჰჩას 97
ფაჰჩადსა 80
ფეელაჲვან 27
ფეელაჰმბარ 27
ფენავს 103
ფენჲერადთი 83
ფენვა 103
ფედლაჲვანი 27
ფედლაჰმბარ 27
ფერბიჩაჲ 89
ფეტე + ს 58
ფექ 51
ფეჲი 89
ფექი 89
ფექლაჲვანი 34
ფთა 65
ფთხილი 75
ფილიბეჲ 87
ფინთაჲც 26
ფინთადაც 26
ფ-ლ-ობა 45
ფორცხი 16
ფოს < *ფუესი < ფესუ 15

ფრტ < *ფუეტი < ფეტუ 15
ფრტზე .53
ფრტზრ 53
ფრთა 65
ფრთხილი 75
ფრჰნველ
ფსება 60
ფულეჲვ 84
ფქჰლი 88 108
ფქვილი 14
ფქვნა 51
ფქჰლი'თ' 108
ფქჰლ 64
ფჰნრტაჲვარ 101
ფჩხილი 75
ფხანავს 103
ფხვნა 51

ქ

ქათამ 31
ქალ 115, 112, 122
ქალები 119
ქალეჲვ 119, 122
ქალეჲვ'ი 119
ქალეჲვნი 119, 122
ქალეჲვო 92
ქალი 57, 83, 118
ქალიაჲვ 25
ქალი-ი-ც 57
ქალივი 83
ქალივით 56, 83
ქალითაჲვ 87
ქალმი 88

ქალო 92
ქაე 71
ქართული 17
ქართველი 121
ქაპრიზ 27, 78
ქებ-ებ 101
ქებ-ებ-ევ 101
ქებ-ებ-ი 93
ქებები 93
ქებევ 93, 122
ქერიზ 27, 78
ქვერი 16, 20
ქე-ლლ-აე 52
ქენდრითაე 103
ქედრიზ 27, 78
ქედრიზთან 78
ქედრიზ-თან-ი 78
ქედრიზთანი 78,79, 82
ქერქ 56
ქესიბნი 93
ქეშხუთანში 93
ქეც 65
ქეჩიე .56
ქეპრიზ 27, 33, 78
ქვაე 18
ქვები 120
ქვევი 93
ქიზიკი 42
ქლუნგ 56
ქნაში 31
ქნეს 117
ქნოთ 19
ქობი 116
ქობის 118

ქობში 106
ქომბაე 55
ქომბა 106
ქონ 106
ქონდა 50
ქონდათ 87
ქონი 83
ქოთოქლოს 92
ქოხ 118
ქოერ 16, 20
ქოშ 105
ქრუე < *ქრუივი < ქურივი 15
ქუა 57, 116
ქუაე 18
ქუასთანი 82
ქუვალაც 90
ქუაე 22
ქულფათ 14
ქუთ 14
ქუტოე 20
ქუფთაე 16
ქუა 72
ქუაე 24, 31, 72, 120
ქუ(ე)აე 72
ქუულ 65
ქქონდა 50

ღ

ღარიბა 90
ღამითი 88, 89
ღდეღს 90
ღელიები 96

ღეროვეარ 98
ღვთის 69
ღვია 31
ღირძილი 73
ღლრტავარ 12
ღმერთს 104
ღორებნია 96
ღორეენი 96
ღრუმ 74
ღ(უ)უნრმ 16
ღუნრმ 16
ღუა 31

ჟ

ჟაბაჟ 27
ჟადიმა 57
ჟაისი 27
ჟამჩი 57
ჟანად 65
ჟანყრატო 42
ჟარავლ 30
ჟარავლოვ-ვარ 97
ჟარავლო-ხარ 97
ჟარაკაჰკაჟ 55
ჟარამეშაში 93
ჟარაულ 25, 30
ჟარვაშები 119
ჟარმან 29
ჟარფ 56
ჟაჰბაჟ 27
ჟბ < ჟგბ < *ჟაბ 65
ჟბა 62

ჟბაჟ 69
ჟბელი 64
ჟბით 89
ჟგზლ 120
ჟგსმათ 105
ჟეთოვ 42
ჟეფავს 103
ჟეფვა 103
ჟვაჩი 19
ჟვიდი 19
ჟვიამათ 27
ჟვიდშაჟ 31
ჟითელ 108
ჟიითელ 108
ჟიმურარუში 93
ჟირინჟ 56
ჟისირი 115
ჟიჩაჩვი 42
ჟმაწულ 59, 83, 106, 122
ჟმელი 62
ჟმუილი 25
ჟოვ 31
ჟონალევს 117
ჟონალო 92
ჟოფ-ავ-ვარ 101, 123
ჟოფილ 21, 83,87,115,116,117
ჟოფილან 116, 119
ჟოშუნი 89
ჟოჩინანდ 90
ჟოკავს 89
ჟოუმ 30
ჟრლ 14
ჟრდნობა 69
ჟრუვი 25

ყრუდს 26
ყუა 25
ყუღ 69
ყუღ-ნ-ობა 69
ყუღელ 18
ყუღვამ 25
ყუღღ 56
ყულღულ 54
ყუნზ 56
ყურღღღღღღღ 87
ყურღღღღღღ 91
ყურღღღღღღღღ 91
ყურღღღღღღღ 91
ყუთღელ 108
ყუთღოღ 108
ყუთღელ 31
ყყღბ < *ყაბ 64

შ

შააბამღღღღ 86
შაად 27
შაგკკკკრა 16
შავი 31
შაიქმნღღღღ 108
შაირთა 109
შალზე 103
შადნახ 17, 95
შადნახით 95
შადხღღამ 102
შადჰსწვღღღ 42
შადჰშჰამ 42
შარღღღალ 31

შართ 56
შარღღღღღ 31
შაუბამ 103
შაუღრი 25
შაუ 31
შაუღრ 25
შაყრიღღღღღღღ 58
შაშ 58
შაშვ + ს 58
შაშჰამს 101
შაჰრი 34
შემოღღღღღ 120
შემოღ 13, 120
შღღღბა 65
შეღღღნახავ 98
შეღღღღღღღღ 20
შეღღღღღღღღ 20
შეღღღღღღღღ 20
შეღღღღღღღღ 20
შეღღღღღღღღ 20
შეღღღღღღღღ 20
შეღღღღღღღღ 20
შეღღღღღღღღღ 105
შეღღღღღღღღღ 120
შეღღ 31
შეღღღღღ 45
შეღღღღღ 45
შეღღღღღღღღღ 110
შეღღღღღღღ 110
შეღღღღღღღღ 110
შემიწიღღღღღ 113
შემნახვეღღ 88
შემოღღღღღღღღ 102
შენ 32, 37, 72
შენზე 118

შენმა 116
შერნი 93
შეურილიყვენ 119
შეურილიყო 119
შეხუდე 112
შეხუდო 112
შეხულო 123
შეჰხედე 36
შვილმა 85, 117
შვულ 20
შუდი 14
შიერ 71
შიგ 116
შივოტ 27
შიოტ 27
შიერ 71
შინ 87, 95, 118
შიპროვად 92
შირააქ 86
შიტოჲ 48, 69, 121
შიტოებსაც 18
შიშად 108
შიჰამანდ 56
შიჰმეელნი 121
შიჰმენნი 121
შთავიდა 49
შკაფი 45
შკოლა 45
შლუ-ვარ 99
შმოჲ 13
შოთანთ 93
შოთაჲსი 90
შოჲნახ 108
შოჲნახით 109

შოჲდა 13
შრგოკრა < *შაგვოკრა 16
შრჰჰამდი 60
შრლ-ი-ვით 56
შრლ 14
შტერი 40
შტვენა — (*ისტვენა) 46
შტო 48
შტოჲ 48
შტოფ 51, 69, 121
შტოფი 48
შუა 125
შუაში 104
შუბლ 56
შუბლზე 60
შუბლში 60
შუბზე 62
შუბში 52
შუვად 25
შუიდი 14
შუშაბანდ 56
შუჲლ 14
შუჲლ 14, 20, 56, 83
შუჲლად 118
შუჲლებიანა 90
შუჲლი 21
შუჲლიაჲ 25
შუჲლ-ი-ც 57
შუჲლი(თ) 118
შუჲლი(ს) 118
შუჲლმა 116
შუჲლო 92
შუჲლს 106
შუჲლუჲც 83

შუნდ 21
შუნდსალა 87
შულმ 116
შტო 48
შფოთიან 69
შხუილი 25
შხუვილ 25

ჩ

ჩაავარდნელეუო 88
ჩააზინეოდა 104
ჩააზინეოდათ 119
ჩააზინეოდაყ 118
ჩაასობდნენ 123
ჩაასომდნენ 123
ჩააყრელ 26, 121
ჩაგონებაჲ 49
ჩაგონევაჲ 49
ჩადის 48, 121
ჩადო 116
ჩავა 31
ჩავდგეოდიყ 104
ჩავიდა 49
ჩავნთო 112
ჩალთუქ 85
ჩამადვარდნოდა 87
ჩამადლაჰუა 34
ჩამიყოფი 104, 123
ჩამმაგდა 52, 57
ჩანავარდნ 102
ჩაეცო 109
ჩადლო 24
ჩადეიბა 84

ჩასაყრელი 26
ჩაჲ 31
ჩაჲდგეოდიყ 104
ჩაჲნთო 112
ჩაყოფა 106
ჩაჰსომდნენ 106, 123
ჩამადლაჰუა 34
ჩმადლაჰუა 34
ჩემადლაჰუა
ჩემოჲ 13
ჩემრველ 13
ჩილიო 44
ჩება 108
ჩელი 87
ჩემჲ 92
ჩევ 108
ჩევა 108
ჩევი-ხარ 99
ჩემ 88, 104, 102, 114
ჩემჲ 92
ჩემა 84
ჩემთან 103
ჩემი 114
ჩემო 92
ჩემსავე 87
ჩენჩ 56
ჩეყირალი 93
ჩეები 98
ჩვენსალაც 26
ჩვოჩავ 15
ჩვოჲ 98
ჩიის 48, 121
ჩირდილი 73
ჩირქ 56

ჩიტი 106
ჩკალ 65
ჩკემეტა 66
ჩმომ 13
ჩმრველ 13
ჩოლაყა 89
ჩონთან 118
ჩონმა 21
ჩონსააც 26
ჩვენსადაც 26
ჩონ 13, 21, 26, 88
ჩონი 117
ჩონსა 92, 118
ჩონსააც 26
ჩონჩხ 55
ჩო-ნჩხლ 55
ჩონც 112
ჩოყად 42
ჩოშკად 89
ჩოშკადთი 89
ჩოჯად 42
ჩოჰყოფ 101
ჩრვ 98
ჩრვი-ვარ 98
ჩონ 88
ჩრჩავ 99
ჩრჩავვარ 15
ჩრჩ-ავ-ვარ 101
ჩრჩავ-ვარ 99
ჩურჩულოვენ 119
ჩუდსტები 47
ჩუდტი 46
ჩულ 105
ჩუჩქნავ-ვარ 101

ჩუჩქნ-ავ-ვარ 123
ჩურით 31
ჩქერევა 65
ჩქერევაჲ 65
ჩქეფად 65
ჩქვლეფა 73
ჩქიფა 65
ჩქლორვა 73
ჩქლორვაჲ 73
ჩქმეტა 73
ჩქრთად 65
ჩქუთი 65
ჩხაოლა 105
ჩხილი 67, 75
ჩხორ 74
ჩხუთი 65
ჩხუტი 65

ც

ცაღა 45
ცალ 88
ცამმეტ 52
ცახი 21
ცღა 44
ცღება 45
ცდილობს 45
ცდომა 41
ცთომა 41
ცემაჲ 118
ცეცხლ 31
ციჯიმანდ 39
ციხედთი 90

ცლუწვარ 15
ცნოვად 62
ცოცხი 29
ცოდუბად 31
ცოლი 89
ცომ 104
ცომ'ს' 102
ცრემლი 73
ცრუვი 25
ცულდ 56
ცუცქ 56
ცქერა 64
ცქერვა 103
ცქვიტი 64
ცქვნის 73
ცქლაფუნი 73
ცქნუს 73
ცქრომელ 73
ცქუტ 64
ცხელ 105
ცხელი 117
ცხემბად 39
ცხენ 85
ცხენა'დ' 123
ცხენი 115
ცხენი'ს' 118, 123
ცხენი'თ' 118
ცხენმა 123
ცხენს 123
ცხენო 92
ცხვირსახოცია 14
ცხორი 88
ცხორ 86
ცხოვრევა 88

ცხოვროვდნენ 90
ცხრა 116
ცხრამმეტ 52, 54
ცხურ 106
ცხუი 39
ცუწუმბად < ცხუი + ჳუმბად 39
ცუწუმბად 39

ძ

ძამიავ 92
ძალღზე 60
ძგელ 69
ძგერ 64
ძგნაფვა 73
ძირკვ + ს 58
ძირკუ 15
ძმისგანით 88
ძონზ 51
ძროხა 42
ძროვა 42
ძუა 25
ძუალი 18, 19

წ

წაკიდნელა 88
წაღვევლ 121
წაღელა 107
წაასლოწვარ 98
წაღვევლ 26, 121
წაბ(ლ)ნარი 51
წაგიწუდების 108
წავილოდნენ 86

წავალ 95, 98, 108
წავლა 31, 121
წავიდა 31
წავიდნენ 109
წავიღებ 106
წაიდლოდი 111
წაკიდნაში 104
წაკიდნევაში 104
წავლაჲ 47
წავლო-ვარ 99
წაკყონი 23
წაკიოთხამს 102
წალდ 56
წალდი 87
წამაიდლოდი 111
წამამგვარიდი 111
წამმიტანი 54
წამლა 109
წამყონა 80, 81, 85
წამყონან 109
წამყონას 109
წამყონაო 112
წასლოლოწყავ 96
წაუდა 82
წაუდნენ 90
წაუყონია 23
წაჲდა 31, 80, 119
წაჲდე 95
წაჲდეთავ 91
წაჲდნენ 119
წაჲლ 108
წახჲდე 112, 123
წახოლ 80, 81
წახჲლო 111

წბილი 62
წეელები 97
წევს 46
წეველე 109, 123
წევ-ხარ 97
წელს 103
წერავ 107
წერავდი 107
წერავდა 107
წერავს 103, 107
წერავენ 107
წერავსა 103
წერავხარ 97, 107
წერდნენ 107
წერენ 107
წერვა 103
წერია 97
წერილევ 103
წერი-ხარ 97, 99
წეროდი 111
წვალოვამ 20
წვალუვამ 20
წვერავვარ 107
წვერი 55, 66
წვერ-ულვაში 55
წილ 103
წიფ(ლ)ნარ-ი 51
წიწლანკ 56
წიხლი 89
წკალ 65
წკანწკარა 64
წკაპ 64

წკებლაი 64
წკირი 64
წკენტუამ 64
წკინვამ 64
წკიპურტ 64
წკლუნტ 56
წკრტუმალი 64
წკინავს 75, 121
წკლუნტ 72
წკრე 66
წკრეტა 74
წკრეტვა 66
წკრუტვა 73
წკვერი 66
წკლისი 84
წკლითი 89, 90
წკმილი 62
წკოუნდა 31
წკოუნდეთა 31
წკოორ 21
წკორ 21
წკორამ 118
წკორეთ 47
წკორი 121
წკოვდეთ 92
წკოვდეთა 72
წკოვდენ 89
წკოვვარ 15
წკოლაი 21
წკოგოლა <წკაგვოლა < წკაგელა 16
წკოორ 14, 21
წკოორავდი 107
წკოორ-ავვარ 101
წკოორავვარ 123
წკოორავვარ 97
წკოორავვარ 98,107
წკოორი-ვარ 97
წკოორრვს 21
წკოორზე 106
წკოხელე 109
წკრაფ 50
წკრაფა 47
წკრაფათ 47
წკრე 66
წკრეტა 66
წკუიამ 20
წკუხელ 84
წკრულ *წკლუილი<წკულილი 15
წკუამ 14
წკუტამ 20
წკუწკნ-ავ-ვარ 101
წკალ 105
წკალივ 25
წკალს 117
წკალსა შინა 76
წკალსა ზედა 76
წკალში 76
წკალში 89
წკალსზე 76
წკალზე 119
წკარომაც 86
წკარომითი 90
წკერ 70
წკილ 75
წკინავს 121
წკოტავს 91
წკოტავს 103

ჰ

ჰად 103
 ჰამა 118
 ჰამან 109
 ჰამდა 117
 ჰამდნენ 117
 ჰლე 44
 ჰერეტავს 101
 ჰერიტავს 101
 ჰიანჰველავ 92
 ჰიბაკ 16
 ჰკალ 65
 ჰკლე 44
 ჰკილ 65
 ჰკილი 65
 ჰკნევ 73
 ჰკოფ 65
 ჰკორტლ 65
 ჰკუანი 83
 ჰკუა 65
 ჰლეოვამ 26
 ჰლიკი 65
 ჰმამ 118
 ჰომოთ 84
 ჰომ-ვარ 91
 ჰორტკლ 56
 ჰორტკლ 65
 ჰრეფ 70
 ჰრუტავს 101
 ჰუარდლი 65
 ჰუპაკი 16
 ჰუჰულ 21

ჰუბაკ 16
 ჰულეტავდნენ 103
 ჰუიოდა 105

ხ

ხაბარი 36, 89
 ხაბარიავ 25
 ხალიჩა 57
 ხალხი 119
 ხანუმაინთა 80
 ხანვრატო 40, 42
 ხაფამ 105
 ხართ 96, 97, 122
 ხარკ 56
 ხარშენ 103
 ხარხარ 42
 ხატამს 103
 ხატაფ-ვარ 97, 98, 122
 ხატაფვართ 122
 ხატაფ-ხარ 97, 99, 122
 ხატაფხართ 97
 ხაშ 104
 ხაჩხაჩოვამ 42
 ხახ 58
 ხახვში 58
 ხახზე 59
 ხახვ 58
 ხახში 59
 ხელამენ 102
 ხე-და-ც 90
 ხედენ 103
 ხეებ 119
 ხეზე 117

ხემწიფე 40
ხე 21
ხერჯალ 42
ხვალ 17, 18, 31, 90
ხიალ 27
ხიარულ 71
ხიები 94
ხინ 71
ხირხალ 42
ხის 48
ხორაგს 104
ხორბალ 85
ხორბალს 104
ხორკლ 50
ხრდავ 15
ხრდავეარ 15, 85
ხრტ 15
ხრავს 37
ხრუმტ 56
ხუთ 103
ხუალ 17
ხუალღამ 90
ხუალ 18
ხუმარა 52
ხურამ 102
ხურამს 103
ხუალ 31, 72

ჰ

ჰანკრატო 40, 42
ჰარ 62, 70
ჰარებ 86
ჰარზაბად 40

ჰარიკუა 34
ჰარ(ი) 40
ჰარმამ 85
ჰაშ/ჰაშ 42
ჰაჩკაჩოვად 42
ჰარჯარ 42
ჰბეები 95
ჰბო 40
ჰღების 108
ჰღევ 41
ჰღევის 108
ჰღომად 40
ჰევ(ი) 40
ჰეთოვ 42
ჰელ 31, 106
ჰელ(ი) 40
ჰელით 89
ჰელითი 90
ჰელმწიფე 40
ჰელმწიფე-დედუფლიანა 90
ჰელოსან(ი) 40
ჰემანდ 39
ჰერხალი 40
ჰეტი 40
ჰვიმირი 40
ჰთევ 41
ჰიფ(ი) 40
ჰილითი 89
ჰინცვად 40
ჰირჯალ 4
ჰიჩაჩვი 42
ჰლარჩ-ჰლურჩ 40
ჰლეჩად 40
ჰლიჩავს 101

კლამ 40
კმა 116
კმაჲ 38, 40, 64
კმალ(ი) 40
კმარევაჲ 40
კმელ 38, 62
კმელ(ი) 40
კმო 41
კნრშამ (<*ჲნუეშა < ჲუნეშა) 40
კონჩამ 40
კორც 59, 118
კორც(ი) 40
კოცავენ 103
კოცავს 89
კოცონ 103
კოჯობ(ი) 40
კრლამ 40
კრცოვან 41
კრრლ <*ჲრუელი<ჲურელი 11, 36
კრრტ < *ჲრუეტი 15
კრრტავს 37
კრრტავვარ 101
კრუალ 40
კსნამ 40
კსნილ(ი) 40
კუნჲულ 40
კუნჲულამ 40
კუჲრუტი 40
კუციჲ 40
კუჲჲუნ 40
კშირ 38
კშუამ 40
კჩოვამ 40, 41
კცოვან 41

ჭ
ჯანნ-ამა 52
ჯგაფუნი 64
ჯგლემჲურა 73
ჯღება 108
ჯღების 108
ჯღის 30
ჯღომა 40
ჯვარი 25
ჯიხვ + ს 58
ჯულ 49
ჯულძადლი 49

ჭ

ჰაბა 31, 57
ჰაბე 37
ჰაზირრულ 52, 122
ჰათაარ 92
ჰაკაკ 35
ჰალავ 33
ჰალალი 34
ჰალჰალ 33
ჰამ 105
ჰამამ 33
ჰამბავ 121
ჰა-ჰმ-ა || ა-ჰმ-ა 52
ჰამ 33
ჰამვან 33
ჰარ 33, 89
ჰარავინ 35

პარაკიძე 33
პარრაძე 52
პაფთუფაძე 33
პაჭიში 34
პაყისაბი 90
პაჩეჩაძე 33
პაჩიჩა 102
პაპუ 33
პბლერტავს 102
პბლერტენ 103
პგროძავს 37
პე 90
პეზაძე 33
პეგ 33, 118
პეგაც 33
პეგრე 33
პეემ 35
პეემანდ 37
პეემიზგნი 26
პეეს 33
პეექ 33
პეჩ 33
პეჩმინამ 118
პევაშ 33
პევაშ-პევაშ 103, 108
პეზნაძე 33, 121
პეზნავ 25
პეთიმ 34
პეკალ 34
პელვა 35
პელვაძე 33
პემათ 34
პე-მმ-შა 52
პენდ 34
პენგაძე 33
პენგიან 34
პენგიანი 98
პენგილა(ე)ენი 94
პენგილაეფ 34, 118
პედვან 33
პერ 31
პერთ 33, 121
პექიმი 34
პეშიკ 34, 121
პეხლა 34, 121
პიგი 33, 118,121
პიგინა 33
პინდაძე 33
პინდავრ 33
პინდატურ 33
პიქ 33, 121
პკითხულობ 99
პკლავს 37
პკრავს 104
პომობს 33
პოპოპ 33
პორ 33
პორმოძე 33
პოფოფ 33
პრეცხენ 105
პსომდნენ 106
პუგო 21
პუვაზირევი 34, 36
პუზახნი 34
პუტქომ 11, 31, 33, 34
პუტხოვი 34
პუტხრა 116
პუკითხნი 34, 36

ჰუმლერის 34
ჰუნდ 35
ჰუსენაძეზნით < ჰუსეინა-
ისგან-ით 89
ჰუქნი 34
ჰუყვარს 34
ჰურიქელლაძე 34
ჰვენ 104
ჰქონდა 37
ჰ-ქონი 50

ჰლლეტავს 37
ჰყავდა 37
ჰყრიან 103
ჰშლიან 104
ჰწმენდავს 102
ჰხრავს 37
ჰ-ჯაჯავს 50
ჰ-ჯნავს 50
ჰჯროტავს 37

მთქმელები

	83-
აღმამედოვი მურადა, ალიაბათი	305
ბაბაჯანაშვილი შაშა, მეშაბაში, 1918 წ.	171
ბარიხაშვილი სოლომონ, ალიბეგლო, 1911 წ.	121
ბეგიაშვილი სოფი, ხარაბთალა, 1910 წ.	202
გამხარაშვილი თამრო, მეშაბაში, 1916 წ.	206
დარეჯანაშვილი სტეფანე, ყორალანი, 1911 წ.	252
კუჭოშვილი შონი, ალათემური, 1932 წ.	164
კუჭოშვილი თამრო, ალათემური, 1898 წ.	158
კუჭოშვილი ვარელ, ალათემური, 1927 წ.	170
კუზიქევაშვილი ნანა, მეშაბაში, 1920 წ.	172
კუზიბაბაშვილი ვეფხო, მეშაბაში, 1980 წ.	199
ნადირაშვილი დიანოზ, თიზირი, 1912 წ.	290
ოქროჯანაშვილი ბესარიონ, მეშაბაში, 1904 წ.	148
ოთარაშვილი ლუბა, თიზირი, 1938 წ.	256
ოთარაშვილი მარიამ, თიზირი, 1909 წ.	269
ოთარაშვილი რაფილ, თიზირი, 1892 წ.	293
რამაზანა (გვარი უცნობია), ალიაბათი, 1923წ.	315
საფაროვი ანვერა, ალიაბათი, 1927 წ.	319
ფოლადაშვილი ვარდო, ყორალანი, 1917 წ.	200
ქიტიაშვილი ბესარიონ, ყარამეშა, 1898წ.	240
თამაზაშვილი მასიკო, კაკისთავი, 1915 წ.	210

არნ. ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

ვასილ აბაშვილი (კუზიბაბაშვილი)

ქართული ენის ინგილოური დიალექტი

გამომცემლობა „მერიდიანი“

თბილისი, ყაზბეგის 45. ☎ 39 15 22

E-mail: info@meridianpub.com